

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

EMEL CANPOLAT

**ETNİK ÇATIŞMALARIN ULUSLARARASI BOYUTU VE ÇÖZÜM
SÜRECİNDE ULUSLARARASI TOPLULUĞUN ROLÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. EROL KURUBAŞ

KIRIKKALE-2009

ÖZET

Bu tezin amacı, uluslararası sistemin istikrar ve güvenliğini önemli ölçüde etkileyebilen etnik çatışmaların uluslararası boyut kazanmasındaki faktörlerin neler olduğunun ve uluslararası topluluğun bu tür çatışmalara yönelik ne tür çözümler ürettiğinin belirlenmesidir. Etnik çatışma özü itibarıyla devletlerin bir iç sorunu olduğu için uzun yıllar uluslararası ilişkiler disiplini tarafından ihmal edilmiş bir fenomendir. Ancak etnik çatışmaların özellikle Soğuk Savaş sonrası artan bir şekilde ve uluslararası sistemin istikrar ve güvenliğine ciddi bir tehdit olarak ortaya çıkması, 1990'ların başından bu yana konunun uluslararası ilişkiler disiplini açısından daha çok dikkate alınmaya başlanmasına neden olmuştur.

Öte yandan, etnik kimlik farklılıklarından oluşan etnik meselelerin temelinde etnik grupların siyasallaşarak bazı taleplerde bulunması ve ulus-devletin bazı temel yapısal özellikleri var olmakla birlikte her iki durumda da ulusçuluk ideolojisi kilit bir rol oynamaktadır. Bu temel durumla birlikte, etnik meseleler birbirinden çok farklı nedenlerde ve çeşitlilikte ortaya çıkabilmektedir. Fakat hangi nedenle çıkarsa çıksın, bu tür çatışmaların uluslararasılaşma eğiliminde olduğu ve çok kolay bir şekilde bu boyutu kazanabildiği yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle, azınlık ve insan hakları ihlalleri; etnik grupların self-determinasyon talebinde bulunmaları; etnik çatışmaların savaşa dönüşmesi; ayrılıkçı etnik grupların ve devletlerin diplomatik faaliyetleri; çatışmalara yabancı devlet desteği ve taraflı müdahaleler etnik çatışmaların uluslararası boyut kazanmasındaki temel mekanizmalar olarak kabul edilebilir.

Bununla birlikte, uluslararasılaşan etnik çatışmalarda ortaya çıkan/çıkabilen mülteci krizleri, aktörlerin teröre başvurması, kitle imha silahlarının kullanılması riski gibi durumlar uluslararası güvenlik, barış ve istikrara yönelik ciddi tehditlerde bulunmaktadır. Bu nedenden ötürü, uluslararası topluluk bu çatışmaların çözümlenmesine oldukça büyük bir önem vermektedir. Bu çözümler, hükümetlerarası uluslararası örgütlerin çözüm çabalarından sadece tek bir devletin müdahalesine kadar geniş bir çeşitlilik içermektedir. Fakat genel olarak, etnik çatışmalara uluslararası müdahalelerin başarılı sonuçlar verdiğini söylemek oldukça zordur. Bunun en önemli nedeni ise, bu tür çatışmaların doğasına yönelik çözümlerin ortaya konulamamasıyla birlikte net bir çözüm çerçevesinin oluşturulamamasıdır. Tüm bunların sonucunda da,

günümüzde uluslararası topluluk için ciddi bir sorun teşkil eden etnik çatışmaların kısa vadede çözümlenmesi pek olası gözükmemektedir.

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to identify the factors supplementing an international dimension to the ethnic conflicts which considerably, influence the stability and the security of the international system; and to determine what kind of solutions has been produced by international society to these ethnic conflicts. Ethnic conflict is a phenomenon which has been ignored by the international relations discipline for a longtime since it is, in essence, a domestic problem of nation-states. However, the emergence of ethnic conflicts , particularly after the Cold War, with an increased amount and as a threat to the stability and security of international system, resulted in an increase in the attention paid to the subject by the international relations discipline since 1990s.

On the other hand, at the root of ethnic issues brought about by the differences among ethnic identities, lies the demands of politicized ethnic groups, and some of main structural characteristics of nation-states. Nevertheless, in both situations the ideology of nationalism plays a fundamental role. Despite, this principal common point, ethnic issues may emerge variously and with diverse causes. However, whatever the cause is the tendency of internationalization of these conflicts and the convenience of obtaining such a dimension is an undeniable fact. Particularly, violation of minority rights and human rights; self determination demands of ethnic groups; transformation of ethnic conflicts into wars; diplomatic actions of separatist ethnic groups and states; the foreign supports and partial interventions to the conflicts are the principal mechanisms which lead ethnic conflicts to attain an international dimension.

Besides the situations like, refugee crises in internationalized ethnic conflicts; resort of actors to terror; the risk of employment of weapons of mass destruction pose critical threats towards international security, peace and stability. For this reason, the international society gives considerable attention the resolution of these conflicts. These resolutions vary from resolution efforts of international governmental organizations to intervention of a nation state exclusively. Nonetheless, in general, it is hard to claim that the international interventions produce successful solutions for ethnic conflicts. The main reasons for that

are, no solutions are produced regarding the nature of such kind of conflicts, and no clear frameworks of resolution are developed. As a result of all these, presently, in short term, it is not likely to be possible to solve ethnic conflicts which constitute a significant problem for international society.

KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA

Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak hazırladığım “Etnik Çatışmaların Uluslararası Boyutu ve Çözüm Sürecinde Uluslararası Topluluğun Rolü” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

14.10.2009

Emel CANPOLAT

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	III
KİŞİSEL KABUL/AÇIKLAMA.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ETNİK KİMLİKLER VE ETNİK ÇATIŞMALAR

I. ETNİK GRUPLAR VE ULUSLAŞMA OLGUSU.....	6
A. Kavramsal Açıdan Etnisite.....	6
B. Etnik Gruplar ve Özellikleri.....	9
C. Etnik Grup-Ulus-Ulusçuluk İlişkisi.....	23
1. Ulus Kavramı ve Etnik Grup ile Arasındaki Farklılıklar.....	23
2. Etnik Grupların Siyasallaşmaları ve Ulusa Dönüşmeleri.....	27
II. ETNİK ÇATIŞMALAR VE ÖZELLİKLERİ.....	36
A. Etnik Çatışmalara Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar.....	39
1. Doğrudan ve Dolaylı Yaklaşımlar.....	39
2. Sistem Düzeyi, Ulusal ve Algısal Düzey Açısından Etnik Çatışmaların Açıklanması.....	53
B. Etnik Çatışmaların Başlıca Dinamikleri.....	63

1. Etnik Farklılıklar ve Talepler.....	63
2. Ulus-Devletin Etnik Farklılıklara Yaklaşımı.....	67
C. Farklı Nitelikteki Etnik Çatışmalar ve Özellikleri.....	73
III. ETNİK FARKLILIKLARIN VE ÇATIŞMALARIN YÖNETİMİ.....	83
A. Devletlerin Etnik Sorunlara Yönelik Uygulamaları.....	85
B. Etnik Sorunlara Yönelik Olası Çözümler.....	88
1. Ekonomik Refahın Arttırılması.....	88
2. Daha Fazla Demokratikleşme.....	89
3. Nispi Seçim Sistemi ve Parlamento Temsili.....	92
4. Ortak Topluluk (Güç Paylaşımı).....	96
5. Otonomi ve Federalizm.....	100
6. Ayrılma.....	105

İKİNCİ BÖLÜM

ETNİK ÇATIŞMALARIN ULUSLARARASI BOYUT KAZANMA SÜRECİ VE ETKİLERİ

I. ULUSLARARASI SİSTEMDE GÖRÜLEN ETNİK HAREKET DALGALARI VE ÖZELLİKLERİ.....	112
II. ETNİK HAREKETLERİN ULUSLARARASI BOYUT KAZANMASINA YOL AÇAN MEKANİZMALAR VE ETKİLERİ....	127
A. Uluslararası Hukuka İlişkin Normatif Sorunlar.....	131
1. İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması.....	131
2. Self-Determinasyon ve Devlet Ülkesinin Bütünlüğü İlkesi..	135
B. Etnik Çatışmaların Etnik Savaş Niteliği Kazanması.....	154
C. Diplomatik Faaliyetler ve Yabancı Devlet Desteği.....	168
1. Diplomatik Faaliyetler ve Nedenleri.....	169
2. Yabancı Devlet Desteğindeki Ayrımcılığı Açıklamaya Yönelik Bazı Yaklaşımlar.....	175
3. Yabancı Devlet Desteğinde Etkili ve Enstrümantal Teşvikler.....	182

4. Etnik Çatışmalara Tarafli Müdahalenin Sonuçları.....	194
D. Etnik Çatışmalara Uluslararası Boyut Kazandıran Diğer Bazı Faktörler.....	197
E. Uluslararası Güvenlik ve İstikrar Üzerine Etkileri.....	201
1. Mülteci Krizleri.....	201
2. Aktörlerin Teröre Başvurması.....	206
3. Kitle İmha Silahlarının Kullanılması Riski ve Uluslararası Silah Ticareti.....	209

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇÖZÜM SÜRECİNDE ULUSLARARASI TOPLULUĞUN ROLÜ

I. ULUSLARARASI TOPLULUK İÇİN ETNİK ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMLENMESİNİN ÖNEMİ.....	212
II. ULUSLARARASI TOPLULUĞUN ETNİK ÇATIŞMALARA YAKLAŞIMI.....	214
A. Barışın Korunması (Peace-Keeping).....	216
B. Barışın Sağlanması (Peace-Making).....	219
C. Kalıcı Barışın İnşa Edilmesi (Peace-Building).....	221
III. ETNİK ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE ULUSLARARASI BOYUT.....	228
A. Etnik Çatışmalara Uluslararası Müdahale ve Sonuçları.....	230
1. Diplomatik Müdahaleler.....	233
2. Askeri Müdahaleler.....	236
3. Üçüncü Taraf Arabuluculuğu.....	240
4. Etnik Ayrılma (Taksim).....	244
5. Müdahalelerin Sonuçları.....	247
B. Büyük Güçlerin Çözüm Sürecindeki Rolü.....	251
C. Birleşmiş Milletler'in Çözüm Sürecindeki Rolü.....	254
1. BM ve Barışın Korunmasına Yönelik Müdahaleler.....	258

2. BM ve Barışın Sağlanması Yönelik Müdahaleler.....	263
3. BM ve Kalıcı Barışın İnşa Edilmesine Yönelik Müdahaleler.....	265
D. Bölgesel Güçler ve Örgütlerin Çözüm Sürecindeki Rolü.....	270
E. Hükümet Dışı Uluslararası Örgütlerin Çözüm Sürecindeki Rolü.....	276
SONUÇ.....	282
KAYNAKÇA.....	286
ÖZGEÇMİŞ.....	297

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı
ASEAN	: Association of Southeast Asian Nations (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği)
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
ECOSOC	: Economic and Social Council (Ekonomik ve Sosyal Konsey)
ETA	: Euskadi Ta Askatasuna (Ayrılkçı Bask Hareketi)
FAO	: Food and Agricultural Organization (Gıda ve Tarım Örgütü)
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
IBRD	: International Bank for Reconstruction and Development (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası)
ILO	: International Labor Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
IPKF	: Indian Peace Keeping Force (Hindistan Barışı Koruma Gücü)
IRA	: Irish Republican Army (İrlanda Kurtuluş Ordusu)
MNF	: Multinational Force (Çokuluslu Güç)
MNO	: Multinational Operations (Çokuluslu Operasyonlar)
MPLA	: Movimento Popular de Libertação de Angola (Angola'nın Bağımsızlığı için Halk Hareketi)
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
OAS	: Organization of American States (Amerikan Devletleri Örgütü)
OAU	: Organization of African Unity (Afrika Birliği Örgütü)

UNAMIR	: United Nations Assistance Mission for Rwanda (Birleşmiş Milletler Ruanda Yardım Misyonu)
UNDP	: United Nations Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNEP	: United Nations Environment Programme (Birleşmiş Milletler Çevre Programı)
UNESCO	: United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
UNFICYP	: United Nations Peacekeeping Force in Cyprus (Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barışı Koruma Gücü)
UNIFIL	: United Nations Interimforce in Lebanon (Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Kuvveti)
UNITA	: União Nacional para a Independência Total de Angola (Angola Tam Bağımsızlık Birliği)
UNMIK	: United Nations Interim Administration Mission in Kosovo (Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu)
UNPROFOR	: United Nations Protection Force (Eski Yugoslavya'da Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Gücü)
UNSCOP	: United Nations Special Committee on Palestine (Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi)
UNTAC	: United Nations Transitional Authority in Cambodia (Birleşmiş Milletler Geçici Kamboçya İdaresi)
VMRO	: Vnatesma Makedonska Revolucionerna Organizacija (Makedonya Devrimci Örgütü)
WHO	: World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

GİRİŞ

Bu çalışmanın belkemiğini oluşturan konu, etnik çatışmaların uluslararası boyut kazanma sürecidir. Bu nedenle, etnik kimlik farklılıklarından kaynaklanan ve çoğu zaman devletlerin iç sorunları olarak ortaya çıkan etnik çatışmaların nasıl uluslararası bir düzeye ulaştığı incelenecektir. Dolayısıyla çalışmada, bu durumu tetikleyen faktörler de tezin ayrılmaz bir parçasını oluşturacaktır. Ayrıca, uluslararası topluluğun uluslararası hâle dönüşmüş etnik çatışmaların çözüm sürecindeki rolü de üzerinde durulacak olan bir başka konudur. Bu açıdan, uluslararası topluluk için etnik çatışmaların çözümünün niçin bu kadar önemli olduğu ve topluluğun çözüme katkısının ne olduğu belirtilecektir. Bu konuları tam anlamıyla anlamak ve incelemek içinse ilk olarak etnik kimlik ve bundan kaynaklanan etnik çatışma kavramının ne olduğu bilinmelidir. Dolayısıyla tezin bir nevi ön konusu olarak etnik kimlik ve etnik çatışma kavramlarının içeriği üzerinde durulacaktır.

Etnik çatışmalar özü itibarıyla bir iç sorun olduğu için uzun yıllar uluslararası ilişkiler disiplini tarafından ikinci derecede önemli bir konu olarak görülmüş ve ihmal edilmiştir. Bununla birlikte, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle etnik kimliklerin günümüz dünya koşullarında öneminin zayıflayacağı, etnik çatışmaların azalacağı ve bu tür çatışmaların artık daha kolay çözümleneceği düşünülmüştür. Fakat yaşanan olaylar, bu iyimser görüşün tam aksini ispat etmektedir. Günümüzde etnik kimlikler hızla önem kazanmakta, çoğu ulusal ve uluslararası çatışmanın temelinde etnik problemler yatmakta ve bu tür çatışmalar kolay kolay çözümlenememektedir. Özellikle, Soğuk Savaş sonrası bu tür çatışmalar gittikçe artan bir oranda dünya sahnesine çıkmış ve uluslararası sistemin barış, istikrar ve güvenliğine ciddi bir tehdit olarak belirmiştir.

Bu nedenlerden ötürü, etnik çatışmalar 1990 sonrası uluslararası ilişkiler disiplini açısından daha çok dikkate alınmaya başlanmıştır. Aslında, etnik çatışmalar sadece Soğuk Savaş sonrası döneme özgü durumlar değildir. Bu tür çatışmalar, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yenilen imparatorlukların topraklarında ve İkinci Dünya Savaşı sonrası sömürgecilikten kurtulma kapsamında da ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, Soğuk Savaş'ın bitmesi ve uluslararası sistemdeki değişiklikler etnik çatışmaların bir katalizörü olsa da nedeni değildir. Bununla birlikte, özellikle iki kutuplu sistemin bitmesi ile etnik hareketlerin şiddet içererek, deyim yerindeyse patlaması ve uluslararası

güvenlik ve istikrarı tehdit etmesi bu konuya daha çok önem verilmesine sebep olmuştur. Bu nedenle, tezin yazılma sebebi etnik çatışmaların hangi şartlar altında uluslararası düzeye ulaştığının ve bu düzeye ulaşan etnik çatışmaların uluslararası sistemi ne şekilde etkilediğinin belirlenmesidir. Bununla bağlantılı olarak, etnik çatışmaların çözüm sürecinde uluslararası topluluğun rolünün ortaya konması da tezin bir diğer amacını oluşturmuştur.

Uluslararası sistemin istikrar ve güvenliğini önemli ölçüde etkileyebilecek olan etnik çatışmaların uluslararası boyut kazanmasındaki faktörlerin neler olduğunun belirlenerek değerlendirilmesi, gerek etnik çatışmaların uluslararası boyutunun gerekse çözüm sürecinde nasıl hareket edileceğinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bununla birlikte, uluslararası topluluğun çözüm sürecine yaklaşımının ve etkilerinin incelenmesi ise çözümün nasıl oluşturulması gerektiği konusuna etki edecektir. Bu durum, bundan sonra getirilen çözüm önerilerinin daha sağlam olarak oluşmasına katkıda bulunulacaktır. Ayrıca, etnik çatışmaların uluslararası boyutunun ve çözüm sürecinde uluslararası topluluğun rolünün bir bütün olarak özellikle ulusal literatürde bilimsel açıdan yeterince incelenmemiş olması, bu çalışmanın yapılmasının en büyük nedenidir.

Belirtildiği gibi, her zaman olmasa da genellikle devletlerin içinde ortaya çıkan durumlar olan, yani devletlerin iç problemleri olarak sayılan etnik çatışmaların hangi şartlar altında uluslararası boyut kazandığı oldukça önemli bir sorundur. Etnik çatışmaların şiddet içermesi konunun uluslararası düzeyde ele alınmasına sebep olurken, tez konusunun seçilmesinde de etkili bir faktör olmuştur. Ayrıca, etnik grupların günümüzde küresel bir sorun olan teröre başvurmaları, çatışmalara yabancı devletlerin müdahalesi, etnik çatışmaların etnik savaşa dönüşmesi gibi etnik çatışmaları uluslararası düzeye ulaştıran etkenler konunun önemini bir kat daha arttırmıştır. Dahası, yakın zamanlarda dünya genelinde etnik çatışmaların sayısı günden güne artış göstermektedir. Belirtildiği gibi, özellikle iki kutuplu sistemin sona ermesiyle birlikte etnik çatışmalar yeniden filizlenmeye başlamıştır. Etnik çatışmaların gittikçe artan bir oranda meydana gelmeleri ile birlikte uluslararası boyuta ulaşmış etnik çatışmaların da ortaya çıkması, uluslararası sistemin istikrar ve güvenliğini olumsuz etkilemesi nedeni ile tez konusunun belirlenmesinde oldukça etkili olmuştur. Bu durum da beraberinde, uluslararası topluluğun etnik çatışmaların çözüm süreçlerine dâhil olmalarını gündeme getirmiş ve konunun giderek hassasiyet kazanmasına sebep olmuştur. Bütün bu

nedenlerden ötürü, etnik çatışmaların uluslararası boyutunun ve çözüm sürecinde uluslararası topluluğun rolünün incelenmesi oldukça önem arz eden bir konu hâlini almıştır.

Öte yandan, ulus-devletler ortaya çıktığından beri etnik grupların statüsü bir problem olarak algılanmıştır. Aslında bu algı, birçok yerde reel sorunların kaynağı olmuş ve bu sorunların bazıları da çatışmalara dönüşmüştür. Bu tür çatışmaların kaynağı olan etnik kimlikler, tarihsel olarak bakıldığında bazen gün yüzüne çıkmış, bazense sessiz bir şekilde beklemede kalmışlardır. Günümüzde ise, belirtildiği gibi iki kutuplu sistemin sona ermesi, toplumların yeniden etnik kimlikler temelinde harekete geçerek etnik çatışmalara girişmelerine neden olmuş ve bu tür çatışmaların şiddetini de artmıştır. Etnik çatışmalar doğası gereği devletlerin iç sorunu olarak doğsa da uluslararası barış ve istikrarı ciddi bir biçimde etkileyebilmektedir. Özellikle bu çatışmaların şiddet içermesi, konunun uluslararası boyutta ele alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Kuşkusuz, her etnik çatışmanın uluslararası boyut kazanması mümkün değildir. Fakat bununla birlikte, etnik çatışmaların birçoğu ulusal düzeyden uluslararası düzeye çıkabilmekte ve bu geçişte birçok faktör rol oynayabilmektedir. Azınlık hakları ve self-determinasyon ilkesi gibi uluslararası hukuku içeren durumlar, etnik grupların teröre başvurması, çatışmalara yabancı devletlerin karışması, etnik çatışmaların savaşa dönüşmesi, küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık, devletlerin dağılmasıyla birlikte etnik grupların güvenlik ikilemine düşmeleri, uluslararası krizlerin uzamasıyla etnik bir boyut içermeleri gibi unsurlar etnik sorun ve çatışmalara uluslararası bir boyut kazandırabilmektedir. Bu unsurlarla birlikte etnik çatışmalar, uluslararası güvenlik ve istikrarı olumsuz olarak etkilemekte ve bu nedenle uluslararası topluluğun ilgisini çekmektedir.

Uluslararasılaşan etnik çatışmalar, uluslararası istikrar ve güvenliğe mülteci krizleri, terör olayları, kitle imha silahlarının kullanılması riski, uluslararası silah ve uyuşturucu ticareti gibi çeşitli şekillerde çok ciddi etkilerde bulunduğu için uluslararası topluluk etnik çatışmaların çözümüyle yakından ilgilenmiş ve uluslararası güvenlik, istikrar ve barışı korumak için çeşitli müdahalelerde bulunmuştur. Uluslararası düzenin istikrarını ve güvenliğini tehdit etmeleri nedeniyle uluslararası topluluğun ilgisi çeken etnik çatışmaların çözüm süreçleri de oldukça meşakkatli bir durum sergilemektedir. Etnik çatışmaların çözümüyle yakından ilgilenen uluslararası topluluk, bununla birlikte

bazı çözüm önerileri de getirmiştir. Bu bağlamda topluluk, barışı kurmak ve barışı devam ettirmek için çeşitli faaliyetlerde bulunmuş ve liderlerin arabuluculukları ile barışı sağlamaya çalışmıştır. Hatta topluluk, çok nadir olarak etnik temelde ayrılmayı da çözüm için bir seçenek olarak görmüştür. Uluslararası topluluğun bu konudaki davranışları çatışmaların çözümlenmesinde etkili olabildiği gibi, uluslararası boyut kazanmasında ve/veya var olan bu boyutun pekişmesinde de etkili olabilmektedir. Ayrıca, bu süreçte hükümetlerarası uluslararası örgütler başta olmak üzere büyük ve bölgesel güçler ile hükümet dışı uluslararası örgütlerin barışın sağlanması veya korunması için yapacakları girişimler de sorunun çözümü için büyük önem arz etmiştir.

Anlaşılabileceği üzere, tezin temel sorunsalı etnik çatışmaları uluslararasılaştıran mekanizmalar ve etkileri ile bu tür bir çatışmanın çözümünde uluslararası topluluğun oynayabileceği rol olacaktır. Bu bağlamda, ilk olarak konu kavramsal boyutta ele alınacak, dolayısıyla etnik çatışma ile birlikte etnik kimlik ve etnik grup gibi birbirleriyle ilişki içerisinde olan kavramlar incelenecektir. Bunlar ortaya konduktan sonra, etnik çatışmalara yol açan nedenler ve farklı nitelikteki etnik çatışmalar üzerinde durulacaktır. Son olarak da, etnik farklılıkların ve çatışmaların yönetimine değinilecek ve bölüm tamamlanacaktır. Bölümün amacı, etnik çatışma kavramının ve çatışmaya neden olan faktörlerin tam olarak anlaşılmasının sağlanmasıdır. Çünkü etnik çatışmaların nasıl uluslararası bir boyut kazandığını anlayabilmek için çatışmanın tarafları, nedenleri ve özelliklerinin iyi bilinmesi gerekmektedir.

İkinci bölümde, etnik çatışmaların uluslararası boyut kazanma süreci ve etkileri incelenecektir. Uluslararası sistemde görülen etnik hareket dalgaları ve özellikleri bu bölümün ilk konusunu oluşturmaktadır. Daha sonra ise, etnik hareketlerin uluslararası boyut kazanmasına yol açan mekanizmalar ve bunların etkileri ortaya konacaktır. Bir başka ifade ile, uluslararası hukuka ilişkin normatif sorunlar, etnik çatışmaların savaş niteliğini kazanması, diplomatik faaliyetler ve yabancı devlet destekleri gibi etnik hareketlerin uluslararası boyut kazanmasın faktörler incelendikten sonra, uluslararası boyut kazanmış olan etnik çatışmaların uluslararası güvenlik ve istikrara ne tarz etkilerinin olduğu belirlenerek bölüm sonlandırılacaktır. Kısaca bu bölümde, etnik çatışmaların hangi şartlar altında uluslararası düzeye ulaştıkları ve bu durumu kazandıktan sonra uluslararası güvenlik ve istikrara ne gibi etkilerde buldukları ortaya konmak istenmektedir.

Son bölümde ise, uluslararası boyut kazanmış etnik çatışmaların çözüm sürecinde uluslararası topluluğun rolü incelenecektir. Bu bölüm, özellikle uluslararası topluluğun etnik çatışmaların çözümlenmesine verdiği önem ve etnik çatışmalara olan yaklaşımı değerlendirilerek oluşturulmuştur. Ayrıca, Birleşmiş Milletler, büyük ve bölgesel güçler, bölgesel örgütler ve hükümet dışı uluslararası örgütlerin çözüm sürecindeki rolleri ile etnik çatışmalara uluslararası müdahale ve bunun sonuçları da değerlendirilerek etnik çatışmaların çözümünün uluslararası boyutu ortaya konmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ETNİK KİMLİKLER VE ETNİK ÇATIŞMALAR

I. ETNİK GRUPLAR VE ULUSLAŞMA OLGUSU

A. Kavramsal Açıdan Etnisite

Günümüz dünyasında, ülkelerin pek çoğu çokuluslu devletlerdir. Bu devletlerde yaklaşık beş binin üzerinde etnik grup vardır.¹ Bazı durumlarda ulus-devlet yapısına meydan okuyan bir özellik sergileyebilen bu gruplar, gerek ulusal gerekse uluslararası boyutta çatışmalara neden olabilmekte, yaşadıkları devletin ve/veya uluslararası sistemin güvenlik ve istikrarı üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Bu nedenle, etnik grup/etnisite kavramının araştırılması günümüzde önem kazanmış bir konu hâline gelmiştir. Fakat bununla birlikte etnisite oldukça muğlak bir kavramdır ve çoğu zaman bazı kavramlarla bir tutulmaktadır. Dolayısıyla öncelikle etnisite kavramının tam olarak ne anlama geldiğini belirtmek gerekmektedir.

Türkçe'ye Fransızca'dan geçmiş olan "etnik" sözcüğü kavimle ilgili, budunsal anlamına gelmektedir. Fakat bu anlam etnisite, etnik grup ya da etnik topluluk kavramını karşılayamamaktadır. Aslında bu durum sadece Türkçe'ye özgü değildir. Birçok dilde de etnisite kavramını karşılayan bir terim yoktur.² Etnik kelimesinin kökeni, Eski Yunanca'ya kadar uzanmakla birlikte bu dilde halk anlamına gelen "ethnos" kelimesinden türetilmiştir. Kelime, Eski Yunanca'da farklı anlamlar içerse de daha çok pagan veya putperest sözcüklerine karşılık gelecek şekilde kullanılmıştır.³ 14.

---

¹ Semra Somersan, "Babil Kulesi'nde Etnilerden Ulus-Devletlere", *Doğu Batı*, Yıl: 11, Sayı: 44, (Şubat, Mart, Nisan 2008), s. 84; Yuchao Zhu and Dongyan Blachford, "Ethnic Disputes in International Politics: Manifestations and Conceptualizations", *Nationalism and Ethnic Politics*, Vol: 12, No: 1, (Spring, 2006), s. 25.

² Hüseyin Kalaycı, "Etnisite ve Ulus Karşılaştırması", *Doğu Batı*, Yıl: 11, Sayı: 44, (Şubat, Mart, Nisan 2008), s. 104.

³ Kalaycı, "Etnisite...", s. 104; Thomas H. Eriksen, *Ethnicity And Nationalism, Anthropological Perspectives*, London, Pluto Press, 1993, s. 11; Thomas H. Eriksen, "Ethnicity, Race, and Nation", *The Ethnicity Reader, Nationalism, Multiculturalism and Migration*, Ed. Montserrat Guibernau and John Rex,

yüzyılın ortalarından 19. yüzyıla kadar İngilizce’de de pagan veya putperestler için kullanılmış olan etnik kelimesi, İkinci Dünya Savaşı zamanında baskın İngiliz soyundan gelenlere göre İrlandalı, Yahudi ve İtalyanlar’ın daha aşağı seviyede olduklarını belirtmekte kullanılarak ırksal özellikleri ima etmeye başlamıştır.⁴ Yani etnisite kavramı, 19. yüzyılın ortalarından itibaren Eski Yunanca’daki anlamını terk ederek ırksal özellikler ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Günümüzde ise etnisite farklı bir anlam taşıdığı hâlde dil, din, mezhep, sınıf, ırk, ulus, kültür gibi birçok kavramla karıştırılmakta ya da bunlarla eş anlamlı şekilde kullanılmaktadır.⁵ Bu nedenle, etnisitenin daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle bu kavramlarla etnisite arasındaki ayrıma değinmek gerekmektedir.

Etnisite ile bir tutulan kavramlardan biri belirtildiği gibi ırktır. Aslında, etnisite ve ırk birbirlerinden farklı olan kavramlardır. Fakat etnisitenin üyeleri arasında ortak soyu/kökene vurgulamaya yönelmesinden beri, ırk ve etnisite arasındaki ayrımı yapabilmek bir sorun hâline gelmiştir.⁶ Etnisitenin bu özelliğinden dolayı bazı bilim insanları ırk ile etnisiteyi benzer kavramlar olarak ele almışlardır. Örneğin P. Van den Berghe, etnisiteyi ırk ilişkileri içerisinde özel bir vaka olarak incelemiş, etnik ve ırksal duyguların akrabalık duygularının genişlemesi olduğunu savunan ve sosyobiyolojiye dayanan bir teoriye inanmıştır.⁷ Ancak etnisitede daha çok kültürel, dilsel, toplumsal benzerlikler var olduğu için vurgulanan ortak köken ırkta olduğu gibi biyolojik değil, sosyolojiktir.⁸ Ayrıca, ırk ve etnisite arasında ayrım yapılmasını savunan bir görüşe göre ırkta insanların sınıflandırılması, etnisitede ise grup kimliğinin olması ve etnisitenin grup kimliğiyle birlikte yapılması zorunludur. Buna göre etnisite “biz” kimliği ile ilgilenirken, ırk daha çok “onları” kategorileştirmeye çalışmaktadır.⁹ Dahası, ırk etnisitenin bir parçası olabilir veya olmayabilir; onun varlığı veya yokluğu etnisite

---

Cambridge, Polity Press, 1997, s. 33; Erol Kurubaş, “Uluslararası Politikada Etnik Sorunlar ve Çözüm Yolları”, *İktisat Dergisi*, Sayı: 386, (Ocak, 1999), s. 49.

⁴ Eriksen, *Ethnicity ...*, s. 11; Eriksen, “Ethnicity, Race...”, s. 33.

⁵ Somersan, “Babil Kulesi’nde...”, s. 78.

⁶ Eriksen, *Ethnicity...*, s. 5; Eriksen, “Ethnicity, Race ...”, s. 34–35.

⁷ Pierre L. Van den Berghe, *The Ethnic Phenomenon*, New York, Elsevier Inc., 1981’den aktaranlar Milton, J. Yinger, “Ethnicity”, *Annual Review of Sociology*, Vol: 11, (1985), s. 163; Michael Freeman, “Theories of Ethnicity, Tribalism and Nationalism”, *Ethnic Conflict, Tribal Politics, A Global Perspective*, Ed. Kenneth Christie, Richmond Surrey, Curzon Press, 1998, s. 21–23.

⁸ Erol Kurubaş, “Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki”, *Doğu Batı*, Yıl: 11, Sayı: 44, (Şubat, Mart, Nisan 2008), s. 13; Somersan, “Babil Kulesi’nde ...”, s. 87.

⁹ Michael Banton, *Race Relations*, London, Tavistock Publications, 1967’den aktaran Eriksen, *Ethnicity...*, s. 34–35.

için kesin bir faktör olmadığından etniklikte biyolojik fark mutlaka aranmamaktadır.¹⁰ Neticede, etnisite ve ırk birbirlerinden farklı olan kavramlardır.¹¹ Bu nedenle, ırk ilişkileri çalışmaları etnisite veya etnik ilişkiler çalışmalarından mutlaka ayrılmak zorundadır.

Birbirlerinden farklı kavramlar oldukları hâlde etnisite ve sınıf da etnik grupların bazen toplum içinde hiyerarşik olarak tasnif edilmiş olması nedeni ile bir tutulabilmektedir. Bu nedenle, sosyal sınıf ve etnisite arasındaki fark açıkça belirtilmiş olmalıdır. Sosyal sınıf teorileri her zaman gücün dağılımına ve sosyal tasnif sistemine işaret ederler. Etnisitenin ise tasnif edilmesine gerek yoktur. Bununla birlikte, etnisite ve sınıf arasında yakın bir ilişki var olabilir. Etnik bir gruba ait olan kişilerin aynı zamanda sosyal bir sınıfa da ait olduğu durumlar vardır. Fakat onlar, aynı kavramlar değildir ve analitik olarak biri diğerinden farklı ve ayrılmış olmak zorundadır.¹² Çünkü sınıf sosyoekonomik bir kategori iken, etnisite sosyokültürel bir kategoridir.

Bazı durumlarda da etnisite ile kültür aynı anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. Fakat etnisite ile kültürü bir tutma, etnisitenin temeline ortak kültürü koyma eğilimde olduğu için etnik gruplarla kültürel gruplar arasındaki farkı ortadan kaldırmaktadır.¹³ Oysa iki grup arasındaki kültürel fark etnisitenin ayırt edici, kesin bir özelliği değildir. İki farklı grup farklı bir kültüre sahip olabilir; fakat bu durum onların aralarında etnik bir ilişkinin var olması anlamına gelmez.¹⁴ Bu nedenle bu eğilim, bir etnik topluluğun karakteristik davranışlarının devamlılığını açıklayabilir; fakat onların orijinlerini, etnik değişim dinamiklerini ve onların değişkenliklerini açıklayamaz.¹⁵

Tüm bunların yanı sıra, aslında etnisite ile belki de en fazla bir tutulan katagorinin ulus olduğunu söyleyebiliriz. Etnisite ve ulus terimleri arasındaki ilişki oldukça muğlak olmakla birlikte, etnisite terimi gibi ulus da oldukça eski bir tarihe sahiptir ve birçok dilde çok farklı anlamlarda kullanılmaktadır.¹⁶ Ulus ve etnisite arasındaki farka etnik gruplar, ulus ve ulusçuluk arasındaki ilişkinin incelendiği

---

¹⁰ Eriksen, *Ethnicity...*, s. 5; Eriksen, "Ethnicity, Race...", s. 34–35; Furkan Y. Şen, *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Trendleri ve Ulus Devlet*, Ankara, Yargı Basım, 2004, s. 83–84.

¹¹ Semra Somersan, "Babil Kulesi'nde...", s. 87; E. K. Francis, "The Nature of The Ethnic Group", *The American Journal of Sociology*, Vol: 52, No: 5, (March, 1947), s. 393–395.

¹² Eriksen, *Ethnicity...*, s. 7; Eriksen, "Ethnicity, Race...", s. 35–37.

¹³ Kalaycı, "Etnisite...", s. 104.

¹⁴ Eriksen, *Ethnicity...*, s. 11; Eriksen, "Ethnicity, Race...", s. 38–39; Kalaycı, "Etnisite...", s. 104

¹⁵ Rodolfo Stavenhagen, *Ethnic Conflicts and The Nation-State*, London, Macmillan Press, 1996, s. 20.

¹⁶ Eriksen, *Ethnicity...*, s. 7; Eriksen, "Ethnicity, Race ...", s. 35–37.

bölümde daha ayrıntılı olarak değinilecektir. Fakat bu konuda kısaca, ulusun sosyopolitik etnisitenin ise sosyokültürel bir kategori olduğunu ifade edebiliriz.¹⁷

Neticede, etnisite özellikle ırk, ulus, sınıf ve kültürle çoğu zaman karıştırılmış ve bir tutulmuş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat etnisite, her ne kadar bu kavramlarla yakın bir ilişkisi içerisinde olsa da esasen onlardan farklı bir anlam taşımaktadır. Bu nedenle etnisiteye yönelik çalışmaların mutlaka bu ayrımı göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Bu çalışmada ise etnisite “*atalara ait ortak mirasla karakterize edilen bir topluluktan geldiğine inanan kimseleri ifade etmek için kullanılan ve ortak köken ve akrabalıktan ortaya çıkan kültürel birliğe uygun düşen bir kavram*” olarak ele alınmaktadır.¹⁸ Öte yandan bu kavram kargaşası etnisitenin açıklanması ile ilgili problemden sadece biridir. Çünkü bilim insanları arasında etnik grubun tanımlanmasına yönelik farklı, hatta birbirine tamamen zıt birçok görüş mevcuttur. Dolayısıyla etnik grubun genel bir tanımını yapmak oldukça zor olmakta ve bu durum konuyla ilgili bir diğer problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

B. Etnik Gruplar ve Özellikleri

Bir görüşe göre etnik grup, gelişmiş veya geri kalmış toplumlarda miras kalmış ortak bir kültür tarafından (dil, müzik, giyecek, âdet ve uygulamalar gibi) birleşen, ırksal benzerliği, ortak dini, tarihi ve soya duyulan inancı olan ve bir gruba ait olmaya yönelik çok güçlü psikolojik bir his taşıyan kişilerden oluşan büyük ya da küçük bir insan grubu olarak tanımlanmıştır.¹⁹ Bu görüşe göre, etnik grupların iki ana tipi vardır: Yerli toplumlar ve göçmen diasporaları. Yerli toplumlar, belirli bir bölgeyi uzun zaman işgal etmiş etnik gruplardır. Bu nedenle orayı yönetmenin ahlaksal bir hak olarak sadece onlara ait olduğunu iddia ederler. Sık sık iddialarını gerçek veya hayalî tarihi ve arkeolojik kanıtlara dayandırırılar. Etnik diaspora toplulukları ise, dış ülkelerde bulunurlar ve göçmen nüfusun bir sonucu olarak doğarlar.²⁰

Etnik grubu çoğunlukla hayalî bir temeli olmasına rağmen, bir topluluğun oluşmasına yol gösteren çok güçlü ortak bir soydan gelme inancına sahip insan grupları

---

¹⁷ Étienne Balibar and Immanuel M. Wallerstein, *Race, Nation, Class, Ambiguous Identities*, London, Verso Books, 1991, s. 77.

¹⁸ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 13.

¹⁹ Rajat Ganguly and Raymond C. Taras, *Understanding Ethnic Conflict, The International Dimension*, New York, Longman Inc., 1998, s. 9.

²⁰ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 9.

olarak ifade eden Weber ise, bu inancın grup oluşumunun ortaya çıkmasında çok önemli olduğunu, fakat objektif bir kan ilişkisinin olup olmamasının önem arz etmediğini belirtmiştir. Bununla birlikte, etnik üyelik de etnik grup oluşumunun meydana gelmesi için gerekli olmamaktadır. Çünkü etnik üyelik bir grup meydana getirmemekte sadece siyasi bir harekete yönelen bir grup için kaynakların sağlanmasında gereklilik arz etmektedir.²¹ Etnik gruplarla ilgili diğer bir görüş de etnisiteyi ortak soy miti, tarih ve kültürleri ile birlikte bir ülke ile özdeşleşen ve dayanışma duygusuna sahip olan insan nüfusu olarak tanımlayan Smith tarafından ortaya atılmıştır. Smith'e göre kolektif bir özel ad, ortak bir soy miti, paylaşılan tarihi anılar, ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsur, özel bir yurtla bağ ve nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma duygusu olarak altı ana niteliği olan etnik gruplar sosyal ve kültürel bir nitelik taşırlar. Ona göre, etnik gruplar ortak soy mitlerini ve tarihi anılarını önemle belirttikleri ve ortak kültürlerindeki diğerlerine göre farklı olan unsurlara dayandıkları için tarihsel ve kültürel özelliklerini öne çıkartarak bir araya gelen gruplardır.²²

Öte yandan, etnilerin etnik cemaatin bir bölümünün yeni bir grup kurmak üzere kopması suretiyle alt bölümlere ayrılmasıyla (bölünme) veya ayrı birimlerin birbiriyle kaynaşması ya da bir birimin bir başkası tarafından yutulması ile (birleşme) oluştuğunu savunan Smith,²³ aynı zamanda etnik topluluğun iki türünden de bahseder. Bunlardan ilki yatay ve yaygın iken, ikincisi dikey ve yoğunur. Birincisinde toplumsal ölçekte derin etki yaratmayan ama bir mekânda düzensiz ve gevşek olarak hayatını sürdüren topluluklar bulunur. Bu etni tipinde genellikle aristokratlar ve yüksek din adamları vardır. Bu tipe yatay denmesinin nedeni, aynı anda hem toplumsal olarak üst tabakayla sınırlanmalarından hem de komşu yatay etnilerin üst basamaklarıyla sık sık yakın bağlar kurmak üzere coğrafi yayılma eğiliminde olmalarından dolayıdır. Bu nedenle, bu kategori toplumsal derinlikten yoksundur ve ortak etniklik duygusu statüsü yüksek bir tabaka ve yönetici sınıfa bağlıdır. Dikey etni tipi ise, yatay etniye göre daha yoğun ve dışlayıcıdır; etniye kabulün önündeki engeller daha yüksektir. Öteki toplumsal tabaka ile sınıflara yayılma eğilimindedir. Bu etni tipi, kent kökenli ticaret yapanlardan ve zanaatçılardan oluşan bir kompozisyon çizer. Toplumsal bölünmeler kültürel

---

²¹ Max Weber, "What is an Ethnic Group?", *The Ethnicity Reader, Nationalism, Multiculturalism and Migration*, Ed. Montserrat Guibernau and John Rex, Cambridge, Polity Press, 1997, ss. 18–19.

²² Anthony D. Smith, *Millî Kimlik*, Çev: Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 1994, s. 41–42; Anthony D. Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, Çev: Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2002, s. 41–57.

²³ Smith, *Millî...*, s. 41–42; Smith, *Ulusların...*, s. 47–57.

farklılıklardan destek görmez; aksine farklı sınıfları ortak bir miras ve gelenekler etrafında bir araya getiren ayırt edici bir tarihi kültür vardır. Bu durum özellikle dışarıdan gelebilecek bir tehdit söz konusu olduğunda oluşur.²⁴ Kısaca, yatay aristokratik etninin ilk göze çarpan özelliği dayanıklılığı ve sürekliliğidir. Fakat bununla birlikte sınırları belirsiz ve gevşektir. Dikey demotik etni ise daha esnek ve açık etni türünün tersine düşman veya yabancı karşısında topluluğu bir arada tutan etnik ilişkiye önem verir. Bu da topluluğun kesinleşmiş sınırlarını vurgulamayı gerektirir.²⁵

Görüldüğü gibi, etnik gruplar hakkında bilim insanları tarafından öne sürülen birbirlerinden farklı görüş ve düşünceler vardır. Hatta bazı bilim insanları arasında etnik grupları azınlıklarla eş tutan (bunu özellikle Amerikan sosyoloji geleneği yapmaktadır) bir eğilim bile mevcuttur.²⁶ Örneğin bu konu hakkındaki bir görüş, etnik grupların bazı objektif ve sübjektif özelliklerini belirttikten sonra başka bir özelliği olarak azınlık statüsünü de vurgulamıştır.²⁷ Ancak etniklik bir toplumda azınlık ya da çoğunluk olmakla belirlenebilen bir kavram değildir.²⁸ Çünkü her ne kadar çoğunluk gruplarının etnikliği bir şekilde görünmez olmuşsa da, onlar azınlıklardan daha az etnik olarak kabul edilemezler.²⁹ Öte yandan, etnik azınlık bir toplumda nüfusun sayıca daha aşağısında olan, politik olarak baskın olmayan ve yeni doğmuş bir etnik kategori olarak tanımlanabilir.³⁰ Dolayısıyla etnik grupları sadece egemen gruba göre azınlıkta olan grup olarak tanımlamak, bu grupların niteliğinden çok niceliğine önem vermek anlamına gelir. Oysa etnik grupların nicelikleri değil, nitelikleri daha önemli ve daha ayırt edicidir.³¹

Neticede, etnik gruplara yönelik açıklamalarla ilgili farklı örnekleri çoğaltmak oldukça mümkündür. Fakat bununla birlikte, genel olarak bilim insanlarının etnisiteye yönelik yaklaşımlarını primordial ve araçsalcı olmak üzere iki ana kategoriye ayırabiliriz.³² Bu yaklaşımlardan ilki, etnisitenin oldukça eski dönemlerden beri var

---

²⁴ Smith, *Millî...*, s. 89–90; Smith, *Ulusların...*, s. 110–111.

²⁵ Smith, *Ulusların...*, s. 113–117.

²⁶ Şen, *Globalleşme...*, s. 84–86.

²⁷ Ronald A. Remnick, *Theory of Ethnicity, An Anthropologist's Perspective*, Lanham, University Press of America, 1983, s. 11–12.

²⁸ Şen, *Globalleşme...*, s. 84–86.

²⁹ Kalaycı, “Etnisite...”, s. 104; Walker Connor, *Etnonationalism, The Quest for Understanding*, New Jersey, Princeton University Press, 1994, s. 101.

³⁰ Eriksen, *Ethnicity...*, s. 121.

³¹ Şen, *Globalleşme...*, s. 83–84.

³² Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 13.

olduğunu ve bu varlığını sonsuza kadar sürdüreceğini savunmakta,³³ etnik kimlikleri ezeli ve en azından kısa vadede değişmez olan sabit ve somut varlıklar olarak görmektedir.³⁴ İkinci yaklaşım ise faydacı, değişken veya icat edilmiş etnisiteden bahseder.³⁵ Etnisitenin akışkanlığını ve esnekliğini vurgulayan bu yaklaşım, bireylerin ve grupların özellikle belirli siyasi amaçlara ulaşmak için etnisiteyi bir araç olarak kullandıklarını öne sürer. Etnik kimlikleri kişilerin doğuştan kazandığı bir özellik olarak değil, içinde bulunulan şart ve çevreye göre belirlenen toplumsal inşalar olarak görür.³⁶ Öte yandan, şunu da belirtmek gerekir ki; birbirine zıt bu iki yaklaşım içerisinde birbirinden daha ince farklarla ayrılan görüşler de mevcuttur.³⁷ Fakat biz bu çalışmada, yukarıda da belirtildiği gibi etnisiteye yönelik yaklaşımları primordial ve araçsal olmak üzere iki ana yaklaşım altında toplayarak vermeyi daha uygun buluyoruz.

Primordializm kavramı, primordial bağlılıkların önemini vurgulayan Shils tarafından sosyal teoriye girmiştir.³⁸ Bu kavramı geliştiren Geertz ise primordial bağlılıkları sosyal etkileşimden ziyade verilmiş olan doğal akrabalık duygusu olarak açıklamış, primordial ilişkilerin farz edilen bir akrabalık duygusuna dayandığını savunmuştur. Ona göre verilmiş primordial bağlılıkların gücü kişiliğin akıl dışı temellerinde yatmaktadır.³⁹

Bununla birlikte, genel olarak primordial yaklaşıma göre etniklik kavramı ilksel/asli bir niteliğe sahiptir ve zamanın dışında doğal olarak vardır. İnsani varlığın verilerinden biridir.⁴⁰ Etnik kimlik verilmiş ya da doğal bir fenomen olduğu gibi, aynı zamanda insanlığın kendisi kadar eski bir fenomendir. Tarih öncesi çağlarda çeşitli göçebe ve yerleşik halkların isim, dil, inanç, toprağa ait köken ve gelenekler tarafından hüviyet kazandıkları ve her ne kadar bazıları yok olmuş ya da bir dönüşüme uğramışlarsa da, bazılarının da nesilden nesile aynı şekilde kalarak varlıklarını yüzyıllar boyunca devam ettirdikleri ileri sürülür.⁴¹ Etnik kimliğin insan varlığının primordial

³³ Somersan, “Babil Kulesi’nde...”, s. 75–76.

³⁴ Kalaycı, “Etnisite...”, s. 105.

³⁵ Somersan, “Babil Kulesi’nde...”, s. 75–76.

³⁶ Kalaycı, “Etnisite...”, s. 105.

³⁷ Somersan, “Babil Kulesi’nde...”, s. 75–76.

³⁸ Edward Shils, “Primordial, Personal, Sacred and Civil Ties, Some Particular Observations on the Relationships of Sociological Research and Theory”, *The British Journal of Sociology*, Vol: 7, (1957), ss. 45-130’dan aktaran Freeman, “Theories of...”, s. 19.

³⁹ Clifford Geertz, “The Integrative Revolution: Primordial Sentiments and Civil Politics in the New States”, *Old Societies and New States: The Quest for Modernity in Asia and Africa*, Ed. Clifford Geertz, London, The Free Press of Glencoe, 1963’ten aktaran Freeman, “Theories of...”, s. 19.

⁴⁰ Smith, *Milli...*, s. 40–41.

⁴¹ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 18–19.

hissini ve derin kökleşmiş duygularını ifade ettiğini savunan bu yaklaşım,⁴² aynı zamanda onu tarihsel ve toplumsal koşullardan bağımsız bir varlık olarak kabul eder. Bir başka ifade ile varlığının başka faktörlerle (ekonomik, sosyal, kültürel, tarihsel, coğrafi gibi) açıklamayacağını öne sürer.⁴³ Ayrıca etnikliğin dil, din, toprağa ait kökenler ve gelenekler gibi toplumsal uygulamalardan ortaya çıktığını, bu uygulamaları kişilerin doğumla kazandıklarını ve bu durumun kişilerde doğal ve sabit bir bağlılık duygusu yarattığını savundukları için primordialistler, aynı etnisiteyi paylaşan kişilerin kolay bir şekilde yakınlık kurarak etnik grupları oluşturacağını ileri sürerler.⁴⁴ Etnik grup ortak bir kan bağı algısına dayandığı için grup oluşumunu sağlayan toplumsal uygulamaların en önemlisi grup içi evliliklerdir. Çünkü böylelikle etnik bir grup hem diğer gruplara karşı sınırlarını hem de devamlılığını sağlamlaştırmış olur.⁴⁵ Öte yandan, primordializme göre etnik grup insanoğlunun doğduğu ve her bebeğin ve genç çocuğun kendini bir grubun üyesi olarak bulduğu bir ağ içinde meydana geldiği için bir grup üyesi belirli ortak objektif kültürel atıfları diğer grup üyeleriyle paylaşmaktadır. Dil, din, giyecek, yiyecek, gelenek, görenek ve müzik bazı ortak objektif kültürel atıflardır.⁴⁶ Bu kültürel objektif işaretlerin yanı sıra primordialistler, kişiye ve gruba bağlı kimlik ayrımı hissini subjektif ve psikolojik çehresine ve diğerleri tarafından etnik kimlik oluşumunun tarifine de önem verirler.⁴⁷ Hatta bazı bilim insanları, etnik kimlik oluşumunu ve onun primordialliğini psikolojik faktörlerle açıklarlar. Bu konuda öne çıkan yazarlardan biri olan Volkan, etnikliğin ve etnik grupların çok eski dönemlerden bu yana var olduğunu savunmuş ve etnik kimliğin nasıl oluştuğunu açıklamak için çocuk psikolojisini incelemiştir. Buna göre, çocuk bireysel ve etnik olarak iki kimlikle büyümekte, “diğerleri” ve “biz” arasındaki sınırların korunması ise hayati önem taşımaktadır. Özellikle iki komşu grup arasındaki yakınlık ve benzerlik arttıkça üyeler tarafından küçük farklılıklar daha çok benimsenmekte ve onları korumaya yönelik duygusal yatırım da artmaktadır. Tüm bunlarla birlikte Volkan, etnik kimlikte daha önemli olanın grubun kendi kimliğinin kaynağı olduğunu ve seçilmiş

---

⁴² Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 18–19.

⁴³ Şener Aktürk, “Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-Etnili, Çok-Etnili ve Gayri-Etnik Rejimler”, *Doğu Batı*, Yıl: 9, Sayı: 38, (Ağustos, Eylül, Ekim 2006), s. 24.

⁴⁴ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 13; Aktürk, “Etnik Kategori...”, s. 24–25.

⁴⁵ Aktürk, “Etnik Kategori...”, s. 26–27.

⁴⁶ Aktürk, “Etnik Kategori...”, s. 26–27; Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 6–7.

⁴⁷ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 6–7.

travmalar ve seçilmiş zaferlerin grubun kendilik duygusunu beslemekte çok önemli olduğunu belirtmiştir.⁴⁸

Primordial yaklaşım içinde etnisiteyi genişlemiş bir akrabalık grubu olarak kabul eden görüşler de mevcuttur.⁴⁹ Örneğin bu tür görüşlerden biri etnik grubu diğerlerine göre farklı bir kültür ve soya sahip olan ve bu farklılıkları dini törenlerinden kurumsal yapılarına kadar yansıyan bir aileler birliği olarak tanımlar. Buna göre bu tür gruplar aynı zamanda etnik bir farkındalık duygusu sergilerler ve grubun üyeleri ortak atadan geldiklerine yönelik bir soy miti ile birliklerini sembolize ederler.⁵⁰ Bu konuda öne çıkan yazarlardan biri olan Horowitz ise, etnisiteyi ailenin daha geniş biçimi olarak görmüş, etnik üyeliğin seçilmeyen aksine verilen olduğunu ve burada daima önemli bir soy unsurunun var olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre, etnisite kolektif bir soy mitine dayanır. İnsanların pek çoğu, ölecekleri etnik gruplar içinde doğarlar ve etnik gruplar çoğunlukla onların içinde doğan bu kişilerden ibarettir.⁵¹ Kısaca bu tür görüşler, akrabalığın kan bağına dayanan ve grupları bir araya getiren gerçek bir bağ olabildiğini fakat genellikle hayalî olduğunu, mitler ve hikâyelerin nesilden nesile geçtiğini ve bağları güçlendirdiğini ve önemli olan unsurun akrabalık hayalî bile olsa etnik grup üyelerinin onu gerçek farz etmeleri olduğunu öne sürerler.⁵²

Etnisiteyi ve onun primordialliğini açıklamaya çalışırken kimileri de kültürel nitelikleri öne çıkarmaktadır. Bu konuda öne çıkan yazarlardan biri de Keyes'tir. Sosyal ve genetik olarak soyun iki şekilde ortaya çıkabileceğini savunan Keyes'e göre, sosyal soy benzer insanlar olarak kabul edilenlerle yaratılan ve dayanışma arayışındaki insanlarla oluşan bir akraba seçimi şekli iken, genetik soy biyolojik özelliklerden meydana gelen genetik mirasın nakliyle oluşmaktadır. Etnik kimlik ise sosyal soyun kültürel yapısında ortaya çıkmaktadır. Çünkü ona göre, bireyin benzer insanlara ait olup olmadığına işaret eden özelliklere kültürel yapı karar verir.⁵³ Genel olarak bu tür görüşler, her bir etnik grubun kültürleri ya da en azından esas kültür unsurları tarafından diğerlerinden ayrıldığını savunurlar. Grubun içerisinde bu kültüre bağlı olan insanlar

---

⁴⁸ Vamik D. Volkan, *The Need To Have Enemies and Allies, From Clinical Practice To International Relations*, Nortvale, Jason Aronson Inc., 1988, s. 99–111.

⁴⁹ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 18–19.

⁵⁰ St. Clair Drake, "Some Observations on Interethnic Conflicts as One Type of Intergroup Conflict", *Conflict Resolution*, Vol: 1, No: 2, (Jun., 1957), s. 155–156.

⁵¹ Donald L. Horowitz, *Ethnic Groups in Conflict*, Berkeley, University of California Press, 1985, s. 52–56.

⁵² Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 18–19.

⁵³ Charles Keyes, "Towards a New Formulation of the Concept of Ethnic Group", *Ethnicity*, Vol: 3, No:3, (1976), ss. 13-202'dan aktaran Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 8

başka kültürlerle ait olan diğerlerinden kendilerini ayırırlar ve bu yolla kendi gruplarını oluştururlar. Etnik kimlik ve devamlılık ise etnik kültürün esas özünü oluşturan gelenekler ve temel normların grup içinde intikal etmesinin bir sonucu olarak muhafaza edilir. Zaman içinde kültürel modeller değişebilir. Fakat bu genellikle çok yavaş bir süreçtir ve bazı nesillerde meydana gelir. Paylaşılan değerler ve normlar yoluyla nesilden nesile geçen ve üreyen öz kültür ise değişmez. Böylelikle bu durum etnik toplulukların zaman içindeki dayanıklılığını ve farklılığını açıklamaktadır. Başka bir ifade ile bu durumun oluşması grup yaşamının yapısı olan temel normları tayin eden kültürün üreme mekanizmasıyla meydana gelir.⁵⁴ Ayrıca bu modeli savunanlar, etnisitede kan bağımlı vurgulayanları etnik kimliğin oluşumu ve devamında kültürü ikinci bir pozisyona koymaları nedeniyle eleştirirler.⁵⁵ Fakat daha önce de bahsettiğimiz gibi etnisitenin kültürel niteliklerle açıklanması ortak bir kültür modelinin bir etnik grup meydana getirmesinin zorunlu olmaması nedeniyle son derece yanıltıcıdır.⁵⁶

Sonuç olarak, ister psikolojik ve kültürel faktörler belirleyici olsun, isterse etnik gruplar genişlemiş aileler olarak görülsün, her hâlükârda primordializme göre etnik kimlik objektif kültürel kriterler üzerinde temellenen, sübjektif olarak paylaşılmış bir kimlik duygusu olan⁵⁷ ve evrensel olarak tekrar ve tekrar vuku bulan bir fenomendir.⁵⁸

Öte yandan primordialist anlayış birtakım eleştirilere de hedef olmuştur. Örneğin primordializm, etnikliğin dayandığı dil, din, gelenek, görenek gibi toplumla ilgili uygulamalar tarafından bireylerde oluşan primordial bağlılıkları değişmez kabul etmesi nedeni ile eleştirilmektedir. Böyle bir eleştiride bulunanlar bu durumun değişken olabileceğini ifade ederler.⁵⁹ Ayrıca bu yaklaşımın etnisiteyi değişmez bir kan bağına dayandırması, her ne kadar bazı primordialistler bu durumun nesnel değil, öznel olduğunu ifade etseler de bir başka eleştiri konusu olmuştur.⁶⁰ Bu eleştiri kan bağına ister hayalî isterse gerçek olsun bireyler için önemini kaybedebileceğini ya da silinebileceğini vurgular. Aynı zamanda, primordial açıdan kan bağı kişilerin davranışlarını birinci derecede etkileyen olarak görülmekte, buna karşılık yapılan eleştiriler ise insanın sadece etnik bir varlık olmadığını dolayısıyla başka kimlik ve

⁵⁴ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 19–20.

⁵⁵ Keyes, “Towards...” dan aktaran Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 8.

⁵⁶ Francis, “The Nature of...”, s. 393–400.

⁵⁷ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 6–7.

⁵⁸ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 19–20.

⁵⁹ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 13; Aktürk, “Etnik Kategori...”, s. 25

⁶⁰ Aktürk, “Etnik Kategori...”, s. 24–25.

ihtiyaçlarıyla da hareket ettiklerini ifade etmektedir.⁶¹ Son olarak, primordializm etnik grupların varlığını ve primordial bağlılıkların gücünü kişiliğin akıl dışı temellerinde yattığını savunması ve bu konuda ekonomik, siyasi, sosyal, tarihsel faktörlere yer vermemesi nedeni ile oldukça eleştirilmiştir.⁶²

Bu eleştirileri yapan ve etnisite konusunda primordializme karşıt olan araçsal yaklaşımsa, etnisiteyi siyasi elitlerin bazı amaç ve çıkarlara (siyasi, sosyal, ekonomik gibi) ulaşmak ve bu amaç doğrultusunda kişileri harekete geçirmek için kullandıkları bir araç olarak görür.⁶³ Anderson'un ulusu "hayalî cemaat" olarak nitelendirmesi,⁶⁴ etnisitenin primordializmin tersine değişken ve bağımsız olmayan bir özellik sergilediğini düşünen araçsalcılar tarafından da etnisiteye yönelik olarak kullanılmaktadır.⁶⁵ Çünkü araçsal yaklaşım etnik kimliğin doğal veya verilmiş bir fenomen olduğu fikrini reddeder. Etnisitenin doğallığı varsayımının onun oluşumunun arkasındaki insan elini ve harekete geçme dürtüsünü gözden kaçırdığını belirtir. Bu yaklaşımı benimseyenler, etnik kimliği sosyal bir yapı olarak tanımlar ve bu yapının biyolojik olarak ya da doğal olarak verilmiş olduğu fikrinden ziyade, insanoğlunun hareketlerinin ve seçimlerinin ürünü olduğunu savunurlar.⁶⁶ Etnisitenin şekli, içeriği ve kökeni, kişilerin ve grupların yaratıcı seçimlerinin bir yansıması⁶⁷ olduğu için kişilerin durumu değiştiğinde grubuna olan bağlılık duygusu da değişecek ya da kişinin bağlı kaldığı kimliklerin kendi açısından önemleri zaman ve durumlara göre değişiklik gösterecektir. Bu nedenle gruba bağlılık zorunlu olarak gelip geçici olacaktır.⁶⁸

Öte yandan, araçsalcı yaklaşım içinde etnisiteyi karşılık ilişki ve temasın bir ürünü olarak görenler bulunmaktadır. Örneğin bu konuda öne çıkan isimlerden biri olan Erikson, etnik grubun diğerleriyle olan ilişkisi yoluyla tanımlanacağını ileri sürmüştür. Buna göre, etnisite için gruplar mutlaka birbirleriyle minimum düzeyde bir teması sahip olmalı ve birbirlerini kendilerinden kültürel olarak farklı birer varlık olarak düşünmek

⁶¹ Aktürk, "Etnik Kategori...", s. 25.

⁶² Aktürk, "Etnik Kategori...", s. 24–25.

⁶³ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 14; Aktürk, "Etnik Kategori...", s. 26; Smith, *Milli...*, s. 40–41.

⁶⁴ Benedict Anderson, "The Nation and The Origins of National Consciousness", *The Ethnicity Reader, Nationalism, Multiculturalism and Migration*, Ed. Montserrat Guibernau and John Rex, Cambridge, Polity Press, 1997, s. 45.

⁶⁵ Aktürk, "Etnik Kategori...", s. 26.

⁶⁶ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 7–8.

⁶⁷ Joane Nagel, "Constructing Ethnicity: Creating and Recreating Ethnic Identity and Culture", *New Tribalisms, The Resurgence of Race and Ethnicity*, Ed. Michael W. Hughey, London, Macmillan Press, 1998, s. 237–238.

⁶⁸ Smith, *Milli...*, s. 40–41.

zorundadırlar.⁶⁹ Çünkü etnisitenin özünde temsilcileri arasında sosyal bir ilişki durumu vardır ve o bir grup özelliği değil, kendilerini minimum düzeyde karşılıklı düzenli bir etkileşime sahip oldukları diğer grupların üyelerinden kültürel olarak farklı düşünenler arasındaki sosyal ilişkilerin bir tezahürüdür. Eriksen'e göre asıl nokta da budur. Dolayısıyla etnik grupların üyeleri diğer etnik grup üyelerinden oldukça ayrı olarak dursa da, aynı zamanda onlarla bir temas içindedirler. Hatta bazı gruplar birbirlerine benzer gözükürler ama onlar arasında da oldukça yaygın, bazen de şiddet içerebilen etnikler arası bir ilişki (Sırlar ve Hırvatlar arasındaki ilişki gibi) vardır.⁷⁰ Bu nedenlerden ötürü Eriksen izolasyonun değil, temasın ürünü olan etnisitenin öncelikli olarak “dışarıdakiler” ve “içeridekiler”, “biz” ve “onlar” arasındaki sistematik ayrımlara başvurduğunu belirtir. Ona göre, eğer tüm bu şartlar yerine getirilmemişse etnisiteden söz edilemez. Kendilerini ayrı gören iki veya daha fazla grup karşılıklı temaslarını arttırmışlarsa, daha fazla benzer olmayla veya farklılıklarını daha arttırmayla ilgilenirler. Böylece etnisite sosyal temas yoluyla kurulmuş olur.⁷¹ Eriksen bu düşüncelerinden ötürü, etnisiteyi, hayalî bir akrabalık tarafından tasvir edilen bir sosyal kimlik olarak tanımlar. Kültürel farklılıklar, grupların üyeleri arasında karşılıklı etkileşimde düzenli olarak bir fark yaratıyorsa, sosyal ilişki bir etnik unsura sahiptir. Etnisite karşılıklı etkileşime, kimliğin yaratılmasındaki amaçlara ve kazanç ve kayıpların görünüşlerine işaret eder. Bu şekilde o, sembolik bir görünüşe sahip olduğu gibi, siyasi ve organizasyonel görünüşe de sahiptir.⁷²

Bununla birlikte Eriksen, etnik grupları şehir içi etnik azınlıklar, yerli halklar, ilk uluslar ve çoğulcu toplumlardaki etnik gruplar olarak dörde ayırmış ve etnik sınırları zaman içinde değişebilen ve değişken bir öneme sahip olan sosyal ürünler olarak görmüştür.⁷³ Grubun kültürünün ve sosyal organizasyon şeklinin etnik sınırları ortadan kaldırmadan değişebildiğini savunmuş ve 1991'de Yugoslavya'da patlayan savaşı etnik sınırların değişkenliğine bir örnek olarak sunmuştur. Buna göre, Hırvatlar ve Sırlar arasında gruplar arası evlilik oldukça yüksek bir oranda olup, ikisi de aynı dili konuşmaktadırlar. Uygulamada bazı kültürel farklılıklar da mevcuttur. Ortodoks olan Sırlar Kiril Alfabeti'ni kullanırken, Katolik olan Hırvatlar Latin Alfabeti'ni kullanmaktadırlar. 1991'deki savaşa kadar gruplar arasında barış söz konusudur.

⁶⁹ Eriksen, *Ethnicity...*, s. 11; Eriksen, “Ethnicity, Race...”, s. 38–39.

⁷⁰ Eriksen, *Ethnicity...*, s. 9–10.

⁷¹ Eriksen, *Ethnicity...*, s. 18–35.

⁷² Eriksen, *Ethnicity...*, s. 12.

⁷³ Eriksen, “Ethnicity, Race...”, s. 40–41.

1991’de savaşın ortaya çıkmasıyla gruplar uzlaştırılmaz ve kültürel olarak birbirlerine zıt hâle dönüşmüşlerdir. Bu nedenle Eriksen, sadece karşılıklı etkileşimde bir fark yarattıklarında kültürel farkların etnik sınırların yaratılmasında önemli olduğunu savunmuştur.⁷⁴

Bununla birlikte, insanların çoğunun eğer ona kâr sağlıyorsa etnik kimliklerini değiştireceklerini veya maddi çıkarların etnik olarak temellenen hareketlere yardım ettiğini çünkü onların primordial bağlarla çıkarları birleştirdiğini savunan araçsalcı görüşler de vardır.⁷⁵ Örneğin, gruplar arası sosyal ve coğrafi temasın yoğun olduğu durumlarda kişilerin etnisitelerini vurgulamalarının artmasıyla bir grubun kendini etnik grup olarak göstermesinin de artacağını savunan Barth, aynı zamanda insanoğlunun sadece onlara kâr sağlarsa etnik kimliklerini değiştireceklerini iddia etmektedir.⁷⁶ Ona göre etnisite bir sınıf kimliği ve alternatif bir sosyal organizasyon şeklidir. Aynı sınıflar gibi etnisite de belli zamanlar ve şartlarda ifade olunabilir veya olunmayabilir. Yani değişebilir ve şartlara bağlı bir durumdur. Bir kimsenin etnik kimliği kendisinin sahip olduğu görüşler ile diğerinin onun hakkındaki düşüncelerinin bir bileşimidir⁷⁷ ve etnik kimlikler objektif kültürel farklara dayanmaz, tersine içerden belirlenir.⁷⁸ Etnik grup ise her şeyden önce katılımcılarının gerçekliği tarihsel olarak ispat edilen veya edilemeyen geçmişlerinden ileri gelen kültürel davranışlarını kullanmayı kendi kendilerine uyguladıkları bir sosyal organizasyon şeklidir.⁷⁹ Ona göre etnik gruplar büyük ölçüde biyolojik olarak kendi kendini idame ettirmek, temel kültürel değerler paylaşmak, karşılıklı iletişim ve etkileşim alanını tertip etmek, kendisi ve diğerleri tarafından belirlenmiş bir üyeliği bulunmak gibi özellikler göstermektedir.⁸⁰ Ayrıca, etnik grubu korumak için kendisi ve diğerleri arasında sosyal bir sınır çizmenin önemine değinen Barth, bu sınırı çizenin grubun kendisi ve diğerleri için farklı olan kültürel değerler ve

---

⁷⁴ Eriksen, *Ethnicity...*, s. 38.

⁷⁵ Yinger, “Ethnicity...”, s. 161.

⁷⁶ Fredrik Barth, “Introduction: Ethnic Groups and Boundaries, The Social Organization of Cultural Difference”, *Ethnic Groups and Boundaries, The Social Organization of Cultural Difference*, Ed. Fredrik Barth, Boston, Little, Brown Company, 1969’dan aktaran Eugene E. Roosens, *Creating Ethnicity, The Process of Ethnogenesis*, California, Sage Publications, 1989, s. 12.

⁷⁷ Barth, “Introduction...”dan aktaran Nagel, “Constructing...”, s. 240.

⁷⁸ Barth, “Introduction...”dan aktaran Somersan, “Babil Kulesi’nde...”, s. 77.

⁷⁹ Barth, “Introduction...”dan aktaran Roosens, *Creating...*, s. 12.

⁸⁰ Barth, “Introduction...”dan aktaran Reminick, *Theory of...*, s. 12–13.

amblemeler olduğunu savunmuştur.⁸¹ Fakat bununla birlikte ona göre kültürel farklılıklar sınırların bir nedeni değil, sadece yaratılmasında önemli bir unsurdur.⁸²

Tüm bu görüşlerin yanı sıra, bazı araçsalcı görüşler de etnik grupların kolektif çıkarılara sahip olduğunu ve onların bu çıkarılar için hesaplı ve mantıklı davranışlar içinde hareket ettiklerini savunurlar. Mantıksal seçim teorisine dayanan bu tür görüşler, kişilerin ortak çıkarları nedeniyle ve tamamen rasyonel olarak etnik grupları oluşturduklarını öne sürer.⁸³ Buna göre kişiler etnik gruplara katılmakta bir çıkara sahiptirler. Çünkü bu durum onlara güvenlik, diğerleri üzerinde güç veya üstünlük hissi, ekonomik fırsat, itibar gibi avantajlar sağlar. Grup üyeliği iyi bir yaşam olasılığını artırır ve maliyeti düşürür. Bir grup üyeliği hem zevkli hem de ucuzdur. Bu nedenle kişiler etnik gruba üye olmakta ve etnik gruplar da diğer gruplar üzerinde güç kazanmakta bir çıkara sahiptir.⁸⁴ Örneğin etnik grubu bir baskı grubu olarak yorumlayan Glazer ve Moynihan'a göre bir grup ona sosyoekonomik avantajlar sağladığı için etnik bir profil geliştirebilir.⁸⁵ Nijerya'daki Hausalar için aynı sonuca ulaşan Cohen de,⁸⁶ etnisitenin hem siyasi bir organizasyonu hem de sosyal olarak karşılıklı etkileşimi içeren iki yönlü bir fenomen olduğunu ve belirli amaçlar için bu iki yönlülüğü kullandığını belirtir.⁸⁷ Ona göre, etnik ideolojiye hayatın problemlerine cevaplar sunduğu için başvurulur. Etnisite hayalî akrabalık, paylaşılan kökenler ve kültür ideolojileri tarafından belirlenmiş olsa da aynı zamanda o, kıt kaynaklar üzerinde rekabet için kullanılan bir enstrümandır.⁸⁸

Cohen'in vurguladığı kaynak rekabetine odaklanan yazarlardan biri olan Brass ise, etnik grupları tanımlamanın objektif özelliklerin içindeki kavramlarla, subjektif hislerle ve davranış ilişkileri içerisinde olmak üzere üç yolu olduğunu fakat bu yolların etnik grupları tam anlamıyla tanımlayamayacağını belirtmiştir. Buna göre objektif tanım, her ne kadar tüm etnik kategorilerde ortak ve değişmez olan spesifik bir özellik değilse de dil, bölge, din, yiyecek, renk, giyecek gibi özellikleriyle açıkça bir grubu

---

⁸¹ Barth, "Introduction..."dan aktaran Roosens, *Creating...*, s. 12.

⁸² Barth, "Introduction..."dan aktaran Eriksen, *Ethnicity...*, s. 38.

⁸³ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 22.

⁸⁴ Freeman, "Theories of..." s. 28–29; Nagel, "Constructing..." s. 246–247.

⁸⁵ Nathan Glazer and Daniel P. Moynihan, "Introduction: Ethnicity: Theory and Experience", *Ethnicity: Theory and Experience*, Ed. Nathan Glazer and Daniel P. Moynihan, Cambridge, Harvard University Press, 1975'ten aktaran Roosens, *Creating...*, s. 13–15.

⁸⁶ Abner Cohen, *Custom and Politics in Urban Africa, A Study of Hausa Migrants in Yoruba Towns*, London, Routledge and Kegan Paul, 1969'dan aktaran Roosens, *Creating...*, s. 13–15.

⁸⁷ Cohen, *Custom...*'dan aktaran Eriksen, *Ethnicity...*, s. 45.

⁸⁸ Cohen, *Custom...*'dan aktaran Eriksen, *Ethnicity...*, s. 45.

diğerlerinden ayıran bazı kültürel özelliklerin olmasını gerektirir. Objektif tanımın problemi bu yolla etnik kategorilerin sınırlarının genellikle zor belirlenmesidir. Sübjektif tanım ise ilk olarak bir grubun kendini idrak etmesine odaklanır; fakat bu idraka nasıl ulaşıldığı sorusuna cevap veremez. Davranışsal tanımlar da diğer gruplarla olan ilişkileri ve etkileşimleri baz alarak etnik grupların nasıl davrandıklarına veya davranmadıklarına odaklanırlar. Bu tür tanımlar, sadece etnik gruplar arasında kültürel farkların olduğunu gösterme çabasıdır. Brass, bu düşüncelerini belirttikten sonra etnik grupları ekonomik refahı, sivil hakları veya eğitimiyle ilgili çıkarlarında söz sahibi olmak amacıyla politik bir çıkar grubu olarak siyasi arenada statülerini değiştirmeye yönelik taleplerde bulunan ve bunlar için etnisiteyi kullanan gruplar olarak tanımlamıştır.⁸⁹ Ancak, etnisiteyi kaynak rekabeti olarak gören bu görüşler onu belirli çıkarların veya değerlerin en üst düzeye çıkarılmasını takip etmek için olası bir enstrüman olarak gördükler için etnik kimliğin sembolik görünüşlerine çok az önem verirler. Aynı zamanda, rekabet ve kişiler arası ilişkilere odaklanarak toplum içindeki güç farklılıklarını hesaba katmakta sıklıkla başarısız olurlar.⁹⁰

Neticede, araçsalcılar etnik grupların sosyal ve ekonomik formasyonlar çerçevesinde diğer gruplarla asimetrik ilişkiler içinde yerleştiğini savunurlar. Böylelikle, etnik gruplar güç ve refah skalası içinde farklı pozisyonları veya geniş bir ekonomik ve sosyal sistem içinde farklı mevkileri işgal ederler. Bir başka ifade ile sosyal grupların etnik özellikleri farklı nüfuslar arasında ekonomik ve sosyal ilişkilerden doğan mücadelelere yönelik kültürel cevaplardır.⁹¹ Ayrıca, etnisitenin sosyal olarak yapılandığı öne süren araçsal yaklaşım etnik çatışma ve seferberliğin tarihsel kökenini tamamen inkâr etmemekle birlikte tarihsel bir köken görüşünün etnisiteyi yarattığını öne süren görüşlere karşı çıkar.⁹² Çünkü bu yaklaşıma göre etnisitenin sadece ortak ataların ve/veya kültürel unsurların varlığına dair paylaşılan inanç şeklinde tanımlanması problemlidir. Bunun nedeni de bu unsurlara uymayan grupların etnik olarak adlandırılabilirdiği gibi, uyanların da etnik sayılmadığı durumların var olmasındandır.⁹³ Fakat özellikle göçmen toplulukların dinamiklerini ve sömürgecilik

---

⁸⁹ Paul R. Brass, *Ethnicity and Nationalism, Theory and Comparison*, New Delhi, Sage Publications, 1991, s. 18–20.

⁹⁰ Eriksen, *Ethnicity...*, s. 46–47.

⁹¹ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 21.

⁹² Nagel, “Constructing...”, s. 237–238.

⁹³ Somersan, “Babil Kulesi’nde ...”, s. 81.

çerçevesindeki etnik ilişkileri anlamamıza oldukça yardımcı olan⁹⁴ araçsalcı yaklaşımın primordializme yönelik bu eleştirileri aslında kendileri için de geçerlidir. Çünkü Quebec'te olduğu gibi bazı durumlarda da sosyoekonomik faktörler açıklayıcı olmamaktadır. Dolayısıyla etnisitenin kavramlaştırılmasına yönelik akrabalık ve kan bağıını vurgulayan primordializm ile etnik kimliğin yapay üretimini benimseyen araçsalcı yaklaşım,⁹⁵ konuyu aydınlığa çıkarmakta tek başlarına yeterli gözükmemektedir. Çünkü etnik kimlik hem zorunlu hem de isteğe bağlı olabilmektedir.⁹⁶ Bir başka ifade ile etnik kimlikler hem primordializm hem de araçsalcı yaklaşıma göre oluşmakta, hatta çoğu zaman iki yaklaşımın öne sürdüklerinin bir karışımı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹⁷ Bu nedenle, etnik grupları iki yaklaşımdan sadece birine dayanarak değerlendirmek son derece yanıltıcı olabilir.

Öte yandan, etniklik birçok farklı ölçütle tanımlanabilen esnek bir kavram⁹⁸ olarak karşımıza çıktığı için etnik grupların özellikleri hakkında yukarıda anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi bir görüş birliği mevcut değildir. Aslında etnikliğin bu esnekliğini gösteren en iyi örneklerden biri, Amerikalı antropolog M. Moerman'ın saha çalışması sırasında karşılaştığı durumdur. Moerman, 1960 yılında Tayland'da Lue adı verilen bir etnik grubu tarif etmek ister; fakat onları diğer etnik gruplardan farklı göstererek tanımlamaya kalkıştığında grubun sınırlarıyla ilgili bir problemle karşılaşır. Çünkü birbirine yakın civarda oturan grupların hepsi aynı dili, inanç ve törenleri, giyecek ve yiyeceği, toplumsal ve aile içi davranışları hatta isimleri paylaşmakta ve diğerlerinden farklılık göstermemektedir. Onlar, alan içerisindeki diğer gruplarla yakın bir ilişki içerisinde yaşamışlardır ve kendine has bir yaşama, dile, geleneklere sahip olmamışlardır. Fakat buna rağmen, hepsi kendini farklı bir etnik isimle anmaktadır. Moerman, çareyi bir Lue'ya tipik özelliklerini sormakta arar; fakat cevap aslında diğer komşu gruplarıyla paylaştıkları kültürel davranışlardır. Sorularına istediği cevabı

---

⁹⁴ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 21.

⁹⁵ Noël Bonneau and Nadia Auriat, "Fifty Years of Ethnic Conflicts and Cohesion: 1945-94", *Journal of Peace Reserach*, Vol: 37, No: 5, (Sept., 2000), s. 564.

⁹⁶ Nagel, "Constructing...", s. 242-243.

⁹⁷ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 14.

⁹⁸ Ali Tayyar Önder, *Türkiye'nin Etnik Yapısı, Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler*, Ankara, Fark Yayınları, Genişletilmiş 24. Baskı, 2007, s. 1.

alamayan Moerman, objektif ölçütlerden vazgeçerek emik bir bakışta, yani eğer bir kişi kendini Lue olarak görüyorsa o kişinin Lue olduğunda karar kılmıştır.⁹⁹

Yukarıdaki örnekten de anlaşıldığı gibi etnisite, tespiti her zaman kolay olmayan bir kavramdır. Bu nedenle daha önce belirtildiği gibi bilim insanları arasında etnik grupların özellikleri hakkında farklı görüş ve düşünceler bulunmaktadır. Örneğin bu konudaki bir görüş, belirli bir etnik grubu diğerinden ayıran objektif özelliklerin (dil, din, doğum yeri gibi) çok fazla önem arz etmediğini, başka bir deyişle etnik bir grubun meydana gelmesi için mutlaka aranan özellikler olmadığını savunmuş ve önemli olanın farz edilmiş ortak bir soyun varlığı olduğunu ileri sürerek subjektif özellikleri ön plana çıkarmıştır.¹⁰⁰ Objektif özelliklere önem vermeyen bu tür görüşler olduğu gibi, bazı bilim insanları da etnik grubu oluşturan objektif unsurların bazılarını vurgulamış, diğerleri de bunların bir karışımını savunmuştur. Örneğin bir görüşe göre, etnik grup içinde yaşanan daha geniş bir toplumdan ırk, din, milliyet, kültür açısından ayrıldıklarını iddia eden gruplar olarak tanımlanmış ve dil etkenine yer verilmeyerek etnik grup kavrayışında grubun kendisini öyle anlamlandırmasının önem taşıdığını belirtilmiştir.¹⁰¹ Başka bir görüş ise, bir etnik grubu oluşturmak için objektif özelliklerin tek başına bir anlam ifade etmediğini, bunların mutlak bir karışımının olması gerektiğini öne sürmüştür. Başka bir ifade ile buna göre ortak köken, kültür, ırk, dil ve din tek başlarına bir etnik grup oluşturamaz. Etnik grup için bu unsurların bir karışımı olmak zorundadır.¹⁰²

Sonuç olarak, etnik gruplar objektif ve subjektif bazı özelliklere sahiptir. Buna göre objektif özellikler dil, din, bölge, sosyal organizasyon, kültür ve ırk gibi bir grubu diğerlerinden ayıran ve grup üyeleri tarafından ortak olarak paylaşılan özelliklerdir. Grubun kendisi için özel anlamlar ifade ettiği gibi diğer gruplar tarafından da tanınan bu özellikler sosyalleşme veya doğum yoluyla bir grupta nesilden nesile geçen atıflardır ve kişinin iradesinden bağımsızlardır.¹⁰³ Öte yandan subjektif unsurlar ise, psikolojik

---

⁹⁹ Michael Moerman, "Who are the Lue? Ethnic Identification in a complex civilization", *American Anthropologist*, Vol:67, (1965), ss. 1215-1229'dan aktaranlar Somersan, "Babil Kulesi'nde ...", s. 80-81; Eriksen, *Ethnicity...*, s. 11.

¹⁰⁰ Francis, "The Nature of...", s. 393-400.

¹⁰¹ Harold S. Morris, "Ethnic Groups", *International Encyclopedia of the Social Sciences*, Vol: 5, Ed. David L. Sills, New York Macmillan and Free Press, 1968'den aktaran Şen, *Globalleşme...*, s. 88.

¹⁰² Yinger, "Ethnicity...", s. 159.

¹⁰³ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 12; Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 26-32; Reminick, *Theory of...*, s. 11-12.

olarak etki eden zihinsel ve duygusal süreçleri ima eder.¹⁰⁴ Bu unsurlar kişisel olmakla birlikte tüm grup üyeleri tarafından paylaşıldığı için ortak bir bilinçliliğe işaret ederler ve kişinin evrimi ile doğduğu grubu arasındaki karşılıklı etkileşimin bir sonucudur.¹⁰⁵ Buna göre, etnik grubun üyeleri onları diğerlerinden ayırt eden ve ortak olarak paylaştıkları özellikleri ile birlikte gruplarına yönelik bir bağlılık ya da başka bir ifade ile “biz” hissi taşırlar. Ayrıca, bu kişiler belirli bir etnik kimliği üzerine alarak hareket ve davranışlarını buna göre yönlendirdikleri için diğer gruplara yönelik “onlar” hissi de taşımaktadırlar.¹⁰⁶ Tüm bunların ışığında, etnik sınırların sosyal olarak kurulduğunu, bazen oldukça katı ve sabit bazen de geçirgen ve esnek olabildiğini fakat genel olarak az çok geçirgen bir nitelik sergilediğini söyleyebiliriz.¹⁰⁷ Buna dayanarak da etnik grupların değişmez olduğu görüşünün son derece yanıltıcı olduğunu ifade edebiliriz.¹⁰⁸

C. Etnik Grup-Ulus-Ulusçuluk İlişkisi

1. Ulus Kavramı ve Etnik Grup ile Arasındaki Farklılıklar

Genellikle ulus-devlet ile etnik gruplar arasında ortaya çıkan etnik sorunların daha iyi anlaşılabilmesi için etnik grup, ulus ve ulusçuluk aralarındaki ilişkinin incelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle daha önce de belirttiğimiz gibi ortak bazı özellikleri nedeni ile birbirinin yerine kullanılabilen ulus ve etnik grup arasındaki farkları öncelikli olarak belirtmekte yarar vardır.

Önceki bölümlerde anlatılanlardan anlaşılacağı üzere, etnik terminoloji hakkında bir konsensüse ulaşılamamış, etnik grup kavramı halk, ulus, milliyet, topluluk, kabile gibi kavramlarla benzer anlamda kullanılmıştır.¹⁰⁹ Connor’ın da bu terminolojik karışıklığı bir benzetme yaparak ifade ettiği Alice Harikalar Diyarı’nda ulus kavramı devlet, ulusçuluk ise devlete bağlılık anlamında kullanılarak büyük bir hata içine düşülmektedir. Bu durum sadece ulus ve ulusçulukla sınırlı kalmamış ve çokuluslu devletler ulus-devletle ve etnisite de ulusa bağlılıkla bir tutulmuştur.¹¹⁰ Bu nedenle,

¹⁰⁴ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 26–32.

¹⁰⁵ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 26–32.

¹⁰⁶ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 12.

¹⁰⁷ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 20.

¹⁰⁸ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 12.

¹⁰⁹ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 17.

¹¹⁰ Connor, *Etnonationalism...*, s. 73.

ulusun diğer birimlerden nasıl ayrılacağına izahı önemli sorunlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, bir ulusu tanımlarken nesnel ölçüte mi yoksa öznel ölçüte mi önem verilmesi gerektiği konusunda hâlen süren bir tartışma vardır.¹¹¹ Ulus olmak için nesnel kriterler saptama ya da bazı gruplar uluslaşırken, diğerlerinin neden uluslaşmadığını açıklama girişimleri genellikle ya dil veya etnik köken gibi tek bir kritere ya da dil, ortak toprak, tarih ve kültürel özellikler gibi bir kriterler kümesine dayandırılmıştır.¹¹² Stalin'in, "*tarihsel olarak oluşmuş, kararlı bir dil, toprak, iktisadi yaşam ve kendini kültür ortaklığında dile getiren ruhsal biçimlenme birliği*"¹¹³ olarak ifade ettiği ulus tanımı bu tür tanımların en iyi bilinenlerindedir. Fakat bu tür nesnel tanımlar, her zaman ulusları karşılayamadığından bir noktada tikanırlar. Çünkü tanıma uyan örnekler bazı durumlarda ulusları temsil etmedikleri gibi, bazen de ulus olduklarından hiçbir şüphesi bulunmayanlar bu kriterlere denk düşmezler. Ayrıca, bu amaçlarla kullanılan kriterler bulanık, değişken ve birden çok anlamı olan kavramlardır.¹¹⁴ Öznel tanımlar ise, hem bireysel hem de kolektif bir kapsamda olabilirler ve bu tür tanımlar genellikle üyeler tarafından hissedilen öz bilinçlilik ve öz algıyı ulusun en önemli belirleyicisi olarak görürler.¹¹⁵ Fakat öz bilinci olan hangi topluluğun ulus, hangisinin başka bir gruplaşma biçimi olarak görülmesi gerektiğini saptama sorunu olan bu tür öznel tanımlar,¹¹⁶ bir ulusu kendi fertlerinin ona ait olma bilinciyle tanımlamaktan öteye geçemezler.¹¹⁷ Bu nedenle, nesnel ve öznel tanımlar tek başlarına tatmin edici olmadığı için¹¹⁸ ulusu tanımlarken bazı bilim insanları nesnel ve öznel ölçütlerin bir bileşimini kullanılmaktadırlar. Örneğin Kellas ulusu tarih, kültür ve ortak soy bağlarını kuşatan bir topluluk olarak kendini hissedilen bir insan grubu şeklinde tanımladıktan sonra ulusların bir bölge, dil, din, ortak soy gibi objektif özelliklere ve bir halkın ulusunu idrak etmesi ve ondan etkilenmesi olan sübjektif özelliklere sahip olduğunu belirtmiştir.¹¹⁹

---

¹¹¹ Kemal Kirişçi ve Gareth M. Winrow, *Kürt Sorunu, Kökeni ve Gelişimi*, Çev: Ahmet Fethi, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2. Baskı, 1997, s. 5.

¹¹² Eric J. Hobsbawm, *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik*, "*Program, Mit ve Gerçeklik*", Çev: Osman Akınhay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993, s. 19.

¹¹³ Josef Stalin, *Marksizm ve Ulusal Sorun ve Sömürge Sorunu*, Çev: Muzaffer Ardos, Ankara, Sol Yayınları, 1990, s. 15.

¹¹⁴ Hobsbawm, *1780'den...*, s. 19–20.

¹¹⁵ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 5.

¹¹⁶ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 5.

¹¹⁷ Hobsbawm, *1780'den...*, s. 22–23.

¹¹⁸ Hobsbawm, *1780'den...*, s. 23.

¹¹⁹ James G. Kellas, *The Politics of Nationalism and Ethnicity*, London, Macmillan Education Ltd., 1991, s. 2.

Ulusu tanımlamakla ilgili problemler sadece yukarıda anlatılanlardan ibaret değildir. Örneğin bilim insanları arasında ulusu tanımlarken kendi tarafından ya da öteki tarafından tanımlanmış olmanın görece önemi konusunda da bir görüş ayrılığı mevcuttur.¹²⁰ Dahası, ulusla ilgili en önemli anlaşmazlıklardan biri de onun modern olup olmadığıyla ilgilidir. Bu konuda modernist ve primordialist olmak üzere iki temel birbirine zıt görüş olmakla birlikte iki yaklaşımı da yetersiz bulan etnik kimlik ve kültüre önem veren bir yaklaşım da bulunmaktadır. Kısaca bu üç yaklaşıma da değinecek olursak, modernist görüş için ulus çalışmaları açısından hareket noktasının modernliğin koşulları ve süreçleri olduğunu söyleyebiliriz.¹²¹ Bu tür görüşler genellikle modern ulusun ve onunla bağlantılı her şeyin temel karakteristiğinin modernliği olduğunu belirtirler ve ulusu ne asli ne de değişmez bir toplumsal birim olarak görürler.¹²² Ulus teorisinde modernistlere karşıt olan primordialist görüş ise, ulusların tarihin doğal birimleri ve insan deneyiminin bütünleştirici unsurları olduğu için¹²³ tüm zamanlarda var olduğunu ileri sürer.¹²⁴ Bu görüşe göre, primordialist bağlar tıpkı cinsiyet ve coğrafyanın yaptığı gibi insanları farklı gruplara ayırmıştır ve ayırmaya da devam edecektir.¹²⁵

Öte yandan, modern ve primordial yaklaşımı yetersiz bularak modernistleri etnik toplulukların tarihsel kökenlerini göz ardı ettikleri, primordialistleri ise bütün insan gruplarını en eski dönemlere kadar geri giderek aynı kategoriye soktukları için eleştiren¹²⁶ etnosembolcü yaklaşım ise bu iki yaklaşımdan hareketle bir senteze ulaşmaya, bir tür orta yol bulmaya çalışmıştır. Bu yaklaşımda, modern ulusların doğuşunu etnik geçmişlerini dikkate almadan açıklamak mümkün olmadığı için ulusun

---

¹²⁰ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 5. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Charles Tilly, "A Bridge Halfway: Responding to Brubaker", *Contention: Debates in Society, Culture and Science*, Vol: 4, No: 1, (Fall, 1994), s. 9-15; Max Weber, "Millet", Çev: Ebru Çerezcioglu, *Doğu Batı*, Yıl: 10, Sayı: 39, (Kasım, Aralık, Ocak, 2006-07), s. 185.

¹²¹ Smith, *Ulusların...*, s. 30.

¹²² Hobsbawm, *1780'den...*, s. 23-29. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ernest Gellner, *John Breuilly'nin Sunuşuyla, Uluslar ve Ulusçuluk*, Çev: Büşra Ersanlı, Günay Göksu Özdoğan, İstanbul, Hil Yayınları, 2008, s. 29; Ernest Gellner, "Adam's Navel: 'Primordialist' versus 'Modernist'", *People, Nation, and State, The Meaning of Ethnicity and Nationalism*, Ed. Edward Mortimer and Robert Fine, London, I.B. Tauris Publishers, 1999, s. 32-33; Benedict Anderson, *Imagined Communities, Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*, London, Verso Books, 1991, s. 3-26.

¹²³ Smith, *Ulusların...*, s. 34.

¹²⁴ Gellner, "Adam's Navel...", s. 32-33.

¹²⁵ Smith, *Ulusların...*, s. 34. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Shils, "Primordial...", s. 45-130; Geertz, "The Integrative...", s. 19-105; Friedrich Schleiermacher, *The Christian Faith*, Ed. Hugh R. Mackintosh and James S. Stewart, Edinburgh, T&T Clark, 1999, s. 563-583.

¹²⁶ Montserrat Guibernau, *Milliyetçilikler, 20. Yüzyılda Ulusal Devletler ve Milliyetçilikler*, Çev: Neşe Nur Domaniç, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1997, s. 95.

gelişim süreci geniş bir zaman dilimi içinde ele alınmaktadır. Buna göre, bugünün ulusları modern öncesi etnik toplulukların devamıdır ve modern dönemin ulusları yıllanmış etnik kültürlerin gölgesi altında şekillenir. Geçmişten gelen mitler, semboller, töreler bugünün ulusçuluklarının içeriğini belirler.¹²⁷ Etnosembolcüler arasında öne çıkan yazarlardan biri olan Smith, günümüz uluslarının çoğunun belirli bir etnik topluluğun devamı olduğunu, bu nedenle ulusun kim olduğu sorusunun yanıtının ulusların etnik temellerinde aranması gerektiğini ifade etmiştir.¹²⁸

Tüm bunlardan da anlaşılacağı üzere ulus kavramı oldukça muğlaktır ve birbirinden farklı birçok şekilde tanımlanabilmektedir. Fakat bununla birlikte bu çalışmada ulus, “*tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğu*”¹²⁹ olarak değerlendirilmektedir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere, ulus ve etnik grup arasında bazı ortak noktalar (üyelerinin ortak bir köken paylaşması, tarihsel, kültürel, topraksal bağlara sahip olması gibi) bulunduğu için daha önceden de belirttiğimiz gibi çoğu zaman bu iki kavram birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. Oysa etnik gruplar bir ulusun sahip olduğu pek çok nitelikten yoksundurlar. Fakat bununla birlikte ulus ile etnik grubun ayırt edilmesi çok kolay olmayabilir. Çünkü bazı etnik gruplar aynı zamanda ulus niteliği de taşıyabilirler.

Öte yandan, etnik gruplar bazı boyutlarda uluslardan farklılaşmıştır. Her şeyden önce etnik gruplar ortak bir kökene daha açıkça dayanırlar ve insan geçmişinde daha fazla yayılmışlardır. Bu gruplara üyelik doğuştan yüklenenleri paylaşmayı gerektirir.¹³⁰ Bir başka ifade ile üyelerin doğuştan kazandıkları birtakım özellikleri taşımaları gereklidir. Oysa ulus için bu tür bir şart gerekli değildir. Bu nedenle etnik gruplar için dışlayıcı (exclusive), uluslar içinse kapsayıcı (inclusive) ayrımı yapılabilir.¹³¹ Ayrıca, etnik grup ve ulus ülke ile olan bağları açısından da birbirlerinden farklılık göstermektedirler. Çünkü etnisitede bu bağın ulusta olduğu gibi fiziksel ve fiilî

---

¹²⁷ Umut Özkırmı, *Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1999, s. 195–196. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. John Hutchinson and Anthony D. Smith, *Nationalism*, Ed. John Hutchinson and Anthony D. Smith, Oxford, Oxford University Press, 1994, s. 15–46; John A. Armstrong, *Nations Before Nationalism*, Chapel Hill, University of North Carolina Press, 1982, s. 152–159.

¹²⁸ Smith, *Millî...*, s. 70.

¹²⁹ Smith, *Millî...*, s. 32.

¹³⁰ Kellas, *The Politics of...*, s. 3–4.

¹³¹ Smith, *Millî...*, s. 70–71; Kellas, *The Politics of...*, s. 3–4; Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 11–12; Erol Kurubaş, “Etnik Grup-Devlet İlişkilerinin Sorunsallaşması ve Aktör Tutumlarındaki Açmazlar: Türkiye’deki Kürt Sorunu Örneği”, *Liberal Düşünce*, Yıl: 13, Sayı: 50, (İlkbahar, 2008), s. 21.

olmasına ve de siyasi bir nitelik taşımasına gerek yoktur. Dolayısıyla ülke ile olan bağ etnisitede tarihsel ve sembolik olabilmektedir.¹³² Bununla birlikte, ulusun özellikleri arasında sayılan ortak bir kamu kültürünü, ekonomiyi ve yasal hak ve görevleri paylaşma etnik grupların özellikleri arasında bulunmamaktadır.¹³³ Neticide, ulus bir devletin reel ya da olası sınırlarına bağlı sosyopolitik bir kategori olarak, etnik grup ise teoride devletin sınırlarına bağlı olmayan ve nesilden nesile geçen bir şekilde belirli devam eden davranışların söz konusu olduğu kültürel bir kategori olarak kabul edilir.¹³⁴ Anlaşılacağı üzere, etnik gruplar bir ulusun özelliklerini taşımazlar. Fakat bununla birlikte bazı etnik grupların ulusa dönüştükleri durumlar da mevcuttur. Bu dönüşümün gerçekleşebilmesi içinse etnik gruplar ulusçuluk ideolojisini kullanırlar.

2. Etnik Grupların Siyasallaşmaları ve Ulusa Dönüşmeleri

Uzmanlar ve bilim insanlarının çoğu modernleşme ve küreselleşme nedeniyle oluşan genel bir iyimserlikle ulusçuluk ideolojisinin bitmesini beklerken, aksine ulusçuluk günümüzde yeniden yükselen bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır.¹³⁵ Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte ulusçuluk daha çok kendi siyasi birimleri bulunmayan belirli toplulukların üyeleri arasında etnik bağlara başvurma kazandığı beklenmeyen itici bir güç şekli almıştır.¹³⁶ Bunun sonucunda da etnik grupların ulus olabilmek için siyasallaşarak ulusçuluğu benimsemeleri hem gittikçe artarak ortaya çıkan hem de önemli problemler yaratan bir durum olarak yakın zamanların gündemine oturmuştur.¹³⁷ Bununla birlikte, aslında etnik ulusçuluk Amerikan ve Fransız Devrimleri ile ortaya çıkan laik ulusçuluk fikrinin romantik Alman düşünürlerince etnik-ulus olarak yeniden tasarlanması ile meydana gelmiştir. Böylelikle etnisitenin siyasi ve toplumsal düzenin temel unsurlarından birisi ve hatta en önemlisi olduğu düşüncesi Almanya'dan dünyaya yayılarak etnik ulusçuluğu ortaya çıkarmıştır.¹³⁸

¹³² Smith, *Millî...*, s. 70–71; Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 15.

¹³³ Smith, *Millî...*, s. 70–71; Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 15; Francis, “The Nature of...”, s. 393–395; Davut Ateş, “Etnisiteden Ulusa, Ulustan Etnisiteye (?): Kültürel, Siyasi ve İktisadi Çerçevesel” *Doğu Batı*, Yıl: 11, Sayı: 44, (Şubat, Mart, Nisan 2008), s. 121.

¹³⁴ Balibar and Wallerstein, *Race...*, s. 77.

¹³⁵ Ergün Yıldırım, “Küreselleşen Dünyada Milliyetçilik”, *Doğu Batı*, Yıl: 9, Sayı: 38, (Ağustos, Eylül, Ekim 2006), s. 182.

¹³⁶ Guibernau, *Milliyetçilikler...*, s. 163.

¹³⁷ Drake, “Some Observations...”, s. 176.

¹³⁸ Şener Aktürk, “Türkiye Siyasetinde Etnik Hareketler: 1920–2007”, *Doğu Batı*, Yıl: 11, Sayı: 44, (Şubat, Mart, Nisan 2008), s. 45.

Öte yandan etnik grupların siyasallaşarak benimsediği ulusçuluk ideolojisinin genel olarak benimsenen bir tanımı olmamasına rağmen,¹³⁹ herkes tarafından kabul edilen ulusçulukla ilgili en önemli konulardan biri onun iki yönlü özelliğidir. Çünkü o, yurttaşlık hakları ve demokrasi gibi yararlı kazanımlarla yakından ilişkili olabildiği gibi, aynı zamanda faşizm ve savaşlarla da ilişkili olarak zararlı bir karakter sergileyebilmektedir.¹⁴⁰ Bir başka ifade ile Oran'ın da belirttiği gibi ulusçuluk, “*ulusun var olduğu fakat ulusal devletin bulunmadığı İtalya ve Almanya'da bir birleştirme hareketi olurken, koşullar gerektirdiğinde mevcut siyasal birimden kopup yeni bir devlet kurarak bir ayrılma hareketi de olarak*”¹⁴¹ birbiriyle çelişen durumlar yaratmaktadır.

Buradan da anlaşılacağı gibi, ulusçuluk ideolojisini kullanarak problemlere neden olanlar ne sadece etnik gruplar ne de sadece devletlerdir. Çünkü bir yandan ulus-devletler, siyasi ve ulusal sınırların birbiriyle uyumlu olmasını amaç edinerek tek bir siyasi otoriteye bağlılık duyması için toplumun tekbiçimleştirilmesine ya da en düşük ihtimalle kültürel olarak türdeşliğinin sağlanmasına çabalamakta ve böylelikle bir birleştirme hareketi olarak ulusçuluğa yönelmektedirler.¹⁴² Diğer yandan ise etnik gruplar ulus olabilmek ve kendilerinin yöneteceği ayrı bir siyasi birim kurabilmek için bir ayrılma hareketi olarak ulusçuluğu benimsemektedirler.¹⁴³ Bu nedenle ulusçuluk ideolojisi hem ulus-devletin hem de etnik grupların en önemli dürtüsü olarak ulus-devletle etnik gruplar arasındaki sorunlu ilişkide temel bir rol oynamaktadır.¹⁴⁴

Ulusçuluğun bu çifte karakteri nedeni ile pek çok bilim insanı onu genellikle iki kategoriye ayırmaya yönelirler. Örneğin bir görüşe göre, ulusçuluk ulus-devletin yöneticileri tarafından toplumu homojenize etme aracı olarak aşılana ulusçuluk ve daha büyük ulus devletlerin içinde yaşayan devletsiz ulusların ulusçuluğu olarak ikiye ayrılmaktadır.¹⁴⁵ Aynı şekilde, ulusçuluğu hâlihazırda ya da potansiyel olarak bir ulusu kuracağı bazı mensuplarınca farz edilen bir halk adına özerklik, birlik ve kimlik

¹³⁹ Ulusçuluk tanımları için bkz: Hobsbawm, *1780'den...*, s. 23–29; Kellas, *The Politics of...*, s. 3–4; Mehmet Karakaş, “Türkçülük ve Türk Milliyetçiliği”, *Doğu Batı*, Yıl: 9, Sayı: 38, (Ağustos, Eylül, Ekim 2006), s. 58–59; Ernest Gellner, *Milliyetçiliğe Bakmak*, Çev: Simten Coşar, Saltuk Özertürk, Nalan Soyank, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998, s. 71; Recep Boztemur, “Tarihsel Açından Millet ve Milliyetçilik: Ulus-Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi”, *Doğu Batı*, Yıl: 9, Sayı: 38, (Ağustos, Eylül, Ekim 2006), s. 166; Edward H. Carr, *Milliyetçilik ve Sonrası*, Çev: Osman Akın, İstanbul, İletişim Yayınları, 1990.

¹⁴⁰ Guibernau, *Milliyetçilikler...*, s. 55–58.

¹⁴¹ Baskın Oran, *Az gelişmiş Ülke Milliyetçiliği, Kara Afrika Modeli* (Doktora Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1977, s. 3.

¹⁴² Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 12; Boztemur, “Tarihsel Açından...”, s. 166.

¹⁴³ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 12; Boztemur, “Tarihsel Açından...”, s. 166.

¹⁴⁴ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 12.

¹⁴⁵ Guibernau, *Milliyetçilikler...*, s. 55–58.

edinmek ve bunu sürdürmek için oluşturulan ideolojik bir hareket olarak gören başka bir görüş de, onu teritoryal ve etnik ulusçuluk olarak ikiye ayırmıştır.¹⁴⁶ Buna göre teritoryal ulusçuluk bağımsızlıktan önce anti-sömürgeci ulusçuluk olarak öncelikle yabancı yönetimden kurtulmaya çalışacak ve sonra bu topraklar üzerinde bir ulus kurmayı deneyecektir. Bağımsızlık sonrası ise entegrasyoncu ulusçuluk olarak, etnik farklılıklar arz eden nüfusu bütünleştirmeye ve yeni bir teritoryal ulus yaratmaya çalışacaktır. Etnik ulusçuluk ise bağımsızlıktan önce daha büyük siyasi birimden ayrılmaya ve etnisiteye dayalı bir ulus oluşturmaya çaba sarf edecektir. Bu tür bir ulusçuluk ayrılıkçı ya da diaspora ulusçuluk olarak adlandırılmaktadır. Bağımsızlık sonrası ise, etnisiteye dayalı bir ulusun sınırları dışında kalan akrabalarını ve onların yaşadıkları toprakları ilhak ederek daha geniş bir şekilde etnisiteye dayalı ulus kurmayı amaçlayacaklardır. Bu tür bir ulusçuluk da irredentist ya da pan ulusçuluk olarak ifade edilmektedir.¹⁴⁷

Tüm bu ayrımları göz önünde bulundurarak, etnik ulusçuluğu kişinin ana diline ait kültür ve soy kavramları içinde bir ulusa bağlılığı olarak tanımlayabiliriz.¹⁴⁸ Bu tür bir ulusçuluk ortak bir etnisiteyi paylaşmayan insanların ulus üyeliğinden hariç tutulduğundan beri umuma açık olmayan, dışlayıcı bir ulusçuluktur. Bir başka ifade ile, etnisiteyi benimsemenin veya bazı yollarla bir etnik grup üyesi kabul edilmenin var olmadığı etnik ulusçuluk, esasen ortak bir soy temelinde ve dışlayıcı terimler içerisinde uluslarını tanımlayan etnik grupların ulusçuluğudur.¹⁴⁹ Öte yandan etnik grupların hangi durum ve şartlar altında ulusçuluğu benimsediği de önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte ulusçuluğun etnik gruplarda nasıl ortaya çıktığına dair çeşitli farklı görüşler mevcuttur. Fakat bu konuya geçmeden önce, etnik ulusçulukla bir tutulan bir kavram olan etnosentrizm kısaca değinmemiz gerekmektedir. Çünkü bu tür kavram kargaşaları etnik ulusçuluğun yanlış yorumlanmasına neden olmaktadır. Etnosentrizm kavramı ilk kez Amerikan sosyolog Sumner tarafından kullanılmıştır. Sumner'a göre etnosentrizm, bir kişinin grubunu her şeyin merkezine koyması ve diğer her şeyi ona dayanarak ayarlamasını belirten bir terimdir. Grup kendini diğerlerinden üstün görür, onlara yukarıdan bakar ve kendi âdetlerini doğru ve diğerlerinkinden üstün sayar. Etnosentrizm, bir insanı diğerlerinden ayıran ve ona mahsus olan kendi grubunun

---

¹⁴⁶ Smith, *Millî...*, s. 121.

¹⁴⁷ Smith, *Millî...*, s. 133–134; Özkırımlı, *Milliyetçilik...*, s. 210–211.

¹⁴⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 11.

¹⁴⁹ Kellas, *The Politics of...*, s. 51–65.

âdetlerini abartmasına yol açar ve bu âdetleri güçlendirir.¹⁵⁰ Kısaca etnosentrizm, temel olarak psikolojik bir terimdir. Ulusçulukla bağlantılıdır fakat odağı etnik grupla kişinin ilişkisidir.¹⁵¹

Etnik grupların ulusçuluğu nasıl benimsediği hakkında ise belirtildiği gibi farklı görüşler ortaya çıkmaktadır. Örneğin, bazı bilim insanları etnik ulusçuluğun itici gücünün esasında ekonomik olduğunu belirtirler. Ulusçuluğun bir grubun ekonomik ve güvenlik amaçlarına ulaşmak için bir devlet kurma ihtiyaçlarına yansıdığını savunurlar. Onlara göre, en aşırı ulusçuluk hareketleri devletlerin bu görevleri yerine getirmekte başarısız oldukları zaman yükselmiştir.¹⁵² Örneğin, bir görüşe göre etnik grup içinde ulusçuluk devlet politikalarındaki değişimlere yönelik bir cevap olarak yükselir. Buna göre, komünizmin çökmesiyle birlikte ortaya çıkan ulusçuluk demokrasinin tam oturmaması, ekonomi ve güvenlik konularında ihtiyaçların karşılanamaması nedeniyledir.¹⁵³ Aynı şekilde başka bir görüş de etnik ulusçuluğu siyasi, ekonomik ve kültürel şartlar çerçevesinde ele alır ve bu şartlardaki değişimlerin ulusçuluğu yükselteceğini savunur.¹⁵⁴ Ayrıca buna göre, eğer bir etnik grup devleti kontrol ediyorsa onun ulusçuluğu resmi ulusçuluk veya vatanseverlik olarak tarif edilirken, devleti kontrol edemeyen bir etnik grubun ulusçuluğu ise devlete karşıt ulusçuluk olarak ifade edilir.¹⁵⁵ Fakat bu tür görüşlerin savunduğu gibi eğer ekonomik farklılıklar etnik ulusçuluğun temel nedeni ise, o zaman gruplar arasındaki benzer ekonomik farklılıklar hem heterojen hem de homojen toplumlarda birbirine yakın olmalıdır. Yani ulusal çeşitliliğin varlığı ya da yokluğu etnik ulusçuluğun doğmasında belirleyici olmamalıdır.¹⁵⁶ Ancak yaşananlardan da anlaşılacağı gibi, etnik ulusçuluğun doğmasında toplumun homojen veya heterojen olmasının büyük bir önemi vardır. Ayrıca, eğer etnik ulusçuluk temelde ekonomik sebeplerden dolayı oluyorsa, o zaman ekonomik ilişkilerdeki zaman içindeki önemli değişimler etnik ulusçuluğa yansımış olmalıdır.¹⁵⁷ Fakat Kanada'ya baktığımızda ekonomik gelişimi ve refahı oldukça yüksek bir ülke olmasına rağmen, Quebec ulusçuluğunun ortaya çıkmasını

---

¹⁵⁰ William G. Sumner, *Folkways, A Study of the Sociological Importance of Usages, Manners, Customs, Mores and Morals*, New York, Dover Publications, 1959, s. 2-30.

¹⁵¹ Kellas, *The Politics of...*, s. 4-6.

¹⁵² Jack Snyder, "Nationalism and Crisis of the Post-Soviet State", *Ethnic Conflict and International Security*, Ed. Michael Brown, Princeton, Princeton University Press, 1993, s. 81.

¹⁵³ Snyder, "Nationalism...", s. 94-98.

¹⁵⁴ Kellas, *The Politics of...*, s. 51-65.

¹⁵⁵ Kellas, *The Politics of...*, s. 55.

¹⁵⁶ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 149.

¹⁵⁷ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 149.

engellemediğini görürüz.¹⁵⁸ Çünkü etnik ulusçuluk, ekonomik değişkenlerden tamamen bağımsız olarak işlemektedir. Bu durum, ekonomik faktörlerin rolünü tamamen inkâr etme anlamına gelmez.¹⁵⁹ Etnik gruplar içinde ulusçuluğun gelişmesi ve etnisitenin siyasallaşması farklı etnik gruplar arasında sosyal kârların, fırsatların ve mevcut kaynakların dağıtımındaki eşitsizlik nedeniyle olabilir. En basit şekilde, etnik ulusçuluk bir grubun diğerini sömürmesine karşılık olarak yükselebilir. Fakat bununla birlikte eşitsizliğin varlığı, etnik gruplarda ulusçuluğun doğması için yeterli olmayabilir. Çünkü baskın gruplar arasında da ulusçuluk yükselebilmektedir.¹⁶⁰ Bu nedenle ulusçuluğun benimsenmesinde ekonomik faktörler bir nevi katalizörler olarak hizmet ederler. Fakat bunlar asıl sebeple karıştırılmamalıdır.¹⁶¹

Öte yandan bazı bilim insanları da birçok etnik grubun bir devlet üzerinde hâkim olmayı talep etmediğini, etnik siyasi liderlerin bunu talep ettiği zaman etnik hareketin bu yolla ulusçuluk hareketine dönüşeceğini savunmuştur.¹⁶² Örneğin etnik toplulukların elitler tarafından modernize edilerek değişime uğradıklarını savunan bir görüşe göre, etnik ulusçuluğu harekete geçirmedeki asıl güç elitlerin hareketleridir.¹⁶³ Buna göre, ulusçuluğun etnik olarak farklı bölgelerde veya etnik olarak farklı şehir ve köy grupları arasında siyasi güç ve ekonomik kaynakların dağıtımının eşit olmadığı ya da yeni elitlerin meydan okumaya yöneldikleri durumlarda gelişmesi daha olasıdır. Ulusçuluk, aynı zamanda kırsal kesimlerde baskın, şehirde ise baskın olmayan etnik gruplar olduğunda da gelişebilir. Örneğin, kendi sektöründe baskın bir şehirli etnik grubun alanına kırsal bir grup girmeye çalıştığında ulusçu çatışma meydana gelebilir. Fakat bu görüşe göre en önemli olan nokta, etnik ulusçuluğun başarılı olabilmesi için bu tarz bir politikayı takip eden veya bu süreci başlatabilen elitlere ihtiyacı olmasıdır.¹⁶⁴ Ancak ulusçuluğun özü, sadece bazı gizli amaçlar için ulusçuluğu manipüle edebilen elitlerin güdülerinde değil, aynı zamanda elitlerin başvurduğu kitlelerin duygularında da araştırılmalıdır.¹⁶⁵ Bu noktada Connor'ın görüşleri öne çıkmaktadır. Etnik ulusçuluğu kitlesel bir fenomen olarak değerlendiren Connor, etnik-ulusalcı kimliğin

---

¹⁵⁸ Hüseyin Kalaycı, “Batılı Demokrasilerde Ayrılcı Milliyetçilik: Quebec Milliyetçiliği”, *Doğu Batı*, Yıl:10, Sayı: 39, (Kasım, Aralık, Ocak 2006–07), s. 9.

¹⁵⁹ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 161.

¹⁶⁰ Brass, *Ethnicity...*, s. 41–42.

¹⁶¹ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 161.

¹⁶² Eriksen, *Ethnicity...*, s. 5.

¹⁶³ Brass, *Ethnicity...*, s. 20–25.

¹⁶⁴ Brass, *Ethnicity...*, s. 43–46.

¹⁶⁵ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 161.

psikolojik/duygusal derinliklerinin daha fazla değerlendirerek literatüre yansıtılmasını savunmuştur. Ona göre bilimsel yaklaşımlardaki en temel hata, daha önce de bahsedildiği gibi ulusçuluğu devlete bağlılıkla bir tutma eğilimidir ve bu da özellikle devlet ve ulus kelimelerinin birbirlerinin yerine kullanılmasıyla oluşan geniş bir terminolojik hastalıktan ileri gelmektedir.¹⁶⁶ Ayrıca Connor, insan ilişkileri üzerinde maddeciliğin etkisinin abartılması ve sonucunda etnik kavganın kaynaklarının ekonomik olduğuna inanılmasıyla eğer yaşam şartları ıslah edilirse etnik grupların teskin edileceği sonucunun çıkarılması; gruplar arası temasın birbirine uyumlu ilişkileri meydana getireceğine duyulan iyimser inanç; Amerika Birleşik Devletleri (ABD) deneyiminden dolayı uygunsuz kıyaslamaların yapılarak bu deneyimin başka çokuluslu devletlerde de tekrarlanacağına yönelik bir farz; ulaşım ve iletişimdeki gelişmelerin bölgesel kimlikleri yok etmeye yardım edeceğine duyulan inanç; asimilasyonun tek yönlü bir süreç olduğu farzı; etnik mücadelenin olmamasının tek bir ulusun varlığı olarak yorumlanması gibi nedenlerden ötürü de etnik ulusçuluğun yanlış yorumlandığını ileri sürmüştür.¹⁶⁷

Aslında, Connor'ın da vurguladığı gibi etnisitenin siyasallaşmasını açıklamakta psikolojik etkenler oldukça önemli gözükmektedir. Çünkü genel olarak etnik bir grup sağlam ve durağan kaldıkça günlük yaşamlarında etnik kimliklerini ispatlama gereği duymayan grup üyeleri, herhangi bir şekilde bu durum bozulduğunda ya da sarsıldığında etnik kimliklerini öne çıkarma gereği duyarlar. Bir başka ifade ile etnik kimliğin korunması üyeler için hayati önem taşımaya başlar ve grubun kimliği ne kadar çok tehdit edilirse, üyeler ne pahasına olursa olsun o kadar güçlü bir biçimde kendi kimliğine tutunmak isterler.¹⁶⁸ Bu tür bir tehdit algılaması komşu grubun tutum ve davranışları, ekonomik değişimler, doğal afetler, hükümetin davranışları,¹⁶⁹ göç, demografik bir değişiklik, endüstrileşme gibi bazı faktörler nedeni ile de oluşabilmektedir.¹⁷⁰ Aynı zamanda, aslında etnik kimliği tehdit eden bir olayın yaşanmamasına rağmen, liderler yaşanan olayı abartarak üyeler arasında kimliğin tehdit edildiğine yönelik güçlü bir duygu yaratabilirler.¹⁷¹ Ayrıca, devletler grupları korumayı

---

¹⁶⁶ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 91-92.

¹⁶⁷ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 69-70.

¹⁶⁸ Abdülkadir Çevik, *Politik Psikoloji*, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2007, s. 67-72; Volkan, *The Need To...*, s. 196-217; Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 20; Kurubaş, "Etnik Grup-Devlet...", s. 23.

¹⁶⁹ Çevik, *Politik...*, s. 67-72; Volkan, *The Need To...*, s. 196-217.

¹⁷⁰ Eriksen, *Ethnicity...*, s. 68.

¹⁷¹ Çevik, *Politik...*, s. 67-72; Volkan, *The Need To...*, s. 196-217.

sağlayamadığında ve devlet otoritesi sarsılmaya başladığında gruplar arasında geleceğe ait fiziksel ve kültürel varlıklarının tehdit edildiğine yönelik ortak korkular çıkabilmekte ve gruplar bu korkuyla hareket edebilmektedirler.¹⁷² Neticede, etnik kimliğin baskı altında olduğu ya da tehdit edildiği zamanlarda kendisi ve korunması daha önemli hâle gelmektedir. Bir devamlılık hissi veren etnik kimlikler, tehdit durumunda kişiler için psikolojik bir güven tazeleme niteliğini alabilirler. Bu nedenle kişiler, etnik kimliklerinin tehdit edildiğini anladıklarında kimliklerine daha fazla önem vermekte¹⁷³ ve bu tehdide bir karşılık olarak etnik kimlikleri ile birlikte siyasi amaçlar güdebilmektedirler.¹⁷⁴ Kimliğin kaybı korkusu nedeni ile onu korumaya çalışmak ise çoğu zaman kendini etnik ulusçuluk şeklinde göstermektedir.¹⁷⁵ Bu noktada her etnik hareketin etnik ulusçu hareket olmadığını belirtmekte de yarar vardır. Çünkü etnik hareketler daha çok etnik grubun kimliğine ve kültürel bağlarına yönelikken, etnik ulusçu hareketler siyasi otorite ve toprak egemenliği ile ilgilidirler. Fakat etnik hareketlerin çok kolay bir şekilde etnik ulusçu hareketlere dönüşebildiği de unutulmamalıdır.¹⁷⁶

Tüm bunların ışığında etnik ulusçuluğun genellikle hem elitlerin hem de onların başvurduğu kitlelerin harekete geçmesi ile karşımıza çıktığını söyleyebiliriz. Çünkü bir yandan etnik kimliğin kaybı korkusu ve/veya uluslara tanınan hak ve ayrıcalıklardan yararlanılmak istenmesi etnik ulusçuluğu doğurarak bağımsızlık amacı olmayan etnik grupların bile hızla ulus inşası sürecine girişmelerine neden olabilirken, diğer yandan da topluluk liderlerinin etnik kaynakları tek başlarına kontrol etme istekleri birçok etnik grubu tam bir bağımsızlık elde etme niyetinde olmasalar bile ulus olma doğrultusunda harekete geçirebilir.¹⁷⁷ Neticede, etnik grupların amaç ve özelliklerini başkalaştıran ulusçuluk ideolojisini benimsemeleri ile birlikte ulusa dönüştükleri görülmektedir.¹⁷⁸

Etnik grupların ulusa dönüşmeleri konusunda daha çok Smith'in görüşleri ön plana çıkmaktadır. Ona göre, önceden mevcut olan etnik kimlik ne denli güçlü ve inatçı

---

¹⁷² David A. Lake and Donald Rothchild, "Containing Fear: The Origins and Management of Ethnic Conflict", *International Security*, Vol: 21, No: 2, (Autumn, 1996), s. 43–53.

¹⁷³ Eriksen, *Ethnicity...*, s. 68.

¹⁷⁴ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 20; Kurubaş, "Etnik Grup-Devlet...", s. 23.

¹⁷⁵ Paul Roe, "The Intrastate Security Dilemma: Ethnic Conflict as a 'Tragedy'?", *Journal of Peace Research*, Vol: 36, No: 2, (Mar., 1999), s. 194.

¹⁷⁶ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 21.

¹⁷⁷ Kalaycı, "Etnisite...", s. 106–107.

¹⁷⁸ Kalaycı, "Etnisite...", s. 106–107.

ise, bu kimliğe dayanarak bir ulusun doğabilme olasılığı da o denli fazla olacaktır.¹⁷⁹ Bununla birlikte Smith, etnik toplulukların ulusa dönüşmelerinde izledikleri iki rota olduğunu belirtmiştir. Bunlardan birincisi yatay bürokratik etniklerin ulusa dönüşmesidir. Bu tür bir dönüşüm devlet desteklidir ve etnik bir devletin çekirdeğini oluşturan yatay bir etnikten yola çıkar. Bu devlet daha merkezî ve bürokratik bir yapıya kavuştuğunda askerî, mali, hukuki ve idari süreçlerle orta sınıfları ve uzak diyarları kendine dâhil etmeye çalışır. Farklı olan nüfusları egemen etnik çekirdeğin kültürel mirasına dayanan tek bir siyasi topluluk hâline getirebilirse başarılı olmuş demektir. Ona göre, Batılı ulusların büyük bir kısmı bu ulus modelini yansıtır. İkinci rota ise, dikey demotik etniklerin ulusa dönüşmesini içermektedir ve bu tip daha yoğun, tümleşik ve popülerdir. Bu yüzden öteki toplumsal tabaka ve sınıflara yayılma eğilimi gösterir. Bu tarz bir dönüşümde, farklı sınıfları ortak bir miras ve gelenek etrafında bir araya getiren ayırt edici tarihsel bir kültür vardır. Bu dönüşümün anahtar unsuru ise yerlilik ve seferberlik sürecidir. Entelektüellerin niyeti topluluğun iddia olunan etnik geçmişlerine seslenmek suretiyle halkı arındırmak ve harekete geçirmektir. Bunun için de onlar, bugünkü kuşakların önüne topluluğun geçmişindeki altın çağları çıkararak, geri kalmış geleneksel etnik topluluğu dinamik ama yerli bir siyasi ulusa dönüştürmeyi umarlar. Smith'e göre bu dönüşüm Batılı olmayan ulusların büyük bir bölümünü içermektedir.¹⁸⁰

Fakat bununla birlikte, etnik gruplardan ulusa dönüşüm hareketini bazı gruplar gerçekleştirebilirken bazıları gerçekleştiremezler. Çünkü etnik dayanışma duygusu tek başına ulus oluşturmamakta bu nedenle etnik gruplar belli koşullar altında ulusa dönüşmektedirler.¹⁸¹ Bu konudaki öncelikli şart, bir etnik grubun siyasi varlığını idrak etmesi¹⁸² ve grubun içinde temelinde self-determinasyon inancı yatan siyasi ve devletçi fikirlerin gelişmesidir.¹⁸³ Bu durumun neticesinde de etnik grupların ulusa dönüşümü, onların değişen tarihî dinamikler yoluyla bir devlet yapısı yaratmaya yöneldiklerinde veya var olan bir devlet yapısının etnik gruba ulusal bir form verdiğinde oluşmaktadır.¹⁸⁴ Kendini bir ulusa dönüştürmüş ve bu yönde duygu ve bağlılık sergilemiş bir etnik grup da ulusçuluğun ruhunu ispatlamış olacaktır.¹⁸⁵

---

¹⁷⁹ Smith, *Millî...*, s. 117–118.

¹⁸⁰ Smith, *Millî...* 112–113.

¹⁸¹ Brass, *Ethnicity...*, s. 20.

¹⁸² Brass, *Ethnicity...*, s. 20.

¹⁸³ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 10.

¹⁸⁴ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 16.

¹⁸⁵ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 10.

Tüm bunların ışığında, etnik gruplar ve ulusçuluk arasındaki ilişkinin etnik grupların kendilerine ayrıca siyasi bir sınır da istedikleri zaman etnisitenin siyasallaşıp ulusçuluğu doğurmasından ileri geldiğini söyleyebiliriz.¹⁸⁶ Bir başka ifade ile siyasallaşmış etnisite yasal ve kurumsal bir çerçeveye ihtiyaç duymakta ve ulusçuluk teorisinin etnisiteyle ilgisi de bu noktada oluşmaktadır.¹⁸⁷ Buradaki amaç, etnisitenin sınırlarının aynı zamanda siyasi birimin de sınırları olması ve yönetenlerle yönetilenlerin aynı etnik kökenden olmasıdır.¹⁸⁸ Ulusçuluğun etnisiteye siyasi bir yön verdiği kesindir.¹⁸⁹ Fakat buradaki sorunlu nokta etnik grupların siyasallaşarak ulusçuluğu benimsemesinin birtakım problemlere neden olmasıdır. Özellikle günümüz devletlerinin çokuluslu yapısı düşünüldüğünde, ortak bir kimlik ve kültür paylaşmayan veya ortak bir etnisiteye sahip olmayan bir devlet için etnik ulusçuluk siyasi istikrara yönelik çok ciddi bir tehdit olarak gözükmektedir.¹⁹⁰ Çünkü siyasallaşan etnik gruplar, otonom bir yapıya sahip olmak gibi siyasi taleplerden kendi devletlerini kurmak veya bir başka devletle birleşmek gibi ayrılıkçı hareketlere kadar çeşitli faaliyetlere yöneldiklerinde çoğu zaman yaşadıkları devletle çatışma içerisine girerler. Ayrıca, ulusçuluk bir etnik grubun devlete ulaşmasında karşıt grubun (onun etnik kimliği) engel teşkil ettiği durumlarda da şiddetli çatışmalara neden olabilmektedir. Özellikle eğer bir grup diğer etnik gruplarla bir arada yaşadığı hâlde kurmak istediği devletini etnik bir boyutta benimserse, bu grubun tam bir devlet olması için diğer etnik grupların üyelerinin güvenliğini sağlamaması ve vatandaşlığını inkar etmesi gerekecek ve bu durum da çatışmaya neden olacaktır.¹⁹¹ Kısaca, etnik grup, ulus ve ulusçuluk arasında oldukça sorunlu bir ilişki mevcuttur. Bu sorunlu ilişkinin en önemli sonuçlarından biri de hiç kuşkusuz etnik çatışmalardır.

---

¹⁸⁶ Gellner, *Milliyetçiliğe...*, s. 59.

¹⁸⁷ Aktürk, "Etnik Kategori...", s. 27; Connor, *Ethnonationalism...*, s. 71.

¹⁸⁸ Gellner, *Milliyetçiliğe...*, s. 59.

¹⁸⁹ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 11.

¹⁹⁰ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 71.

¹⁹¹ Jack Snyder, "Nationalism...", s. 94–98.

II. ETNİK ÇATIŞMALAR VE ÖZELLİKLERİ

Soğuk Savaş'ın sona ermesi uluslararası gerilimlerin azalacağı ve istikrarın yükseleceğine yönelik genel bir beklenti yaratmıştır. Fakat bu büyük beklentiler, etnik çatışmaları hesaba katmayarak oldukça aceleci ve iyimser bir özellik sergilemiştir.¹⁹² Bazı tahminlere göre günümüzde yaklaşık olarak seksen etnik çatışma ve kırk sekiz de etnik çatışma potansiyeli olan mesele vardır.¹⁹³ Bu nedenle, dünyanın birçok bölgesinde vuku bulan etnik çatışmaların enginliği ve derinliği karşısında, bu görüşe inananlar büyük bir şaşkınlık içine düşmüşlerdir. O zamana kadar etnik çatışma terimi sıklıkla etnik karaktere değinilmeyerek, genel olarak devlet içi çatışmaların alanı içerisinde üstünkörü olarak tanımlanmıştır.¹⁹⁴ Fakat Soğuk Savaş'ın sona ermesinden günümüze kadar geçen sürede yaşanan çatışmaların çoğunda etnisitenin baskın ya da etkili bir unsur olarak ortaya çıkmasıyla birlikte,¹⁹⁵ daha önce yeterli önemi kazanamayan bu konu değerini olağanüstü arttırarak araştırılmaya başlanmıştır.

Öte yandan, bilim insanları arasında etnik çatışmanın tanımı ve nedenleri hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Örneğin bir görüşe göre etnik çatışmalar, siyasi güç ve statüler için farklı gruplar arasındaki çabalara dayanırlar ve temel olarak devlet sistemi ile ilgilidirler. Buna göre, sadece bir tek etnik grubu olan çok az sayıda devlet olduğu için bu tür çatışmalar evrenseldir. Ayrıca, etnik çatışmalar en az bir grubun kendisini zarar görmüş olarak hissetmesini gerektiren bir duruma ihtiyaç duyarlar. Bu his, ayrımcılık veya adaletsiz bir güç paylaşımı ile ortaya çıkabilir. Eğer siyasi ve yasal kanallarla bu durumun düzeltilmesi olanaksız ise, o zaman bu durum şiddet içeren çatışmalarla sonuçlanabilir.¹⁹⁶ Bu konuda bir başka görüş ise, “biz” ve “onlar” ayrımının yapılmasıyla etnik bir grup olarak hareket etmenin kişilere fırsatlar sunduğunu ve güvenlik duygusu verdiğini ve böylelikle etnik kimlik ve dayanışmanın ortak kader ve çıkarların idrak edilmesini sağladığını savunmaktadır. Bu nedenle, etnikler arası çatışmalar bu çıkarların mantıksal takibi sonucunda organize olan gruplar

---

¹⁹² Michael E. Brown, “Causes and Implications of Ethnic Conflict”, *Ethnic Conflict and International Security*, Ed. Michael E. Brown, Princeton, Princeton University Press, 1993, s. 3.

¹⁹³ Zhu and Blachford, “Ethnic Disputes...”, s. 25.

¹⁹⁴ Michael E. Brown, “Causes...”, s. 3.

¹⁹⁵ Christian P. Scherrer, “Towards a Comprehensive Analysis of Ethnicity and Mass Violence: Types, Dynamics, Characteristic and Trends”, *Ethnicity And Intra-State Conflict, Types, Causes and Peace Strategies*, Ed. Håkan Wiberg and Christian P. Scherrer, Aldershot, Ashgate Publishing, 1999, s. 57.

¹⁹⁶ Renée de Nevers, “Democratization and Ethnic Conflict”, *Ethnic Conflict and International Security*, Ed. Michael E. Brown, Princeton, Princeton University Press, 1993, s. 62.

nedeni ile ortaya çıkarlar. Öte yandan, etnik gruplar ortak çıkarlarını koruyan ve yükselten siyasi girişimciler tarafından harekete geçirilirler. Ayrıca bu tür çatışmalara aşırı ve tehlikeli kutuplaşma yol açmakta ve bu durum yıkıcı şiddet için yüksek bir potansiyele sahip olmaktadır. Bu görüş, ekonomik depresyon, beklentilerin hayal kırıklığıyla sonuçlanması veya hızlı şehirleşme gibi sosyal streslerin etnik şiddete neden olduğunu ileri sürmektedir.¹⁹⁷

Aslında etnik çatışma* “kendilerini ve ötekilerini etnik terim ya da niteliklerle (köken, dil, din, ırk ve çeşitli kültürel unsurlar) tanımlayan gruplar arasındaki müzmin sosyopolitik anlaşmazlık ve cepheleşme olarak” ifade edilebilir.¹⁹⁸ Ayrıca, bu tür çatışmalar insan grupları farklı olduğu için değil, birbirine zıt ve uzlaşmaz olarak görünmelerini sağlayan bu farklılıklara özel anlamların yüklenmesiyle ortaya çıkar. Etnik gruplar arası çatışma ne kaçınılmaz ne de sonsuzdur. Genellikle çatışmalar yıllar süren bir periyotta doğar, büyür, sabitleşir, zayıflar ve yok olur. Bazen de onlar uykuda kalır ve daha sonraki bir tarihte yeniden ortaya çıkar. Tıpkı diğer çatışma türleri gibi etnik çatışmalar da şartlara göre daha kısa veya uzun süren bir kuluçka devrine girer. Bütün etnik çatışmaları ortaya çıkaran tek bir faktör de yoktur. Bununla birlikte dünyada meydana gelen etnik çatışmaların çoğu yoğun şiddet içermektedir.¹⁹⁹

Etnik çatışmalar iki veya daha fazla etnik topluluk arasındaki önemli siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel veya topraksal meseleler hakkındaki bir ihtilaf olarak meydana gelebildiği gibi,²⁰⁰ devlet ile etnik grup veya gruplar arasındaki anlaşmazlıklardan da ortaya çıkabilmektedir. Aslında, etnik meselelerin çoğu etnik azınlığın veya grubun ikamet ettikleri devlet ile arasındaki ilişkilerinden kaynaklandığı²⁰¹ için etnik çatışmalar genellikle devlet ile etnik grup veya gruplar arasında meydana gelmektedir.²⁰² Bu durumun en önemli nedeni de birçok etnik grup ve etnik azınlığın çokuluslu devletlerde dezavantajlı pozisyonlar içerisinde olmalarıdır.

---

¹⁹⁷ Milton J. Esman, “Political and Psychological Factors in Ethnic Conflict”, *Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies*, Ed. Joseph V. Montville, Toronto, Lexington Books, 1990, s. 53-61.

* Türkçede “çatışma” kelimesi her ne kadar şiddet içeren bir çağırışında bulunsun da, genel olarak literatürde etnik çatışma teriminin şiddeti çağırışması gerekmemektedir. Bu nedenle, bu çalışmada etnik çatışmadan kastımız daha çok “anlaşmazlık” anlamındadır. Fakat bununla birlikte, etnik çatışmaların genellikle şiddet içermeye potansiyeli de göz önünde tutulmalıdır.

¹⁹⁸ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 16; Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 284.

¹⁹⁹ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 284-290.

²⁰⁰ Brown, “Causes...”, s. 5.

²⁰¹ Zhu and Blachford, “Ethnic Disputes...”, s. 25.

²⁰² Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 16; Robert Cooper and Mats Berdal, “Outside Intervention in Ethnic Conflicts”, *Ethnic Conflict and International Security*, Ed. Michael E. Brown, Princeton, Princeton University Press, 1993, s. 196.

Bu pozisyonlar, kültürel ve/veya fiziki baskı, ekonomik mahrumiyet, asimilasyon ve soykırım gibi durumları içerebilmektedir.²⁰³ Böylelikle dezavantajlı olduğunu düşünen bir grup çatışmaya başvurarak konumunu yükseltmeye çalışabilir.²⁰⁴ Ayrıca böyle bir konumda olan etnik gruplar çoğu zaman ayrılma ya da self-determinasyon gibi taleplerde bulunurlar. Devletler de genellikle bu talepleri karşılamadıkları için grupların çatışmaya yönelmeleri büyük bir olasılık teşkil eder.²⁰⁵ Öte yandan, çatışmalara sadece grupların dezavantajlı konumda olması yol açmamakta, avantajlı bir etnik grup da kendi statüsünü pekiştirmek için çatışmaya başvurabilmektedir.²⁰⁶ Bununla birlikte etnik gruplardan birinin devleti kontrol etmesi durumunda da çatışmalar meydana gelebilmektedir. Bu durum, egemen olmayan etnik grup ya da grupların baskın ulusal grubun devlete bağlılık talepleri ile kendi etnik kimliklerini koruma arzuları arasında kalmalarına neden olmakta ve eğer etnik gruplar baskın etnik grubun asimilasyon çabalarına direnirlerse etnik çatışmaları ortaya çıkarmaktadır.²⁰⁷

Tüm bunlarla birlikte etnik çatışmaların çok farklı sebeplerden ötürü ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bazı durumlarda modernleşme sürecindeki olumsuzluklar, ekonomik yoksunluk, beklentilerin gerçekleşmemesi ile doğan hayal kırıklıkları etnik çatışmalara sebep olurken, bazen de etnik farklılıklardan ve sosyoekonomik koşullardan yararlanan elitlerin grup üyelerini harekete geçirmeleri etnik çatışmaları doğurabilmektedir.²⁰⁸ Neticede etnik çatışmalar çok farklı sebeplere dayanarak ortaya çıktığı için bu tür çatışmaların nedenlerini genellemek oldukça zordur. Fakat bununla birlikte, bu çalışmada etnik çatışmaların nedenlerine yönelik yaklaşımlar doğrudan ve dolaylı yaklaşımlar ile sistem düzeyi, ulusal ve algısal düzeye yönelik yaklaşımlar olarak iki ana kategoriye ayrılarak incelenecektir.

---

²⁰³ Zhu and Blachford, “Ethnic Disputes...”, s. 25.

²⁰⁴ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 21.

²⁰⁵ Zhu and Blachford, “Ethnic Disputes...”, s. 25.

²⁰⁶ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 21.

²⁰⁷ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 21; Zhu and Blachford, “Ethnic Disputes...”, s. 25.

²⁰⁸ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 19.

A. Etnik Çatışmalara Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar

1. Doğrudan ve Dolaylı Yaklaşımlar

Belirtildiği gibi etnik çatışmalara yönelik yaklaşımları ilk aşamada doğrudan ve dolaylı yaklaşımlar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Ayrıca, doğrudan açıklamalar da primordialist ve araçsalcı yaklaşımlar olarak ikiye ayrılmaktadır.²⁰⁹

Primordializm etnisiteyi etnikler arası karşılıklı etkileşimi gerginleştiren ve şiddet potansiyeline sahip fevkalâde güçlü bir soy ilişkisi olarak kabul ettiğinden, düşmanlığın eski kaynakları ve geçmiş gaddarlık anlarından ortaya çıkan etnik çatışmaları kaçınılması zor bir durum olarak görür.²¹⁰ Bu nedenle primordialistlere göre etnik çatışma, çok güçlü geleneksel nefretlerin olağandışı bir şekilde devam etmesinin bir sonucudur.²¹¹ Bununla birlikte bu yaklaşımı benimseyenlere göre etnik çatışmalar tükenmeyen, asla yok edilemeyen ve çatışmaya yönelmenin tarafların doğasında var olduğu çatışmalardır.²¹² Primordializm açısından özellikle etnikler arası ilişkilerdeki “biz” ve “onlar” yaklaşımı potansiyel çatışma yüküdür. Eğer “onlar”, “biz” grubu tarafından ret edilen, korkulan, dışlanan ve nesilden nesile geçen bir tehlike olarak algılanıyorlarsa ve “biz” grubu da “onlar” tarafından grubun hayatta kalmasını tehlikeye sokan, varlığının altını kazıyan olarak görülüyorsa çatışma şartlarının ortaya çıkması kaçınılmazdır.²¹³ Bu nedenle primordialistler, etnik farklılıkların bir toplumda çatışmaya ve gerilime neden olduğunu, bir toplumdaki etnik bölünmenin etnik şiddetin meydana gelmesi için yeterli bir şart olduğunu iddia ederler.²¹⁴ Başka bir ifade ile çoketnili toplumları çatışmaya meyilli görürler.²¹⁵ Bu bağlamda da, bir toplumun etnik olarak daha fazla heterojen olması aşırı siyasi şiddet olasılığının daha fazla olmasına neden olacaktır.²¹⁶ Fakat birçok toplum içinde etnik heterojenlik var olmasına rağmen çatışma meydana gelmediği için primordialistlerin bu açıklamaları oldukça

---

²⁰⁹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 19-20.

²¹⁰ Nicholas Sambanis, “Do Ethnic and Nonethnic Civil Wars Have the Same Causes?: A Theoretical and Empirical Inquiry (Part 1)”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol: 45, No: 3, (Jun., 2001), s. 262.

²¹¹ Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 97-102.

²¹² Cooper and Berdal, “Outside...”, s. 196; Douglas Dion, “Competition and Ethnic Conflict: Artfactual?”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol: 41, No: 5, (Oct., 1997), s. 647.

²¹³ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 20.

²¹⁴ Demet Yalçın Mousseau, “Democratizing with Ethnic Divisions: A Source of Conflict?”, *Journal of Peace Research*, Vol: 38, No: 5, (Sep., 2001), s. 549.

²¹⁵ Aktürk, “Etnik Kategori...”, s. 25.

²¹⁶ Demet Yalçın Mousseau, “Democratizing...”, s. 565.

eleştirilmiştir.²¹⁷ Ancak, etnik heterojenliğin etnik çatışmaların ortaya çıkmasına yardım eden ve çatışmaların uzamasına neden olabilen bir unsur olduğu da unutulmamalıdır.²¹⁸ Aynı zamanda etnik heterojenlik ve çatışma arasındaki ilişkiyi inceleyenler, bir yerde etnik çatışma olmadığı zaman orada tek bir ulusal bilinç olduğunu yani, bütün nüfusun aynı kimliği paylaştığını savunan görüşler de ortaya attıkları için eleştirilmektedirler. Çünkü etnik çatışmanın yokluğu tek bir ulusal bilincin kanıtı olmamakta, yani bütün nüfusun aynı kimliği paylaşması anlamına gelmemektedir.²¹⁹ Bu nedenle çoketnili devletlerdeki tüm sosyal çatışmaların etnik karaktere sahip olmasının gerekli olmadığını belirtmekte yarar vardır. Öte yandan birçok olay ispatlamıştır ki; etnik çatışmalar akut hâle geldiğinde ve özellikle şiddet içermeye başladığında, diğer çatışma türlerini (ekonomik ve sosyal çatışmalar gibi) kolayca içine alır veya onların yerlerini zapt eder.²²⁰

Bununla birlikte primordial yaklaşım, etnik ayrılıkçı hareketlerin yükselmesinin bir kaynağı olarak ekonomik eşitsizlik gibi sosyoekonomik unsurlara önem vermediği için de çatışmaları açıklamakta yetersiz olarak kabul edilmiştir.²²¹ Fakat primordialistler arasında sosyoekonomik değişkenleri önemseyen bazı görüşler de mevcuttur. Ancak bu görüşler genel olarak ekonomik unsurların etnik ulusçuluğun yükselmesinde rol oynadığını ileri sürerler ve bu tür unsurları çatışmanın nedeni olarak değil, sadece katalizörü olarak görürler.²²²

Primordialistler seferberlik güçleri olarak etnisitenin biyolojik ve psikolojik boyutunu vurgularken, araçsalcılar da etnik çatışmaları motive eden büyük nedenler olarak sosyoekonomik ve siyasi faktörlerin altını çizerler ve kaynaklar için etnik gruplar arasındaki rekabete önem verirler. Modernleşme sürecinin etnik çatışmaları güçlendireceğini de ileri süren araçsalcı yaklaşım, tüm bu nedenlerden ötürü etnik çatışmaları etnik farklılıkların değil, ekonomik, siyasi ve sosyal kaynakları ele geçirmek için etnik çıkarların yarattığı seferberliğin bir sonucu olarak ifade eder.²²³ Aslında araçsalcı yaklaşımların çoğu etnik çatışmaları mantıksal seçim teorisine dayanarak

---

²¹⁷ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 20; Demet Yalçın Mousseau, "Democratizing...", s. 549.

²¹⁸ David Carment and Patrick James, "The United Nations at 50: Managing Ethnic Crises, Past and Present", *Journal of Peace Research*, Vol: 35, No: 1, (Jan., 1998), s. 65.

²¹⁹ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 52.

²²⁰ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 9.

²²¹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 23.

²²² Connor, *Ethnonationalism...*, s. 161.

²²³ Mousseau, "Democratizing...", s. 549.

açıklamaktadır.²²⁴ Buna göre, kişiler etnik gruplara katılmakta ve grupları desteklemekte bir çıkara sahiptirler. Çünkü bu onlara güvenlik, diğerleri üzerinde güç veya üstünlük hissi, ekonomik fırsat, itibar gibi olumlu durumlar sağlar. Böylelikle grup üyeliği iyi bir yaşam olasılığını artırır ve maliyeti düşürür. Etnik gruplar da diğer gruplar üzerinde güç kazanmakta bir çıkara sahip olabilir. Böylece etnik grup diğer gruplarla çatışma için bir potansiyele sahip olur ve etnik çatışmalar şiddetin amaca yönelik bir araç olarak kullanılmasıyla ortaya çıkar.²²⁵

Bununla birlikte etnik çatışmalara yönelik araçsalcı yaklaşımı iç sömürgecilik (internal colonialism) ve toplumculuk (communalist) yaklaşımı olarak ikiye ayrılabiliriz.²²⁶ İç sömürgecilik yaklaşımının temsilcisi Hechter'dır.²²⁷ Britanya'daki Kelt azınlığını kullanarak çalışan Hechter'in argümanında sorunun merkez noktası, endüstrileşmiş devletlerdeki etnik gruplarla baskın grubun üyeleri arasındaki ilişkileri tanımlayan sömürme kavramıdır. Ona göre, sömürme baskın etnik gruba yönelik değerli kaynakların ve özel rollerin tanzimi ile meydana gelir ve bunun sonucunda da çevredeki etnik gruplar siyasallaşır. Bu görüşe göre, modernleşmenin bir sonucu olarak çevre bölgelerdeki sosyal yapının yok olmasıyla birlikte baskın grup tarafından bölgelerine nüfuz etme ile karşı karşıya kalmanın sonucunda etnik ve kültürel farklılıklar etnik gruplar tarafından ayrılıkçı ve protestocu hareketlerin temelini hâline getirilir. Ayrıca, bu gruplara ulusal ekonomiye bir teferruat olarak muamele edilmesi de onların bu şekilde davranmalarına neden olmaktadır. Bununla birlikte Hechter, baskın etnik grubun etnik siyasi hareketleri zayıflatma çabalarının alt etnik grupların potansiyel olarak yıkıcı ve bölücü liderleri seçerek emeğin kültürel bölünmesinin devamlılığını sağladığını vurgulamıştır.²²⁸ Emeğin kültürel bölünmesi, tarihsel ve coğrafi nedenlerden dolayı özel bir yeri işgal ederek geleneksel olarak kimlikleşmiş etnikler tarafından (Hutular'ın çiftçi Tutsiler'in çoban olması gibi) meydana gelebilir. Aslında eğer her bir grubun ekonomik aktivitesi ayrı olarak muhafaza ediliyorsa, bu türdeki emeğin kültürel bölünmesinin

---

²²⁴ Bonneuil and Auriat, "Fifty Years...", s. 564.

²²⁵ Freeman, "Theories of...", s. 28–29; Nagel, "Constructing...", s. 246–247.

²²⁶ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 21. Burada communalist sözcüğü komünizmle eş anlamlı değildir. Toplumculuktan kasıt, etnik bir grup gibi belirli bir topluluğa ait kişilerin bütün toplumun çıkarlarını göz ardı ederek sadece kendi topluluğunun çıkarları ile ilgilenmesidir. Burada kişiler kendi çıkarlarının da üstüne ait olduğu topluluğun çıkarlarını koyarlar. Fakat bu durum genellikle sadece topluluğa katılan kişilerin çıkarları nedeni ile topluluğu yaratması ilkesi ile yapılmaktadır. Başka bir ifade ile topluluğun çıkarlarının kişinin çıkarlarına da hizmet etmesi gerekir.

²²⁷ Michael Hechter, *Internal Colonialism, The Celtic Fringe in British National Development*, New Jersey, Transaction Publishers, 1999'dan aktaran Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 21-23.

²²⁸ Hechter, *Internal Colonialism...*'dan aktaran Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 21-23.

çatışmalara yol açması gerekmez. Bununla birlikte, eğer ekonomik olarak farklılaşmış etnik gruplar arasındaki ilişkiler asimetrik ise, onlardan biri siyasi güce sahipken diğeri sahip değilse veya yüksek statülü etnik grup alt sınıftaki etniklere baskı ve sömürü yapıyorsa bu durum çatışmaya neden olabilir. Bu nedenlerden ötürü farklı etnik gruplar farklı ekonomik mevkileri işgal ettiği zaman çatışma olasılığı artmaktadır. Özellikle bu tür bir durumda grupların statülerinde bir değişimin yaşanması etnik rekabete ve çatışmalara yol açmaktadır. Çatışmanın diğeri bir kaynağı da, farklı bir etnik grup diğeri için ekonomik alanına hareket ettiği ve aynı şeyler için rekabet ettiği zaman ortaya çıkmaktadır.²²⁹

Emeğin kültürel bölünmesi özellikle endüstrileşmiş Batı'da görülmektedir. Örneğin, endüstrileşmiş şehirlerin emek piyasasına dışarıdan ucuz emeğin sürekli olarak içeriye akışıyla birlikte, buradaki çalışanlar yüksek statülü ve yüksek maaşlı işleri ellerinde bulundurarak bir tekel hâline getirirken, etnik olarak farklı işçiler daha az maaşlı işleri işgal etmişlerdir. Ayrıca göçmenler de bu piyasaya girmiş ve benzer aktiviteler için bölgenin yerlilerine göre onlara daha az ücret ödenmiştir. Neticede hiziplere ayrılan emek piyasası içinde farklı etnik gruplara aynı iş için farklı ücretin ödenmesi ile etnik rekabet doğmuş ve bu da çatışmaya neden olmuştur.²³⁰ Fakat birçok bilim insanı gibi Hechter da emeğin kültürel olarak bölünmesini etnisitenin siyasallaşması için yeterli bir şart olarak görmez. Onun geliştirdiği iç sömürgecilik yaklaşımı ulusal bir toprak içindeki eşitsizliğe odaklanmaktadır. Bu yaklaşım kültürel farklılıkların bölgesel ve ekonomik farklılıklarla çakıştığı endüstrileşmiş Batı'da gerçekleşmekle birlikte,²³¹ ekonomik olarak ayrıcalıklı etnik grupların bir kısmında gerçekleşen etnik siyasi olayları açıklamakta yetersiz kalmaktadır.²³²

Öte yandan, bazı bilim insanları siyasi ve ekonomik kaynaklar üzerinde artan rekabetin etnik bağılıkları harekete geçirdiğini ve kamu alanında onlara bir kanal açtığını belirtmişlerdir.²³³ Bu bağlamda ortaya çıkan toplumculuk yaklaşımı etnik çatışmayı modernleşme, kaynak rekabeti ve elitlere odaklanarak açıklamaktadır. Buna göre modernleşmenin etkisi ile gruplar arasındaki siyasi şartların tahrif olması büyük

---

²²⁹ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 23-24.

²³⁰ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 23-24; S. W. R. de A. Samarasinghe, "Economic Dimensions of Ethnic Conflict Theory and Evidence", *Economic Dimension of Ethnic Conflict, International Perspectives*, Ed. S. W. R. de A. Samarasinghe and Reed Coughlan, London, Pinter Publishers, 1991, s. 3.

²³¹ Samarasinghe, "Economic Dimensions...", s. 3

²³² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 21-23.

²³³ Samarasinghe, "Economic Dimensions...", s. 2.

ölçekli etnik kimlik oluşumunu yükseltmektedir.²³⁴ Bu tür bir kimlik oluşumu da grupların birbirleriyle benzer ödül ve kaynaklar için rekabet etmesine yol açmaktadır. Başka bir ifade ile sosyal ve ekonomik değişimlere neden olan modernleşme kıt kaynaklar için grup rekabetinin şiddetini arttırarak çatışmaya neden olabilmektedir.²³⁵ Fakat toplumsuluk yaklaşımına göre etnik şiddetin temelinde daha önemli olan unsurlar kaynakların kıtlığına ve rekabetine bağlı şikâyetler, daha önceden verilmiş imtiyazları geri almakla tehdit etmek, imtiyazların sadece bazı gruplara verilmesi veya elit teşebbüsleri olarak sıralanmaktadır.²³⁶ Bu nedenle bu yaklaşımın en çok üstünde durduğu konulardan biri gruplar arasındaki kaynak rekabetidir. Buna göre gruplar arasındaki çatışma siyasi, ekonomik ve sosyal alandaki kıt ve değerli kaynaklar üzerinde yaşanan rekabetin bir sonucu olarak ortaya çıkar.²³⁷ Çünkü etnik sınırlar ekonomik ve siyasi çıkarlar içinde grupların karşılıklı etkileşim süreciyle yapılanacak ve gruplar arasındaki rekabet ve düşmanlığın en şiddetli alanları ekonomik ve siyasi güç elde etme çabası ile ilgili olacaktır. Bu çabalar da etnik çatışmanın bir saiki hâline gelecektir.²³⁸ Öte yandan bu görüşe göre, kişiler kaynaklar için rekabet ettiğinde etnik kimlikleri daha önemli hâle gelmekte ve özellikle eğer maddi ve siyasi kârların dağıtımı etnik sınırları izliyor ve etnik gruplardan biri tatmin olurken diğeri olmuyorsa ayırım yapılmış kısımlarda isyan çıkma olasılığı artmaktadır. Böylelikle kişilerin ve grupların ayrımcılığa karşı organize olma olasılığı da yükselmektedir. Ayrımcılıkla kastedilen diğer gruplarla karşılaştırıldığında bir etnik grubun üyelerinin ekonomik ve siyasi hakları arasındaki farklılıktır. Gurr *Minorities at Risk* adlı eserinde, ekonomik olarak yüz kırk yedi, siyasi olarak da yüz altmış sekiz olmak üzere toplamda iki yüz otuz üç etnik grubun ayrımcılığı yaşadığını belirtmiştir. 1945'ten 1989'a kadar bu iki yüz otuz üç grubun iki yüzden fazlası diğer etnik gruplara veya hükümete karşı kendi çıkarlarını savunmak için siyasi olarak organize olmuştur. Burada, en az seksen çatışma iç savaşa dönmüştür. Ona göre, ortak bir etnik kimlik ile birleşmiş bir grup olduğunda yapılan ayrımcılık bu grubun düşman ve saldırgan olma olasılığını arttırmaktadır.²³⁹

---

²³⁴ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 22.

²³⁵ Sambanis, "Do Ethnic...", s. 263; Rita Jalali and Martin S. Lipset, "Racial and Ethnic Conflicts: A Global Perspective", *New Tribalisms, The Resurgence of Race and Ethnicity*, Ed. Michael W. Hughey, London, Macmillian press, 1998, s. 327.

²³⁶ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 22.

²³⁷ Sambanis, "Do Ethnic...", s. 263.

²³⁸ Samarasinghe, "Economic Dimensions...", s. 5-6.

²³⁹ Ted R. Gurr, *Minorities at Risk, A Global View of Ethnopolitical Conflicts*, Washington D.C., United States Institute of Peace Press, 1993'ten aktaran Tanja Ellingsen, "Colorful Community or Ethnic

Toplumculuk yaklaşımının dayandığı başka bir görüş de belirtildiği gibi etnik çatışmanın mevcut etnik ağlardan çıkar sağlamak için elitler veya etnik girişimciler tarafından etnik grupların seferber edilmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkabilmesidir. Buna göre elitler sosyal olarak etnik kimlikleri tertip edebilir veya ırksal, dini veya dilsel ayrılıkları yeniden güçlendirebilirler. Böylelikle de onlar, çatışma ve ihtilafların yeni kaynaklarını üretirler.²⁴⁰ Neticede, toplumculuk yaklaşımı modernleşmekte olan toplumlarda etnisitenin siyasallaşmasının arkasındaki büyük ölçekli etnik kimlik oluşumunun nedenlerini, bu süreçte gerekli olan kaynaklar için rekabeti, karşılıklı olarak birbirini etkileyen elit dinamiklerini anlamamıza yardımcı olur.²⁴¹ Özellikle bu yaklaşımın ekonomik gelişim açısından orta düzeyde olan Hindistan, Ukrayna, Kazakistan, Nijerya gibi devletlerde daha belirgin olarak ortaya çıktığını ve bu tür devletlerin etnik elitler ve gruplar arasındaki kuvvetli çatışma ve rekabet karşısında yaralanabildiğini söyleyebiliriz.²⁴² Örneğin Ukrayna'daki ulusal bilincin yükselmesine yönelik açıklamalardan biri olarak ekonomik rekabet yaklaşımı uygun gözükmektedir. Çünkü burada istihdam için Ruslar ile rekabet etmek etnik gerilimin şiddetlenmesine yol açmıştır.²⁴³ Fakat bu yaklaşım İsviçre'deki eşit ve yüksek sosyoekonomik pozisyonlara sahip olan Almanca ve Fransızca konuşan İsviçreliiler arasındaki etnik gerilimi açıklayamamaktadır.²⁴⁴ Çünkü bu yaklaşımın en önemli eksikliği öncelikle ekonomik açıklamalara odaklanması ve siyasi değişimleri dikkate almamasıdır.²⁴⁵ Dolayısıyla toplumculuk yaklaşımı sadece rekabeti ve teması vurguladığı için etnik çatışmayı belirli bir değeri olan fırsatlar ve kaynaklar için mücadeleler olarak görmekte ve tüm etnik çatışmaları açıklamakta yetersiz kalmaktadır.²⁴⁶ Kuşkusuz ekonomik rekabet ile etnik çatışma arasındaki ilişki tamamen reddedilemez. Fakat kurumsal yapı ve devlet politikaları etnik hareketlerin ortaya çıkış şartlarında ve şekillenmelerinde büyük rol oynamaktadır.²⁴⁷ Ayrıca etnik çatışmalardaki duygu içeriğini de açıklamayan bu yaklaşım bazılarına göre sadece sınıf ve etnisite çakıştığında savunulabilir.²⁴⁸

Witches' Brew? Multiethnicity and Domestic Conflict during and after the Cold War", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol: 44, No: 2, (Apr., 2000), s. 234-235.

²⁴⁰ Sambanis, "Do Ethnic...", s. 262-263.

²⁴¹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 22-23.

²⁴² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 22.

²⁴³ Jalali and Lipset, "Racial...", s. 327-328.

²⁴⁴ Sambanis, "Do Ethnic...", s. 263.

²⁴⁵ Jalali and Lipset, "Racial...", s. 328.

²⁴⁶ Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 134-135.

²⁴⁷ Jalali and Lipset, "Racial...", s. 328.

²⁴⁸ Sambanis, "Do Ethnic...", s. 263.

Bununla birlikte belirtildiği gibi bu yaklaşım etnik sorunların ortaya çıkmasında elitlerin rolüne ışık tutmakla birlikte,²⁴⁹ toplumsal ruhu canlandırmakta kendi çıkarları olan güç arayışındaki liderleri ve yine kendi çıkarları için sömürme eğilimleri olan elitleri aşırı vurgulamaktadır.²⁵⁰ Bu nedenle toplumculuk yaklaşımı ayrılıkçı duyguların yükselmesinde etnik bilincin önemini küçümserken, kendi ihtiyaç ve arzuları için çalışarak başkalarını sömüren elitlerin rolünü aşırı vurgulamıştır.²⁵¹ Tüm bunların neticesinde de etnik çatışmalardaki sembolik meselelere hitap etmediği ve etnik grubun korkularına değinmediği için çatışmanın şiddetli ve yoğun karakterini açıklayamamaktadır.²⁵²

Öte yandan, etnik sorunları açıklamaya yönelik olan doğrudan yaklaşımlar içindeki araçsalcılığın vurguladığı modernleşme, aslında bu konudaki dolaylı yaklaşımların temel unsuru olarak gözükmektedir. Bununla birlikte genel olarak modernleşme sürecinin etnik kimlikler üzerinde olumlu ve olumsuz olmak üzere iki etkisinin var olduğu kabul edilmektedir.²⁵³ Bu bağlamda bazı bilim insanları modernleşme ile birlikte etnik kimlik ve dayanışmanın fonksiyonsuz kalacağını ve yok olacağını savunarak modernleşmenin olumlu yaklaşımını benimsemişlerdir.²⁵⁴ Buna göre modernleşme etnik gruplar gibi geleneksel sosyal yapılara dayanan kişileri özgürleştirecek ve onların bu kimliklerini bırakmalarını sağlayacaktır. Çünkü kişiler grup üyeliğinden ziyade kişisel başarı ve performans kriterlerine göre mükâfatlar alacaklardır. Kişisel ihtiyaç ve beklentiler etnik geçmişi dikkate almaksızın modernleşmenin etkisi altında benzer hâle gelecek ve kişiler ortak bir şehirli, endüstriyel ve laik kültür içinde birleşeceklerdir. Bununla birlikte, modernleşen elitler tarafından yapılan ulus inşası süreci kişilerin etnik toplulukları yerine devletle kimlikleşmelerini öğretecektir.²⁵⁵ Fakat beklenilenin aksine modernleşme ve onun getirdikleri, seferberlik ve kolektif hareketleri tetikleyerek etnik çatışmaların olasılığını, şiddetini ve sıklığını arttırmıştır. Modern bir kisve içinde etnisite grubu seferber eden

---

²⁴⁹ Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 140.

²⁵⁰ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 22-23.

²⁵¹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 22-23.

²⁵² Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 140.

²⁵³ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 22.

²⁵⁴ Esman, "Political..." s. 57; Saul Newman, "Does Modernization Breed Ethnic Political Conflict?", *World Politics*, Vol: 43, No: 3, (Apr., 1991), s. 454. Modernleşmenin olumlu yaklaşımı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Karl Marx, "The German Ideology: Part I", *The Marx-Engels Reader*, Ed. Robert C. Tucker, New York, W.W. Norton Co., 1978, s. 158-165; Emile Durkheim, *The Division of Labor in Society*, New York Free Press, 1933, s. 174-200.

²⁵⁵ Esman, "Political..." s. 57.

çok güçlü bir saik ve sosyal bir çatışma silahı hâline gelmiştir.²⁵⁶ Bu nedenle moderleşmenin olumsuz yönüne değinen yaklaşımlar modernleşmenin etkisiyle büyümekte olan etnik gruplardaki sosyal ve ekonomik hareketliliğin çatışma olasılığını arttıracaklarını savunmaktadır. Bu teorilerin çoğu, modernleşme süreciyle birlikte oluşan büyük ekonomik ve sosyal değişimler ve bu değişimlerden yararlanmaya çalışan siyasi elitler üzerinde durmuştur. Etnik grupların siyasallaşmasının ve etnik çatışmaların bu değişimlerin sonucu olarak ortaya çıkacağı farz edilmiştir.²⁵⁷

Bu bağlamda, belirtildiği gibi karşımıza etnik sorunlara yönelik dolaylı yaklaşımlar çıkmaktadır. Çünkü genel olarak dolaylı açıklamalar modernleşme ve kalkınma sorunlarını içine almaktadır.²⁵⁸ Bununla birlikte dolaylı açıklamaları bütünleşmenin olumsuzluğu (negative theories of integration), uyumun olumsuzluğu (negative theories of cohesion) ve parçalanmanın dolaylı (indirect theories of disintegration) yaklaşımları olarak üçe ayırabiliriz.²⁵⁹ Bunlar arasında bilim insanları tarafından en çok üzerinde durulan ve etnik sorunlar hakkında daha açıklayıcı olan ise bütünleşme sürecinin olumsuzluğu yaklaşımlarıdır.²⁶⁰

Bütünleşmenin olumsuzluğu yaklaşımlarının içinde Deutsch tarafından öne sürülen özümseme ve hareketlilik (assimilation and mobilation) arasındaki ilişkiye dayanan açıklamalar ön plana çıkmaktadır. Deutsch da modernleşme sürecinin olumlu yönüne değinmiş ve geliştirmekte olan devletlerde ulusal bütünleşme için bu iki anahtar kavramı öne sürmüştür. Buna göre hareketliliğin ve özümsemenin birlikte yürümesinin sonucu ulusal bütünlük ortaya çıkmaktadır. Fakat bununla birlikte modernleşmenin olumsuz yönüne de değinen Deutsch, modernleşme sürecindeki hareketlilik ve özümseme birlikte yürümediği zamanlarda (hareketliliğin özümsemenin önüne geçtiği durumlarda) etnik ulusçuluğun yükselmesi ve ulusal parçalanmanın meydana gelmesi sonucunun da ortaya çıkabileceğini belirtmiştir.²⁶¹ Bu konu hakkında başka bir görüş de, sosyal hareketliliğin etnik gruptan devlete sadakat transferine yol açmasının gerekmediğini ileri sürmüş, ayrıca modernleşme sürecinin kültürel asimilasyona yol açarken ayrılma için etnik talepleri artırma tehlikesi olabileceğine de dikkati çekmiştir.

---

²⁵⁶ Esman, "Political...", s. 58.

²⁵⁷ Newman, "Does Modernization...", s. 452.

²⁵⁸ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 18.

²⁵⁹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 13.

²⁶⁰ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 18.

²⁶¹ Karl Deutsch, *Nationalism and Social Communication: An Inquiry into the Foundations of Nationality*, Cambridge, MIT Press, 1966'dan aktaranlar Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 14; Connor, *Ethnonationalism...*, s. 30-36.

Bu görüşe göre, sosyal iletişim ve hareketlilik etnikler arası çatışmayı arttırma ve kültürel bilinci çoğaltma eğiliminde olabilmektedir.²⁶²

Bütünleşme sürecinin olumsuzluğuna yönelik açıklamalardan bir başkası da modernleşme sürecinde toplumsal beklentilerin yükselmesi ve bu beklentilerin karşılanamamasıyla birlikte ortaya çıkan hayal kırıklarının etnik ulusçuluğun doğmasına yol açabileceğini öne sürer.²⁶³ Örneğin Huntington ve Lerner, gelişmekte olan devletlerdeki ayrılıkçı eğilimlerin modernleşme sürecinde toplumdaki ümitlerin yükselmesiyle birlikte bunların karşılanmamasının yol açtığı hayal kırıklarının artması sonucunda ortaya çıktığını savunmuşlardır. Buna göre, bu toplumların çoğunda modernleşme sürecinin ortaya çıkardığı geleneksel düzenin kırılması ve iletişimin yayılması sonucunda oluşan hızlı sosyal hareketlilik, yoksulluk içinde yaşayan ve buna duyarlı olan siyasi katılımcıların sayısını arttırır. Böylece siyasi sistemde oluşan talepler siyasi arenada yeni grupların artarak ortaya çıkmasını sağlar. Bununla birlikte, ekonomik büyümenin çok yavaş gerçekleşmesi ve siyasi elitin taleplere eşit cevap vermekten uzak olması bu taleplere verilen cevaplarda siyasi sistem kapasitesinin başarısız olmasına neden olur. Bunun sonucu olarak da beklentilerin artmasıyla birlikte bunların karşılanmamasının arkasından toplumda hayal kırıklığı ortaya çıkar. Sonuç olarak, ekonomik şartların bozulması ve siyasi katılımın artması birçok gelişmekte olan çoketnili toplumlarda siyasi parçalanmaya ve etnik duyguların yükselmesine neden olur.²⁶⁴

Tüm bunlarla birlikte bütünleşmenin olumsuzluğu yaklaşımlarının bazıları da etnik ulusçuluğun yükselişini etnik bir grubu ulusal anagörüşüne içine çekmekte devletin başarısızlığı ve modernleşmenin zorlanması veya asıl yönünden sapması nedeni ile bu grubun devletin geri kalanından siyasi, ekonomik ve kültürel olarak artan bir oranda ayrılmasına işaret ederek açıklarlar.²⁶⁵ Bu görüşü benimseyenler, modernleşme ile birlikte meydana gelen değişimlerin sonucunda kişilerin güvensizlik duygusu içerisine girdiğini ve grup dayanışmasının üyelere maddi ve psikolojik bir güvenlik sağladığı için etnik grupların maddi ve kültürel çıkarlarını korumak ve kendi değerlerini beyan etmek

---

²⁶² Connor, *Ethnonationalism...*, s. 35-36.

²⁶³ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 18.

²⁶⁴ Samuel Huntington, *Political Order in Changing Societies*, New Haven, Yale University Press, 1968; Daniel Lerner, "Communications and the Prospects of Innovative Development", *Communication and Change in the Developing Countries*, Ed. Daniel Lerner and Wilbur L. Schramm, Honolulu, East-West Center Press, 1967'den aktaran Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 14.

²⁶⁵ Geertz, "The Integrative..."den aktaran Urmila Phadnis and Rajat Ganguly, *Ethnicity and Nation-building in South Asia*, New Delhi, Sage Publications, 2001, s. 40.

amacıyla siyasi güç elde etmeye çabalayabildiğini öne sürerler.²⁶⁶ Örneğin bu konudaki bir görüşe göre, modernleşme süreci boyunca etnik grupların, bölgesel bir şekilde yoğunlaşarak ekonomik ve sosyal izolasyona uğraması, gelişmekte olan devletlerde etnik ulusçuluk duygularının yükselmesine ve siyasi parçalanmaya neden olabilmektedir. Bu durum, devletin etnik grupları ulusal yaşamın içine dâhil etmesindeki başarısızlığına işaret etmektedir. Fakat aslında, kişilerin güvensizlik duyguları geçici kabul edildiğinden etnik grupların siyasallaşması da kısa ömürlü farz edilmektedir. Başka bir deyişle, toplumun bütünleşmesiyle etnik duygular ve etnik grupların siyasallaşması ortadan kalkacaktır.²⁶⁷ Kısaca, bu perspektifi benimseyenlere göre, bütünleşme gösterememiş toplumdaki kişiler yaşanan değişim içerisinde bir dayanak noktası ararlar ve onu etnik kimliklerinde bulurlar. Fakat toplum daha sonra yeniden bütünleşmeye doğru hareket ettiğinden bu durum geçici olmaktadır. Bununla birlikte, etnik çatışmaların sadece Üçüncü Dünya toplumlarında değil, aynı zamanda gelişmiş toplumlarda da devam etmesi, bu perspektifin öne sürdüklerinin karşısında duran önemli bir kanıt niteliğindedir.²⁶⁸

Etnik sorunlara yönelik dolaylı teorilerden uyum sürecinin olumsuzluğuna yönelik yaklaşımlar ise ortak toplumluluk (consociationalism), çoğulcu toplum (plural society) ve hegemonik değişim (hegemonic exchange) olarak üç modele ayrılır.²⁶⁹ Fakat bu üç yaklaşım içinde ortak toplumluluk teorisi, etnik çatışmaların yönetimi adlı bölümde ayrıntılı olarak inceleneceği için burada diğer iki yaklaşım açıklanacaktır. Bu bağlamda çoğulcu toplum yaklaşımını incelediğimizde Furnivall ve Smith'in görüşlerinin öne çıktığını söyleyebiliriz. Furnivall, ortaya koyduğu yaklaşımını Güneydoğu Asya'daki sömürgecilik deneyiminden çıkarmıştır. Yerli ve göçmen Asyalılar ile Avrupalı nüfusun aynı siyasi birimde müşterek yaşamaları Furnival'in çoğulcu bir toplumda yaşayan insanların ayrılıkçı eğilimlerini vurgulamasına neden olmuştur.²⁷⁰ Buna göre, aynı siyasi birimde yan yana yaşayan fakat birbirinden farklı ve bağlantısız etnik grupları olan etnik olarak çoğulcu toplumlarda toplumlar arası ilişkiler kontrolsüz ekonomik rekabet yoluyla tanımlanır. Bu toplumlar çeşitli gruplar arasındaki

---

²⁶⁶ Freeman, "Theories of...", s. 26.

²⁶⁷ Stein Rokkan, *Citizens, Elections, Parties, Approaches to the Comparative Study of the Processes Development*, New York, Mc Kay, 1970'ten aktaran Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 14-15.

²⁶⁸ Newman, "Does Modernization...", s. 455.

²⁶⁹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 15.

²⁷⁰ John S. Furnivall, "Some Problems of Tropical Economy", *Fabian Colonial Essays*, Ed. Rita Hinden, London, Allen & Unwin, 1945'ten aktaran Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 135-136.

etnik ve kültürel farklılıkların üstesinden gelen ortak sadakat duygusunun gelişmesinde başarısız olurlar.²⁷¹ Çünkü topluluklar arası ilişkilerin pazar yerlerinde yoğunlaştığı çoğulcu toplumlarda ancak pazar yerlerinde karşılaşan ve sadece birkaç ortak ekonomik çıkara sahip olan gruplar bulunmakta ve dolayısıyla burada kültürel farklılıkları aşacak olan ortak bir istek veya bağlılığı birleştirecek bir durum söz konusu olmamaktadır.²⁷² Tüm bunların neticesinde çoğulcu toplumlarda sosyal taleplerin organize olmaması ve kısımlara ayrılması toplumun homojen olmasına yani, vatandaşlık mekanizmasının oluşmasına engel olur. Bu şartlar altında da, hem ulusçuluk öne çıkar ve toplum istikrarsızlaşır²⁷³ hem de farklı kültürel gruplar arasındaki kontrolsüz rekabet topluluğun parçalanmasına neden olur.²⁷⁴ Başka bir ifade ile herhangi bir sosyal birlik tarafından yumuşatılmamış ve sınırlanmamış bir rekabetin ortaya çıkması ve ortak bir sosyal talep eksikliğinin bulunması bu tür toplumların çökmesine yol açabilir. Ayrıca, Furnivall'e göre çoğulcu toplumun istikrarsız olmasının bir diğer nedeni de bu tarz bir toplumun koloni güçleri tarafından temin edilmiş ve güç vasıtasıyla bir arada tutulmuş olmasıdır.²⁷⁵

Furnivall'in yaklaşımını geliştiren Smith ise çoğulcu toplum teorisinde ekonomiden ziyade kültür üzerinde durmuştur.²⁷⁶ Ona göre çoğulcu toplum kültür, etnisite, ırk, dil veya farklı sosyal kurumlar gibi temel faktörlerle gruplara veya kategorilere bölünmüş üyelere sahip olan çok geniş bir toplumdur. Bununla birlikte Smith, çoğulcu toplumun çoketnili bir devlette farklı etnik grup üyelerinin üç farklı yoldan birleşmeleri yoluyla yaratıldığını öne sürmüştür. Bunlardan ilki, etnik veya kültürel ilişkilere önem vermeden eşit vatandaşlar olarak kişilerin yeknesak bir şekilde (bir yurttaşlık kimliği ile) birleşmesiyle yaratılmasıdır. İkincisi, farklı toplulukların eşit kamu hakları ve statülerle birlikte farklı ortak noktalarının eşit olarak birleştirilmesi ile toplumun bütünleşmesidir. Böylece bu durum ortak bir demokrasi modeline yol gösterebilir. Son olarak da, diğer grupları güçten hariç tutarak güçlü ve üstün bir pozisyon sağlayan baskın bir grup vasıtasıyla bir birleşmenin oluşmasıdır. Öte yandan,

---

²⁷¹ John S. Furnivall, *Netherlands India, A Study of Plural Economy*, New York, Macmillan Press, 1944'ten aktaran Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 15.

²⁷² Furnivall, *Netherlands...*'tan aktaran Stephen Ryan, *Ethnic Conflict and International Relations*, Aldershot, Dartmouth Publishing, 1990, s. 1-5.

²⁷³ Furnivall, *Netherlands...*'tan aktaran Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 1-5.

²⁷⁴ Furnivall, *Netherlands...*'tan aktaran Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 15.

²⁷⁵ Furnivall, "Some..."dan aktaran Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 135-136.

²⁷⁶ Michael G. Smith, "Some Developments in the Analytic Study of Pluralism", *Pluralism in Africa*, Ed. Michael G. Smith and Leo Kuper, Berkeley, University of California Press, 1969'tan Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 1-5.

Smith bu görüşlerini belirttikten sonra çoketnili devletlerin istikrar ve dayanıklılığı konusunda çok ciddi şüphelerin var olduğunu da ifade etmiştir. Çünkü yeknesak bir birleşme asimilasyon politikalarının bir sonucu olarak kızma ve gücenmeye neden olabilir. İkinci birleşme modelindeki ekonomik eşitsizlik de demokratik ve istikrarlı ürünler veremeyebilir. Üçüncü birleşme modelinde ise baskın ve alt grup arasındaki güç ilişkisi istikrarlı ve demokratik çoketnili bir devletin oluşmasını engelleyebilir.²⁷⁷

Kısaca, Furnivall ve Smith bazı farklı kültürel grupları olan devletlerin ortak bir toplum geliştirme çabalarını incelemiş ve böyle bir toplumun ortaya çıkabilmesi için bir kültürel grubun siyasi ve kültürel olarak baskın olması gerektiğini savunmuşlardır.²⁷⁸ Onlar, etnik gruplar arasındaki ekonomik ve siyasi kaynakların dağıtımını incelemek yoluyla etnik hükmetmenin önemine odaklanmışlardır.²⁷⁹ Fakat çoğulcu toplum yaklaşımı çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. Örneğin bir görüşe göre bu yaklaşım çatışma mekanizmasını açıklamakta yetersizdir. Çünkü bu yaklaşımda bir grup diğerinin önemli normlarını ihlal ettiğinde değerlerin uzlaşmamasının (value dissensus) çatışmaya yol açabileceği savunulur. Oysa bu durum aynı zamanda çatışmayı engelleyebilmektedir. Ayrıca bu yaklaşım ortak olarak tutulmuş kurumları ve inançları da ihmal etme eğilimindedir. Bu nedenle, çoğulcu toplum yaklaşımı açısından etnik çatışmayı anlamak için etnik çatışmaları uzlaşılabilir değerlerin çarpışması olarak görmek gerekmektedir. Aynı zamanda bu yaklaşımı savunanlar sadece grupların ayrılığını, anlaşamamasını ve izolasyonunu vurgulamakta elitlerin rolüne ise önem vermemektedir.²⁸⁰ Başka bir eleştiriye göre de çoğulcu toplum teorisinin bazı önemli eksiklikleri vardır. Örneğin, bu yaklaşım kültürü su geçirmeyen, kutuplaşmış ve daimi sınırlar yaratan olarak görmüş ve etnik gruplar arasındaki gözle görülür yarıkları görmezden gelmiştir. Ayrıca, çoğulcu toplum yaklaşımı etnik kimliğin sadece primordial görünüşünü savunmuş, onun değişken ve akıcı doğasını görmemiştir. Dahası, bu yaklaşımı benimseyenler toplumların onları bir arada tutan ortak amaçlar etrafında birleşmeye yönelik bir isteklerinin olduğunu düşünmektedirler.²⁸¹

Etnisitenin siyasallaşmasını açıklayan uyum sürecinin olumsuzluklarına yönelik yaklaşımlardan bir diğeri de Rothchild'ın temsilcisi olduğu hegemonik değişim

---

²⁷⁷ Smith, "Some Developments..."dan aktaranlar Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 16; Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 1-5.

²⁷⁸ Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 136-140; Newman, "Does Modernization...", s. 459.

²⁷⁹ Newman, "Does Modernization...", s. 459.

²⁸⁰ Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 136-140.

²⁸¹ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 12-14.

teorisidir. Rothchild, bu yaklaşıma Afrika Devletleri'nde başvurmuştur. Ona göre birçok Afrika Devleti, gerekli olan siyasi meşruluk ve zorlayıcı güç konusunda yetersiz olduklarında beri sınırları içindeki etnik gruplar üzerinde sadece bir miktar hegemonyayı zorla kabul ettirebilirler. Bu nedenle onlar, devletin toprak bütünlüğünü ve egemenliğini korumak ve sürdürmek için çeşitli etnik gruplarla bir “değişim” süreci ile meşgul olmak zorundadırlar. Bunun sonucunda da devlet-grup ilişkilerinin hegemonik değişim sistemi ortaya çıkmıştır.²⁸² Bu sistem, karşılıklı bir uzlaşma süreci içinde genel olarak kabul edilmiş usulle ilgili normlara, kurallara ve şartlara dayanarak oluşan bir dereceye kadar otonom merkezî devleti ve önemli bir miktarda daha az otonom olan etnobölgesel çıkarlarla ilgilenen grupları içermektedir. Başka bir ifade ile, merkezdeki hükümet çeşitli etnik grupların ve bölgelerin temsilcileriyle bir hegemonik koalisyonu üstlenir. Böylece etnik gruplar faydayı maksimum edecek davranışlarda bulunurlar ve bir mantıksallık içinde gerçek çıkarlarını takip etmeyi elde edecek şekilde hareket ederler. Bu nedenle uzlaşma olası olur ve etnik şiddet, güç ve refahın tahsisi politikaları içindeki değişimle son bulur. Sonuç olarak bu yaklaşım, devlet içindeki etnik ilişkileri önemsemeyerek güç ve refah politikalarındaki değişimlerle etnik şiddetin sonlandırılabilceğini savunur. Bu modele göre devletler, baskıcı bir şekilde değil, arabulucu ve yardım edici olarak hareket ederler.²⁸³

Tüm bu anlatılanlara dayanarak uyum sürecinin olumsuz teorilerinin üç temel problem içerdiğini söyleyebiliriz. İlk olarak, çoketnili devletlerde birleşmenin sağlanması veya muhafaza edilmesi oldukça zor bir görevdir ve birleşme başarılı olduğunda bile istikrarsız ve tehlikeli durumunu korur. Aynı zamanda, grupların uymayacağı farklı taleplerle ortaya çıkan veya sistemdeki birleşmeyi engelleyen karşıt elitlerin ortaya çıkmasıyla birleşme parçalanabilir. İkincisi, çeşitli gruplar arasında var olan güç dengesi zamanla değişebilir ve bu nedenle gruplar iş birliği düzeninin altını kazıyabilirler. Üçüncüsü ise, devlet otoritesinin meşruluğu kabul edilmediğinde kurumsal kontrolü ve hükmetmeyi sağlamak oldukça zordur ve böylece etnikler arası birleşme önem kazanır.²⁸⁴

---

²⁸² Donald Rothchild, “Hegemonic Exchange: An Alternative Model for Managing Conflict in Middle Africa”, *Ethnicity, Politics and Development*, Ed. Dennis L. Thompson and Dov Ronen, Boulder, Lynne Rienner Pub., 1986’den aktaran Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 18.

²⁸³ Rothchild, “Hegemonic...”den aktaranlar Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 18; Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 19-20.

²⁸⁴ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 18.

Etnik çatışmayı açıklayan dolaylı teorilerden parçalanmaya yönelik açıklamalar arasında ise Gurr'un nispi yoksunluk yaklaşımı (relative deprivation) öne çıkmaktadır. Gurr'a göre nispi yoksunluk, toplumdaki önemli beklentilerle bu beklentiler arasındaki tezatlığın idrak edilmesine işaret eder. Bir başka ifade ile bu yaklaşım, kötü şartlar altındaki kişilerin diğerleri ile kendileri arasındaki eşitsizliği algılamaları sonucunda bu kişilerde devrime yönelik bir eğilimin ortaya çıkacağını öne sürer. Devrime yol gösteren nispi yoksunluk süreci ise dört basamaklıdır. Bunlar sırasıyla insanların bu yoksunluğun varlığını kabul etmek zorunda olmaları, kişilerin genel olarak olmasa da onların yoksunluğundan diğerlerinin hoşlanmakta olduğunu fark etmeleri, kişilerin bu yoksunluk durumunun adaletsiz olarak geliştiğini hissetmeleri ve son olarak da durumun değişebilir olduğunu, yani siyasi hareketle değişebileceğini kabul etmeleridir. Gurr'a göre bu basamaklar kitlesel siyasi hareketin ve devrimin basamaklarıdır.²⁸⁵

Ekonomik büyümenin özellikle kısa dönemde etnik çatışmayı azaltmaktan ziyade ağırlaştıracağını belirten nispi yoksunluk yaklaşımına daha ayrıntılı değinecek olursak, buna göre her ne kadar ekonomik büyüme maddi şartlar içerisinde gerçek ıslahlar yapsa da onun daha önemli olan etkisi kişilerin beklenti seviyelerini değiştirmesidir. Kişiler, imkânlarını ve beklentilerini yeniden belirlemeye başlamak için pratik alternatifler hayal edemezler ve bu nedenle yoksun oldukları ekonomik şartları kabul etmişlerdir. Artık onlar, ıslah için minnettar ve tatmin olmamakla birlikte, diğerlerinin daha avantajlı olduğunu söyleyerek onlara göre maddi durumları daha iyi olan bu gruplarla kendi şartlarını ve imkânlarını karşılaştırırlar. Yani, bireyler aslında şartlarının düzelmesinin tersine gittikçe daha da tatminsiz olurlar. Çünkü onların beklentileri bu beklentilerin ikmal edilmesinden daha hızlı hareket etmiştir. Bu nedenle onlar şikâyetlerini ve taleplerini arttırırlar. Bu taleplerin hedefi bir düşman veya rekabet edilen bir etnik grup olduğunda, bu talepler onların etnik rakipleri tarafından ekonomik ve mesleki statülerine bir tehdit olarak algılanır. Bunun sonucunda ise gruplar pozisyonlarını korumak için seferber olurlar ve böylelikle daha önceden var olan etnik husumet alevlenir ve çatışma olasılığı artar. Tüm bu nedenlerden ötürü, bu yaklaşımı savunanlar ekonomik büyümenin etnik veya herhangi bir sosyal çatışmayı azaltacağı düşüncesini safça bulurlar. Onlara göre, etnik olarak bölünmüş toplumlarda ekonomik

---

²⁸⁵ Ted R. Gurr, *Why Men Rebel*, Princeton, Princeton University press, 1970'ten aktaran Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 18-19.

büyüme grup çatışmasını azaltmaktan çok arttırması daha olası olan bir durumdur.²⁸⁶ Ayrıca bu yaklaşım, sadece ekonomik temelli gruplar arasında değil, nispeten refah içindeki etnik gruplar arasındaki etnik siyasi seferberliğin yükselmesini açıklamakta da yararlı sayılmaktadır.²⁸⁷

Neticede, tüm bu yaklaşımların ileri sürdüğü gibi etnik çatışmalar etnik farklılıkların doğası, elitlerin bazı amaçlarına ulaşmak için etnik kitleleri harekete geçirmesi, modernleşme, bütünleşme ve uyum sürecinin ortaya çıkardığı olumsuzluklar veya ekonomik yoksunluk nedeni ile meydana gelebilmektedir. Fakat bu yaklaşımların ileri sürdükleri görüşler kanıtlanabilir bir durum sergilese de tek başlarına tüm etnik çatışmaları açıklamakta yetersiz kalmaktadırlar. Örneğin, sosyoekonomik faktörler ve modernleşmenin olumsuzlukları çoğu zaman gelişmiş devletlerdeki etnik sorunları (Quebec, İskoçya, Katalonya, Korsika’da yaşanan sorunlar gibi) tam anlamıyla açıklayamazken, primordializmin öne sürdüğü görüşler de çatışmaları sadece etnik farklılıklara dayandırdığı için bir noktada tıkanmaktadır. Bu durumun en önemli nedeni ise her etnik sorunun kendine özgü durum ve şartlar altında oluşması, yani bu sorunların nedenlerinin ve özelliklerinin birbirlerinden farklılık göstermesidir. Dolayısıyla etnik sorunların nedenlerini açıklamaya yönelik olan bu yaklaşımlar bazı durumlar için geçerlilik göstermektedir. Öte yandan, çoğu zaman bu yaklaşımların birbirlerini beslediği de açıkça görülen bir durumdur. Bu nedenlerden ötürü, etnik sorunlar çoğu zaman bu yaklaşımların bir karışımı olarak karşımıza çıkarlar. Bir başka ifade ile modernleşme, bütünleşme ve uyum süreci, ekonomik yoksunluk ve elit faaliyetleri gibi unsurlardan ortaya çıkan durumların primordial nedenlerden dolayı etnik temelde algılanması nedeni ile etnik sorunların ortaya çıktığını söyleyebiliriz.²⁸⁸

1. Sistem Düzeyi, Ulusal ve Algısal Düzey Açısından Etnik Çatışmaların Açıklanması

Etnik sorunların nedenleri dolaylı ve doğrudan yaklaşımların yanı sıra sistem düzeyi, ulusal ve algısal düzey açısından da açıklanabilmektedir.²⁸⁹ Etnik çatışmaların sistem düzeyinde açıklanması etnik grupların güvenlik endişelerine ve etnik grupları

---

²⁸⁶ Milton J. Esman, “Economic Performance and Ethnic Conflict”, *Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies*, Ed. Joseph V. Montville, Toronto, Lexington Books, 1990, s. 481–482.

²⁸⁷ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 18-19.

²⁸⁸ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 19.

²⁸⁹ Brown, “Causes...”, s. 6.

etkileyen güvenlik sisteminin doğasına odaklanır. Buna göre, etnik çatışmanın meydana gelebilmesi için öncelikle iki veya daha fazla etnik grubun yan yana ikamet etmesi ve ulusal, bölgesel ve uluslararası otoritelerin grupların güvenliğini garanti etmede ve grupları savaştan uzak tutmada zayıf olmaları gerekmektedir. Buradaki anahtar kavram güvenlik ikilemidir.²⁹⁰ Bu bağlamda korku da güvenliklerini artırmak için ayrılmak isteyen etnik gruplar tarafından önleyici savaşa yol açan, güven problemini arttıran ve karşılıklı yaralanabilirliği ortaya atan etnik güvenlik ikilemi teorisinin merkezinde yer alır.²⁹¹

Güvenlik ikilemi kavramı her ne kadar uluslararası ilişkilerle ilişkilendirilmiş olsa da, Soğuk Savaş'ın bitişinden beri devlet içi seviyede de birçok bilim insanı tarafından analiz edilmeye çalışılmıştır. Etnik çatışmaları açıklamakta güvenlik ikilemini kullanan ilk yazar ise Posen'dır. Ona göre, etkili bir merkezî hükümetin yokluğu devlet içindeki çeşitli grupların (etnik, ulusal, dini vb.) kendi güvenliklerini sağlamak için mecbur edilmiş olması anlamına gelir. Böylece, uluslararası sistemde devletlerin yaptıkları gibi gruplar da güvenliklerinin kendileri tarafından sağlanması yoluna giderler.²⁹² Kendini korumayı sağlamaya mecbur edilmiş bir grup ise herhangi bir komşu grup hakkında savaş olasılığını büyük ölçüde etkileyen şu soruları sormak zorundadır: O bir tehdit midir? Ne kadar bir tehdittir? Zamanla bu tehdit azalır veya artar mı? Hemen yapılması gereken bir şey var mı? Aslında bu sorular komşu gruplardan gelebilecek tehditler nedeni ile grupların duyduğu güvenlik endişelerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Gruplar bu tür endişeler nedeni ile birtakım faaliyetlere girişmekte ve bu faaliyetleri de komşu gruplar tarafından kendi güvenliklerine yönelik bir tehdit olarak idrak edilmektedir. Bunun sonucunda da gruplar karşılıklı olarak bir ikilem içerisine düşmektedir. Ayrıca, gruplar diğerlerinin amaçlarının ne olduğunu belirlerken ana mekanizma olarak geçmişini kullanırlar ve kendilerine diğer grubun geçmişte nasıl davrandığını sorarlar. Bu sorunun cevabı ise genellikle olumsuz olmaktadır. Kısaca, Posen yapısal faktörlere önem vererek anarşi durumunun etnik çatışmada çok önemli olduğunu vurgulamış²⁹³ ve güvenlik ikileminin özellikle imparatorlukların dağılması sonucunda bütün etnik grupların kendi etnik

---

²⁹⁰ Brown, "Causes...", s. 7.

²⁹¹ Sambanis, "Do Ethnic...", s. 263.

²⁹² Barry R. Posen, "The Security Dilemma and Ethnic Conflict", *Survival*, Vol: 35, No:1, (Spring, 1993), ss. 27-47'den aktaran Roe, "The Intrastate...", s. 188-189.

²⁹³ Posen, "The Security Dilemma..."dan aktaran Roe, "The Intrastate...", s. 188-189.

bölgelerini oluşturmak için diğer etnik gruplara karşı harekete geçmesi ile meydana geldiğini belirtmiştir.²⁹⁴

Etnik çatışma ve güvenlik ikilemi ile ilgili bir başka görüş ise hükümetin halkını koruyamadığı ve topraklarını yeterli derecede kontrol edemediği bir durumdayken (yani bir biçimde anarşiye ulaşıldığında), etnik temelli organizasyon bu kontrolü sağlıyorsa, o zaman egemenliğin atfına yeterince sahip olan bu organizasyonun bir güvenlik ikilemi yaratacağını öne sürer.²⁹⁵ Aynı zamanda bu görüşe göre etnik çatışma kitlelerin başlattığı çatışmalar ve elitlerin başlattığı çatışmalar olarak ikiye ayrılmaktadır. Ayrıca bu çatışmaların açıklanmasında iyicil ve kötücül amaçların varlığının belirlenmesi de çok önemlidir. Buna göre, kitlesel başlatılan etnik çatışmalar kendiliğinden ortaya çıkar. Korku ve güvensizlik şiddetin kendiliğinden patlamasına neden olur. Güvenlik ikilemi aktif hâle gelerek düşmanlığı ve korkuyu artırır. Elitlerin başlattığı etnik çatışmalarda ise süreç farklıdır. Çünkü elitler hem kitlesel düşmanlığa hem de güvenlik ikilemine neden olurlar. Kitlesel nedenli çatışmalarda her iki tarafın da diğerini bir tehdit olarak yanlış algılamasına yol açan güvensizlik ve şüphe iken; elit nedenli çatışmalarda grup liderlerinin amacı doğrudan diğerlerine zarar vermektir. Radikal elitler daha fazla şiddet yaratacak olan bir güvenlik ikilemini aktif hâle getirmek için şiddeti provoke eder ve başlatırlar. Neticede, kitleler tehditlere karşı tepki verdikleri için iyicil amaçlar besleyenler olarak tanımlanırken, elitler böyle tehditleri yarattıkları için kötücül amaç besleyenler olarak kabul edilirler.²⁹⁶ Örneğin bu görüşe göre, Gürcistan'daki Gürcüler ve Abazyalıları arasındaki etnik çatışma esasen kitlesel başlayan bir güvenlik ikilemi vakasıyken, Yugoslavya'daki savaş ise elit nedenli bir güvenlik ikilemidir ve Milošević ve onun savaş politikası etnik çatışmayı provoke etmede merkezî bir rol oynamıştır.²⁹⁷

Ayrıca, bu konu hakkında etnik gruplar arası çatışmaların enformasyon başarısızlığı, inandırıcılık sorunu ve bunların da bir sonucu olan güvenlik ikilemi olmak üzere üç farklı durumdan beslendiğini öne süren bir görüş de bulunmaktadır.²⁹⁸ Bu görüşe göre, etnik çatışmalar öncelikli olarak devletlerin grupları korumayı

---

²⁹⁴ Barry R. Posen, "The Security Dilemma and Ethnic Conflict", *Ethnic Conflict and International Security*, Ed. Michael E. Brown, Princeton, Princeton University Press, 1993, s. 103–118.

²⁹⁵ Stuart J. Kaufman, "Spiraling to Ethnic War, Elites, Masses and Moscow in Moldova's Civil War", *International Security*, Vol: 21, No: 2, (Fall, 1996), ss. 108-138'den aktaran Roe, "The Intrastate...", s. 189–191.

²⁹⁶ Kaufman, "Spiraling..."den aktaran Roe, "The Intrastate...", s. 189–191.

²⁹⁷ Stuart J. Kaufman, "An 'International' Theory of Inter-Ethnic War", *Review of International Studies*, Vol:22, (1996), ss. 149-171'den aktaran Roe, "The Intrastate...", s. 189–191.

²⁹⁸ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 41–44.

sağlayamadığında ve devlet otoritesi sarsılmaya başladığında ortaya çıkan geleceğe yönelik ortak korkular nedeniyle meydana gelir. Çünkü gruplar güvenlik korkusu duyarlar ve bu korkuyla hareket ederek şiddete yönelebilirler. Bu şartlar altında da etnik çatışmalar yukarıda bahsedilen üç duruma dayanarak ortaya çıkacaktır. Bu bağlamda enformasyon başarısızlığı, şiddetin bütün toplumsal aktörler için pahalı olması nedeniyle grupların birbirlerinin kapasitesi ve tercihleri hakkında bilgi edinmeye çalışması sonucunda, eğer gruplar birbirleri hakkında gerçeğe aykırı bilgilere sahip olurlarsa çatışmayı doğurabileceğine işaret eder. Bununla birlikte, devlet gruplar arasında hakemlik yapar ve iletişimi sağlarsa bu yanlış bilgileri düzeltebilir veya onların ortaya çıkmasını engelleyebilir. Fakat devlet otoritesi zayıfsa enformasyon başarısızlığı çatışma olasılığını artırır.²⁹⁹ İnanırcılık sorunu ise, grupların birbirlerine duydukları güvenle ilgilidir ve etnik güç dengesinin ya da grup inançlarının değişmesiyle ortaya çıkmaktadır. Örneğin bir grup, gelecekte diğerini sömürmemek veya yapılan bir anlaşmada sözünden dönmek konusunda diğerinin güvenini sağlamayabilir. Bu nedenle gruplar, gelecekte olabilecek olan bir sömürdence, bugün ve pahalıya mal olacak bir savaşı tercih edebilir. Son olarak güvenlik ikilemi ise enformasyon başarısızlığı ve inanırcılık sorununa dayanarak ortaya çıkmakta ve grupları önleyici güç kullanımına teşvik etmektedir.³⁰⁰

Sonuç olarak, güvenlik ikilemi bazı etnik çatışmaların açıklanmasında merkezî bir rol oynayabilmektedir.³⁰¹ Özellikle bölgesel olarak birbirine karışmak ve karşılıklı savunmasızlık, güvenliklerini arttırmak için ayrılmak isteyen etnik azınlıklar tarafından önleyici savaflara yol açabilen güvenlik problemlerinin şiddetini arttırabilmektedir.³⁰²

Etnik çatışmaların ulusal seviyedeki açıklaması ise devletlerin etkinliği, ulusçuluk ve demokratikleşmenin etnik gruplar arası ilişkilere nasıl yansıdığına odaklanmaktadır.³⁰³ Devletin etkinliği konusundaki açıklamalar, devletlerin zayıfladığı veya çöktüğü durumlarda etnik gruplar arasında ulusçuluğun yükseldiğini ve böylelikle etnik grupların siyasallaşarak bazı sorunları ortaya çıkardığını vurgular. Buna göre halk ekonomik refahın yükseltilmesi ve güvenliğin sağlanmasını devletten bekler. Fakat devlet yapısı zayıfladığında veya çöktüğünde devletin halkın bu taleplerini sağlama yeteneğini tayin eden ulusçuluk etnik gruplar arasında yükselebilmektedir. Ayrıca, yeni

²⁹⁹ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 46-52.

³⁰⁰ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 46-52.

³⁰¹ Roe, "The Intrastate...", s. 200.

³⁰² Sambanis, "Do Ethnic...", s. 262-263.

³⁰³ Brown, "Causes...", s. 8.

oluşmuş devlet yapılarının da henüz güvenlik sağlama ve kurumların iyi işleminde yetenekli olmamaları ve bazı durumlarda etnik grupların yeni devletler tarafından baskı altında olduklarını hissetmeleri etnik ulusçuluğu ortaya çıkarabilmektedir. Kısaca, devlet yapısı zayıfladığında veya yeni devlet oluşumlarında ulusçuluğun etnik farklılıklara dayanması daha muhtemel olmaktadır. Örneğin Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da ortaya çıkan durum, devlet yapısının ve siyasi kurumların kapasitesinin azaldığı ve kolayca kırılabilirdiği yerlerde etnik ulusçuluğun ortaya çıkacağını açıkça göstermiştir.³⁰⁴

Ulusçuluğun etnik temelde ortaya çıkması ise daha önceden de belirtildiği gibi kaçınılmaz olarak bazı etnik sorunlara ve çatışmalara neden olacaktır. Çünkü bir grup içinde etnik ulusçuluğun yükselmesi, diğerleri tarafından bir tehdit olarak görülecek ve bu gruplarda da benzer duyguların gelişmesine yol açacaktır. Bu durum, gruplar arasında kesin ayrımlar yaratacak ve azınlık grupları kendi devletlerini talep edecektir. Tüm bunların sonucunda da ayrılıkçı cihatlar başlayacaktır. Ayrıca, etnik ulusçuluk grupların daha geniş bir alanda birleşmelerini ve daha fazla oranda silahlanmalarını motive edecek, bu da diğer grupların kendi askerî gücünü kurmasına ve tetikte olmasına yol açacaktır. Böylece, komşu gruplar arasında öbür tarafın muhtemel saldırısına karşı önceden saldırma anlamına gelen önleyici savaşlar meydana gelecektir.³⁰⁵

Demokratikleşme ve etnik çatışma arasındaki ilişki hakkında ise bilim insanları tarafından öne sürülen çok çeşitli görüşler mevcuttur. Öte yandan, genel olarak bu görüşler demokratikleşmenin etnik sorunlar üzerinde olumlu ve olumsuz olmak üzere iki etkisi olduğuna işaret ederler. Fakat bu bölümde etnik çatışmalarda demokratikleşmenin olumlu etkisi çatışmaların yönetimi hakkındaki bölümde incelenmek üzere, olumsuz etki hakkındaki açıklamalara yer verilecektir.

Aslında siyasi rejim tipi ve etnik çatışma hakkında bilim insanları otoriter rejimlerin çatışmaya neden olduğunu savunanlar, aradaki rejimlerin tehlikelerine vurgu yapanlar ve demokrasilerin iç çatışmayı arttırdığına inananlar olmak üzere üç farklı görüşü benimserler.³⁰⁶ Çatışmaların otoriter rejimlerde çok daha olası olduğunu savunanlar, bu tip rejimlerde özellikle ayrımcılığın şiddeti provoke ettiğini düşünürler. Buna göre, otoriter rejimlerde vatandaşların adaletsiz ve kısıtlanan yaşamları nedeniyle çatışma için seferber olmaları daha olasıdır. Bu rejimler, nüfusa karşı şiddet uygularlar

³⁰⁴ Brown, "Causes...", s. 8-9.

³⁰⁵ Brown, "Causes...", s. 8-9.

³⁰⁶ Ellingsen, "Colorful Community...", s. 235.

ve bu şiddet şiddetle karşılık bulur.³⁰⁷ Şiddete en fazla eğilimli olarak orta seviyedeki demokrasileri görenler ise, yüksek derecede ayrımcılığın olduğu otoriter rejimlerde başarı için az bir fırsat olmasının ve bu nedenle başarısızlık sonucunda da daha fazla zarara uğranılmasının isyanı mantıksız kılacağını ileri sürerler. Bununla birlikte, demokratik rejimlerde ise ayrımcılık düşüktür. Bu nedenle, barışçıl bir şekilde uzlaşma çatışmadan beklenen kazançları aşacaktır. Önemli olan ayrımcılığın bu iki rejim tipinin arasında bir yerlerde olduğu zamandır. Bu durumda iç çatışma tercih edilen bir seçenek olarak ortaya çıkabilir.³⁰⁸ Bu nedenlerden ötürü, bu görüşü savunanlara göre orta seviyedeki bir demokrasi daha yüksek siyasi şiddetle bağlı iken, düşük ve yüksek seviyedeki demokrasi daha düşük siyasi şiddetle bağlantılıdır.³⁰⁹

Demokratikleşmenin olumsuz etkisini ortaya koyan görüşler ise genel olarak, demokratikleşme ve etnik çatışmanın karşılıklı ilişkileri olan fenomenler olduğunu ve demokratikleşmenin etnik olanlar arasındaki eski ve yeni şikâyetlerin seferberliği ve ifade edilmesi için bir fırsat kapısı açtığını belirtirler. Buna göre, demokratikleşme sürecinin başlamasıyla fırsat kapısının serbest bırakılması genellikle etnik çatışmaların seviyesinde bir artışı da beraberinde getirmektedir.³¹⁰ Çünkü demokratikleşme siyasi aktivitelerin tüm çeşitlerini cesaretlendireceği ve bütün aktivitelerin barışçıl bir şekilde veya siyasi kurumlar yoluyla ifade edilemeyeceği için çeşitli gruplar şiddet içeren veya içermeyen siyasi protestolar yapabilirler. Bu görüşü benimseyenler güçlü otoriter rejimlerin etnik ulusçuluk isyanlarını başlamadan bastırmaya yetenekli oldukları, özellikle devletin işkence ve katliam gibi ağır şiddet uygulamalarının isyanın başlama olasılığını etkileyerek çatışmaları engellediğini savunurlar. Ayrıca bu tip rejimlerde muhalefetin organize olmak için güçsüz olması, bu ülkelerin sınırları içinde olanlara dışarıdakilerin uzak tutulması, mültecilerin ülkeyi terk etmesinin engellenmesi, soykırım tehdidi veya uygulaması da rejim çözülene kadar etnik ulusçuluğu bastırabilir. Fakat rejimin çözülmesiyle gelen yeni demokratik dalga, otoriter rejimlerin önceden baskı altına aldığı etnik çatışmaları serbest bırakabilmektedir.³¹¹

Demokratikleşmenin çeşitli unsurlarla birlikte etnik çatışmaları şiddetlendirebileceğini savunan bir görüşe göre, etnik grupların büyüklüklerinin eşit

³⁰⁷ Ellingsen, "Colorful Community...", s. 236–238.

³⁰⁸ Ellingsen, "Colorful Community...", s. 236–238.

³⁰⁹ Mousseau, "Democratizing...", s. 551.

³¹⁰ Sonia Alonso and Rubén Ruiz-Rufino, "Political Representation and Ethnic Conflict in New Democracies", *European Journal of Political Research*, Vol: 46, No: (?), (2007), s. 237.

³¹¹ Ellingsen, "Colorful Community...", s. 235–236.

olmaması demokratikleşme ile birlikte çoğunluk grubunun diğerlerine hükmetme ve azınlık çıkarlarının ihmal edilme olasılığını artıracak ve böylelikle var olan etnik sorun şiddetlenecektir.³¹² Önceki rejimin spesifik olarak bir grupla birlikte kimlikleşmesi de etnik çatışmaya yol açabilmektedir. Çünkü diğer etnik gruplar eski rejimin, yani eskiden devleti kontrol eden etnik grubun cezalandırılması isteklerini daha yoğun bir şekilde belirteceklerdir. Bu durum Baltık Cumhuriyetleri'nde (Litvanya, Letonya ve Estonya) açıkça görülmüştür. Bu yeni bağımsız devletlerde Ruslar'ın eskiden olan baskınlığı nedeniyle Ruslar'a karşı bir düşmanlık söz konusudur.³¹³ Ayrıca, eğer bir devlette bir veya daha fazla grup komşu devleti yöneten etnik grubun üyeleri ise demokratikleşme meydan okumalarla karşı karşıya kalabilir. Bazı gruplar, görüşme sürecinde etkili olabilmek için potansiyel dış bağlarını kullanmayı seçebilirler. Bu durum da birçok probleme yol açabilmektedir. Bununla birlikte bazı etnik liderlerin radikal pozisyonları benimsemesi de demokratikleşme sürecinin ayağını kaydıran ve sorunlar yaratabilen bir durum olarak ortaya çıkabilmektedir. Son olarak, eğer ordu tek bir etnik gruba bağlı ise, bu durum da demokratikleşme sürecinin ciddi problemlere yol açmasına sebep olabilir. Çünkü hem ordunun hem de eski rejimin aynı grup tarafından yönetilmiş olması ve demokratikleşmeyle bu gruba ceza verilmesi, ordunun demokratikleşme sürecini durdurmasına veya gücünü kullanarak kendi etnik görüşünü savunmasına yol açarak etnik sorunları şiddetlendirebilmektedir.³¹⁴ 1992'de Moldova'daki Kızıl Ordu'nun buradaki Ruslar'ı savunmak için çeşitli çabalarda bulunması nedeni ile yarattığı sorunlar bu duruma örnek olarak gösterilebilir.³¹⁵ Neticede bu görüşe göre, demokratikleşme süreci başladığında etnik gerilimin seviyesi, devlet içindeki farklı etnik grupların gücü ve büyüklüğü, önceki ve sonraki rejimin etnik kompozisyonu, esas etnik grupların liderlerinin siyasi pozisyonları, dış etnik bağların varlığı veya yokluğu ve ordunun etnik kompozisyonu gibi unsurlar demokratikleşmenin etnik gerilimleri şiddetlendirmesini veya yumuşatmasını belirlemektedir.³¹⁶

Demokratikleşme ile etnik çatışmalar arasındaki olumsuz ilişki hakkındaki açıklamaların bazıları da çoketnili toplumlarda siyasi seçimlerin etkisine odaklanmaktadır. Örneğin demokrasi ve kapitalizmin çatışmayı cesaretlendirdiğini savunan bir görüşe göre, var olan kurumlar siyasi aktiviteleri yaratan taleplere karşılık

³¹² Nevers, "Democratization...", s. 61.

³¹³ Nevers, "Democratization...", s. 71.

³¹⁴ Nevers, "Democratization...", s. 72-74.

³¹⁵ Nevers, "Democratization...", s. 72-74.

³¹⁶ Nevers, "Democratization...", s. 61.

veremediği zaman toplum ciddi bir şekilde kutuplaşmakta ve bu şartlar altında demokratik seçimlere tutunmak, özellikle politikacılar gruplar arası farklılıkları inşa etmekten kazanç sağlıyorsa sosyal farklılıkları güçlendirebilmekte ve istikrarlı bir demokrasi kurmaya karşı durabilmektedir.³¹⁷ Örneğin, Sudan'daki demokratik seçimler, Kuzey'deki Müslümanlar ile Güney'deki Hristiyanlar arasındaki çatışmanın şiddetini arttırmıştır. Sri Lanka'da Tamil destekli hareketlere ve Sih temelli radikal partilere oy verenler iç savaşı hızlandırmaya yardım etmiştir. Etiyopya'da 1992 seçimlerine Tigre Halkı'nın Özgürlüğü Partisi (Tigrean People's Liberation Front) tarafından diğer etnik partilerin katılımını ihraç etme teşebbüsü dışlanan partilerin şiddeti canlandırmasına neden olmuştur. Yine Bosna'daki 1990 seçimleri etnik iç savaşın oluşmasına yardım etmiştir.³¹⁸ Bu konudaki başka bir görüş de derin olarak bölünmüş toplumlarda demokratik seçimlerin sık sık zero-sum (sadece bir tarafın kazandığı ve diğer tarafın kaybettiği) olarak algılandığı ve etnik grup veya partilerin seçimi kaybettiğinde, onların demokratik kurumları reddetmeye ve şiddete başvurmaya eğilimli olacaklarını öne sürer. Aynı zamanda, bu tip toplumlarda siyasi liderlerin toplumsal bağlılığa başvurmalarının daha olası olduğu da ileri sürülür. Bu durum da, etnik sınırlar boyunca seferberliğin ve siyasi rekabetin güçlenmesini daha olası hâle getirir.³¹⁹

Aslında buradaki esas nokta, çoketnili toplumlardaki siyasi partiler için olan eğilimin etnik sınırlar boyunca organize olması, yani siyasi kanattan ziyade etnik kimliğin partilere yansmasıdır.³²⁰ Bu durumu en iyi açıklayanlardan birisi olan Horowitz'e göre etnik temelli partiler (Sri Lanka, Nijerya, Malezya, Guyana ve Trinidad olduğu gibi) sık sık uzlaştırılmaz amaçlarla birlikte ortaya çıkmakta ve partilerin bu şekilde etnik sınırlar boyunca ayrıldığı yerlerde seçimler anlaşmazlık yaratan bir niteliğe sahip olmaktadır.³²¹ Horowitz bu görüşlerini şu şekilde açıklamıştır: “*Bir ülke nüfusunun, Grup A ve Grup B olarak iki etnik gruba bölündüğünü farz edelim. Grup A ülke nüfusunun %60'ını ve Grup B de %40'ını kapsasın. İki grup da eşit doğal artış oranına ve benzer yapılarla sahip olsun. Bu tip etnik olarak bölünmüş toplumlar, etnik sınırlarla şekillenen siyasi partiler yaratma eğilimindedir. Bu nedenle, Grup A'nın üyeleri A Partisi'ni ve Grup B'nin üyeleri de B Partisi'ni desteklerler. Yani bu iki*

³¹⁷ Roland Paris, “Peacebuilding and the Limits of Liberal Internationalism”, *International Security*, Vol: 22, No: 2, (Autumn, 1997), s. 73–76.

³¹⁸ Roland Paris, “Peacebuilding...”, s. 73–76.

³¹⁹ Mousseau, “Democratizing...”, s. 551.

³²⁰ Brown, “Causes...”, s. 10–11.

³²¹ Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 9-12.

kutuplu toplumda üçüncü bir parti ortaya çıkmaz. Parlamento seçimlerinde partiler destekleyicilerinin çoğunluğuyla geniş bir oy sayısını elde ederler. Çünkü Grup A, seçmenlerin %60'ını ve Grup B de %40'ını oluşturarak ülkeye yayılmıştır. Bu şartlar altında, A Partisi her zaman hükümet olacakken; B Partisi için işaretler olumlu olmayacaktır. Çünkü Grup B ve B Partisi, her zaman gücün dışında kalacaktır. Bu nedenle, Grup B'nin şiddete başvurması sürpriz olmayacaktır. Burada eğer iki grup da ülkeye yayılmışsa, ayrılıkçıların şiddet hareketleri pek olası değilken; fakat gruplar bölgesel olarak yoğunlaşmışsa bu tür bir şiddet olasılığı muhtemelen bertaraf edilemeyecektir. Bundan başka, Grup B'nin üyeleri ya kendiliğinden ya da B Partisi'nin liderleri tarafından A Grubu'nun üyelerine karşı isyana yönelerek dışlanma duygularını ifade edebilirler. Başka bir alternatif de, Grup B'nin üyelerinin gücü elde etmek için silahlanma yolunu seçebilmesidir.”³²² Bu açıklamalara dayanarak ilk görünüşte bu seçimde hiçbir şeyin yanlış gitmediğini söyleyebiliriz. Seçim demokratik olarak yapılmıştır. Sonuçlar çoğunluğun yönetimi ilkesiyle uyumludur. Buradaki sorunlu olan nokta ise yönetimin sürekli olarak aynı çoğunluğun elinde kalmasıdır. Çünkü çoğunluğun yönetimi her zaman aynı çoğunluk tarafından yönetilme anlamına gelmez. Önemli olan yer değiştiren çoğunluğun olması, muhaliflerin hükümetlere dönüşebilmesi ve değişebilen bir kamu görüşünün olmasıdır. Bütün bunlar A Partisi'ne oy veren çoğunluğun karakteri tarafından engellenmiştir. Bu nedenle seçim, burada bir demokrasi vasıtası olmaktan çıkmış, etnik akrabalığı belirleyen bir nüfus sayımı olmuştur.³²³ Bu şartlar altında da azınlık partileri seçimi kazanma şansları olmadığından güçsüz kalmakta ve çoğunluğun zulmünün kurbanı olmaktadır. Buna bağlı bir problem de, çoketnili toplumlarda politikacıların desteğin sağlanması ve seçimin kazanılmasının etkili yolu olduğu için etnik ulusçuluğu teşvik etme eğiliminde olmalarından kaynaklanarak ortaya çıkar.³²⁴ Tüm bunlardan dolayı, etnik olarak bölünmüş toplumlarda parti tercihinin etnik temellere dayanmasının daha olası olduğunu³²⁵ ve bu durumun da bazı sorunlar yarattığını söyleyebiliriz.

Neticede bu tür görüşler demokratikleşme sürecinin etnik sorunlara yol açtığını çünkü etnik grupların bu süreçle birlikte siyasi statülerini yükseltmeye çalıştıklarını öne

---

³²² Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 83-84.

³²³ David Welsh, “Domestic Politics and Ethnic Conflict”, *Ethnic Conflict and International Security*, Ed. Michael E. Brown, Princeton, Princeton University Press, 1993, s. 47.

³²⁴ Brown, “Causes...”, s. 10-11.

³²⁵ Welsh, “Domestic...”, s. 47.

sürerler.³²⁶ Bununla birlikte demokratikleşme sürecinin özellikle çoketnili toplumlarda sorunlara neden olduğu veya var olan etnik problemleri şiddetlendirdiği de savunulur.³²⁷ Başka bir ifade ile siyasi yapılarında demokratikleşme yönünde bir değişim yaşayan toplumların, eğer etnik olarak heterojen bir özellik sergiliyorlarsa çatışma yaşama olasılıklarının oldukça yüksek olduğu ileri sürülür. Bu nedenle etnik heterojen toplumlarda demokrasi, seferberliği harekete geçiren bir şart olarak algılanmaktadır.³²⁸ Fakat daha önceden de belirtildiği gibi sadece etnik heterojenliğe dayanarak etnik çatışmaların açıklanması oldukça yanıltıcı olabilmektedir.

Etnik çatışmaların algısal düzeydeki açıklamaları ise etnik grupların sahip olduğu “sahte” tarihlerine ve etnik ön yargılarına odaklanır. Buna göre, etnik gruplar tarihlerini tarafsız olarak sunmazlar. Çünkü grupların tarihleri sözlü olarak nesilden nesile geçmiş, zamanla abartılmış ve olduğundan başka anlamlar verilmiş olduğundan tarafsız ya da doğru değildir. Bu bağlamda bir grup kendini kahramanca gösterirken, diğer grupları kötü veya şeytani olarak sunar ve grup üyeleri de bu etnik mitlere göre davranır. Bu nedenle, ağızdan ağza geçen hikâyelerin diğer gruplara saldırgan bir imaj çizmesi şaşırtıcı değildir. Örneğin, Sırplar kendilerini Avrupa’nın kahraman savunucuları olarak görürken, Hırvatlar’ı kavgacı eşkıyalar olarak nitelendirirler. Öte yandan Hırvatlar da, kendilerini baskının cesur kurbanları olarak görürken, Sırplar’ı doğuştan saldırganlar olarak kabul ederler. Bu şartlar altında, her bir taraf üzerindeki en ufak provokasyon misilleme kabilinden bir cevabın haklılığını kanıtlar ve tutulan bu inanç sistemini kuvvetlendirir. Bu tür inançlar ve algılamalar gittikçe artan büyük baskılar yaratır. Hatta çıkarıcı politikacılar bu mitleri problemlerle birleştirerek süsler, propaganda yapar ve onları kullanır. Bu şartlar altında da kaçınmanın hatta sınırlamanın zor olduğu bir çatışma oluşabilir.³²⁹ Etnik ön yargı ve antipatiler ise, diğerlerini olduğu gibi göstermez ve onların belirsiz ve kötü olarak algılanmasına neden olur. Bu da, bir gruba diğer grubu doğrudan karşı karşıya getirebilir.³³⁰ Örneğin bir görüşe göre, temas hâlindeki fiziksel veya kültürel olarak farklı iki grubun birbirlerine karşı antipati duymaları neredeyse daima gözlemlenen bir durumdur. Özellikle gruplar gelecek

---

³²⁶ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 17.

³²⁷ Brown, “Causes...”, s. 9.

³²⁸ Mousseau, “Democratizing...”, s. 548.

³²⁹ Brown, “Causes...”, s. 11.

³³⁰ Simon Marcson, “The Control of Ethnic Conflict”, *Social Forces*, Vol: 24, No: 2, (Dec., 1945), s. 161.

endişeleri hissettikleri zaman daha yoğun bir biçimde ortaya çıkan etnik ön yargılar çatışmalara neden olabilmektedir.³³¹

Tüm bu yaklaşımlardan da anlaşılacağı üzere, grupların güvenlik ikilemi içerisine düşmeleri, devletlerin etkinliğini kaybetmeleri, demokratikleşmenin olumsuz etkileri, etnik grupların tarihlerini tarafsız olarak sunmamaları ve diğer gruplara ön yargılı olarak yaklaşmaları etnik çatışmaları ortaya çıkaran nedenler olarak görülebilir. Fakat tıpkı dolaylı ve doğrudan yaklaşımlarda olduğu gibi, etnik çatışmaların sistemik, ulusal ve algısal seviyedeki açıklamaları da tüm etnik çatışmaları açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Çünkü İspanya'daki Bask sorununda güvenlik ikilemine ait bir işaret görülmemekte; fakat bu durum Gürcistan'daki etnik çatışmada etkili bir unsur olarak karşımıza çıkabilmektedir. Ya da Estonya, Letonya ve Litvanya'da Rus nüfus nedeni ile yaşanan etnik gerginlikte demokratikleşme sürecinin yanı sıra geçmişe dayanan etnik ön yargılar da etkili olabilmektedir. Dolayısıyla daha önce de belirtildiği gibi etnik çatışmaların nedenleri vakadan vakaya değiştiği için her bir yaklaşım bazı durumlarda geçerlilik göstermekte, bununla birlikte genellikle bu yaklaşımlar birbirlerini tetikleyerek etnik sorunlara neden olmaktadır.³³² Öte yandan, gerek tüm bu yaklaşımların daha iyi anlaşılması ve bir bütün hâline getirilmesi için gerekse etnik sorunlar daha çok etnik gruplar ve devletler arasında meydana geldiği için bu sorunların nedenleri etnik gruplar ile devletler düzeyinde incelenmelidir. Bu nedenle etnik çatışmaların dinamiğini anlamanın en etkili yolu, etnik farklılıklar ve talepler ile ulus-devletin etnik farklılıklara yaklaşımının incelenmesini gerektirmektedir.

B. Etnik Çatışmaların Başlıca Dinamikleri

1. Etnik Farklılıklar ve Talepler

Etnik çatışmaların genellikle etnik grup/lar ile devlet arasında çıkmasının en önemli nedenlerinden biri etnik grupların siyasallaşarak sadakat sorununa (etnik gruba veya devlete sadakat) yol açmasıdır.³³³ Aslında, etnik sadakat ulusal sadakatle çatışabildiği gibi, aynı zamanda onu pekiştirebilen bir durum da sergileyebilmektedir. Bir başka ifade ile etnik sadakat ulus-devleti oluşturmada, güçlendirmede ya da onu

³³¹ Marcson, "The Control of...", s. 161.

³³² Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 19.

³³³ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 20.

zayıflatıp yok etmede önemli bir rol oynayabilir.³³⁴ Bu bağlamda, eğer devlet ve etnik gruba duyulan bağlılık birbirleri ile çatışıyorlarsa, bu durum etnik sorunların ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sadakat sorununa yol açan etnisitenin siyasallaşması, önceki bölümlerde de belirtildiği gibi genellikle etnik grupların kimlik kaybı korkusu yaşamaları nedeniyle meydana gelmektedir. Çünkü etnik grupların bu duruma bir tepki olarak kimliklerini daha fazla benimseyerek siyasi amaçlar edinmesi ve bunları gerçekleştirmeye çalışması etnisitenin siyasallaşmasıyla sonuçlanmaktadır.³³⁵ Örneğin önceden pasif olan Malaylar, İngiliz koloni yönetiminin Malaylar'ın yerli halklar olarak özel durumlarını bertaraf etmek için göçmen Çin ve Hintliler'e eşit siyasi hak ve statüler vermesiyle tehdit edildiklerinde seferber olmuşlardır. Bir topluluk seferber olurken, diğeri de meşru çıkarlarını korumak nedeniyle ortak bir harekete ihtiyaç duyma duygusuyla karşıt seferberliğe başlayabilir. Örneğin, Çinli ve Hintli göçmenler çıkarlarına potansiyel bir tehdit olarak gördükleri Malyalar'ın yeni taleplerine karşı kendilerini savunmak için karşıt seferberliğe mecbur kalmışlardır.³³⁶ Bununla birlikte, devletin belirli bir etnik grubu siyasi olarak resmen tanınması da, resmî olarak tanınmamış diğer etnik gruplar arasındaki seferberlik ve kimlik oluşumunu arttırabilir ve yeni bir etnik grup oluşumunu yaratabilir.³³⁷ Ayrıca devletlerin sık sık diğer grupların aleyhine bazı etnik grupları avantajlı kılacak şekilde taraflı olarak davranmaları da etnisitenin siyasallaşması ya da bu durumunun devamlılığı açısından önemli bir kriterdir. Böyle bir durumda, etnik temelli talepler devletin gündeminde sürekli bir yer tutacaktır. Bu şartlar altında, bir etnik grubun siyasallaşması diğer toplulukları da harekete geçirdiğinden etnik çatışma olasılığı da artacaktır.³³⁸

Öte yandan, en azından kimliklerinin tanınması talebi ile harekete geçen siyasallaşmış etnik gruplar, içinde buldukları durumlara ve edindikleri amaçlara göre kendilerine has bir şikâyet listesi oluşturular.³³⁹ Grupların şikâyet listesi genellikle ekonomik olarak sömürülme, siyasi olarak yok sayılma, külterel olarak aşağılanma ve temel haklardan yoksun bırakılma gibi unsurları içermektedir.³⁴⁰ Ayrıca, grupların bu

³³⁴ Drake, "Some Observations...", s. 156–157.

³³⁵ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 21.

³³⁶ Esman, "Political...", s. 53–54.

³³⁷ Nagel, "Constructing...", s. 243–249.

³³⁸ Esman, "Political...", s. 60.

³³⁹ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 21.

³⁴⁰ Anthony H. Birch, *Nationalism and National Integration*, London, Unwin Hyman, 1989, s. 63–64.

şikâyetleri hem hareketin siyasi olarak meşruluk kazanmasında etkili olmakta, hem de uygun bir biçimde tatmin edilmediği zaman siyasallaşmanın bir nedeni olarak kullanılmaktadır.³⁴¹ Fakat birçok grubun yaşadığı şikâyetlerin ve hoşnutsuzlukların varlığının mutlaka bir siyasi hareket başlatmasının gerekmediği de unutulmamalıdır.³⁴²

Bununla birlikte, etnik gruplar şikâyetlerinin karşılanması için çeşitli taleplerde bulunurlar. Örneğin bir görüşe göre, bir etnik grup hükümetten daha fazla ayrıcalık talep edebilir ya da otonomi talebinde bulunabilir.³⁴³ Başka bir görüş ise etnik grupların kültür, dil ve tarihlerini öğretebilecek şekilde kamusal eğitim sistemi üzerinde bir kontrol talep ettiklerini ileri sürer. Buna göre, siyasi sistemde grupların en büyük talebi ise yaşadıkları bölgeyi kontrol etmek veya tam egemenliği olan bir ülke talep etmektir. Çünkü onlar, bir devlet ortaya çıkarmak veya kendi devleti içinde bir ulus olma amaçlarına ulaşmak için çaba sarf ederler.³⁴⁴ Fakat bu konuda önemli olan, etnik grupların farklı özellikler sergilemesi nedeni ile taleplerinin de farklılık göstermesidir. Örneğin yerli bir etnik grup ile etnik dispore topluluklarının talepleri birbirlerinden farklı olacaktır. Çünkü belirli bir bölgeyi uzun zamandır işgal etmiş bir yerli etnik grup, orayı yönetmeyi törel bir hak olarak görür ve o bölgenin sadece onlara ait olduğunu iddia eder. Bu nedenle, çokuluslu bir devletteki yerli etnik grupların siyasi talepleri bağımsız bir devlete yol gösteren ayrılma veya bölgesel otonomi olarak ortaya çıkabilir.³⁴⁵ Ayrıca bu tür etnik grupların, diğer gruplar tarafından yönetilmek istemeyen ve kendi devletlerini talep eden liderleri de bulunabilir.³⁴⁶ Bununla birlikte, bir etnik grubun içinde bulunduğu devlete topraksal taleplerde bulunması, grubun bölgesel dağılımı ve büyüklüğüyle de ilgilidir.³⁴⁷ Eğer dezavantajlı etnik bir grup, coğrafi bir alanda toplanmış ise grubun elitleri siyasi gücün ademimerkeziyetçi olmasını talep edebilirler.³⁴⁸ Dış ülkelerde bulunan ve göçmen nüfusun bir sonucu olarak doğan etnik diaspora toplulukları ise, ev sahibi toplum üyeliğinden hariç tutuldukları için genellikle kimliklerini ve geleneklerini korumaya meyillidirler. Bu tür etnik gruplar, kültürel haklarının resmî olarak tanınması, kamu hizmetlerinde ayırım yapılmaması gibi

---

³⁴¹ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 21.

³⁴² Esman, “Political...”, s. 53–54.

³⁴³ Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 37.

³⁴⁴ Brass, *Ethnicity...*, s. 19-20.

³⁴⁵ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 9-10.

³⁴⁶ Eriksen, *Ethnicity...*, s. 14; Eriksen, “Ethnicity, Race...”, s. 41-42.

³⁴⁷ John Coakley, “Introduction: The Territorial Management of Ethnic Conflict”, *The Territorial Management of Ethnic Conflict*, Ed. John Coakley, London, Frank Cass & Co. Ltd., 1993, s. 7.

³⁴⁸ Brass, *Ethnicity...*, s. 46.

taleplerde bulunurlar.³⁴⁹ Bu etnik gruplar nadiren siyasi bağımsızlık veya devlet talep ederler.³⁵⁰ Neticede, etnik grupların talepleri birbirlerinden farklılık göstermektedir. Fakat genel olarak bu talepleri dört farklı düzeyde toplamak da mümkündür. Bunlar: Eşit vatandaşlık hakları için yapılan talepler (ekonomik, sosyal ve hukuki eşitlik gibi); kültürel haklar için yapılan talepler (kamuda ve eğitim sisteminde etnik grubun dilinin kullanımı gibi); kurumsal siyasi tanınma/özerklik talepleri (yerel hükümet içinde sembolik otonomi veya devlet kurumlarında sembolik temsil gibi) ve ayrılma talebidir.³⁵¹ Ayrıca, gruplar içinde buldukları duruma göre bu taleplerden birini, birkaçını veya hepsini öne sürebildikleri gibi, zaman içinde de talepleri değişiklik gösterebilmektedir.³⁵²

Bu noktada, etnik grupların taleplerini inandırıcı olarak öne sürmeleri de önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumun gerçekleşmesinde ise bazı faktörler etkili olabilmektedir. Bu faktörler grupların sahip olduğu mevcut kaynaklar, mücadelelerine kendilerini adanmaları, nispi büyüklükleri, coğrafi dağılımları, prestijleri, organizasyon yapıları, iletişimsel yetenekleri, etnik kitleyle bağlantıyı sağlayan aktivistlerin ve mücadelelerini organize eden ve ona rehberlik eden siyasi girişimcilerin yetenekleri olarak sıralanabilir. Aynı zamanda, liderlik fonksiyonu da bu taleplerin etkili olarak öne sürülmesinde oldukça önemlidir. Çünkü liderler etnik hareketin amaçlarını kurar ve yayarlar. Bu amaçlar, ekonomik veya siyasi konularda eşitlik, self-determinasyon veya hâkimiyetle ilgili olabilir. Liderler aynı zamanda, etnik topluluk içindeki mücadeleye karşı olanların çıkardıkları iç gerilimleri de yönetmeye ve uzlaştırmaya çabalarlar.³⁵³ Kürtler ve Lübnan'daki dini topluluklar arasında olduğu gibi, geleneksel liderler genellikle grup içinde ve dışında kabul edilme yeteneğine sahip olabilirler. Bu nedenlerden ötürü etnik gruplar için kimin konuştuğu çok önemlidir. Bununla birlikte, etnik liderler Afrika'da sömürgecilik karşıtı çabalarla birlikte ortaya çıktıkları gibi, özel çıkar organizasyonları veya modern kitle hareketleri yoluyla özel siyasi çabalar dışında da ortaya çıkabilirler.³⁵⁴

Öte yandan, etnik grubun içinde bulunduğu siyasi çevre ve şartlar da hem grubun seferberliğinin yönünü hem de taleplerini etkilemektedir. Çünkü siyasi çevre

---

³⁴⁹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 9-10.

³⁵⁰ Eriksen, *Ethnicity...*, s. 13; Eriksen, "Ethnicity, Race...", s. 41-42.

³⁵¹ Coakley, "The Territorial...", s. 6-7.

³⁵² Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 21-22.

³⁵³ Esman, "Political...", s. 55.

³⁵⁴ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 5.

grubun talepleri için bazı fırsatlar sunabildiği gibi, aynı zamanda da onları kısıtlayabilmektedir. Örneğin bir görüşe göre, nispeten açık bir sistemde otoritelerin etnik talepleri yumuşatmaya yönelik çabalarının ortaya çıkması daha olasıdır. Bu nedenle, bu tip bir sistemde etnik grup üyelerince şiddet içeren hareketlerin desteklenmesi veya buna ihtiyaç duyulması da pek mümkün olmayacaktır. Fakat nispeten kapalı sistemlerde zarar görmüş etnik gruplar için tek yol şiddet içeren hareketler olarak gözükebilir. Bununla birlikte, Kuzey İrlanda ve Bask Bölgesi'nde görüldüğü gibi açık sistemlerde de şiddet içeren hareketlerin ortaya çıkmasının mümkün olduğu unutulmamalıdır.³⁵⁵

Tüm bunların sonucunda, çeşitli nedenlerden dolayı uzun bir süre pasif ve seferber olmamış şekilde de kalabilen etnik grupların, etnik seferberliğin en olası nedeni olan etnik grubun kimliğine, hayati çıkarlarına veya belirli beklentilerine yönelik açık ve ciddi bir tehdidin olması durumunda siyasallaştığını ve çeşitli talepler ileri sürdüğünü söyleyebiliriz.³⁵⁶ Çoğu zaman siyasallaşmanın etnik ulusçuluğu beraberinde getirmesi ve bu taleplerin esasen etnik kimliklerin tanınmasına dayanması da devlet ile etnik gruplar arasında sadakat sorununa yol açmaktadır. Bu şartlar altında da devletlerin genellikle etnik grupların taleplerine olumsuz cevap vermeleri ile birlikte etnik sorunlar ortaya çıkmaktadır. Devletlerin bu olumsuz cevaplarının nedeni ise ulus-devlet sisteminden kaynaklanmaktadır. Öte yandan, bu sistem sadece etnik grupların taleplerine olumsuz cevaplar vererek değil, aynı zamanda başlıbaşına kendi yapısı gereği etnik sorunlara neden olmaktadır.

2. Ulus-Devletin Etnik Farklılıklara Yaklaşımı

Belirtildiği gibi etnik gruplar psikolojik, tarihsel, kültürel, ekonomik ve/veya sosyolojik nedenlerle siyasallaşarak³⁵⁷ var olan bir devlet içinde eşitlik, tanınma, otonomi veya bağımsız bir devlet olma taleplerinde bulunabilir ve bu talepleri gerçekleştirme çabalarına girişerek etnik sorunlara neden olabilirler. Fakat etnik sorunlara yol açan ve bazen şiddetli çatışmalarla birlikte yürüyen bu çabalar esasen 18. ve 19. yüzyılda Batı Dünyası'nda ortaya çıkmış olan ulus inşası ve ulus-devlet oluşumu

³⁵⁵ Esman, "Political...", s. 55–56.

³⁵⁶ Esman, "Political...", s. 53–54.

³⁵⁷ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 22.

süreçlerinin doğası nedeniyle meydana gelmektedir.³⁵⁸ Bu nedenle etnisite kavramının siyasal bir içerik kazanması ve sorun hâline gelmesi modern çağın bir ürünüdür. Çünkü etnisitenin hem belirli bir insan grubu için bir kimlik biçimi hem de ulusal bütünleşmenin önünde engel oluşturan bir sorun olarak ortaya çıkışı modern çağın bir ürünü olan uluslaşma süreci ve ulusçuluk ideolojisi ile çok yakın bir ilişki içersindedir.³⁵⁹ Neticede, etnik sorunlar ulusçuluk çağına özgü ve ulus-devlete bağımlı bir olgu olarak görüldüğü için bu sorunların meydana gelmesinin esas nedeni ulusçuluğun doğası, ulus inşası süreci ve ulus-devletin yapısında aranmalıdır.³⁶⁰

Ulus-devlet fikri, belirtildiği gibi 18. yüzyılın sonu ile 19. yüzyıl başı arasındaki dönemde ortaya çıkmıştır.³⁶¹ Buna göre, “ulus-devlet, sınırları belirlenmiş bir toprak parçası içinde (ülke), yönetimindeki toplulukları ve bunlara ait alt kimlikleri (bölgesel, etnik, dilsel ve dinsel farklılıkları), gelenek ve soy mitlerini canlandırarak, hatta bazen uydurarak, ortak kültür, simgeler ve değerler çerçevesinde türdeşleştirmeye çabalayan ve böylece tek bir bütün olarak genelleştirilmiş üst ve üstün kimlik (ulus) içinde onları örgütleyen siyasi yapılardır.”³⁶² Yani, ulus-devletin merkezinde ortak kültür, soy ve toprak bağlarıyla birbirine kaynaşmış kişileri olan bir ulusun tek bir devlet içinde kendini yönetme yeteneğine sahip olması gerekliliği vardır.³⁶³ Bu da ancak, ulusun sınırlarıyla devletin sınırlarının örtüşmesi varsayımı ile oluşabilir. Fakat bir ulus, devletle sınırdış olabildiği gibi devletin bir kısmını kapsayabilir veya devletin sınırlarının ötesinde genişlemiş olabilir.³⁶⁴ Bu bağlamda, 1971’de yapılan bir araştırmaya göre devlet olarak düşünülen yüz otuz iki varlığın sadece on ikisi ulus-devlet olarak tanımlanabilmektedir.³⁶⁵ Bundan da anlaşılacağı üzere, günümüz devletlerinin çoğunun nüfusu heterojendir; çoğu önemli etnik azınlıklara sahiptir ve derin bir bölünmüşlük içersindedir. Kısaca, devletlerin çoğunun sınırları tek bir etnik nüfusun sınırıyla çakışmamakta, bu devletler hem etnik grupları hem de ulusları barındırmaktadırlar.³⁶⁶ Hatta bazı durumlarda bir devletin sınırları içerisinde yüzlerce

³⁵⁸ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 1-2.

³⁵⁹ Şen, *Globalleşme...*, s. 82-83.

³⁶⁰ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 22.

³⁶¹ Welsh, “Domestic...”, s. 43.

³⁶² Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 22.

³⁶³ Welsh, “Domestic...”, s. 43.

³⁶⁴ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 40.

³⁶⁵ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 96; Devlet ve etnik grubun özdeşleşmesi örneği olarak bkz: İlker Aytürk, “‘Yahudi Kimdir?’ Tartışmasının Işığında İsrail’de Din ve Etnik Kimlik”, *Doğu Batı*, Yıl: 11, Sayı: 44, (Şubat, Mart, Nisan 2008), s. 153-173.

³⁶⁶ Smith, *Ulusların...*, s. 171.

etnik grup var olabilmektedir. Bununla birlikte, çeşitli devletlerin topraklarına yayılmış etnik gruplar da vardır. Örneğin, her ne kadar bir Yahudi Devleti varsa da, bütün Yahudiler'in sadece %16'sı İsrail'de yaşarken, %44'ü ABD'de ikamet etmektedir. Bu konuda başka örnekler de bulunmaktadır. Örneğin Araplar otuz yedi devlete yayılmışlardır; Malaylar yedi, Kürtler ise altıdan fazla devlete dağılmışlardır. Avrupa'da Arnavutluk dışında yaşayan Arnavutlar, toplam Arnavut nüfusunun %40'ını, Macaristan dışında yaşayan Macarlar ise toplam Macar nüfusunun %23'ünü oluşturur.³⁶⁷

Tüm bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, ulus ile ulus-devletin çoğu zaman olduğu gibi çakışmaması durumunda aralarındaki temel farkın bir ulusun üyelerinin topluluk oluşturma bilinci göstermelerine karşılık, ulus-devletin bir ulus yaratmaya çalışması ve bir topluluk duygusu geliştirmeye çabalaması olduğu söylenebilir. Ulusun ortak bir kültürü, değerleri ve simgeleri varken, ulus-devlet bunları yaratma amacını güder. Bir ulusun üyeleri ortak geçmişlerine bakabilirler ama aynı şeyi ulus-devletin üyeleri yaptığında daha önce farklı etnik kökenden uluslara ait oldukları için geçmişi gösteren boş ya da parçalı bir resimle karşılaşır. Bir ulusu oluşturan insanlarda anayurt duygusu varken ve kendilerini toprağa bağlı hissederlerken, ulus-devlet bir antlaşmayla ya da devletler arasında sınırların nasıl çizileceğine karar veren politikacıların iradeleriyle oluşur.³⁶⁸

Öte yandan, sıkça rastlandığı gibi ulus-devlet ile etnik grubun sınırdış olmadığı durumlarda ulus-devletin bazı kurgusal özellikleri etnik sorunların ortaya çıkmasına uygun bir ortam yaratmaktadır. Çünkü ulus-devlet kurgusu, ulusu meydana getirenlerin kültürel ve bazen de soy bakımından türdeş olması gerektiğine ve dolayısıyla bu türdeşliği oluşturma veya sağlamlaştırmaya dayanmaktadır. Ayrıca, yine bu kurgu içerisinde tüm ulusu içine alan tek bir ulusal kimlik yaratılarak kişilerin bağlılık ve aidiyetinin de yalnız bu kimliğe yönelik olması amaçlanmaktadır.³⁶⁹ Bu özelliklerinden de anlaşılacağı üzere ulus-devlet siyasi sınırların kültürel sınırlarla bitişik olması gerektiğini ifşa eden bir ideoloji üzerinde tasvir edilmektedir.³⁷⁰ Çünkü ancak bu sayede

---

³⁶⁷ Jalali and Lipset, "Racial...", s. 317–319.

³⁶⁸ Guibernau, *Milliyetçilikler...*, s. 93.

³⁶⁹ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 22.

³⁷⁰ Eriksen, *Ethnicity...*, s. 109.

toplumsal dayanışmanın ve siyasal örgütlenmenin tam anlamıyla gerçekleştirilebileceği varsayılmaktadır.³⁷¹

Ulus-devletin yukarıda anlatılan bu kurguyu gerçekleştirmek için asimilasyonist bir süreç olan ulus inşasına girişmeleri ise etnik problemleri yaratan en önemli neden olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁷² Ulus inşasında ulus-devletler yoğun bir biçimde ulusçuluğa atıfta bulunurlar.³⁷³ Çünkü ulus inşası ulusçuluk aracılığıyla yerel, kabilesel, kırsal sadakatlerin üst politik bir sadakat olan devlet sadakatine aktarılmasını gerçekleştirerek³⁷⁴ hem ulusal bir kimlik ve bütünleşmeyi oluşturmayı hem de etnik ve kültürel farklılıkların bu kimlik içinde eriyerek en aza indirgenmesini amaçlayan bir süreçtir.³⁷⁵ Bu amaçların gerçekleştirilmesi için eğitimle ulus bilinci, askerlikle vatan bilinci ve siyasi katılımı da vatandaşlık bilinci aşılmasına, ulusal kimliğin simgesel unsurları (ulusal bayrak, milli marş, müzeler, haritalar, heykeller ve destanlar gibi) geliştirilmeye çalışılmaktadır. Böylelikle ulus inşası süreci sonunda yerel, kabilesel veya kırsal gibi küçük birimlere ait olan her şey (sadakatleri, gelenekleri, görenekleri, dilleri gibi) ulusal bir pota içinde eritilmekte veya en aza indirgenmektedir.³⁷⁶ Tüm bu nedenlerden ötürü ulus inşası sürecinde etnik, kabilesel, bölgesel ve yerel kimlikler çoğunlukla bastırılmış ve görmezlikten gelinmiştir.³⁷⁷

Öte yandan, ulus inşasının başarılı olma seviyesi etnik sorunların ortaya çıkıp çıkmayacağına etkili olmakta, başka bir ifade ile bu süreç ne kadar başarılı olursa bu tür sorunların meydana gelme riski de o derece azalmaktadır.³⁷⁸ Bu açıdan bakıldığında, Avrupa (özellikle Batı Avrupa) ile Asya ve Afrika ulus inşası arasında önemli farklar bulunmaktadır. Avrupa'daki ulus-devlet inşalarının çoğu etnik kökeni ne olursa olsun belirli bir bölgenin ötekiler üzerinde hâkimiyet kurması, buna bağlı olarak eğitimin, güvenliğin ve pazarın ulusallaşmasının sağlanmasıyla olmuştur. Böylelikle uzun bir sürecin sonucunda etnisiteden ulusa geçiş gerçekleştirilerek ülke içindeki etnik farklılıklar yöresel-kültürel özellikler ve değerler kategorisine indirgenmiş (Kuzey İrlanda ve Bask Bölgesi hariç) ve etnisitenin siyasal ve toplumsal alanda üstlenmesi

---

³⁷¹ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 22; Kurubaş, "Etnik Grup-Devlet...", s. 25.

³⁷² Jalali and Lipset, "Racial...", s. 317-319.

³⁷³ Yıldırım, "Küreselleşen...", s. 193.

³⁷⁴ Yıldırım, "Küreselleşen...", s. 193.

³⁷⁵ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 23.

³⁷⁶ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 23.

³⁷⁷ Yıldırım, "Küreselleşen...", s. 193.

³⁷⁸ Kurubaş, "Etnik Grup-Devlet...", s. 26; Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 24;

olası rolleri asgariye indirilmiştir.³⁷⁹ Kısaca, Avrupa’da 18. yüzyıldaki devlet oluşumunun bir sonucu olarak bazı etnik gruplar baskın veya çoğunluk olma özelliğini edinerek ve diğer grupları da bundan hariç tutarak ulusa dönüşmeyi başarmış ve ulus-devletleri oluşturmuşlardır.³⁸⁰ Bu nedenle, günümüzde Batılı toplumlarda etnik problemler genellikle göçmenlerle ilgili uyum sorunlarından kaynaklanmaktadır.³⁸¹ Öte yandan, 19. yüzyılda Latin Amerika, 20. yüzyılda Asya ve Afrika’da sömürgecilikten kurtulma sürecinde (dekolonizasyon) bağımsızlığa ulaşan birçok ülke, siyasi hayatlarını organize etmede bu ulus modelini benimsemekle birlikte uygulamada başarılı olamamışlardır.³⁸² Çünkü Batı’da önceden ulus olarak var olanlar daha sonra devlet şeklini alırlarken, Asya, Afrika ve Latin Amerika’daki ülkelerin çoğu önce devletler olarak oluşmuş, daha sonra önemli bölgelerini işgal etmiş çeşitli etnik grupların dışında oluşturulmuş bir ulusa sahip olmuşlardır. Hatta bazı devletlerde bu uluslar göçmen nüfus tarafından yaratılmıştır.³⁸³ Bu nedenle de, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde çoğunluğu Asya ve Afrika’da bulunan birçok eski sömürge yeni devletler için ulus(laşma)tan etnisiteye dönüş tanımlaması uygun düşmektedir. Çünkü bu ülkelerin pek çoğu için uluslaşma projesi çok kısa sürmüştür, fiilen gerçekleşmekten ziyade birer ideal olarak kalmıştır.³⁸⁴ Bütün bu nedenlerden ötürü, Batı’da yaklaşık dört asır içerisindeki gelişmelerin bir sonucu olan ulus inşası Asya, Afrika ve Latin Amerika’da yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerde kısa bir süre içinde gerçekleşmemiş ve bu bölgelerde yoğun bir biçimde etnik sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.³⁸⁵ Fakat modernliğin üst basamaklarındaki çoketnili devletlerin bile bu tür sorunlar yaşadığı ve devletlerin yüksek derecede ekonomik ve teknolojik bütünleşmesi olsa bile, bu durumun nüfusun farklı etnik kimlikleri benimsememesini garanti edemediği unutulmamalıdır.³⁸⁶

Aslında ulus inşasının başarılı bir şekilde gerçekleşmesi için ya devletlerin çoğunun homojen olması ya da etnik çeşitliliğin duruşunun bütünleşmeye ciddi bir problem teşkil etmemesi gerekmektedir. Devletlerin çoğunun homojen olma olasılığı daha önce de belirtildiği gibi günümüz devletlerinin etnik kompozisyonu incelenerek

³⁷⁹ Ateş, “Etnisiteden Ulusa...”, s. 118–120.

³⁸⁰ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 15–16.

³⁸¹ Ateş, “Etnisiteden Ulusa...”, s. 118–120.

³⁸² Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 15–16.

³⁸³ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 15–16.

³⁸⁴ Ateş, “Etnisiteden Ulusa...”, s. 121.

³⁸⁵ Ateş, “Etnisiteden Ulusa...”, s. 118–120.

³⁸⁶ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 35–36.

çabucak bertaraf edilmekte ve bu da etnik ve siyasi sınırlar arasındaki var olan olağanüstü uygunluk eksikliğini göstermektedir. Etnik çeşitliliğin önemli olmaması içinse ya etnik gruba sadakatle devlete sadakatin açık bir şekilde birbirine uygun olması ya da etnik kimliğin modernleşme süreciyle solması gerekmektedir. Fakat tam tersine etnik bilincin siyasi bir güç olarak nüfuz sahibi olduğu ve bu durumun da devlet sınırlarına yönelik bir tehdit oluşturduğu global bir süreç yaşanmaktadır.³⁸⁷ Bir başka ifade ile ulus inşasının başarılı bir şekilde gerçekleşebilmesi için herkesin tek bir bütün olduğuna inanması sonucunda sadece tek bir ulusal kimliğe sadakat göstermesi gerekmekte, fakat ulus-devletin bu yöndeki çabalarına karşın alt kimlikler ulusal kimliklere katılmada her zaman istekli olmamaktadır. Eğer bu duruma rağmen asimilasyonist çabalar sürdürülürse etnik sorunlar kaçınılmaz olacaktır.³⁸⁸ Bunun nedeni ise asimilasyonun tek yönlü bir süreç olmamasından kaynaklanır. Bu tür bir girişim etnik azınlık grupları tarafından kimliklerine bir tehdit olarak algılanmakta ve amacının tam tersine onların kimliklerini daha çok benimsemesini sağlayarak etnik ulusçuluğun doğmasına neden olmaktadır.³⁸⁹ Bunun neticesinde de devlet ile etnik azınlık arasında toplumlar arası güvenlik ikilemi meydana gelmektedir. Başka bir ifade ile sadece kendi kimliğini koruma çabasında olan bir grup devlet ya da çoğunluk grubu tarafından ayrılıkçı amaçlar besleyenler olarak algılanmakta, devletin veya çoğunluk grubunun bu duruma karşı alacağı tedbirler de azınlık grubu tarafından kimliğine bir tehdit olarak görülmektedir.³⁹⁰

Tüm bunlarla birlikte, etnik sorunların ortaya çıkmasında daha önce değinilmiş olan ulusçuluğun çifte karakteri karşımıza çıkmaktadır. Çünkü ulus-devlet farklı etnik kökenli insanların oluşturduğu ve bu insanların ikincil bir öneme sahip olduğu, temelinde tamamen ulusun çıkarlarının yattığı bir yapı sergilediği için etnisite ulus-devletin bu kurallarından dolayı bir çeşit saldırıya uğramakta,³⁹¹ bu saldırının neticesinde de etnik gruplar arasında ulus-devletin ulus inşası için kullandığı ulusçuluğa karşıt bir ulusçuluk meydana gelebilmektedir.³⁹² Bir başka ifade ile bir yandan devletler

---

³⁸⁷ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 35–36.

³⁸⁸ Kurubaş, “Etnik Grup-Devlet...”, s. 26; Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 24.

³⁸⁹ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 51.

³⁹⁰ Kurubaş, “Etnik Grup-Devlet...”, s. 26; Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 24; Roe, “The Intrastate...”, s. 199.

³⁹¹ Robin Cohen, “The Making of Ethnicity: A Modest Defence of Primordialism”, *People, Nation and State, The Meaning of Ethnicity and Nationalism*, Ed. Edward Mortimer and Robert Fine, London, I. B. Tauris Publishers, 1999, s. 5–6.

³⁹² Eriksen, *Ethnicity...*, s. 109.

nüfuslarını tek bir ulusal çatı altında birleştirmek için diğer yandan etnik gruplar da kendi devletini kurmak için ulusçuluğa müracaat etmektedirler.³⁹³ Ulusçuluğun etnik veya yurttaş temelli ulus oluşturmaya yönelmesi nedeni ile oluşan bu çift yönlü karakteri daha önce de belirtildiği gibi etnik grup ve devlet arasında sorunların ortaya çıkmasına neden olmakta ve pek çok etnik çatışmanın temelinde birbirine tamamen zıt olan bu iki ulus modeli arasındaki gerginlik yatmaktadır.³⁹⁴

Neticede, her ulus-devletin gerçekte tek bir etnik gruptan doğmadığını³⁹⁵ ve günümüzde bağımsız devletlerin çoğunun birden fazla etnik grubun bir araya gelmesinden oluştuğunu söyleyebiliriz.³⁹⁶ Bu nedenle devletlerin sınırları içinde baskın bir ulus-devlet modeliyle kimlikleşmeyen, bu devletlerin üyeleri olarak kabul edilmeyen, devletten dışlanan, bir ulusu temsil etmeyen veya ulus olarak kabul edilmeyen etnik, ulusal, dilsel, ırksal ve kültürel gruplar var olmaktadır.³⁹⁷ Bu durum ulus-devletin kültürel sınırlarla siyasi sınırların bir olması üzerinde temellenen kurgusundan ötürü asimilasyonist bir süreç olan ulus inşasına girişmesi ile bir araya geldiğinde etnik sorunları ortaya çıkaran en temel neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü ulus-devletin asimilasyonist faaliyetlerde bulunması ve/veya ısrar etmesi, bir yandan etnik grupların kimliklerinin tehlike altında olduğunu düşünmelerine ve ulusçuluğu benimseyerek birtakım faaliyetlere girişmelerine neden olurken, diğer yandan da etnik grupların bu çabalarının devletler tarafından ayrılıkçı çabalar olarak algılanmasına neden olmakta ve bu şekilde oluşan bir kısır döngü içinde etnik sorunları kaçınılmaz kılmaktadır. Dolayısıyla ulus-devlet fikri dünyadaki geçmiş ve mevcut etnik çatışmaların çoğunda çok fazla sorumluluk taşımaktadır.³⁹⁸

C. Farklı Nitelikteki Etnik Çatışmalar ve Özellikleri

Etnik sorunlar gerek nedenlerinin vakadan vakaya değişmeleri gerekse dil, din, ırk, sınıf, kültür, bölge, kurumsal yapılar ve dış aktörler gibi unsurlarla

---

³⁹³ Montserrat Guibernau and John Rex, "Introduction", *The Ethnicity Reader, Nationalism, Multiculturalism and Migration*, Ed. Montserrat Guibernau and John Rex, Cambridge, Polity Press, 1997, s. 12.

³⁹⁴ Kurubaş, "Etnik Grup-Devlet...", s. 26; Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 24-25; Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 3.

³⁹⁵ Kurubaş, "Etnik Grup-Devlet...", s. 48.

³⁹⁶ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 1-2.

³⁹⁷ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 1-2.

³⁹⁸ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 1-2.

kesişebilmelerinden dolayı kompleks bir özellik sergilemekte ve birbirlerinden farklılaşmaktadırlar.³⁹⁹ Örneğin Türkiye’deki Kürt sorunu, etnik grup ile devlet arasında ortaya çıkan, etno-dilsel özellikleri nedeniyle çoğunluktan farklılaşan bir topluluğun kimlik taleplerinden kaynaklanan ve bununla birlikte terör eylemleri nedeniyle de şiddet içeren bir etnik ulusçuluk sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunun kimlik boyutunun yanı sıra, bölgesel ve toplumsal azgelişmişlik, insan hakları, ayrılıkçılık gibi başka boyutlarının da olduğu kuşkusuzdur.⁴⁰⁰ Öte yandan Belçika’daki Valon-Flaman sorunu ise yine dilsel özelliklerin vurgulandığı fakat şiddet içermeyen etnik gruplar arası bir sorun olarak karşımıza çıkmakla birlikte, bu sorunun bölgesel veya toplumsal azgelişmişlik, ayrılıkçılık ve terör gibi boyutları da bulunmamaktadır.

Bu bağlamda, etnik çatışmaların farklı türleri olduğunu söyleyebiliriz. Aslında, etnik sorunların değişik düzey ve biçimlerde karşımıza çıkmasının en önemli nedenlerinden biri bu sorunların nedenlerinin niteliklerini etkilemesidir.⁴⁰¹ Örneğin, birçok vakada etnik azınlıklar nüfusun geri kalanı ile denk bir eşitliğe ulaşmak için seferber olurlar. Onların bu tür vatandaşlıkla ve siyasi taleplerle ilgili hareketlerinin mutlaka çatışma yaratması gerekmez. Yine etnik bir azınlık, devlet tarafından özel yasal statü verilmesini, kültürel kimliklerinin tanınmasını veya bölgesel otonomi de isteyebilir ve bu taleplerinin karşılanmaması durumunda ise çatışma ortaya çıkabilmektedir. Etnik azınlıklardan farklı olarak yerli etnik gruplar ise kültürel farklılıklarının, tarihsel bölgeleri ve kaynakları üzerindeki egemenliklerinin ve kolektif beka haklarının tanınmasını talep ederler. Bu şartlar altında, bu gruplar ile devlet arasında düşük şiddetli etnik çatışmalar meydana gelebildiği gibi, yerli nüfusa yönelik soykırım uygulamaları da ortaya çıkabilmektedir.⁴⁰² Dolayısıyla bazı hareketler tamamen ayrılmayı ve otonomiye, bazıları da hüküm süren siyasi sistemde eşit haklar elde etmeyi amaçlayarak hareket etmekte ve etnik sorunları farklılaştırmaktadırlar.⁴⁰³

Bu açıdan hareket edersek, etnik sorunların insan ve azınlık hakları, demokrasi, azgelişmişlik ve ayrılıkçılık sorunu gibi değişik kontekstler, yoğunluklar ve nitelikler içerdiğini söyleyebiliriz. Bu nedenden ötürü, etnik sorunların tümü self-determinasyon talebi üzerinde kurulan etnik ulusçuluk olarak algılanamayacağı gibi, bütün etnik ulusçu

---

³⁹⁹ Cynthia H. Enloe, “Police and Military in Ulster: Peacekeeping or Peace-Subverting Forces?”, *Journal of Peace Research*, Vol: 15, No: 3, 1978, s. 255.

⁴⁰⁰ Kurubaş, “Etnik Grup-Devlet...”, s. 19–20.

⁴⁰¹ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 25.

⁴⁰² Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 9–10.

⁴⁰³ Jalali and Lipset, “Racial...”, s. 317–318.

hareketler de ayrılıkçı bir nitelik taşımak zorunda değildir.⁴⁰⁴ Bu çerçevede ele alındığında etnik sorunların kaynağı olan toplumsal gruplar sorunun niteliğine göre farklı biçimlerde nitelendirilmekte ve böylelikle etnik sorunlar da birbirlerinden farklılaşmaktadırlar. Bu bağlamda, kendi kendini yönetme ve ayrılıkçı amaçları takip eden gruplar etnik ulusçu, özellikle göçmenlik nedeni ile düşük statülü olan ve daha eşit davranış talep edenler etnik sınıf, belirli bir bölgede çok eskiden beri ikamet eden ve diğerlerine göre farklı olan grup özelliklerinin korunmasını isteyenler yerli halklar, yine diğerlerine göre dini inanç ve uygulamalar nedeni ile farklılık gösterenler dinsel grup, siyasi güç elde etmek veya bu gücü muhafaza etmek amacıyla olan kültürel veya ırksal açıdan farklılık gösteren gruplar toplumsal rakip ve yaşadıkları devlette azınlık olmakla birlikte bir başka devletle etnik akrabalığı bulunan gruplar ulusal azınlık olarak adlandırılabilir.⁴⁰⁵

Etnik çatışmalar sorunun tarafları, şiddet içerip içermemesi, sonuçlanma biçimleri açısından da farklılaşabilmektedir. Bu bağlamda, etnik çatışmalar sorunun tarafları açısından devlet-etnik grup veya etnik gruplar arası olarak farklılaşmaktadır. Örneğin bir görüşe göre, etnik ulusçu çatışmalar çoğunlukla devlet ile etnik grupları karşı karşıya getiren çatışmaların, aktörlerinin ve onların amaçlarının belirli kolektif çıkarlara göre hareket ettiği çatışmalar ise etnikler arası çatışmalardır.⁴⁰⁶ Yine bir başka görüş, etnik gruplar arası çatışmaların Fiji’de yerli Fiji halkı ile Hintliler, Malezya’da Malaylar ile Çinliler, Burundi’de Hutular ve Tutsiler, Nijerya’da Yoruba, İbo ve Hausalar arasında olduğu gibi devlet gücü veya imtiyazlar için rekabet eden siyasallaşmış etnik gruplar arasında gerçekleşebileceğini⁴⁰⁷ ya da Guyana’daki gibi iki göçmen topluluk arasında da ortaya çıkabileceğini ifade etmiştir.⁴⁰⁸ Çatışma tiplerini, gelişmemiş, gelişmeye başlayan, ritüelleşmiş, şiddet içeren ve bastırılmış olarak beşe ayıran ve baskın ve baskın olmayan etnik gruplar arasındaki çatışmalara odaklanan bir görüşe göre de her nerede tek bir topluluk içinde etnik gruplar varsa, gücü tutan ve ona sahip olamayan etnik gruplar arasında çatışma için olasılıkların mevcut olacağı savunulmuştur.⁴⁰⁹

---

⁴⁰⁴ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 25.

⁴⁰⁵ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 25–26; Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 11; Bonneuil and Auriat, “Fifty Years...”, s. 565–566.

⁴⁰⁶ Scherrer, “Towards...”, s. 61–62.

⁴⁰⁷ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 11.

⁴⁰⁸ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 286.

⁴⁰⁹ Drake, “Some Observations...”, s. 162–163.

Bazı etnik çatışmalar da belirtildiği gibi şiddet içerip içermemesine göre farklılaşmaktadır. Örneğin bir görüşe göre, çatışmalar şiddet içermeyen protesto, şiddet içeren protesto ve isyan olarak üç şekilde gerçekleşmektedir.⁴¹⁰ Olası şiddetin işaretleri ise farklı etnik azınlıklara karşı devlet tarafından yapılan baskının artması; etnik siyasi aktörler arasında güç paylaşımı ve uzlaşma için demokratik mekanizmaların başarısız olması; köklü etnik ideolojilerin ortaya çıkması; toplumda ırkçılık ve yabancı düşmanlığının artması; etnik gruplar arasında siyasi ve ekonomik eşitsizliğin artması; bir etnik gruba diğerleri hariç tutularak imtiyaz veren yasal düzenlemelerin yapılması olabilir.⁴¹¹ Bu tarz belirtiler gösteren çatışmalar şiddet içeren etnik çatışmalar olarak görülmektedir. Bununla birlikte bir etnik gruba yönelik soykırım uygulamalarının olması da etnik çatışmaların farklı bir nitelik kazanmasına yol açmaktadır. Bu tür uygulamaların ise etnik gruplar arasında süreklilik gösteren çatışmalar ortaya çıktığında; elitler gücü kazanmak için baskıya itaat eden bir geçmişe sahip olduğunda; elitler sadakatlerine göre grupları ödüllendirmek için gücü kullandıklarında; toplum savaş ve devrim gibi bir karışıklığı yakın zamanda yaşadığında; feda edilebilen hedef gruplar olarak tanımlanan ihraççı ideolojiler yükseldiğinde ortaya çıkma olasılığı yüksektir.⁴¹² Bununla birlikte etnik sorunlar hem şiddet içerip içermemesi hem de sorunun tarafları açısından da farklılaşmaktadır. Bu bağlamda, Belçika'daki Valon-Flaman sorunu etnik gruplar arası şiddet içermeyen; Kanada'daki Quebec sorunu devlet-etnik grup arası şiddet içermeyen; Sri Lanka'daki Tamil sorunu devlet-etnik grup arası şiddet içeren ve Lübnan ve Afganistan'daki sorunlar etnik gruplar arası şiddet içeren olarak birbirlerinden farklılaşırlar.⁴¹³

Öte yandan, sonuçlanma biçimleri açısından da etnik sorunlar farklılaşabilmektedir. Örneğin bu konudaki bir görüş, derin bir şekilde bölünmüş çoketnili devletlerde etnik sorunların sürekli şiddet içinde yaşamayı kabullenme (Etiyopya, Sudan ve Lübnan); şiddet sonrası bölünme (Hindistan, Kıbrıs, Yugoslavya); şiddete başvurmadan barışçıl bölünme (Malezya, İsveç, Çekoslovakya); sürekli olmayan fakat gerektiğinde baskı uygulama (Suriye, Kamerun); kararlı ve sürekli baskı uygulama (Mısır, Burundi); şiddet sonrası uzlaşma (Avusturya, İsviçre); şiddete başvurmadan önce uzlaşma (Belçika) ve tek yol uzlaşma (Raunda, Endonezya) şeklinde

---

⁴¹⁰ Gurr, *Minorities...*'den aktaran Bonneuil and Auriat, "Fifty Years...", s. 565.

⁴¹¹ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 12.

⁴¹² Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 12.

⁴¹³ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 26.

sonuçlanabileceği durumları ortaya koyarak bu başlıklar altında etnik çatışmaları birbirinden farklılaştırmıştır.⁴¹⁴ Bu konuda başka bir görüş de etnik çatışmaların sonuçlarının barışçıl uzlaşma, barışçıl ayrılma ve etnik savaş olarak üç geniş biçim aldığını, diğer bir ifade ile grupların birlikte yaşamak ve ayrı yaşamak için anlaşabildiğini veya durumun kontrolü için savaşılabileceğini ileri sürmüştür.⁴¹⁵

Tüm bunlarla birlikte, etnik çatışmaları farklılaştırmak için bilim insanları tarafından en sık başvurulan yöntemin objektif ya da gözle görülür unsurların vurgulanması olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda etnik mücadeleler sıklıkla dil, din, ırk, bölge, gelenekler, ekonomik eşitsizlik veya diğer gözle görülür unsurlar vurgulanarak farklılaştırılır. Örneğin, Belçika'daki etnik sorun dilsel, Etiyopya ve Kuzey İrlanda'dakiler dinsel, Batı Pakistanlı-Bengalli, Sırp-Hırvat ve Çek-Slovak mücadeleleri ise özünde ekonomik eşitsizliğin önem arz ettiği meseleler olarak görülmüştür.⁴¹⁶ Bu tür bir farklılaştırmayı kullanacak olursak, örneğin etno-bölgesel çatışmalar bir etnik grubun yaşadığı toprağı kontrol etme ve bu topraklarda yaşama iddiaları ile yaşadığı devletin bu topraklar üzerindeki egemenliği arasındaki çatışmaları, yani toprak üzerindeki ihtilafları ve iddiaları içerir.⁴¹⁷ Aslında etnik grupların topraksal bir temele sahip olması, buna sahip olmayanlara göre, kimliklerini korumada ve iddialarını daha meşru hâle getirmelerinde daha yardımcı gözükmektedir. Belirli bölgelerle birlikte kimlikleşmiş olan etnik gruplar, genellikle bölgelerinin siyasi statüsüne yönelik diğer etnik gruplarla veya yaşadıkları devletle mücadele içerisine girerler.⁴¹⁸ Örneğin, eski Sovyetler Birliği'nin toprakları üzerinde devletler arası ve gruplar arası seviyede yaşanmış ve hâlâ da yaşanmakta olan etno-bölgesel nitelikli çatışmaların ortaya çıktığını söyleyebiliriz.⁴¹⁹ Öte yandan etno-dinsel olarak nitelendirilen çatışmaları ise Sri Lanka, Sudan, Tibet ve Doğu Timör'de görebiliriz.⁴²⁰ Fakat dil, din, ekonomik statü gibi somut ifadeler gruplar arasındaki farklılıkları daha

---

⁴¹⁴ Sammy Smooha and Theodor Hanf, "The Diverse Modes of Conflict Regulations in Deep Divided Societies", *Ethnicity and Nationalism*, Ed. Anthony D. Smith, Leiden, New York, E. J. Brill, 1992'den aktaran Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 26.

⁴¹⁵ Brown, "Causes...", s. 12-13.

⁴¹⁶ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 43-45.

⁴¹⁷ Valery Tishkov, "Ethnic Conflicts in the Former USSR: The Use and Misuse of Typologies and Data" *Journal of Peace Research*, Vol: 36, No: 5, (Sept., 1999), s. 574-575.

⁴¹⁸ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 25-32.

⁴¹⁹ Tishkov, "Ethnic Conflicts...", s. 574-575.

⁴²⁰ Jonathan Fox, "The Rise of Religious Nationalism and Conflict: Ethnic Conflict and Revolutionary Wars, 1945-2001", *Journal of Peace Research*, Vol: 41, No: 6, (Nov., 2004), s. 715-728. Ayrıca din unsurunun etnik çatışmaların şiddetini artırması hakkında bkz. Jonathan Fox, "The Rise of...", s. 715-728.

uzun ömürlü hâle getirerek onları pekiştirse de, bu tür çatışmalarda esas olan “biz” ve “onlar” şeklinde ifade edilen temel kimlik ayrılığı olduğu için objektif unsurlara dayanarak etnik sorunları farklılaştırmak oldukça hatalı bir yöntemdir.⁴²¹ Örneğin, din unsurunun en açık şekilde görüldüğü ve etnik grupları farklılaştırdığı Kuzey İrlanda’da bile esas amaç din hakkında değildir.⁴²² Buradaki sorun, Protestanlar ile Katolikler arasındaki toplumsal ayrılıkların siyasallaşması ve seferberliğin yükselmesi ile ortaya çıkmıştır.⁴²³ Yani, Kuzey İrlanda’daki problem dini bir çatışma veya siyasi ve ekonomik reformlar için bir tür yurttaşlık haklarına yönelik bir mücadele olarak görülse de, aslında sorunun özü ulusal kimlik içindeki temel farklılıklara dayanan bir çabadır. Kuzey İrlandalılar kendilerini İrlandalı olarak görmezler. Burada Katolik olmaya bağlılık ile İrlandalı olmak arasında yakın bir ilişki vardır. Fakat dini doğrudan ulusal kimliğe bağlamak bir o kadar yanlış olacaktır.⁴²⁴ Bu yanlışın sıkça yapılması, belirtildiği gibi etnik farklılıkların dış görünüşte dilsel, dinsel, ideolojik veya başka tür bölünmeler gibi gözükmesi nedeniyledir. Her ne kadar Kuzey İrlanda’da çatışan gruplara Protestan ve Katolikler olarak işaret edilse de ve isyanlar dini nitelikli olarak gözükse de, aslında iki topluluğun da etnik gruplar olduğu unutulmamalıdır. Bu durum, onların dini farklılıklarının önemsiz olduğu anlamına gelmemektedir. Ama dini özellikleri, grupları tanımlayan farklı özellikler takımının sadece bir kısmıdır. Lübnan da Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında bölünmüş bir varlık olarak tanımlanır. Burada da gerçek durum, sadece dini olarak bölünmüş bir toplumun değil, aynı zamanda çoketnili bir toplumun var olduğudur.⁴²⁵

Sonuç olarak, objektif unsurlar baz alınarak tüm etnik çatışmalar farklılaştırılmaz. Çünkü tüm etnik çatışmalarda objektif unsurların var olması gerekmez. Kuşkusuz, Belçika’da Valonlar ve Flamanlar arasındaki siyasi çatışmada dil; Sri Lanka’da Tamiller ve Sihler arasındaki meselede dil ve din; Bask sorununda dil ve bölge unsurları vurgulanarak etnik çatışmalar farklılaşmıştır. Yine Lübnan’da din, ulusu parçalamaya yönelik olan ve yıllarca süren çatışmada aktörlerin ayrılmasında çok büyük bir unsur olmuştur. Güney Sudan’a baktığımızda ise geçmişte aslında kimlik oluşturamamış grupların, şu anda Kuzey’in baskınlığına karşı ortak bir çaba içerisinde Güney Sudanlılar olarak kimlikleştiklerini görmekteyiz. Burada da dil, din ve bölge

⁴²¹ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 43–45.

⁴²² Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 25–32.

⁴²³ Enloe, “Police and...”, s. 243.

⁴²⁴ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 43–45.

⁴²⁵ Esman, “Economic...”, s. 491.

unsurları etkili olmuştur. Keşmir, Dağlık Karabağ, Pencap ve Kuzeydoğu Sri Lanka'daki etnik çatışmaların bölgesel nitelikli olduğunu görmekteyiz. Fakat bununla birlikte, Burundi'deki Hutu ve Tutsiler arasındaki meselede gözlemlenebilen objektif bir kriterden ziyade, yakın tarihin yarattığı unsurların olduğunu, Güneydoğu Asya'da Çinliler'in, Almanya'da Türkler'in ve Afrika'da Hintliler'in ise göçmen gruplar olmaları nedeniyle sorunların ortaya çıktığını söyleyebiliriz.⁴²⁶ Görüldüğü üzere, sırf objektif unsurlar vurgulanarak etnik çatışmalar farklılaşmamaktadır. Fakat bu unsurların ayırım yapmada göz ardı edilmemesi gerektiği de unutulmamalıdır.

Öte yandan, etnik çatışmalara yönelik yapılan tüm bu ayrımların, etnik bir sorunun zaman içerisinde nitelik değiştirebilmesi nedeni ile kesin olmadığını ve bu ayrımlar arasında bir geçirgenliğin söz konusu olduğunu belirtmekte de yarar vardır.⁴²⁷ Bu nedenle tüm bu ayrımları da göz önüne alarak daha temel bir sınıflandırma, uluslaşma olgusu/süreci, devletin niteliği ve etnik grubun niteliği etkenleriyle yapılabilir.⁴²⁸ Uluslaşma ile ilgili nedenler uluslaşma modelinin niteliği, uluslaşma sürecinde tarafların tutumları sonucu doğan ilişki biçiminin niteliği, uluslaşmanın geçtiği konjonktür ve uluslaşma mekanı ile toplumun tarihsel ilişkisidir.⁴²⁹ Bu bağlamda, daha önceden de belirtildiği gibi ulusal kimliklerin inşasında literatürde yurttaş (Fransız) ve etnik ulus (Alman) modeli olmak üzere iki modelden söz edilse de,⁴³⁰ yurttaş ulus modeli Fransız ve Angolo-Sakson olarak ikiye ayrılabilir.⁴³¹ Fransız modelinde ulus, aynı topraklarda yaşayan ve bundan ötürü ortak bir duygu ve kültür paylaşan yurttaşlar bütünü olarak ele alınmaktadır. Ulusu oluşturmada yurttaşlık ve toprak ölçütleri temel olduğu için bu model kapsayıcı ve iradeye bağlıdır. Fakat bununla birlikte kültürel türdeşliği de esas olan bu yaklaşım, yurttaşlarının hepsini tek ve üstün bir kimlik altında toplamak istediği için etnik sorunlara neden olabilen kültürel anlamda baskıcı ve zorlayıcı asimilasyonist faaliyetleri de benimsemektedir. Bu noktada da Angolo-Sakson modelinden ayrılır. Çünkü Angolo-Sakson yaklaşımı, her ne kadar Fransız yaklaşımında olduğu gibi toprak, yurttaşlık ve iradeye bağlı olma unsurlarını barındırsa da kültürel anlamda gönüllü asimilasyonist bir özellik sergiler. Yani, ulus birlik ve bütünlükten doğan teklik değil, farklılıkların birlikteliğidir. Bu nedenle de

---

⁴²⁶ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 25–32.

⁴²⁷ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 26.

⁴²⁸ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 26–27.

⁴²⁹ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 27–29; Kurubaş, “Etnik Grup-Devlet...”, s. 27.

⁴³⁰ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 3; Ellingsen, “Colorful Community...”, s. 231.

⁴³¹ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 27–28; Kurubaş, “Etnik Grup-Devlet...”, s. 27.

bireyler üst kimliğe sadakat ile bağlanırken, aynı zamanda alt kimliklerine olan aidiyetini de sürdürebildikleri için bu ulus modelinde kültürel asimilasyon zorunlu olmaktan çıkar. Böylelikle, etnik farklılıklarla ilgili sorunların ortaya çıkması daha az olası olur.⁴³²

Alman Romantik ulusçuluğundan kaynaklanan etnik ulus modeli ise, ulusu etnik kritere dayandırarak aynı soydan gelenlerin oluşturduğu bir birlik olarak tanımlar. Burada ulusa üyelik dil, din, ortak soy miti veya ortak geçmiş gibi paylaşılan kültürel atıflar yoluyla olduğu için etnik ulus içindeki üyelik miras yoluyla geçmekte, dolayısıyla iradi bir özellik taşımamaktadır.⁴³³ Böylelikle, aynı ülkede yaşayan fakat farklı soydan gelen insanları dışlayan bu model, etnik türdeşliğe önem vermekte ve ülke ile çoğunluktaki etnik grup arasında tek ve zorunlu bir ilişki kurmaktadır. Bunu yapmak için kültürel asimilasyon yeterli olamayacağından etnik asimilasyon, etnik temizlik hatta soykırım gibi uygulamalara başvurabilmektedir. Bunlardan ötürü etnik ulus yaklaşımı etnik gruplar açısından en tehlikeli olan ve etnik sorunların ortaya çıkması en olası olan model olarak gözükmektedir.⁴³⁴ Fakat tüm bunlarla birlikte ulusun genellikle bir yandan yurttaşlık ve toprakla ilgili ölçütlerin diğer yandan da etnik ve soya dayalı kriterlerin, içinde bulunduğu şartlara dayanarak her duruma göre değişik bir oranda olmak üzere bir birleşiminden oluştuğunu söyleyebiliriz.⁴³⁵ Bu nedenle, hangi ulus modeline dayanırsa dayansın uluslaşma süreçleri etnik farklılıkları ortadan kaldıran ya da azaltan etkilerde buldukları için etnik sorunların ortaya çıkmasında önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴³⁶

Etnik sorunları farklılaştırmakta uluslaşmayla ilgili ikinci neden olan uluslaşma sürecinde tarafların tutumları sonucu doğan ilişki biçiminin niteliği devletin etnik gruplara karşı tutumu ve etnik grupların buna gösterdiği tepki ile ilgilidir. Devletlerin etnik gruplara yönelik asimilasyon, dışlama (baskı, segregasyon, soykırım, etnik temizlik gibi) ve çoğulculuk (ortak toplumluluk, entegrasyon, otonomi, federalizm, azınlık statüsü gibi) olmak üzere ikisi olumsuz biri olumlu üç genel politikası bulunmaktadır.⁴³⁷ Fakat bununla birlikte devletler tarafından uygulanması beklenen en olası yöntem daha önce de belirtildiği gibi asimilasyondur. Devletlerin etnik gruplara

---

⁴³² Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 27–28; Kurubaş, “Etnik Grup-Devlet...”, s. 27.

⁴³³ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 3; Ellingsen, “Colorful Community...”, s. 231.

⁴³⁴ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 28; Kurubaş, “Etnik Grup-Devlet...”, s. 27.

⁴³⁵ Smith, *Milli...*, s. 34.

⁴³⁶ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 28.

⁴³⁷ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 28.

yönelik bu tutumlarına karşılık etnik gruplar da devlet politikalarına isteyerek veya istemeden uyarak asimile ya da entegre olmayı seçebildikleri gibi, devlet politikalarına karşı koyarak özel hak ve statü elde etmeyi, özerklik veya federasyon kurmayı ya da ayrılmayı seçebilirler. Bu bağlamda, eğer etnik grup ulusal kimliği benimserse gönüllü asimilasyon gerçekleşecek, fakat reddederse devlet tarafından baskı ve şiddet içeren durumlara maruz kalacaktır. Bununla birlikte etnik grup hem ulusal kimliği kabul eder hem de kendi etnik kimliğinde de ısrar ederse, devlet buna karşılık olarak ya asimilasyon politikasından vazgeçmeyecek ya da etnik kimliği tanıyacak ve böylelikle ya çatışma ya da uyum ortaya çıkacaktır.⁴³⁸

Etnik sorunları farklılaştıran uluslaşmaya ilişkin üçüncü neden olarak karşımıza uluslaşmanın gerçekleştiği konjonktür çıkmaktadır. Bu konuda ilk olarak etnik bilincin ne zaman ortaya çıktığı önem arz etmektedir. Çünkü etnik kimlik bilinci ticaret, ortak pazar, kentleşme, sanayileşme gibi karşılıklı etkileşim sayesinde ortak değerler üreten sosyal mekanizmalardan önce ortaya çıkmışsa asimilasyonun başarılı olması pek olası değildir. Fakat bunun tam tersi bir durum söz konusu olduğunda ise bu mekanizmalar etnik kimlikleri asimile edecek veya oldukça zayıflatacaktır. Bu nedenle, esas değerler ve prosedürler hakkında genel bir konsensüsün ve dengeli bir iş bölümünün oluşması endüstrileşmiş toplumlarda farklı etnik gruplar ve elitlerin devlet ya da kaynaklar üzerinde bir rekabet içerisine girmelerini engellemektedir. Bunun sonucunda da bu tür toplumlarda ortaya çıkan etnik sorunlar sanayileşmemiş toplumlardakine göre daha hafif bir nitelik taşımaktadır.⁴³⁹ Fakat bununla birlikte sosyal etkileşimin her zaman etnik farklılıkları ortadan kaldırmadığı, bazı durumlarda teşvik edici olduğu da unutulmamalıdır.⁴⁴⁰ Öte yandan, bazen etnik bilinç doğduktan sonra asimilasyonun başarılı olduğu durumlar da vardır. Özellikle etnik grupların sistemle bütünleşmekle daha fazla yararın elde edileceğine inanması ile birlikte demokrasi, insan ve azınlık haklarının olumlu bir şekilde ilerlediği yerlerde bu süreç başarılı olabilir.⁴⁴¹

Bu konuda uluslaşmaya ilgili son neden ise uluslaşmanın gerçekleştiği mekân (ülke) ve toplum arasındaki tarihsel ilişki ile ilgilidir. Bu ilişki baz alındığında etnik sorunları farklılaştıran yerlilik ve göçmenlik nitelikleri olduğu görülmektedir. Daha önce de belirtildiği üzere yerli halklar, ayrılıkçılığa yönelmeleri oldukça olası ve kimlik

---

⁴³⁸ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 28–29.

⁴³⁹ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 29.

⁴⁴⁰ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 36–37.

⁴⁴¹ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 29.

bilinçleri oldukça güçlü olan gruplardır. Dolayısıyla bu tür grupları asimile etmek oldukça zordur. Öte yandan, ayrılıkçılığa yönelmeleri çoğu zaman olası olmayan göçmen toplulukların ise asimile edilmesi daha kolay gerçekleşmektedir.⁴⁴²

Etnik sorunları farklılaştıran etkenlerden devletin nitelikleri açısından pek çok unsurdan sözedilebilir. Fakat özellikle merkezî otoritenin gücü, iç ve dış meşruiyeti, devletin uluslararası statüsü, özgürlüklere bakış biçimi, demokrasi, ekonomi ve gelişmişlik seviyesi gibi unsurlar etnik sorunların farklılaşmasında oldukça önem arz etmektedir. Çünkü bu unsurlar olumsuz bir seyir izlerlerse, etnik sorunların ortaya çıkmasında bir katalizör olarak hareket edecekler ya da şiddetini arttıracaklardır.⁴⁴³ Etnik sorunların farklılaşmasında tıpkı devletin niteliklerinde olduğu gibi etnik grubun nitelikleri de ön plana çıkan bir konudur. Örneğin, bir devlet içindeki etnik gruplar Hindistan'da nüfusun %2'sini oluşturan Sihler gibi sayıca çok küçük; Sri Lanka'da nüfusun %18'ni oluşturan Tamiller gibi orta dereceli veya Kuzey İrlanda'da nüfusun %35'ni oluşturan Katolikler gibi büyük olabilmekte ve bu durum da etnik sorunları farklılaştırabilmektedir.⁴⁴⁴ Aynı şekilde, etnik grupların bir bölgeye yönelik çok güçlü bir birleşme hissetmeleri veya bölgesel olarak bir yerde toplanmaları da hem çatışma olasılığını arttırmakta hem de etnik sorunları farklılaştırmaktadır.⁴⁴⁵ Bu açıdan etnik grubun nüfusu, bir bölgede yoğunlaşma düzeyi, ikamet ettiği coğrafyanın nitelikleri, ekonomik seviyesi, liderliğinin gücü, örgütlenme seviyesi, toplumsal özellikleri, dış bir devletle etnik akrabalığının veya dış ülkelerde yaşayan etnik akrabalarının varlığı, dış destek durumu gibi etnik grupların niteliklerini içeren unsurların etnik sorunları farklılaştırabildiğini söyleyebiliriz.⁴⁴⁶ Çünkü bu tür unsurlar olumlu bir seyir izledikçe etnik kimlik bilincinin gücü, etnik grupların tutumu, amacı ve devletle olan ilişkisi de değişecek, böylelikle etnik grupların asimilasyona karşı koyma güçleri de artacaktır. Aynı şekilde devletler de bu unsurların seviyesini baz alarak baskıcı ya da uzlaşmacı politikalar takip edeceklerdir.⁴⁴⁷

Neticede, etnik sorunlar büyük etnik grupları (Quebecliler ve Bengalliler) veya küçük grupları (Frizler, Juralılar, Gorkalar) kapsayabilmekte; daha çok ekonomik meseleler (İskoç ve Gal sorunu) veya daha çok kültürel meseleler (Bask ve Quebec

---

⁴⁴² Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 29-30.

⁴⁴³ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 30.

⁴⁴⁴ Welsh, "Domestic...", s. 48.

⁴⁴⁵ Coakley, "The Territorial...", s. 2.

⁴⁴⁶ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 30.

⁴⁴⁷ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 30.

sorunu) olarak nitelendirilebilmekte; bir ülkenin gelişmiş bölgelerinde (Pencap) veya geri kalmış bölgelerinde (Nagaland); demokratik rejimlere sahip ülkelerde (Belçika) veya otoriter rejimlerde (Uganda); üniter devletlerde (Fransa) veya federal sisteme sahip devletlerde (Hindistan) ortaya çıkabilmektedir.⁴⁴⁸ Etnik sorunlar kendine özgü durumlar içerdiği ve dolayısıyla birbirlerinden farklı özellikler taşıdığı için bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Öte yandan, tüm etnik sorunların belirli kategoriler altında toplanarak farklılaştırılması oldukça zordur. Çünkü etnik bir sorun onu diğerlerinden ayıran birden fazla unsur içerebilmekte ve zaman içinde bu unsurlar değişebilmektedir. Fakat genel olarak, etnik sorunların farklı şartlar ve nedenler altında ortaya çıkan ve birçok değişik özellikler içeren sorunlar olduğu için birbirlerinden farklılaştıklarını ve bu farklılaşmanın daha çok nitelik, yoğunluk, tarafların tutumu, sonuçlanma biçimleri ve etnik hareketlerin gücü, yönetimi ve talepleri gibi açılardan olduğunu söyleyebiliriz.⁴⁴⁹

III. ETNİK FARKLILIKLARIN VE ÇATIŞMALARIN YÖNETİMİ

Bir çatışmanın çözümü çatışan tarafların çıkarlarının tümünün karşılamasını gerektirmektedir. Oysa çatışmalar insan gereksinimleriyle ilgili uzlaşmaz konularla bağlantılıdır ve dolayısıyla tarafların gereksinimlerini tam olarak karşılayabilecek bir çözüme ulaşmak oldukça güçtür.⁴⁵⁰ Bu nedenle, etnik çatışmalarla başa çıkmak hiçbir tarafın kazançlı çıkmama olasılığının yüksek olması nedeniyle çok zordur.⁴⁵¹ Bununla birlikte, etnik sorunlarda tarafların ulus-devlet ve ulusçuluğun doğası gereği taraflardan birinin kazanması, diğerinin kaybetmesi anlamına gelen sıfır toplamlı oyun mantığıyla hareket etmeleri de kalıcı bir çözümün gerçekleşmesini güçleştirmektedir.⁴⁵²

Öte yandan, etnik sorunların çözümlenmesi konusunda uluslararası hukuk tarafından soykırımın önlenmesi, insan ve azınlık haklarının korunması gibi normlar ortaya koyulmuş ve bilim insanları tarafından da etnik farklılıkların ulus-devlet içinde nasıl yönetilmesi gerektiğine ilişkin birçok görüş ileri sürülmüştür.⁴⁵³ Örneğin bir görüşe göre etnik çatışmaların yönetilmesi için saygının ispatı, güç paylaşımı, seçimler,

⁴⁴⁸ Jalali and Lipset, "Racial...", s. 317–318.

⁴⁴⁹ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 26.

⁴⁵⁰ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 21.

⁴⁵¹ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 21.

⁴⁵² Kurubaş, "Etnik Grup-Devlet...", s. 29–30; Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 36.

⁴⁵³ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 35.

otonomi ve federalizm unsurlarını kapsayan güven inşası tedbirlerinin uygulanması gerekmektedir.⁴⁵⁴ Güven inşası tedbirleri, devletin etnik azınlıkların güvenini tazelemesine yönelik bir araçtır. Çünkü zayıf gruplarla siyasi gücün, devlet pozisyonlarının ve kaynaklarının paylaşılmasında anlaşmak yoluyla bu önlemler, diğer gruplarla iş birliği için bir teşvik yaratırken grup içi bağlılık seviyesini de azaltabilir. Böylelikle, bu önlemler azınlıkların endişeleri ve korkularının bir kısmının veya tamamının giderilmesini sağlayabilir. Bu nedenle, etnik uyum çabasındaki devletler güvenlik inşası tedbirlerini uygulamalıdır. Ayrıca, uluslararası topluluk da etnik çatışma riskindeki devletleri bu önlemlerden yararlanmaya cesaret ettirmelidir. Bununla birlikte, güven inşası tedbirleri çatışmanın çözülmesini değil yönetimini ifade eder. Onlar etnik korkuların yükselmesine neden olan bazı faktörleri azaltır; fakat bu korkular nedeniyle çıkan temel çıkmazları değiştiremezler. Çünkü grupların karşılıklı olarak birbirlerini bir tehdit olarak algılama olasılığı daima vardır.⁴⁵⁵ Neticede, güven inşası tedbirleri etnik halkın geleceğini tekrar güven altına almayı sağlamaya ve etnik grup üyelerindeki güvensizlik duygusunu yok etmeye çalışmaktadır. Azınlığı olan devletler azınlık korkularının üstesinden gelmek için bu tedbirleri uygulayabilir ve savunmasızlık hisseden kişilerin ihtiyaçlarını böylelikle karşılayabilirler.⁴⁵⁶

Bu konuda başka bir görüş de etnik çatışmaların kontrol edilmesinde iki yöntem ileri sürmektedir. Bunlardan ilki insan davranışlarındaki fiilî ve olası durumları değiştirmek, ikincisi de bu durumların değiştirilmesi gerekmeksizin kişilerin fikirlerini etkilemektir. Bu görüş, şehirleşmenin önemini vurgulayarak şehirleşmenin kimlik duygusunu ve akrabalık bağlarını zayıflattığını ve şehirleşmiş bir toplumda davranışlarda çoğunlukla geleneksel ön yargılardan ziyade mantıksal ön yargıların etkili olduğunu ileri sürer. Buna göre, etnik çatışmanın ıslahı ve azaltılması da eğitim ile olacaktır. Sosyal dayanışmayı artırana ve farklılıkları en aza indirgeyene kadar eğitim, toplumun tüm kısımlarının sadakatlerini ve ortak sınırlarını vurgulamak zorundadır. Birleşme ve bütünleşme eğitim kurumlarının içerisinde oluşur. Fakat sosyal yapı özünde ayrımcı uygulamalara sahipse, eğitim etkili olamaz. Etnik çatışmanın kontrolü için ilk olarak, ön yargıların bertaraf edilmesi ve kişilerin savunmasızlık durumlarının düzeltilmesi gerekir. Aynı zamanda etnik çatışma problemi psikiyatrik açıdan

---

⁴⁵⁴ Lake and Rothchild, "Containing...", s.56–57.

⁴⁵⁵ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 63.

⁴⁵⁶ Lake and Rothchild, "Containing...", s.56–57.

incelenmeli ve bu tür çatışmalar zorla ve ceza yoluyla bastırılmamalı, eğitim ve propaganda ile kontrol edilmelidir.⁴⁵⁷

Anlaşılacağı üzere, etnik çatışmaların yönetimi ve çözümü hakkında birbirinden farklı görüşler ileri sürülmektedir. Fakat bu konuda kolay ve herkes tarafından kabul edilen net bir çözüm çerçevesi mevcut değildir.⁴⁵⁸ Öte yandan, teoride ve/veya uygulamada bazı modellerin ön plana çıktığını söyleyebiliriz. Bu çalışmada ise konuyu devletlerin uyguladıkları politikalar ve literatürde kabul edilen olası çözümler olarak iki başlık altında incelemeyi daha uygun buluyoruz.

A. Devletlerin Etnik Sorunlara Yönelik Uygulamaları

Belirtildiği gibi etnik sorunlara yönelik her ne kadar herkes tarafından benimsenen net ve kolay bir çözüm mevcut değilse de, bu tür sorunların yönetimi ile ilgili ileri sürülen ve uygulanan bazı modeller vardır.⁴⁵⁹ Bu açıdan devletlerin uygulamaları hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Örneğin bir görüşe göre, etnik çatışmaların hükümetler tarafından halledilmesi için iki yol vardır: Hükümetin tek taraflı olarak uyguladığı stratejiler ve iki tarafın da katıldığı stratejiler. Buna göre tek taraflı stratejiler şikâyetleri ortadan kaldıran önlemlerin hükümetler tarafından uygulanmasıyla uzlaşmayı sağlayarak sorunu giderebilir. Aslında burada her ne kadar tek taraflı bir uzlaşmadan söz edilse de müşterek bir karar ortaya çıkmaktadır. Çünkü hükümet tarafından alınan karar, ancak karşı tarafın da kabul etmesiyle sonuç verebilir. İki tarafın da katıldığı stratejiler de ise etnik grup ve hükümet arasında anlaşmaya varılmak amaçlanır.⁴⁶⁰ Başka bir görüş de güçlü ve ısrarlı etnik talepler karşısında devletlerin çeşitli seçeneklere sahip olduğunu belirtmiştir. Buna göre, eğer bir etnik grup taleplerini toprağa dayandırıyorrsa devlet genellikle bu talebi karşılamayan cevaplar verir. Böyle bir talep karşısında devletler, etnik grubun yaşadığı ve talep ettiği bölgeyi görmezden gelerek alternatif çözümler arar ve bu çözümler merkezîyetçiliğe dayanır. İkinci bir seçenek ise devletin, varlığı içinde diğer bölgesel güç merkezlerinin varlığını kabul edecek şekilde değişiklikler yapmasıdır. Bunlar da otonomi, bölgeselcilik ve

⁴⁵⁷ Marcson, "The Control of...", s. 162–165.

⁴⁵⁸ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 35.

⁴⁵⁹ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 35.

⁴⁶⁰ William I. Zartman, "Negotiations and Prenegotiations in Ethnic Conflict: The Beginning, The Middle, and the Ends", *Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies*, Ed. Joseph V. Montville, Toronto, Lexington Books, 1990, s. 511.

federalizm olabilir. Fakat bununla birlikte devletlerin bu tür taleplere verdiği karşılıklar, genellikle etnik grubun talep ettiği toprağı vermeyen bir nitelik sergiler.⁴⁶¹

Aslında, daha önce de belirtildiğı gibi devletler etnik sorunlara yönelik asimilasyon, dışlama (baskı, segregasyon, soykırım, etnik temizlik vs.) ve çoğulculuk (ortak toplumluluk, çok kültürcülük, entegrasyon, özerklik, federalizm, azınlık statüsü vs.) olmak üzere üç ana strateji çerçevesinde hareket ederler.⁴⁶² Bu bağlamda, bu çalışmada birçok kez üzerinde durulan devletlerin asimilasyon politikaları aslında etnik sorunları çözen değil, tam tersine ortaya çıkaran ana unsurlardan biridir. Dışlamaya dayanan etnik politikalar ise etnik grupları bertaraf etmek, onlar tarafından gelebilecek gerçek veya hayalî saldırıları önlemek, bir isyan veya ayaklanmayı bastırmak, boyun eğmeye ve pasifliğe zorlamak amaçlarını güdebilir.⁴⁶³ Devletler özellikle etnik grupları iç bir zayıflık kaynağı olarak gördüklerinde, onlarla uzlaşmaktan ziyade onlara zulmetmeyi ve baskı yapmayı tercih ederler. İsrail'in Filistinliler'e, İngiltere'nin İrlandalıları'a yaptığı gibi, etnik azınlıklar bir tehdit olarak algılandığında bu gruplara yapılan baskılar artmıştır.⁴⁶⁴ Çünkü etnik ulusalcı taleplerin devlet tarafından kabul edilmesi, devletin bütünlüğünün bozulmasına ve ayrılmaya yönelik bir adım olarak algılanmaktadır.⁴⁶⁵ Sonuçta bu tür politikalar, etnik temizlik ve soykırım şekline dönüşebilir. Fakat bu tür katliam ve kıyımların, sadece devlet kaynaklı politikaların sonuçları olmadığı da unutulmamalıdır. Bununla birlikte, etnik temizlik ve soykırım gibi bir etnik grubun fiziki olarak bertaraf edilmesinden başka "etnosit" denilen kültürel soykırım uygulamaları da vardır. Etnosit, çeşitli baskı yolları ile bir grubun kültürel kimliğini yok etmeyi tasarlayan devlet politikalarını ima eder. Etnik grubun kültürel yerlerinin ve abidelerinin yok edilmesi, etnik grubu ulusal dili kullanmasına yönelik zorlama, etnik nüfusun topluca yer değiştirmesi, grubun toprağının kamulaştırılması gibi uygulamalar bu tarz bir soykırıma işaret etmektedir.⁴⁶⁶ Neticede, devletlerin dışlamaya dayanan uygulamaları genellikle etnik uzlaşmaları imkânsız hâle getirmektedir.⁴⁶⁷ Çoğulculuk ise etnik politikaların en genel kategorisidir. Burada etnik

---

⁴⁶¹ Coakley, "The Territorial...", s. 12.

⁴⁶² Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 293–296; Kurubaş, "Etnik Grup-Devlet...", s. 27.; Eriksen, *Ethnicity...*, s. 121–124.

⁴⁶³ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 293–296.

⁴⁶⁴ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 63.

⁴⁶⁵ Brass, *Ethnicity...*, s. 52.

⁴⁶⁶ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 293–296.

⁴⁶⁷ Chaim Kaufmann, "Possible and Impossible Solutions to Ethnic Civil Wars", *International Security*, Vol: 20, No: 4, (Spring, 1996), s. 159.

grupların farklı ve bazen de çatışan çıkarları başarılı bir şekilde uzlaştırılmaya çalışılır. Çoğulculuk için etnik grupların sistem içinde oldukça eşit olarak dağıtılmış çıkarlarının ve onların yeterli derecede temsil edilmesi için iyi tasarlanmış bir seçim sisteminin olması gerekir. Fakat çoğu etnik çatışma ulusal güç yapısı içinde etnik grupların asimetrik yerleşiminden ortaya çıkar. Bu nedenle çoğulculuk özgür ve adil seçimlerin düzenlenmesini garanti etmekten daha fazlasına ihtiyaç duyar.⁴⁶⁸

Sonuç olarak, bir etnik grubun kapasitesini, ayrı bir varlık olarak kalma arzusunu, amaçlarını veya grup tasvirini etkilemekte de önemli bir faktör olabilen devletlerin etnik sorunlara yönelik politikaları, farklı etnik kimliklerin korunmasını engellemeye, etnik grupların etkisini sınırlamaya, aşırı baskıya, soykırıma, sınır dışı etmeye ve asimilasyona dayanarak etnik grupların siyasallaşmalarını engellemeye ve etnik sorunları çözmeye çalışabilir.⁴⁶⁹ Fakat asimilasyon ve dışlama gibi radikal politikaların benimsenmesi bu grupları inkâr etme anlamına geldiği için etnik sorunları çözmeyecek, aksine ortaya çıkaracak ya da şiddetini arttıracaktır.⁴⁷⁰ Bu politikalara alternatif olan ve sorunları çözmekte daha olumlu gözükene ise hükümetlerin çoğulcu politikalar uygulayarak, federalizm gibi siyasi yapılar kurarak veya etnik gruplara kültürlerini yükselten ve koruyan haklar vererek etnik grupları kabul eden politikalar izlemeyi tercih etmesidir.⁴⁷¹ Tüm bunların neticesinde de, devletler İngiltere'nin İskoçya ve Galler'e yönelik tutumlarında olduğu gibi, azınlıklarını kültürlerini geliştirip yükseltmelerinden ve sosyokültürel geleneklerinin korunmasından daha fazlasına izin vermeyerek tanıyabilir; İspanya'nın Katalan ve Bask Bölgeleri'nde olduğu gibi, sahip oldukları farklı uluslara özerklik statüsü verebilir; Quebec ve Flaman Bölgeleri'nde olduğu gibi, bir federasyon oluşturulabilir veya Tibetliler ve Filistinliler'in yaşadıkları gibi sahip oldukları ulusları hiçbir şekilde tanımayabilir.⁴⁷²

---

⁴⁶⁸ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 293–296.

⁴⁶⁹ Guibernau, *Milliyetçilikler...*, s. 164–165.

⁴⁷⁰ Nevers, "Democratization...", s. 63.

⁴⁷¹ Brass, *Ethnicity...*, s. 50; Nevers, "Democratization...", s. 63.

⁴⁷² Guibernau, *Milliyetçilikler...*, s. 164–165.

B. Etnik Sorunlara Yönelik Olası Çözümler

1. Ekonomik Refahın Arttırılması

Ekonomik refahın arttırılması yaklaşımı maddi bir ödül şartı ile taraflar arasında iş birliğinin yapılmasıyla devletler arası veya etnikler arası çatışmaların bertaraf edileceğini ileri sürmektedir. Buna göre, ekonomik önemler insanların temel fikir ve davranışlarını biçimlendiren önemli bir güç olduğundan bir etnik azınlığın eğer yaşam standartları yükselirse devlete yönelik isyan ve ayrılma gibi hareketlerde bulunma olasılığı azalacaktır.⁴⁷³ Aslında ekonomik refahın sadece etnik değil tüm sosyal çatışmalar için esas çözüm olduğu düşünülmektedir. Çünkü ekonomik olarak insanlar rahata kavuştuğunda, maddi şikâyetleri hafifleyecek ve bu durum çatışmaya yol açan teşvikleri en aza indirgeyecektir. Etnik gruplar arasında ekonomik eşitliğin sağlanmasıyla da etnik çatışmaya yönelik eğilim azalacaktır. Bu durumu oluşturmak için toplumun maddi kaynakları arttırılır ve ekonomik büyüme ile bütün etnik grup üyelerine maddi kârlar sağlanır. Yani, bir nevi herkesin kârlı olduğu bir durum yaratılır. Bu nedenle de ne kişiler ne de gruplar yoksun bırakıldıklarını ve kendilerine zarar verildiğini düşünmezler. Çünkü bu görüşe göre şiddetli çatışmalara yol açan diğerlerini zarara uğratarak bir tarafa daha fazla fayda sağlayan maddi yoksunluktur. Sonuç olarak, bu durum bertaraf edildiğinde çatışma ortaya çıkmayacaktır. Fakat her ne kadar etnik çatışmanın yönetimi için ekonomik büyümenin yararı sık sık iddia edilse de bu görüş hiçbir zaman ispatlanamamıştır.⁴⁷⁴ Çünkü böyle bir yaklaşım, etnik duyguların gücüne değerinin altında paha biçmekte ve onu görmezden gelmektedir. Örneğin, gruplar arasındaki ekonomik eşitsizlik meselesini ele alırsak gruplar arasındaki gelir uçurumu hızlıca kapatılmış olsa da, bir azınlığın etnik olarak bilinçlendiği ve baskın gruba karşı husumetini önemle belirttiği sayısız vaka vardır. Belçika’da Flamanlar, Çekoslovakya’da Slovaklar bu noktada önemli örneklerdir. Bununla birlikte, ekonomik olarak daha avantajlı olduğu hâlde siyasi olarak baskın olmayan gruplarda da isyana ya da ayrılmaya yönelik hareketler görülmektedir. Yugoslavya’da Hırvatlar ve Sırlar, İspanya’da Basklar ve Katalanlar da bu duruma örnek gösterilebilir. Bu nedenle ekonomik durum, etnik bilinci güçlendiren bir saik olarak karşımıza çıkabilmektedir.

⁴⁷³ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 46–47.

⁴⁷⁴ Esman, “Economic...”, s. 477–481.

Çünkü ekonomik faktör, etnik ulusçuluk duygusuyla rekabet ettiğinde zayıf ve ikincil bir öneme sahip olmaktadır.⁴⁷⁵ Bununla birlikte, özellikle etnik olarak heterojen toplumlarda ekonomik gelişmenin yüksek seviyede olmasının aşırı siyasi şiddet olasılığını arttırabileceğine yönelik görüşler de bulunmaktadır.⁴⁷⁶

Neticede, birçok vakanın da ispatladığı gibi ekonomik refahın arttırılması çoğu zaman etnik sorunlara bir çözüm getirememektedir. Fakat çoğu durumda ekonomik büyüme ve refahın başarılı bir etnik çatışma yönetimi için önemli olduğu da unutulmamalıdır. Ekonomik durgunluk ve yavaş büyüme çatışma yönetimi için iyi değildir. Çünkü iyi bir ekonomik büyüme etnik çatışmanın barışçıl ve rızalı yönetimi için ihtimalleri arttırabilir ve gruplar arası karşılıklı uzlaşmaya yardım edebilir.⁴⁷⁷

1. Daha Fazla Demokratikleşme

Yakın zamanlarda bilim insanları demokratik olan devletlerin nadiren birbirlerine karşı savaştığını kanıtlayan güçlü ampirik kanıtlar bulmuşlardır. Buna ek olarak yine bazı bilim insanları da demokratik devletlerin demokratik olmayanlara göre iç şiddet yaşama olasılıklarının çok daha az olduğuna işaret etmişlerdir. Onlara göre kısmen bunun nedeni demokratik devletlerde şiddete dönüşebilecek olan sosyal çatışmaların uzlaşma, arabuluculuk, müzakere, oy kullanma yollarıyla çözümlenebilmesidir. Bununla birlikte, bu ampirik bulgular devlet içi ve devletler arası barışın değerinin arttırılmasının bir yöntemi olarak demokrasinin yükseltilmesi gerektiğini savunan bazı yorumları da teşvik etmiştir. Örneğin Soğuk Savaş süresince Birleşmiş Milletler (BM) gibi hükümetlerarası uluslararası örgütlerin çoğu, Batı ve Sovyet Bloku arasındaki ihtilafın demokrasinin yükseltilmesiyle engelleneceğini belirtmişlerdir. Soğuk Savaş sonrası dönemde de, her ne kadar Çin gibi bazı devletler Batılı demokrasi fikrine karşı durmaya devam etseler de, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve komünizmin çöküşü, pazar demokrasisi için uluslararası kurumlar tarafından daha etkili bir destek verilmesine yol açmış ve bu organizasyonlar Batı demokrasinin ve onun kurumlarının kurulmasının uluslararası güvenlik ve barışın bir ön koşulu olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁷⁸

⁴⁷⁵ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 46–47.

⁴⁷⁶ Mousseau, "Democratizing...", s. 552–553.

⁴⁷⁷ Esman, "Economic...", s. 477–481.

⁴⁷⁸ Paris, "Peacebuilding...", s. 59–61.

Belirtildiği gibi birçok bilim insanı araştırmalarının sonucunda siyasi sistem tipinin siyasi şiddetin farklı türlerini yarattığı sonucuna ulaşmıştır. Buna göre, daha demokratik bir toplumda siyasi şiddetin yüksek seviyede olma ihtimali daha azdır.⁴⁷⁹ Örneğin bir görüşe göre, siyasi ve ekonomik hakların dağıtımı ile siyasi rejimin özelliği birbirlerine oldukça bağlıdır. Demokratik bir rejim, daha büyük siyasi ve ekonomik haklar getirecek, grupların düş kırıklığına uğraması ya da gücenmesi azalarak çatışma olasılığı da hafifleyecektir. Öte yandan, hakların eşitsiz dağıtımı ise düş kırıklığıyla birlikte çatışma olasılığını arttıracaktır.⁴⁸⁰ Bu nedenle etnik çatışmalarda gerçekçi olan çözüm, çoketnili ülkelerdeki siyasi ve ekonomik yapıların değerinin artırılmasıdır. Siyasi rejim tipi ve sosyoekonomik gelişme seviyesi iç çatışmalarda etnisiteye göre daha büyük ve önemli bir rol oynamaktadır. Demokratik bir rejim, özellikle zengin bir demokrasi, başka bir rejim tipine göre iç çatışma yaşama olasılığından daha uzaktır. Böylece, demokratik ve ekonomik gelişmenin yükselmesi, etnik çatışma sorunu için uzun dönemli bir cevap sağlayabilir. Buna ek olarak, var olan bir devlette azınlığın korunmasını desteklemek ve onları tanımak, azınlık gruplarına eşit ekonomik ve siyasi haklar vermek, onlara ekonomik ve siyasi baskı korkusu olmaksızın kültürel olarak kendilerini ifade etme hakkı tanımak tam anlamıyla demokratik rejimlerin özellikleridir.⁴⁸¹

Bu konudaki bir başka görüş de demokratikleşmenin, eğer etnik gruplar arasında uygulanabilir bir güç dağılımı kurarak uzlaşma süreci yaratıyorsa ve bu yolla etnik gerilimlerin gelişmesine engel oluyorsa var olan bir etnik çatışmayı azaltabileceğini ileri sürer.⁴⁸² Buna göre, yeni demokratikleşmekte olan devletlerde gruplar veya partiler siyasi katılımı ilgili az bir deneyime sahiptir. Bu nedenle etnik çatışmaları engellemek veya yönetmek için yararlı olabilen demokratik dönüşüm süreci çok dikkatli olarak gerçekleştirilmelidir. Güç paylaşımının uygun olarak yapılması ve etnik problemlere erkenden hitap edilmesi etnik gerilimlerin engellenmesi ve yönetimi için büyük bir fırsat sağlayabilir. Bu nedenle eski bir rejimin çöküşünden evvel olası etnik çatışmalara hitap eden mekanizmaları kuran yeni siyasi yapılar, demokratikleşme sürecinin tam anlamıyla gerçekleşmesi ve etnik çatışmaların engellenmesi için çok önemlidir. Demokratik dönüşüm süreci yavaş ama sağlam bir şekilde yapılırsa, etnik çatışmaları

---

⁴⁷⁹ Mousseau, "Democratizing...", s. 550–551.

⁴⁸⁰ Ellingsen, "Colorful Community...", s. 235.

⁴⁸¹ Ellingsen, "Colorful Community...", s. 245.

⁴⁸² Nevers, "Democratization...", s. 68–71.

yatırtmakta avantaj sağlayabilir.⁴⁸³ Kısaca bu görüşe göre, demokratikleşme sürecinde etnik çatışmaları minimize etmek için anahtar olan yol, dönüşüm sürecinde önce etnik problemlere yönelmektir. Eğer etnik şikâyetler önceden tahmin edilir ve bunlarla erkenden ilgilenilirse, etnik çatışmanın engellenmesi ya da en azından hafifletilmesi daha olası olacaktır.⁴⁸⁴

Aslında bazı ampirik bulgular bu argümanı destekler ve demokrasinin ve siyasi gelişmenin yüksek seviyelerde olduğu toplumların siyasi şiddete daha az meyilli olduğunu gösterir. Bu argümanları savunanlara göre, yüksek seviyedeki bir demokrasinin siyasi şiddet olasılığını azaltmasının nedeni, demokratik bir sistemin siyasi mekanizmalarının şiddet içermeyen ve yasal olan yollarla karşıt talepleri uzlaştırma yeteneğinin olmasıdır.⁴⁸⁵ Daha demokratik bir devlet olmanın etnik sorunları çözeceğine inananlar, özellikle İsviçre örneğini bu durumun bir ispatı olarak kullanırlar. Çünkü başka devletlerle dilsel ve dini akrabalığı olan grupları olmasına rağmen İsviçre, demokratik bir siyasi sistemi ve ulusal bir kimlik duygusunu yaratmayı başarmıştır. Fakat bununla birlikte, bu durum sadece daha fazla demokratikleşmenin bir sonucu değildir. İsviçre'nin bu durumu dört nedene dayanarak açıklanabilir. İlk olarak, İsviçre'nin tarafsızlık geleneği Avrupa'da meydana gelen büyük çatışmalarda onun Almanca, Fransızca ve İtalyanca konuşan büyük dilsel gruplarının taraf tutmasını engellemiştir. İkincisi, İsviçre vatandaşları ülkelerinde yaşayan herkesin azınlığın bir kısmı olduğunu ve buna saygı duyulması gerektiğini söyleyerek, birbirlerinden üstün olma ilkesini bertaraf etmişler ve potansiyel bir çatışma tehlikesini engellemişlerdir. Üçüncüsü, politikalar özellikle de federal seviyedekiler rızaya dayalı olarak (consensual) yürütülmüştür. Dördüncüsü ise, İsviçre federalizminin yüksek seviyede ademimerkeziyetçi olmasının etnik gruplara ait meselelerde toplumsal kutuplaşmanın gelişmesini engellemesidir.⁴⁸⁶ Bu örnekten de anlaşılacağı gibi demokratikleşme tek başına etnik sorunları çözmekte yeterli gözükmemektedir.

Sonuç olarak bu yaklaşıma göre demokratik rejimler, rejimin temel kurum ve kuruluşlarını yok etmeyi amaçlamayan yani, şiddet içermeyen metotlarla kişilerin siyasi katılımlarına izin verirler. Bu tür rejimlerin açık ve çoğulcu doğası, uzlaştırma ve

---

⁴⁸³ Nevers, "Democratization...", s. 73-74.

⁴⁸⁴ Nevers, "Democratization...", s. 72-74.

⁴⁸⁵ Mousseau, "Democratizing...", s. 550-551.

⁴⁸⁶ Welsh, "Domestic...", s. 53-54.

tarafsızlığı vurgulayan kurallara ve ayrı kültürlerin gelişmesine izin verir niteliktedir.⁴⁸⁷ Demokrasilerde protesto, grev ve gösteriler olabilir; fakat aynı zamanda bu tür rejimler vatandaşlarına siyasi ve medeni haklar da bahsettiklerinden onların etnisite, dil, din, ırk veya siyasi temelli ayrımcılık yapmaları daha az olasıdır. Bu nedenden dolayı şiddet ve iç çatışma olasılığı da azalır.⁴⁸⁸ Fakat demokratik olan birçok ülkede de etnik problemler ortaya çıktığı için⁴⁸⁹ bu yaklaşım etnik sorunlara yönelik net bir çözüm çerçevesi sunamamaktadır. Ayrıca etnik olarak bölünmüş toplumlarda demokratik kurumların kurulması ve muhafaza edilmesi oldukça zordur. Her ne kadar bazı ülkeler bunu başarmış gibi gözükse de, bu tür devletlerin bütünlüğünü koruması yine de şüpheli olarak gözükmektedir.⁴⁹⁰ Bu nedenlerden ötürü demokratikleşme çoğu zaman prensipte etnik çatışmayı çözümlmek için altın bir fırsat sunmaktadır.⁴⁹¹

3. Nispi Seçim Sistemi ve Parlamento Temsili

Bilim insanları arasında etnik çatışmaların yönetimi için hangi devlet sisteminin daha uygun olacağı konusunda çeşitli görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Örneğin, Lijphart parlamenter modelin başkanlık modeline göre çoketnili devletlerde daha kullanışlı olduğunu savunurken,⁴⁹² Horowitz ise başkanlık sisteminin etnik çatışmaları hafifletmekte daha yararlı olacağını ileri sürmüştür.⁴⁹³ Çünkü ona göre, başkanlık sisteminde güçlerin bölünmesi otomatik olarak bir grubun diğeri üzerindeki gücünü ve baskısını engellemekte ve kazanan hepsini alır şeklindeki sıfır toplamlı bir sonucun ortaya çıkmamasını garanti etmektedir. Bununla birlikte Horowitz, bu görüşün tüm başkanlık sistemlerine uygulanmasının hatalı olacağını da belirtmiştir. Çünkü başkanlık sistemleri arasında önemli farkların olduğu kesindir. Bu farkların oluşmasının en önemli nedeni ise başkana anayasal olarak bahşedilmiş olan güçle ilgilidir. Bu tarzda verilen güçler parlamentonun başkan üzerindeki etkisini veya vetosunu güçsüzleştirebilir. Aynı zamanda, birçok ülkede başkana kanun yapma veya yapımı başlatma yetkisi verilmiştir. Bu tür bir sistemde, meclisteki hiçbir grup çoğunluk olsa bile başkanın kararlarını

⁴⁸⁷ Mousseau, "Democratizing...", s. 550–551.

⁴⁸⁸ Ellingsen, "Colorful Community...", s. 236.

⁴⁸⁹ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 17.

⁴⁹⁰ Welsh, "Domestic...", s. 55.

⁴⁹¹ Nevers, "Democratization...", s. 64.

⁴⁹² Arend Lijphart, "The Power-Sharing Approach", *Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies*, Ed. Joseph V. Montville, Toronto, Lexington Books, 1990, s. 491–509.

⁴⁹³ Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 784.

engelleyemez. Örneğin Doğu Avrupa ve eski Sovyetler Birliği'ndeki ülkelerde tam anlamıyla bir başkanlık sistemi yoktur. Burada, idareci ve kanun yapıcılar arasında gerçek bir güçler ayrımı bulunmamaktadır. Başkanlar, kanun yapma ve hatta resmi olarak hüküm verme kapasitesine sahiptirler. Bu durum da parlamentonun idareci karşısında güçsüzleşmesini sağlar. Diğer bir yandan gerçek bir başkanlık sisteminde ise durum bunun tam tersidir ve parlamento başkanın karşısında güçlüdür.⁴⁹⁴

Etnik sorunları yönetmek veya çözümlenmekte devlet sistemlerinin yanı sıra devletin sahip olması gereken seçim sistemi de üzerinde oldukça durulan bir konudur. Örneğin bir görüşe göre, siyasi ılımlığın hâkim olduğu bir çevrenin yaratılması etnik çatışmaların çözümünde çok önemlidir. Etnik grupların ve liderlerinin sorunlarına yönelik çözümler için aşırı politikalar benimsemekten kaçınmalarında çıkarlarının olduğunu algılamaları gerekir. Yani, onlar için şiddetten kaçınmanın daha yararlı olacağı idrak ettirilmeli ve siyasi olarak ılımlı bir çevrenin yaratılması gerekmektedir. Siyasi ılımlılık ise devletin seçim sistemini yapılandırmasıyla oluşabilir. Bu da devletin içindeki farklı etnik grupların nispi güçlerini göz önünde bulunduran bir seçim sistemi yaratılarak ve seçimlerde bölgesel ve ulusal liderlerin siyasi başarı için diğer etnik grupların da desteğini alması sağlanarak oluşabilir.⁴⁹⁵ Bu konuda bir başka görüş de seçimlerin her ne kadar büyük bir siyasi süreç içinde sadece kısa bir parçayı temsil etse de gruplar arası iş birliği ve çatışma üzerinde çok büyük etkiye sahip olabileceğini savunmaktadır. Buna göre, uygun şartların hâkim olduğu yerlerde (siyasi oyunun kuralları üzerinde bir anlaşma, oy sürecinde geniş bir katılım, ümit verici bir ekonomik ortam vs.) seçimler istikrarı yükseltebilir. Ayrıca, örgütlenmek için bir sebebi olan bütün gruplar diğer partilerle koalisyon sayesinde gelecekte güce ulaşmaya yönelik bir fırsata sahip olacaklarından, seçimler azınlık çıkarlarının tekrar temin edilmesini sağlayabilir ve çatışmanın önlenmesine yardımcı olabilir.⁴⁹⁶

Bu bağlamda, literatürde etnik çatışmaları çözenin ve yönetmenin en iyi metodunun etnik grupların daha fazla olarak bulunduğu kurumlar yaratmak olduğunu savunan bir argüman ortaya çıkmıştır. Daha fazla siyasi katılımın sağlanmasının birçok yolu var olmakla birlikte en etkili olanlarından biri ulusal parlamentoda etnik azınlıkları temsil eden siyasi partilerin varlığını beslemektir.⁴⁹⁷ Bu nedenle kazanan hepsini alır

---

⁴⁹⁴ Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 784.

⁴⁹⁵ Nevers, "Democratization...", s. 62–63.

⁴⁹⁶ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 59–60

⁴⁹⁷ Nevers, "Democratization...", s. 63–64.

mantığından ve etnik grupların partilerinin meclise girmesini engelleyen düzenlemelerden mutlaka kaçınmalı, etnik temelli siyasi partilerin faaliyetlerine izin verilen, bütün partilerin temsiline olanak tanıyan, etnik gruplar arası iş birliğini ve etnik grup-İçi rekabeti teşvik eden bir sistem oluşturulmalıdır.⁴⁹⁸

Ulusal parlamentolarda etnik grupların varlığının etnik çatışma seviyeleri üzerinde ılımlaştırıcı bir etki yaptığı varsayımı siyaset biliminde nispeten uzun süreli bir gelenektir. Bu varsayım, etnik olarak bölünmüş demokrasilerde siyasi istikrarı yükseltmek ve etnik çatışmayı önlemek için kurumsal mekanizmaların etkisi hakkındaki incelemeler arasında yer alır.⁴⁹⁹ Parlamento temsili ile etnik azınlıkların karar verme sürecinde bir sese sahip olması gerektiğini savunan bu argüman, etnik grupların siyasi katılımına izin verilmesinin bu grupların radikal hareket stratejilerini bırakmasını teşvik ettiğini ileri sürmektedir. Buna göre, daha yüksek seviyedeki bir temsil etnik grupların mücadele için radikal tedbirler almasını engelleyen rejimi onlara sevdirebilir ve benimsetir.⁵⁰⁰ Parlamento temsili etnik gruplar için çekicidir; çünkü bu durum onlara siyasi sistemde bir sese sahip olmayı kazandırır.⁵⁰¹ Etnik azınlıkların ve onların siyasi organizasyonlarının parlamentoda bulunmalarını sağlamanın en iyi yolu ise nispi seçim sistemi oluşturmaktır.⁵⁰² Bu durum, etnik organizasyonların parlamentoda yer elde etme olasılığını en üst seviyeye ulaştırır. Nispi seçim sisteminin kurulması siyasi sisteme girişlerin izin verilmesiyle birlikte etnik organizasyonların hareket stratejilerinin yumuşamasına yardım edecektir.⁵⁰³ Bu nedenle çoketnili ve demokratikleşmekte olan devletler için verilen tavsiye, eğer onlar daha az çatışma yaşamak istiyorlarsa, nispi temsilli bir seçim sistemi kurmaları olduğudur. Fakat Doğu Avrupa Ülkeleri bu tavsiyeye fazla önem vermemiş gözükmektedir. Çünkü bu bölgedeki ülkelerin birçoğu, tek üyeli seçim bölgeleriyle nispi temsili kombine eden bir sistem kullanmaktadırlar.⁵⁰⁴

Öte yandan nispi seçim sistemine yönelik eleştiriler de yapılmaktadır. Çünkü bu tip bir sistem altındaki etnik grupların daima daha iyi durumda oldukları şüphelidir. Örneğin, coğrafi olarak bir bölgede ve tek bir etnik parti etrafında yoğunlaşmış bir etnik grup, eğer seçim sistemi çoğunlukçu ise daha iyi durumda olacak ve grubun

---

⁴⁹⁸ Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 628–652.

⁴⁹⁹ Alonso and Ruiz-Rufino, “Political Representation...”, s. 239–241.

⁵⁰⁰ Nevers, “Democratization...”, s. 63–64.

⁵⁰¹ Alonso and Ruiz-Rufino, “Political Representation...”, s. 239–241.

⁵⁰² Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 628–652.

⁵⁰³ Alonso and Ruiz-Rufino, “Political Representation...”, s. 238–239.

⁵⁰⁴ Alonso and Ruiz-Rufino, “Political Representation...”, s. 239–241.

parlamentoda yer elde etme şansı bu nedenle daha yüksek olacaktır. Bu nedenle, nispi temsilin daima daha yüksek temsil seviyesi getirdiğini farz etmek doğru değildir.⁵⁰⁵ Nispi temsilin etnik çatışmalar üzerindeki ılımlaştırıcı etkisini sorgulamanın diğer bir nedeni de, bu görüşü savunanların parlamentodaki temsilin etnik grupların karar alma sürecinde etkili olduğunu farz etmeleridir.⁵⁰⁶ Fakat parlamentoda temsil edilen gruplar olduğunda bile karar verme sürecine bu grupların katılmasını engelleyen olasılıklar olabilir.⁵⁰⁷ Bir başka ifade ile sistemde bir sese sahip olmak karar vermeye doğrudan katılımı ima etmez.⁵⁰⁸ Örneğin, parlamento içindeki etnik bir parti muhalefet durumundaysa, parlamentoda kazanılan koltuklar siyasi karar alma sürecinde pek yararlı olamayacak; ancak parti hükümetin bir kısmı ise karar alma sürecinde etkili olabilecektir ki; bu da garanti değildir. Fakat bununla birlikte, etnik bir parti karar alma sürecinde gerektiğinde yönetimle pazarlık yapma, onu zorlama gibi bir şansa sahipse ya da kendileri için potansiyel olarak zararlı olabilecek kararları veto etme hakkını elinde bulunduruyorsa, o zaman bu tür bir temsilin etnik çatışmalar üzerinde ılımlaştırıcı bir etkisi olduğu söylenebilir.⁵⁰⁹ Yani, meclisteki etnik partiler karar alma sürecinde etkili olabildiklerinde siyasi temsil yolunun etnik çatışmayı ılımlaştırması daha mümkün olmaktadır.⁵¹⁰

Aynı zamanda nispi temsil sistemini savunanların etnik grupların kendi içinde homojen ve parçalanmamış olduğunu düşünmeleri ve etnik grubun taleplerinin, hareketlerinin, stratejilerinin, iç dinamiklerinin çatışma üzerindeki etkilerini görmezden gelmeleri de bir başka eleştiri konusu olmuştur. Oysa etnik partilerin talepleri parlamentodaki temsilin etnik çatışmaları ılımlaştırmadaki etkisiyle yakından ilgilidir. Çünkü eğer etnik parti otonomi veya tamamen ayrılmaya yönelik taleplerde bulunuyorsa, parlamento temsiline çatışmayı yumuşatması olası değildir. Hatta birçok durumda ayrılığı savunan partiler, talepleri görüşülene kadar seçimlere katılmayı reddeder. Boykot edilen seçimler, siyasi statükonun tamamen reddedildiğini gösteren muhalif bir stratejidir. Örneğin, Gürcistan’da Abazyalı ve Osetyalılar, Rusya’da Çeçenler, Yugoslavya’da Sırbistan’dan dolayı Kosovalı Arnavutlar ve Moldova’da Ruslar’ın parlamentoda temsil edilmemesi, kurumsal bariyerlerden dolayı değil, bu

---

⁵⁰⁵ Alonso and Ruiz-Rufino, “Political Representation...”, s. 239–241.

⁵⁰⁶ Alonso and Ruiz-Rufino, “Political Representation...”, s. 239–241.

⁵⁰⁷ Lake and Rothchild, “Containing...”, s. 59–60

⁵⁰⁸ Alonso and Ruiz-Rufino, “Political Representation...”, s. 238.

⁵⁰⁹ Alonso and Ruiz-Rufino, “Political Representation...”, s. 239–241.

⁵¹⁰ Alonso and Ruiz-Rufino, “Political Representation...”, s. 242.

grupların ve onların partilerinin bilinçli ve tasarlanmış stratejileri nedeniyledir. Kısaca, ayrılıkçı taleplerin varlığında parlamento temsilinin etnik çatışmayı ılımlaştırması pek olası değildir.⁵¹¹

Sonuç olarak, iki nedenden ötürü nispi seçim sisteminin etnik sorunları kesin olarak çözeceği şüphelidir. İlki, bu sistemin etnik azınlık partilerinin daha yüksek seviyede temsiline yol açmasını muhakkak suretle gerçekleştirecek olmamasıdır. İkincisi, parlamentoda daha yüksek seviyedeki bir temsilin otomatik olarak etnik çatışmaların yumuşamasını sağlayamamasıdır. Öte yandan, etnik partiler karar alma sürecine dâhil olduğunda, hükümetin potansiyel olarak zarar verici kararlarının ve politikalarının önünü kesebildiğinde veya veto edebildiğinde,⁵¹² şiddet kullanımı ve statüko değişimi gibi radikal talepler çerçevesinde organize olmadığında etnik çatışma üzerindeki parlamento temsilinin ılımlaştırıcı etkisi daha makul gözükmemektedir.⁵¹³

4. Ortak Toplumluluk (Güç Paylaşımı)

Ortak toplumluluk ya da güç paylaşımı olarak adlandırılan bu görüş, Lijphart tarafından öne sürülmüş bir yaklaşımdır. Lijphart, çalışmasında Belçika, Avusturya, Hollanda ve İsviçre'yi inceleyerek demokratik ve istikrarlı çoketnili devletlerin var olabilmesi için gerekli şartları ortaya koymuş ve bunun sonucunda da, etnik sorunlara yönelik çözümün güç paylaşımı olduğunu ileri sürmüştür. Buna göre, güç paylaşımının etkili olabilmesi için de dört şarta dayanması gerekmektedir. Bunlar: Bir ülkenin hükümeti içinde tüm önemli grupların temsil edilmesi, bu gruplara yüksek derecede bir otonomi verilmesi, azınlık vetosu ve nispi temsildir.⁵¹⁴ Bununla birlikte, ona göre güç paylaşımı yaklaşımının iyi işlemesi ve benimsenmesi için yardımcı olan başka faktörler de vardır. Bu faktörler ise şunlardır: Büyük ya da çoğunluk bir etnik grubun olmaması; etnik gruplar arasında büyük sosyoekonomik farklılıkların olmaması; etnik grupların benzer büyüklükte olması ve böylelikle onlar arasında bir güç dengesi var etmesi; aralarındaki uzlaşmanın karışık ve zor olmaması için çok fazla etnik grubun olmaması; karar alma sürecinin daha az kompleks olması için toplam nüfusun nispeten küçük olması; dış tehdidin var olması ve böylelikle iç birliğin yükselmesi; etnik grupların bir

⁵¹¹ Alonso and Ruiz-Rufino, "Political Representation...", s. 242–243.

⁵¹² Alonso and Ruiz-Rufino, "Political Representation...", s. 238–239.

⁵¹³ Alonso and Ruiz-Rufino, "Political Representation...", s. 243–244.

⁵¹⁴ Lijphart, "The Power-Sharing...", s. 494–498.

bölgede yoğunlaşması; sadakatin birleşmesi ve etnik bağlılıkların gücünü azaltması ve son olarak da gruplar arasında önceden var olan bir uzlaşmanın ve uyum geleneğinin olmasıdır. Fakat bütün bunlar sadece yardımcı faktörlerdir. Hiçbiri güç paylaşımının başarısı veya benimsenmesi için gerekli ve yeterli şartlar değildir. Yani, bu faktörlerin hepsi var olsa bile güç paylaşımının başarısı garanti edilemez. Tam tersine bu şartların çoğunun olmaması veya en önemlilerinin gerçekleşmemesi durumunda bile hâlâ başarı olasıdır. Örneğin Belçika ve Kanada’da etnik çoğunluğun olmasına rağmen güç paylaşımı genel olarak iyi çalışmaktadır.⁵¹⁵

Bununla birlikte ortak toplumluluk yaklaşımı, tüm toplulukları temsil eden liderlerin oluşturduğu koalisyon yönetimine ve elit iş birliğine de önem vermektedir.⁵¹⁶ Buna göre, siyasi elitlerin eğer ülkelerinde demokrasiyi kurmak veya güçlendirmek istiyorlarsa kendilerini siyasi mühendisler olarak görmelerinin sağlanması gerekmektedir.⁵¹⁷ Ayrıca, eğer bütün grupları eşit olarak koruyan bir güç paylaşımı antlaşmasına etnik siyasi elitler sadık kalırlarsa iç politikaların korunma imkânı da sağlanacaktır.⁵¹⁸ Aslında etnik sorunların çözümünde elit iş birliği birçok bilim insanı tarafından vurgulanan bir konudur. Örneğin, bir görüşe göre bütünüyle planlanmış bir elit iş birliği çatışmayı düzene sokmak için gerekli bir şarttır. Bununla birlikte bu görüş, dış bir tehdidi uzaklaştırma isteği; ekonomik değerlerin takibine yönelik tahsis edilmiş ticari hacimli bir sınıfın varlığı; elit iş birliğinin olmaması durumunda ciddi bir iç kargaşa tehdidi; diğer gruplar tarafından desteklenilmediğinde siyasi bir makam elde etmenin imkânsızlığı gibi bazı şartların da elitlerin çatışmayı çözümlenmeye yönelik teşebbüste bulunmalarını motive ettiğini belirtmiştir.⁵¹⁹ Güç paylaşımı ve elitlerin önemi hakkında bir başka görüş de büyük bir dikkatle uygulanmadığı zaman güç paylaşımının etkili olamayacağını, bu nedenle etnik elitlerin diğer etnik temsilcilerle karşılıklı etkileşime hazır olması gerektiğini belirtmiştir. Buna göre elitler, her ne kadar normal şartlar altında kişisel olarak bu durumu münasip görmeseler de ortak politika kurallarının olduğu yerlerde bu kişiselliği bir kenara bırakmalıdır.⁵²⁰

---

⁵¹⁵ Lijphart, “The Power-Sharing...”, s. 494–498.

⁵¹⁶ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 16–17; Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 17.

⁵¹⁷ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 17.

⁵¹⁸ Kaufmann, “Possible...”, s. 155–156.

⁵¹⁹ Eric A. Nordlinger, *Conflict Regulation in Divided Societies*, Cambridge, Harvard University Center for International Affairs, 1972’den aktaran Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 17.

⁵²⁰ Lake and Rothchild, “Containing...”, s. 59.

Sonuç olarak, ortak toplumluluk yaklaşımı yetki gücünün paylaşıldığı ve büyük koalisyonların olduğu çokpartili sistemi, gücün resmî ve gayiresmî ayrılığını, kabinede iki meclisli dengeyi, azınlık temsilini, nispi temsili, bölgesel olduğu kadar bölgesel olamayan federalizmi ve bir merkezden idare edilmeyişi savunmaktadır.⁵²¹ Belçika, Kanada, Hindistan'da işe yarar gözükken bu yaklaşım, Malezya (1955–1969), Lübnan (1943–1975) ve Fiji'de (1971–1987) uygulanmış, Kıbrıs'ta da oluşturulmaya çalışılmıştır.⁵²²

Fakat bununla birlikte, ortak toplumluluğun savunduğu demokratik ve istikrarlı çöketnili devletlerin yaratılabileceği olasılığına yönelik olarak karamsar olmamızı sağlayacak olan iki durum vardır. Bunlar, self-determinasyon ilkesi ve realist korkularla ilgilidir. Kuşkusuz, Kanada ve İsviçre gibi demokratik ve istikrarlı çöketnili devletler de bulunmaktadır. Bu devletler nispeten kendilerini uluslararası politikadan izole etmişlerdir. Kanada coğrafi konumundan, İsviçre ise hem coğrafi konumu hem de tarafsızlığa dayanan dış politikası nedeniyle bunu yapabirmiştir. Diğer bir yandan da Lübnan ve Kıbrıs gibi aşırı müdahalelerin olduğu ülkelerde uzlaşma politikalarının başarısız olduğu, yani çöketnili devletlerin istikrarlı ve demokratik bir devlet olamayacağına örnekleri de bulunmaktadır. İlginç olarak ortak toplumluluğu gerçekleştiren yani demokratik ve istikrarlı birçok etnik devletlerde bile, bu devletlerin devletler arası politikalara büyük müdahalelerinin sonucunda toplumlar arası gerginliğin artmasına yol açtıklarını görebiliriz. Örneğin, Kanada'nın Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'ye yardım etmek için zorunlu askerlik kararı, İngiltere ve Fransa ittifak oldukları hâlde Quebec'deki şiddeti teşvik etmiştir.⁵²³

Tüm bunlarla birlikte, ortak toplumluluk bazı konularda eleştirilmektedir. Özellikle onun esnek olmayışı önemli bir eleştiri konusudur. Çünkü bu yaklaşımda gruplar sabit varlıklar olarak görüldüğü için değişime uyum sağlamak da bir o kadar güç olacaktır.⁵²⁴ Ortak toplumluluk etnik sınırların sürekliliğine çok önem verdiği için etnik çatlakları kızıştırabilir. Etnik ilişkileri dondurmaya eğilimli olan bu yaklaşım, bunu anayasal ve kurumsal yapıları ve siyasi yaşamın temelini kültürel olarak bölerek yapar. Bu nedenle de kültürel bölünmeyi arttırır. Eğer bunu yapmışsa sadece kültürel sınırları daha katı yapmakla kalmaz, aynı zamanda siyasi aktivitelerde de bir katılık yaratır.

⁵²¹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 16–17.

⁵²² Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 191–193; Lijphart, "The Power-Sharing...", s. 494–498; Lake and Rothchild, "Containing...", s. 58–59.

⁵²³ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 40.

⁵²⁴ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 193–194.

Anayasal ve kurumsal yapılar hakkındaki görüşler üzerinde tartışarak anlaşma yerine çatışmayı cesaretlendirmiş olur. Kurumsal ve anayasal görüşlerdeki bu katılık, çok önemli grup çıkarları hâline dönüşür. Sonucunda da değişmekte olan şartlara adapte olmak yönünde bir isteksizlik ortaya çıkar ve bu da çatışmayı çözmeyi ya da idare etmemeyi cesaretlendirir.⁵²⁵ Tüm bu nedenlerden ötürü, bir devlette egemen olan etnik grubun, daha az etkili olan etnik grubun iktidarı paylaşımındaki sorumluluklarının arttırılmasına yönelik taleplerini kabul etmesi de pek olası gözükmez.⁵²⁶ Öte yandan çoğunluğun baskın olduğu devletlerde güç paylaşımı, karar alma sürecine tam bir katılım için meşru azınlık taleplerine cevap vermeye hazırlıklı olmazsa çözülmeyi olası hâle getirebilir ve bir güvensizlik kaynağı oluşturabilir.⁵²⁷

Ayrıca elitler arası iş birliğine yapılan önem de yaklaşıma yapılan diğer bir eleştiri konusudur. Çünkü bu iş birliğine karşı olan rakip elitlerin ortaya çıkma olasılığı, etnik grupların liderlerinin kendi saflarından gelen meydan okumalarla zayıflamamak ya da dışlanmamak için kendi gruplarının çıkarlarını savunmak amacıyla daha aşırı tutumlar takınmak durumunda kalmalarına yol açabilir. Bu durum da elitler arası pazarlığa ve uzlaşmaya engel olacaktır. Bununla birlikte, bir etnik grubun üyeleri kendi elitlerinin denetimi altında olmayabilir ve isyan veya protesto gibi eylemleri tercih edebilirler.⁵²⁸ Öte yandan, bu yaklaşımı elitleri aşırı vurgulaması nedeni ile eleştiren bir görüşe göre, güç paylaşımının etnik iç savaşları çözememesinin en önemli nedeni, onun esasında isteğe bağlı olması ve etnik mücadeleden sakınarak iş birliğine yönelen elitler tarafından alınan bir karara gerek duymasıdır. Aşırı ulusalcı seferberlik ve gerçek güvenlik tehditleri şartları altında grup liderlerinin uzlaşmayı kabul etmeleri pek olası değildir.⁵²⁹ Ayrıca bu görüşe göre, bir kez çok ciddi bir savaş meydana gelmişse tarafların onlara karşı potansiyel olarak kullanılabilen merkezî bir hükümet otoritesine güvenmemeleri oldukça olasıdır. Örneğin Sudan İç Savaşı, otonomi antlaşmasıyla birlikte gelen sınırlı bir dış baskı ve yenişememe durumu olması nedeniyle sonlanmış; fakat merkezî hükümet bu antlaşmayı bozarak savaşın yeniden başlamasına neden olmuştur.⁵³⁰

---

⁵²⁵ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 18.

⁵²⁶ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 193–194.

⁵²⁷ Lake and Rothchild, “Containing...”, s. 59.

⁵²⁸ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 193–194.

⁵²⁹ Kaufmann, “Possible...”, s. 156.

⁵³⁰ Kaufmann, “Possible...”, s. 158.

Güç paylaşımı, potansiyel etnik çatışmaları önleyebilse veya ılımlı hâle getirebilse bile, burada asıl önemli olan onun radikal etnik seferberlik ve yoğun şiddet şartları altında barışı getirip getiremeyeceğidir. Güç paylaşımı için en önemli şartlardan biri, belirtildiği gibi güçlü tarafın kabul edeceği zayıf tarafınsa güçlünün uyacağına inandığı bir azınlık vetosunun var olmasıdır. Çünkü rekabet eden gruplar arasındaki güç dengesini, sadece çoğunluğun uymak zorunda olduğu katı bir veto sağlayabilir. Ayrıca, belirli bir gruba bağlılıktansa devlete yönelik daha güçlü bağlılıklar ve etnikler arası var olan geçmiş uzlaşmalar güvenin sağlanması ve böylelikle güç paylaşımının ortaya çıkması için önemlidir. Fakat çatışma öncesinde meydana gelmemişlerse, bu tür şartların iç savaş zamanında da var olmama olasılıkları çok yüksektir. Bu nedenle şiddet içeren etnik bir çatışmada güç paylaşımı yaklaşımının etkili olması pek mümkün gözükmemektedir.⁵³¹

Bütün bu nedenlerden ötürü, ortak toplumluluk grupların daha az homojen, sorunların daha fazla heyecan yaratıcı olduğu günümüz dünyasında, etnik temelde bölünmüş toplumlardan çok, sanayileşmiş devletlerin sınıf ya da dil temelinde bölünmüş toplumlarında daha iyi işleyebilir. İktidarın paylaşılmasına yönelik düzenlemeler, keskin olarak bölünmüş toplumlardan ziyade, daha yumuşak olarak bölünmüş olan toplumlara ve daha küçük devletlere uygun olabilir.⁵³²

5. Otonomi ve Federalizm

Otonomi, hem kolektif insan hakları hem de bir devletin bölgesel yönetim şekli olarak düşünülebilir. Otonomiye yönelik düzenlemeler genellikle dil, kültür, eğitim, kamusal ve sosyal hizmetlere erişim, toprak ve bölgenin kontrolü, ulusal ve mali kaynaklar üzerinde kontrol, yerel hükümet yapısının oluşturulması gibi temel meselelerin bazılarını veya en az birini sağlamaya çalışır.⁵³³ Öte yandan, uygulamada kapsamları bakımından değişiklik gösteren farklı otonomi biçimleri vardır. Otonomi, etnik grupların belirli bir bölgede yoğunlaştığında toprağa dayalı olabildiği gibi, büyük ölçüde dağınık ve birbirine karışmış olduğunda ise kültürel otonomi şeklinde meydana gelebilir.⁵³⁴ Eğer karşıt etnik gruplar devletin farklı bölgelerinde yoğunlaşmış olarak

⁵³¹ Kaufmann, "Possible...", s. 155–156.

⁵³² Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 193–194.

⁵³³ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 297.

⁵³⁴ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 195.

yaşıyorlarsa, her ne kadar bölgesel otonominin ayrılığın habercisi olduğuna yönelik bir görüş varsa da, bölgesel otonomi veya kendi kendini yönetme bir seçenek olabilir.⁵³⁵ Aslında etkili bir otonominin topraksal bir zemine sahip olması gerektiğini söyleyebiliriz.⁵³⁶ Kültürel otonomi biçiminde ise grubun temsilcileri eğitim ve dil de dâhil kendi kültürel yaşamları üzerinde tam bir denetime sahiptir. Örneğin Estonya’da “kendi” tarafından tanımlanmış azınlıklara kültürel otonomi verilmiştir. Dağınık yaşayan Alman ve Yahudi azınlıklar bu otonomiden yararlanmışlardır. Sonuç olarak, kültürel otonomide gruplar kendi kültürel yaşamlarını denetleyebilirken, toprağa dayalı otonomide coğrafi yoğunlaşmalarından yararlanarak kültürel, siyasi, toplumsal ve ekonomik konular üzerinde daha fazla denetim sağlayabilirler. Aynı zamanda, hem toprağa dayalı hem de kültürel otonominin bir arada işlediği durumlar da söz konusudur ve Belçika bu durumu yansıtan iyi bir örnektir.⁵³⁷

Ayrıca, etnik bir grubun sadece savunma ve dış politika alanlarında karar verme yetkisini merkezî yönetime bıraktığı geniş kapsamlı bir otonomi biçimi olduğu gibi,⁵³⁸ birkaç devletin topraklarına dağılmış etnik grupları içeren ve “devletler-artı-uluslar” adı verilen bir otonomi şekli de ileri sürülmüştür.⁵³⁹ Buna göre, etnik gruplar içinde yaşadıkları devletin vatandaşlığını sürdürürken, aynı zamanda komşu devletlerdeki aynı etnik kökenden olanlarla iş birliği yapabilmeli ve birlikte çalışabilmelidirler. Böylelikle sınırlar tarafından bölünmüş etnik gruplar arasında yumuşak birlik biçimleri denilen olgunun ortaya çıkmasına izin verilmekte ve bu durum devletlerin merkezî hükümetlerinin politikalarına aykırı olmamak koşuluyla yaratılmaktadır.⁵⁴⁰

Tüm bunlarla birlikte, pek çok bilim insanı otonomiyi eleştirir ve onun bağımsızlığın gerisine düştüğünü ileri sürer. Örneğin bir görüşe göre, tam anlamıyla otonom bir bölgenin olabilmesi için eğitim ve dilin kullanımı, yerel yönetimin yapısı, toprağın kullanılması ve planlanması gibi konularda anayasa ile sınırlı bağımsız bir yasama yetkisine sahip yerel düzeyde seçilmiş bir yasama organına; merkezî yönetimin onayına tabi yerel düzeyde seçilmiş bir yürütme organına; yerel yasaları yorumlamak için tam yetki verilmiş bir yerel yargı organına sahip olunmalıdır. Fakat her otonominin

⁵³⁵ Nevers, “Democratization...”, s. 64.

⁵³⁶ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 297.

⁵³⁷ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 195–197.

⁵³⁸ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 195–197.

⁵³⁹ Gidon Gottlieb, “Nations Without State”, *Foreign Affairs*, Vol: 73, No: 3, (May-June, 1994), ss. 100-112’den aktaran Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 196–197.

⁵⁴⁰ Gidon Gottlieb, “Nations Without State”, *Foreign Affairs*, Vol: 73, No: 3, (May-June, 1994), ss. 100-112’den aktaran Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 196–197.

bu şartları yerine getirdiği söylenemez.⁵⁴¹ Ayrıca, otonomi çok sınırlı seçeneklerden dış politika dışındaki bütün meselelerde tam bir denetime kadar uzanan oldukça belirsiz bir kavramdır. Bu nedenle, merkeze tam bağımlılık ile tam bağımsızlık arasındaki tüm durumlar otonomiye ima edebilir.⁵⁴²

Otonomiye yönelik diğer bir eleştiri de, birçok bilim insanı tarafından savunulmakta olan etnik bir gruba otonomi vermenin devletin dağılmasına yol açacağı görüşüdür. Her ne kadar İspanya'daki Bask modeli ile bu görüş çürütülmüş olsa da, bu görüşü savunanlar 1980'lerin başında İspanya'da bölgeciliğe geçildiğini ve ETA'nın (Euskadi Ta Askatasuna/Ayrılıkçı Bask Hareketi) sertlik yanlısı üyelerinin Bask Eyaletleri'ni ayırmak için hâlâ şiddet kullanmak istediğini ileri sürerler. Yine bazı bilim insanları, bir devlet içindeki etnik bir gruba otonomi vermenin durumu fiilen ne kadar ağırlaştırdığını göstermek için Hindistan'daki Sih örneğini ortaya koyarlar. Hindistan Hükümeti'nin Pencap'a otonomi verme kararına karşın, militan Sihler'in tam bağımsızlık ve Halistan'ın kurulmasına yönelik taleplerinin yoğunlaştığı ve bölgedeki şiddetin tırmandığı ileri sürülmüştür.⁵⁴³ Sonuçta, etnik gruplara otonom haklar vererek var olan ya da olması muhtemel etnik çatışmaları bertaraf etmek, her zaman kesin sonuçlar veren bir çözüm değildir. Otonominin bu tür sorunları çözümlendiği örnekler var olduğu gibi, tam tersine etnik grupları ayrılmaya teşvik ettiği durumlar da mevcuttur.

Etnik çatışmaların çözümünde otonominin yanı sıra federalizm de oldukça savunulan bir görüştür. Örneğin bir görüşe göre çokuluslu ya da çoketnili devletlerde ortak bir siyasi çerçevede ulusal veya etnik taleplerin tatmini için en uygun mekanizma federalizmdir.⁵⁴⁴ Üniter devletlerde bütün yetkiler, yetkileri yönetimin alt birimlerine devretmeyi tercih edebilen ve bu verilen yetkileri kolaylıkla tekrar geri alabilen merkezî hükümete verilirken, federalizm de ise belirli konularda yetkiler yönetimin alt birimlerine anayasal bir hak olarak verilir. Bu nedenle de devredilen yetkilerin geri alınması oldukça zordur. Bununla birlikte federalizmde, merkezî yönetim ile yerel alt birimlerin ayrı ve bazı konularda da ortak yetki alanları bulunur. Özellikle anayasal değişiklikler her iki yönetim düzeyinin de onayı gerektirmektedir. Öte yandan, farklı

---

⁵⁴¹ Hurst Hannum, *Autonomy, Sovereignty and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights*, Philadelphia, University of Pennsylvania Press, 1990'dan aktaran Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 195-196.

⁵⁴² Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 195-196.

⁵⁴³ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 195-196.

⁵⁴⁴ Brass, *Ethnicity...*, s. 51.

federalizm tipleri de mevcuttur. Örneğin, Almanya ve ABD yönetsel federalizmin klasik örneklerini oluştururken, eski Sovyetler Birliği, Yugoslavya ve Çekoslovakya etnik temelde federasyonlara sahiptir. Kanada ise hem yönetsel hem de etnik boyutta bir federalizm tipinin örneğini oluşturur.⁵⁴⁵

Aslında, federalizm birçok uzman ve bilim insanı tarafından daha çok etnik gruplar bir bölgede yoğunlaşmışlarsa etnik çatışmalara yönelik uygun bir çözüm olarak öne sürülmektedir.⁵⁴⁶ Bununla birlikte, etnik çatışmaların çözümünü kolaylaştırmada federalizmin oldukça etkili olabileceği savunan yazarların başında ise Horowitz gelmektedir. Ona göre, merkezî yönetim üzerindeki yüklerin önemli bir kısmını alan ve çoğalan yetki noktalarının olduğu bir yönetim insanlara daha çok yakınlaşır. Bu sebeple, belirli sınırlar içerisinde ne kadar çok alt birim (yani etnik partiler) olursa, federasyon da o kadar çok etkili olacaktır. Ayrıca, etnik bakımdan homojen alt birimler ya da eyaletlerde ilgi odağı etnik gruplar arası daha geniş gerilimlerden yerel karakterli etnik grup-İçi anlaşmazlıklara kayacaktır. Böylelikle, etnik olarak homojen olan eyaletlerde etnik çatışma riski azalacaktır. Bununla birlikte Horowitz, bu konudaki çoğu düşüncenin aksine, etnik gruplar belirli bir bölgede toplanmamış olsalar bile federalizmin etkili olabileceğini, çünkü örneğin bir eyalette çoğunluk iken ülke genelinde azınlık, bunun tam tersine bir eyalette azınlık iken ülke genelinde çoğunluk olan etnik gruplar arasında iş birliğine yönelik özendirici durumlar bulunabileceğini öne sürmüştür.⁵⁴⁷ Tüm bu nedenlerden ötürü, ona göre devlet içinde merkez ile bölgeler arasındaki otoritenin ustaca bölünmesi çatışmayı azaltmada bir potansiyele sahiptir.⁵⁴⁸

Etnik çatışmanın çözümünü kolaylaştırmak için, federalizmin özel bir biçimi olarak “kantonlaştırma” şemasını ileri süren bir görüş de bulunmaktadır. Buna göre, siyasal yetki çok küçük ve etnik bakımdan homojen olan birimlere veya kantonlara devredilmekte ve farklı kantonlar ile merkezî yönetim arasında asimetric ilişkiler bulunmaktadır. Horowitz’in savını izleyen kantonlaştırmada, etnik çatışma ve rekabet alanlarını daha kolay yönetilebilir birimlere sıkıştırma avantajı vardır ve polis ve yargı yetkileri giderek bu alanlara devredilmektedir. Bu görüşü ileri sürenler, düzenlemenin kusursuz olmadığını ve yönetim birimlerinin belirlenmesi ve denetlenmesinde sorunların ortaya çıkabileceğini de belirtmişlerdir. Eğer etnik gruplar birbirine karışmış

---

⁵⁴⁵ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 197–198.

⁵⁴⁶ Welsh, “Domestic...”, s. 57–58; Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 297.

⁵⁴⁷ Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 628–652.

⁵⁴⁸ Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 601–613.

ve dağınık bir biçimde yaşıyorlarsa, kantonlaştırmanın gerçekleştirilmesi çok daha güç olacaktır. Ayrıca, paramiliter örgütlerin kantonların bir kısmını ele geçirmek ve buraları kurtarılmış bölgeler olarak ilan etmek için denetim ve yargı yetkilerini kullanma tehlikesi de her zaman bulunmaktadır.⁵⁴⁹

Tüm bunlarla birlikte, etnik çatışmayı çözüme aracı olarak federalizmin uygun bulunması oldukça eleştirilmiştir. Eleştirilerin en önemli kaynaklarından biri günümüzdeki etnik temelli federasyonların dağılmasıdır. Çekoslovakya barışçıl bir şekilde çözülürken, Yugoslavya'daki dağılma savaşıyla birlikte olmuştur. Öte yandan bu konuda iyi bir örnek olarak gösterilen Kanada ise Fransızca konuşan azınlığının giderek yükselen talepleriyle birlikte ciddi sorunlarla yüzleşmektedir. Buradaki önemli bir sorun da tıpkı otonomide ileri sürüldüğü gibi, federalizmin merkezî yönetimin politikalarından umduğunu bulamayan etnik grupları ayrılmaya teşvik edip etmemesiyle ilgilidir. Aynı zamanda, genellikle federalizmde yetkilerin merkez ile alt birimler arasında dağıtılmasında güçlüklerle karşılaşmakta ve bu durum etnik temelli federasyonlarda düşmanlık yaratabilmektedir. Örneğin, Yugoslavya'da Hırvatistan ve Slovenya Cumhuriyetleri, diğer etnik grupların yaşadığı daha yoksul cumhuriyetlerin açığını kapatmak için federal fona sürekli artan miktarda para aktarılmasına karşı çıkmıştır. Bununla birlikte, etnik gruplar arası çatışma bir federasyonun etnik bakımdan homojen eyaletlerine de sıçrayabilir. Bu durum özellikle eyaletteki mağdur etnik azınlık grubunun ülke genelinde çoğunluk ve egemen bir etnik grup olduğu zaman sorunlar doğurabilir.⁵⁵⁰ Neticede, federalizm etnik uzlaşmanın bir garantisi anlamına gelmez.⁵⁵¹ Örneğin Belçika, bölgelere ayrılmış rakip etnik gruplara sahiptir ve resmî olarak federalizmi kabul etmiş bir ülkedir. Fakat tüm bunlara rağmen, burada da federalizm sabit bir uzlaşmayı garanti edememektedir. Aynı şekilde, Yugoslavya'nın dağılması da etnik uyum için federalizmin garanti bir yol olmadığını açıkça göstermiştir.⁵⁵² Kısaca, federalizm her ne kadar uzlaşmaya ulaşmak için yeterli bir şart değilse de uzlaşma şansı için gerekli bir şarttır.⁵⁵³

---

⁵⁴⁹ John McGarry and Brendan O'Leary, "Introduction: The Macro-Political Regulation of Ethnic Conflict", *The Politics of Ethnic Conflict Regulation: Case Studies of Protracted Ethnic Conflict*, Ed. John McGarry and Brendan O'Leary, London and New York, Routledge, 1993'ten aktaran Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 200.

⁵⁵⁰ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 199.

⁵⁵¹ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 297; Welsh, "Domestic...", s. 57-58.

⁵⁵² Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 297.

⁵⁵³ Welsh, "Domestic...", s. 57-58.

Tüm bunların sonucunda, ademimerkeziyetçiliğin etnik çatışma yönetiminde büyük bir rol oynayabileceğini söyleyebiliriz. Örneğin, bölgesel otonomi ve federalizm Bosna, Sri Lanka, Kıbrıs, Sudan, Angola, Mozambik ve Güney Afrika'da barış müzakerelerinde önemli rol oynamıştır. Ademimerkeziyetçilik bu ülkelerin her birinde çatışmayı bertaraf etmek için hükümet veya üçüncü bir tarafın arabulucularının tekliflerine etnik grupların olumlu cevap vermesinde çok önemli bir teşvik sağlamıştır. Bununla birlikte federalizm ve otonomi, bölgesel ve yerel otoritelere belirli siyasi bir güç vermesi nedeniyle onları etkinleştirerek politikanın merkezindeki elitler ve yerel liderler arasında güveni yükseltebilir. Böylelikle de büyük bir toplum içinde azınlıkların yerini koruyan güven inşası mekanizması hâline gelebilir. Fakat bölgesel otonomi ve federalizm çatışmayı önlemek için bir nevi güvence olarak gözüktüğü gibi, bazı durumlarda da çatışmayı artırabilmektedir. Örneğin Güney Afrika ve Etiyopya'da ademimerkeziyetçiliğe yönelik çabalara rağmen, merkezin ekonomik baskısı yerel otoritelerin ayağını kaydırmıştır.⁵⁵⁴ Ayrıca, etnik çatışmalara yönelik otonom ve federal çözümler genellikle bölgesel bütünlüğü ve birliği korumayı öncelikli amaç olarak gören devletlerdeki merkezî otoriteler tarafından dağılma ve ayrılmanın bir adımı olarak algılanması nedeniyle dehşet verici olarak görülür.⁵⁵⁵ Bu nedenle, eğer ustalıklı ve dikkatlice yapılmıyorsa ademimerkeziyetçilik düzeni etnikler arası ilişkileri düzeltmekten ziyade bozabilir.⁵⁵⁶

5. Ayrılma

Günümüz egemen devlet-merkezci dünyasında ayrılma kuşkusuz oldukça sorunlu bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrılma, bir grubun (resmi olarak meşru bir siyasal alt birim olarak kabul edilsin ya da edilmesin) o sırada o grup üzerinde hukuksal hak iddiasında olan bir devletten bağımsız olmaya kalktığı ve mevcut devletten bir toprak parçasını ayırmaya çalıştığı bir tür kolektif eylemdir. Grupların ayrılma talepleri başarıya ulaştığında yeni bir devlet kurulabildiği gibi, gruplar, üzerinde yaşadığı toprağı bir devletten ayırıp var olan başka bir devlete de bağlayabilirler. Sonuçta her iki durumda da ayrılma ile devlet, toprağının bir kısmını kaybetmektedir.⁵⁵⁷

⁵⁵⁴ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 61–63.

⁵⁵⁵ Brass, *Ethnicity...*, s. 51.

⁵⁵⁶ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 61–63.

⁵⁵⁷ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 188–189.

Bununla birlikte, ayrılma genellikle barışçıl bir şekilde değil, acılar ve birçok insanın yaşamı pahasına gerçekleştiği için oldukça yüksek risk içeren bir politikadır.⁵⁵⁸

Öte yandan, ayrılma bazen irredentizmle bir tutulan bir kavram olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Fakat ileriki bölümlerde de görüleceği üzere her ne kadar iki kavram arasında yakın bir ilişki var olsa da ayrılma irredentizm ile özdeş olmayan bir olgudur. Çünkü irredentizm, bir devletin yetkililerinin başka bir devletten toprak istemesiyle ilgilidir. Bu istekler, genellikle tarihle ve/veya ortak etnik bağlarla desteklenir. Bu sebepten irredentizm genellikle devlet ötesi etnik bir olgudur ve bu tür isteklerde bulunan bir devletin hükümetidir. Buna karşılık ayrılma ise, daha çok grup duygusuna ve sadakatine bağlıdır.⁵⁵⁹ Ayrılma ile ilgili diğer önemli bir konu da, ayrılma hakkına kimin sahip olacağıyla ilgilidir. Örneğin bir görüşe göre, bir grup sadece ayrımcı bir yeniden paylaşımın kurbanı ise bu hakka sahiptir ve bu, üç durumda gerçekleşir: Birincisi, devlet yetkililerinin belirli bir grubun ciddi bir biçimde zararına yönelik ekonomik politikaları veya vergilendirme politikalarını sistematik olarak uygulamasıyla ortaya çıkarak ayrılmayı haklı gösterir. İkincisi, bir grubun ayrı kültürü veya ortak yaşam biçimi genellikle devlet yetkililerinin zoraki asimilasyon politikaları nedeniyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalırsa grup kendi yaşam biçimini korumak için meşru bir ayrılma hakkına sahip olur. Üçüncüsü ise, üçüncü bir tarafın saldırıları grubun varlığını tehdit ettiğinde devlet yetkilileri grubu koruyamıyorsa grubun kendini savunması gerektiğinden ayrılma haklı olabilir.⁵⁶⁰ Bazı bilim insanları ise, ayrılıkçı grubun farklılık derecesi, kuracağı devletin yaşama olasılığı, dünyanın bu ayrılmadan kaynaklanabilecek parçalanmaya uyum sağlama derecesi ve belirli bir bölgenin sakinlerinin, özellikle devlet sınırlarındaki bölgelerin sakinlerinin ezici bir çoğunluğunun ayrılmayı onaylaması gereği gibi etkenleri hesaba katarak ayrılma hakkına ve onun gerçekleşmesine karar verirler.

Bazı durumlarda da uzmanlar, etnik iç savaş nedeniyle tahrip olmuş devletleri bölgesel olarak ayırma ve siyasi olarak bağımsız birimlere bölme stratejisini savunurlar. Bu tarz bir strateji ile etnik gruplar egemen devletler veya var olan bir devlette otonom bölgeler hâline dönüşürler. Bu stratejinin mantığı, fiziki ve siyasi olarak rakip toplulukları ayırma yoluyla çatışmanın kaynağını bertaraf etmektir. Çünkü şiddetli

---

⁵⁵⁸ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 191.

⁵⁵⁹ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 189.

⁵⁶⁰ Allen Buchanan, *Secession: The Morality of Political Divorce from Fort Sumter to Lithuania and Quebec*, Boulder, Westview Press, 1991'den aktaran Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 189-191.

çatışmalar mücadele içindeki bölge üzerinde sadece fiziki kontrol yoluyla zaferin garanti edilmesi ve karşıt etnik itirazların başarısız hâle dönüşmesi nedeniyle etnik kimlikleri katılaştırmaktadır. Bu nedenle rakip etnik grupları yeni bir devlet veya otonom bölgeler yaratarak bölme uygulamasının ortak tek bir hükümet altında savaşılan tarafları barıştırmaya yönelik teşebbüs stratejilerine göre, etnik iç savaşları durdurmada daha başarılı olacağı düşünülür.⁵⁶¹ Örneğin, bu tarz bir stratejiyi savunan bir görüşe göre belirli bir çatışmanın sebepleri ne olursa olsun, bir kez topluluklar şiddet için seferber olduklarında karşılıklı yaşanan güvenlik tehditleri hem grupların seferberliğini önlemeye hem de aşırı ulusalcıların söylevlerinin artmasını engellemeye mani olmaktadır. Bundan sonra gelecek olan barış güvenlik çıkmazının ortadan kaldırılmasına muhtaçtır. Bu durumu oluşturmanın en etkili yöntemi ise etnik grupların ayrılmasını sağlamaktır. Şiddetin daha yoğunlaşmasındansa tek seçenek olacak olan ayrılmanın gerçekleşmesi daha uygun olacaktır.⁵⁶² Bu nedenle, eğer etnik gruplar savunulabilir ve kendisine ait olan yerleşim bölgelerinde demografik olarak ayrılmışlarsa etnik iç savaşların istikrarlı çözümleri mümkündür. Ayrılma, gelecekteki çarpışma için hem saikleri hem de fırsatları azaltırken, sivillerin etnik temizliğe maruz kalma olasılığını da büyük ölçüde ortadan kaldırmaktadır.⁵⁶³ Aynı zamanda, daha fazla toprak kazanmaya yönelik bir teşebbüs, büyük bir konvansiyonel askerî saldırıyı gerektirdiği için çatışma karşılıklı bir önleyici caydırıcılığa yaklaşacaktır. Karşılıklı caydırma, gelecekte şiddetin olmayacağını garanti edemez ama şiddetin ortaya çıkma olasılığını azaltır ve ek olarak şiddeti ortaya çıkaran benzer amaçları ve bu tür bir şiddeti de azaltır.⁵⁶⁴

Fakat her ne kadar bazı etnik çatışmalar için önemli bir sonuç verse de etnik sınırlar boyunca grupların taksimi her zaman temiz bir çözüm sağlamayabilir. Çünkü taksim yeni problemleri ve yeni çatışma tohumlarını da ortaya çıkarabilmektedir. Yabancı unsurların bertaraf edilmesi, yani bir grubun toprağının homojenleştirilmesi gruba barış ve uyumun mutlaka geleceği anlamına gelmez. Grup içi ayrılıklar ve yarıkların yabancıların ortadan kalkmasıyla daha az şiddetli olacağı garanti edilemez. Aslında yabancılar genellikle grubun birlikte tutulmasına hizmet ederler. Örneğin, eski Sovyetler Birliği'nde Rus nüfusunun güçlü varlığı, Rus olmayan büyük grupların etnik

---

⁵⁶¹ Paris, "Peacebuilding...", s. 80–81.

⁵⁶² Kaufmann, "Possible...", s. 159.

⁵⁶³ Kaufmann, "Possible...", s. 137–138.

⁵⁶⁴ Kaufmann, "Possible...", s. 150.

ulusalcılığı ve birliği için önemli bir rol oynamıştır. Bununla birlikte, Ruslar'ın Merkezi Asya'da Kazakistan ve Kırgızistan'ı, Kafkasya'da da Gürcistan'ı terk etmeye başlamalarından sonra, o zamana kadar uyum içinde yaşıyor gözüken gruplar arasında dinsel, dilsel, ırksal ve benzeri bazı unsurlara dayanan ayrılıklar ve düşmanlıklar ortaya çıkmıştır.⁵⁶⁵

Bu nedenlerden ötürü, bölme her zaman değilse de özellikle savaşıyor grupların zaten coğrafi olarak ayrılmış oldukları zaman iç mücadeleye yönelik makul bir çözüm olabilir. Fakat problem bu durumun oldukça nadir olması ve iç savaşın genellikle ülkeye serpilmiş topluluklar arasında yapılmış olmasıdır.⁵⁶⁶ Aslında, grupların ayrılmasını benimseyenler, bu stratejinin gerçekleşmesi için nüfus mübadelesinin olması gerektiğini kabul ederler ve etnik olarak homojen bölgeler yaratmak için sivil nüfusları zorla transfer edecek olan ve uluslararası müdahilleri bulunan ayrılma kampanyalarını savunurlar.⁵⁶⁷ Fakat bu durum, uluslararası güçlerin masum sivilleri evlerinden çıkarmaya çağırarak olması, zorunlu yer değiştirmeye aktif olarak göğüs geren kişilere karşı muhtemelen güç kullanılması, yani etnik temizlik olasılığı gibi sonuçlar da doğurabilmektedir. Bu durumda uluslararası aktörler bunu yapmaya isteksiz olacaklardır. Bölme stratejileri homojen bölgeler içinde ayrı yaşamayan rakip toplulukları olan savaş hâlindeki devletler için ise zaten elverişsiz olacaktır.⁵⁶⁸

Öte yandan ayrılma, uluslararası topluluk için çeşitli problemler de yaratabilir. Örneğin bir sava göre bu tip ayrılmalar uluslararası statükoya en az altı biçimde etki eder. Bunlar: Dış güçlerin önceki iç sınırları uluslararası sınırlar olarak görmek ve kabul etmek zorunda olmaları; dış güçlerin yeni siyasi varlıkları diplomatik olarak tanıma kararı vermek zorunda olmaları; dış güçlerin, bölgesel ve uluslararası organizasyonlara üyelik konusunda karar vermek zorunda olmaları; feshedilmiş devletlerin imzaladığı uluslararası antlaşmaların tekrar düzenlenmesinin zorunluluğu; yeni devletlerle yeni mali ve ticari ilişkilerin geliştirilmesinin zorunluluğu; dış güçlerin, bölgesel ve uluslararası istikrar ve güç dengesi için bu gelişmelerin etkilerini tayin etmek zorunda olmalarıdır. Bu meselelerin çoğu, ihtilafli gruplar arasındaki uzlaşma tamamlanmadan önce ortaya çıkacaktır. Bu nedenle, dış güçler doğru zamanda doğru kararlar verme

---

⁵⁶⁵ Tishkov, "Ethnic Conflicts...", s. 586.

⁵⁶⁶ Paris, "Peacebuilding...", s. 80-81.

⁵⁶⁷ Kaufmann, "Possible...", s. 150-151.

⁵⁶⁸ Paris, "Peacebuilding...", s. 80-81.

baskısını yaşayacaklardır. Çünkü eğer başarısız olurlarsa uzlaşma sürecini uzatabilir, bozabilir, hatta savaş olasılığını arttırabilirler.⁵⁶⁹

Sonuçta, kadife boşanmalar dediğimiz kansız ve savaşız bir şekilde yaşanan ayrılmalar genellikle çok nadir gerçekleşir. Çünkü etnik coğrafya genelde oldukça komplekstir ve grupların çoğu parçalanmayı bölgesel etkilerine, dünyadaki konumlarına ve kimliklerine bir tehdit olarak görürler.⁵⁷⁰ Ayrıca, bir devletin bölünme süreci şiddet eşliğinde olacağı ve bölünmenin bir kez gerçekleşmesinin savaşların sona ermesi anlamına gelmeyeceği için ayrılma pratik bir çözüm olmayabilir. Bununla birlikte bölünme sürecinde vuku bulan şiddetin çoğu sadece bölünmenin bir sonucu olarak değil, aynı zamanda onu önleme çabalarının bir sonucu olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Diğer yandan, bölünme çok ciddi dezavantajlara sahiptir. En büyük problem, etnik grupların genellikle coğrafi olarak önemli ölçüde karışmış olmalarıdır. Bunun sonucunda da bölünme genellikle etnik gruplar arasında açık ve temiz bir sınır çizgisi çizemez. Ayrıca bölünme, büyük ölçekli bir nüfus mübadelesiyle birlikte olmak zorunda olduğu için bu süreç hem ekonomik hem de insani olarak oldukça maliyetlidir. Son olarak bölme stratejisinin gruplar arasında doğal kaynakları ve toprakları adil olarak bölmesi de oldukça zor gözükmektedir.⁵⁷¹ Tüm bu nedenlerden ötürü, Çekoslovakya'nın iki yarısı arasındaki boşanma gibi değerli bir örnek var olsa da, etnik çatışmaları çözümlenmeye yönelik etnik grupların ayrılması stratejisi hem pratik olmayan hem de diğer örneklerle bakıldığında oldukça kanlı süreçlere yol açan bir yaklaşım olarak gözükmektedir. Bu nedenle, Çekoslovakya örneğinin federal devletleri içindeki kaynakların dağıtımını üzerinde çatışan fakat savaşın maliyetlerinden ve şiddetli bir şekilde karşı karşıya gelmekten çekinerek karşılıklı anlaşmaya dayanan bir bölünme sonucunda ortaya çıktığı unutulmamalıdır.⁵⁷²

Etnik çatışmaların yönetimi ve çözümü için tüm bu modellerin dışında etnik gruplara özel hakların sağlanması, çok kültürlülük ve etnik kimliklerin yeniden yapılandırılması gibi bazı yaklaşımlar da bulunmaktadır. Özel hakların sağlanması, bazı etnik gruplara var olan bireysel ve vatandaşlık haklarına ek olarak bazı özel hakların verilmesini içerir. Devlet sınırlarının ötesindeki akraba gruplarıyla bağlantılarını sürdürmeye yönelik verilmiş bir hak, bir etnik grubun örgütlenme özgürlüğü hakkı bu

---

⁵⁶⁹ Brown, "Causes...", s. 13–15.

⁵⁷⁰ Brown, "Causes...", s. 13–15.

⁵⁷¹ Lijphart, "The Power-Sharing...", s. 493–494.

⁵⁷² Lake and Rothchild, "Containing...", s. 45–46

tür özel hakların sağlanması konusunda içindedir.⁵⁷³ Çok kültürlülük ideolojisi ise her türlü etnik ulusçuluk ideolojisini aşan ve gerçek vatandaşlığa dayalı ulusçuluğu belirtir. Bu konudaki bir görüşe göre, çokkültürlü bir toplumda, vatandaşlık ve tüm sivil haklar belirli bir kültürel kimliği ima etmezken, hiçbir grup zorla asimile edilemez ve farklı kültürlerin bir arada var olmasına hatta gelişmesine olanak verilir. Bununla birlikte tüm gruplar da, bir tek devlete ait olma duygusunu paylaşırlar.⁵⁷⁴ Bir başka görüş de çok kültürlülüğün belirli koşulları sağlaması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu koşullar, etnik grupların eğitim sisteminde, emek pazarında eşitliğe ve/veya ortak kolaylıklara sahip olması; farklı olma hakkı ve bazı bakımlardan ulusal topluma katılmama hakkı; kültürel farklılıklardan bağımsız olarak bütün vatandaşlara ulusal kimlik sağlanması; merkeziyetçi olmayan siyasi iktidar ve yerel parti örgütlenmesi için farklı ilkelerin kabulü; devletin, nüfusun özellikle bir ya da birkaç bileşeni temsil eden bir simgeler kümesiyle özdeşleşmemesini sağlayacak önlemlerin alınmasıdır.⁵⁷⁵ Fakat kuşkusuz bu koşulların yerine getirilmesi oldukça zordur. Bununla birlikte eğer bu koşullar uygun bir şekilde hayata geçirilirse ayrımcılık sona ererken, gönüllü asimilasyon ve sosyoekonomik eşitsizlikler de zamanla ortadan kalkar. Gruplar kendi farklılıklarını korur ve onların aynı anda devlete ve gruba bağlılıkları teşvik edilir. En önemlisi de, merkezî yönetimin esnek olmasıdır; çünkü hoşgörü, uzlaşma ve güven çok kültürlülüğün temel özellikleridir. Burada amaç, ortak toplumluluk da olduğu gibi gruplar arasındaki farklılıkları ortadan kaldırmak değil, tam tersine kabul etmektir.⁵⁷⁶

Etnik kimliklerin yeniden yapılandırılması ise, kişisel ve grup kimliklerinin akıcı olduğunu ve sosyal retorik içinde sürekli olarak değiştiğini düşünenler tarafından savunulur. Bu argümana göre, geçmişte ister topluluklar arası ilişkiler barışçıl olsun isterse çatışmacı olsun, liderler gruplar arası ilişkileri yeniden yorumlayabilir ve tanımlayabilir. Liderler, ulus-devlete veya vatandaşlığa bağlılık gibi etnik kimliklerden daha üstün ve geniş kimlikleri desteklemeyi seçebilirler. Böylelikle etnik kimlikler, ılımlı kişilerin ve grupların cesaretlenmesi yoluyla yurttaşlık kimliklerine dönüşebilir. Eğer karşıt grubun üyeleri de bu tür geniş kimlikleri benimsemeye ikna edilmiş ise etnik düşmanlık yavaş yavaş yok olacaktır. Fakat bununla birlikte, şiddetli çatışma şartları altında kimliğin yeniden yapılanması muhtemelen imkânsızdır. Çünkü etnik gruplar bir

⁵⁷³ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 201–202.

⁵⁷⁴ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 209.

⁵⁷⁵ Thomas H. Eriksen, “Ethnicity versus Nationalism”, *Journal of Peace Research*, Vol:28, No:3, (Aug., 1991), ss. 263-278’den aktaran Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 209.

⁵⁷⁶ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 209–210.

kez savaş için harekete geçmişlerse, grup kimliğini güçlendiren ve rekabet eden kimliklere izin vermeyen sosyal kurumlar ve söylevler zaten doğmuştur ve doğmaya da devam edecektir. Örneğin, 1992'nin sonunda Yugoslavya Başbakanı Milan Panić daha az ulusalcı bir yönelme içerisinde Sırp kimliğini yeniden yapılandırmaya kalkışmıştır. Milošević'e karşı Sırp devlet başkanlığı yarışında olan Panić, her ne kadar demokratikleşmeye ve ekonomiye yönelik reformlar yapacağını, Bosna'daki savaşı ve BM yaptırımlarını sonlandıracağını ilan etse de Milošević'in onu yabancıların çıkarlarının bir piyonu olarak göstermesi ile %34 oy kabına uğramıştır.⁵⁷⁷ Bu nedenlerden ötürü etnik kimliklerin yeniden yapılandırılmasıyla çatışmaların önlenmesi oldukça zor gözükmektedir.⁵⁷⁸

Sonuç olarak, aynı devlette yaşayamaya devam eden etnik gruplar ve ulus-devlet sistemi var olduğu sürece etnik çatışmalar için potansiyel de devam edecektir.⁵⁷⁹ Özellikle devlet ve siyasallaşmış etnik gruplar arasındaki çatışmaların kısa sürede aşılması ve çözülmesi olası değildir. Kuşkusuz soykırım, ihraç veya bölgesel ayrımcılık gibi bazı aşırı önlemler bunun dışındadır. Fakat çatışma yönetimi devletin zorla kabul ettirdiği baskılarla uzun süreli olarak gerçekleşmez.⁵⁸⁰ Öte yandan, daha önce de belirtildiği gibi etnik çatışmayı çözmeyi ve yönetmeyi garanti eden standart bir formül yoktur. Çünkü her bir devlette farklı niteliklerde etnik çatışmalar yaşanmakta ve dolayısıyla çatışmanın çözümü için her bir devlette var olan şartlara göre ayrı bir çözüm çerçevesi gerekmektedir.⁵⁸¹ Yukarıda değinilen yaklaşımlar ise, etnik sorunlar ve farklılıklara hafifletici veya giderici etkilerde bulunabildiği gibi, tam tersine teşvik edici veya şiddetlendirici etkilerde de bulunabilirler. Aslında, etnik sorunların çözüm ve yönetiminde önemli olan gelişmemiş etnik gerilimlerin çatışmaya dönüşmesini önlenektir.⁵⁸² Kuşkusuz bu durum kolay bir şekilde sağlanamamaktadır. Fakat bu konuda ilk adım, devletlerin etnik kimlikleri tanıması ve koruması temel alınarak atılabilir. Bununla birlikte, sadece kimlik haklarının tanınması yeterli gözükmemekte, çözüm çerçevesinde bu hakların yanı sıra, demokrasi seviyesinin yükseltilmesi, adil bir dağılımı içerecek biçimde ekonomik refah seviyesinin artırılması, devletin ülkesel

---

⁵⁷⁷ Kaufmann, "Possible...", s. 151–153.

⁵⁷⁸ Kaufmann, "Possible...", s. 154.

⁵⁷⁹ Nevers, "Democratization...", s. 62–63.

⁵⁸⁰ Esman, "Political...", s. 63

⁵⁸¹ Nevers, "Democratization...", s. 73–74.

⁵⁸² Nevers, "Democratization...", s. 62–63.

bütünlüğünün muhafaza edilmesi ve sosyal etkileşimin güçlendirilmesi de gerekmektedir.⁵⁸³

---

⁵⁸³ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 36–37.

İKİNCİ BÖLÜM

ETNİK ÇATIŞMALARIN ULUSLARARASI BOYUT KAZANMA SÜRECİ VE ETKİLERİ

I. ULUSLARARASI SİSTEMDE GÖRÜLEN ETNİK HAREKET DALGALARI VE ÖZELLİKLERİ

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte etnik çatışmalar dünya sahnesinde oldukça fazla olarak görülmeye başlamıştır. Fakat yakın tarihte uluslararası sistemde başka etnik hareket dalgaları da görüldüğü için bu durum, Soğuk Savaş sonrası döneme özgü bir nitelik taşımamaktadır. Bu bağlamda, uluslararası sistemde görülen etnik hareketleri üç ana dalga içinde ele alabiliriz. İlk etnik dalga, Birinci Dünya Savaşı'nın bittiği ve Avrupa'nın siyasi haritasının değiştiği döneme rastlamaktadır. İkincisi ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan dekolonizasyon süreci içerisinde meydana gelen etnik hareketleri kapsamaktadır. Üçüncüsü de tıpkı önceki iki etnik dalga için geçerli olduğu gibi büyük bir savaşın bitmesiyle birlikte, yani Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan etnik hareketlerden oluşmaktadır.⁵⁸⁴ Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı, Avusturya-Macaristan ve Rus İmparatorluğu'nun dağılmasıyla birlikte etnik grupların self-determinasyon iddialarında bulunmaları birinci etnik hareket dalgasını oluşturmaktadır.⁵⁸⁵ Fakat bu konuyu ayrıntılı olarak self-determinasyon başlığı altındaki bölümde incelemeyi daha uygun buluyoruz.

İkinci etnik hareket dalgası ise belirtildiği gibi kültürel bölünmeyi yansıtmayan yapay sınırları olan devletlerin sömürgecilikten kurtulma sürecine uymaya çabalarken yaşadıkları etnik şiddeti içermektedir.⁵⁸⁶ Başka bir ifade ile İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlığını kazanmış eski sömürge devletlerinin çok azının etnik olarak homojen olması ve çizilen sınırların da bu durumu yansıtmaması Afrika ve Asya'daki ülkelerde

---

⁵⁸⁴ Phadnis and Ganguly, *Ethnicity...*, s. 375.

⁵⁸⁵ Welsh, "Domestic...", s. 43.

⁵⁸⁶ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 10-11.

etnik hareketler ve sorunların meydana gelmesine neden olmuştur.⁵⁸⁷ Aslında bu bölgelerdeki etnik hareketleri anlayabilmek için etnikler arası ilişkilerin şekillenmesinde rol oynayan sömürgeci güçlerin izledikleri politikaların incelenmesi gerekir. Çünkü Afrika ve Asya'daki çatışma oluşumlarında sömürgecilik mirası oldukça etkili olmuştur.⁵⁸⁸ Bu bölgelerdeki ülkeleri incelediğimizde, etnik heterojenliği görmezden gelen ve dış güçler tarafından yapılan ulusal sınırların etnik hareketler ve sorunlara yol açtığını görebiliriz. Avrupa diplomasisinin aşırı merakı, askerî seferler ve yerel Afrikalı siyasi güçlerle yapılan ittifaklar sınırların oluşumuna yönelik verilen kararları etkilemiştir. Avrupalılar ve Avrupalı sömürge güçlerinin tarafında olanlar, taksim işlemini gerçekleştirirken buradaki etnik grupların bölünmesini veya birleşmesini önemsememişlerdir. Bununla birlikte, sömürge güçleri etnik gruplara farklı muamelelerde bulunarak bu gruplar arasında sosyal ve ekonomik eşitsizlikler yaratmış ve etnikler arası ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuşlardır. Belirli etnik gruplar sömürge hükümetinin korunması için iş birlikçiler olarak seçilmişlerdir. Örneğin eski bir İngiliz sömürgesi olan Sudan'da kuzey ve güney arasındaki gerginlik diğer faktörlerle birlikte bu tür politikalar nedeniyle oluşmuştur. Böl ve yönet tarzı politikaların etnik gruplar arasında çok az bir etkileşime neden olması ile birlikte Güney Sudan'ın ekonomik gelişiminin ihmal edilmesi ve bağımsızlık çabaları boyunca Güneyliler'in tartışmalara dâhil edilmemesi Sudan'da etnik siyasi hareketin oluşmasını teşvik etmiştir. İngilizler aynı zamanda Malezya'da Malay ve Malay olmayanlara karşı da ayrı politikalar izlemişlerdir. Böylelikle Malaylar'a özel bir mevki teslim edilmiş ve bu durum bağımsızlıktan sonra da devam etmiştir. Bunun sonucunda da bu ülkede şiddetli etnik çatışmalar meydana gelmiştir. Yine, diğer İngiliz sömürgelerinden Nijerya ve Sri Lanka'da da benzer sorunlar yaşanmış ve bu sorunlar etnik hareketlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, sömürgecilik himayesinde yapılan modernleştirme de etnik grup eşitsizliklerini genişleterek etnikler arası gerilimi şiddetlendirmiştir. Çünkü bu şekilde yapılan modernleşme hareketleri, bazı grupların diğerlerine nazaran sosyal seferberlik için fırsatlardan daha fazla yararlanmasına neden olmuş ve böylece gruplar arası geleneksel ilişkileri bozmuştur.⁵⁸⁹ Sonuç olarak, sömürgecilik döneminde Avrupa politikasının mantığı, egemenliği güvenlik altına

---

⁵⁸⁷ Welsh, "Domestic...", s. 43.

⁵⁸⁸ Dieter Senghaas, "Conflict Formations in Contemporary International Society", *Journal of Peace Research*, Vol: 10, No: 3, (1973), s. 175.

⁵⁸⁹ Rita Jalali and Martin S. Lipset, "Racial and Ethnic Conflicts: A Global Perspective", *Political Science Quarterly*, Vol: 107, No: 4, (Winter, 1992–1993), s. 589–590.

almak için özel bir ustalıklarla diğer grupların pahasına bazı gruplara imtiyazların tahsisi, etnik grupların birbirlerinden uzaklaştırılması ve yapay sınırların yaratılmasını içermiştir. Avrupalılar'ın geçmiş yüzyıllardaki izlemiş oldukları bu politikalar sonucunda da, bağımsız olan bu yeni egemen devletler içinde etnik hareketler ve sorunlar ortaya çıkmıştır.⁵⁹⁰ Örneğin, bağımsızlığını kazanan Hindistan'dan Müslümanlar'ın ayrılmak için giriştikleri mücadele sonucunda Pakistan Devleti oluşmuş; Nijerya'dan Biafra'nın ayrılma girişimi başarılı olamamış; Somali, Kongo, Etiyopya, Endonezya, Sri Lanka, Malezya, Sudan, Angola, Mozambik ve bunlar gibi bağımsızlığını kazanan daha pek çok ülkede etnik çatışmalar ortaya çıkmıştır.⁵⁹¹

Yakın zamanlarda ise belirtildiği gibi etnik hareketlerin üçüncü bir dalgası meydana gelmiştir.⁵⁹² Bu dalga, Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'ndeki komünist rejimlerin yıkılmasıyla, başka bir ifade ile Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte ortaya çıkan etnik sorunlar ve çatışmaları içermektedir.⁵⁹³ Aslında Soğuk Savaş'ın, yani Sovyet-Amerikan rekabetinin bitmesi ile birlikte uluslararası politikada yeni bir dönemin başladığına inanılmış ve dünya kamuoyunda siyasi bir iyimserlik ortaya çıkmıştır.⁵⁹⁴ Çünkü Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da komünizmin çökmesi demokrasinin önemini yeniden ortaya çıkarmış, uluslararası gerilimlerin azalmasına ve büyük güçlerin iş birliği yapmasına bir derecede öncü olmuştur. Soğuk Savaş zamanında bölgesel çatışmaların bazıları kontrol edilemezken, yeni dünya düzeni ile birlikte getirilen bazı düzenlemelerle bu tarz çatışmalar daha uysal bir hâle getirilmiştir.⁵⁹⁵ Devletler arası savaşlar ve uluslararası seviyeye ulaşmış iç savaşların Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkma oranları düşmüş; mevcut savaşların da çözüme ulaşma oranlarında bir artış görülmüştür.⁵⁹⁶ Örneğin, Angola'da 1970'lerden beri ABD ve Sovyetler Birliği tarafından desteklenen bir çatışma söz konusu olmuştur. Sovyetler Birliği, yönetimdeki MPLA'yı (Movimento Popular de Libertação de Angola/Angola'nın Bağımsızlığı için Halk Hareketi), ABD ise hükümete muhalif etnik

---

⁵⁹⁰ Senghaas, "Conflict Formations...", s. 175.

⁵⁹¹ Joane Nagel, "Ethnic Nationalism: Politics, Ideology, and the World Order", *New Tribalisms, The Resurgence of Race and Ethnicity*, Ed. Michael W. Hughey, London, Macmillan Press, 1998, s. 345-347.

⁵⁹² Nagel, "Ethnic...", s. 345-347.

⁵⁹³ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 10-11.

⁵⁹⁴ David Carment and Patrick James, "Internal Constraints and Interstate Ethnic Conflict: Toward a Crisis-Based Assessment of Irredentism", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol: 39, No: 1, (March, 1995), s. 105.

⁵⁹⁵ Carment and James, "Internal...", s. 105.

⁵⁹⁶ Stephen M. Saideman, "Explaining the International Relations of Secessionist Conflicts: Vulnerability versus Ethnic Ties", *International Organization*, Vol: 51, No: 4, (Autumn, 1997), s. 721.

hareketleri, özellikle Jonas Savimbi tarafından kurulan UNITA'yı (União Nacional para a Independência Total de Angola/Angola Tam Bağımsızlık Birliği) desteklemiştir. Ayrıca, bu çatışmaya Güney Afrika, Çin ve Küba gibi ülkeler de ilgi göstermiştir. Dış güçlerin müdahaleleri ve ilgisi nedeniyle çatışma uzamış, şiddetlenmiş ve bir çözüme varamamıştır. Fakat ABD ve Sovyetler Birliği tarafları desteklemeyi durdurmak için anlaşmaları zaman, tarafların da anlaşmasıyla birlikte çatışma kısa süreli de olsa son bulmuş ve Mayıs 1991'de UNITA ve MPLA bir barış antlaşması imzalamışlardır.⁵⁹⁷

Tüm bu gelişmeler de yavaşça ilerleyen ama daha barışçıl, istikrarlı ve iyi huylu bir uluslararası sistemi başlatmış gözükmiştir.⁵⁹⁸ Başka bir ifade ile iki süper gücün rekabetinin bitmesi ile uluslararası savaş ve çatışmaların meydana çıkma olasılığının çok daha az olacağına, ortaya çıkabilecek birkaç çatışmanın da uluslararası iş birliği ile kolayca yönetilerek halledileceğine⁵⁹⁹ ve demokrasi ve barış temelli yeni bir uluslararası düzenin oluşacağına yönelik genel bir kanaat var olmuştur.⁶⁰⁰ Aynı zamanda, bu iyimser ortamda bilim insanları ve uzmanlar tarafından ortaya şöyle bir soru da atılmıştır: Uluslararası ilişkilerde devletler arasında yeni oluşan (özellikle büyük güçler arasında) iş birliği, dünyadaki etnik çatışma ve etnik ulusçuluk meselelerinde de bir azalmayı beraberinde getirecek midir?⁶⁰¹ Bu sorunun ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden biri, zaten etnik hareketleri Afrika, eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'nın bir kısmında bastırmayı başarmış olan Soğuk Savaş'ın⁶⁰² bitmesi ile birlikte oluşacak olan devletler arasındaki iş birliğinin, Soğuk Savaş döneminde çoğu zaman dış güdümlü olarak ortaya çıkan etnik çatışmaları iyice azaltacağına inanılmasıdır.⁶⁰³ Buna göre, küresel iki kutuplu sistemin yapısı nedeniyle süper güçler etnik çatışmaları bastırabilme yeteneğine sahip olmuşlardır. Her bir süper güç ittifakları üzerinde kuvvetli bir kontrol sağlarken, devletlerin iç siyasi davranışları ve öncelikleri de süper güç rekabeti tarafından gölgelenmiştir. Ayrıca, Soğuk Savaş döneminde rakip etnik grupları desteklemek süper güçler için bir tehlike arz ettiğinde ve/veya müdahalenin riskleri ve maliyeti yüksek olduğunda süper güçler devlet içindeki etnik çatışmaların dışında

---

⁵⁹⁷ Nagel, "Ethnic...", s. 352; Angola'da, yapılan barış antlaşmasını takiben 1992 seçimlerinde çatışma yeniden başlamış ve Soğuk Savaş'tan kalma husumet ve silahlar çatışmada oldukça etkili olmuştur. Savaş resmen 2002 yılında son bulmuştur.

⁵⁹⁸ Carment and James, "Internal...", s. 105.

⁵⁹⁹ Saideman, "Explaining...", s. 721.

⁶⁰⁰ Carment and James, "Internal...", s. 105; Freeman, "Theories of...", s. 15-16.

⁶⁰¹ Nagel, "Ethnic...", s. 352.

⁶⁰² Lake and Rothchild, "Containing...", s. 41.

⁶⁰³ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 88.

kalmayı tercih etmişlerdir.⁶⁰⁴ Bu nedenlerden ötürü, dünya kamuoyunda zaten Soğuk Savaş döneminde oldukça nadiren görülen etnik çatışmaların Soğuk Savaş'ın da bitmesiyle birlikte ortaya çıkma oranının iyice azalacağına⁶⁰⁵ ve demokrasi, özgürlük ve insan haklarının yayılmasıyla etnik farklılıkların çözümlenerek hallolacağına ilişkin genel bir kanaat gelişmiştir.⁶⁰⁶

Fakat yaşanan olaylar bütün bu iyimser görüş ve beklentilerin tam tersine bir durum sergilemiş⁶⁰⁷ ve daha barışçıl ve demokratik bir dünya düzeni oluşturma çabalarına yönelik bazı engeller ortaya çıkmıştır.⁶⁰⁸ Bu oluşumun ayağını kaydıran nedenlerden biri, Soğuk Savaş sonrası demokrasiye dönüşümün pürüzsüz bir süreç olarak yaşanmamasıdır. Gelişmekte olan dünyanın birçok kısmında çok ciddi bir durum olan yoksulluk, eski Sovyet ülkelerinde ve gelişmekte olan devletlerde görülen merkezdeki uyumsuzluk ve parçalanma, İslami dünyanın birçoğunda oluşan radikal ideolojiler demokratik reformların amacına engel olmuştur. Yoksulluk, özellikle gelişmekte olan ülkelerde siyasi reformlar üzerinde temel yapısal bir kısıtlama olarak hareket ettiği için demokratikleşmeye çok büyük ve ciddi bir engel olarak gözükmiştir. Bunlara ek olarak, eski Sovyet topraklarındaki istikrarsızlık, Rusya'da aşırı sağcı ulusçuluğun güçlenerek büyümesi, Almanya'nın yeniden birleşmesiyle ekonomik probleminin oluşması, Batı Avrupa'nın bir bölümündeki ekonomik durgunluk, Avrupa Birliği (AB), ABD ve Japonya arasındaki para ve ticaret mücadelesi, ABD ve Çin arasındaki insan hakları sorunu ve silah ihracatının artması gibi sorunlar da dünyadaki istikrar ve barışın yükselmesinde ve gerilimlerin azalmasında öneme sahip olan büyük güçler arasındaki iş birliği oluşumunun sağlanmasına engel olmuştur.⁶⁰⁹ Bütün bu unsurlarla birlikte uluslararası iş birliğinin ve yeni dünya düzeninin ayağını kaydıran en önemli nedenlerden biri de, Soğuk Savaş sonrası dönemde etnik çatışmaların giderek artan bir oranda ortaya çıkmasıdır.⁶¹⁰ Aslında, genel olarak bu dönemde iç çatışmaların ortaya çıkma oranı oldukça yükselmiş ve bu çatışmalar barış ve istikrarı çok ciddi tehdit eden bir durum olarak gözükmeye başlamıştır. Her ne kadar uluslararası savaşların sayısı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönem boyunca düşük olsa da, savaşlar iç ve

---

⁶⁰⁴ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 88.

⁶⁰⁵ Nagel, "Ethnic...", s. 352.

⁶⁰⁶ Carment and James, "Internal...", s. 105.

⁶⁰⁷ Ellingsen, "Colorful Community...", s. 244.

⁶⁰⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 3-4.

⁶⁰⁹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 4-5.

⁶¹⁰ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 4-5.

bölgesel çatışmalar şeklinde oluşmaya başlamıştır.⁶¹¹ Artık Doğu ve Batı arasındaki ideolojik rekabet altında sınıflandırılmış olan potansiyel veya faal mücadeleler değil, önceden otoriter rejimler tarafından bastırılmış olan uyuşuk çatışmalar var olmaya başlamıştır.⁶¹² Böylelikle ironik olarak demokratikleşme süreci çatışmaları cesaretlendirmiş⁶¹³ ve yeni dünya düzeni hızlı bir şekilde şiddetli etnik ve ulusalcı çatışmalar tarafından tehlike altına girmiştir.⁶¹⁴ İdeolojik bir çerçeveye olmaksızın ortaya çıkan bu yeni meseleler, özellikle siyasi liderler kolektif bir kimlik duygusunu harekete geçirme yoluyla nüfusları nispeten daha kolay seferber edeceklerini keşfettikleri için de artan bir şekilde etnik bir karaktere sahip olmuştur.⁶¹⁵ Bu durum da, birçok uzman ve bilim insanında hayal kırıklığının doğmasına neden olmuş⁶¹⁶ ve Soğuk Savaş'ın bitişinin yeni bir dünya düzeni olarak çığır açtığına inanan erken iyimserliği de çabucak yok etmiştir.⁶¹⁷ Uluslararası topluluğun karşı karşıya kaldığı devletlerin dağılmasının getirdiği yeni tehditler ve etnik temizlik, sistemde bazı etnik çatışma tezahürlerini meydana getirmiştir.⁶¹⁸ Bununla birlikte, Soğuk Savaş sonrası dönemde aniden ve büyük bir şekilde Merkezî ve Doğu Avrupa'da benzeri görülmemiş yeni etnik şiddet olaylarının meydana gelmesi, bilim insanları arasında var olan etnik ve kabilesel çatışmaların dünyanın daha az gelişmiş bölgelerinde yani, Asya, Afrika ve bazen de Latin Amerika'da gerçekleştiği görüşüne de son vermiştir.⁶¹⁹

Kısaca, Soğuk Savaş'ın bitmesine ve küresel temelde istikrar ve barış üretmeyi sağlayan yeni dünya düzeni fikrine rağmen, 20. yüzyılın sonunda etnik kargaşa ve toplumsal mücadele sadece Üçüncü Dünya'da değil, aynı zamanda gelişmiş toplumlarda da yaşanmaya başlamış ve 1990'ların gündemine Burma'dan Burundi'ye kadar dünyanın pek çok bölgesinde ortaya çıkan ve bugüne kadar en şiddetli biçimi olarak gösterilebilen etnik çatışmalar oturmuştur.⁶²⁰ Çeçenistan'dan Tacikistan'a kadar eski Sovyet bölgesinde oldukça fazla sayıda savaşlar ve çatışmalar meydana gelmiştir.

---

⁶¹¹ Ellingsen, "Colorful Community...", s. 244.

⁶¹² David Carment and Patrick James, "Ethnic Conflict at the International Level: Theory and Evidence", *Wars in the Midst of Peace, International Politics of Ethnic Conflict*, Pittsburg, University of Pittsburg Press, 1997, s. 1.

⁶¹³ Carment and James, "Internal...", s. 105.

⁶¹⁴ Freeman, "Theories of...", s. 15-16.

⁶¹⁵ Carment and James, "Ethnic Conflict...", s. 1.

⁶¹⁶ Kenneth Christie, "The Problem with Ethnicity and 'Tribal' Politics", *Ethnic Conflict, Tribal Politics, A Global Perspective*, Ed. Kenneth Christie, Richmond Surrey, Curzon Press, 1998, s. 1.

⁶¹⁷ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 41.

⁶¹⁸ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 41.

⁶¹⁹ Christie, "The Problem...", s. 1.

⁶²⁰ Christie, "The Problem...", s. 1.

Keşmir'in statüsü hakkında Hindistan ve Pakistan arasındaki gerilim artmıştır. İsrail'in çevresinde yaşanan şiddet kızışmıştır. Somali, Ruanda ve Bosna-Hersek'te kontrol edilemeyen siyasi problemler oldukça büyük sorunlar yaratmıştır.⁶²¹

Bu dönemde, Merkezî ve Doğu Avrupa'daki etnik hareketleri incelediğimizde bu bölgede komünizmin çökmesiyle birlikte etnik sorunlar ve çatışmaların hızla yükselen bir seyir izlediğini görebiliriz.⁶²² Özellikle, Soğuk Savaş sonrası Doğu Avrupa'daki hızlı dönüşüm ve liberalleşme bu bölgede etnik probleme sahip yerlerin sayısının artmasına neden olmuştur.⁶²³ Bununla birlikte, eski Yugoslavya'da ise etnik problemler aşırı seviyelere ulaşmış⁶²⁴ ve özellikle burada ortaya çıkan sorunlar yeni dünya düzeni oluşumuna yönelik beklentilerin ve düşüncelerin tam aksine bir durum sergilemiştir.⁶²⁵ Her ne kadar Sırp etkisi üstün olsa da hiçbir grubun tek başına büyük bir çoğunluk olarak şekillenmediği Yugoslavya'da Soğuk Savaş sonrası dört ülke bağımsızlığını deklâre etmiştir. 1991 Haziranı'nda Hırvatistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi Hırvatistan'ın toplam nüfusunun %11'ini oluşturan Sırp'ların ayaklanmasını teşvik etmiştir. Sırp isyancılar, Sırbistan'dan destek alarak Bosna-Hersek'in 2/3'ünü ve Hırvatistan'ın 1/3'ünü işgal etmişler ve böylece savaş tohumlarını atmışlardır.⁶²⁶ Böylelikle, eski Yugoslavya'da Sırp'lar, Hırvatlar ve Müslümanlar arasında vuku bulan etnik şiddet İkinci Dünya Savaşı'ndan beri Avrupa'da ortaya çıkan en büyük çatışmalardan biri olmuştur.⁶²⁷ Bununla birlikte, devletler arası yapılacak iş birliği ile bu çatışmaların kolayca çözümleneceği görüşü, Yugoslavya'da çıkan savaşta Avrupalı devletlerin ortak bir dış politika geliştirememesi ve her birinin ayrı politikalar takip etmesiyle (Almanya'nın, Hırvatistan ve Slovenya'nın çabuk bir şekilde tanınmasını istemesi, buna karşılık diğer Avrupalı devletlerin bu tanınmanın daha yavaş olması gerektiğine inanmaları gibi) kolayca çürütülmüştür.⁶²⁸ Yugoslavya dışında, Bulgaristan'daki Türk azınlığı problemi, Transilvanya'da yaşayan Macar azınlığı ile ilgili Romanya ve Macaristan arasındaki problem bu bölgede yaşanan ciddi etnik sorunlar arasındadır.⁶²⁹ Bu dönemde Avrupa'da şiddet içermeyen tek vaka ise Çek ve

⁶²¹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 3–4.

⁶²² Nagel, "Ethnic...", s. 352; Welsh, "Domestic...", s. 43.

⁶²³ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 5.

⁶²⁴ Jalali and Lipset, "Racial...", s. 594.

⁶²⁵ Saideman, "Explaining...", s. 721.

⁶²⁶ Jalali and Lipset, "Racial...", s. 594.

⁶²⁷ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 5.

⁶²⁸ Saideman, "Explaining...", s. 721.

⁶²⁹ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 10–11; Jalali and Lipset, "Racial...", s. 594.

Slovaklar'ın Çekoslovakya'yı kısımlara ayırmaya yönelik bir antlaşma yaparak saygılı bir biçimde ayrıldılar.⁶³⁰

Soğuk Savaş sonrası dönemde eski Sovyetler Birliği topraklarında ise ulus niteliği taşıyan ve taşımayan toplulukların çoğunda ulusçuluğun arttığı gözlemlenmiştir. Bu durumun ilk neticesi de on beş Sovyet Cumhuriyeti'nin bağımsız ve egemen devlete dönüşmesi olmuştur. Fakat 1994'te Rusya ve onun bağımsızlığı amaçlayan bölgesi Çeçenistan arasında başlayan savaş, bu topraklardaki ulusçuluk taleplerinin bir nevi ikinci raundu olarak ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takip ederek başlayan ayrılıkçı ve irredentist iddiaların ve diaspora nüfusların yeniden üremesi, Sovyet ardılı devletler içinde ve aralarında etnik çatışmaların yeni biçimlerinin nedenlerini oluşturmuştur.⁶³¹ Böylelikle Soğuk Savaş sonrası dönemde eski Sovyetler Birliği topraklarında da ulus inşası ve ulusal kimliğin tanımlanması süreci “biz” ve “onlar” ayrımını iyice güçlendirmiş ve etnik çatışmalara yol açmıştır. Bu bölgede, bağımsızlık öncesi dönemde siyasi ve kültürel haklara yönelik taleplerde bulunanlar, bağımsızlık sonrası ulus ve devlet inşası süreçlerinde etnik kimliğe odaklanarak çatışmalara neden olmuşlardır. Başka bir ifade ile Sovyet döneminde kontrol altında tutulan etnik kimlikler, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ortaya çıkan ulus inşası süreçlerinde etnik çatışmalara yol açmıştır.⁶³² Bu bölgedeki etnik çatışmalar arasında Gürcistan ve onun azınlığı olan Abazyalılar arasındaki çatışma, Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu dikkati çekenler arasındadır.⁶³³ Ayrıca, Moldova, Ukrayna, Baltık Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin diğer Merkezî Asya Cumhuriyetleri'nde yaşayan yaklaşık yirmi beş milyon etnik Rus'un azınlık konumuna dönüşmesi nedeni ile bu ülkelerde Rus azınlığı ile ilgili etnik sorunlar da ortaya çıkmıştır.⁶³⁴

Öte yandan gelişmekte olan dünyada da, Sri Lanka'da ayrılıkçı Tamiller'in verdiği mücadele, Ruanda'da Tutsi ve Hutular arasındaki güç mücadelesi, Somali'de

---

⁶³⁰ Jalali and Lipset, “Racial...”, s. 594.

⁶³¹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 5.

⁶³² Ayça Ergun, “Güney Kafkasya'da Etnik Kimlik ve Çatışma: Azerbaycan ve Ermenistan Ulusal Kimliklerinde Karabağ Sorunu”, *Doğu Batı*, Yıl: 11, Sayı: 44, (Şubat, Mart, Nisan 2008) s. 196–207.

⁶³³ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 10–11; Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 5; Michael Brecher and Jonathan Wilkenfeld, “Ethnic Dimension of International Crises”, *Wars in the Midst of Peace, International Politics of Ethnic Conflict*, Ed. David Carment and Patrick James, Pittsburg, University of Pittsburg Press, 1997, s. 164.

⁶³⁴ Brecher and Wilkenfeld, “Ethnic Dimension...”, s. 164; Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 5.

kabilesele gruplar arasındaki çatışmalar gibi,⁶³⁵ birçok devlet içinde ve arasında iki kutuplu sistem sonrasındaki dönemde etnik kimlik ve çatışmaların kuvvetlendiğine ya da ortaya çıktığına tanık olunmuştur.⁶³⁶ Asya ve Afrikalı devletlerde etnik grupların siyasallaşması ve etnik şiddetin baş göstermesinin nedeni, daha önce de birçok kez belirtildiği gibi yaygın istekleri ve kültürel bölünmeleri görmezden gelerek oluşturulan ve sömürgecilik mirası olan suni sınırlardır.⁶³⁷ Bu nedenle iki kıtada da ülkelerin birçoğu, sayıca baskın olan tek bir etnik gruba sahip olmayan çoketnili toplumlardan meydana gelmiştir.⁶³⁸ Başka bir ifade ile genellikle Asya ve Afrika’da teketnili bir toplum bulmak oldukça zordur.⁶³⁹ Örneğin bir araştırmaya göre, Afrika’da Sahra Çölü’nün güneyinde ikamet eden ve bölgenin toplam nüfusunun %41’ini oluşturan yetmiş iki grup; Asya’da ise kıtanın toplam nüfusunun yaklaşık olarak %12’sine tekabül eden kırk dokuz grup vardır.⁶⁴⁰ Bu nedenle, bu ülkeler ulus-devlete bağlılıktan ziyade kendilerini “bize karşı onlar” grup bilinciyle idrak eden ve bağlılıklarını ilk olarak gruplarına hisseden etnik grup oluşumlarının devlete olan bağlılıklarını da sağlamlaştırmak zorundadır. Aynı zamanda onlar, sosyal sınıflar arasında eşit ve adil bir politika ve kaynak tahsisi oluşturma çabası içerisine de girmelidirler. Çünkü bu ülkelerde ekonomik kaynakların az olması ekonomik ve sosyal avantajlarda ve siyasi güç yollarının takibinde diğerlerine karşı baskın olan grupların var olmasına ve bazen de azınlıklara ayırım yapılmasına neden olmaktadır. Bütün bunların sonucunda da, etnik çatışmalar ortaya çıkmakta ve ülkelerin parçalamasına yol açmaktadır.⁶⁴¹ Soğuk Savaş’ın bitmesiyle birlikte ise zaten sömürge sonrası siyasi yaşamlarında etnik ulusçuluk ile karşı karşıya kalan Asya ve Afrikalı devletlerde (Kongo, Nijerya, Sudan, Lübnan, Afganistan, Bangladeş, Hindistan, Pakistan Sri Lanka ve Burma gibi) etnik temelli husumetler kuvvetlenmiş ve ciddi sorunlara neden olmuştur.⁶⁴²

Bununla birlikte, etnik problemler ve çatışmalar sadece az gelişmiş ya da gelişmekte olan dünya ile sınırlı kalmamış, gelişmiş olan Batılı ülkelerde de etnik

---

⁶³⁵ Brecher and Wilkenfeld, “Ethnic Dimension...”, s. 164.

⁶³⁶ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 5–6.

⁶³⁷ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 5–6.

⁶³⁸ Jalali and Lipset, “Racial...”, s. 588.

⁶³⁹ Lijphart, “The Power-Sharing...”, s. 491–492.

⁶⁴⁰ Ted R. Gurr, “Third World Minorities at Risk Since 1945”, *U.S. Institute of Peace*, (October, 1990), s. 8’den aktaran Jalali and Lipset, “Racial...”, s. 588.

⁶⁴¹ Jalali and Lipset, “Racial...”, s. 588–589.

⁶⁴² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 5–6.

hareketler ortaya çıkmıştır.⁶⁴³ Aslında Batı Avrupa'yı incelediğimizde, buradaki devletlerin her ne kadar (Belçika, İsviçre ve Finlandiya hariç) homojen ulus-devletler olarak gözükseler de, gerçekte hiç de homojen olmadıklarını görebiliriz. Bu bölgedeki ülkeler, nispeten bir veya birden çok küçük etnik azınlıklarla birlikte aynı ülkede yaşayan büyük bir ulusal çoğunluğun egemen olduğu ülkelerdir. Örneğin, İtalya'da Güney Tirollüler, Hollanda'da Frizce ve Almanya'da Danca konuşan bir azınlık, İsveç'te ise Laponlar vardır. Bu örnekleri çoğaltmak da oldukça mümkündür. Sadece Portekiz ve İzlanda Batı Avrupa Ülkeleri içinde çoketnili bir topluma sahip olmayan ülkeler olarak düşünülebilir.⁶⁴⁴ Fakat bununla birlikte, Asya ve Afrika'nın etnik olarak Avrupa'ya göre daha fazla heterojen olduğunu da söyleyebiliriz. Çünkü Avrupa'nın ulusçuluk problemi birkaç asır önce yapılan savaşlar ve nüfus transferleri yoluyla "çözülmüştür." Self-determinasyon uğruna yapılan ve ideolojik bir hareket olan ulusçuluk, Fransız Devrimi ile ortaya çıkmış ve Avrupa'nın her yerine yayılmıştır. "Yabancı yönetim, gayrimeşru yönetimdir" düşüncesi ile bu doktrin, çokuluslu yapıların meşruluğuna yönelik kuvvetli bir tehdit olduğunu ispat etmiş ve onların ayrılıp dağılmasına neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nı takiben barışın kurulması, etnik olarak homojen ulusların lehinde sınırların yeniden çizilmesini sağlamış ve bu da kendi hükümeti veya devleti olmayan etnik insanlara sahip nüfusların yüzdelerinde bir azalmaya yol açmıştır.⁶⁴⁵ Örneğin bir araştırmaya göre, 1820'lerde Avrupa nüfusunun yarısından fazlası çeşitli etnik gruplara ve uluslara sahip iken; 1910'da bu oran %26'ya, 1920'de %7'ye, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise %3'e düşmüştür.⁶⁴⁶ Fakat her ne kadar etnik heterojenlik oranı gittikçe azalan bir seyir izlemişse de, Batı Avrupa'da da istekleri tatmin edilemeyen grupların yapmış olduğu sayısız etnik hareketler ortaya çıkmıştır.⁶⁴⁷

Aslında, Batılı ülkelerde etnisitenin siyasallaşması esasen çeşitli ulusal etnik azınlık grupları arasındaki siyasi taleplerin artması ve etnik uyanışın yeniden canlanması biçiminde meydana gelmiştir.⁶⁴⁸ Özellikle İngiltere'de Kuzey İrlandalılar, İskoçlar ve Galliler; İspanya'da Basklar ve Katalanlar; Fransa'da Bretonlar ve

---

⁶⁴³ Welsh, "Domestic...", s. 43; Nagel, "Ethnic...", s. 345-347; Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 10-11; Lijphart, "The Power-Sharing...", s. 491-492.

⁶⁴⁴ Lijphart, "The Power-Sharing...", s. 491-492.

⁶⁴⁵ Jalali and Lipset, "Racial...", s. 590.

⁶⁴⁶ Jaroslav Krejci and Vitezslav Velimsky, *Ethnic and Political Nations in Europe*, New York, St. Martin's Press, 1981'den aktaran Jalali and Lipset, "Racial...", s. 590-591.

⁶⁴⁷ Jalali and Lipset, "Racial...", s. 591.

⁶⁴⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 5.

Korsikalılar; Belçika’da Valonlar ve Flamanlar; ABD’de Afrikalı Amerikalılar ve Kanada’da Fransızca konuşan Quebeccliler bu duruma örnek teşkil etmektedir.⁶⁴⁹ Etnik ulusalcı istekler siyasi arenada hâkim olarak devam ederken, Batılı devletlerde etnik çatışmaların yeni kaynakları ortaya çıkmıştır. Bu durum, Batı Avrupa’daki misafir işçi ve göçmen nüfuslarla ilgilidir.⁶⁵⁰ Örneğin, İngiltere’de eski sömürgelerinden gelen göçmenler nedeniyle dilsel, dinsel ve bölgesel zeminlerde bölünmüş göçmen grupları vardır ve bunun sonucunda da burada Güney Asya ve Orta Doğu’daki ülkelerinden göç eden yaklaşık bir milyonun üzerinde Müslüman bir nüfus yaşamaktadır. Bu tarz göç hareketleri de, belirtildiği gibi Batı Avrupa’da yeni gerilimler yaratmıştır. Göçmen nüfus Batı Avrupa Ülkeleri’nin çoğunda genellikle toplam nüfusun %5’i ile %15’i arasındadır. Dışarıdan gelen işçilerin ve onların bakmakla yükümlü olduğu kişilerin toplam sayısının yarısından fazlası ise Fransa, İsviçre ve Almanya’ya yerleşmişlerdir. Ev sahibi ülkelerde işsizliğin yükselmesi, yerli ve yabancı nüfus arasındaki gerilimleri yükseltmektedir. Özellikle Almanya’da problem çok ciddi seviyeler ulaşmıştır. Yabancı işçilere karşı ırkçı saldırılar ülkede oldukça fazla bir oranda meydana gelmektedir. 1989’da altı yüzün üzerinde saldırı gerçekleştiği rapor edilmiştir. Burada, göçmen karşıtı sağ kanatın siyasi grupların kampanyaları için verdiği destek gün geçtikçe artmaktadır. Aynı şekilde Fransa’da da Ulusal Cephe Partisi, Kuzey Afrikalı göçmenler hakkındaki endişelerine yönelik kampanyalar yapmakta ve bu konuda oldukça destek görmektedir.⁶⁵¹ Kısaca, göçmen karşıtı duyguların yükselmesine karşılık olarak özellikle Fransa, Almanya ve İngiltere’de göçmen topluluklar siyasi, ekonomik ve sosyokültürel haklarını daha iyi korumak ve yükseltmek için organize olmuşlar⁶⁵² ve etnik sorunların yeni kaynaklarını oluşturmuşlardır.

Görüldüğü gibi, etnik sorun ve çatışmalar Batı’da da oldukça önemli bir konudur. Fakat bununla birlikte, Batı’daki etnisiteyi Asya ve Afrika’ya göre genel olarak daha az acil kılan bazı önemli farklılıklar vardır. İlk olarak, Batı’da bireylerin kimliğini önemli bir derecede birleştiren bir kimlik seviyesi vardır. Örneğin, İsviçre’de etnik farklılıklara rağmen kendilerini “Swiss” olarak kimlikleştiren önemli sayıda bir nüfus göze çarpmaktadır. Fransa’da yaşayan Basklar’ın sadece %25’i kendini Basklı

---

⁶⁴⁹ Jalali and Lipset, “Racial...”, s. 591; Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 5; Welsh, “Domestic...”, s. 43; Nagel, “Ethnic...”, s. 345–347; Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 10–11; Lijphart, “The Power-Sharing...”, s. 491–492.

⁶⁵⁰ Jalali and Lipset, “Racial...”, s. 591.

⁶⁵¹ Jalali and Lipset, “Racial...”, s. 591–592.

⁶⁵² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 5.

olarak adlandırır. Onların %20'si kendilerini Fransız, %55'i de Fransız-Basklı olarak tanırlar. Bu durum Guyana, Nijerya ve Malezya gibi ülkelerde ise bulunmamaktadır. Yani, etnik üstü kimlikler Batı'da önemli ölçüde mevcutken, Asya ve Afrika'da genel olarak bu durum görülmemektedir. İkinci farklılık ise Batı'da kişilerin kimliklerini birleştiren alternatif kimliklerin de bulunmasıdır. Örneğin Belçika, sadece Flamanlar ve Valonlar arasındaki etnik farklılıklara sahip bir ülke değildir. Aynı zamanda bu ülkede, sınıfsal ve dini farklılıkların yarattığı kimlikler de vardır. İsviçre, sadece dilsel değil; dini, sınıfsal ve kantonsal farklılıklara da sahiptir. Kanada'da ise İngilizce ve Fransızca konuşan gruplar arasındaki soruna ek olarak, dini ve sınıfsal sorunlar da meydana gelmektedir. Parti organizasyonları, oy verme tutumu ve bunun gibi diğer bazı unsurlarda da Batı ile Asya ve Afrika arasında farklılıklar mevcuttur. Çoketnili Asya ve Afrika toplumlarında seçimler ve partiler, etnik sınırlar boyunca organize olma eğilimindeyken, Demokratik Batı'da ise böyle bir durum mevcut değildir. Başka bir deyişle Batı'da etnisite, grup farklılıklarının diğer bütün şekillerinin yerini zapt etmez. Son bir farklılık da, Asya ve Afrika'ya göre, etnik çatışmaların yoğunluğunun Batı'da bir derece daha düşük olmasıdır. Örneğin, İsviçre'de hükümet politikaları Almanca konuşan çoğunluğa göre Fransızca ve İtalyanca konuşan azınlık için daha tatmin edicidir. Fakat etnik farklılıklara sahip bu ülkede, bu tür politikalara rağmen bir çatışma durumu meydana çıkmamıştır. Bununla birlikte Batı'da da etnik şiddet (Bask Ülkesi ve Kuzey İrlanda'da olduğu gibi) terörizm şeklini alabilmektedir. Fakat Asya ve Afrika'da etnik isyanlar, diğer etnik grup üyelerinin kişiliği ve mülkiyetine karşı doğrudan olur ve genellikle kitlesel etnik duygular daha yoğundur. Batı'daki bölünmüş toplumlarda genel olarak Asya ve Afrika'dakine göre, grup bağlılıklarının daha kompleks bir modeli vardır. Etnik bağlılıklar, çok geniş ve teferruatlı değildir. Etnik düşmanlıkların seviyesi de (Kuzey İrlanda hariç) devleti tehdit eden büyüklükte değildir.⁶⁵³ Fakat her ne olursa olsun, Batılı devletler de hem ulusal etnik azınlıklarında etnik uyanışın vuku bulması hem de göçmen toplulukların organize olması nedeniyle etnik hareketlerden kaçamamışlardır.⁶⁵⁴ Böylelikle, etnik hareketler ve sorunlar az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerle sınırlı olmaktan çıkmıştır.⁶⁵⁵

Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere, etnik meseleler Irak, İran ve Türkiye'deki Kürt hareketi, İspanya'daki Bask ve Katalan hareketleri, Kuzey İrlanda'daki çatışma,

⁶⁵³ Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 18-21.

⁶⁵⁴ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 10-11.

⁶⁵⁵ Nagel, "Ethnic...", s. 345-347.

Angola'daki iç savaş, İskoç ulusçuluğu, Batı Sahra'daki Polisario hareketi, Porto Rikolu ulusalcı hareket, Quebec ulusçuluğu, Lübnan İç Savaşı, Eritre'nin bağımsızlık hareketi gibi ister az gelişmiş veya gelişmekte isterse de gelişmiş bir ülke olsun dünyanın her yerinde ortaya çıkmış ve yakın dünya tarihine, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden bu yana geçen süreye damgasını vurmuştur.⁶⁵⁶ Fakat etnik hareketler ve çatışmalar daha çok iki kutuplu sistemin bitmesi ile birlikte giderek artan bir oranda meydana gelmiştir. Çünkü Soğuk Savaş'ın bitmesi ile dünyanın pek çok bölgesinde etnik politikalar ortaya çıkmaya başlamış; etnik kimliğin göze çarpan bir şekilde ortaya çıkışıyla etnik egemenlik için talepler mücadeleleri biçimlendirmiş ve bu mücadeleler şiddetli çatışmalarla sonuçlanmıştır.⁶⁵⁷ Bu durumun neticesinde de bazı bilim insanları iki kutuplu dönemde kabul edilen ideolojilerle birlikte dünya sisteminin doğası gereği kaynaklanan gerilimlerin etnik ulusçuluğun hız kazanmasına neden olduğunu savunmuşlardır. Buna göre, etnik ulusçuluğun hız kazanması İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki jeopolitik çerçeve içinde gelişmiştir. Soğuk Savaş, dünya genelinde birçok ülkede etnik ulusçuluğun katalizörü olurken; pazarlar, kaynaklar, jeopolitik hâkimiyetler için yapılan Doğu-Batı rekabeti, süper güçlerin ve ittifaklarının geçen yarım yüzyıl süresince sayısız devlete müdahale etmesine neden olmuştur. Vazifesi olmadığı hâlde yapılan bu uluslararası müdahaleler, genellikle etnik ulusçuluğun ve etnik çatışmaların desteklenmesi sonucunu vermiş; bununla birlikte devletlerdeki muhalif azınlıkların varlıklarını evrensel olarak meşrulaştırmalarını sağlamıştır. ABD ve ittifakları ile Sovyetler Birliği ve ittifakları, farklı amaçlar için etnik azınlıkları desteklemiş ve etnik husumeti kendi amaçları için kullanmışlardır. Bu amaçlar özellikle, karşıt rejimlerin sürekliliğini yitirmesi, kendi rejimlerinin oluşması, Soğuk Savaş'ta avantajlar elde etmek konularında olmuştur. Örneğin, Nikaragua, El Salvador, Angola ve Mozambik'te yaşanan olaylara Amerikan-Sovyet rekabeti nedeniyle maddi, diplomatik ve askerî destekler yapılmıştır.⁶⁵⁸ Kısaca, bu görüşü savunanlara göre Soğuk Savaş gruplar arasındaki tarihi dengeleri karışıklık içine iterek, dikkat çeken grupların pozisyonlarını suni olarak güçlendirerek, onları silahlandırarak, gruplara diplomatik destek sağlayarak, yaptırımlar uygulayarak ve vekilleri olarak hareket eden

---

⁶⁵⁶ Nagel, "Ethnic...", s. 345–347.

⁶⁵⁷ Brecher and Wilkenfeld, "Ethnic Dimension...", s. 164.

⁶⁵⁸ Nagel, "Ethnic...", s. 350–351.

gruplar tayin ederek etnik gerilimleri şiddetlendirmiş ve hatta yaratmıştır.⁶⁵⁹ Öte yandan, bazı bilim insanları ve uzmanlar da günümüzdeki uluslararası sisteme egemen gözükten etnik çatışmaların Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte meydana gelen uluslararası çevre ve şartlar nedeniyle ortaya çıktığına yönelik çeşitli görüşler ileri sürmüştür.⁶⁶⁰ Bu tür analizlerin çoğu, süper güç rekabetinin sona ermesinin kontrol edilemeyen etnik ulusçuluk duygularını serbest bıraktığını savunmuştur.⁶⁶¹ Şiddetli çatışmaların nedenleri, yeni bir dünya düzeni yaratmadaki başarısızlıklar ve Soğuk Savaş'ın bitmesi olarak belirtilmiştir.⁶⁶² Çünkü komünist rejimin dağılmasının ve demokratikleşmeye yönelik trendin, etnik ulusçuluğun harekete geçmesi için yeni fırsatlar ve saikler yarattığı düşünülmüştür.⁶⁶³ Başka bir ifade ile Sovyetler Birliği'nin dağılması günümüzde yaşanan etnik çatışmaların çoğu için bir katalizör olarak görülmüştür.⁶⁶⁴ Özellikle bu gelişmelerin vatandaşların özgürlüğü ve eşitliğine dayanan ve etnisitenin siyasi önemini görmezden gelen liberal demokrasi görüşlerini de altüst ederek etnik ulusçuluğun liberalizmi tehdit ettiği belirtilmiştir.⁶⁶⁵

Aslında, Soğuk Savaş'ın bitişinin etnik ulusalcı çatışmaları serbest bıraktığı fikri, Soğuk Savaş dönemi süresince bu tür çatışmaların yaygın olmamasından dolayı oldukça yanıltıcı olmuştur.⁶⁶⁶ Çünkü kanıtlar bize, bu problemlerin uzun zamandan beri var olduğunu ve onların çoğunun İkinci Dünya Savaşı sonundaki dekolonizasyon süreci nedeniyle ortaya çıktığını göstermektedir.⁶⁶⁷ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki ilk on yılda dekolonizasyon hareketleri aynı zamanda güçlü etnik ulusçuluk hareketlerini de kapsayarak gelişmiş; fakat etnik kargaşa ve çatışmalar farklı seviyeler içinde meydana gelmiştir.⁶⁶⁸ Bu nedenle, ne ulusçuluk ne de etnik çatışma Soğuk Savaş süresince tamamen ortadan kalkmış fenomenlerdir. Fakat onlar, geniş ölçüde Doğu ve Batı'ya karşı karşıya getiren iki kutupluluk, nükleer caydırıcılık ve süper güçlerin müdahalesi gibi durumlar nedeni ile bastırılan fenomenlerdir. Bu bağlamda, Mearsheimer'ın Soğuk Savaş'ı bir düdüklü tencereye benzetmesi oldukça doğru gözükmektedir. Soğuk Savaş'ın

---

⁶⁵⁹ Kathleen Newland, "Ethnic Conflict and Refugees", *Ethnic Conflict and International Security*, Ed. Michael E. Brown, Princeton, Princeton University Press, 1993, s. 152.

⁶⁶⁰ Brecher and Wilkenfeld, "Ethnic Dimension...", s. 165.

⁶⁶¹ Christie, "The Problem...", s. 4.

⁶⁶² Carment and James, "Ethnic Conflict...", s. 1.

⁶⁶³ Freeman, "Theories of...", s. 15-16.

⁶⁶⁴ Brecher and Wilkenfeld, "Ethnic Dimension...", s. 164.

⁶⁶⁵ Freeman, "Theories of...", s. 15-16.

⁶⁶⁶ Freeman, "Theories of...", s. 15-16.

⁶⁶⁷ Christie, "The Problem...", s. 4.

⁶⁶⁸ Freeman, "Theories of...", s. 15-16.

bitişiyle gizli durumların ortaya çıkması, yani tencerenin patlaması, bu benzetmenin haklılığını göstermektedir.⁶⁶⁹ Başka bir ifade ile eskiden beri var olsalar bile 1990'ların başında dünyanın birçok kısmında ayrılıkçı ve etnik çatışmaların yeniden ortaya çıkması Doğu ile Batı arasındaki Soğuk Savaş'ın bitmesiyle yakından ilgilidir. Belirtildiği gibi, Soğuk Savaş'ın bitişinden beri etnik çatışmaların artışı aslında özellikle 1960'larda ortaya çıkan bir trendin devamı olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası manzaranın devamlı bir özelliği olmuştur. 1950-1955'teki başlangıç döneminden bu yana özellikle Soğuk Savaşın son beş senesi olan 1985-1989'a kadar gelinen dönemde dünyadaki etnik ayaklanmaların yaklaşık olarak dört kat arttığı belirlenmiştir. Fakat bununla birlikte iki kutuplu sistemin çöküşünün etnik çatışmaların gittikçe artan bir şekilde ortaya çıkmasına neden olduğu⁶⁷⁰ ve bu çatışmalardan kaynaklanan istikrarsızlığın dünyanın birçok bölümünde en korkulan durumlardan biri olduğu da yadsınamaz bir gerçektir.⁶⁷¹

Sonuç olarak, günümüzde etnik çatışma dünyanın her yerinde geçerli bir fenomendir. Kuzey İrlanda, Çad ve Lübnan'da gerçekleşen çarpışmalar; Burma, Bangladeş, Sudan, Nijerya, Irak ve Filipinler'deki ayrılıkçı savaşlar; Kıbrıs'a Türkiye'nin, Etiyopya'ya Somali'nin saldırısı; Uganda, Suriye, Hindistan, Pakistan, Burundi ve Endonezya'daki olaylar; Sih, Korsika, Filistin ve Bask terörizmi; Vietnam'dan Çinliler'in, Burma'dan Arakanlı Müslümanlar'ın, Uganda'dan Asyalılar'ın, Fildişi ve Gabon'dan Beninliler'in ihracı; Sri Lanka, Malezya, Zaire, Guyana ve daha birçok ülkelerdeki etnik ayaklanmalar bu durumun en büyük kanıtıdır. Bununla birlikte, uluslararası şartların etnik çatışmaların ortaya çıkışı ve duraksamasında rol oynadığı da unutulmamalıdır. Genellikle, savaş zamanı gizlenmiş ve uluslararası savaşlar tarafından gölgelenmiş etnik sadakatler, sık sık savaş deneyiminden hemen sonra dirilmişlerdir. Onların periyodik olarak yeniden ortaya çıkmalarında etnik duyguların self-determinasyon tarafından desteklenmesi bir neden olabilmektedir.⁶⁷²

---

⁶⁶⁹ John J. Mearsheimer, "Back to the Future: Instability in Europe After The Cold War", *International Security*, Vol: 15, No: 1, (Summer, 1990), ss. 5-56'dan aktaran Ellingsen, "Colorful Community...", s. 244-245.

⁶⁷⁰ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 6.

⁶⁷¹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 88.

⁶⁷² Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 3-4.

II. ETNİK HAREKETLERİN ULUSLARARASI BOYUT KAZANMASINA YOL AÇAN MEKANİZMALAR VE ETKİLERİ

Etnik çatışmalar her zaman değilse de genellikle devletler içinde meydana gelirler. Fakat bu çatışmaların bazıları ulusal seviyeden kolay bir şekilde uluslararası seviyeye dönüşebilmektedir.⁶⁷³ Bununla birlikte, yakın zamanlara kadar uluslararası ilişkiler bilim insanları ve uzmanları etnik hareketler ve çatışmalara fazla önem vermemişlerdir.⁶⁷⁴ Çünkü uluslararası ilişkiler teorilerine göre etnik çatışmalar, devlet inşası ile anarşi arasındaki karşılıklı etkileşimin ikinci derecede önemi olan bir ürünüdür. Bu nedenle, daha önemli grup kimliklerine göre etnisite ve etnik hareketler çok önemsenmemiş böylelikle realizm ve neoliberalizmden türeyen çatışma teorileri etnik meseleleri tam anlamıyla açıklamakta yetersiz kalmıştır.⁶⁷⁵

Öte yandan, bilim insanları tarafından yapılan bu ihmalin sebeplerini daha ayrıntılı olarak incelediğimizde, teorisyen ve uzmanların özellikle Doğu-Batı ve Kuzey-Güney mücadelesi, devletler arası çatışmalar, strateji meseleleri, silahsızlanma, devrimler, anti-sömürgeci özgürlük hareketleri ve global ekonomiye yönelik meseleleri gündemlerinin ilk sırasına yerleştirdiklerini görebiliriz. Bunun sonucunda da onlar, etnik çatışmalar, ayrılıkçı hareketler, mülteci veya göçmen akınları ile ilgilenmemiş ya da bu konularla ilgili çok daha az yorum yapmışlardır. Ayrıca endüstrileşme, şehirleşme, iletişim ve ulaşımdaki ilerlemelerin artmasıyla azınlık gruplarının asimile olacağına ve böylece etnik çatışma kaynakları bertaraf edilerek devletin tüm ikamet edenlerinin birleştiği ortak bir kimlik yaratılacağına yönelik görüşlerin birçok bilim insanı ve uzman tarafından benimsenmesi de konuya daha az önem verilmesinin bir diğer sebebi olarak görülebilir. Kısaca, Soğuk Savaş dönemindeki ideolojik eğilimin etnik duyguların gücünü görmezden gelme ve bertaraf etmeye yönelik olması ile modernleşme sürecinin getireceği sonuçlar nedeniyle etnik kimlik ve çatışmanın geçici bir sıkıntı olarak görülmesi etnisite ve ulusçuluk meseleleri hakkında araştırma yapmanın ihmal edilmesine yol açmıştır.⁶⁷⁶ Fakat etnik hareket ve çatışmaların iki kutuplu dönem sonrası deyim yerindeyse patlaması ve bu çatışmaların çoğunun

⁶⁷³ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 68.

⁶⁷⁴ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 68.

⁶⁷⁵ David Carment and Patrick James, "Secession and Irredenta in World Politics, The Neglected Interstate Dimension", *Wars in the Midst of Peace, International Politics of Ethnic Conflict*, Ed. David Carment and Patrick James, Pittsburgh, University of Pittsburgh, 1997, s. 195-196.

⁶⁷⁶ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 31-32.

uluslararası seviyeye ulaşarak sistemin güvenlik ve istikrarını olumsuz etkilemesi nedeni ile uluslararası ilişkiler uzmanları bu tür hareket ve çatışmalarla daha fazla ilgilenmek zorunda kalmışlardır. Etnik çatışmanın savaş, barış, insan hakları, demokratikleşme ve küresel düzenle bağlantılı olması da bu ilginin fazlaşmasının diğer bir nedeni olmuştur. Böylelikle günümüzde etnik çatışma uluslararası ilişkiler disiplini içinde esas bir konu hâline gelmiştir.⁶⁷⁷

Bu durumla birlikte, bilim insanları arasında etnik çatışmaların nedenlerine yönelik görüşler ortaya çıktığı gibi bu tür çatışmaların uluslararası boyuta nasıl ulaştıkları da incelenen bir konu olmuştur. Örneğin bir görüşe göre, toplumsal mücadelelerin uluslararasılaşmasını meydana getiren şartlar, toplulukların komşu devletteki aynı grubun üyelerini içine alarak sınırlarına taşması; komşu devletin çatışmayı bir güvenlik çıkmazı olarak görmesi ve toplumsal grubu bastırmak için ev sahibi devlete yardım etmesi; komşu devletin ev sahibi devlete karşı kendi çıkarlarını takip etmede çatışmayı bir fırsat olarak görmesi ya da komşu devletin çatışmada arabulucu olarak hizmet etmeyi tercih etmesi şeklinde sıralanmıştır.⁶⁷⁸ Bir başka görüş ise devletler içinde yaşanan etnik çatışmaların uluslararası boyut kazanmasını dört şekilde izah etmiştir. Bunlar: Siyasi hareket için grubun kapasitesine, organizasyonuna, bağlılığına ve ortak kimlik duygularına katkıda bulunmak yoluyla grupların seferber olmasına yardım eden şartların varlığı; etnik azınlıklarla ilişkileri şiddetlendiren politikalar benimseyen kışkırtıcı rejimlerin varlığı; mücadele için lojistik yardım ve sığınakların olması ve son olarak da arabuluculuk, uzlaşma ve görüşmenin kolaylaştırmasına yönelik faaliyetlere girişilmesidir.⁶⁷⁹

Etnik çatışmaların uluslararası düzeye çıkması konusunda özellikle ayrılıkçı ve irredentist çatışmalara değinen görüşler de vardır. Örneğin bir görüşe göre, ayrılıkçı çatışmalar, siyasi yabancılaşmanın resmî ve gayriresmî hâli içinde bulunan bir veya birden çok etnik grubun siyasi nedenlerden ötürü merkezî otoritenin kontrolünü azaltmayı amaçlamasını ima etmektedir. Bu çatışmalarda, hem devlet hem de etnik grup dış destek aramaya ve elde etmeye çalışır. Onlar arasındaki bu rekabet de iç karışıklığın

---

⁶⁷⁷ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 31-32.

⁶⁷⁸ William I. Zartman, "Internationalization of Communal Strife: Temptations and Opportunities of Triangulation", *Internationalization of Communal Strife*, Ed. Manus I. Midlarsky, London, Routledge, 1992'den aktaran Brecher and Wilkenfeld, "Ethnic Dimension...", s. 165.

⁶⁷⁹ Ted R. Gurr, "The Internationalization of Protracted Communal Conflicts Since 1945: Which Groups, Where and How", *Internationalization of Communal Strife*, Ed. Manus I. Midlarsky, London, Routledge, 1992'den aktaran Brecher and Wilkenfeld, "Ethnic Dimension...", s. 165.

şiddetini arttırır ve devletler arası çatışmalara yol açar.⁶⁸⁰ İrredentist çatışmalar ise bir etnik grubun azınlık konumunda olduğu bir varlığın topraklarına (genellikle bu bir devlettir) yönelik talepleri içerdiği için zaten devletler arası etnik bir savaştır.⁶⁸¹ Aynı zamanda bu görüşe göre, sömürgeci güçler ve ulusalcı gruplar arasındaki sömürgecilikten çıkma süreci de sık sık devletler arası çatışmalara sebep olan diğer bir etnik çatışma tipidir.⁶⁸²

Öte yandan, etnik çatışmaların ulusal seviyeden uluslararası seviyeye dönüşümünün iki yoldan biriyle meydana gelebileceğini ileri süren bir görüşe göre, bu dönüşüm yolunun ilki, ulusal seviyedeki etnik çatışmaların uluslararası seviyede etkilere ve operasyonlara yol açmasıyla meydana gelmektedir. Başka bir ifade ile bu çatışmaların etkilerinin uluslararası düzeyde hissedilmesi ve tarafların uluslararası düzeyde hareket etmeleri nedeni etnik çatışmalar uluslararasılaşmaktadır. İkinci yol ise, uluslararası sistem içinde meydana gelen gelişmelerin etnik çatışmaları etkilemesinden ötürü bu çatışmalara uluslararası bir nitelik kazandırması ile oluşmaktadır. Bu durum, uluslararası politikaların etnikleştirilmesi olarak ifade edilmiştir.⁶⁸³ Buna göre ilk dönüşüm şekli, etnik ayrılıkçıların ve devletlerin diplomatik faaliyetleri, etnik çatışmalara üçüncü bir tarafın müdahalesi, grupların teröre başvurmaları ve mülteci problemleriyle ortaya çıkarken, ikincisi küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık gibi durumların sonucunda etnik çatışmaların uluslararası ilgi kazanması, bir uluslararası çatışmanın irredentizm veya bununla mücadele gibi nedenlerle etnik boyuta kayması, bir devlet ya da imparatorluğun çökmesi sonucunda ortaya çıkan güç boşluğunda etnik grupların güvenlik ikilemine düşmesi ile oluşmaktadır.⁶⁸⁴ Etnik çatışmaların uluslararası boyut kazanmasında yayılma ve sirayet süreçlerine önem veren bir görüş ise, yayılmayı bir devletteki çatışmanın doğrudan sınırdaş devletlerdeki siyasal örgütlenmeyi ve davranışı etkilediği bir taşma süreci (etnik grubun diğer devletlerde bulunan etnik akrabalarından destek alması gibi) olarak belirtmiştir. Öte yandan sirayeti de, daha dolaylı şekillerde meydana gelen, yani bir grubun eylemlerinin başka

---

⁶⁸⁰ Carment and James, "Secession and Irredenta...", s. 200.

⁶⁸¹ Carment and James, "Internal...", s. 95.

⁶⁸² David Carment, "The International Dimensions of Ethnic Conflict: Concepts, Indicators, and Theory", *Journal of Peace Research*, Vol: 30, No: 2, (May,1993), s. 139.

⁶⁸³ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 68.

⁶⁸⁴ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 68-91.

yerlerdeki gruplara esin verdiği, stratejik ve taktik yol gösterdiği süreçler olarak değerlendirmiştir.⁶⁸⁵

Etnik çatışmaların uluslararasılaşmasının nedenleri ile ilgili daha pek çok görüş ortaya konabilir. Fakat burada kesin olan, günümüzde etnik çatışmaların uluslararası görünümünün daha fazla bir şekilde ortaya çıktığıdır. Etnik çatışmaların çoğu bir iç ihtilaf olarak başlasa da iç süreçten dış sürece geçiş birbirine bağlı unsurlar nedeniyle oldukça kolay bir şekilde meydana gelmektedir.⁶⁸⁶ Örneğin, büyük ölçekli mülteci akınları, uluslararası medya ağı, dünyanın her yerinde silah pazarlarının olması, küresel diasporaların öneminin artması ve insan hakları için uluslararası desteğin genişlemesi gibi unsurların etnik çatışmaların uluslararası boyut kazanmasında oldukça yardımcı olduğu söylenebilir.⁶⁸⁷ Bu unsurlarla birlikte, etnik çatışmalar çatışmaya dış güçlerin karışmasıyla da devletler arası çatışmalara dönüşebilmektedir.⁶⁸⁸ Örneğin, dezavantajlı olduklarını düşünen etnik bir grubun lideri, çatışmaya uluslararası bir boyut kazandırma umuduyla komşu devletlerin hükümetlerinden destek almaya çalışabilir ve böylelikle çatışma uluslararası bir boyut kazanabilir. Diğer komşu ya da yakın devletlerdeki aynı dezavantajlı etnik grup üyelerinin bir biçimde çatışmaya dâhil olması da çatışmanın uluslararası seviyeye ulaşmasını sağlayabilen bir başka nedendir.⁶⁸⁹ Sonuçta, bazı durumlarda etnik çatışmaların komşu devletlere yayılması, bazı durumlarda da komşu devletlerin kendi etnik akrabalarını korumak için iç ihtilaflara müdahale etmesi çatışmayı uluslararasılaştırmaktadır. İhtilafla alakalı olmayan güçler ise etnik çatışmalara sivil nüfusa yönelik saldırılar gibi insani sebepler nedeni ile ya da tamamen stratejik nedenlerle karışabilirler. Bu durum da etnik çatışmaları uluslararası boyuta taşıyan bir başka durum olarak karşımıza çıkmaktadır.⁶⁹⁰

Sonuç olarak, etnik çatışmaların genellikle yoğun ve yayılma eğilimli bir özellik sergiledikleri kesin gözükmektedir. Özellikle çatışma uzadıkça yoğunlaşır ve grup kimlikleri de kalıcı ve dışlayıcı olur. Sonucunda da, bu tür çatışmaların çoğu genellikle tek bir devletin sınırları içinde kalmayarak uluslararası bir çatışma hâline dönüşür.⁶⁹¹ Bu çalışmada ise, etnik çatışmaları uluslararası boyuta taşıyan mekanizmalar

---

⁶⁸⁵ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 22–23.

⁶⁸⁶ Brown, “Causes...”, s. 5.

⁶⁸⁷ Carment and James, “The United Nations...”, s. 62.

⁶⁸⁸ Brown, “Causes...”, s. 5.

⁶⁸⁹ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 21–22.

⁶⁹⁰ Brown, “Causes...”, s. 5.

⁶⁹¹ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 21–22.

uluslararası hukuka yönelik normatif sorunlar, etnik çatışmaların etnik savaş niteliği kazanması, etnik ayrılıkçıların ve devletlerin diplomatik faaliyetleri ve çatışmalara yabancı devlet desteği ve müdahaleleri şeklinde incelenmiştir. Ayrıca, küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık, devlet ve imparatorlukların dağılmasıyla etnik grupların güvenlik ikilemine düşmeleri, bazı uluslararası krizlerin etnikleşmesi ve devletlerin etnik gruplarına yönelik ayrımcı davranışları da etnik çatışmaların uluslararası boyut kazanmasında diğer bazı faktörler başlığı altında ele alınmıştır. Son olarak da, etnik çatışmaların uluslararası seviyeye yükselmeleri ile uluslararası güvenlik ve istikrara yönelik etkileri değerlendirilerek bölüm tamamlanmıştır.

A. Uluslararası Hukuka İlişkin Normatif Sorunlar

1. İnsan Hakları ve Azınlıkların Korunması

Etnik mücadelelerin uluslararası düzeye çıkmasının nedenlerinden biri, insan hakları ilkelerinin (özellikle de self-determinasyon ve azınlık haklarının) korunması nedeniyle olmaktadır. Bu konuya uluslararası ilgi, özellikle dekolonizasyon zamanında başlamış ve daha sonrasında da devam etmiştir. Günümüzde self-determinasyon ve azınlık hakları uluslararası insan haklarının anahtar ilkeleri olarak kabul edilmektedir.⁶⁹²

Bir görüşe göre azınlık hakları, azınlıkların eşit muamele görme, kültürlerini, dinlerini ve dillerini kullanma ve devletin siyasi ve ekonomik yaşamına tam katılma olarak tanımlanmıştır.⁶⁹³ Bununla birlikte, bilim insanları arasında azınlık haklarının savunulması bazı argümanlara da dayanabilmektedir. Örneğin, bunlardan biri üstünlük teorisidir. Buna göre, ulus-devletten ayrılmaya yönelik baskın bir isteği olan çoğunluğun bölgesel olarak toplanması nedeniyle, bu grupların taleplerinin haklı olduğu savunulur ve eşitsizlik kurbanı gruplara ihtiyaç duyulmaz. Yani burada önemli olan bir grubun bir bölgede sayıca üstün olarak yaşamasıdır. Diğer bir görüş de, sadece sebep argümanıdır. Bu argüman, grubun devlete karşı taleplerinin haklı olması ve grupların haksızlığa uğraması durumlarında iddia edilir.⁶⁹⁴ Azınlıklarla ilgili olarak etnik çatışmanın uluslararası boyuta ulaşması konusunda da bilim insanları bazı argümanlar ileri sürmüşlerdir. Örneğin bir görüşe göre, uluslararası seviyede etnik çatışmaların

⁶⁹² Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 30–31.

⁶⁹³ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 35–38.

⁶⁹⁴ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 36.

ortaya çıkma olasılığı, herhangi iki devletten en az birinde risk altında bir azınlık varsa ya da bir devlet içindeki azınlık diğer bir devlette güçlü bir konumdaysa oldukça yüksektir. Yine bu görüşe göre, azınlık grubu tarafından yapılan şikâyetlerin veya azınlıklara ayırım yapma derecesinin büyüklüğü, iki devlet arasındaki çatışmanın seviyesini arttırabilir ve savaşa neden olabilir. Bütün bunlarla birlikte, iki devlette de aynı azınlığın bulunması nedeniyle bu devletler karşılıklı iş birliği örnekleri de sergileyebilirler.⁶⁹⁵

Öte yandan, azınlık ve insan hakları konusunda en önemli uluslararası hukuk kuralları BM çatısı altında oluşmuştur. Her ne kadar 1945 tarihli BM Antlaşması ve 1948 tarihli BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi özel olarak azınlık haklarına işaret etmese de bireyler için sivil, siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel hakların evrensel olması, yani insan haklarının tam olarak uygulanması BM'nin en önemli amaçlarından biri olmuştur. Örneğin, Aralık 1966'da imzalanan ve Mart 1976'da yürürlüğe giren, BM Sivil ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 27. Maddesi'nde "*etnik, dilsel ya da dinsel azınlıklara sahip olan devletlerde, bu azınlıklara mensup kişiler, kendi gruplarının diğer üyeleriyle birlikte kendi kültürlerini yaşama, kendi dinlerini ifade etme ve gereklerini yerine getirme ve kendi dillerini kullanma haklarından yoksun bırakılmayacaktır*" ifadesi kullanılmıştır.⁶⁹⁶ Ayrıca bu sözleşme, bu azınlıkların yönetime katılma hakkı, yasa önünde eşitlik hakkı, örgütlenme özgürlüğü hakkı, düşünce özgürlüğü hakkı gibi çeşitli haklara da sahip olduklarını vurgulamıştır. Fakat yine bu sözleşme, etnik, dinsel ve dilse azınlıklar arasında bir ayırım yapmış; dinsel ve dilse azınlıkların etnik azınlıklardan ayrı olarak var olabileceğinin kabulü ile kendi topraklarında etnik azınlıkların varlığını kabul etmeyi istemeyen devletlerdeki yetkilileri memnun edici bir durum sergilemiştir. Aslında genel olarak, bu tür sözleşmelerde bir azınlığı tanımlamaya yönelik hiçbir çaba gösterilmemiştir. Bu sözleşmede olduğu gibi diğer pek çoğunda da kendi başına bir azınlığın haklarından söz etmek yerine, böylesi azınlıklara mensup kişilerin haklarına işaret edilen bir formül geliştirilmiştir.⁶⁹⁷

Azınlık hakları ile ilgili etnik meselelere uluslararası ilgiler ise uluslararası diplomatik araçlar vasıtasıyla özellikle de insan hakları forumlarında ifade edilmektedir.

⁶⁹⁵ David R. Davis, Keith Jagers and William H. Moore, "Ethnicity, Minorities, and International Conflict", *Wars in the Midst of Peace, International Politics of Ethnic Conflict*, Ed. David Carment and Patrick James, Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 1997, s. 152–155.

⁶⁹⁶ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 35–38.

⁶⁹⁷ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 35–38.

Örneğin, uluslararası topluluk Rusya'daki Çeçenler'e, Türkiye'deki Kürtler'e, Çin'deki Tibetliler'e insan hakları nezdinde önemli yararlar sağlamış ve bu konuların uluslararası düzeye çıkmasında etkili olmuştur. Aslında, bu tip meselelerin anahtar özelliği her ne kadar devletler etnik politikaları nedeniyle eleştirilseler de, bu konulara doğrudan dış bir müdahalenin pek mümkün olmamasıdır.⁶⁹⁸ Aynı zamanda, bu tarzdaki etnik meseleler sıklıkla Batılı ve Batılı olmayan ülkeler arasında ortaya çıkmaktadır. Eğer uluslararası insan hakları forumlarında konuşulan etnik mücadele konularını incelersek bu bölünmeyi daha da rahat görebiliriz. Bu bölünmenin bir tarafı, otoriter hükümetleri olan ve yönetime halkın fikrinin yansımadağı gelişmekte olan ülkelerdir. Diğer taraf ise demokratik bir yönetimin olduğu gelişmiş ülkeleri içine almaktadır. Bu duruma örnek olarak, Çin ile Tibet arasındaki soruna Batılı devletlerin sergiledikleri tutumlar verilebilir. Her ne kadar Çin'in Tibet üzerindeki egemenliğine Batılı devletlerin çok azı karşı çıksa da başta ABD ve Kanada olmak üzere bu devletlerin pek çoğu, Çin'i Tibet'e uyguladığı baskılar, insan hakları ve azınlık hakları ihlalleri konusunda eleştirmişlerdir. Ayrıca, bu durum sadece hükümetlerin özelliği tarafından değil, aynı zamanda geleneksel uluslararası ittifaklar ve güç politikalarından da etkilenmektedir.⁶⁹⁹

Tüm bunlarla birlikte, gelişmekte olan ülkeler genellikle devlet egemenliğine önem verirken, azınlık politikaları ve insan hakları meselelerini önemsemeyen bir tavır sergilerler.⁷⁰⁰ Özellikle egemenliğin etnik ulusçuluk ideolojisi ile bütünleşmesi, etnik azınlık haklarının devlet tarafından korunmasını engellemektedir.⁷⁰¹ Öte yandan, gelişmekte olan ülkelerin pek çoğu, azınlık ve insan hakları meseleleri ile ilgili dış tarafların uluslararası platformlardaki ilgilerini istemeden de olsa bir dereceye kabul ederken, bu konulara yönelik dış müdahaleleri sürekli olarak reddederler. Onlara göre, BM tarafından kabul edilmiş olan iç işlerine karışmama ve devlet egemenliği ilkeleri temel kurallardır. Bu kurallar da, bu tür devletlerin insan hakları, ekonomik ve insani yardım temelindeki uluslararası ilgilere yönelik cevaplarını etkiler. Aynı zamanda bu tür devletler, bir kısım Batılı güçlerin gelişmekte olan ülkelere uygarlaştırma ve insan hakları adı altında müdahale etmelerinde bazı gizli amaçlarının olduğunu düşünürler. Özellikle geçmişteki dış müdahale ve sömürgecilik deneyimleri Batılı ülkelere karşı şüphe duymalarına neden olmuştur. Bu nedenle Batılı güçlerin insan ve azınlık hakları

---

⁶⁹⁸ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 29.

⁶⁹⁹ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 30–31.

⁷⁰⁰ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 34–35.

⁷⁰¹ Newland, "Ethnic Conflict...", s. 147.

söylemlerinin gelişmekte olan devletler için aslında önemi yoktur. Bu tür söylemleri, egemen devlet, devletin ülkesel bütünlüğü ve iç işlerine karışmama ilkeleri temelinde reddederler.⁷⁰² Dahası, çokuluslu devletlerin çoğu, kendi etnik meseleleri hakkında dışarıdan yapılan eleştirileri kabul etmeye genellikle gönülsüzdürler. Onlar, çok nadiren diğer devletlerin bu meselelere karışmalarına ve kendilerini eleştirmelerine razı olurlar. Bununla birlikte, etnik azınlık taleplerine cevap verirken büyük ölçüde diğer devletlerin tepkilerini de hesaba katarak hareket ederler. Bu bağlamda, eğer hükümet azınlık haklarına saygılıysa, iç karışıklık ve dış eleştiriler büyük olasılıkla ortaya çıkmayacaktır. Fakat hükümet, azınlıklarına yönelik baskıcı bir politika izliyorsa, iç huzursuzluğu yaşamaması ve uluslararası bir baskı görmesi daha olası olacaktır.⁷⁰³

Hükümetler, bu tip baskılardan kurtulmak için sadece egemenlik, devletlerin toprak bütünlüğü ve iç işlerine karışmama ilkelerini öne sürmekle kalmaz, aynı zamanda farklı yollar ve taktikler de ararlar. Örneğin, bazen bir devlet etnik azınlıklarıyla ilgili problemlerini inkâr edebilir. Hatta etnik azınlığının varlığını tamamen reddedebilir. Örneğin Türk Hükümeti, yıllarca resmî olarak Kürt halkının dağlı Türkler olduğunu savunmuştur. İronik olarak Bulgaristan'daki Türk azınlığı da Bulgar Hükümeti tarafından yapılan asimilasyon politikasına maruz kalmıştır. Bu tarz politikalar, ülkelerindeki Makedon azınlığının varlığını reddeden Yunan Hükümeti ve Filistinliler'in etnik bir grup olduğunu inkâr eden İsrail tarafından da uygulanmıştır.⁷⁰⁴ Öte yandan, bir hükümet etnik azınlığının ya da kültürel farklılıklarla ilgili problemlerinin varlığını kabul etse bile, bu sorunlara yanıtı, dış güçler veya bir azınlığı temsil etmeyenler tarafından huzursuzluk yaratıldığı şeklinde de olabilir. Bu taktik hükümetler tarafından sıkça kullanılır. Örneğin, Nisan 1988'de Dağlık Karabağ'daki Ermeni kargaşası boyunca, Batılı radyo istasyonları bu kargaşayı teşvik etmekle suçlanmıştır. Benzer bir durum, Hindistan Hükümeti'nin, Pencap'ta çıkan kargaşanın Pakistan'ın teşviki nedeniyle olduğunu ileri sürmesi şeklinde de görülmüştür.⁷⁰⁵

Sonuç olarak, insan ve azınlık haklarının korunması etnik bir sorun veya çatışmanın boyutunu etkileyebilecek bir nitelik sergilemektedir. Özellikle günümüzde insan hakları forumları çerçevesinde bu tip sorunlara değinilmesi konuyu uluslararası seviyeye çıkarmaktadır. Kuşkusuz, insan ve azınlık hakları açısından her gurubun

---

⁷⁰² Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 34-35.

⁷⁰³ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 32.

⁷⁰⁴ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 55.

⁷⁰⁵ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 55-56.

mağduriyetleri ve şikâyetleri uluslararası bir gündem yaratmaz. Fakat özellikle, devletin azınlıklarına baskı ve şiddet uygulaması, azınlıkların şikâyetlerini uluslararası platforma taşıyacak dış bir gücün varlığı gibi unsurlar bu tip etnik sorunların uluslararası seviyeye ulaşmasında çok önemlidir. Bu gibi durumlarda devletler uluslararası bir baskı ve dış güçlerin eleştirileri ile karşı karşıya kalırken, azınlık grupları da dünya kamuoyunun sempatisini kazanırlar. Öte yandan azınlık haklarının devlet tarafından korunması, zaten devletlerin lehine olan uluslararası sistemle birlikte bu eleştirilerin ve baskıların oluşmasını engelleyerek, devletlerin aleyhine kullanılacak bir durum yaratmayacaktır.

2. Self-Determinasyon ve Devlet Ülkesinin Bütünlüğü İlkesi

Etnik meselelerin çözülmesi için self-determinasyonu içeren çeşitli uluslararası kurallar var olmakla birlikte, bu normlar açık bir şekilde yerine getirilmemektedir. Bunun esas nedeni ise devlet ülkesinin bütünlüğü ilkesidir. Self-determinasyonun icrası, çoğu zaman devletler tarafından var olan bir devletin dağılması olarak algılanabildiği ve etnik gruplar tarafından ayrılmaya yönelik olarak öne sürülebildiği için doğrudan devletin bütünlüğüne meydan okuyan bir özellik sergileyebilmektedir. Bu nedenden ötürü etnik çatışmalar açısından oldukça önemli olan bu iki anahtar oluşumu, yani self-determinasyon ve devlet ülkesinin bütünlüğü ilkelerini açıklamak gerekmektedir.⁷⁰⁶

Mill'in ifade ettiği "*biraz milliyet duygusunun var olduğu yerde, bir milletin bütün üyelerini aynı yönetim altında birleştirecek ve onları başkalarından ayıracak yönetim için bir ilk neden vardır*" düşüncesi self-determinasyona en erken göndermelerden biri olarak görülebilir.⁷⁰⁷ Günümüz yazarlarından Connor ise self-determinasyonu, ulusal bilinçlenmenin büyümesine siyasi olarak güç veren ve kültürel bilinçlenmeyle bir arada vuku bulması gereken siyasi bakımdan kendi kendini ifade edebilme doktrini olarak belirtmiştir.⁷⁰⁸ Aslında self-determinasyon, anlamı çok açık olmayan bir kavramdır.⁷⁰⁹ Teorik olarak self-determinasyon doktrini, hem yönetimin halkın isteğine dayanması gerekliliğini hem de bir halkın mensubu olduğu ülkenin yönetiminden memnun olmadığında ayrılabilceğini ifade etmektedir.⁷¹⁰ Başka bir ifade

⁷⁰⁶ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 34–36.

⁷⁰⁷ John S. Mill, *Considerations on Representative Government*, London, Parker, Son and Bourn, 1861'den aktaran Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 57–58.

⁷⁰⁸ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 5.

⁷⁰⁹ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 45.

⁷¹⁰ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 48.

ile self-determinasyon ilkesinin iki yanı bulunmaktadır. Bu ilkenin devletlerin iç örgütlenmeleriyle ilgili olan ve içsel self-determinasyon olarak adlandırılan yanı, bir halkın istediği yönetim biçimini herhangi bir dış baskı olmadan seçmesi hakkının olduğunu belirtmektedir. Dışsal self-determinasyon olarak adlandırılan ikinci yanı ise, bir halkın bağımsız bir devlet kurmayı veya dilediği devlete bağlı olmayı seçme hakkının bulunduğunu ifade etmektedir.⁷¹¹ Bu çalışmada, self-determinasyon ifadesi ile kavramın dışsal yanından bahsedilmektedir.

Aslında, self-determinasyonun hayata geçirilmesi bir halkın kendi devletine sahip olması ya da başka bir devletle birleşmesi şeklinde olabildiği gibi, federal bir sistem, ortak bir toplum biçimi ya da iktidar paylaşımı konularında halkla anlaşılması veya halkın taleplerinin karşılanması için daha demokratik temsili bir yönetim biçiminin kurulması biçiminde de meydana gelebilir. Bu açıdan bakıldığında self-determinasyonun hayata geçirilmesi etnik çatışmalara barışçıl bir çözüm için öneriler getirebilir.⁷¹² Çünkü self-determinasyon ilkesinin arkasında siyasi ve etnik sınırların bir olduğu ve böylelikle ulus-devletlerin uluslararası barış ve istikrarı temin etmesine dayanan yeni bir dünya düzeni yatmaktadır.⁷¹³ Fakat etnik bir grubun self-determinasyon talebinde bulunması çoğu zaman çatışmayla sonuçlanabilmekte ya da var olan bir çatışmayı daha da çözümsüz bir hâle getirebilmektedir.

Self-determinasyonun tarihi gelişimini incelediğimizde, bu doktrinin 18. yüzyıldaki devlet inşası süreci ile birlikte 19. yüzyılda Avrupa’da ulusçuluğun patlamasıyla ortaya çıktığını görebiliriz.⁷¹⁴ Başka bir ifade ile self-determinasyon isteği, 19. yüzyılda Avrupa’da ulusları kesen suni sınırlara, ulusların hapsediği imparatorluklara ve baskıya karşı bir protesto olarak yükselmiştir.⁷¹⁵ Siyasi olarak kendini ifade etmenin ulusların hakkı olduğuna işaret eden bu durumun ilk belirtisi Lehler’in ayrılmasında ve daha açık olarak da Fransız ve Amerikan Devrimleri’nde ortaya çıkmıştır. Viyana Kongresi ve Kutsal İttifak tarafından reddedilmiş olan ulusal bilinçlenme, 19. yüzyıl boyunca Avrupa ve Latin Amerika’da yayılarak kuvvetlenmiştir.⁷¹⁶ Bu doktrinin 20. yüzyıl versiyonu ise, Doğu Avrupa haritasının

---

⁷¹¹ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap*, Ankara, Turhan Kitabevi, 1999, s. 9–10; Mehmet A. Kütükcü, “Uluslararası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2004, Sayı: 12, s. 262–263.

⁷¹² Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 45.

⁷¹³ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 48.

⁷¹⁴ Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 3-5.

⁷¹⁵ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 48.

⁷¹⁶ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 5.

yeniden yapılmasına yardım eden Wilson İlkeleri'nin kabulü ile Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlamış; küçük devletlerin lehine ve büyük devletlerin ve imparatorlukların aleyhine olarak uygulanmıştır.⁷¹⁷ Başkan Wilson, ulusal özlemlere saygı duyulması gerektiğini ve halkların artık kendi rızalarıyla yönetileceğini belirterek, self-determinasyonun laftan ibaret olmadığını ve uygulamaya konulacak zorunlu bir ilke olacağını ifade etmiştir. Fakat Wilson ve çağdaşları, halkların self-determinasyonun evrensel bir geçerliliğinin olması gerektiğini asla kastetmemişler; self-determinasyonu savaştan yenik çıkan devletlerin eskiden hüküm sürdüğü bölgelerle sınırlı olarak planlamışlardır.⁷¹⁸ Bununla birlikte, ayrılığa ve bağımsız devletler oluşturmaya yönelik bir hak olarak iki esas unsuru içine alan Wilson'un self-determinasyon ilkesi görüşü üç büyük engele takılmıştır. Bunlardan ilki, bu ilkenin yerine getirilmesinin var olan devletlerin dağılmasına ve büyük güçlerin rızasına ihtiyaç duymasıdır. Her ne kadar İngiltere ve Fransa gibi Avrupa'daki zafer sahibi güçler bu ilkeyi kabul etmeye gönüllü gözükseler de, onlar kendi ülkelerinde veya sömürgelerinde self-determinasyonun uygulanmasına ve bir hak olarak verilmesine isteksiz bir tavır sergilemişlerdir. Örneğin İngiliz Hükümeti, İrlanda'ya bu hakkı vermek istememiş ve bunun devletin bütünlüğünü, güvenliğini ve egemenliğini bozmak olduğunu iddia etmiştir. İkinci problem ise azınlıklarla ilgilidir. Azınlıklar sorunu, siyasi haritaların çiziminde hesaba katılmamaları sonucunda "memnuniyetsiz azınlıklar"ın devletler içinde ortaya çıkması nedeniyle meydana gelmiştir. Bu açıdan, etnik azınlıkların statüsünü belirlemede yetersiz olunması ilkenin karşılaştığı diğer bir engel olmuştur. Üçüncü engel de, Avrupalı güçlerin Asya ve Afrika'daki kolonilerini elinde tutma arzusu nedeniyle oluşmuştur. Self-determinasyon ilkesi, Avrupalı güçlerin çıkarlarına karşı olarak gelişmiş ve onlar da bu ilkeyi Avrupa için sınırlayarak yeni bir formül bulmuşlardır.⁷¹⁹ Bununla birlikte bu ilke, Milletler Cemiyeti Antlaşması'na dâhil edilmemiş ve İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sömürgelere yayılmamıştır.⁷²⁰

Sonuç olarak, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa haritasının yeniden çizilmesinde halkların güçlü self-determinasyon isteklerinden çok siyasi hesaplar ve büyük güçlerin ihtiyaçları belirleyici olmuştur.⁷²¹ Savaş sonrası büyük güçler, self-determinasyonu bir haktan ziyade bir ilke olarak kabul etmişler ve bu ilkenin nasıl

⁷¹⁷ Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 3-5.

⁷¹⁸ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 57-58.

⁷¹⁹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 49.

⁷²⁰ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 49-50.

⁷²¹ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 57-58.

uygulanacağı tam anlamıyla belirtilmeden Avrupa'nın haritasını tekrar çizmişlerdir.⁷²² Ne var ki yeniden gözden geçirilen toprak düzenlemeleri, çeşitli etnik grupların geniş bir alana dağılmış olması ve yeni oluşturulan devletlerin demokratik hak ve özgürlüklere çoğunlukla saygı duymamaları daha sonra self-determinasyon talebinde bulunan yeni azınlık gruplarının oluşmasına yol açmıştır.⁷²³ Bu nedenlerden ötürü self-determinasyon ilkesi, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte var olan devlet sınırlarını ve siyasi yapıları hesaba katmaksızın, sadece söylemde halkların kendi kaderlerine karar vermeye yönelik bir hak olarak kalmıştır.⁷²⁴ Fakat her ne kadar bu dönemde yapılan barış antlaşmalarında self-determinasyon uygulamalardan ziyade öğütler içinde yer alan bir kavram olarak görünse de, birçok topluluğun bu ilkeyi benimsemesi bu süreçle birlikte ortaya çıkmıştır. Belirtildiği gibi, Wilson ve onun savunucuları self-determinasyon doktrinini açıkça evrensel bir uygulamaya sahip olarak değil, sadece yenilmiş güçlerin eskiden egemenliği altında olanlara uygulanması için tasarlamıştır. Fakat ilke geniş anlamda ifade edilmiş ve böylece yabancı bir yönetimi reddetmeye istekli olan herhangi bir grup için geçerli olacak şekilde bir anlam kazanmıştır. Doktrin bundan sonra tüm dünyadaki bağımsızlık hareketlerinin hem bir katalizörü hem de bu hareketlerin bir nevi savunma aracı hâline gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Asya ve Afrika'dan Avrupalı güçlerin geri çekilmesini sağlamakta da bu doktrin kullanılmıştır.⁷²⁵ Böylelikle self-determinasyon ilkesinin etkisi, başta Avrupa'da ve daha sonra da dünyanın birçok bölgesinde hissedilmeye başlamıştır.⁷²⁶

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan BM sistemi altında self-determinasyon daha önem kazanmış bir ilke konumunu almıştır. Dumbarton Oaks'ta büyük güçler tarafından yapılmış olan anlaşmada yer almamasına rağmen, San Fransisko Konferansı'nda BM Antlaşması'nın 1, 55 ve 76. Maddeleri'nde yer bulan self-determinasyon, böylelikle ilk kez BM Antlaşması'na dâhil olmuştur.⁷²⁷ 1. Madde'de BM'nin ana amaçlarından biri olarak, güçlü bir evrensel barış için tahsis edilen diğer önlemleri almak ve halkların self-determinasyonuna ve eşit haklar ilkesine saygıya dayanarak uluslar arasında dostça ilişkiler geliştirmek şeklinde zikredilirken;

⁷²² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 49–50.

⁷²³ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 57–58.

⁷²⁴ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 49.

⁷²⁵ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 5.

⁷²⁶ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 48.

⁷²⁷ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 50–51; Pazarcı, *Uluslararası Hukuk...*, s. 9; BM Antlaşması için bakınız. Enver Bozkurt, *Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı*, Ankara, Nobel Yayıncılık, 1999, s. 518-539.

55. Madde’de 1. Madde içinde telaffuz edilen ilkelere dayanarak genel ekonomik ve sosyal haklar altında yer almıştır.⁷²⁸ 76. Madde’de ise, vesayet bölgelerindeki halkların kendi kendilerini yönetmelerini kolaylaştırmak ifadesi kullanılarak vesayet rejiminin temel bir hedefi olarak değinilmiştir.⁷²⁹ Bunun dışında, self-determinasyon 1941 Atlantik Bildirisi, 1966’da imzaya açılan Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar ve Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmeleri, 1975 Helsinki Nihai Senedi gibi birçok deklarasyon ve siyasi demeçlerde de doğruluğu kabul edilmiş ve yer almış bir ilke konumunda olmuştur.⁷³⁰

Self-determinasyon ilkesinin BM sistemi altında önem kazanmasında ise, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki süreçte Asya ve Afrika’daki sömürgeciliğin bitmesi etkili olmuştur. Böylelikle, Birinci Dünya Savaşı sonrası oluşan self-determinasyon süreci İkinci Dünya Savaşı sonrasında da tekrarlanmıştır. İki kıtada da yaşanan dekolonizasyon, zincirleme bir reaksiyon şeklinde hareket etmiş ve ülkeler self-determinasyona dayanarak teker teker bağımsızlığını kazanmaya başlamışlardır.⁷³¹ Bununla birlikte, Afrika ve Asya’daki bağımsızlık hareketleri tek bir özellik sergilemiştir. Her ne kadar onlar self-determinasyon adı altında hareket etmiş olsalar da, aslında etnik dağılıma göre olmayan, eski koloni güçlerinin egemen olduğu veya yönettiği ve esasen rastgele çizilmiş olan sınırları hesaba katarak siyasi bağımsızlık talep etmişlerdir.⁷³² Ayrıca, sömürge sonrası devletlerde self-determinasyon insan hakları, siyasi ve yasal haklar ve ahlak kurallarına bağlı olarak yapılan bir teklif görünümünde olmuştur. Yani, buralarda self-determinasyon daha çok insan haklarının gelişmesi anlamına gelerek gerçek amacından uzak tutulmuştur. Bu durum da, topraksal sınırını tayin etmek, kendi devletini yönetmek, kaynaklarla ilgili özel haklar elde etmek gibi amaçlarla self-determinasyonun kullanılması tezini alt üst etmiştir.⁷³³

Neticede, bu bölgelerde bazı gruplar eski koloni güçlerine karşı başarılı olarak bağımsızlıklarını kazanırken, bazıları da bağımsızlıklarını elde edemedikleri için self-determinasyon iddialarını dile getirmeye devam etmişlerdir. Çünkü koloni güçlerinden bağımsızlığını elde etmeye çalışan bu hareketler genellikle bölgelerindeki bütün etnik grupları temsil etmemiş, bu nedenle bazı gruplar özel bir ayrıcalık veya bağımsız bir

---

⁷²⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 50–51; Bozkurt, *Türkiye’nin...*, s.

⁷²⁹ Bozkurt, *Türkiye’nin...*, s. 532.

⁷³⁰ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 23–27.

⁷³¹ Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 3–5.

⁷³² Connor, *Ethnonationalism...*, s. 5–6.

⁷³³ Zhu and Blachford, “Ethnic Disputes...”, s. 37–38.

devlet elde etme teşebbüsünde bulunmuşlardır. Bununla birlikte, genellikle etnik gruplar bağımsızlık elde edilinceye kadar sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. Bağımsızlığı takiben ise meseleler ve koşullar değişmiştir. Artık üstün güçlere karşı bir mücadelenin olmaması, self-determinasyonun sadece önceden var olan ve koloni yönetimlerinin belirlediği sınırlara göre uygulanması gibi durumlar nedeni ile gerek sınırların hangi devlete ait olduğu konusunda, gerekse devletler içindeki etnik grupların konumları hakkında problemler yaşanmaya başlanmıştır.⁷³⁴ Böylelikle, Asya ve Afrika'da self-determinasyon adı altında oldukça karışık bir etnik haritaya sahip olan çokuluslu devletlerin ortaya çıkmasının doğal bir sonucu olarak, günümüzde Avrupa'daki bazı devletlerde de olduğu gibi, bu yeni siyasi yapılar self-determinasyon taleplerinin hedefleri olmuşlardır.⁷³⁵ Tüm bu şartlar altında da, eski koloni devletlerinin büyük çoğunluğunda bağımsızlık etnik isyana ve çatışmalara neden olmuştur.⁷³⁶

Eski koloni bölgelerinde etnik sorunlar ve çatışmalar ortaya çıkarken, bir taraftan da Asya ve Afrika'daki ülkelerin bağımsızlıklarını kazanmaları Avrupa ve Kuzey Amerika'ya tesir etmeye başlamıştır. Örneğin, Afrika'da eski Belçika koloni bölgeleri olan Zaire, Ruanda ve Burundi'nin egemen devletler hâline dönüşmesi, Belçika'daki Flamanlar arasında etnik iddiaları harekete geçirmeye yardım etmiştir. Flamanlar, eğer küçük bir ülke olan Burundi otonom bir siyasi hayata sahip olabiliyorsa, sayıca daha fazla olan Flaman nüfusun aynı imtiyazlardan yoksun bırakılmaması gerektiği görüşünü benimsemişlerdir. Kanada'da ise Fransızca konuşan Quebec'liler, bağımsızlığını kazanan Afrikalı ülkeleri kendilerine örnek olarak görmüşlerdir. Afrika'daki bağımsızlık hareketleri aynı zamanda ABD'de yaşayan Afrikalılar'ı da etkilemiş ve bu durum, büyük bir olasılıkla Amerikalılar'ın çoğunda ırksal bir ayrımcılığın gelişmesine neden olmuştur.⁷³⁷ Yakın tarihte ise, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte self-determinasyon ilkesinin sömürgeler dışında da uygulanması gündeme gelmiştir. Çünkü bu devletlerden ayrılarak bağımsızlığını kazanan devletler self-determinasyona dayandıklarını ifade etmişlerdir.⁷³⁸ Tüm bu örneklerden de anlaşılacağı gibi, self-determinasyonun etkisi okyanusları aşarak dünyanın pek çok bölgesine yansımaya başlamıştır.⁷³⁹

⁷³⁴ Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 3–5.

⁷³⁵ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 5–6.

⁷³⁶ Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 3–5.

⁷³⁷ Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 3–5.

⁷³⁸ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk...*, s. 10–11.

⁷³⁹ Horowitz, *Ethnic Groups...*, s. 3–5.

Fakat self-determinasyon, günümüzde tüm dünyaya yayılmış ve oldukça destek gören bir ilke olsa da, sadece teoride bütün halkları kapsamakla kalmış ve pratikte çoğunlukla sömürge halkları tarafından uygulanmıştır.⁷⁴⁰ Bunun en önemli nedeni, bu ilkenin uygulanmasının bazı problemler nedeniyle oldukça zor olmasıdır.⁷⁴¹ Ayrıca, self-determinasyonun tam olarak ne anlama geldiğini saptamak, kime ve nasıl uygulanması gerektiğini belirlemek konusunda da birbiriyle çelişkili görüşlerin mevcut olması ilkenin karşılaştığı diğer bir zorluktur.⁷⁴² Özellikle, self-determinasyon hakkını kullanabilecek olan halkların ulusal veya etnik grup üyeleri mi yoksa özel bir bölgesel birimin sakinleri mi olacağı bu konudaki önemli anlaşmazlıklardan biridir.⁷⁴³ Örneğin bir görüşe göre, coğrafi olarak birbirine karışmış ve bölgesel olarak ayrılmamış etnik grupların olduğu yerlerde self-determinasyonun uygulanması pek elverişli değilken,⁷⁴⁴ bir başka görüş bu durumun self-determinasyonun gerçekleşmesini engellemeyeceğini belirtmiştir.⁷⁴⁵ Aslında, açık coğrafi bir temelin yokluğunun bile self-determinasyon hareketini engellemesinin zorunlu olmadığını söyleyebiliriz. Örneğin, Kıbrıs'ta Rumlar ve Türkler, Hindistan'da Müslümanlar ve Hindular arasında yüksek düzeyde coğrafi bir karışmanın var olmasına rağmen, bu durum Kıbrıs ve Hindistan'da bölünmeyi engelleyememiştir. Self-determinasyona başka bir itiraz da, talepte bulunan halkın kendi kendini yönetmeye hazır olup olmamasıyla ilgili olarak gelişmiştir. Bu açıdan, grubun çok küçük olması, yaşadığı toprakların küçüklüğü, ekonomisini sağlayabilme olasılığının az olması gibi durumlar self-determinasyonun kabul edilmesi için asgari standartlar meselesini ortaya çıkarmıştır. Fakat ilginç olan nokta, bu tür konuların etnik istekler üzerinde çok etkili olmamasıdır. Bu tür görüşler Malta, İzlanda, Gambiya, Maldiv Adaları, Barbados, Trinidad-Tobago ve Batı Samoa gibi devletlerin oluşmasıyla çürütülmüş ve bu tür düşüncelerin self-determinasyon talebi ve onun gerçekleşmesi için önemli olmadığı görülmüştür. Bir başka ifade ile kendi kendini yönetmek için hazır olmama self-determinasyon talebi için bir engel değildir.⁷⁴⁶

Fakat bununla birlikte, bu tür taleplerde bulunan grupların sayısının çok olması ve bu tür bir kararın yürürlüğe konmasının devletlerin parçalanması anlamına

---

⁷⁴⁰ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 51.

⁷⁴¹ Çevik, *Politik...*, s. 37.

⁷⁴² Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 57.

⁷⁴³ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 300.

⁷⁴⁴ Mill, *Considerations...*, dan aktaran Walker Connor, "Self-Determination: The New Phase", *World Politics*, Vol: 20, No: 1, (Oct., 1967), s. 46.

⁷⁴⁵ Walker Connor, "Self-Determination...", s. 46.

⁷⁴⁶ Connor, "Self-Determination...", s. 46.

geldiğinden devletlerin buna karşı çıkmaları ilkenin uygulanmasını zorlaştırmaktadır.⁷⁴⁷ Aslında, devletlerin bu ilkenin uygulanmasının var olan ulusal birliğin çökmesi ve devletin dağılması olarak algılamaları self-determinasyonun uygulanmasını engelleyen en önemli neden olarak görülebilir. Örneğin, Asya ve Afrika'da bağımsızlığını kazanan devletleri kendi içlerinde etnik ve kültürel sınırlar boyunca self-determinasyonu uygulamaktan ulusal güvenlik, topraksal bütünlük ve egemenlik konuları engellemiştir. Yani, her ne kadar birçok Afrikalı ve Asyalı devlet bağımsızlıktan önce Batılı sömürge güçlerinin yarattığı suni sınırların revize edilmesi gerekliliğine inansalar da, bağımsızlıklarını kazandıktan sonra bölgesel statükonun korunmasının ateşli destekleyicileri olmuşlardır.⁷⁴⁸ Bu devletlerin eskiden self-determinasyon talep eden liderleri ise zorunlu olarak çokuluslu yapının ve statükonun koruyucuları hâline gelmişlerdir.⁷⁴⁹ Çünkü belirtildiği gibi, sömürge devletlerinde self-determinasyon uygulamada sadece Batılı sömürgeci yönetimden bağımsızlığını kazanma anlamında gelişmiş ve kültürel veya etnik temelde olmamıştır.⁷⁵⁰ Bunun sonucunda da, bu bölgedeki devletlerin sınırları içinde yaşayan etnik gruplar self-determinasyona yönelirken, devletler de mevcut durumu ve ülkenin topraksal bütünlüğünü korumaya çalışmışlardır. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, devletlerin self-determinasyonun parçalanmaya yol açacağını düşünmeleri bu ilkenin uygulanmasına çok büyük bir engel olarak gözükmektedir. Hükümetler tarafından etnik gruplara bağımsızlık sözleri verilse bile, bu durum uygulamada gerçekleşmemekte ve bu durum da grupların hayal kırıklığı yaşamalarına ve şiddete başvurmasına neden olabilmektedir.⁷⁵¹

Devletlerin yanı sıra, BM gibi uluslararası organizasyonlar da eğer self-determinasyonu kendi üye devletlerinin bütünlüğü ve birliğine yönelik saldırıları haklı çıkarmak veya davet etmek olarak yorumlarsa kendi kendilerini hemen hemen savunulmaz bir duruma koyacaklardır. Örneğin, bu nedenden ötürü BM her ne kadar bütün halkların self-determinasyon hakkına sahip olduğunu 1514 sayılı kararı (Sömürge Yönetimi Altındaki Ülkelere ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri) ile belirtmiş olsa da, kararın devamında herhangi bir ülkenin toprak bütünlüğüne ve ulusal birliğine herhangi bir şekilde engel olmanın BM ilkeleri ve amaçlarıyla bağdaşmayacağını belirtilerek bir ikazda bulunmuştur. Bununla birlikte BM, self-

⁷⁴⁷ Çevik, *Politik...*, s. 37.

⁷⁴⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 51.

⁷⁴⁹ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 5–6.

⁷⁵⁰ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 51.

⁷⁵¹ Çevik, *Politik...*, s. 37.

determinasyona siyasi bir ilke olarak davranmayı tercih etmiş ve onun rolünü bu açıdan belirlemeye çalışmıştır.⁷⁵² Bu bağlamda, ilkenin karşılaştığı diğer bir zorluk da self-determinasyona yasal bir hak mı yoksa siyasi bir ilke mi olarak başvurulacağına açıkça belirtilmemiş olmasıdır.⁷⁵³ Bir başka deyişle, self-determinasyonun bir ilke, bir hak ya da devletlerin uymasının gerekli olduğu genel uluslararası hukukun kati bir kuralı olup olmadığı oldukça tartışmalı bir konudur.⁷⁵⁴ Aslında, mesele self-determinasyonun bir hak ya da ilke olup olmadığı değildir. Önemli olan, self-determinasyon hakkındaki görüş birliğinin, uluslararası norm ve kuralların ne olduğudur.⁷⁵⁵ Bununla birlikte, uluslararası hukuk kuralları özellikle ulusal devlet sınırlarının topraksal bütünlüğünün korunması ilkesi self-determinasyon ilkesi ile çatıştığında topraksal bütünlük ilkesine öncelik vermektedir. Bu bağlamda, Vestfalya sisteminin ortaya çıkardığı devlet egemenliği ilkesine dayanan devlet ülkesinin bütünlüğü ilkesine değinmeden önce, egemenlik kavramını incelemek daha uygun olacaktır.

Egemenlik ilkesinin özü, diğer devletlerin iç işlerine karışılmaması ve topraksal bütünlüğün korunmasıdır.⁷⁵⁶ Bununla birlikte, egemenlik hakkında oldukça farklı görüşler de mevcuttur. Örneğin, bir görüşe göre egemenlik çok boyutlu bir konsepttir ve en azından üç farklı anlamı içine almaktadır. Bunlar: Uluslararası yasal egemenlik, Vestfalya egemenliği ve iç egemenliktir.⁷⁵⁷ Uluslararası yasal egemenliğin temel kuralı bağımsız topraksal varlıkları yasal olarak kabul etmesidir. Bu durum, özellikle devletlerin uluslararası antlaşmalara, mukavelelere girip girmemelerine özgürce karar vermeleri hakkına sahip olmaları anlamındadır. Bu tür egemenliğin en önemli örneği BM üyeliği olabilir. Vestfalya egemenliğinin temel kuralı ise, diğer devletlerin iç işlerine müdahaleden devletlerin kendilerini uzak tutmalarıdır. Her bir devlet kendi iç otorite yapısına karar verme hakkına sahiptir.⁷⁵⁸ Aslında, Vestfalya sisteminin ortaya çıkardığı devlet egemenliği ilkesine dayanan devlet ülkesinin bütünlüğü ilkesi, bu sistemin en önemli sonuçlarından biridir. Bu sistemde egemen devletler kendi siyasi bağımsızlıklarına zarar veremezler. Pratikte bunun anlamı, devletlerin bazı özel durumlar hariç, toprak bütünlüklerinden feragat etmemeleri anlamına gelir. Böylece var

---

⁷⁵² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 50–51.

⁷⁵³ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 50–51.

⁷⁵⁴ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 57.

⁷⁵⁵ Zhu and Blachford, “Ethnic Disputes...”, s. 34–36.

⁷⁵⁶ Zhu and Blachford, “Ethnic Disputes...”, s. 28.

⁷⁵⁷ Stephen D. Krasner, *Sovereignty, Organized Hypocrisy*, New Jersey, Princeton University Press, 1999, s. 2–25.

⁷⁵⁸ Krasner, *Sovereignty...*, s. 2–25.

olan bir devlet, etnik ulusalcıların kendilerine amaç edindikleri yeni bir devlet yaratmak için gerekli olan toprakların verilmesine razı olmaz. Çünkü bu durum, devlet egemenliğinin temel şartı olan devlet ülkesinin bütünlüğü ilkesini ihlal eder.⁷⁵⁹ İç egemenlik ise bir kural ya da norm olmamakla birlikte, devletin sınırları içindeki aktiviteleri kontrol etmesi anlamına gelmektedir. Sonuçta, bu görüşe göre ideal egemen devlet sisteminde egemenliğin bu üç anlamı karşılıklı olarak birbirlerini destekler.⁷⁶⁰ Fakat günümüz dünyasında egemenlik yeni uluslararası norm ve kurallarla tanışarak sarsılmış; evrensel insan hakları görüşlerinin üstünlüğü, uluslararası kurumların artması, dünya ekonomisinin bütünleşmesi gibi sebeplerle gittikçe kısıtlanmış bir ilkeye dönüşmüştür.⁷⁶¹ Öte yandan, her ne kadar egemenlik sarsılmış ve ihlal edilebilen bir ilke olsa da, dünyadaki devletlerin çoğu bu ilkedan vazgeçmeyerek ısrarla onu öne sürmüşler ve özellikle iç meseleleri olan etnik sorunlarına dışarıdan müdahalelerde bulunulmasına razı olmamışlardır.⁷⁶² Devletlerin bu ilkeyi uygulamakta ısrar etmeleri, egemenliğin genel olarak etnik ayrılıkçılığı engelleyen bir özelliğinin var olması nedeniyledir. Egemenliğin bu özelliği, devletlerin toprakları üzerindeki egemenliği hakkında uluslararası yasal normların olması, sistemin tüm birimleri için gerekli olan devletlerin birbirlerinin egemenliğini tanımaları ve egemenliğin devletlerin toprak bütünlüğünün korunması ve iç işlerine karışılmamasının gerekliliğini içermesi sayesinde oluşmaktadır.⁷⁶³ Bu açıdan, devletin güvenliği ve bölünmezliği için çok önemli olan devlet ülkesinin bütünlüğü ilkesi self-determinasyon talebinde bulunan ya da ayrılıkçı grupları olan devletler için bir nevi kalkan görevini görmektedir. Çünkü bu ilke, uluslararası hukuk kurallarına göre kurulmuş bir devletin topraklarının devletin rızası olmadan hiçbir biçimde bölünme ve parçalanmaya maruz kalamayacağını ve öteki devletlerin de bu bütünlüğe saygı göstereceklerini ifade eder.⁷⁶⁴ Gerek uluslararası hukukta gerekse çoğu devletin anayasasında bulunan bu ilke, self-determinasyonun uygulanması engelleyen en önemli unsur olarak görülebilir. Bununla birlikte, self-determinasyon ilkesinin karşısında devletlerin kendilerini koruma hakkı, devlete hıyanet kabilinden hareketlere karşı kanun yapma hakkı, iç düzeni koruma hakkı gibi ilkeler de

---

⁷⁵⁹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 42–43

⁷⁶⁰ Krasner, *Sovereignty...*, s. 2–25.

⁷⁶¹ Zhu and Blachford, “Ethnic Disputes...”, s. 41–42.

⁷⁶² Zhu and Blachford, “Ethnic Disputes...”, s. 28.

⁷⁶³ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 42–43.

⁷⁶⁴ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk...*, s. 17.

vardır.⁷⁶⁵ Fakat bu ilkeler, 1945'ten beri kurulmuş olan yeni devletlerin pek çoğunda bağımsızlık ve sömürge karşıtı hareketlerin self-determinasyon ilkesi etrafında oluşması ve özellikle Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılması ile ortaya çıkan devletlerin self-determinasyona dayandıklarını açıklamaları gibi durumlarında etkisiyle etnik grupların self-determinasyon taleplerinde bulunmalarını engelleyememiştir. Çünkü self-determinasyon, modern bir devletin inşa edilmesinde gerekli olduğu şüphe edilemez bir ilkedir. Öte yandan, bu ilke egemenlik ve devlet ülkesinin bütünlüğü ilkelerine bir saldırının başlatılması için güçlü bir platform sağlamakta⁷⁶⁶ ve çökuluslu devlet yapısına ciddi bir biçimde karşı koymaktadır.⁷⁶⁷ Bu nedenle, literatürde devletin ülkesel bütünlüğü ve self-determinasyon birbirleri ile çatışan ve rekabet eden ilkeler olarak ifade edilirler.

Tüm bunlar göz önüne alındığında, etnik ayrılıkçılar ve devletler uluslararası sistemin iki temel ilkesi olan devlet ülkesinin bütünlüğü ve self-determinasyon ile karşı karşıya kalırlar. Var olan devletler, bölünmeden hayatta kalmayı sağlamak için ilk doktrine, etnik ayrılıkçılar ise ayrılık ve bağımsızlık çabalarını gerçekleştirmek için ikinci doktrine müracaat ederler.⁷⁶⁸ Devletler sınırsız bir self-determinasyon hakkının potansiyel yıkıcı etkisinden korku duyarken, iç baskının kurbanı olan ve bir farklılıkları olduğunu oldukça fazla bir şekilde hisseden etnik gruplar ise (Filistinliler, Tamiller ve Kıbrıslı Türkler gibi) genellikle bağımsızlıkları için böyle bir sınırsız hakkı talep ederler.⁷⁶⁹ Devlete meydan okuyan etnik grup üzerinde ve devletin kendisi üzerinde olmak üzere yukarıda belirtildiği şekilde iki önemli etkisi olan self-determinasyon,⁷⁷⁰ onu talep edenler (etnik gruplar) ve ona karşı olanlar (devletler) arasında bir kutuplaşma yaratır. Bu durum, eskiden self-determinasyonun ateşli taraftarları olarak bağımsızlıklarını kazananların fikirlerini değiştirerek devletin toprak bütünlüğünün korunmasını savunanlar hâline dönüştükleri vakalarda açıkça görülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, Afrikalı ve Asyalı liderler bir zamanlar self-determinasyonu savunarak Avrupalı hükümetleri bu ilkeyi ihlal etmekle kınıyorlarken, şimdilerde ise

---

⁷⁶⁵ Connor, "Self-Determination...", s. 46.

⁷⁶⁶ Nagel, "Ethnic...", s. 349–350.

⁷⁶⁷ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 5.

⁷⁶⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 42–43.

⁷⁶⁹ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 28–30.

⁷⁷⁰ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 53–55.

kendi azınlıklarının bir kısmının talep ettiği bu hakkı kabul etmeyerek statükonun koruyucuları hâline gelmişlerdir.⁷⁷¹

Etnik grupların self-determinasyon talep etmelerinin en önemli nedeni ise bu ilkenin geniş otonomi arayışındaki etnik grup için cesaret duygusunu arttırması ve onlara meşruluk sağlamasıdır. Aynı zamanda, etnik bir azınlığı ulusal bir azınlığa dönüştürmeyi de bu ilke başaracaktır. Öte yandan, devletler açısından ise bu ilkenin icrası büyük bir problem yaratabilir.⁷⁷² Devletlerin grupların self-determinasyona yönelmelerinden çekinmelerinin ve bu durumun sorunlara yol açacağını düşünmelerinin nedeni, daha önce de belirtildiği gibi bu ilkeyi var olan ulusal birliğin çökmesi anlamında algılayabilmeleri,⁷⁷³ ilkenin gruplara yok edilemeyecek bir meşruluk hakkı kazandırabilmesi ve devletlerin kendi meşruluklarının tehlike altına girebileceğini düşünmelerinden kaynaklanmaktadır.⁷⁷⁴ Bu nedenlerden ötürü, yöneten elitler bu çıkmazdan kurtulmanın farklı yollarını denerler ve bu yolların çoğunda da genellikle yanlış hareket ederler. Örneğin, daha önce de değinildiği gibi devletler bu durumdan kurtulmak için inkârcı politikalar izleyebilir veya etnik sorun veya kargaşanın dış güçler tarafından çıkarıldığını iddia edebilirler.⁷⁷⁵ Bu tarz politikaların altında yatan unsurlar genellikle, devletlerin etnik grupların tanınması fikrinin egemenlik ile bağdaşmayacağını düşünmeleri, grupları self-determinasyon talebinden uzak tutma istekleri ve dış güçlerin grupları self-determinasyona teşvik ettiklerini iddia ederek, aslında etnik bir sorunun yaşanmadığını kanıtlama çabalarıdır.⁷⁷⁶ Daha fazla baskı uygulanan otoriter rejimlerde ise, genellikle self-determinasyon hareketlerinin varlığı hiçbir şekilde onaylanmaz. Bu hareketler birkaç provokatör veya tatmin olmamış ve isyan çıkartmaya hazır kişilerin aktiviteleri olarak algılanır ve bu durumda da fiilî olarak self-determinasyonun yapılması imkânsız bir hâl alır.⁷⁷⁷

Aslında, devletlerin self-determinasyon taleplerine yönelik cevapları genellikle baskıcı bir nitelik taşımaktadır.⁷⁷⁸ Çünkü devletlerin varlıklarını korumaya yönelik bir ihtiyacın olduğunun varsayılması ve hükümetlerin de bu yönde karar verme eğiliminde olmaları, self-determinasyon talebine karşılık hükümetlerin ayrılığı önleme ve isyanı

⁷⁷¹ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 16.

⁷⁷² Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 53–55.

⁷⁷³ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 300.

⁷⁷⁴ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 28–30.

⁷⁷⁵ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 55–56.

⁷⁷⁶ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 55–56.

⁷⁷⁷ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 17.

⁷⁷⁸ Connor, “Self-Determination...”, s. 51–52.

bastırma haklarını ileri sürmelerine neden olur. Hükümetler çoğu zaman, arzu edilen bu bağımsızlığı devlete karşı yapılan bir hainlik olarak algılamaktadırlar.⁷⁷⁹ Aynı zamanda, devletler bu tür hareketlere karşı askerî seferberlik yürütmekten de çekinmezler. Yakın tarihte Cezayir, Burma, Burundi, Tibet, Kongo, Hindistan, Endonezya, Irak, Nijerya, Ruanda ve Uganda gibi ülkelerde bu tür hareketlere karşı askerî nitelikli cevaplar verilmiştir. Ayrıca, self-determinasyon hareketlerinin liderleri kötü muamelelerle karşılaşmış ve sıklıkla sürgüne gönderilmiştir. Self-determinasyonu varlıklarını sürdürmeye yönelik bir tehdit olarak gören devletler, şiddet içeren cevaplar verme ve isyancıları vatan haini görme eğiliminde hareket ettikleri için self-determinasyon savunucularına yönelik ağır cezalar içeren yasalar da çıkartabilirler. Bu yasalar çokuluslu devletlerin çoğunda, hatta bazen demokratik olanlarında bile bulunmaktadır. Burada önemli olan asıl sorun, çokuluslu devletlerde giderek büyüyen self-determinasyon ve ulusçuluk hareketlerine demokratik olmayan yollarla cevap verme eğiliminin artmasıdır.⁷⁸⁰

Sonuçta, etnik grupların self-determinasyon talepleri devletlerin onlara aşırı bir baskı uygulamasına ve grupların saldırgan ve militan çabalar sergilemesine neden olabilir.⁷⁸¹ Çünkü self-determinasyon talebine karşılık devlet tarafından baskı ve şiddet gibi güçlükler karşısında kalan bir grup, aynı şekilde şiddete başvurarak mevcut durumu daha da kötüleştirebilmekte ve devlet yetkilileri de şiddet eylemlerine büyük olasılıkla daha fazla şiddetle karşılık vererek çatışmanın seviyesini yükseltebilmektedir.⁷⁸² Bu durum da, etnik savaş gibi olumsuz gelişmelere yol açarak çatışmanın kapılarını dışarının müdahalelerine açacak ve boyutunu uluslararası seviyeye taşıyacaktır.⁷⁸³ Bu bağlamda, etnik savaş ve soykırıma bağlı olarak etnik çatışmaların uluslararası düzeye çıkmasının devletlerin toprak bütünlüğü ve egemenlikleri ile yakından ilgili olduğu söylenebilir. Bunun nedeni ise, daha önce de belirtildiği gibi rekabet eden uluslararası normlara sahip olan uluslararası sistemdir. Başka bir ifade ile bu durumun nedeni, egemenlik ve devlet ülkesinin bütünlüğü ilkeleri ile insan haklarının (özellikle self-determinasyon hakkı ve azınlık haklarının) rekabet hâlinde olması ve güçlü aktörlerin de kabul edilen uluslararası kurallara uymayan politikalar takip etmeleridir.⁷⁸⁴ Öte

⁷⁷⁹ Connor, *Ethnonationalism...*, s. 16.

⁷⁸⁰ Connor, "Self-Determination...", s. 51–52.

⁷⁸¹ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 27.

⁷⁸² Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 65–66.

⁷⁸³ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 27.

⁷⁸⁴ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 42–43.

yandan, etnik bir grup self-determinasyon çabasını gerçekleştiremediyse insan ve azınlık haklarını öne sürerek ve self-determinasyon taleplerinin baskıcı bir devlete karşı haklı bir ulusal kurtuluş savaşı olduğu savunmasını yaparak uluslararası dikkati üzerine çekmeye ve uluslararası destek sağlamaya çalışabilmektedir.⁷⁸⁵ Neticede, bu tür nedenlerden ötürü self-determinasyon talebi herhangi bir azınlık problemi tipine uluslararası bir boyut kazandırabilmektedir.⁷⁸⁶ Bu durumun en göze çarpan örneklerinden biri, 1988’de etnik gruplar arasında bir çatışma olarak başlayan ve daha sonra devletler arası bir savaşa dönüşen Dağlık Karabağ üzerindeki çatışmadır. Bu çatışmada, Dağlık Karabağ Bölgesi’nde yaşayan Ermeniler ve Ermenistan Hükümeti, iddialarını self-determinasyon hakkına, yine bu bölgede yaşayan Azeriler ve Azerbaycan Hükümeti ise devlet ülkesinin bütünlüğü ve sınırların dokunulmazlığı hakkına dayandırmıştır.⁷⁸⁷ Self-determinasyon talebinde bulunan etnik azınlıkların uluslararası müdahale ve desteğin seviyesini ve genişliğini etkilemesi de önemli konulardan biridir. Örneğin, daha fazla isyan ve şiddet hareketlerinde bulunan etnik gruplara uluslararası destek verilme olasılığı muhtemelen azalacaktır. Çeçen sorunu bu açıdan anlamlı bir örnek teşkil etmektedir. Çeçenler’in yakın zamanlarda Rusya’ya yönelik terörist saldırıları nedeniyle, onlara yönelik uluslararası sempati azalmış ve Çeçenistan lehine dış müdahale olası gözükmemiştir.⁷⁸⁸

Öte yandan, devletler self-determinasyonu kısıtlamanın etnik gruplar da gerçekleştirmenin yollarını ararken, ne uluslararası hukuk ne de uluslararası uygulamalar var olan bir devletten ayrılmaya yönelik bir grup için kesin bir hak içermektedir. Örneğin, daha öncede belirtildiği gibi her ne kadar BM kararlarında ulus ve hak kelimeleri geçse de BM maddeleri self-determinasyonu uluslardan ziyade halkların başvuracağı ve bir hak olarak değil, daha çok bir ilke olarak kabul etmektedir.⁷⁸⁹ Bununla birlikte, 1945 tarihli BM Antlaşması’nda devlet egemenliği, toprak bütünlüğü ve self-determinasyon ilkeleri savunulduğu hâlde sonuncu ilkenin uygulamada daha az önemli olduğu görünen bir gerçektir. BM Antlaşması’na göre, self-determinasyon esas olarak sadece sömürgelere ve vesayet altındaki topraklara uygulanırken, genel olarak toprak bütünlüğü ve devlet egemenliği ilkeleri daha geçerli

---

⁷⁸⁵ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 65–66.

⁷⁸⁶ Zhu and Blachford, “Ethnic Disputes...”, s. 27.

⁷⁸⁷ Ergun, “Güney Kafkasya’da...”, s. 197-203.

⁷⁸⁸ Zhu and Blachford, “Ethnic Disputes...”, s. 32.

⁷⁸⁹ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 28–30.

olmuştur.⁷⁹⁰ Dahası, self-determinasyon ilkesinin devlet ülkesinin bütünlüğü ilkesine karşı aykırı bir biçimde kullanılmayacağı da, 1970 tarihinde BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen 2625 sayılı Devletler Arasında İşbirliğine ve Dostça İlişkilere İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirisi'nde açıkça ifade edilmiştir.⁷⁹¹ Bu nedenlerden ötürü, diğer halkları tanıyıp tanımama ve bunlara öz yönetim ya da kendi kaderini tayin hakkı verip vermeme konularının devlet otoritelerinin inisiyatifinde olduğu söylenebilir.⁷⁹²

Tüm bunlarla birlikte, self-determinasyon hakkının ayrılma hakkı ile aynı anlama gelmediğini belirtmekte de yarar vardır.⁷⁹³ Çünkü self-determinasyon talebi, bazı bilim insanları ve uzmanlar tarafından var olan bir devlette yaşayan bir etnik veya ulusal grup için yeni bir devlet oluşturma veya otonomi kurmaya yönelik kuvvetli çabalar olarak görülebilmektedir. Buna göre, bu talebin uzantısı olarak da ayrılıkçılık görüşü ortaya çıkmaktadır.⁷⁹⁴ Örneğin bir görüşe göre, self-determinasyon ile ayrılma arasındaki bağlantı, self-determinasyonun moral ve psikolojik çekiciliğinin kendi ayrılıkçı hırslarına destek bulmaya çalışan birçok etnik grubu bu ilkeyi gündeme getirmeye zorlamasıyla ortaya çıkmaktadır.⁷⁹⁵ Fakat etnik gruplar, sadece var olan bir devletten fiilî olarak ayrılmayı amaçlayarak self-determinasyon talebinde bulunmazlar. Aynı zamanda onlar, içinde buldukları devlet yapısında kültürel kimliklerini korumak, kendi iç işlerini idare etmek ve eşit katılım hakkı talep etmek adına da self-determinasyonu öne sürebilirler.⁷⁹⁶ Çünkü bütün etnik veya ulusal gruplar bağımsız bir devlet kurmak amacıyla değildir. Burada önemli olan grupların özelliğidir. Bu özellikler grupların self-determinasyona yönelmelerini sağlar. Bu nedenle, bu ilke mutlaka ayrılmayı, bağımsızlığı ya da var olan devleti parçalamayı gerçekleştirmek için kullanılmaz.⁷⁹⁷

Öte yandan, bazı grupların (Kürtler, Tamiller, Tibetliler, Filistinliler, Keşmirliler, Sihler gibi) self-determinasyon talepleri ayrılmaya da dönüşebilir. Bu durumun gerçekleşmesi ise bazı değişken unsurlara tabidir. Bu unsurlar devlet şekli, devletin içinde veya dışında etnik grubun memnuniyetsizliklerinin seviyesi, grubun

⁷⁹⁰ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 59.

⁷⁹¹ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk...*, s. 11.

⁷⁹² Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 59.

⁷⁹³ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 40-41.

⁷⁹⁴ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 34-36.

⁷⁹⁵ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 63.

⁷⁹⁶ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 300.

⁷⁹⁷ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 34-36.

ayrılığa yönelik bir eğiliminin olması şeklinde sıralanabilir.⁷⁹⁸ Ayrıca, belirli bir bölgede kendi kendini yönetme isteği ve geçmişte bağımsız yaşanmış olmasıyla birlikte bunu tekrar başarma arzusu self-determinasyon talebinin ayrılmaya dönüşmesinde çok önemli faktörler olarak gözükmektedir.⁷⁹⁹ Ayrılmaya yönelik teşebbüsler çoğu zaman Eritre, Güney Sudan, Kuzey Sri Lanka, Doğu Bengal ve Biafra’da olduğu gibi, büyük gruplar bölgesel olarak yoğunlaştığında ve bu grupların çıkarlarına karşı çalışan bir merkezî otoritenin olduğunu idrak ettiklerinde ortaya çıkmaktadır.⁸⁰⁰ Bununla birlikte, ayrılıkçı grupların amacı merkezî gücü ele geçirmek değil, çoğu zaman tamamen devletten çıkmaktır. Toprakla olan etnisite bağı, bu ayrılıkçı alanlarda devlet kurma ya da başka bir devlet ile birleşme amaçlarını yaratır.⁸⁰¹ Bunun sonucunda da, bir veya daha fazla etnik grubun merkezî bir otoriteden otonomi elde etmek veya onun kontrolünü azaltmak ya da tamamen ondan ayrılmak amaçları için devlet ile giriştiği ayrılıkçı çatışmalar ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, bu tür çatışmalarda, devlet ve ayrılıkçı gruplar genellikle dış destek elde etmeye çalışırlar. Özellikle büyük ve bölgesel güçlerin ya da üçüncü bir tarafın ayrılıkçı etnik çatışmalara müdahil olması ile mesele uluslararası bir seviyeye çıkabilmektedir. Hindistan’ın 1971’de Bengalli ayrılıkçılar ile Pakistan arasındaki çatışmaya müdahalesi bunun en iyi örneklerindedir. Yine Hindistan’ın 1987’de Sri Lanka’ya asker göndermesi de uluslararası düzeye çıkan ayrılıkçı etnik çatışmalara başka bir örnek oluşturmaktadır.⁸⁰²

Ayrıca, bu tür çatışmalar kolay bir şekilde çözümlenememeleri ve uzun süre devam etmeleri nedeni ile de uluslararası bir boyut kazanabilirler. Ayrılıkçı çatışmaların uzun sürmesindeki esas unsurlar mutlak egemenlik ve self-determinasyondur. Mutlak egemenlik, ayrılıkçı hareketlerin otoriteleri tarafından ısrarla dile getirilen bir unsurdur. Çünkü ayrılıkçı liderler diğer devletlerin onları bir devlet olarak tanımalarını sağlamak zorundadırlar. Bu amaç doğrultusunda egemenliklerini kanıtlamak için tarihi geçmişlerini ortaya koyarlar. Ayrıca, onlar meşruluk kaynağı olarak self-determinasyon hakkına müracaat ederler. Ayrılıkçı hareketlerin çoğu onlara yabancı olan ve onlara

---

⁷⁹⁸ Zhu and Blachford, “Ethnic Disputes...”, s. 36–37.

⁷⁹⁹ Zhu and Blachford, “Ethnic Disputes...”, s. 34–36.

⁸⁰⁰ Newland, “Ethnic Conflict...”, s. 148.

⁸⁰¹ Dov Lynch, “Separatist States and Post-Soviet Conflicts”, *International Affairs*, Vol: 78, No: 4, (Oct., 2002), s. 834.

⁸⁰² Carment and James, “Secession and Irredenta...”, s. 200; Carment and James, “The United Nations...”, s. 69; Carment, “The International...”, s. 139; Stephen M. Saideman, “Discrimination in International Relations: Analyzing External Support for Ethnic Groups”, *Journal of Peace Research*, Vol: 39, No: 1, (Jan., 2002), s. 28–29.

baskı uygulayan yönetim karşısında self-determinasyonu ve mutlak egemenliği ileri sürmede ısrar ettikleri için çatışmanın çözümlenmesinde federalizm ve güç paylaşımı gibi yöntemlerin uygulanması pek mümkün değildir. Çünkü ayrılıkçı etnik gruplar, kendi egemenliklerine bir tehdit olarak gördükleri için bu tür çözümleri reddederler. Bu nedenle, bu tür çatışmalar kolay bir şekilde çözümlenememekte ve dolayısıyla daha uzun süren bir özellik sergilemektedirler. Ayrılıkçı çatışmaların uzun sürmesinde bir başka unsur da korkudur. Aslında, korku çatışmaların yükselmesinde hem bir başlangıç unsuru hem de devlet inşası için ayrılıkçı hareketler tarafından kullanılan bir araçtır. Bu durumdan çıkan ilk sonuç güvensizliğin sömürülmesidir. İkincisi ise, ayrılıkçıların güvenliklerini garanti edecek olan hukuk kurallarına inanmamalarıdır. Bununla birlikte, derin ekonomik zayıflık, artan suç işleme oranı ve katı siyasi kararlar da çatışmanın uzamasında rol oynamaktadır. Sonucunda bu faktörlerle birlikte, dış güçlerin müdahalesi ve ayrılıkçı grup ile ev sahibi devletin çeşitli hareketleri ayrılıkçı çatışmaların uzamasına ve uluslararası bir boyut kazanmasına neden olabilmektedir.⁸⁰³

Öte yandan, ayrılıkçı bir hareketin amacına ulaşabilmesinde büyük ölçüde uluslararası politikalar, çıkarlar dengesi ve büyük güçler etkili olacaktır.⁸⁰⁴ Fakat bununla birlikte, dünyadaki birçok etnik ayrılıkçı hareketin çok azının amacına ulaştığı görülmektedir.⁸⁰⁵ Bu durumun nedeni var olan devlet sınırlarının eğer rızaya dayalı bir ayrılıkla değişmediyse uluslararası hukukta dokunulmaz olmasıdır. Var olan devletlerin toplumsal bütünlüğünü koruyan ilkeler özellikle Koloni Ülkelerinin ve Halklarının Bağımsızlığının Garanti Edilmesi Hakkındaki Deklarasyon (1960) ve Devletlerarası Dostça İlişkiler ve İşbirliği Hakkındaki Uluslararası Hukukun İlkeleri Deklarasyonu'nda (1970) vurgulanmıştır. Bu iki deklarasyon da BM Genel Kurul'undan geçerek uluslararası hukukun bir kısmını oluşturmuştur. Aynı zamanda BM'nin bu iki deklarasyonu bir taraftan self-determinasyonu kabul ederken, diğer taraftan da self-determinasyon ve ülkesel bütünlük ilkeleri arasındaki dengeye bir darbede bulunur. Bunu da özellikle var olan egemen devletlerden tek taraflı ayrılmaya yönelik kısıtlayıcı maddeler koyarak yapar. Daha önce de belirtildiği gibi BM, self-determinasyonun var olan bir devletin ülkesel bütünlüğünü tehdit edecek bir harekete yönelik maksatlarını kabul etmez. Kısaca, tek taraflı bir ayrılığa karşı devletlerin lehinde kurallar koymuş olan uluslararası hukuk çoğu zaman devletlerin ülkesel

⁸⁰³ Lynch, "Separatist States...", s. 835-843.

⁸⁰⁴ Saideman, "Discrimination...", s. 28-29.

⁸⁰⁵ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 191; Carment and James, "The United Nations...", s. 62.

bütünlüğünün tarafını tutar. Bu nedenle, sadece bir anlaşmaya dayalı ayrılma söz konusu olduğunda uluslararası hukuk normlarına bu durumun uygun olduğu kabul edilir.⁸⁰⁶

Tüm bu açıklamalara dayanarak, eğer etnik bir grubun self-determinasyon talebi var olan bir devletten ayrılma ya da toprak elde etme anlamındaysa uluslararası hukuk ve topluluğun çoğu zaman bu talebi desteklemeyeceklerini söyleyebiliriz. Bu tür taleplere destek şeklinde yapılan dış müdahaleler de sıklıkla uluslararası hukuk ve topluluk tarafından meşru olarak kabul edilmezler.⁸⁰⁷ Çünkü etnik ulusalcı hareketin amacı olan egemen bir devlet yaratma, belirtildiği gibi uluslararası hukuk kurallarına göre tarafların karşılıklı anlaşmasıyla yapılan bir bölünmenin sonucu olabilir.⁸⁰⁸ Başka bir ifade ile, egemen bir devlet yaratma baskı ve güç yoluyla oluyorsa, uluslararası hukuk kuralları bunu kınar ve kabul etmez.⁸⁰⁹ Fakat ayrılıkçı hareketlerin temsilcileri ve var olan devletlerin hükümetleri tarafından yapılan gönüllü düzenlemeler (Çek ve Slovaklar'ın ayrılmasında olduğu gibi) çok nadir olarak ortaya çıkmaktadır.⁸¹⁰

Öte yandan, her ne kadar uluslararası hukuk kuralları tarafların karşılıklı anlaşmasıyla ayrılmanın geçerli olabileceğini belirtse de, uluslararası topluluk bazı durumlarda tek taraflı ayrılmalara destek verebilmektedir. Aslında, bazı bilim insanları ve uzmanlar tarafından uluslararası hukuk kurallarının dış bir güç tarafından askerî işgalden kurtulma ve dekolonizasyon şartları altındaki durumlarda toplumlara ayrılık hakkını tanıyabildiğini ileri süren görüşler mevcuttur. Ayrıca, self-determinasyon ilkesine dayanarak ayrılığın desteklenmesinin, tıpkı Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılma sürecinde olduğu gibi eski baskıcı çokuluslu devletlerin olduğu durumlarda kabul edilebilir olduğu da öne sürülmektedir. Bununla birlikte, tek taraflı ayrılık olaylarında başarılı olan Bangladeş ve Doğu Timör vakalarına baktığımızda, bu iki ayrılığında self-determinasyon ilkesinden daha çok esasen dış müdahale nedeniyle başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Bu iki vakada da self-determinasyon hakkı etnik baskı neticesinde değil, var olan uluslararası sınırlarda yapılan yeni düzenlemelerle getirilen bir çözüm olarak kullanılmıştır.⁸¹¹ Aslında, tek taraflı ayrılmaya yönelik en önemli örneklerden biri de Kosova'nın sekiz seneden beri var olan de facto (fiilî)

---

⁸⁰⁶ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 36–38.

⁸⁰⁷ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 40–41.

⁸⁰⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 42–43.

⁸⁰⁹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 42–43.

⁸¹⁰ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 36–38.

⁸¹¹ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 37–38.

bağımsızlığından sonra 17 Şubat 2008’de resmî (de jure) olarak bağımsızlığını ilan etmesidir.⁸¹² Sömürgeler dışında self-determinasyonun uygulanması açısından oldukça önemli olan ve BM Güvenlik Konseyi’nde Rusya’nın vetosuna rağmen gerçekleştirilen bu tek taraflı bağımsızlık,⁸¹³ ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika, İtalya ve Türkiye tarafından hızlı bir şekilde tanınırken, başta Sırbistan olmak üzere Rusya ve Çin tarafından ise BM Güvenlik Konseyi’nin “Kosova’yı Sırbistan’ın bir parçası olarak kabul eden” 1244 sayılı kararı nedeni ile uluslararası hukuka aykırı olduğu ileri sürülerek tanınmamıştır.⁸¹⁴ Bununla birlikte, Kosova’nın bu tek taraflı bağımsızlığı birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Çünkü anayasal anlamda bağlı olduğu ülkenin otonom bir parçası olan Kosova, self-determinasyon ilkesi çerçevesinde bağlı olduğu ülkenin onayını almadan uluslararası anlamda tanınmıştır. Diğer taraftan, belirtildiği gibi bu tanınma BM’nin 1244 sayılı kararına rağmen gerçekleşmiştir. Bu durumun sonucunda da, ayrılıkçı hareketlerin olduğu ülkeler büyük bir endişe içerisine girerken, ayrılıkçı gruplarda Kosova’nın bu bağımsızlığını kendi davaları için kullanmaya başlayarak bu endişenin haklılığını ispat etmişlerdir.⁸¹⁵ Örneğin, Güney Osetya ve Abazya bu durumu örnek göstererek bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.⁸¹⁶ Bu örnekten de anlaşılacağı üzere, uluslararası topluluk eğer üçüncü tarafın tüm müdahalelerine rağmen gruplar üçüncü tarafın bir barış antlaşmasını sağlayacaklarına inanmayarak ya da karşılıklı olarak bir barış antlaşmasını benimsemeyerek çatışmaya devam ediyor ve toplumsal ayrılık gün geçtikçe artıyorsa, o zaman grupları ayırmanın mantıklı bir çözüm olabileceğini düşünebilmektedir.⁸¹⁷

Sonuç olarak, uluslararası topluluk ve uluslararası hukuk kuralları etnik gruplara ayrılık için bir destek veya cesaret sağlamazlar. Fakat self-determinasyon ve azınlık hakları gibi etnik grupları ilgilendiren hakların uluslararası hukuk tarafından insan hakları ve özgürlük konuları içinde kabul edilmesi, etnik grupların bu hakları öne sürmelerinde oldukça etkili olmuştur. Bu nedenle, self-determinasyon ve azınlık hakları

---

⁸¹² İlyas Kamalov, “Karadeniz Bölgesi’ndeki Bazı Güncel Sorunlar”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 21, (Bahar, 2009), s. 16-17.

⁸¹³ Kamalov, “Karadeniz Bölgesi’ndeki...”, s. 16-17.

⁸¹⁴ Sezen Ceceli, “Kosova’nın Bağımsızlık Sorunu”, http://www.setav.org/index.php?Itemid=29&id=427&option=com_content&task=view. 06.10.2009.

⁸¹⁵ Hasan S. Özertem, “Kosova’nın Bağımsızlığı ve Dağlık-Karabağ Meselesi”, <http://www.usakgundem.com/yazar/940/kosova%E2%80%99nin-bagimsizligi-ve-daglik-karabag-meselesi.html>. 06.10.2009.

⁸¹⁶ Kamalov, “Karadeniz Bölgesi’ndeki...”, s. 16-17.

⁸¹⁷ Stephen M. Saideman, “Overlooking the Obvious: Bringing International Politics Back into Ethnic Conflict Management”, *International Studies Review*, Vol: 4, No: 3, (Autumn, 2002), s. 75.

ile ilgili etnik sorunlar birçok devlet içerisinde hâlâ varlığını sürdürmektedir.⁸¹⁸ Günümüzde, self-determinasyon ile ilgili olarak etnik çatışma yaşayan yaklaşık elli kadar ülke bulunmaktadır.⁸¹⁹ Aynı zamanda, her ne kadar bu haklar etnik grubun bağımsız bir devlet olma isteğine destek verilmesi gerektiği anlamına gelmese de,⁸²⁰ gruplara meşruluk kazandırması açısından da çok önemlidir. Gruplara meşruluk kazandırması ve ulusal birliği ve bütünlüğü bozabilmesi nedeniyle self-determinasyondan çekinen devletler ise bu haklar karşısında devlet ülkesinin bütünlüğü ve iç işlerine karışmama ilkelerini öne sürerler. Tüm bunların neticesinde de, self-determinasyon hakkının uluslararası ilişkilerde etnik gruplara meşruluk kazanmada anahtar bir ilke hâline gelmesi ve istikrarlı ve demokratik çoketnili bir toplum yaratma şansını kötü bir şekilde etkilemesi etnik sorunların boyutunu uluslararası seviyeye taşıyabilmektedir.⁸²¹ Özellikle devletlerin, bu tür taleplere karşı baskı ve şiddet yollarını kullanmaları ve etnik grupların da şiddete karşılık şiddetle cevap vermeleri çatışmanın boyutunu uluslararası seviyeye çıkarabilir. Fakat bununla birlikte etnik grupların şiddete başvurmaları gerek uluslararası topluluk gerekse dünya kamuoyunda hoş karşılanmaz ve bu grupların lehine müdahale ve destek olasılığını azaltır. Oysa gruplar şiddete yönelmediklerinde uluslararası destek kazanma olasılıkları da yükselecektir. Öte yandan, self-determinasyon ve azınlık hakları konusunda daha hoşgörülü olan bir devlet karşısında etnik grupların uluslararası destek sağlama olasılıkları pek yoktur. Ayrıca, self-determinasyon ve azınlık haklarını ileri süren etnik bir grubu destekleyen dış bir gücün varlığı da sorunun uluslararası seviyeye çıkmasına neden olabilir. Bu tür durumlarda grubun destekleyicisi olan devlet, konuyu uluslararası insan hakları platformlarına taşıyarak, sorunun dünya gündemine oturmasını ve böylelikle uluslararası bir boyut kazanmasını sağlayabilir.

B. Etnik Çatışmaların Etnik Savaş Niteliği Kazanması

Bir araştırmaya göre, 1945'ten beri gerçekleşmiş olan yüz savaşın hemen hemen yarısı etnik savaş niteliği taşımaktadır.⁸²² Dünya sahnesinde giderek artan bir oranda yer alan soykırım ve etnik savaş gibi ciddi etnik felaketler etnik sorunların uluslararası

⁸¹⁸ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 45.

⁸¹⁹ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 300.

⁸²⁰ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 45.

⁸²¹ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 23-27.

⁸²² Welsh, "Domestic...", s. 43.

boyut kazanmasının nedenlerinden biridir. Etnik çatışmaların etnik savaşa dönüşmesi özellikle uluslararası müdahalelerin kapılarını açtığı için meselenin uluslararası bir seviyeye çıkmasına neden olmaktadır. Genellikle bu tür durumlarda sadece dış müdahalelerin (Kosova ve Ruanda’da olduğu gibi) bu trajedileri durdurabilmesi nedeni ile mağdur olan taraflar çoğu zaman bu tür bir müdahale talep ederler. Bununla birlikte, etnik savaşa yönelik yapılan dış müdahaleler sadece insani boyutta olmazlar. Bu tür uluslararası müdahaleler dış devletlerin güç politikaları, savaşın yaşandığı yerin stratejik bir köşe olması ve savaşın uluslararası güvenlik ve istikrarı olumsuz etkilemesi gibi çeşitli sebeplerden dolayı da yapılabilir. Öte yandan, etnik savaşlara dış müdahaleler çoğu zaman uluslararası ahlak kuralları ve insan hakları nedenleri ile yapıldığı için ya sadece üstünkörü bir rol oynarlar ya da müdahale eden güçlerin tarihi bağları, stratejik düşünceleri ve savaşın jeopolitik etkileri gibi nedenlerden dolayı etkin bir rol oynayamazlar.⁸²³ Bununla birlikte, uluslararası müdahale işe yarasın veya yaramasın, savaşa dönüşmüş etnik çatışmalara uluslararası bir boyut kazandırmada ya da zaten kazanılmış bu boyutun pekişmesinde oldukça önemlidir.

Bu bağlamda etnik savaşları incelediğimizde, bu tür savaşların etnik topluluklar arasında veya etnik topluluk ve devlet arasında yaşandığını görürüz. Birçok durumda düşman etnik gruplar devlet sınırları, vatandaşlık ve kimlik hakkında uzlaştırılmaz,⁸²⁴ barışçıl bir ayrılma veya yeni anayasal düzenlemeler hakkında da anlaşamazlar.⁸²⁵ Bu durum gerçekleştiğinde de etnik ihtilafların çoğu şiddete dönüşür ve bazen de etnik savaş biçimini alırlar.⁸²⁶ Bununla birlikte, etnik çatışmalar başka şekillerde de etnik savaşlara dönüşebilirler. Örneğin, eğer çoketnili bir devlet bazı etnik gruplarının ayrılmasına izin veriyor ve parçalanmayı başlatıyorsa, fakat bununla birlikte diğer gruplar tam bağımsız değilse etnik savaşın çıkması mümkün olabilmektedir. Bu durum eski Sovyetler Birliği’nde meydana gelmiştir. On beş cumhuriyet başarılı olarak Moskova’dan ayrılırken, Çeçenistan’ın tam bağımsızlığını elde edememesi Rusya ile aralarında etnik bir savaşın doğmasına neden olmuştur. Öte yandan, etnik çatışmaların şiddetlenerek savaşa dönüşmesi başka yollarla da olabilmektedir. Örneğin, bir A Devleti, kendi devletini kurması için etnik bir grup olan B’ye izin vererek parçalandığında, B’deki bir azınlık grubu da B’den ayrılmaya çalışabilir. Eğer A ile

---

⁸²³ Zhu and Blachford, “Ethnic Disputes...”, s. 29-30.

⁸²⁴ Sambanis, “Do Ethnic...”, s. 259–262.

⁸²⁵ Brown, “Causes...”, s. 15-16.

⁸²⁶ Sambanis, “Do Ethnic...”, s. 259–262.

etnik bağı varsa, bu azınlık grubu A Devleti'ne bağlanmak isteyebilir. Örneğin, Yugoslavya'dan Hırvatlar ayrıldığında, Hırvatistan içindeki Sırlar da Hırvatistan'dan ayrılmaya çalışmış ve Yugoslavya'daki Sırlar ile birleşmek istemişlerdir. Benzer olarak, Gürcistan Sovyetler Birliği'nden ayrıldığında, Güney Osetyalılar Rusya'daki Osetyalı akrabalarıyla birleşmek için Gürcistan'dan ayrılmaya çalışmışlardır. Bununla birlikte B'de ayrı bir etnik kimliğe sahip olan bir azınlık grubu kendi devletini kurmak da isteyebilir. Örneğin, Moldova Sovyetler Birliği'nden ayrıldığında, Gagauzlar kendi devletini kurmak için Moldova'dan ayrılmaya çalışmışlardır. Bu tür zincirleme reaksiyonların çoğu aşırı derecedeki şiddet seviyeleri ile birlikte yürüdükleri için etnik çatışmalar kolay bir şekilde etnik savaflara dönüşebilmektedir.⁸²⁷

Etnik çatışmalar, bu çatışmalara çeşitli şekillerde komşu güçlerin katılmasıyla da savafla dönüşebilmektedir. Bu yollardan biri şu şekilde gerçekleşebilir: Eğer kendi devletini kurmak için B'nin ayrılmasına A Devleti izin veriyorsa, B'nin içindeki azınlık grubu C Devleti'ndeki etnik akrabalarına katılmak için B'den ayrılmaya teşebbüs edebilir. Sovyetler Birliği'nden Azerbaycan ayrıldığında, Dağlık Karabağ'daki Ermeniler'in Azerbaycan'dan ayrılarak Ermenistan'a katılmaya teşebbüs etmeleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir. İkincisi ise, bir azınlık grubu zulüm gördüğünde komşu devletlerdeki etnik akrabalarının onu savunmaya gelmesi ile ortaya çıkmaktadır. Örneğin Rusya, Estonya ve Litvanya'daki Ruslar'ın siyasi ve ekonomik hakları ihlal edildiğinde buradaki Ruslar'a yardım edeceğini ifade etmiştir. Aynı şekilde Arnavutluk da, Sırbistan Kosova'daki Arnavutlar'a baskı yapıp, kovmaya teşebbüs ettiğinde Kosovalı Arnavutlar'ı savunmaya çalışmıştır. Bu tür durumlar ciddi savaflara yol açabilmektedir. Örneğin, bu durum Balkanlar'daki savaşın yayılma nedenlerinden biri olarak görülebilmektedir. Üçüncüsü ise, kendini etnik olarak tanımlayan ve yeni kurulmuş devletlerin komşu devletlerde bulunan etnik akrabalarını otonomi ve tam bağımsızlık talep etmeleri yönünde etkileyebilmeleri ve böylelikle komşu devletlerin tedirgin olmalarından kaynaklanmaktadır. Örneğin, bağımsız Azerbaycan Devleti'nin oluşumu büyük bir Azeri nüfusa sahip olan İran'ı tedirgin etmiştir. Bağımsız Kazakistan'ın oluşumu da Kazak nüfusu nedeni ile Çin'e sorun yaratmıştır. Neticede, eğer bu gruplar bağımsızlığa veya yeni kurulan etnik akraba devlet ile birleşmeye yönelirlerse veya bundan endişe eden devletler gruplara baskı ve kötü muamelelerde bulunurlarsa bu durum iki devlet arasında etnik bir savaş meydana getirebilmektedir.

---

⁸²⁷ Brown, "Causes...", s. 19.

Etnik savaşlara yol açan başka bir durum da, eğer bir etnik grup iki veya daha fazla devlete yayılmışsa ve bu devletlerden birinde zulüm ve baskıya uğramışsa, grubun tamamıyla daha militan ve daha ulusalcı hâle gelmesi ve böylelikle devletlerin merkezî otoritelerine problemler yaratmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bazı durumlarda da devletler, komşu devletlerdeki etnik problemlerin onlar için gelecekte siyasi ve stratejik çıkarlar sağlayabilmesi nedeni ile etnik çatışmaları savaşa dönüştürebilirler. Bununla birlikte, etnik çatışmalar sadece komşu devletler için değil, aynı zamanda bölgeye uzak olan dış güçlerin çıkarları nedeni ile de savaşa dönüşebilir. Çünkü bu devletlerin çıkarları için çatışmaya müdahale etmeleri çatışmanın şiddetinin artmasına, çatışmaya yeni meseleler ve tarafların katılmasına neden olarak etnik savaşa yol açabilmektedir.⁸²⁸

Etnik savaşların nedenleri ise vakadan vakaya göre değişmektedir. Çünkü etnik grupların talepleri ve amaçları birbirinden farklıdır. Örneğin, etnik bir grup kendi bağımsız devletini kurma ve ayrılma kararından vazgeçmeyebilir; var olan kurumsal düzenlemeler içinde daha fazla ekonomik, siyasi, kültürel veya yönetsel otonomi isteyebilir; ortaklaşa demokrasi, etnik güç paylaşımı veya parlamento temsilini içeren demokratik reformlarla tatmin olabilir. Dolayısıyla etnik savaşların ortaya çıkma nedenleri grupların amaçları ve taleplerine göre farklılık arz eder. Örneğin, aşağı yukarı eşit güç ve büyüklükteki gruplar devletin kontrolü veya bu tür benzer meseleler amacıyla, çoğunluk grupları ise ülkenin geri kalanındaki yerlerde pozisyonlarını ve etkilerini genişletmek veya var olan pozisyonlarını korumak maksadıyla savaşa girişebilirler.⁸²⁹ Bununla birlikte, genellikle etnik savaşlarda gruplar, kimliklerini tüm taraflara kabul ettirme niyetinde veya bir devleti kontrol etme arayışında değil, fakat kendi toprağını devletten ayırma veya kendilerini ve bölgelerini yeniden tanımlamaya eğilimlidirler.⁸³⁰

Öte yandan, etnik grupları içeren bütün savaşların da etnik savaş olduğu söylenemez. Bir savaşın etnik olabilmesi için çatışmanın özündeki meselelerin etnisite kavramı ile bütünleşmesi gerekmektedir. Etnik savaşlar çoğunlukla statülerinde büyük değişimler isteyen isyancıları olan etnik azınlıklar ile hükümetler arasındaki şiddetli çatışma olaylarını içerdii için rakip gruplar arasındaki ayaklanmalar ve savaşlar, eğer onlar siyasi güç ve hükümet üzerindeki çatışmaları içermiyorsa etnik savaş olarak kabul

---

⁸²⁸ Brown, “Causes...”, s. 20-21.

⁸²⁹ Brown, “Causes...”, s. 15-16.

⁸³⁰ Sambanis, “Do Ethnic...”, s. 259–262.

edilmezler.⁸³¹ Bu açıdan, bir iç savaşın etnik savaş olup olmadığının belirlenmesi konusunda bilim insanları arasında çeşitli görüşler mevcuttur. Bu bağlamda, etnik ve etnik olmayan savaşlar arasındaki farklılıkları açıklamanın başlangıç noktasının etnisitenin var olup olmadığına bakmak olduğunu söyleyebiliriz.⁸³² Aslında, hiçbir iç savaş aynı nedenlere ve özelliklere sahip değildir. Geleneksel kanaate göre her bir savaş, onu yaratan toplumların farklı olduğu gibi farklıdır. Fakat farklı savaşlar arasında genel karşılaştırmalar yapmak olasıdır ve bu genellemeler, savaşları önlemeye ya da daha iyi idare etmeye yönelik politikalar tasarlamayı sağlarlar. Genelde bu konudaki bütün çalışmalar, iç savaşları tek bir kategoride toplamaya eğilimlidir. Fakat bazı çalışmalar, etnik ve etnik olmayan savaşlar arasındaki sabit farklılıkları belirlemiştir. Örneğin etnik savaş dinamiklerini anlayabilmek için etnik savaşlarla ideolojik savaşları karşılaştırmış ve ikisinin de neredeyse tamamen karşıt özelliklere sahip olduğu sonucuna ulaşmış bir görüşe göre, etnik savaşlar kendilerini farklı soylara sahip olarak gören topluluklar arasındaki güç ilişkileri hakkındaki ihtilaflarken, ideolojik iç savaşlar topluluğun nasıl yönetilmesi hakkında toplumun içindeki fikir farklılıkları nedeni ile oluşan gruplar arasındaki mücadelelerdir. Temel farklılık, kişisel bağlılıkların esnekliğidir. Kişisel bağlılıklar ideolojik çatışmalarda tamamen esnek iken, etnik savaşların hemen hemen hepsinde katıdır. Bununla birlikte, etnik savaşlar öncelikli olarak ihtilaflı topraklar üzerinde fiziki kontrole dayanan bir zafere ulaşmak isteyen askerî çabaları içerirken, ideolojik savaşlar devleti kontrol etme çabasıdır.⁸³³ Ayrıca, kişisel kimlikleri etkilemek de etnik savaşlarda önemli bir rol oynamaz. Çünkü etnik kimlikler doğum tarafından sabitlenmiştir. Grup üyelerinin hepsi, kendi grubu için aktif bir savaşçı olarak harekete geçemeyebilir; ama hiçbir grup üyesi de karşı etnik grup için asla savaşmayacaktır. İdeolojik kimlik, daha çok kişisel bir inanç meselesi ve siyasi bir davranış olduğundan daha yumuşaktır. Dini kimlikler, inanca dayandıkları için ideolojik kimliklere göre daha katıdır ve bu tür kimliklerin bir değişim yaşaması oldukça zordur. Etnik kimlikler ise dil, din, kültür ve soy gibi unsurlara dayandığından beri en katı olan kimlik türüdür ve bunların değişmesi daha da zordur. Etnik kimlikler, özellikle şiddetli çatışmalarla birlikte pekişir ve katılaştır. Çünkü etnik çatışmalar kızışırken, grup üyeleri de diğer grubun üyelerine düşman bir imaj yapıştırır ve onları böyle görmeye başlar. Örneğin, Türkiye'nin güneydoğusundaki savaşın kızışmasıyla birlikte Türk halkı PKK

⁸³¹ Sambanis, "Do Ethnic...", s. 259–262.

⁸³² Sambanis, "Do Ethnic...", s. 259–262.

⁸³³ Kaufmann, "Possible...", s. 140.

gerillalarıyla tüm Kürt halkını bir tutmuştur. Aynı şekilde, Sri Lanka'daki çatışmanın şiddetlenmesiyle birlikte bu ülkede çoğunluğu oluşturan Sinhaleler de bütün Tamiller'i ayrılıkçılar olarak görmeye başlamışlardır. Etnik kimliklerin bu şekilde katılaşması aynı zamanda çatışmanın seviyesinin artmasına da neden olmaktadır.⁸³⁴

Bununla birlikte, etnik savaşlar kişisel kimlik seçimi alanını da daraltmakta ve etnik kimliklerine çok az bir değer atfedenleri bile etnik seferberliğe yönlendirebilmektedir. Bu durumun iki nedeni vardır. Bunlardan ilki, her bir topluluk içindeki aşırıların, seferberliği zorla kabul ettirmelerinin mümkün olabilmesidir. Örneğin, 1992'de aşırıların etkisiyle Bosna'daki Hırvat Demokratik Birliği'nin lideri, daha az Hırvat ve daha çok Bosnalı olduğu nedenine dayanarak azledilmiştir. Yine, aşırı ulusalcılar 1974'te Makarios'un devrilmesi, 1948'deki Gandhi suikastı, 1994'te Ruanda Hükümeti'nin neredeyse tamamının katliamı ve 1995'te Yitzhak Rabin'in öldürülmesi gibi olayları tahrik etmiş veya bu olaylara neden olmuştur. İkinci neden ise, kimliğin genellikle karşıt gruplar tarafından (özellikle de onun ölüm saçan üyeleri tarafından) düzenlenebilen, yani etkiye açık olan bir kavram olmasıdır. Örneğin, Bosnalı bir Müslüman öğretmen savaşa kadar kendilerini asla Müslüman olarak düşünmediklerini ve Yugoslav olarak gördüklerini; fakat Müslüman oldukları için öldürülmeye başladıklarında düşüncelerinin değiştiğini, bugünkü tanımlarının kendi katilleri tarafından kararlaştırılmış olduğunu ifade etmiştir. Sonuçta, bu tür kişisel kimlik seçimleri çatışmanın devam ederek daha da uzamasıyla ilgilidir. Uzayan ve savaşa dönüşmüş etnik çatışmalarda grup üyeleri etnik kimliğine daha büyük bir önem verir ve etnik bağlılığını daha yüksek bir oranda hissederek davranır. İki grubun da üyeleri seferber olmadan kalsalar bile, diğer grubu hiçbir şekilde desteklememekte ve kendi grubunun üyelerine dostça, karşıt grubun üyelerine ise düşmanca davranmaktadırlar.⁸³⁵

Tüm bu açıklamaların yanı sıra, etnisitenin etnik savaşların esas bir unsuru olmadığını düşünen yazarlar da vardır. Örneğin bir görüşe göre, etnisite grupları etnik savaflara sevk eden esas bir unsur değil, tertip edilmiş bir oyun ve araçtır.⁸³⁶ Bu nedenle, etnik savaş kavramı yanlış yola sapmıştır. Buna göre, buradaki yanlışlık etnik savaşın komşuya karşı komşu ve herkese karşı herkesin bir savaşı (Hobbesian war/Hobbesçu savaş) olduğu şeklinde algılanmasıdır. Yani, etnik savaşın genellikle bir

⁸³⁴ Kaufmann, "Possible...", s. 140-142.

⁸³⁵ Kaufmann, "Possible...", s. 143-145.

⁸³⁶ John Mueller, "The Banality of "Ethnic War"", *International Security*, Vol: 25, No: 1, (Summer, 2000), s. 42.

etnik gruptaki çoğunlukla herkesin diğer etnik gruptaki herkesi “katil düşmanlar” olarak algılaması ve grubun bu şekilde şiddet eğilimli hâle gelmesi ile ortaya çıktığının düşünülmesidir. Fakat bu görüşe göre, etnik savaşlar bu şekilde ortaya çıkmaz ve aslında etnik savaş etnik olmayan savaşa daha çok benzer. Bununla birlikte, etnik savaşlar daha büyük varlıklar namına öldüren ve savaşan küçük savaşçı gruplar tarafından sürdürülür. Bir başka ifade ile, etnik savaşlar genellikle küçük ve silahlı eşkıya gruplarının kötü ve keyfi idaresi altındadır. Bu nedenle etnik savaş, ılımlı ve sıradan bir insan kitlesinin küçük ve silahlı eşkıya gruplarının kötü ve keyfi idarelerine isteksizce ve hayli şaşkınlık içerisinde girdikleri bir durumdur.⁸³⁷ Örneğin, 1994’te Hutular ve Tutsiler arasında yaşanan ve soykırım gibi büyük bir felaketi ortaya çıkaran Ruanda İç Savaşı, yakın zamanlardaki Hobbesçu etnik savaş fikrine en çok uyan örneklerden biridir. Fakat bu görüşe göre, aslında burada Hutular’ın geniş bir çoğunluğu önemli ölçüde şaşkınlık ve isteksizlik içinde olmuşlar ve bu kıyıma karışmamış gözükmüşlerdir. Buradaki soykırım, suçlular ve sokak serserileri ile birleşen az sayıdaki eğitilmiş Hutular’ın yukarıdan gelen emirlerle hareket eden yerel memurlar tarafından koordine edilerek öldürücü bir saldırı yapmalarının sonucunda oluşmuştur. Aynı şekilde, Yugoslavya’da patlak veren şiddetin de taşkın bir ulusçuluktan ziyade, polisin düzeni sağlayamamasından ve yetki verilmiş eşkıya hareketlerinden çıktığı ileri sürülmüştür. Buna göre, politikacılar savaşı başlatmış ve düşmanlığı tahrik etmiş olabilirler. Fakat savaşın etkili şekilde ölüm saçmasının esas sebebi, sıradan halkın komşularına karşı şiddete tahrik edilmesi değil, politikacıların görev için eşkıya ve serserileri orduya ikmal etmeleridir.⁸³⁸ Bu nedenle bu görüşe göre, Yugoslavya ve Ruanda’daki savaş Hobbesçu bir savaş özelliğini andırırsa da, orada yaşananlar insanların hepsinin ölüm saçan bir düşmanlığı kabul etmeleri nedeniyle değil, insanların silahlı eşkıyaların kontrolüne girmeleri nedeniyle meydana çıkmıştır.⁸³⁹ Dolayısıyla, Yugoslavya ve Ruanda’daki şiddet, derin ve tarihi tutkular ve düşmanlıklardan ziyade fırsatçı, sadist ve genellikle bir ideolojiye sahip olmayan yağmacıların siyasi otoriteler tarafından özgür ve başıboş bırakılması ve bunların ordu eksikliğinin giderilmesi için kullanılmasının bir sonucudur.⁸⁴⁰ Kısaca, bu görüşe göre etnisite, politikacıların ve suçluların kendi gruplarını savaş için tertip etmesini sağlayan ve eksiklerini gideren bir

---

⁸³⁷ Muller, “The Banality of...”, s. 62.

⁸³⁸ Muller, “The Banality of...”, s. 42–47.

⁸³⁹ Muller, “The Banality of...”, s. 62–63.

⁸⁴⁰ Muller, “The Banality of...”, s. 42.

araçtır. Etnisite, motive eden bir güç olarak değil; düzenleyici, tertip edici bir araç olarak önemlidir. Yani etnik kimlik, grupların en ölüm saçan üyeleri tarafından empoze edilmekte ve bir araç olarak kullanılmaktadır.⁸⁴¹ Bu nedenlerden ötürü, şiddet kaçınılmaz ve yok edilemez değildir. İlimli politikacılar, uzlaşmacı politikalar ve uygulamalar sayesinde şiddetten kaçınılabileceği gibi, şiddet daha çok küçük ve disiplinsiz bir eşkıya takımı tarafından idare edildiği için durumu kontrol etmek herhangi bir disiplinli, organize olmuş ve geniş bir ordu için oldukça kolaydır.⁸⁴²

Öte yandan, etnik savaşların hangi durum ve şartlar altında ortaya çıkma olasılığının yüksek olacağı hakkında da bilim insanları arasında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Örneğin bir görüşe göre, bu türlü yüksek şiddet içeren etnik çatışmalar daha çok çökmüş veya başarısız olmuş devletlerde ya da orta veya küçük ölçekli devletlerde yaşanmaktadır. Bu nedenle, etnik savaşların etnik azınlıklar üzerinde güç yoluyla sıkı bir kontrol sağlayan ve ulusun çoğunluğuna hükmeden devletlerde yaşanması oldukça güçtür.⁸⁴³ Bununla birlikte, etnik savaşların ortaya çıkma olasılığı hakkındaki görüş ve çalışmaların birçoğu etnik heterojenliğin varlığı, ekonomik gelişmişlik düzeyi ve demokrasi seviyesine odaklanmaktadır. Bu açıdan, etnik heterojenlikle etnik savaş arasındaki ilişkiye değinen çalışmaların çoğu, etnik olarak heterojen bir devlette etnik savaş çıkma olasılığının daha yüksek olduğunu savunmaktadır. Örneğin bir görüşe göre, etnik heterojenlik etnik savaşın başlaması ile yakından ve pozitif bir şekilde ilgilidir. Yani, heterojenliğin seviyesi arttıkça savaş olasılığı da artacaktır.⁸⁴⁴ Bir başka görüş de, bir ülkenin etnik veya dini farklılıklarının ölçüsünün yüksek bir iç savaş riski ile ilişkili olduğunu ileri sürmüştür; etnik bir çoğunluğu ile birlikte önemli bir etnik azınlığı da olan ülkelerin etnik iç savaş olasılığı için daha yüksek bir risk içinde olduğunu belirtmiştir.⁸⁴⁵ Ayrıca, bu görüşe göre nüfusunun en az %5'ini kapsayan etnik bir azınlığı olan ülkeler arasında, daha büyük bir etnik çeşitliliği olan ülke daha yüksek bir etnik iç savaş riski içerisindedir.⁸⁴⁶ Fakat bu görüş öne sürdüğü varsayımlara rağmen, aslında etnik iç savaş determinantlarının siyasi değil, esasen ekonomik olduğunu; primordializmin ve ulusçuluğun etnik iç savaşın

---

⁸⁴¹ Muller, "The Banality of...", s. 62-63.

⁸⁴² Muller, "The Banality of...", s. 42-47.

⁸⁴³ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 29-30.

⁸⁴⁴ Sambanis, "Do Ethnic...", s. 280.

⁸⁴⁵ James D. Fearon and David D. Laitin, "Ethnicity, Insurgency, and Civil Wars", *The American Political Science Review*, Vol: 97, No: 1, (Feb., 2003), s. 78-80.

⁸⁴⁶ Fearon and Laitin, "Ethnicity...", s. 78-80.

yaygınlığını veya büyüklüğünü açıklamakta yeterli olmadığını ileri sürer. Başka bir ifade ile etnik iç savaşın en önemli nedeni ekonomik büyüme ve gelişme seviyesidir. Ekonomik gelişmenin yanı sıra savaşın ekonomik maliyeti, devletin kaynaklarının seviyesi ve iktidarın yeterliliği de etnik savaşı belirleyen unsurlar olarak ifade edilmiştir. Buna göre, eğer ekonomik gelişme yüksek bir seviyede ise savaş ekonomik maliyetleri yükseleceği için etnik iç savaş riski azalacak; fakat etnik savaşın ekonomik maliyeti düşük olduğunda ortaya çıkma olasılığı artacaktır. Yine, kişi başına düşen gelirin seviyesi yüksek olduğunda etnik savaşın ortaya çıkma olasılığı daha düşük olacak; daha büyük gelir eşitsizliği ise daha yüksek etnik iç savaş riskine yol açacaktır.⁸⁴⁷ Etnik savaşları ortaya çıkaran koşullar arasında ekonomik faktörlere odaklanan bir başka görüş de, etnik anlamda daha fazla parçalanmış toplumların diğerlerine göre etnik bir iç savaşa daha fazla meyilli olmadıklarını,⁸⁴⁸ aslında etnik savaşların beklenen bir yararlık hesabının sonucu olarak ortaya çıktığını ileri sürmüştür.⁸⁴⁹ Yani, potansiyel isyancılar savaştan bekledikleri kazançları ve zararları karşılaştırır ve rasyonel olarak savaşın olup olmayacağına karar verirler. Ayrıca, savaş bu hesabın yararlılık neticesi vermesi sonucunda ortaya çıktığı gibi isyancıların emek arzlarının ve şikâyetlerinin bir sonucu olarak da meydana gelebilir.⁸⁵⁰ Bununla birlikte, bu tür bir yaklaşımı benimseyenler tarafların barışı reddetme veya destekleme hesapları yaptığını da ileri sürerler. Yani, eğer savaşın beklenen faydası barışın beklenen faydasından daha büyükse savaş tekrar vuku bulacaktır.⁸⁵¹ Ayrıca, onlara göre etnik heterojenlik ve demokrasi eksikliği gibi unsurlar etnik savaşlarla önemli bir ilişkiye sahip değildir.⁸⁵² Örneğin etnik iç savaşların siyasi nedenlerden ziyade ekonomik fırsatlar tarafından ortaya çıkmasının daha olası olduğunu savunan bir görüşe göre, yüksek bir demokrasi seviyesi olduğu hâlde etnik savaş nedeniyle ülkeler sıkıntı yaşamakta, bu nedenle de insan hakları ve özgürlüğün yüksek seviyede olmasının bu ülkeleri savaşa karşı koruduğunu söylemek oldukça zor olmaktadır.⁸⁵³

---

⁸⁴⁷ Fearon and Laitin, "Ethnicity...", s. 78-80.

⁸⁴⁸ Paul Collier and Anke Hoeffler, "On Economic Causes of Civil War", *Oxford Economic Papers*, Vol: 50, No: 4, (1998), ss. 563-573'den aktaran Marta Reynal-Querol, "Ethnicity, Political Systems, and Civil Wars", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol: 46, No: 1(Feb., 2002), s. 30.

⁸⁴⁹ Paul Collier and Anke Hoeffler, "Greed and Grievance in Civil War", *World Bank Policy Research Working Paper*, No: 2355, (May, 2000), ss. 2-44'den aktaran Sambanis, "Do Ethnic...", s. 264.

⁸⁵⁰ Collier and Hoeffler, "Greed..."den aktaran Sambanis, "Do Ethnic...", s. 264.

⁸⁵¹ Michael W. Doyle and Nicholas Sambanis, "International Peacebuilding: A Theoretical and Quantitative Analysis", *The American Political Science Review*, Vol: 94, No: 4, (Dec., 2000), s. 780.

⁸⁵² Sambanis, "Do Ethnic...", s. 280.

⁸⁵³ Reynal-Querol, "Ethnicity...", s. 35.

Fakat her ne kadar bu tür görüşler etnik savaşların ortaya çıkma olasılığı konusunda ekonomik gelişmişlik seviyesine odaklansa da, daha önce de belirtildiği gibi etnik heterojenliğin varlığı ve demokrasi seviyesine de değinirler. Buna göre, demokrasi eksikliği etnik iç savaş olasılığını önemli ve esaslı şekilde arttıracaktır.⁸⁵⁴ Bir başka ifade ile, demokrasi ve kişisel özgürlüklerin yüksek seviyede olması daha düşük etnik savaş riski ile ilgilidir. Belirli bir din veya dilin tarafını tutan ayrımcı politikalar ise etnik grupları olan ülkelerin iç savaş riskini yükseltecektir.⁸⁵⁵ Bu nedenle, çoğunlukla siyasi şikâyetlerin neden olduğu etnik savaşların siyasi olarak özgürlükçü ve demokratik olan toplumlarda meydana çıkmasının pek mümkün olmadığı ifade edilmiştir.⁸⁵⁶ Bununla birlikte literatürde, orta seviyedeki demokrasilerin yüksek seviyedeki demokrasilere ve otokrasilere göre iç savaşa daha fazla eğilimli olduğunu savunan görüşler de mevcuttur.⁸⁵⁷ Örneğin nispi temsil sisteminin demokrasi seviyesinden daha önemli olduğunu savunan bir görüşe göre, orta seviyedeki demokrasiler daha fazla olarak iç savaş yaşamaya meyillidir. Bu varsayım, daha fazla kapsayıcı olan sistemde iç savaş çıkma olasılığının daha az olmasına ve baskı seviyesinin isyanın maliyetini etkilemesine dayanmaktadır. Buna göre, daha fazla siyasi haklara ve sivil özgürlüklere sahip olan bir ülkede isyanın maliyeti daha yüksek olduğu için grupların savaşa başvurma olasılığı daha düşük olacaktır. Öte yandan, az bir özgürlüğün varlığı grupların organize olmasını sağladığı için orta seviyeli demokrasiler etnik savaşa daha meyilli olacaklardır.⁸⁵⁸ Fakat bununla birlikte bu görüşe göre, etnik savaşların etnik ve siyasi nedenlere odaklanan şikâyetlerden ziyade ekonomik fırsatlar tarafından ortaya çıkması daha olasıdır.⁸⁵⁹

Tüm bu varsayım ve görüşler etnik savaşların açıklanması için önemli olsa da, bütün etnik savaşlar tıpkı etnik çatışmalarda olduğu gibi sadece bir neden ve yaklaşıma dayanarak açıklanamaz. Aslında, etnik savaşlar genellikle gruplar veya devlet ve grup/lar arasında zaten var olan ihtilaflarda bir uzlaşının sağlanamaması ve çatışmanın uzamasından veya devletin içinde başlamış olan bir etnik çatışmanın diğer devletlere de yayılmasından ileri gelir. Dolayısıyla, genellikle etnik çatışmanın nedenleri aynı zamanda çatışmanın uzamasından ileri gelen savaşın da nedenleridir. O yüzden, daha

---

⁸⁵⁴ Sambanis, "Do Ethnic...", s. 265–268.

⁸⁵⁵ Fearon and Laitin, "Ethnicity...", s. 78-80.

⁸⁵⁶ Sambanis, "Do Ethnic...", s. 280.

⁸⁵⁷ Reynal-Querol, "Ethnicity...", s. 35.

⁸⁵⁸ Reynal-Querol, "Ethnicity...", s. 35.

⁸⁵⁹ Reynal-Querol, "Ethnicity...", s. 52.

önceki bölümlerde açıkladığımız etnik çatışmaların nedenlerinde olduğu gibi, etnik savaşlar da çok çeşitli nedenlerden ötürü meydana gelirler. Bununla birlikte, etnik çatışmaların komşu devletlere yayılarak çatışmanın savaşa dönüşmesinde ise, özellikle çatışan tarafın komşu devlet/ler ile doğrudan etnik bağının olması, bu devletlerde etnik akraba gruplarının bulunması veya komşu devletlerin kendi siyasi ve ekonomik çıkarları için çatışmayı sömürmesi gibi nedenler etkili olmaktadır. Fakat belirtildiği gibi, etnik savaşlar çoğu zaman tek bir unsura dayanarak meydana gelmedikleri için belirli bir yaklaşım baz alınarak açıklanamazlar. Aslında, bu durumun en önemli kanıtı Yugoslavya'daki etnik savaşın incelenerek sağlanabilir. Örneğin, primordialist görüş buradaki etnik savaşın etnik grupların hayatta kalma ve güvenliğine yönelik tehditler tarafından sürüklenen davranışları nedeni ile gerçekleştiğini savunmuştur. Fakat bu yetersiz bir açıklamadır. Çünkü Yugoslavya'da meydana gelen etnik savaşı sadece primordial görüşlerle açıklamak bazı problemler ortaya çıkmaktadır. İlk olarak, bölge sakinlerinin pek çoğunun etnik sınırlarını izlemek hemen hemen imkânsızdır. Çünkü farklı etnik kökenlere sahip olanlar arasında fiziki farklar yoktur. Bölgede gruplar arası evlilik oranı da oldukça yüksektir. İkinci problem, bölgedeki çatışma geçmişinin primordial argümanla tutarsız bir durum sergilemesidir. Çünkü Sırp, Hırvatlar ve Bosnalılar, yüzyıllarca savaşmadan birlikte yaşamış topluluklardır. Etnik bölünmelerin sadece Yugoslavya'ya yönelik olmaması ve Yugoslavya'daki bölünmeye benzer seviyedeki bölünmelerin dünyanın birçok bölgesinde etnik temizlik veya savaş sonucunu vermeksizin ortaya çıkması da diğer bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Son olarak da, geleneksel görüşün tersine bu bölgede sadece dini ve dilsel bölünmeler savaş yaratmamış; Yugoslavya'nın dağılması da gruplar arası bölünmeleri ve düşmanlıkları üreterek ve bunların yayılmalarına neden olarak savaşı ortaya çıkaran unsurlardan biri olmuştur.⁸⁶⁰

Öte yandan araçsalcılar, Yugoslavya'da etnisitenin siyasallaşması ve savaşın oluşmasını, siyasi ve ekonomik kıt kaynaklar üzerinde rekabet eden şartların buradaki etnik grupları seferber etmesine bağlarlar. Etnik yarıklar, sınıf ve statü farklılıkları vasıtasıyla güçlenmiş ve bunun sonucunda da eşitsizlik, ayrımcılık ve dışlama gibi durumlar ortaya çıkmıştır. Böylelikle, bu durumlarla karşı karşıya kalan etnik grup üyelerinin hareketliliği engellenmiş ve umduğunu bulamayan ve şikâyet eden bu

---

⁸⁶⁰ Frank P. Harvey, "Primordialism, Evolutionary, Theory and Ethnic Violence in the Balkans: Opportunities and Constraints for Theory and Policy", *Canadian Journal of Political Science*, Vol: 33, No: 1, (March, 2000), s. 41-45.

gruplarda etnik şiddet ve etnik seferberlik için saikler ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda bu görüşü benimseyenler, bölgedeki şiddetin artmasının iç karar vericilerin karşılıklı etkileşimi, elit seferberliği, yapısal kısıtlamalar, siyasi dönüşüm, bilgi akışı, diaspora için dış maddi ve ideolojik destek gibi yollarla da meydana geldiğini vurgulamışlardır.⁸⁶¹ Fakat bu bölgede savaşın çıkma nedeni, sadece ekonomik ve demokratik olarak az gelişmişlik, gruplar arasında kıt kaynaklar üzerindeki rekabet, elitlerin gruplarını çatışmaya sürüklemesi gibi unsurlarla da açıklanamaz. Çünkü buradaki çatışmanın savaşa dönüşmesi ve giderek kötü bir hâl almasının nedenlerinden biri de, büyük güçlerin müdahale ile askerî, insani ve siyasi kazançların kazanılacağı kesin olana kadar, bölgedeki etnik şiddeti önlemekte etkili bir müdahale yapmamalarıdır. Bu nedenlere ek olarak, ABD, BM ve NATO (North Atlantic Treaty Organization/Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) güçlerinin başarılı bir çatışmayı önleme planına girişmemiş olmaları da savaşı uzatan bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenlerden ötürü, bölgedeki etnik savaş sadece primordializm veya araçsalcı yaklaşım ile açıklanamaz. Kısaca, bu savaşın nedenlerini etnik grubun varlığına ve/veya kimliğine yönelik ekonomik, siyasi ve askerî tehditler (primordial nedenler); bu korkular üzerinde rol oynayan siyasi olarak yetenekli ve kaynaklara sahip olan elitler (araçsal nedenler) ve mücadelede en az bir taraf için üçüncü bir tarafın askerî, siyasi ve ekonomik desteği (dış müdahale ile çatışmanın genişlemesine ve uzamasına yönelik nedenler) olarak sıralayabiliriz.⁸⁶²

Fakat hangi nedenle ortaya çıkarsa çıksın etnik savaşlar, bu tür savaşlarda soykırım faaliyetlerine girişilmesi ve sivil ölümlerin yüksek oranda olması, jeopolitik ve stratejik önemler ve/veya etnik bağlar nedeni ile meseleye dış güçlerin ilgisi, savaşın yayılma riski ve uluslararası güvenlik ve istikrarı olumsuz etkilemesi gibi unsurlar nedeni ile etnik hareketlerin uluslararası boyut kazanmasına yol açan nedenlerden biridir. Aslında, etnik savaşların ortaya çıkardığı en önemli sonuçlardan biri, hemen hemen her zaman sivillere yönelik kasti saldırıları içermeleri ve sivil katliamlara neden olmalarıdır. Bu durumun nedeni, etnik savaşlarda tarafların nadiren yüksek teknolojiye sahip olmaları ve bu tür savaşların genellikle basit vatandaşlardan oluşan militanlar yoluyla gerçekleşmesi olarak açıklanabilir. Çünkü askerî olarak zayıf olmak, grubun basit ve yüksek derecede öneme sahip hedeflere terörist saldırılar ya da gerilla

---

⁸⁶¹ Harvey, "Primordialism...", s. 53–56.

⁸⁶² Harvey, "Primordialism...", s. 53–56.

hareketleri yapmasını teşvik eder. Ayrıca, etnik savaşlarda grupların askerî insan gücü ile lojistik ve ekonomik destek kaynağını oluşturması nedeni ile sivil nüfuslar, rakip tarafından askerî kaynağın zayıflatılması amacıyla saldırıya uğramakta, bunun sonucunda da pek çok masum insan hayatını kaybetmektedir. Bir başka neden ise, savaşan grupların sivil nüfuslarının sık sık birbirine karışmış olması ve böylelikle aynı yerde yaşayan fakat farklı gruptan olan kişilerin birbirlerini katletmeleridir. Son olarak da, etnik savaşların sıklıkla bir bölgenin özel bir kısmının kontrolünü elde etmek amacıyla olması nedeni ile bunu gerçekleştirmek için militanların diğer grupların sivillerini gözdağı, tehdit, tahliye, suikast, tecavüz, katliam ve soykırım gibi çeşitli yollarla kovmaya uğraşmaları etnik savaşlarda sivil ölümlerin fazla olmasına yol açmaktadır.⁸⁶³

Ayrıca, genellikle bir etnik çatışma olarak başlayan ve daha sonra etnik savaşlara dönüşen bu tür olaylara, özellikle uluslararası topluluk veya dış güçler tarafından yapılan müdahalelerin çoğu zaman hem meselenin uluslararası bir boyut kazanmasında, hem de savaşın uzamasında etkili olduğunu söyleyebiliriz.⁸⁶⁴ Bu duruma İbo, Hausa ve Yorubalar arasında, İbolar'ın ayrılarak kendi devletlerini kurmak istemeleri nedeni ile (hatta kısa sürede olsa bunu başarmışlardır) ortaya çıkan Nijerya-Biafra Savaşı örnek verilebilir. Bu etnik meseleye dış güçlerin de müdahale etmesi ile çatışma, iki ordunun çarpıştığı (İbo ve Nijerya ordusu) etnik bir savaşa dönüşerek uluslararası bir boyut kazanmıştır.⁸⁶⁵ Kuşkusuz, dış müdahalelerin sadece savaşın şiddetini arttırdığını söylemek hatalı olacaktır. Çünkü bu tip müdahaleler savaşın şiddetini bazen artırırken bazen de azaltmakta ve hatta bir çözüm getirebilmektedir. Örneğin, Yugoslavya'daki etnik savaşta Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığının çabuk bir şekilde diğer ülkeler tarafından tanınması, Müslümanlar aleyhine silahlara ambargo konulması, NATO tarafından yapılan zayıf misilleme tehditleri, Avrupa Topluluğu'nun federalist bir çözümü desteklemedeki eksikliği, BM'nin zayıf yönetimi savaşın şiddetini ve gerilimini artırırken; 1995'teki geniş ölçekli NATO hava saldırıları, insani yardımlar ve Sırp'lar'a karşı uygulanan ekonomik yaptırımlar savaşın şiddet seviyesini azaltan unsurlar olmuştur.⁸⁶⁶ Fakat yine de, bu tür müdahalelerin genellikle savaşın şiddetini arttırdığı söylenebilir. Özellikle iyi planlanmamış askerî ve

---

⁸⁶³ Brown, *Causes...*, s. 16.

⁸⁶⁴ Kaufmann, "Possible...", s. 146-147.

⁸⁶⁵ Oran, *Az gelişmiş...*, s. 231-233

⁸⁶⁶ Harvey, "Primordialism...", s. 53-56.

siyasi boyuttaki müdahaleler savaşın uzamasına ve şiddetini arttırmasına neden olabilmektedir. Bununla birlikte, uluslararası müdahale ile barış zorla kabul ettirilmiş olsa bile, bu güçler gider gitmez savaşın kaldığı yerden yeniden başlama olasılığı oldukça yüksektir. Son olarak, bu tür savaşlara insani boyutta yapılan uluslararası müdahaleler ise genellikle hiçbir etkide bulunmazlar.⁸⁶⁷

Öte yandan, etnik savaşlar çoğu zaman bir bölgenin ele geçirilmesi amacıyla yapıldığı için bir etnik grup bir kez savaş için harekete geçtiğinde savaş, nüfusun çok daha homojen ve savunulabilir bölgelere ayrılmasına ya da bölgenin tamamen kontrol edilmesine kadar sonlanmayabilir. Bununla birlikte, bölgenin kesin kontrolünün oldukça zor olması etnik savaşçıların toprağın her bir kısmı için savaşmasını gerektirmekte, bu nedenle de savaşın bitmesini engellemektedir. Ayrıca, bu tür mücadelelerde savaştan dönmek diğer savaşlara göre daha zor bir karardır. Çünkü savaşçılar, düşmanları tarafından evlerinin yok edilmesi, ihraç ve katliam gibi durumlarla karşı karşıya kalacaklarından savaştan vazgeçmeyi göze alamazlar.⁸⁶⁸ Fakat bununla birlikte, etnik savaşların sona ermesi ve çözümlenmesi de mümkündür. Yakın zamanlarda gerçekleşen şiddetli etnik çatışmaların en kapsamlı veri setini hazırlayan Gurr, bitmiş yirmi yedi etnik savaşın on ikisinin bir tarafın tam bir zafer elde etmesiyle sonlandığını; beşinin de jure ve de facto bölünme ile bittiğini; ikisinin üçüncü bir taraf tarafından askerî müdahale yoluyla durdurulduğunu ve sekizinin de ülkeyi bölen bir antlaşma ile sonlandırıldığını belirtmiştir.⁸⁶⁹ Aslında, etnik savaşların sona ermesi genellikle grupların savaşa devam etmenin maliyetinin çok yüksek olacağını düşündükleri zaman ortaya çıkmaktadır. Örneğin, bir görüşe göre böyle bir şart altında savaşçılar hâlâ maddi çıkarlar için mücadele etmeye devam ederlerse yaşanan her bir deneyim yıkıcı bir şekilde sonuç verecek, böylelikle grup üyelerinin liderlere ve onların takipçilerine olan desteği azalacaktır. Sonuçta, savaşa devam etmenin bu tür yüksek maliyetler içerdiği idrak edilecek ve gruplar savaşı kazanamayacaklarını düşünmeye başlayacaklardır. Bu şartlar altında da, barışın desteklenmesi ortaya çıkacak ve barış, güvenlik endişelerinin giderilmesi için bir başlangıç noktası olarak devlet otoritesine ihtiyaç duyacaktır.⁸⁷⁰ Yine, etnik savaşların çözümlenmesine yönelik başka bir görüş de, savaşın rakip grupların fiziki olarak ayrılmasıyla hafifletilmediği sürece

---

⁸⁶⁷ Kaufmann, "Possible...", s. 150.

⁸⁶⁸ Kaufmann, "Possible...", s. 146–147.

⁸⁶⁹ Gurr, *Minorities...*'den aktaran Kaufmann, "Possible...", s. 159.

⁸⁷⁰ Doyle and Sambanis, "International Peacebuilding...", s. 780.

sonlandırılmayacağını ileri sürer. Buna göre, etnik savaşlar şiddetli güvenlik ikilemleri yaratırlar. Çünkü hem bir tarafın harekete geçmesi ile diğerine gerçek bir tehdit doğurması hem de grup üyelerinin genellikle ülkeye yayılmış olması, savunmanın hassas olmasına ve hücum için fırsatların doğmasına neden olur. Bu nedenle, nüfus transferlerinden uzak olan çözümler (güç paylaşımı, devletin yeniden inşası, kimliğin yeniden yapılanması gibi) işe yaramayacaktır. Çünkü bu çözümler, güvenlik ikilemlerini azaltmaya yönelik hiçbir şey yapmayacak ve etnik korkular ve düşmanlıklar savaşın değişime karşı aşırı şekilde direnmesi yoluyla kuvvetlenecektir. Kısaca, bu görüşe göre tüm bu nedenlerden ötürü etnik savaşlar bir tarafın tamamen zaferi, üçüncü tarafın askerî müdahalesi ile çatışmanın geçici olarak halledilmesi ve toplulukların ayrılarak kendi kendini yönetmesi olarak üç yoldan biri ile sonlandırılabilir.⁸⁷¹

Neticede, etnik savaşlar Bosna, Hırvatistan, Ruanda, Burundi, Angola, Sudan, Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan, Çeçenistan, Tacikistan, Keşmir, Burma ve Sri Lanka'da hararetli bir şekilde yaşanmış ve dünya genelinde birçok bölgede baş göstermiştir. Bu savaşların çoğu silahsız sivillere yönelik olup, çok yüksek bir şiddet derecesi içermekte ve dinmek bilmeyen bir durum sergilemektedir. Etnik savaşlarda çoğu zaman soykırım ve etnik temizlik gibi durumların ortaya çıkması, bu tür savaşların kolay kolay sonlanmaması ve yayılma riski içermesi gibi unsurlar nedeniyle bu tür meselelerin uluslararası boyut kazanması oldukça kolaydır. Öte yandan, bu tür savaşlar onları durdurmaya yönelik uluslararası askerî, diplomatik ve insani müdahalelerin olmasına da yol açarlar. Bu durum da, bu meselelerin uluslararası boyut kazanmasına veya uluslararası gündemdeki yerlerinin daha da pekişmesine neden olur. Bununla birlikte, bugüne kadar uluslararası müdahaleler bu savaşların çok az bir miktarını durdurmayı başarmış ya da çözümlenmesini sağlamıştır.⁸⁷²

C. Diplomatik Faaliyetler ve Yabancı Devlet Desteği

Egemen eşit devletler ilkesine dayanan uluslararası sistemde devletler sadece kendi sınırları içinde yargılama yetkisine sahiptir. Uluslararası hukukun temel ilkelerinden olan iç işlerine karışmama, güç kullanmama ve toprak bütünlüğü devletlerin etnik gruplara dış destek verme ve diğer devletlerde yaşanan etnik

⁸⁷¹ Kaufmann, "Possible...", s. 138–139.

⁸⁷² Kaufmann, "Possible...", s. 136.

sorunlardan yararlanma çabalarını yasaklamıştır. Egemen bir devlet herhangi bir devletten destek isteme ve alma hakkına sahipken, üçüncü bir devlet etnik gruplara resmî olarak yardım edememektedir.⁸⁷³ Fakat bu normlara rağmen, dış aktörler devletlerin iç etnik çatışmalarına karışır ve hatta çoğu zaman da taraf tutarlar.⁸⁷⁴ Bu bağlamda, etnik çatışmalara dış aktörlerin karışması iki durumda ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, etnik çatışmayla karşı karşıya kalan devletler ve etnik grupların sıklıkla bu tür bir taraflı müdahalenin olması ve desteğin sağlanması için çaba sarf etmesiyle meydana gelmektedir. Bunun en önemli nedeni de, böyle bir müdahalenin meydana gelmesi ile çatışmada güç dengesinin kendi tarafına kayacaklarını bilmeleridir. İkinci neden ise, taraflı müdahale edenin bu tür çatışmalarla ilgili hâle gelmesinde kendine ait sebeplerinin olmasıdır.⁸⁷⁵ Neticede, gerek çatışmadaki tarafların giriştiği diplomatik faaliyetler gerekse yabancı devletlerin kendine ait sebeplerinden ötürü meselenin dış aktörlere açılması çatışmayı uluslararasılaştırmaktadır.

1. Diplomatik Faaliyetler ve Nedenleri

Etnik çatışmalarda taraflar, özellikle mücadeledeki pozisyonlarını güçlendirmek için diplomatik ve maddi destek temelinde olan dış müdahaleleri çağırma ya yönelik bazı faaliyetlere girişebilirler.⁸⁷⁶ Etnik gruplar (özellikle ayrılıkçı etnik gruplar) ve/veya devletler tarafından diplomatik faaliyetlerde bulunması etnik çatışmalara uluslararası boyut kazandıran mekanizmalardan biridir. Etnik gruplar fiziki devamlılığı sağlamak, uluslararası destek görmek ve uluslararası alanda kabul edilmek; etnik çatışmalarla karşı karşıya kalan devletler ise etnik grupların diplomatik faaliyetlerine karşı koymak için bu tür faaliyetlere girişirler.⁸⁷⁷

Bir siyasi hareket ve bir grup olarak var olma arzusunu taşıyan ve devlet tarafından baskı ve zulümle karşılaşan etnik ulusalcıların esas amaçlarından biri fiziki devamlılığın sağlanmasıdır. Bu nedenle, bir grubun refahına ve varlığına yönelik tehditler, onun kendini ve çıkarlarını koruması için diplomatik faaliyetlerde bulunmasına neden olabilir. Yine, devlet baskısından kurtulmak ve bir siyasi hareket olarak başarıya ulaşmak için etnik ulusalcılar, dış yandaş ve sempatanlar oluşturmaya

⁸⁷³ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 47.

⁸⁷⁴ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 63.

⁸⁷⁵ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 75.

⁸⁷⁶ Esman, "Political...", s. 62.

⁸⁷⁷ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 69-71.

ve uluslararası alanda duyulmaya çalışabilirler. Bununla birlikte, etnik ulusalcılar uzlaşma masasında yalnız kalacaklarını ve bu nedenle arabuluculara gereksinimlerinin olacağını idrak ederlerse çatışmaya uluslararası arabulucuların ilgisini çekmeye de çabalayabilirler. Tüm bunlardan ötürü, etnik ulusalcılar kendilerine maddi ve diplomatik destek sağlayacak olan dış destekçiler ve sempatanlar kazanmak için uluslararası seviyede diplomatik hareket sergileyerek meselenin uluslararası bir boyut kazanmasına neden olurlar. Etnik ulusalcı gruplar bu çabalarında başarılı olurlarsa, sözlü olarak cesaretlendirme ve öğüt, tanıma, uluslararası forumlarda propaganda hareketleri gibi diplomatik destekler ve/veya askerî ve finansal yardımları içeren maddi destekler alırlar. Bununla birlikte, silahlı müdahalenin sağlanması çok nadir olarak ortaya çıkmaktadır.⁸⁷⁸

Etnik çatışmalarla karşı karşıya kalan devletler ise, uluslararası diplomatik faaliyetlerle genellikle etnik ayrılıkçıların diplomatik faaliyetlerine karşı koymak nedeni ile ilgilenirler. Bu durumdaki devletler, uluslararası topluluğun üyelerine çatışmadaki duruşunu açıklamak ve etnik ayrılıkçıların taleplerinin haksızlığını ispat etmek için uluslararası forumları kullanmakta ve başarılı oldukları takdirde bu gruplara yönelik uluslararası sempatiyi azaltmaktadırlar. Ayrıca, devletler özellikle etnik gruplar ayrılık için güçlü bir şekilde devlete meydan okuyorsa devletin ülkesel bütünlüğü ve egemenlik ilkeleri aracılığıyla uluslararası destek sağlamak için diplomatik faaliyetlere kalkışabilmektedir. Bu tür çatışmalar içinde olan devletler güvenliklerini sağlamak için de uluslararası destek arayışında bulunabilirler. Öte yandan, devletler uluslararası topluluktan silah ve mühimmat elde etme çabasında olan etnik militanlara genellikle savaşla karşılık vermektedir. Fakat devletler, eğer etnik veya diğer iç meydan okumalara askerî güç yoluyla cevap verirse, bu durum masum sivillerin ölümüne ve insan hakları ihlallerine yol açacak; bu da devletler için genellikle yüksek maliyetli olacaktır. Çünkü insan hakları ihlalleri devletlerin uluslararası prestij ve itibarına zarar verebilir; devletlere yönelik uluslararası siyasi ve ekonomik yaptırımlara yol açabilir. Bu nedenle, etnik sorunlar yaşayan devletler uluslararası prestijlerinin değerini arttırmak, uluslararası topluluktan kınayıcı ve suçlayıcı durumlardan kaçınmak için bu tür durumlarda diplomatik faaliyetlerde bulunabilirler.⁸⁷⁹

---

⁸⁷⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 69-70.

⁸⁷⁹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 70-71.

Etnik ayrılıkçı gruplar ve devletlerin kişisel, grup, devlet ve sistem olmak üzere dört farklı seviyede diplomatik faaliyet hedefleri bulunur. Kişisel seviyedeki hedefler, genellikle uluslararası düzeydeki kişilere yöneliktir. Örneğin, hem etnik grup hem de devletler eski bir devlet başkanına (özellikle büyük güçlerin devlet başkanlarına) müracaat edebilir. Bu rol ile eski başkan, siyasi bir sonuca ulaşabilmek için taraflara yardım eden üçüncü bir taraf olarak çatışmayla ilgili hâle gelir. Başkan Jimmy Carter'ın bir iç çatışmadaki arabuluculuk rolü bu noktada önemli bir örnek olarak sayılabilir. Etnik ayrılıkçılar ve devletler, aynı zamanda kendilerini uluslararası kamuya gösterecek olan etkili entelektüellere, artistlere, dini figürlere sahip kişilere veya ünlü medya çalışanlarına ulaşmaya da çabalayabilirler. Örneğin, Amerikalı film yıldızı Richard Gere, Çin işgali altında bulunan Tibet halkının kötü durumunu ABD ve Batı ülkelerine gösteren bir kişi olmuştur. Ayrıca, yabancı önemli kişiler üzerinde galip gelme çabası içinde olan devletler ve etnik gruplar açısından, bu tür kişilerin çatışma yerlerini ziyaret etmesi de cesaret hissi veren bir durum olarak algılanmaktadır. Ek olarak, bankacılar ve finans işiyle uğraşanlar da silah ve para tedariki için etnik grupların kişisel seviyedeki hedefleri arasında olabilirler.⁸⁸⁰

Grup seviyesindeki diplomatik faaliyet hedefi ise, etnik grupların en ortak ve genel amaçlarından biri olan, komşu devletlerdeki benzer ulusların veya etnik grupların ortak etnisite bağları nedeniyle desteğinin kazanılmasıdır. Bu tür bir taraflı destek, bir taraftan askerî, ekonomik ve eğitimle ilgili yardımların kazanılmasını, diğer taraftan da etnik grupların mücadele sebeplerini herkese ilan etmelerini sağlayabilir. Bununla birlikte, eğer akraba grup kendi ülkesinde baskın veya hükümet üzerinde etkili olan ya da irredentist taleplerde bulunan bir grup ise, çatışma hâlindeki gruba destek vermesi daha olasıdır. Öte yandan, etnik diasporalar da eğer ekonomik ve siyasi anlamda güçlü iseler, etnik grupların lobicilik faaliyetlerinin bir hedefi olabilirler. Etnik ayrılıkçı grupların yanı sıra, devletler de kendi devletlerinin dışında yaşayan, devlete mali yardım sağlayabilecek ve etnik gruplara karşı pozisyonlarında dış ülkelerde olumlu fikirler oluşturabilecek etnik bağları olan gruplara ulaşmaya çabalayabilirler.⁸⁸¹ Grup seviyesi içindeki bir başka amaç da, grubun kendi devletinde veya komşu devletlerde hükümetle çatışan etnik grupların desteğini elde etmeye çalışmasıdır. Bu etnik gruplar akraba grubu değildir. Fakat onlar, gruplara askerî ve eğitim ile ilgili yardımlar sağlayabilirler.

---

⁸⁸⁰ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 71.

⁸⁸¹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 71.

Aynı zamanda, devletler tarafından da bu gruplara müracaat edilebilir. Bu durum, özellikle devletlerin bu grupların bölgelerine kaçan etnik ayrılıkçıları yakalamak için gruplarla iş birliği yapmak istemeleri şeklinde gerçekleşir. Uluslararası destek ve sempati kazanmaya yönelik olan bu amaçlarla birlikte etnik ayrılıkçılar ve devletlerin grup seviyesindeki diğer olası hedefleri dini ve ideolojik kardeşleridir. Etnik gruplar ve devletler bazen bazı gruplar veya devletlerle ortak bir ideoloji ve/veya din paylaşırlar. Bunun sonucunda da, örneğin komünist bir ideolojiye sahip olan etnik bir gruba veya devlete benzer bir ideolojiye sahip olan gruplar, ya da radikal İslami gruplara ve Müslüman devletlere Müslüman olan etnik gruplar destek sağlayabilirler.⁸⁸²

Diplomatik faaliyetlerin devlet seviyesinde ise etnik ayrılıkçıların en muhtemel hedefleri uluslararası politikalarda temel aktörler olan devletlerdir. Bu konuda devletleri, merkezî hükümeti destekleyen ve merkezîyetçiliği sevmeyenler olarak ayırabiliriz. Etnik ayrılıkçılar, ilk kategorideki devletleri merkezî hükümeti desteklememeleri için ikna etmeye çabalayabilirler. Eğer bunda başarılı olurlarsa çatışmada güçler dengesi değişebilir. İkinci kategorideki devletlerin ise desteğini sağlamak daha mümkündür. Çünkü bu tipteki devletler durumu kendileri için kullanabilirler. Yine bununla birlikte, komşu devletler eğer benzer ulustan veya etnik olarak akraba devletlerden sayılıyorlarsa, askerî ve ekonomik yardım için etnik grupların hedefleri arasına girerler. Çatışma ile karşı karşıya kalan devletler için de özellikle etnik veya ulusalcı gruplar tarafından tehdit edilen devletlerden destek sağlamak çok önemlidir. Bununla birlikte devletler, askerî ve ekonomik destek sağlamak için geleneksel ittifaklarına veya benzer bir ideolojiyi paylaştıkları devletlere de müracaat edebilirler.⁸⁸³

Son olarak sistem seviyesinde ise etnik ayrılıkçıların hedefleri arasında BM gibi hükümetlerarası uluslararası örgütler vardır. Bu tür örgütler, esasen devletlerin organizasyonlarıdır. Bu nedenle, üyelerinin birbirlerine karşı ayrılıkçılığı desteklemeleri pek olası değildir. Bununla birlikte, onlar devletler arası çatışma ve ihtilaflarla ilgilenmek için yaratılmıştır. Bu nedenlerden ötürü, etnik grupların özellikle de devlet içinde baskın değillerse bu tür örgütlerde kendilerini ifade etmeleri zordur. Bu hedefe ulaşmak için tek yol, belirli bir örgütün üyesi olan bir devletin sponsorluğunu bularak, etnik ayrılıkçıların bu devlet aracılığıyla şikâyetlerini sunmalarıdır. Örneğin, Kıbrıslı

---

⁸⁸² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 71-72.

⁸⁸³ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 72.

Türkler BM’de durumlarını duyurabilmek için Türkiye’ye güvenmiş ve duydukları bu güven de boşa çıkmamıştır. Fakat etnik grupların hepsi bu tür örgütlerde durumlarını duyurabilmek için gönüllü devletler bulamazlar. Örneğin, Kürtler bu tür bir devlet bulmada sık sık başarısız olmuşlardır.⁸⁸⁴ Aslında, etnik ayrılıkçıların hükümetlerarası uluslararası örgütlerde seslerini duyurma çabalarının nedeni daha çok psikolojik etkenlerle açıklanmaktadır. Çünkü bu tür örgütler, belirtildiği gibi esasen devletlerin organizasyonlarıdır. Dolayısıyla genellikle etnik grupların aleyhine hareket ederler. Ayrıca, bu tür örgütlere ulaşabilen çok az sayıda etnik ayrılıkçı grup vardır. Bu nedenlerden ötürü, ayrılıkçı grupların hükümetlerarası uluslararası örgütlere yönelik diplomatik faaliyetlerde bulunmalarının amacı daha çok uluslararası alanda seslerini duyurmak içindir. Bu durum, etnik grupların liderlerine prestij sağlarken, üyelerine de moral açısından yardımcı olur. Aynı zamanda, bu tür örgütler grupların şikâyetlerinin meşruluk kazanmasına, taleplerinin doğru olduğuna inanan ve grupların tarafını tutan uluslararası bir kamuoyu oluşmasına, grupların dış ittifaklar kazanmasına, devletlerin uluslararası kınama ve baskıya uğramasına da yardımcı olabilirler. Yaser Arafat başkanlığında Filistin Kurtuluş Örgütü’nün (FKÖ) siyasi iddialarını ve beklentilerini BM ve diğer hükümetlerarası uluslararası örgütlerin meşrulaştırması bu duruma örnek olarak gösterilebilir.⁸⁸⁵

Bunun dışında, etnik ayrılıkçı gruplar çatışmanın barışçıl bir şekilde halledilmesine çabaladıklarında da, hükümetlerarası uluslararası bir örgütün işe karışmasını isteyebilirler. Etnik grupların çatışmayı uzlaştırma çabası içine girme nedenleri arasında savaştaki önemli kayıplar, dış destek kaybı, uluslararası sempatinin eksilmesi, popüler destek erozyonu, bazı ana isteklerde devletle anlaşılması, uzun süren çatışmalar nedeniyle bitkinlik, liderlerinin ölümü, hapsi veya sürgünü, ordu içinde hizipçilik gibi unsurlar var olabilir. Bu şartlar altında, etnik ayrılıkçı gruplar eşit ve adil davranacaklarına inandıkları üçüncü bir tarafın aracılığı altında siyasi uzlaşmaya karar verebilirler. Etnik gruplar bu süreçte özellikle BM’nin üçüncü bir taraf olarak arabulucu şeklinde hareket etmesini isterler. Çünkü BM, çatışmaya müdahale etmek isteyen veya buna karşı koyan diğer devletleri engellemesi, çatışmayı şiddetlendirmemesi ve kendi çıkarı için çatışmayı sömürmemesi gibi konularda prestiji olan bir örgüttür.⁸⁸⁶

---

⁸⁸⁴ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 72-73.

⁸⁸⁵ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 72-73.

⁸⁸⁶ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 73.

Devletlerin birçoğu ise iç etnik problemlerini hükümetlerarası uluslararası örgütlere götürmeyi tercih etmezler. Çünkü devletler, bu tür bir hareketin çatışmaları uluslararası boyuta taşıyacağını ve etnik gruba meşruluk kazandıracağını düşünür ve bunun gerçekleşmesinden korkarlar. Öte yandan, daha önce de belirtildiği gibi devletler askerî seçenekleri kullanmayı tercih ederlerse, etnik azınlıklara yönelik politikalarının uluslararası alanda kınanması durumuyla karşılaşır. Fakat bununla birlikte, bazı devletler etnik problemlerini bu tür örgütlere götürmeyi de tercih edebilirler. Bunun nedeni ise, devletlerin bu durumun uzun dönemde çıkarlarına daha iyi hizmet edeceğini düşünmeleri ve kendi iddialarının çürütülemez olduğuna yönelik duydukları inançtır. Bunun yanı sıra, etnik olarak sorun yaşayan devletler bu tür örgütlerin devletlerin organizasyonları olmaları sebebiyle kendilerine destek olacaklarını da düşünebilirler. Bu durum, özellikle etnik ayrılıkçı grupların iddiaları temelsizse, grupların eylemleri uluslararası normları ihlal ediyorsa ve gruplar kötü bir üne sahiplerse oluşabilir. Devletler, ayrılıkçılarla olan mücadeleyi kaybetmeye başladıkları zamanlarda da, hükümetlerarası uluslararası örgütlere başvurabilirler. Böyle bir durumda, devletler özellikle egemenliklerini korumak için üçüncü bir tarafın arabuluculuğunu isteyerek konuyu bu tür örgütlere taşımaktadırlar. Son olarak da, devletler istemedikleri hâlde, fakat ahlaki nedenlerden ötürü etnik problemlerini hükümetlerarası uluslararası örgütlere götürebilirler.⁸⁸⁷

Öte yandan, Uluslararası Af Örgütü, Kızıl Haç gibi hükümetler dışı uluslararası örgütler de sıklıkla diplomatik faaliyetlerde bulunmak isteyen etnik ayrılıkçı grupların hedefleri arasında yer alırlar. Bu tür örgütler, iç çatışmalarda savaşıyor ve savaşmayan taraflara insani yardım sağlamak ve durumu gözlemlemek gibi faaliyetlerle çatışmalarla ilgili hâle gelirler. Onlar, çatışma hakkında ilk elden bilgi temin eder ve bunu uluslararası aktörlerle paylaşırlar. Bununla birlikte, hükümetler dışı uluslararası örgütlerin bazıları çok güçlü uluslararası aktörlerdir ve global bir nitelik taşırlar. Bu nedenlerden ötürü, onlara ulaşmak etnik ayrılıkçı grupların seslerini duyurmaları ve uluslararası topluluktan daha olumlu reaksiyonlar almaları için çok önemlidir.⁸⁸⁸ Etnik ayrılıkçı grupların sistem düzeyindeki diplomatik faaliyetlerinin bir diğer hedefi de çokuluslu şirketlerdir. Etnik gruplara doğrudan ulaşmaları egemenlik, iç işlerine karışmama ve topraksal bütünlük ilkeleriyle kısıtlanan dış devletlerin ve

---

⁸⁸⁷ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 73-74.

⁸⁸⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 74.

hükümetlerarası uluslararası örgütlerin tersine, global olarak aktif ve serbest davranabilen çokuluslu şirketler etnik gruplarla doğrudan temas kurabilirler. Özellikle iş yaptıkları devletler içindeki etnik gruplarla kolayca temasa geçebilirler. Bu şirketler aynı zamanda devletlerin de hedefleri arasındadır. Çünkü onların aktiviteleri çatışmadaki güç dengesi açısından önemli sonuçlar doğurabilir. Örneğin, eğer bir devlet belirli bir etnik grubun baskın olduğu bir özellik sergiliyorsa, çokuluslu şirketler grubun siyasi ve ekonomik egemenliğini idame ettirmesi için çok önemli bir araç hâline gelebilir. Ayrıca, çokuluslu şirketler uzak bölgelerle merkez arasında ekonomik, demografik ve teknolojik iletişim kurma yollarıyla ülkenin bölgelerini hükümetin kontrol altında tutmasına da yardımcı olmaktadır.⁸⁸⁹

Sonuç olarak, tüm bu nedenlerden ötürü etnik ayrılıkçı gruplar ve devletlerin diplomatik faaliyetlerde bulunması meseleyi dış aktörlere açarak konunun uluslararası bir boyut kazanmasına neden olur. Bununla birlikte, aslında bu tür faaliyetler daha çok etnik gruplar tarafından yapılmaktadır. Çünkü hepsi için geçerli olmasa da etnik gruplar uluslararası desteği genellikle cazip bulurlar.⁸⁹⁰ Bu gruplar çeşitli amaçlarını (fiziki varlıklarını devam ettirmek, devletin baskı ve zulmünden kurtulmak, siyasi bir başarıya ulaşmak, meşruluk kazanmak, uluslararası alanda kabul edilmek gibi) gerçekleştirmek için uluslararası topluluğun ilgisini çekmek, uluslararası kamuoyunun sempatisini kazanmak ya da dış güçlerin desteğini sağlamak gibi nedenlerden ötürü diplomatik çabalar içerisine girerler. Öte yandan, genellikle etnik meselelerinin uluslararası bir boyuta çıkmasını istemeyen devletler ise, çoğu zaman etnik grupların bu faaliyetleri nedeniyle diplomatik hareketlerde bulunurlar. Devletler, özellikle kendilerinin haklılığını ispat etmek, ayrılıkçı etnik gruplara karşı devletin ülkesel bütünlüğünün korunması ilkesini öne sürerek uluslararası topluluğun desteğini sağlamak ve bu gruplara yönelik desteği ve sempatiyi azaltmak için diplomatik faaliyetlere girişirler. Tüm bunların sonucunda da, ister etnik grup tarafından isterse devlet tarafından yapılsın dış aktörlere yönelik diplomatik faaliyetler etnik meseleleri ulusal seviyeden uluslararası seviyeye taşımaktadır.

2. Yabancı Devlet Desteğindeki Ayrımcılığı Açıklamaya Yönelik

Bazı Yaklaşımlar

---

⁸⁸⁹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 74.

⁸⁹⁰ Nagel, "Ethnic...", s. 351-352.

Etnik çatışmalarda yabancı devlet destekleri ve taraflı müdahaleler konunun uluslararası boyut kazanmasında oldukça önemlidir. Bu konuya geçmeden önce, etnik gruplara yabancı devletler tarafından verilen bu desteklerde yapılan ayrımcılığı açıklamaya yönelik bazı yaklaşımları incelemeyi daha uygun buluyoruz. Etnik gruplara verilen destekteki bu ayrımcılık, uluslararası desteğin etnik grubun başarısında çok önemli olması, dış bir desteğin bir çatışmayı uluslararası boyuta taşıması ve meseleyi daha karmaşık hâle getirmesi nedenleri ile çok önemli bir konudur.⁸⁹¹ Bu nedenle, bilim insanları çoğu zaman dış müdahalenin ayırım yapan doğasını eleştirirler ve bu durumu açıklamak için bazı yaklaşımları kullanırlar. Buradaki asıl soru, bazı grupların önemli derecede uluslararası yardım ve dış destek alırken, diğer grupların bundan mahrum kalmalarının ve görmezden gelinmelerinin sebebinin ne olduğudur. Örneğin, yabancı aktörler Kosovalı Arnavutlar'a önemli derecede yardım ederken, diğer etnik gruplar için bu desteği niçin vermemişlerdir? Bilim insanları bu sorunun cevabını genellikle neoliberalizmin hassaslık argümanı, iç politikalara yansıyan etnik bağlar yaklaşımı ve realizmin güç dengesi ve güvenlik endişeleri yaklaşımlarına dayanarak açıklamaktadırlar.⁸⁹²

Neoliberalizm açısından etnik gruplara verilen dış desteklerdeki ayrımcılığı açıklayan hassaslık argümanı, etnik çatışma ve ayrılıkçılığa karşı hassas olan devletlerin ayrılıkçı hareketleri desteklemesinin olası olmadığını ileri sürer. Buna göre, ayrılıkçı gruplar devletlerin sınırlarını muhafaza etme yeteneklerine ve uluslararası sınırlara meydan okurlar. Bu nedenle, kendi içinde bu tür bir sorunu olan devletin ayrılıkçı hareketleri destekleme olasılığı rasyonel olarak çok düşük olacaktır. Bir başka ifade ile, hassaslık argümanı hassas devletlerin ayrılıkçılığı destekleme olasılığının mantıksal bir çıkarımla çok az olduğunu öngörmüştür.⁸⁹³ Bununla birlikte, ayrılıkçı grupların diğer etnik gruplara göre daha az uluslararası destek alacakları da vurgulanmıştır. Çünkü hassaslık argümanı, ayrılıkçıların açıkça ihlal etmeye çalıştığı fakat diğer etnik çatışma türleri için açık bir şekilde ortaya konulmayan toprak bütünlüğü normunun uygulanmasına da odaklanır. Buna göre, bir devletten ayrılma amacı olan etnik gruplar var olan sınırları değiştirmeye çalıştıkları için sınırları idare eden uluslararası normlara ve dış devletlere daha büyük bir tehlike olarak gözükmürler. Bu tür amaçları olmayan

⁸⁹¹ Saideman, "Discrimination...", s. 28.

⁸⁹² Saideman, "Discrimination...", s. 31-32.

⁸⁹³ Saideman, "Discrimination...", s. 29.

etnik gruplar ise diğer ülkelerin siyasi istikrarını ve uluslararası normları daha az tehdit edici gözükmekle birlikte sadece kendi devletlerine bir tehdit olarak algılanırlar.⁸⁹⁴ Bu nedenle, ayrılıkçı grupların dış bir devletten veya uluslararası topluluktan destek görmeleri oldukça zordur.

Hassaslık argümanını savunanlar, bu görüşlerini ispatlamak için özellikle Afrikalı devletlerin hassaslığına ve Afrika sınırlarının sıra dışı istikrarına odaklanmışlardır. Onlara göre ayrılıkçılığa yönelik olan bu kırılma, Afrikalı liderleri diğer devletlerdeki benzer grupları desteklemekten alıkoymaktadır. Çünkü topraksal revizyonizmi en fazla caydıran unsur, “Pandora’nın Kutusu”nun açılmasından duyulan korkudur. Başka bir deyişle, eğer herhangi bir sınıra ciddi olarak meydan okunuyorsa, bu durumun tüm sınırlara yayılmasından endişe edilir. Bu noktada hassaslık argümanı devreye girerek politikacıların diğer devletlerdeki ayrılıkçı hareketleri desteklemesini engeller. Örneğin bu konudaki bir görüş, Afrikalı devletlerin sınırlarını korumasını bu devletlerin ayrılıkçılığa yönelik hassaslığı ortak olarak hissetmesiyle açıklamıştır. Buna göre, sınırlarda istikrarın var olması için devletler mutlaka kolektif hareket problemini çözmek zorundadır. Afrika’da çok sayıdaki devlet için eğer onların sınırlarını koruyan devlet sistemleri olursa, kolektif hareket etme problemi ortaya çıkmayacaktır. Burada, her bir devlet hâlâ ayrılma, fetih veya başka yollarla yapılan sınır değişikliklerinden dolayı risk altında olduğunu hissetmektedir. Afrikalı ülkeler tatmin olmayan azınlık gruplarından dolayı risk altında olduklarından beri, onlar mevcut sistemin korunmasına yönelik ortak bir duygu paylaşırlar. Her ne kadar elitler, birçok tehditle karşı karşıya kalsalar da ayrılıkçılığa yönelik ortak olarak hissedilen bu hassaslık, kolektif hareket problemini çözecektir. Kısaca, bu görüş tarafından sınırlarda yaşanan herhangi bir değişimin Afrika’ya baştan sona aksedeceği için hiçbir ülkenin bu tür davranışları desteklemekte bir çıkara sahip olmayacağı, dolayısıyla da bu tür hareketleri desteklemeyeceği ileri sürülmüştür.⁸⁹⁵ Afrika sınırlarının muhafazasını açıklayan bir başka görüş ise kısıtlanmış (serbest olmayan) devlet fikrini ortaya atmıştır. Bu argümana göre, Afrikalı devletleri sınır değişikliklerini desteklemekten alıkoyan, bu devletlerin genellikle zayıf olmasının yanı sıra iç etnik kargaşa ortamına duyulan hassaslıktan ileri gelmektedir. Bu durumun gelişmemesi içinse çeşitli normlar ortaya

---

⁸⁹⁴ Saideman, “Discrimination...”, s. 29.

⁸⁹⁵ Jeffrey Herbst, “The Creation and Maintenance of National Boundaries in Africa”, *International Organization*, Vol: 43, No: 4, (Autumn, 1989), s. 673-692’den aktaran Saideman, “Explaining...”, s. 723-724.

koyulmaktadır. Çünkü uluslararası kurallar ve kurumların oluşması devletler için ortak bir çıkar alanı sağlamaktadır. Bu nedenle Afrika'da sınırlara yönelik bir mücadelenin olduğu yerlerde, her bir devlet korku duyduğu için iş birliği yapacaktır.⁸⁹⁶

Aynı zamanda, hassaslık argümanını savunanlar sınırlara yönelik bu tehdidin liderlerin mevcut Afrika sınırlarını muhafaza etmeye yardım etmesi için OAU'yu (Organization of African Unity/Afrika Birliği Örgütü) kurmalarına da neden olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁸⁹⁷ Çünkü Afrika'daki devletlerin pek çoğu önemli ölçüde etnik, ırksal, dinsel, kabilesel ve dilsel bölünmelere sahip olan ve bu nedenle çok ciddi bir tehdit içeren ayrılıkçılıkla her an karşı karşıya kalabilecek devletlerdir. Bu noktada liderler, kırılğan ve yapay Afrika sınırlarına grupların meydan okumalarının bir kez başarılı olması durumunda bu durumun tüm sınırlara yayılacağından endişe ettikleri için OAU gibi organizasyonların inşa edilmesi ile bölgesel bütünlük normunun güçlendirilmesini hedef almışlardır.⁸⁹⁸

Tüm bu açıklamalara dayanarak, etnik çatışmaların uluslararası ilişkiler açısından yapılan analizlerinde temel olarak kullanılan hassaslık argümanının, başka bir yerde gerçekleşen etnik mücadelelere zayıf ve hassas devletler tarafından müdahale yapılmamasının nedenini izah etmek için kullanışlı olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bununla birlikte, ayrılmaya yönelik hassas olan devletlerin diğer devletlerdeki ayrılıkçı hareketleri desteklemeyeceğini savunan bu argüman, Afrika dışında, özellikle Balkanlar, Güney ve Güneydoğu Asya gibi yerlerde, gerek zayıf gerekse güçlü devletlerin etnik çatışmalara yönelik değişen politikalarını açıklayamamaktadır.⁸⁹⁹ Çünkü bu argüman sadece ayrılıkçılığa hassas olmayan bir devletin, eğer isterse ayrılıkçı bir harekete destek vereceğini ileri sürmüştür. Yani, sadece bağımsız tek bir değişkeni hesaba katmıştır. Dolayısıyla bu argüman, hassas devletlerin ayrılıkçı bir harekete niçin destek verdiğini açıklayamadığı için oldukça eleştirilmiştir. Hassaslık argümanına yönelik diğer bir eleştiri de, hassaslık ile ilgili benzer problemleri oldukları için devletlerin aynı çözümleri takip etmesinin gerekli olmadığını vurgular. Çünkü hassaslık ile ilgili farklı çıkarları bulunan farklı politikacılar mevcut olabilmektedir. Fakat hassaslık argümanı bu türlü zayıflıkları içermesine rağmen, günümüzde hâlâ

---

⁸⁹⁶ Robert H. Jackson and Carl G. Rosberg, "Why Africa's Weak States Persist: The Empirical and The Juridical in Statehood, *World Politics*, Vol: 35, No: 1, (Oct., 1982), s. 1-24'ten aktaran Carment and James, "Secession and Irredenta...", s. 196-197.

⁸⁹⁷ Saideman, "Discrimination...", s. 29.

⁸⁹⁸ Saideman, "Explaining...", s. 723.

⁸⁹⁹ Carment and James, "Secession and Irredenta...", s. 197.

popüler olarak savunulmaktadır.⁹⁰⁰ Hatta bazı uzmanlar bu argümanı Afrika dışındaki yerlerde de kullanmaktadır. Örneğin, Yugoslavya’da meydana gelen savaşı hassaslığa göre açıklayan bir görüş mevcuttur.⁹⁰¹ Fakat bu argüman, çoketnili ve ayrılıkçılığa karşı hassas olan Balkan Devletleri’nin yıkıcı ve şiddetli çatışmalara girişmelerini açıklamakta yetersizdir.⁹⁰² Çünkü bu argüman eğer geçerli olsaydı, Hırvatistan’daki Sırp azınlığının ayrılıkçı çabalarının Bosna üzerindeki Hırvatistan hırslarını engellemiş olması gerekirdi.⁹⁰³ Yine, kendi içinde Çeçenistan meselesinden dolayı ayrılıkçı hareketlere karşı hassas olan Rusya’yı da Sırbistan’ı desteklemekten alıkoyardı. Bu nedenle, eğer ayrılıkçılığa yönelik hassaslık devletleri dış politikalarında gerçekten kısıtlasaydı, sadece birkaç aktörün Sırbistan, Hırvatistan ve Bosna’yı desteklemeleri ve böylelikle de Yugoslavya Savaşı’nın oldukça kısa süreli yaşanması gerekirdi.⁹⁰⁴ Kısaca, bu argüman baz alındığında geçen birkaç yılın daha fazla barışçıl bir şekilde yaşanması gerekirken, tam tersine yakın zamanlardaki olaylar dikkate alındığında hassaslık argümanının kolayca çürütülebildiği görülmüştür.⁹⁰⁵

Aslında, bu argümanın Afrika için geliştirildiği hâlde Afrika’nın durumunu bile layıkıyla açıklayamadığını belirten görüşler de vardır. Çünkü Afrika’da yaşanan bazı ayrılıkçı çatışmalarda, bu grupları destekleyen devletlerin çoğunun faal ya da potansiyel ayrılıkçı hareketlere sahip olduğu görülmüştür.⁹⁰⁶

Örneğin bir görüş tarafından, Afrikalı devletlerin ayrılıkçı çatışmaları destekleyebileceği ve bu durumun 1960–1963 Kongo Krizi ve 1967–1970 Nijerya İç Savaşı’nda yaşandığı belirtmiştir. Buna göre, Kongo Krizi süresince bağımsızlıklarına kısa bir süre önce kavuşan Afrikalı devletler ayrılıkçılığa karşı oldukça hassas bir konumdaydılar. Bu nedenle, bu devletlerin aslında hassaslık argümanına göre davranmaları gerekirken, bazıları Kongo’dan ayrılmak isteyen Katanga’yı desteklemişlerdir. Nijerya İç Savaşı da hassaslık argümanı içermesi olasılığı yüksek olan bir vakadır. Afrikalı devletler, o dönemde de ayrılığa karşı hassas bir konumda olmuşlardır. Özellikle OAU, bu mesele ile oldukça fazla ilgilenmiş ve çatışmaya

---

⁹⁰⁰ Saideman, “Explaining...”, s. 724–725.

⁹⁰¹ Radmila Nakarada, “The Mystery of Nationalism: The Paramount Case of Yugoslavia”, *Millennium-Journal of International Studies*, Vol: 20, No: 3, (1991), ss. 369-382’den aktaran Saideman, “Explaining...”, s. 724-725.

⁹⁰² Carment and James, “Secession and Irredenta...”, s. 197.

⁹⁰³ Saideman, “Explaining...”, s. 721-722.

⁹⁰⁴ Saideman, “Explaining...”, s. 741–742.

⁹⁰⁵ Carment and James, “Secession and Irredenta...”, s. 197.

⁹⁰⁶ Saideman, “Explaining...”, s. 722.

müdahale etmek isteyen devletleri caydırmaya çalışmıştır. En önemlisi de, bu savaşın Afrikalı devletlerin bölgesel bütünlük normu ve sınırların meşruluğunu tasdik etmesine yönelik bir karar almalarından sadece üç yıl sonra vuku bulmasıdır. Fakat tüm bunlara rağmen, bu vakada da hassaslık argümanı geçerli olmamış ve Afrikalı devletlerin bazıları Biafralı ayrılıkçıları desteklemişleridir.⁹⁰⁷

Bu noktada ise devreye hassaslık argümanına karşıt olan etnik bağlar argümanı girmektedir. Etnik bağlar argümanı politikacıların motivasyonları, onları destekleyenlerin çıkar ve arzuları ve destekleyenlerin isteklerinin dış politikaya etkisi üzerine kurulmuştur.⁹⁰⁸ Bu yaklaşım, ilk olarak politikacıların rasyonel olduğunu ve onların mevki kazanma veya mevkilerini elinde tutmaya çok önem verdiklerini varsaymaktadır. Bu nedenle, her bir politikacı siyasi mevki kazanmak ve onu korumak için destekçilere ihtiyaç duyar ve bu destekçiler de politikacının seçmenlerini oluşturur. Seçmenlerin tercihlerini ise etnik kimlikler etkilemektedir.⁹⁰⁹ Bu nedenle, seçmenlerin etnik bağ ve düşmanlıklarının kiminle olduğu çok önemlidir. Çünkü seçmenlerin etnik bağ ve düşmanlıkları aynı zamanda politikacının da dış politikasına yansiyacak ve politikacının dış politika tercihlerine bazen fırsatlar bazen de engeller sunacaktır. Örneğin, bir çatışmada kişiler etnik bağları olan grup veya devletlerin desteklenmesini tercih edecek, dolayısıyla politikacıların destekleyicilerinin arzularına yönelik cevabı da, bu kişilerin etnik bağlar paylaştıklarını desteklemek olacaktır.⁹¹⁰ Öte yandan, eğer politikacı dış politikayı etkileyebiliyorsa, politikacının seçmenleri ve dış aktörler arasındaki etnik bağ ve düşmanlığın varlığı devletin dış politikasını da biçimlendirecektir. Kısaca, bu argüman, iç politikaların dış politikalara yansıdığı durumlarda, kişi ve grupların etnik bağlarının dış politikayı etkileyebildiği öne sürmektedir.⁹¹¹

Öte yandan, etnik bağlar argümanına göre iç politikalar, özellikle ayrılıkçı çatışmalara yönelik dış politikalar üzerinde çok önemli bir etkiye sahiptir. Hemen hemen bütün ayrılıkçı krizler etnik çatışma temelinde olduğundan beri, potansiyel ve mevcut destekleyiciler genellikle ayrılıkçı krizin bir tarafıyla etnik bir bağa sahiptirler.⁹¹² Bu nedenle, etnik bağlar argümanına göre, eğer bir devlette ayrılıkçı bir

⁹⁰⁷ Saideman, "Explaining...", s. 728-730.

⁹⁰⁸ Saideman, "Explaining...", s. 725-727.

⁹⁰⁹ Saideman, "Explaining...", s. 725-727.

⁹¹⁰ Saideman, "Explaining...", s. 722.

⁹¹¹ Saideman, "Explaining...", s. 725-727; Saideman, "Discrimination...", s. 31-32.

⁹¹² Saideman, "Discrimination...", s. 27-28.

etnik grubun akrabası hâkim konumda ise, o zaman bu grubun destek alması (Yugoslavya’da meydana gelen savaşta Rusya’nın Sırbistan’ı desteklemesi gibi) oldukça muhtemeldir.⁹¹³ Fakat bununla birlikte, etnik bağlar argümanı etnik gruplara bu tür bağlara sahip olmadıkları ya da çok zayıf etnik bağlara sahip oldukları devletler tarafından verilen desteği açıklamakta oldukça yetersizdir. Örneğin, ABD Yugoslavya’da meydana çıkan savaşta her ne kadar kendi siyasi yapısı içindeki önemli gruplarla etnik bağlara sahip olmasa da, Kosovalı Arnavutlar’ı ve Bosnalı Müslümanlar’ı desteklemiştir. Bu nedenle, bir etnik grubun dış aktörlerden destek sağlamanın nedeni sadece etnik bağlar argümanı ile açıklanamamaktadır.⁹¹⁴

Realizm açısından etnik çatışmalara taraflı müdahalelerin açıklanması ise güç dengesi ve güvenlik endişeleri yaklaşımları baz alınarak yapılmaktadır. Yani, nispi güç ve güvenlik endişeleri, bazı grupların daha fazla diğerlerinin ise daha az destek almasına neden olur.⁹¹⁵ Buna göre ilk olarak, ev sahibi devletin nispi gücü bir grubun dışarıdan yardım alıp almamasını etkileyecektir. Bir başka ifade ile, bir devlete göre daha zayıf veya daha güçlü devletlerdeki grupların yoğun ve geniş destek alma olasılığı yüksektir.⁹¹⁶ Realistler, bir devletin güvenlik endişelerinin ayrılıkçıları destekleyenleri motive ettiğini ve böylelikle de bir tarafa yardım etme kararının alındığını da ileri sürerler.⁹¹⁷ Çünkü realizmde kendi kendine yardım etme adı verilen bir sistem oluşmuştur. Yani, hiçbir devlet çevresindeki diğer devletlere güvenmemektedir. Bu genel atmosfer de, bir taraftan endişeli azınlıkların korku ve güvensizlik duygularını arttırdığı gibi, diğer taraftan da devletlerin etnik grupları dış güçlerin çıkarlarına hizmet eden ve devletin güvenliğini tehdit eden varlıklar olarak algılanmasını sağlar. Bu nedenle, etnik gruplar devletler tarafından iç bir zayıflık kaynağı olarak görülürler.⁹¹⁸ Öte yandan, bölünmüş bir devlet yekpare bir devlete karşında daha zayıf olacağı için bir etnik grubu desteklemek düşmanı zayıflatmakta ciddi bir öneme sahip olacaktır. Bu nedenle, devletler sadece daha kuvvetli güçlere meydan okumak için ittifaklar meydana getirmeyecek; aynı zamanda potansiyel rakiplerini zayıflatmak için de bu ülkelerdeki muhalif etnik grupları destekleyeceklerdir.⁹¹⁹ Örneğin, Bengalliler’e verilen Hindistan

---

⁹¹³ Saideman, “Discrimination...”, s. 31-32.

Saideman, “Overlooking...”, s. 82.

⁹¹⁵ Saideman, “Discrimination...”, s. 31.

⁹¹⁶ Saideman, “Discrimination...”, s. 27-31.

⁹¹⁷ Saideman, “Discrimination...”, s. 31.

⁹¹⁸ Stephen Ryan, *Ethnic Conflict and International Relations*, Second Edition, Aldershot, Dartmouth Publishing Company Limited, 1995, s. 59-60.

⁹¹⁹ Saideman, “Discrimination...”, s. 27-28.

desteği, Pakistan'ın tehditkâr tutumunun seviyesini düşürmüştür. Bununla birlikte, Pakistan'ın nüfusunu, toprağını ve ekonomik kaynaklarını da azaltarak, gelecekte yaşanacak bir çatışmada Hindistan'a bir nevi avantaj sağlamıştır. Kısaca, realizm açısından devletler güvenliklerini korumak veya güvenlikleriyle ilgili meselelerdeki durumlarını düzeltmek için etnik bir çatışmada taraf tutabilirler. Bu durumda da, bir devlet etnik bir çatışmada etnik grubu dost olarak görürken; diğer biri ise devleti potansiyel bir ittifak olarak algılayabilir ve böylelikle farklı devletler farklı taraflar tutmaya yönelebilir.⁹²⁰

Sonuç olarak, etnik gruplara dış destek ve yardımda yapılan uluslararası ayrımcılığa yönelik yaklaşımlarla bazı varsayımlar ileri sürülebilir. İlk olarak, ayrılığı grupların diğer grup türlerine göre, yoğun bir yardım alma ve geniş bir destek bulma olasılıkları daha azdır. Özellikle ayrılığa hassas devletlerin, bu tür gruplara destek verme olasılığı oldukça düşüktür. Aynı zamanda, devletler eğer sorunlu bir alanda iseler, komşu devletlerdeki etnik grupları desteklemekten de kaçınabilirler. Öte yandan, dış devletlerdeki gruplarla olan etnik bağlar dış politikalara yansiyarak başka devletlerde yaşayan akraba etnik gruplara destek verilmesine neden olabilir. Özellikle politikacılar seçmenlerinin arzularını yerine getirmek ve oy kaybetmemek adına bu gruplara destek verebilirler. Yani, başka bir devlette etnik bağları olan grupların dış destek alma olasılıkları daha yüksek olabilir. Son olarak da, güvenlik endişesi nedeni ile rakip bir devleti zayıflatmak amacıyla olan bir devletin, rakip devlette yaşayan etnik gruplara destek verme olasılığı daha yüksek olabilmektedir.⁹²¹ Fakat bu yaklaşımlar, etnik çatışmalara üçüncü tarafların müdahale ve yardım etmesini tam olarak açıklamakta çoğu zaman eksik kalırlar. Bu nedenle, bilim insanlarının çoğu bu tür müdahale ve yardımların açıklanmasında sıklıkla etkili ve enstrümantal teşviklere müracaat ederler.

3. Yabancı Devlet Desteğinde Etkili ve Enstrümantal Teşvikler

Etnik çatışmaların doğasında dış müdahaleleri ve dış aktörleri içine çeken ve bu meselelere onların karışmasını cezbeden bir eğilim vardır.⁹²² Daha önce de belirtildiği gibi, dış aktörlerin bu çatışmalarda bir tarafı desteklemeleri ve taraflı müdahalelerde

⁹²⁰ Saideman, "Overlooking...", s. 77-80.

⁹²¹ Saideman, "Discrimination...", s. 30-31.

⁹²² Esman, "Political...", s. 62.

bulunmaları etnik çatışmalara uluslararası boyut kazandıran mekanizmalardan biri olarak görülmektedir.

Teorik olarak etnik çatışmalarda iki tür taraflı dış müdahale vardır. Bunlardan ilki, dışarıdan müdahale edenin bölücü ve bölünmeyi cesaretlendirici politikalar izlemesidir. Bu durumda müdahaleci, genellikle daha zayıf tarafa (bu çoğu zaman etnik gruptur) yardım etmeyi seçmektedir. Bu yardımlar, ekonomik ve askerî destekleri içeren maddi yardımlar şeklinde olabilir. Müdahale eden taraf, bu tür maddi yardımlarla çatışmaya doğrudan müdahale etmiş olarak kabul edilir. Diğer bir yandan, müdahale eden bulunduğu örgütler aracılığıyla etnik gruplara destek sağlama, çatışmadaki devlete diplomatik baskı uygulama, grupların haklılığını gösteren kampanyalar yapma ve onları diplomatik olarak tanıma gibi politik ve diplomatik destek de sağlayabilir. Yani, maddi yardımda olduğu gibi fiziksel olarak çatışmada bulunmaz; ama çatışmayı siyasi yollarla etkiler. İkinci dış müdahale türü ise, taraflı müdahalede bulunan devletin sindirme ve izolasyon politikaları izlemesi nedeniyle oluşur. Bu durumda müdahale eden, devlet güçlerini destekler ve genellikle etnik militanlara karşı ev sahibi devletle iş birliği yapar. Burada müdahale eden, çatışmadaki devlete siyasi ve diplomatik destek sağlayabildiği gibi, devletin lehine ortak hareketler geliştirmek için uluslararası topluluğu da harekete geçirebilir. Bununla birlikte, etnik ayrılıkçılar başarı kazanmışlarsa müdahale eden onları tanımayı reddederek yeni bir devlet yokmuş şeklinde veya uluslararası organizasyonlara yeni devletin girmesini engelleyecek biçimde de hareket edebilir. Son olarak da, müdahale eden ayrılıkçılara verilen desteklerin yolunu kesebilir ve ayrılıkçılara karşı devletle güçleri ile birlikte askerî hareketlere katılmayı üstlenebilir. Sonuç olarak, hangi politikayı takip ederse etsin müdahale eden çatışmada bir tarafı destekleyen hâlini alarak etnik çatışmaları uluslararası bir seviyeye çıkartabilir.⁹²³

Öte yandan, etnik çatışmalara devletlerin bu şekilde taraflı müdahale etmesini ve destek vermesini açıklamak için genellikle iki teorik açıklama kullanılmaktadır. Buna göre, müdahale edenin devlet veya etnik grubun tarafını tutarak çatışmaya karışmasında etkili ve enstrümantal teşvikler belirleyici olmaktadır.⁹²⁴ Etkili teşvikler, özellikle etnisitenin dikkat çektiği yerlerde devletlerin etnik çatışmalara niçin karıştığını açıklamakta kullanılmaktadır.⁹²⁵ Buna göre, yabancı devlet desteği daha çok duygusal

---

⁹²³ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 74-75.

⁹²⁴ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 75; Carment, "The International...", s. 138-139; Carment and James, "Internal...", s. 82-83; Ryan, *Ethnic Conflict...*, (Second Edition), s. 63.

⁹²⁵ Carment and James, "Internal...", s. 82-83.

etnik yakınlığa dayanan nedenlerden yapılmaktadır. Bu durum özellikle dış aktörlerin iç baskıyla karşı karşıya kalan etnik akrabaları olduğu zaman geçerli olmaktadır. Hindistan'ın Sri Lankalı Tamiller'in çabalarına verdiği destek bu duruma örnek olarak verilebilir.⁹²⁶ Bununla birlikte, bu teşvikler arasında taraflardan biriyle olan dini, ırksal veya ideolojik yakınlık, insani önemler, adalet duygusu, geçmişte yaşanan haksızlıklar, hatta liderler arasında var olan kişisel bir arkadaşlık gibi unsurlar da yer almaktadır.⁹²⁷ Enstrümantal teşvikler ise, etnik bağların yokluğunda veya etnik bağlarla ilgili olmayan durumlarda etnik çatışmalara dış aktörlerin özellikle amaçlarını hesaba katarak taraf olmasını açıklamakta kullanılırlar.⁹²⁸ Bu açıdan bakıldığında, dış devletler tamamen stratejik nedenlerden ötürü çatışmalara müdahale etmeyi seçebilirler. Örneğin, İsrail'in Güneyli Sudanlılar'a yardımı, ortak düşmanları olan Hartum'daki Müslüman-Arap rejimini yıkmak nedeniyle gerçekleşmiş; Hindistan'ın Bengalliler'in isyanına yardımı ise, yine ortak düşmanları olan Pakistan'ı parçalamak için yapılmıştır.⁹²⁹ Aslında, bu tür teşvikler daha çok reelpolitik ile ilgilidir ve ulusal ve uluslararası siyasi ve stratejik önemleri, kısa veya uzun dönemdeki ekonomik ve askerî çıkarları içermektedir.⁹³⁰ Tüm bunlarla birlikte, devletlerin etnik çatışmalara müdahil olmalarında bu teşviklerin bir nevi bileşiminin de etkili olduğu söylenebilir. Örneğin, Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi Arap Devletleri, Etiyopya'da Hristiyan bir hükümetle çarpışan Müslüman Eritreli isyancılar meselesinde etkili teşvikler nedeniyle hareket ettikleri gibi, aynı zamanda Etiyopya Hükümeti'nin kendini Marksist ilan etmesi nedeni ile enstrümantal teşviklerle de hareket etmişleridir. Aynı şekilde, 1974'teki Kıbrıs'a yönelik Türk harekâtı, Kıbrıslı Türkler'i Yunan zulmünden korumak için gerçekleşmiş olsa da, aynı zamanda Türk anavatanına yakın ve stratejik olarak konumlanmış olan adalardan Yunanistan'ı mahrum bırakmak için de yapılmıştır.⁹³¹

Yabancı devlet desteğinde etkili teşvikleri daha yakından incelediğimizde, dış bir aktörün çatışmadaki taraflardan birinin ahlaki ve yasal pozisyonundan emin olduğunda sadece adalet sebebi ile etnik bir çatışmaya tarafı bir şekilde müdahale ettiğini görebiliriz. Bu bağlamda, yasal ve ahlaki olarak sadece devletin haklı olduğunu

---

⁹²⁶ Esman, "Political...", s. 62.

⁹²⁷ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 75; Carment, "The International...", s. 138-139; Carment and James, "Internal...", s. 82-83.

⁹²⁸ Carment and James, "Internal...", s. 82-83.

⁹²⁹ Esman, "Political...", s. 62.

⁹³⁰ Carment and James, "Internal...", s. 82-83; Carment, "The International...", s. 138-139. Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 75.

⁹³¹ Ryan, *Ethnic Conflict...*, (Second Edition), s. 63.

düşünen dış bir aktör devlet güçlerini desteklemek, etnik ulusalcıları bastırmak ve izole etmek için taraflı bir müdahalede bulunabilir. Örneğin, Bosna’da BM ve NATO gibi uluslararası aktörler Bosnalı Sırp’ların Müslümanlar’a yaptıkları baskılar nedeniyle Bosna Hükümeti’nin ahlaki ve yasal haklılığına inanmışlar ve taraflı bir dış müdahale sergilemişlerdir. Diğer yandan, eğer etnik grupların yasal ve ahlaki haklılıkları daha kesin olarak gözüküyorsa, bu durumda taraflı müdahale onlardan yana da oluşabilir. 1971’de Pakistan’dan Bangladeş’in ayrılması, uluslararası sempati ve desteğin ne kadar önemli olduğunun çarpıcı bir örneğidir. Bununla birlikte, adalet nedeniyle taraflı müdahalelerde bulunanlar genellikle uluslararası örgütler, büyük ve bölgesel güçlerdir.⁹³²

Etnik teşvikler arasında bulunan sivil yaşamları koruma, yiyecek ve ilaç yardımı, etnik temizliği engelleme, insan hakları ihlalleri gibi insani önemler de taraflı dış müdahale için esas hareket unsurları olarak giderek artan bir oranda önem kazanmaya başlamıştır. Bu amaçla müdahale edenler, adalet sebebi ile müdahale edenler de olduğu gibi genellikle uluslararası örgütler, büyük ve bölgesel güçlerdir. Bu durumlarda müdahale eden, Bosna, Somali ve Ruanda’da olduğu gibi, hangi taraf insani bir suç işlediyse ya da bu suçta hangi tarafın sorumluluğu fazlaysa ona göre taraf seçer. Bununla birlikte, devlet egemenliği ve devletlerin iç işlerine karışmama ilkelerini kabul eden uluslararası topluluğun, insani önemler ve adalet nedenleri ile iç çatışmalara müdahale etmesi bu ilkelerin üstü örtülü de olsa ihlali olarak sayılabilir.⁹³³

Taraflı dış müdahalenin etkili teşviklerinden belki de en önemlisi çatışmakta olan bir tarafla etnik yakınlığın bulunmasıdır. Aslında, etnik akrabalık hem çatışmanın ortaya çıkmasında hem de uluslararası bir boyut kazanmasında etkili olabilmektedir. Örneğin, bir ülkedeki gruplar diğer bir ülkedeki akraba gruplarının daha radikal talepler öne sürmesini teşvik ettiğinde, etnik çatışmalar yayılarak genişleyebilmektedir. Ayrıca, bir devletteki etnik akraba gruplarının seferberliğine tanık olan başka bir devletteki gruplar da siyasi aktivitelerini arttırabilirler. Bu bağlar, özellikle etnik ayrılıkçı hareketlerin büyümesi ve başarılı olması için de çok önemlidir. Kısaca, etnik akrabalığın çatışmanın ortaya çıkmasına ve yayılmasına yönelik ortam ve şartlar yaratabileceğini söyleyebiliriz.⁹³⁴

⁹³² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 75-76.

⁹³³ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 76.

⁹³⁴ Carment and James, “The United Nations...”, s. 66-67.

Bununla birlikte, başka bir ülkede bulunan etnik gruplarla olan akrabalık, daha önce de belirtildiği gibi siyasi, maddi ve ideolojik destek açısından oldukça önemli bir rol oynar.⁹³⁵ Özellikle, eğer etnik bir grup dış bir devletle etnik bir bağa sahip ise, bu devletten yardım ve destek sağlaması oldukça muhtemeldir. Fakat gruplar arasındaki etnik akrabalık, iki grubun da aynı çıkara sahip olması anlamına gelmemektedir.⁹³⁶ Örneğin, İspanya'daki Basklar ile Fransa'daki Basklar arasında etnik grup bağı hiçbir zaman sıkı olmamıştır. Çünkü Fransa'daki Basklar'ın farklı bir tarihleri olduğu gibi, Franko döneminde İspanya'daki Basklar'ın yaşadıkları zulüm ve adaletsizliği de yaşamamışlardır. Bu nedenle, önceleri İspanya'daki Basklar, kendi etnik grup üyelerinin ikamet etmesinden dolayı sığınma yeri elde ettikleri Fransa'da son zamanlarda artık kolay bir şekilde hareket edememektedirler.⁹³⁷ Fakat her ne olursa olsun, sınır ötesi etnik bağların varlığı etnik gruplara dış aktörler tarafından destek verilmesi olasılığını oldukça fazlaştırmaktadır. Bununla birlikte, genel olarak devletlerin çatışmaya müdahale etmenin maliyetini hesaplamadan çoğu zaman meseleye karışmamayı tercih ettikleri de unutulmamalıdır. Bu durumda, eğer etkili teşvikler söz konusuysa bu tür bir harekete girmenin maliyetinin hesaplanması, azınlığın yaşadığı şikâyetlerin önemine dayanmaktadır. Eğer bu şikâyetlerin önemi büyükse, dış müdahale olma olasılığı daha yüksek olacak, eğer düşükse müdahale olasılığı daha az olacaktır. Başka bir ifade ile, azınlık grubu tarafından yaşanmış olaylar nedeniyle dile getirilen şikâyetlerin önem derecesinin daha yüksek olması, iki ülke arasında daha yüksek seviyede şiddet içeren bir uluslararası çatışmaya sebep olabilmektedir.⁹³⁸

Öte yandan, bazen komşu bir devlette akrabaları olan etnik militanların girişimleri (özellikle ayrılıkçı etnik grupların), ev sahibinin taraflı bir destek elde etmesi için de kullanılabilir. Etnik grubun komşu bir devlette etnik akrabalarının bulunması ev sahibi devlet tarafından bir güvenlik riski olarak görülürken, komşu devlette de kendi etnik azınlığının üzerinde olumsuz bir etkinin olmasından korku duyulmasına yol açabilmektedir.⁹³⁹ Özellikle bu tür akrabalık bağları bazı vakalarda, grupların bir devlet içinde kendilerini toplamak isteklerinden dolayı devletleri bölmeye kalkışmalarına da yol açabildiği için devletler bu durumun gerçekleşmesinden endişe duymaktadır.⁹⁴⁰ Bu

⁹³⁵ Ellingsen, "Colorful Community...", s. 234; Carment and James, "The United Nations...", s. 66-67.

⁹³⁶ Ellingsen, "Colorful Community...", s. 234.

⁹³⁷ Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 24.

⁹³⁸ Davis, Jagers and Moore, "Ethnicity...", s. 153-155.

⁹³⁹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 76.

⁹⁴⁰ Ellingsen, "Colorful Community...", s. 234.

nedenlerden ötürü, etnik grupların varlığı devletlerin dış politika davranışlarını etkilemekte, aynı azınlık grubuna sahip iki devletin bir çatışmayla karşı karşıya kaldıklarında güçlerini birleştirerek iş birliği yapma olasılıkları oldukça yükselmektedir.⁹⁴¹ Örneğin 1973'te Pakistan'daki Beluç İsyanı'nda, Pakistan ve İran arasında büyük bir iş birliği doğmuştur. İran kendi Beluç azınlığının siyasi hırsları hakkında şüphe etmiş; hem kendi Beluç nüfusuna hem de Pakistanlı Beluçlular'a karşı askerî operasyonlar düzenlemiştir.⁹⁴²

Dini ve ideolojik bağlar da devlet güçlerine veya etnik isyancılara taraflı destek sağlayan dış güçlerin oluşmasına yol açabilmektedir. Örneğin, Hindistan'da İslami radikal bir ideolojiye sahip olan gruplar, benzer dini-ideolojik kökenli devletler veya gruplardan destek sağlamışlardır. Özellikle Afganistan'da etkili olarak ortaya çıkan ve hâlâ bu ülkede istikrarsızlığın bir sebebi olan militan İslami mücahitler, Hindistan'daki yerel etnik isyancılara yardım etmek için Keşmir'e sızmaktadır. Bu konuda İsrail de benzer bir durumla karşı karşıya kalmıştır. FKÖ, Lübnan'daki Hizbullah ve Hamas gibi radikal İslami örgütlerden ve İran, Irak, Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan gibi Müslüman ülkelerden ve buralardaki dini-ideolojik gruplardan önemli ölçüde destek sağlamaktadır. Fakat bununla birlikte, ayrılıkçı hareketlerin amaç ve ideolojileri dış bir aktörün ideolojik pozisyonunu tehdit ettiğinde veya ayrılıkçı grup ile dış aktörün ideolojisi birbirlerine tamamen zıt olduğunda, ayrılıkçılara baskı ve izolasyon politikası takip etme kararı alan dış bir güç durumu da ortaya çıkabilir.⁹⁴³ Etnik ayrılıkçılara yönelik bu tür bir karar alan dış taraflar genellikle askerî nitelik taşımayan hareketlerde bulunurlar. Bu hareketler devlete ekonomik yardım sağlama, bilgi toplama, ayrılıkçılara karşı devlet güçlerinin sempati kazanmasını sağlama, ayrılıkçıların itiraz ve şikâyetlerini engellemek için devlet güçleri ve uluslararası aktörlerle iş birliği yapma ve ayrılıkçılara yönelik yapılacak veya yapılan tüm yardımları engellemeyi içerebilir.⁹⁴⁴ Aslında, bu noktada etnik ayrılıkçı çatışmalarda müdahale eden devlet tipi ile sağlanan destek tipi arasındaki ilişkiye değinecek olursak, Batılı devletlerin genellikle etnik ayrılıkçılara maddi destek sağlarken, çatışmadaki devletle sınırı olan komşu devletlerin (ki bunların hem etnik grupla hem de devletle sınırı vardır) genellikle devlet güçlerini desteklediğini görürüz. Ayrıca, bölgesel güçler nadiren etnik ayrılıkçıların tarafını tutarak askerî olarak

---

⁹⁴¹ Davis, Jagers and Moore, "Ethnicity...", s. 153-155; Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 76.

⁹⁴² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 76.

⁹⁴³ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 76-77.

⁹⁴⁴ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 77.

müdahalede bulunurken, bir devletin geleneksel düşmanının ise ayrılıkçıların büyük bir olasılıkla destekçisi olacağını söyleyebiliriz.⁹⁴⁵

Etkili teşvikler gibi, enstrümantal teşviklerden dolayı da taraflı dış müdahaleler gerçekleşebilmektedir. Örneğin, Nijerya ve Biafra arasındaki sorun, 1967’de Nijerya Devleti’nin Doğu eyaletinin (Biafra) ayrılmak istemesiyle birlikte kanlı çatışmalara sebep olarak ortaya çıkmıştır. Biafra Devleti’ni kısa süre de olsa kuran İbolar, Fransa ve Çin Halk Cumhuriyeti tarafından, Nijerya Hükümeti ise ABD ve Sovyetler Birliği tarafından desteklenince sorun bir anda uluslararası bir nitelik kazanmıştır.⁹⁴⁶ Aynı şekilde, Arap-İsrail çatışmasına ABD ve Sovyetler Birliği’nin ilgisi de çatışmaya enstrümantal teşvikler nedeniyle müdahale edilmesine başka bir örnek oluşturmaktadır.⁹⁴⁷ Bu bağlamda, bir devlet içinde yaşanmakta olan etnik çatışmanın kendi çıkarlarını yükseltmek isteyen dış güçlerin müdahalede bulunmalarını tetiklediğini söyleyebiliriz.⁹⁴⁸ Başka bir ifade ile, devletler siyasi, askerî veya ekonomik mevkilerini desteklemek için dışarıdaki etnik çatışmalarla ilgilenebilirler.⁹⁴⁹ Örneğin, etnik bir grubun yaşadığı bölgenin stratejik önemi müdahale edilmesine neden olabilen ve bu müdahale için etnik bir unsur taşımayan bir durum sergilemektedir. Stratejik önem gibi güç politikaları nedeniyle de taraflı müdahaleler yapılabilmektedir. Etnik çatışmaların, rekabet hâlindeki uluslararası aktörler arasındaki güç dengesinde kritik değişiklikler yapıyor olması ya da yapmasının beklenmesi, taraflı dış müdahalenin olma ihtimali ile birlikte çatışmanın uluslararası bir boyut kazanma ihtimalini de arttıracaktır.⁹⁵⁰ Ayrıca, dış devletler ekonomik kazançlarla ilgilendikleri için de taraflı müdahalede bulunabilirler. Bu durumda, devletler taraflı dış desteğe karşılık olarak etnik gruplara göre daha cazip ekonomik tekliflerde bulunma avantajına sahiptirler. Her ne kadar bazı etnik gruplar yaşadıkları bölgelerde zengin yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip olsalar da (Kürtler’in bulunduğu bölgenin geniş bir petrol yatağını içine aldığı gibi) genel olarak bir devlette bulunan kaynaklar daha fazla olduğu için dış aktörler tarafından devletlere yönelik taraflı bir desteğin olması daha olasıdır.⁹⁵¹ Bazen de dış taraflar, düşmanlarının ekonomik, teknolojik, insani ve askerî kaynaklarını

---

⁹⁴⁵ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 76-79.

⁹⁴⁶ Oran, *Az gelişmiş...*, s. 231-233

⁹⁴⁷ Carment, “The International...”, s. 139.

⁹⁴⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 77-78.

⁹⁴⁹ Davis, Jagers and Moore, “Ethnicity...”, s. 153-155.

⁹⁵⁰ Zhu and Blachford, “Ethnic Disputes...”, s. 33.

⁹⁵¹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 77-78.

kurutmak ve çatışmayı uzatmak için etnik ayrılıkçıları destekleme kararı alabilirler. Düşman devletteki militanların tarafını tutan bu tür bir müdahalenin amacı çatışmanın uzatılarak düşman devletin içeriden zayıflatılmasını sağlamaktır. Aynı zamanda, müdahale eden aslında başka bir mesele için etnik ayrılıkçıları (bir nevi pazarlık masası gibi kullanarak) destekleyebilir. Bununla birlikte, enstrümantal teşvikler dış tarafların etnik ayrılıkçılara baskı ve izolasyon politikası takip etmesine de yol açabilir. Örneğin, bir zamanlar ayrılıkçıların destekçisi olan bir devlet, verdiği bu destekle kendi iç ve dış güvenliği, ulusal itibar ve prestiji veya ekonomisi için ciddi olumsuz sonuçlara yol açmışsa, politikasında değişim kararı alarak ayrılıkçılara karşı izolasyon ve baskı uygulayabilir; ayrılıkçılardan kendini uzak tutabilir ya da devlet güçleriyle iş birliği yapabilir.⁹⁵² Neticede, Almanya'nın Yugoslavya'nın dağılma sürecindeki tutumu ve Fransa'nın Ruanda'daki soruna yönelik tutum gibi, etnik bağlar olmadan da dış aktörler çatışmalara taraflı müdahale edebilmektedirler. Buradaki en önemli unsur, dış aktörlerin kendi çıkarları doğrultusunda çatışmalara taraflı müdahale etmeleridir. Bununla birlikte, müdahaleye götüren bu tür enstrümantal teşviklerin ortaya çıkması için genellikle yararların zararlardan daha fazla olması gerekmektedir. Başka bir ifade ile küçük bir masrafta bulunarak büyük bir geri kazanç (uzun ya da kısa dönemli) sağlanmalıdır.⁹⁵³

Öte yandan, belirtildiği gibi etnik çatışmalara hem enstrümantal hem de etkili teşviklerle de taraflı müdahaleler gerçekleştirilmektedir. Aslında, bu tür bir özellik sergileyen ve etnik çatışmalara uluslararası bir boyut kazandıran en önemli unsurlardan biri irredentizmdir.⁹⁵⁴ Irredentizm, dil, gelenek, görenek ve kültürel değerler gibi unsurlar açısından belirgin bir türdeşlik gösterdiği hâlde anavatan sınırlarının dışında kalmış toprakların ve kişilerin anavatanla birleşmesinin gerektiğini savunanların uyguladığı bir ideolojidir.⁹⁵⁵ Irredentist hareketler, bir etnik grubun sayıca bir azınlık olarak ikamet ettiği bir varlığın (genellikle bir devletin) toprağına yönelik talepleri içermektedir. Geri alınmak istenen toprak, kültürel anavatanın veya tarihi bir devletin bir kısmı ya da bir devletin bütünleyici bir parçası olarak kabul edilebilmektedir.⁹⁵⁶ Aslında, teorik olarak irredentizmde iddialar sadece toprağına dayalı olduğu için etnik

---

⁹⁵² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 77-78.

⁹⁵³ Davis, Jagers and Moore, "Ethnicity...", s. 153-155.

⁹⁵⁴ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 28; Brecher and Wilkenfeld, "Ethnic Dimension...", s. 165-166.

⁹⁵⁵ Carment and James, "Secession and Irredenta...", s. 200.

⁹⁵⁶ Brecher and Wilkenfeld, "Ethnic Dimension...", s. 165-166; Carment and James, "The United Nations...", s. 69; Carment and James, "Internal...", s. 83-84.

bağlar zorunlu değildir. Fakat gerçekte bu tür çatışmalarda etnisite de genellikle esas bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹⁵⁷ Çünkü birçok irredentist harekette etnik akrabalarla tekrar birleşme amacı nedeniyle gruplar seferber olmaktadır. Örneğin, devlet içinde baskın bir konumda olan bir etnik grup komşu devletlerdeki etnik akrabalarıyla birleşme arzusu ile irredentist hareketlere girişebilir. Yine, yaşadığı devlet içinde farklı bir baskın grubun olduğu, bir veya daha fazla devlet içinde bir azınlık grubu oluşturan ve kendi etnik ya da ulusal gruplarından ayrılmış olan gruplar da kendi etnik gruplarını bir araya getirmek için irredentist iddialarda bulunabilirler. Bununla birlikte, bir sava göre irredentist iddialar, tekrar birleşme için arzulanan ütopyalardan ziyade büyük ölçüde elitlerin siyasi çıkarlarına da dayanabilirler. Dış politikalara karar veren elitler, dış politika amaçlarının izlenmesi ve kitlesel duyguların manipüle edilmesi için etnik kimlikleri, siyasi sembolleri ve ideolojileri kullanırlar. Bu görüşe göre, elitlerin ve liderlerin dış politika tercihleri bu şartlar altında biçimlendiği zaman, onların toplumların kimliklerine odaklanarak irredentist hareketlerde bulunmaları oldukça olasıdır.⁹⁵⁸

Öte yandan, irredentist iddialar ne şekilde ortaya atılırsa atılsın, irredentist çatışmalardaki baş aktörler, yayılmacı ve saldırgan dış politikalar sergileyen devletlerdir.⁹⁵⁹ Çünkü irredentist çatışmalar, Pakistan ve Hindistan arasındaki Keşmir meselesinde yaşandığı gibi, belirli bir toprak üzerinde iki veya daha fazla devlet arasında yaşanan mücadelelerdir. Devletlerin baş aktörler olarak belirli bir toprak üzerinde ihtilaf içinde olmaları nedeni ile bu tür çatışmalar kolaylıkla uluslararası bir düzeye çıkabilmektedir.⁹⁶⁰ Örneğin, Arap-İsrail ihtilafı ve Kıbrıs üzerindeki çatışma irredentist özellik taşıyarak etnik çatışmaların uluslararası bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, irredentist hareketler statükocu devlet ile etnik grup arası ilişkilerde de çeşitli gerilimlerin yaşanmasına yol açmaktadır. Bu gerilimlerden biri şu şekilde meydana gelebilir: İrredentist güç statükocu devletteki etnik akrabalarının durumlarından endişe ettiğini ısrarcı bir şekilde ifade ederek etnik akrabalarında bir birleşme umudu doğurur. Etnik grubun bu hayalleri gerçekleşsin ya da gerçekleşmesin bu durum, statükocu devlet tarafından bu gruba yönelik düşmanca faaliyetlerin girişilmesine neden olur. Sonucunda da, etnik grupla statükocu hükümet arasındaki zıt

---

⁹⁵⁷ Carment and James, “Internal...”, s. 83-84; Carment and James, “Secession and Irredenta...”, s. 200.

⁹⁵⁸ Carment and James, “Internal...”, s. 90-91.

⁹⁵⁹ Carment, “The International...”, s. 139; Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 16-17.

⁹⁶⁰ Carment and James, “Secession and Irredenta...”, s. 200; Carment and James, “Internal...”, s. 83-84.

ilişki muhtemelen oldukça kötü bir hâl alır. İkinci olarak, irredentist devletin sınırlarının bir kısmının revizyonu için talepleri sürerken, statükocu devlet etnik grubu bir Truva atı olarak görür ve grubu devletin bölgesel bütünlüğüne bir risk olarak algılar. Bu durumda, statükocu devlet ya etnik grubun sadakatini şiddet içermeyen çeşitli yollarla talep eder ya da etnik gruba yönelik polis gözetimini arttırmak, sınırları kapatmak gibi faaliyetlerle grup üyelerini daha baskıcı bir şekilde kontrol etmeye yönelir. Son olarak da, statükocu devletin baskısının bir sonucu olarak etnik grup içinde önemli sayıda revizyonist devlete katılma ve bağımsızlık yolunda statükocu devleti bir engel olarak görmeye başlayan bir kitle oluşur. Bu durumda etnik grubun üç seçeneği vardır: Var olan sınırları kabul eder ve statükocu devlet içindeki statüsünü arttırmaya çalışır; revizyonist devletin irredentist iddiasını destekler ve böylece açıkça devlet ile birleşme isteğini ifade eder ya da eğer etnik grup hem revizyonist hem de statükocu devlette azınlık ise her iki devletten de ayrılma çabası içinde ortak milliyetlerine katılmayı seçer. Bu seçim diğer etnik topluluklarla akrabalığına veya akraba olmamasına ve kendi kimlik karakterine göre değişir.⁹⁶¹

Neticede, özellikleri arasında genellikle hem toprak kazanma hem de etnik olarak bir birleşme söz konusu olduğu için etkili ve enstrümantal teşviklerle birlikte yürüyen irredentist çatışmalarda, mücadele etnik gruplardan çok devletler arasında olduğundan bu tür çatışmalar kolaylıkla uluslararası bir seviyeye ulaşmaktadır. Bu duruma, Somali'nin Etiyopya'daki Ogaden Bölgesi'ne yönelik politikası, Kıbrıs hakkında Türkiye ile Yunanistan arasındaki ve Keşmir hakkında Hindistan ile Pakistan arasındaki çatışmalar örnek gösterilebilir. Bununla birlikte, mücadelenin karşılıklı iki taraf arasında olması, yani çok taraflı olmaması nedeni ile irredentist çatışmalara dışarıdan müdahale ilgili devletler tarafından genellikle reddedilmektedir. Bu çatışmalara dışarıdan müdahale veya ilgi, genellikle taraflar arasında uzunca bir süre anlaşmazlık var olduğunda gerçekleşmektedir. Aynı zamanda, irredentist iddialar topraksal manalar içerdiği için bu tür meseleler aşırı düşmanca ve saldırgan bir şekilde gerçekleşmekte; çok az bir uzlaşma, yüksek derecede şiddet, fırsat düştükçe tam ölçekli bir savaşı içermektedir.⁹⁶² Öte yandan, irredentist çatışmalar çatışan devletlerin

---

⁹⁶¹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 84-85.

⁹⁶² Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 28; Carment and James, "Internal...", s. 83-84.

ittifakları açısından da dış bir politika krizi yaratarak uluslararası seviyeye ulaşabilmektedir.⁹⁶³

Bütün bu anlatılanların ışığında, dış aktörlerin etkili ve/veya enstrümantal teşvikler nedeni ile etnik çatışmalara yönelik taraflı müdahalelerde bulduklarını söyleyebiliriz. Bununla birlikte, bir görüşe göre bu teşviklerin önem derecesi de, dış devletlerin hangi tür müdahalelerde bulunacağını etkileyebilmektedir. Örneğin, önemli enstrümantal kazanç beklentileri çatışmaya müdahale edenin daha çok askerî ve diplomatik desteklerde bulunmasına yol açabilmektedir. Etnik çatışmalara taraflı müdahaleler hakkındaki başka bir görüş de, genellikle küçük devletlerin etkili teşviklerden, orta büyüklükteki devletler ile bölgesel ve süper güçlerin ise enstrümantal teşviklerden dolayı taraflı müdahalelerde bulduklarını ileri sürmektedir.⁹⁶⁴ Fakat buradaki en önemli unsur, daha önce de belirtildiği gibi dış devletlerin kavgacı dış politika davranışlarını yükseltmeleri için bir nevi bahane olan iç etnik çatışmalara, ister etkili isterse enstrümantal teşviklere sahip olsun, öncelikli olarak bu tür hareketlerle ilgilenmelerinin maliyetlerini hesaplamadan çoğunlukla karışmamalarıdır.⁹⁶⁵

Öte yandan, etnik çatışmalara etkili ve enstrümantal teşviklerle müdahale edilmesi nedeni ile çatışmanın uluslararası boyut kazanmasını açıklamaya yönelik üç genel yaklaşım vardır. Bunlar: Çatışmanın yayılması, birbirini etkileyen süreçler ve çatışmanın dönüşümü yaklaşımlarıdır. Çatışmanın yayılması yaklaşımındaki esas konu, spesifik bir çatışmanın uluslararası alana nasıl yayıldığı veya çatışmanın nasıl izole edildiği ile ilgilidir. Buna göre, çatışmanın yayılmasında devletler arası etnik bağlar, ilgilenen dış tarafların etnisitesi ve etnik çatışmanın doğasını içeren faktörler önemlidir. Daha çok ayrılıkçı çatışmaların uluslararası alandaki etkisine odaklanan bu yaklaşım, çatışmanın yayılmasında dış tarafların ayrılıkçı bir çatışmaya yönelik amaçlarını vurgular. Bu tür çatışmalar devlet içinde başlamakta ve fırsat doğduğunda üçüncü bir tarafın müdahalesine (1971’de bağımsız bir Bangladeş’in ortaya çıkması hakkındaki ayrılıkçıya dayanan etnik mücadele gibi) neden olmaktadır.⁹⁶⁶ Birbirini etkileyen süreçler yaklaşımı ise, tatmin olmamış ulusal veya etnik gruplar ile uluslararası sistem arasındaki ilişki nedeni ile ortaya çıkmıştır. Buradaki ilişki, etnik azınlıklar tarafından self-determinasyonun takip edilmesi nedeniyle meydana gelmektedir. Bu yaklaşımı

---

⁹⁶³ Carment and James, “The United Nations...”, s. 69.

⁹⁶⁴ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 78-79.

⁹⁶⁵ Davis, Jagers and Moore, “Ethnicity...”, s. 153-155.

⁹⁶⁶ Carment and James, “Internal...”, s. 86.

benimseyenler, bu grupların haklı bir sebep uğruna savaştıklarını ve başarıyı hak ettiklerini savunurlar. Ayrıca, bu yaklaşım azınlıkları içeren ihtilafların ya insani çerçevede ya da sınır ötesi etnik bağlar sayesinde dış müdahale sağlama yeteneği olduğunu da öne sürmektedir. Bu durum da, uluslararası etnik bir çatışma sonucunu vermektedir. Bununla birlikte, birbirini etkileyen süreçler yaklaşımlarından bazıları, dış müdahalelerin temelinde karar vericilerin etkili ve enstrümantal teşviklerinin önemli olduğunu; bazıları da kimliğin tehdit edilmesi veya tarihi bir adaletsizlik hakkında azınlıklar tarafından öne sürülen iddiaların desteklenmesinde BM'nin self-determinasyonla ilgili deklarasyonlarının temel bir rol oynadığını ileri sürerler.⁹⁶⁷

Birbirini etkileyen süreçler ve çatışmanın yayılması yaklaşımlarının öncelikli odağı daha çok ayrılıkçı çatışmaların uluslararası boyuta nasıl çıktığını açıklamak olduğu için bu iki yaklaşım da uluslararası sistem üzerinde irredentist çatışmaların etkisini açıklayamamaktadır. Çatışmanın dönüşümü yaklaşımı ise, iç bir çatışmadaki değişikliklerin sistematik olarak dış çatışmaya yol açmasıyla ilgilidir. Buna göre, çatışma genellikle aktörler, meseleler veya operasyon tarzlarının yeniden tayin edilmesi yoluyla dönüşmektedir. Örneğin, hükümeti tehdit eden iç bir çatışma başkalaşarak ve şiddetini arttırarak uluslararası boyuta ulaşabilir. Bu nedenle, dönüşüm teorisi irredentizm için yukarıda belirtilen iki yaklaşımda olmayan bir açıklama sağlayabilmektedir. Örneğin, elitler kendi etnik grubuna baskı yapan bir devletin topraklarına yönelik iddialarıyla iç bir ihtilaf devletler arası etnik bir çatışmaya dönüştürmeye kalkışabilirler. Ogedan Bölgesi hakkında Etiyopya ve Somali arasında 1977'de gerçekleşen savaş bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Somali 1960'taki bağımsızlığından bu yana Etiyopya ile sınırını oluşturan Ogedan Bölgesi'ni topraklarına katmayı amaçlamıştır. 1977'de Somali bölükleri Ogedan'a saldırmış ve bölgenin çoğunu kontrol altına almışlardır. Sovyetler Birliği Etiyopya'ya silah ve asker göndererek yardım etmiştir. Bu sayede, 1978 Martına kadar Etiyopya bölgenin çoğunu tekrar ele geçirmeyi başarmıştır. 14 Martta ise Somali Hükümeti resmî olarak geri çekilmiş ve Etiyopya'nın zaferi kesinleşmiştir. Bu olaya çatışmanın dönüşümü teorisi açısından baktığımızda, Somali eliti ve liderlerinin kendi iç problemlerinden dolayı ortaya çıkan siyasi baskılar yoluyla çatışmayı dönüştürmek istediklerini söyleyebiliriz. Bu şartlar altında da, iç uyumu yeniden oluşturmak için Etiyopya ile olan topraksal ihtilafın şiddetini arttırmışlardır. Başka bir deyişle, dış bir düşman yaratılması ile iç

⁹⁶⁷ Carment and James, "Internal...", s. 86-87.

problemlerinin bertaraf edileceğini düşünmüşler ve böylece çatışmayı uluslararası bir boyuta taşımışlardır.⁹⁶⁸

Öte yandan, bu üç yaklaşım baz alındığında dış aktörlerin ilgisi ile sadece ayrılıkçı ve irredentist etnik çatışmaların uluslararası boyut kazanması açıklandığı için bu yaklaşımlar devletlerin etnik meselelere taraflı müdahalelerini ve desteklerini tam anlamıyla açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Çünkü bir çatışmanın yabancı devletlerin müdahalesi ile uluslararası seviyeye çıkması sadece irredentist veya ayrılıkçı hareketleri desteklemekle sınırlı değildir. Örneğin, daha önce belirtildiği gibi sadece insani nedenlerle de dış aktörler çatışmalara karışabilirler. Bu nedenle, üçüncü bir tarafın desteği veya müdahalesi ile etnik çatışmaların uluslararası boyut kazanmasında etkili ve enstrümantal teşvikler daha açıklayıcı gözükmektedir.

4. Etnik Çatışmalara Taraflı Müdahalenin Sonuçları

Etnik çatışmalara dışarıdan destek verilmesi veya müdahale edilmesi genellikle bu çatışmaların daha fazla şiddet içermesi ve genişlemesi sonucunu vermiştir. Bu tür müdahaleler çoğu zaman çatışmaların uzamasına, kızışmasına ve iç savaşa dönüşmesine neden olurken uzlaşma olasılığını da azaltmaktadır.⁹⁶⁹ Dolayısıyla devletler tarafından etnik çatışmalara yapılan dış müdahalelerin genellikle bu çatışmalara olumsuz etkilerde bulunduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, eğer bir devlet etnik bir çatışmaya esasen enstrümantal teşvikler nedeniyle karışıyor, çatışmayı çözümlenmekten çok onu sömürüyor olarak gözükmektedir. Ayrıca, bu tür bir nedenle çatışmaya karışmak çatışmada farklı meselelerin doğmasına da sebep olduğu için çatışmanın daha kompleks bir hâl almasına neden olmaktadır. Etkili teşvikler nedeniyle etnik bir çatışmaya müdahale eden bir devlet ise tuttuğu tarafı daha da güçlendirecek ve yine çatışmanın şiddetlenmesine neden olacaktır. Öte yandan, bir tarafı tutarak müdahale etme çatışmanın daha çabuk sonlanmasını ve kesin bir zaferi de sağlayabilir. 1971'deki Doğu Pakistan ve Bangladeş arasındaki savaşa Hindistan müdahalesi bunun bir örneğidir.⁹⁷⁰ Fakat bununla birlikte, etnik ulusalcı gruplara verilen dış desteklerin devlete karşı kesin bir askerî zafer kazandırması çok nadir rastlanılan bir durumdur. Çünkü bunun için doğrudan askerî bir dış müdahale gerekmektedir ve bunun riski düşünüldüğünde

⁹⁶⁸ Carment and James, "Internal...", s. 86-88.

⁹⁶⁹ Nagel, "Ethnic...", s. 351.

⁹⁷⁰ Ryan, *Ethnic Conflict...*, (Second Edition), s. 64-65.

devletler böyle bir askerî müdahaleye nadiren gönüllü olurlar. Dahası, bu tür bir müdahale olsa bile, bu genellikle kısa dönemli olacaktır.⁹⁷¹ Ayrıca, eğer dış güçler tarafından askerî bir müdahale yapılmışsa, bu durum etnik çatışmalara uluslararası bir boyut kazandırırken; aynı zamanda çatışmayı daha karmaşık hâle dönüştürmektedir. Bu tür müdahaleler, çatışmanın çözülmesinin ya da idare edilmesinin daha zor olmasına, çatışmanın yayılmasına veya müdahale eden devletin içinde etnik hareketlerin ve çatışmaların doğmasına sebep olabilmektedir. Örneğin Libya'nın Çad İç Savaşı'na karışması kendi içinde de bazı etnik sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır.⁹⁷²

Aynı zamanda, etnik çatışmalara taraflı müdahaleler karşıt bir müdahalenin ortaya çıkmasına ve bu nedenle çatışmanın uzamasına veya şiddetini arttırmasına da neden olabilir.⁹⁷³ Örneğin, Lübnan'daki çatışmaya İsrail ve Suriye'nin, Angola'daki çatışmaya Küba ve Güney Afrika'nın yaptığı karşıt müdahaleler ile çatışmaların şiddet seviyesi oldukça artmış ve meseleler daha kompleks bir hâl almıştır.⁹⁷⁴ Ayrıca, bu tür durumlarda etnik grupların çatışmanın bir tarafı olmaktan ziyade uluslararası bir savaşın kurbanları haline gelmeli oldukça mümkündür. Diğer bir problem de etnik grubun savaşı sürdürme kapasitesinin taraflı dış desteğe dayandığı zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Bu durumda etnik gruplar, devletler arasında oynanan siyasi ve geniş çaplı bir oyunda rehin hâline gelirler. Devlet tarafından kullanılan bir piyona dönüşmüş etnik bir grup ise diğer devletlere karşı ciddi suçlar işleyebilmektedir.⁹⁷⁵

Etnik çatışmalara dış müdahalelerin sonuçlarından biri de askeri kayıpların siyasi maliyetleri üzerine odaklanır. Buna göre, askerî yardımlar geçici olarak yardım yapan politikacıların popülaritesini arttırsa da, bu etki çoğu zaman süreklilik göstermemekte ve özellikle askerî kayıpların yaşanması durumunda ters bir etki yaratabilmektedir. Bu nedenle karar vericiler diğer ülkedeki etnik çatışmaya taraf olmada, müdahale etmede ya da güç kullanmada isteksiz olabilirler. Bu durumun en önemli sebebi, kendi askerlerinin hayatlarının tehlikeye girmesidir. Örneğin, Bosna ve Kosova vakaları, askerî kayıp vermemenin üçüncü tarafların politikacılarının en önemli önceliklerinden biri olduğunu kanıtlamıştır. İngiltere ve Fransa Bosna'ya barışı koruma güçlerini yerleştirdiklerinde, bu iki ülke de askerlerinin güvenliklerinden endişe duymuşlar ve bu konuya odaklanmaya başlamışlardır. Aslında, Kosova çatışması

⁹⁷¹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 80-81.

⁹⁷² Jalali and Lipset, "Racial...", s. 319.

⁹⁷³ Ryan, *Ethnic Conflict...*, (Second Edition), s. 64-65; Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 80-81.

⁹⁷⁴ Ryan, *Ethnic Conflict...*, (Second Edition), s. 64-65; Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 80-81.

⁹⁷⁵ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 80-81.

boyunca dış tarafların kayıp vermeme takıntısı, hem Kosovalılar'ı hem de buradaki barışı koruma görevini tehlikeye sokmuştur.⁹⁷⁶

Bu olumsuz sonuçlarının yanı sıra, etnik çatışmalara taraflı dış müdahaleler uluslararası topluluk için de sorun yaratan bir konudur. Buna göre, eğer etnik ulusalcılar dış bir güçten önemli bir destek elde ederlerse, devlet bu gruplara olan baskı seviyesini özellikle gruplar devletin bölgesel bütünlüğünü tehdit ediyorsa arttıracaktır. Aslında, bu durum sıklıkla gerçekleşmektedir. Çünkü etnik bir isyanla karşılaşan hükümetlerin doğal eğilimi, çatışmayı yasal terimler içinde tanımlayarak etnik isyancılara suçlular olarak davranmaktır. Hükümetler toplam bir çözüm arayışında olurlar ve isyancıları tamamen yok etmekten vazgeçmezler. Bu durumda devletin çok sert bir baskısıyla karşılaşan etnik isyancılar yeraltına kaçarak hayatta kalmaya çalışırlar. Daha da önemlisi devletler bu baskıyı arttırarak insan hakları ihlallerinde bulunurlar. Bütün bunların sonucunda da, uluslararası topluluk genellikle bu durumlara duyarsız kalmamak, bir başka ifade ile çatışmaya müdahale etmek zorunda kalır.⁹⁷⁷

Tüm bunlarla birlikte, taraflı dış müdahalelere yönelik çeşitli kısıtlamaların da bulunduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan ilki, uluslararası hukukla ilgilidir. Özellikle devlet egemenliği ilkesi ve devletlerin iç işlerine karışmama ilkesi bu konudaki kısıtlamaların en önemli unsurlarıdır.⁹⁷⁸ Toprak bütünlüğü normu da, her ne kadar grupların ayrılmaya yönelik amaçlarını kısıtlamasa da, ayrılıkçıları desteklemekten devletleri sınırlayan bir diğer normdur. Uluslararası normlar büyük bir önem taşısa da, sıklıkla tahmin edildiği kadar bağlayıcı olmadığı için etnik çatışmalara dış müdahaleler ortaya çıkmaktadır. Örneğin, soykırımı durdurma zorunluluğu devlet egemenliğine meydan okuyarak etnik çatışmalara müdahale edilmesine neden olmaktadır.⁹⁷⁹ Bununla birlikte, kazanç ve kayıp hesabı, sermaye bulma ve kapasite eksikliği de müdahaleyi kısıtlayabilir. Örneğin, etnik ayrılıkçıları tutarak taraflı bir müdahalede bulunmak müdahaleci için yüksek maliyetler içerdiğinde müdahalenin oluşmama olasılığı yüksektir. Ayrıca, müdahale eden eğer ayrılıkçıların iddialarının doğruluğuna inanmamışsa, merkez yanlısı bir politika izliyorsa, ayrılıkçılığın ve silahlı çatışmaların karşısında yer alan bir politikası varsa ayrılıkçıların tarafını tutarak müdahale etme olasılığı genellikle çok düşüktür. Son olarak, uluslararası siyasi önemler, siyasi ve

---

⁹⁷⁶ Saideman, "Overlooking...", s. 82-83.

⁹⁷⁷ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 80.

⁹⁷⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 80.

⁹⁷⁹ Saideman, "Overlooking...", s. 78-79.

güvenlikle ilgili zorunluluklar ve ekonomik kayıplar gibi unsurlar nedeniyle de dış güçler bu türlü bir müdahaleden kaçınabilirler.⁹⁸⁰

Sonuç olarak, taraflı dış müdahaleler çoğu zaman çeşitli şekillerde etnik çatışmalar üzerinde olumsuz etkiler yapmaktadır. Bu tip müdahaleler, genellikle hem çatışmanın şiddetini ve uzlaşmazlığın seviyesini arttırmaları hem de çatışmaya yeni meseleler ve taraflar sunarlar.⁹⁸¹ Bununla birlikte, etnik bir çatışmaya yönelik taraflı dış müdahale ve desteklerin en önemli etkisi çatışmanın boyutunu uluslararası seviyeye çıkartmalarındır.

D. Etnik Çatışmalara Uluslararası Boyut Kazandıran Diğer Bazı Faktörler

Etnik çatışmaları ulusal seviyeden uluslararası seviyeye dönüştüren esas unsurların yanı sıra, bazı yan unsurlar da bulunmaktadır. Bunlar arasında, mülteci krizleri, etnik grupların teröre başvurmaları, küreselleşme ve karşılıklı bağımlılık, devletlerin ve imparatorlukların dağılması sonucunda etnik grupların güvenlik ikilemine düşmesi, devletlerin etnik gruplarına yönelik ayrımcı davranışları ve bazı uluslararası krizlerin etnik bir unsur taşıması sayılabilmektedir. Bununla birlikte, aktörlerin teröre başvurusu ve mülteci krizleri konularını etnik çatışmaların uluslararası güvenlik ve istikrar üzerindeki etkileri başlığı altında incelemeyi daha uygun buluyoruz.

Belirtildiği gibi, etnik çatışmalara uluslararası boyut kazandırabilen unsurlardan biri de küreselleşme ve karşılıklı bağımlılıktır. Son elli yıl içindeki iletişim ve ulaşımdaki teknolojik gelişmeler, kitlesel medyanın küreselleşmesi, bütünleşmiş bir küresel ekonominin gelişmesi gibi durumlar bazı uzmanlara göre dünyanın global bir kasabaya dönüşmesine neden olmuştur. Fakat bu gelişmeler, bir taraftan devletlerin iç alanlarındaki kontrol yeteneği önemli ölçüde azaltırken, diğer taraftan etnik gruplar arasında küresel olarak sınır ötesi bir bağın oluşmasını sağlamıştır. Etnik gruplar arasında bu tür sınır ötesi ağların ve karşılıklı etkileşimlerin oluşması da, bu gruplara fikirlerin, bilgilerin, refahın ve siyasi stratejilerin değiş tokuşu gibi büyük fırsatlar doğurmuştur.⁹⁸²

---

⁹⁸⁰ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 80.

⁹⁸¹ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 38.

⁹⁸² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 83-84.

Böylelikle, bütün bu gelişmeler dünyanın belirli bir kısmında ortaya çıkan etnik çatışmaların diğer bölgelerde de buna benzer etnik hareketleri etkileyerek bu türden çatışmaların yayılmasına neden olmuştur. Aslında, bu tür etkilerin daha erken bir göstergesi 1960'lardaki öğrenci protesto hareketlerinde görülmüş, herhangi bir Batı ülkesinde başlayan öğrenci hareketleri hızlı ve zincirleme bir reaksiyon şeklinde diğerlerine yayılmıştır. Bu tür etkiler yapan hareketler farklı coğrafi bölgelerdeki etnik hareketler arasında da kabul görmüş ve böylece bu hareketlerin bazıları uluslararası bir boyut kazanarak ortaya çıkmıştır. Çünkü tıpkı öğrenci hareketlerinin yayılmasını etkilediği gibi, dünyadaki iletişim ve ulaşımdaki teknolojik gelişmeler devlet sınırlarının içindeki etnik kimlikleri de tekrar güçlendirerek harekete geçirmeyi başarmıştır. Başka bir ifade ile, bu yenilikler devletlerin kapalı olmalarını engelleyerek uluslararası topluluğun nüfuz etme seviyesini arttırmış ve bu durum da küresel çerçevede etnisitenin güçlenmesine katkıda bulunmuştur. İletişim ağının gelişmesi sadece tarihsel ortak geleneklerle değil, aynı zamanda yaşanan göç deneyimleri ve hızlı ideolojik ve siyasi değişimin yapay süreci ile oluşan etnik grupları da doğurarak etnisiteyi üstlenen gruplar oluşturmuştur. Böylece, bir ülkedeki etnik grupla diğerindeki etnik veya alt gruplar arasında sadece etnisiteye değil; aynı zamanda ideolojiye, stratejiye ve politik ve ekonomik amaçlara dayanan bağlar kurulmuştur. Japon Kızıl Ordusu ile FKÖ, Hırvat Ustaše ile Makedon VMRO (Vnatesma Makedonska Revolucionerna Organizacija/Makedonya Devrimci Örgütü), Sri Lankalı Tamiller ile Kolombiyalı uyuşturucu baronları, Lübnan'daki Hizbullah militanları ile İranlı Devrim Muhafızları, Hamas ile komşu Arap Ülkeleri'ndeki Müslüman gruplar arasındaki iş birliği ilişkisi bu durumun en güzel örneklerindedir. Aynı zamanda, bir ülkedeki etnik isyancılar tarafından söylenen amaçlar, diğer bir ülkedeki etnik grupların hırslarının beslemiş ve meşruluğunu güçlendirmiştir. Etnik bir hareketin amaç, strateji ve taktiklerinin diğer bir harekete benzemeye çalışması ile uluslararası politikalar etnikleşmiştir.⁹⁸³

Devlet ve imparatorlukların dağılmasının bir sonucu olarak etnik grupların güvenlik ikilemine düşmesi de etnik çatışmalara uluslararası boyut kazandırabilir. Bu durum, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Osmanlı, Avusturya-Macaristan ve Rus İmparatorlukları'nın dağılmasında, daha yakın dönemde de Soğuk Savaş'ın bitmesi ile Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın parçalanmasında açıkça görülmüştür. Daha önce de belirtildiği gibi, imparatorlukların veya devletlerin çöküşü devrim, darbe, isyan veya

---

⁹⁸³ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 83-84.

siyasi şiddetin diğer şekillerinden daha derin ve şiddetli bir fenomen olmakla birlikte, aynı zamanda çok ciddi bir seviyede güç boşluğu da yaratan bir durumdur.⁹⁸⁴ Ortaya çıkan bu güç boşluğunda etnik gruplar güvenlik ikilemine düşerler ve bu da, güvenliklerini arttırmak isteyen etnik grupların önleyici savaflara yol açmasına neden olur.⁹⁸⁵ Bu durum, Yugoslavya'nın dağılması sırasında da görüldüğü gibi, çok şiddetli etnik çatışma ve savaflara yol açarak konuyu uluslararası boyuta taşıyabilmektedir.

Öte yandan, bazı uluslararası krizlerin aslında farklı bir nedenle ortaya çıkmış oldukları hâlde daha sonra etnisite faktörü nedeniyle etnik bir boyut içermesi de uluslararası etnik çatışmaların bir nedeni olarak görülmektedir.⁹⁸⁶ Uluslararası bir kriz süresince değerlerin tehlike altında olduğunun hissedilmesi krize etnik bir boyut katmakta ve böylelikle rakiplerin grup kimliği, dil ve kültür gibi unsurları içeren öz değerler için de çarpışmaya başlamasına neden olmaktadır. Bir başka ifade ile, uluslararası krizlerin etnik boyuta ulaşmasında temel değerlere yönelik daha fazla bir tehdit algılaması yatmaktadır. Özellikle uzamış uluslararası krizlerin etnisite faktörünü de içine almasıyla, yani uluslararası bir krizin etnikleşmesi ile taraflar birbirlerini daha da düşman olarak görmekte ve farklılıklarını ve mücadelelerini bitmeyecek olarak kabul etmektedirler. Bu durum da, sıfır toplamlı bir çatışma durumu oluşturduğu için krizin şiddete yönelik daha fazla bir eğilimi olacaktır. Ayrıca, krizin etnik bir boyut kazanması ile büyük güçlerin uluslararası istikrarsızlaşmanın artmasını önlemek için daha fazla aktivitelerde bulunmaları ve bu aktivitelerinin askerî nitelikli olmaktan ziyade siyasi olması daha olasıdır. Yine, bu tür krizlerde uluslararası örgütlerin etnikleşmemiş uluslararası krizlerdekine göre daha etkili ve aktif bir müdahalesi vardır. Özellikle, zafer ulaşılamaz ve maliyetler de fazla olarak algılandığında, taraflar bölgesel veya uluslararası örgütlerin arabulucu bir rol oynamasını isteyebilirler. Sonuç olarak, etnisite ve özellikle uzamış uluslararası krizlerin bazıları arasında önemli bir karşılıklı etkileşimin var olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum, iki kutuplu dünya sistemi süresince Afrika ve Asya'daki krizlerde gözlemlenmiş ve bu krizlerin daha fazla şiddet içermesine neden olmuştur.⁹⁸⁷

Etnik çatışmaların uluslararası boyut kazanması konusunda son olarak, devletlerin kendi içlerinde etnik ayrımcı davranışlarının dış politikalarına da yansıdığını

---

⁹⁸⁴ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 86.

⁹⁸⁵ Sambanis, "Do Ethnic...", s. 262-263.

⁹⁸⁶ Brecher and Wilkenfeld, "Ethnic Dimension...", s. 167-168.

⁹⁸⁷ Brecher and Wilkenfeld, "Ethnic Dimension...", s. 165-170.

ve bu tür devletlerin dış politikalarının daha agresif ve saldırgan olduğunu vurgulayan bir görüşü inceleyeceğiz. Bu yaklaşım, uluslararası seviyede devletlerin şiddete yönelik davranışları ile devletlerin kendi içlerindeki etnik ayrımcı davranışları arasındaki bağlara ışık tutmaktadır. Buna göre, devletler uluslararası arenada iç siyasi davranış modellerini kopya etmektedirler. Bu nedenle, vatandaşlarına eşit davranmayan ve şiddet içeren bir iç yapıya sahip olan devletlerin içerdeki davranışları uluslararası alandaki hareketlerine de yansıtacak ve bu tür devletler tarafından uluslararası olarak şiddetin kullanılma olasılığı artacaktır. Bir başka ifade ile topraklarında yaşayan azınlık gruplarına karşı baskı ve ayrımcılık uygulayan devletler, sergiledikleri bu eşit olmayan ve şiddet içeren iç politikalarını uluslararası arenaya da transfer edeceklerdir. Aynı zamanda, bu tür devletlerin uluslararası anlaşmazlıkların ilk esnasında güç kullanma olasılığı da daha yüksektir. Neticede, bu yaklaşıma göre etnik azınlıklarına baskı ve ayrımcılık yapan devletler, diğer devletlere karşı çeşitli şiddet içeren hareketler sergileyebilirler. Bu şartlar altında da, bir etnik gruba yönelik baskı ve ayrımcılık yapan devlet ile bu etnik grubun akrabaları tarafından kontrol edilen devlet arasında yüksek seviyede bir çatışma meydana gelebilir. Böyle bir durum ise uluslararası boyuta uzanan bir etnik çatışmaya neden olacaktır.⁹⁸⁸

Neticede, devletlerin iç kontrol üzerindeki hâkimiyetini yitirmelerine ve etnik gruplar arasında sınır ötesi bağların oluşmasına neden olan küreselleşme ve karşılıklı bağımlılığın artması; uluslararası krizlerin özellikle uzamasıyla birlikte etnik bir boyut içermesi; devlet ve imparatorlukların dağılmasının bir sonucu olarak etnik grupların güvenlik ikilemine düşmesi ve devletlerin etnik ayrımcılık şeklindeki iç politikalarının saldırgan bir dış politika izlemesine neden olması ile diğer devletlerle etnik savaflara girişebilmeleri etnik çatışmaları ulusal düzeyden uluslararası düzeye çıkartan nedenler arasında sayılabilmektedir. Fakat bununla birlikte, bu durumu açıklayan esas unsurlar daha çok uluslararası hukuka ilişkin normatif sorunlar, etnik çatışmaların savaşa dönüşmesi, etnik ayrılıkçıların ve devletlerin diplomatik faaliyetleri ve üçüncü bir tarafın müdahalesi olarak gözükmektedir. Ayrıca, belirtildiği gibi etnik çatışmalar nedeni ile oluşan kitlesel mülteci akınları ve bu tür çatışmalarda aktörlerin teröre başvurmaları da hem çatışmaları uluslararası boyuta çıkarmakta hem de uluslararası güvenlik ve istikrara olumsuz etkilerde bulunmaktadır. Bu açıdan, yaşandığı devlet ve

---

⁹⁸⁸ Mary Caprioli and Peter F. Trumbore, "Ethnic Discrimination and Interstate Violence: Testing the International Impact of Domestic Behavior", *Journal of Peace Research*, Vol: 40, No: 1, (Jan., 2003), s. 5-7.

topluma insan hakları problemleri, siyasi istikrarsızlık, ekonomik performansın azalması, iç ve bölgesel savaşların yükselmesi gibi çeşitli zararlar veren etnik çatışmalar,⁹⁸⁹ aynı zamanda çok çeşitli şekillerde de uluslararası güvenlik ve istikrar üzerinde ciddi olumsuz etkilere neden olabilmektedir. Bu etkiler arasında, mülteci krizleri, aktörlerin teröre başvurması, kitle imha silahlarının kullanılması riski ve uluslararası silah ticareti en önemlileri olarak gözükmektedir.⁹⁹⁰

E. Uluslararası Güvenlik ve İstikrar Üzerine Etkileri

1. Mülteci Krizleri

Mülteciler, kendi devletleri tarafından korunacaklarına inanmayan ve çeşitli sebepler nedeniyle ülkelerini terk eden veya terk etmek zorunda kalan kişilerdir.⁹⁹¹ Bu bağlamda, mülteci akınlarını incelediğimizde genel olarak bu problemlerin iç savaş, etnik çatışma, devletlerin dağılması ve aşırı baskı gibi nedenlerden dolayı ortaya çıktığını söyleyebiliriz.⁹⁹² Günümüzde mülteci akınlarının artan bir oranda yaşanması ise Soğuk Savaş'ın bitmesi ile ortaya çıkan etnik çatışmalarla yakından ilgilidir. Öte yandan, Soğuk Savaş döneminde de mülteci akınları yaşanmıştır. Çünkü bu dönemde, bir çatışmada uzlaşma için olan yerel dürtüler bazen çatışmanın devam etmesinden çıkarı olduğu için süper güçler tarafından engellenmiş ve mülteci akınlarının doğmasına sebep olmuştur. Bu nedenle, mülteci nüfus süper güçlerin asıl ilgisi olmaktan çok uzak kalmış, daha çok çatışma içindeki bir piyona dönüşmüştür. Ayrıca, Soğuk Savaş özellikle Doğu Bloku'ndan mülteci akınlarını da cesaretlendirmiştir. Bunun en önemli nedeni, Batılı devletlerin çoğunun herhangi bir komünist ülkeyi terk eden birinin otomatikman Batı'da mülteci statüsünü alabileceği şeklinde bir karar alması olarak gözükmektedir.⁹⁹³

Soğuk Savaş'ın bitmesi ise mülteci hareketlerinin dinamiklerini radikal olarak değiştirmiştir.⁹⁹⁴ Çünkü Soğuk Savaş döneminde gerçekleşen mülteci akınları etnisite faktöründen ziyade daha çok ideolojik nedenlerle ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası

⁹⁸⁹ Jalali and Lipset, "Racial...", s. 582.

⁹⁹⁰ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 15-16.

⁹⁹¹ Newland, "Ethnic Conflict...", s. 146.

⁹⁹² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 81-82; Newland, "Ethnic Conflict...", s. 148-149.

⁹⁹³ Newland, "Ethnic Conflict...", s. 153-154.

⁹⁹⁴ Newland, "Ethnic Conflict...", s. 153-154.

dönemde ise etnik çatışmaların aşırı bir şekilde dünya sahnesine çıkmalarından ötürü mülteci krizlerinin çoğunda etnisite faktörü esas bir unsur haline gelmiştir.⁹⁹⁵ Ayrıca, etnik çatışmalar nedeni ile oluşan mülteci akınlarının özellikle son zamanlarda giderek artan bir şekilde çoğalmasında da Soğuk Savaş'ın bitmesinin oldukça etkili olduğunu söyleyebiliriz. İki yüz etnik grubu, on beş cumhuriyeti ve otuz sekiz otonom bölgesi olan Sovyetler Birliği'nin dağılması, bu bölgede yaklaşık altmış beş milyon insanın kendi etnik bölgelerinin dışında ikamet etmesine neden olarak mülteci hareketlerine zemin hazırlamıştır. Bununla birlikte, bölgede etnik çatışmaların da ortaya çıkması (özellikle Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu, Gürcistan'daki etnik çatışma ve Çeçenistan'da yaşanan savaş) çok büyük sayıda mülteci bir nüfusun doğmasına sebep olmuştur.⁹⁹⁶ Dağlık Karabağ çevresindeki çatışma sonucunda Ermenistan'dan Azerbaycan'a mülteci olarak göç eden yüz seksen beş bin, Karabağ'ı terk etmek zorunda kalan altı yüz bin Azeri bulunmaktadır. Öte yandan, Azerbaycan'dan Ermenistan'a üç yüz kırk bin Ermeni mülteci olarak göç etmiştir. Gürcistan'daki çatışma sebebiyle Abazya ve Güney Osetya'dan zorunlu olarak göç eden iki yüz bin mülteci bulunurken, Çeçenistan'da yaşanan savaş nedeniyle de dört yüz bin kişi evlerini terk etmek zorunda kalmıştır.⁹⁹⁷

Eski Yugoslavya'da ise, savaş nedeni ile üç milyondan fazla insan 1993'ten başlayarak Yugoslav sınırları içinde yer değiştirmiş ve altı yüz bin kişi de başka ülkelere mülteci olarak yerleşmiştir. Aynı zamanda, Merkezî ve Doğu Avrupa'da birçok azınlık kendilerini risk altında gördükleri için göç etmek zorunda kalmıştır. Etnik gerilimin çok fazla olduğu ve nüfusunun %78'ini Arnavutlar'ın, %15'ini ise Sırp ve Karadağlılar'ın oluşturduğu Kosova'da kendini risk altında gören etnik gruplar ve azınlıklar mülteci hareketlerine girişmek zorunda kalmışlardır. Aynı şekilde, halkı gergin olan Voyvodina'da nüfusun %22'sini oluşturan etnik Macarlar, Sırp çoğunluk tarafından etnik temizlik hedefi olmaktan korkmuş ve zorunlu olarak evlerini terk etmişlerdir. Bunlardan başka, Bulgaristan'da Türkler, Romanya'da Çingeneler, Slovakya ve Romanya'da Macarlar, Baltık Devletleri'nde Ruslar ve Rusya Federasyonu'nda Rus olmayanlar kendilerini tedirgin ve risk altında hissederek mülteci hareketlerine girişmişlerdir.⁹⁹⁸

---

⁹⁹⁵ Newland, "Ethnic Conflict...", s. 146.

⁹⁹⁶ Newland, "Ethnic Conflict...", s. 149-151.

⁹⁹⁷ Tishkov, "Ethnic Conflicts...", s. 581-584.

⁹⁹⁸ Newland, "Ethnic Conflict...", s. 151.

Bununla birlikte, etnisite faktörü nedeni ile mülteci akınlarının doğması çeşitli unsurlara dayanabilmektedir. Örneğin, etnik gruplar ulus inşasına bir engel olarak gözüktüğünde mülteci problemleri ortaya çıkabilir. Nazi Almanya'sında Yahudiler ve Bulgaristan'da Türkler ulusal kimliğin oluşturulmasında bir engel olarak gözükmüş ve çeşitli yollarla ülkeden kovularak mülteci konumuna düşmüştür. Aynı şekilde, ayrılıkçı çatışmalar da mülteci akınlarının doğmasına neden olabilmektedir. Bu çatışmaların şiddetinden kaçan veya ayrılıkçı hareketin başarısızlığı nedeniyle hedef azınlık hâline dönüşen kitle ülkeden firar ederek mülteci bir nüfus oluşturabilir.⁹⁹⁹ Bunun dışında, ekonomik faktörlerin de etnisite unsuruna sahip mülteci nüfusların ortaya çıkmasında etkili olduğunu söyleyebiliriz. Kötü ekonomik şartlar ya da ekonominin gerilemesi, gruplar arasında ekonomik çıkarlar hakkındaki ihtilafların daha şiddetli yaşanmasına ve etnik gerilimlerin ortaya çıkmasına neden olarak kişilerin ülkelerini terk etmeleri sonucunu doğurabilmektedir. Somali, Pakistan, Ürdün ve Sudan gibi ekonomik olarak az gelişmiş ülkelerdeki etnik azınlıkların ülkelerini terk etmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir.¹⁰⁰⁰ Bununla birlikte, sosyal sınıf ile etnisitenin üst üste geldiği çatışmalar da mülteci bir nüfusun doğmasına sebep olabilmektedir. Çünkü bu durumda, eğer azınlık grubu yönetici veya ticaretle uğraşan bir konuma sahipse çoğunluk grubu katliam, zorla ihraç veya zorla göç gibi yollarla azınlığın bertaraf edilmesine kalkışabilmekte ve bu durum da mülteci bir nüfus doğurabilmektedir. Endonezya'daki Çinliler'e ve Zanzibar'daki Araplar'a yapılan saldırılar; Uganda'daki Bugandalılar ve Ruanda'daki Tutsiler'in karşıt gruplara yönelik hareketleri bu kategori içinde görülebilir.¹⁰⁰¹

Aslında, bu tür mülteci hareketlerinin oluşmasında en önemli unsurlardan biri de devlet ve etnik gruplar arasındaki ilişkidir. Buna göre, diğerlerine göre baskın bir grubun olduğu etnokratik bir devlette en iyi ihtimalle ayrımcılık, zorla asimilasyon, zulüm ve ihraç, en kötü ihtimalle de şiddet meydana gelmektedir. Böyle bir durumda etnik çatışma genellikle diğer grupların zararı pahasına kendi çıkarlarını yükseltmek için bu grupları sömüren baskın etnik grup ile güç ve kaynaklara ulaşmaya çalışan diğer alt etnik gruplar arasında ortaya çıkmaktadır. Devlet mekanizması bu şekilde tek bir etnik grup tarafından zapt edildiği zaman devlet, etnik gruplar arasındaki bu çatışmada gruplardan birine sempati beslediği için arabulmakta başarısızdır. Başka bir ifade ile

⁹⁹⁹ Newland, "Ethnic Conflict...", s. 147-148.

¹⁰⁰⁰ Yinger, "Ethnicity...", s. 159.

¹⁰⁰¹ Newland, "Ethnic Conflict...", s. 147-148.

devlet, ulusundan olmayanlar olarak tanımladıklarını koruma sorumluluğunu yerine getirmez. Bütün bunlar da mülteci akınlarının oluşmasına yol açar. Aslında, hangi nedenle çıkarsa çıksın etnik gruplar arası çatışmalarda devlet arabuluculuk yapmak istemiyor ya da yapmaya kapasitesi yetmiyorsa, etnik temizlik ya da nüfusun zorla ayrılmasını sağlayan uygulamalar ortaya çıkabilmekte ve bu durum bazen Filistin, Pencap, Bosna ve Dağlık Karabağ'da olduğu gibi kitlesel boyutta mülteci akınlarını doğurabilmektedir. Bu noktada, bir devletin vatandaşlarını korumadaki gönülsüzlüğü ile yeteneksizliği arasında önemli bir farkın olduğunu belirtmekte de yarar vardır. Kapasitesizlik, devlete yönelik yaptırımlardan ziyade yardıma yol açarken gönülsüzlük, uluslararası topluluk tarafından hoş görülmeyle devleti zor duruma düşüren çeşitli kararların alınmasına neden olur.¹⁰⁰²

Öte yandan, etnisite sadece insanların yaşadıkları ülkelerden firar etmelerinde değil, aynı zamanda barınacak ülke seçimlerinde ve bu ülkelere kabul edilmelerinde de oldukça etkilidir. İnsanlar kendi evlerini terk etmeye zorlandıklarında, eğer mümkünse etnik olarak akraba oldukları ülkelere iltica etmeye çalışırlar. Bununla birlikte, müracaat ettikleri ülkeler de kendi etnisitelerinden olanları kabul etme eğiliminde olacaktırlar. Örneğin, İran ve Pakistan'daki Afganlı, Türkiye'deki Bulgar, Sudan'daki Etiyopyalı, Somali'deki Ogadenli Etiyopyalı, Uganda'daki Güney Sudanlı, Malavi'deki Mozambikli mülteciler kabul edildikleri bu ülkelerle etnik bir bağ taşımaktadırlar. Yani, kendileriyle etnik özellikler paylaşan ülkeler tarafından kabul edilmişlerdir. Bu nedenle, mülteci akınlarında etnik bağ çok önemlidir. Hatta bazı ülkeler, ortak etnisiteye çok önem vermekte ve etnik vatandaşlarının diğer ülkelerden anavatanlarına firar etmeleri durumunda onlara mülteci gözüyle bile bakmamaktadır. Örneğin, Almanya geri dönmek isteyen tüm etnik Almanlar'a, İsrail de Yahudiler'e vatandaşlık teklif etmiştir. Yine başka ülkelerden Rusya'ya geri dönen etnik Ruslar, otomatik olarak Rus vatandaşı sayılmıştır.¹⁰⁰³ Fakat bununla birlikte, mülteci akınları toplumdaki etnik tertibi değiştirebildiği için bazı ülkeler mültecileri kabul etmeyebilirler.¹⁰⁰⁴ Örneğin, kabul eden ülkede etnik gruplar arasında hassas bir denge varsa ve akınla birlikte bu denge bozulacaksa ya da kabul eden ülkede mültecilerin etnik akrabaları hoş karşılanmayan bir azınlık grubunu oluşturuyorsa, bu gibi durumlar kabul eden ülkeler için problemler yaratacağı için bu ülkeler mültecileri kabul etmekte gönülsüz davranabilirler. Çin

¹⁰⁰² Newland, "Ethnic Conflict...", s. 146-148.

¹⁰⁰³ Newland, "Ethnic Conflict...", s. 148-149.

¹⁰⁰⁴ Yinger, "Ethnicity...", s. 159.

kökenli Vietnamlı mültecileri Malezya'nın kabul etmedeki gönülsüzlüğü bu durumu açıklayan bir örnek olarak gösterilebilir.¹⁰⁰⁵

Tüm bunlarla birlikte, etnik çatışmalar nedeni ile mülteci akınlarının oluşması daha önce de belirtildiği gibi bu çatışmaları uluslararasılaştıran bir unsur olarak da karşımıza çıkmaktadır. Çünkü etnik olarak homojen bir devlet yaratma çabasında olan bir devlet tarafından ülkeyi terk etmeleri için kışkırtılmış veya zulüm korkusuyla ülkeden kaçmış bir mülteci kitlesi uluslararası seviyede bir problem yaratabilmektedir. Bu durum, genellikle mültecilerin kaçtıkları devletlerin vatandaşlarına zulüm yapanlar olarak suçlanması ve böylelikle uluslararası topluluk tarafından kınanmasıyla meydana gelmektedir. Ayrıca, ev sahibi devlete yönelik askerî misillemeye yol açarak iki devlet arasında bir savaşın ortaya çıkmasıyla da konu uluslararası boyut kazanabilmektedir.¹⁰⁰⁶

Aslında, bu tür mülteci akınlarının en önemli sonuçlarından biri uluslararası güvenlik ve istikrarı çok ciddi bir biçimde etkilemeleridir. Örneğin, belirtildiği gibi mültecilere sığınak teklif etmenin askerî misillemeyi davet etmesi devletleri savaşa sürükleyebilmekte ve böyle bir durum da uluslararası güvenlik ve istikrara olumsuz etkilerde bulunabilmektedir. Başka bir problem de mültecilerin, etnik akrabalarının çok sayıda yaşadığı komşu devletlere akın ettiklerinde ortaya çıkmaktadır. Burada mültecilerin kötü durumları, ev sahibi ülkede çatışmayla ilgilenen daha fazla kişinin olmasına yol açarak savaşı genişletebilir. Bununla birlikte, mültecilerin ev sahibi devlete aşırı ekonomik maliyetler doğurmaları, çok büyük sayıda olduklarında ve kendi kültürel organizasyonlarını kurduklarında ev sahibi devletin kültürel kimliğine potansiyel bir tehdit olarak görülmeleri ve özellikle anavatanlarına bağlı dış meselelerde ev sahibi ülkede siyasi güç hâline gelmeleri mültecileri kabul eden devletler için problemler oluşturabilmektedir.¹⁰⁰⁷ Ayrıca, belirtildiği gibi mülteci hareketleri, terk edilen devletler için de bazı problemler doğurabilmektedir. Bu devletler, özellikle insan haklarını ihlal ettikleri için uluslararası bir baskı yaşamaktadırlar. Uluslararası topluluk tarafından suçlu görülen bu devletler genellikle uluslararası kınama ve yaptırımlara maruz kalırlar.¹⁰⁰⁸ Bütün bunlar da hem ulusal hem de uluslararası seviyede güvenlik ve istikrarı olumsuz bir biçimde etkileyebilmektedir.

---

¹⁰⁰⁵ Newland, "Ethnic Conflict...", s. 148-149.

¹⁰⁰⁶ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 81-82; Newland, "Ethnic Conflict...", s. 148-149.

¹⁰⁰⁷ Newland, "Ethnic Conflict...", s. 148-149; Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 81-82.

¹⁰⁰⁸ Newland, "Ethnic Conflict...", s. 154-155.

Sonuç olarak, günümüzde Bhutan, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Burma, Kamboçya, Etiyopya, Irak, Sri Lanka, Sudan, Pakistan, Nijerya, Yugoslavya, Tacikistan ve dünyanın birçok bölgesinde ortaya çıkan kitlesel mülteci akınlarına daha çok etnik çatışmaların sebep olduğunu söyleyebiliriz.¹⁰⁰⁹ Bu durumun en önemli nedeni ise etnik çatışmaların çoğu zaman sivil nüfuslara yönelik saldırılar içermesidir.¹⁰¹⁰ Bununla birlikte, mülteci hareketlerinin en önemli sonuçlarından biri belirtildiği gibi, gerek ev sahibi ve terk edilen devlete, gerekse uluslararası güvenlik ve istikrara olumsuz etkilerde bulunmasıdır. Yaklaşık olarak on sekiz milyonu bulan bir mülteci sayısının mevcut olduğu göz önüne alındığında, kuşkusuz bu akınların olumsuz etkilerde bulunmaması da düşünülemez. Bu nedenle, mülteci krizleri hakkında giderek artan uluslararası bir endişe doğmuş ve uluslararası topluluk tarafından demokratikleşme ve katılımcı hükümetin desteklenmesi, ekonomik ve siyasi şikâyetlerin düzeltilmesi ve insan haklarının korunması gibi bazı önleyici tedbirler alınmıştır.¹⁰¹¹

2. Aktörlerin Teröre Başvurması

Etnik sorun ve çatışmalarda aktörlerin teröre başvurması hem masum sivillerin ölümüne yol açtığından insani boyutta uluslararası topluluğun ilgisini çekmesi hem de ulusal ve uluslararası güvenlik ve istikrarı çok ciddi bir biçimde tehdit etmesi nedeni ile etnik çatışmaların uluslararası boyut kazanmasını sağlayan mekanizmalardan biridir.¹⁰¹² Bununla birlikte, bu durumun en önemli sonucu belirtildiği gibi uluslararası barış, güvenlik ve istikrarı oldukça olumsuz etkilemesidir.

Genel olarak terör kavramı, günlük hayatta var olan siyasal düzene karşı nefretini belirtmek ve bu düzeni yıkmak için yapılan “aşağıdan gelen şiddet hareketleri” olarak ifade edilmektedir. Fakat aslında, devlet tarafından uygulanan bir baskı olarak da ortaya çıkabildiği için terörü her zaman aşağıdan gelen bir şiddet hareketi olarak tanımlamak yanlış olacaktır.¹⁰¹³ Bu nedenle terör, “*devlet veya devlet olmayan bir aktörün şiddet tekniklerini kullanarak siyasal amaçlarını elde etme ile ilgili*

¹⁰⁰⁹ Brown, “Causes...”, s. 17-18.

¹⁰¹⁰ Ellingsen, “Colorful Community...”, s. 244.

¹⁰¹¹ Newland, “Ethnic Conflict...”, s. 154-155.

¹⁰¹² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 81-82.

¹⁰¹³ Çevik, *Politik...*, s. 36; Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 17-18.

faaliyetleri” olarak tanımlanabilir.¹⁰¹⁴ Ancak kim yaparsa yapsın, masum sivilleri hedef alan ve katleden terörün, uluslararası güvenlik ve istikrara çok ciddi bir tehdit olduğu şüphe edilemez bir gerçektir.

Öte yandan, etnik terör ise etnik bir grubun davasını devam ettirmek için bilinçli bir şekilde yaptığı şiddet hareketleri olarak ifade edilebilir. Çoğu zaman amacı bağımsız bir devlet yaratma olan ve diğer terör türlerine göre daha fazla şiddet içeren etnik terör, her ne kadar Soğuk Savaş sonrası dönemde oldukça fazla bir oranda meydana gelmiş olsa da yeni bir fenomen değildir.¹⁰¹⁵ Örneğin, iki kutuplu sistemde etnik gruplar dış destek sağlayabilmek nedeni ile amaçlarını süper güçlerin ideolojileriyle birleştirirken, süper güçler ve onların ittifakları da karşıt ideolojilerinin olduğu bölgelerde etnik terörü desteklemiştir. Fakat bununla birlikte, bu dönemde yaşanan terör olayları daha çok ideolojik bir nitelik taşımaktadır. Soğuk Savaş’ın bitişiyle birlikte ise, ideolojik terör yerini etnik teröre bırakmış ve bu tür terör olayları giderek artan bir oranda meydana gelmeye başlamıştır.¹⁰¹⁶ Bu durum, özellikle Soğuk Savaş sonrası etnik sorun ve çatışmaların yoğun bir biçimde ortaya çıkması nedeni ile gerçekleşmiştir.

Etnik sorun ve çatışmalarda aktörlerin teröre başvurmalarının nedenleri ise çeşitli unsurlarla açıklanmaktadır. Örneğin, daha çok psikolojik unsura dayanan bir görüşe göre, teröre yönelmeleri için etnik gruplara temel bir motivasyon oluşturan durumlardan biri, etnik gruplara iktidarlar tarafından verilen ve asla gerçekleşmeyen bağımsızlık vaatleridir. Buna göre, vaatlerin gerçekleşmemesi etnik gruplarda hayal kırıklığının yaşanmasına neden olmakta ve bu durum da etnik grubun bir kesiminin teröre başvurmasına yol açmaktadır. Yine bu görüşe göre, grup kimliğini korumak ve dağılmamak için de etnik gruplar terörist eylemlere girişebilirler.¹⁰¹⁷ Fakat etnik grupların teröre başvurmalarının nedeni daha çok, konvansiyonel savaşlar için gerekli mali kaynak ve mühimmatlarının olmaması ve terörün ucuz maliyetli ve kolay sonuç alınabilen bir faaliyet olmasıdır. Ayrıca, medyanın globalleşmesinden ötürü etnik gruplar davalarını kamuya ilan etmek ve global bir ses getirmek için de teröre başvurmaktadır.¹⁰¹⁸ Bununla birlikte, bu tür faaliyetler çoğu zaman baskı yapılmış etnik gruplarını temsil etme amacıyla olan ve kendilerini self-determinasyon çabasının öncü

---

¹⁰¹⁴ Abdulkadir Baharççek, “Etnik Terör ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, (2000), s. 12.

¹⁰¹⁵ Baharççek, “Etnik Terör...”, s. 11-15.

¹⁰¹⁶ Çevik, *Politik...*, s. 36-38.

¹⁰¹⁷ Çevik, *Politik...*, s. 37-38.

¹⁰¹⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 81-82; Brown, “Causes...”, s. 16.

kolu olarak kabul eden kişiler tarafından icra edilmektedir.¹⁰¹⁹ Kendilerini gruplarının kurtarıcıları olarak gören bu kişiler¹⁰²⁰ için terörist saldırılar self-determinasyonun uygulanması amacını taşıdığından ötürü haklı olarak algılanır.¹⁰²¹

Öte yandan, etnik terör örgütleri mücadele ettikleri ülkede terörist faaliyetlere giriştikleri gibi bazen de diğer devletlere yönelik faaliyetlerde bulunabilirler. Bu tür bir faaliyetin arkasında çatışma içinde olduğu devlete destek veren ve/veya yardım eden devletlerin bu tutumlarını engellemek, uluslararası alanda çabuk bir şekilde duyulmak ve mücadele ettiği devletin şiddet yollarına başvurmasını daha çabuk bir biçimde sağlamak gibi amaçlar vardır.¹⁰²² Örneğin, IRA (Irish Republican Army/İrlanda Kurtuluş Ordusu) İngiltere içinde ve dışında terörist saldırılarda bulunmuş bir örgüttür.¹⁰²³ Bu tür saldırılar genellikle devletlerin de açıkça şiddet içeren karşılıklar vermesine neden olmakla birlikte,¹⁰²⁴ bazen de terör örgütüne karşı uluslararası iş birliğini hızlandırmaktadır.¹⁰²⁵ Bununla birlikte, genel olarak terörist faaliyetler saldırıya uğrayanlara uluslararası destek ve sempati sağlarken, bu tür faaliyetlerde bulunanlara ise antipati doğmasına ve desteğin azalmasına neden olmaktadır. Örneğin, Sri Lanka'da Tamil gerillaların terörist eylemlerde bulunması, onlara karşı dünya kamuoyunda bir antipatinin oluşmasını sağlamıştır. Yine, bazı Filistinli grupların İsrail'e yönelik terörist faaliyetleri sonucunda Batılı devletler İsrail'i desteklerken, bu gruplara yönelik uluslararası destek ve sempati azalmıştır.¹⁰²⁶

Sonuç olarak, kim tarafından ve hangi amaçla yapılırsa yapılsın terör, uluslararası düzene ciddi bir meydan okuma olarak algılanır. Çünkü terör günlük uluslararası yaşam davranışların intizamını bozarken, aynı zamanda devletlerin gücün meşru kullanımının tekeline sahip oldukları iddiasının da altını kazımaktadır. Bununla birlikte terör, güvenlik sistemine tam anlamıyla bir tehdit olarak gözükür ve devletler arası var olan karşılıklı kısıtlamalar sistemini tehdit eder.¹⁰²⁷ Dahası tarafların teröre başvurması genellikle çatışmanın çözümünün başarıya ulaşılmasını da

---

¹⁰¹⁹ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 17-18.

¹⁰²⁰ Çevik, *Politik...*, s. 41.

¹⁰²¹ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 17-18.

¹⁰²² Baharçipek, "Etnik Terör...", s. 20.

¹⁰²³ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 17-18.

¹⁰²⁴ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 17-18.

¹⁰²⁵ Baharçipek, "Etnik Terör...", s. 20.

¹⁰²⁶ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 81-82.

¹⁰²⁷ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 17-18.

engellemektedir.¹⁰²⁸ Tüm bu nedenlerden ötürü, insan hakları konusunda birçok karar alan uluslararası topluluk bu tür faaliyetlerle de yakından ilgilenmektedir.¹⁰²⁹

3. Kitle İmha Silahlarının Kullanılması Riski ve Uluslararası Silah Ticareti

Etnik çatışmaların uluslararası güvenlik ve istikrara başka bir olumsuz etkisi de kitle imha silahlarıyla ilgilidir. Nükleer silahlar ve diğer kitle imha silahlarının çoğalması ile birlikte bu silahların devletler arası veya devlet içi etnik çatışmalarda kullanılması olasılığı etnik çatışmalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Örneğin, hem Hindistan hem de Pakistan nükleer ve kimyasal silahlara sahiptir ve ikisi arasında yakın zamanlarda meydana gelen bir gerilim olmuştur. Bu gerilimin kaynağı, Hindistan'ın Pakistan'daki Keşmirli ayrılıkçıları, Pakistan'ın da Hindistan'daki Sih asilerini desteklemesidir. İki ülke arasındaki savaş, bu silahların kullanılmasıyla çok ciddi boyutlara ulaşabilir ve uluslararası güvenlik ve istikrarı çok önemli ölçüde olumsuz bir yönde etkileyebilir. Diğer bir olasılık da, merkezî otoritelerin devlet bütünlüğünü sağlama ve koruma çabaları için ayrılıkçılara karşı kitle imha silahlarını kullanmaları olasılığıdır. Örneğin Çin, hem nükleer hem de kimyasal silahlara sahiptir ve Tibet'in ayrılmasını önlemek için bu silahları kullanabilir. Bu tür silahların kullanımı, hem uluslararası güvenlik ve istikrar üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratmakta hem de kitle imha silahlarının kullanımı ile ilgili uluslararası kuralların da altını kazıyarak silahların yayılmamasına yönelik çabaları engellemektedir. Dahası, savaşın genişlemesine ve çözümünün zorlaşmasına da neden olmaktadır.¹⁰³⁰

Öte yandan, çatışmadaki etnik grupların uluslararası silah ticaretine girişmeleri de uluslararası güvenlik ve istikrara yönelik ciddi bir tehdit olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, bu grupların kolay bir şekilde silahlanması da çeşitli problemlere yol açarak uluslararası sistemi olumsuz bir biçimde etkilemektedir. Aslında, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde toplumlar militarizme daha fazla yönelmeye ve silahlanma yarışı da giderek artan bir oranda gerçekleşmeye başlamıştır. Silahların yayılmaması için sıkı kontroller alan devletlerin, artık bu kontrolü ordu içindeki bozulmalar, düzenin zayıflaması ve devletlerin dağılması gibi nedenlerle kaybetmesi

¹⁰²⁸ Çevik, *Politik...*, s. 43.

¹⁰²⁹ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 17-18.

¹⁰³⁰ Brown, "Causes...", s. 18.

orduların cephanelerini şiddet girişimcileri için hazır bir hâle getirmiştir. Bu konuda, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte sistemdeki yeni aktörlerin güvenlik ve egemenliklerini korumak için silahlanmalarına izin vermek yapılan en önemli hatalardan biri olmuştur. Özellikle Rusya'nın silahlanmakta olan güçler ve gruplara yönelik tutumu oldukça yumuşak bir özellik sergilemiş ve bu tutum da olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Çünkü silahlanmaya izin vermek şiddet içeren hareketlere kalkışma olasılığını ya da var olan bir çatışmanın şiddet seviyesini arttırabilmektedir. Örneğin, Gürcistan Sovyet ordusundan kalan cephanelerin büyük bir kısmını rahatlıkla ele geçirmiş ve bu silahları kendi azınlıklarına karşı kullanmıştır. Güney Osetyalılar ve Abazyalılar da buna karşılık olarak Rusya ve diğer dış kaynaklardan kaçırdıkları ve temin ettikleri silahlarla direniş göstermiş ve böylelikle çatışma daha şiddetli bir hâl almıştır.¹⁰³¹

Bununla birlikte, silahların dünyada aşırı derecede geçiş yapması etnik ulusalcılar ve ayrılıkçılar üzerinde güçlü bir etki yaratmıştır. Çünkü bu durum, ayrılıkçıların askerî kapasitelerini arttırmış ve onlara var olan devlet gücüne meydan okumaya hazır olduklarını hissettirmiştir. Silahların temini için Afganistan gibi Soğuk Savaş çatışmalarında görevini yitirmiş bir kaynak bulunmuştur. Böylelikle Afganistan'a gönderilen bu silah ve mühimmatlar bölgedeki çeşitli terörist ve isyancı grupların ellerine geçmiştir. Ayrıca, ABD, Rusya, Çin ve Kuzey Kore'nin de silah satması silahların dünyada yaygın ve kolay bir şekilde bulunmasına yol açmıştır.¹⁰³²

Silahların kolayca bulunmasının bir başka sonucu da terörist aktivitelerin fazlaşması ve bu faaliyetlerde bulunan grupların bir yandan da uyuşturucu trafiğini askerî güç ve finans kaynağı olarak kullanmasıdır. Böylelikle terörist faaliyetler, silah ticareti ve uyuşturucu ağı birbirlerine bağlı hâle gelmiştir. Bunların sonucunda da, etnik gruplar gerilla aktivitelerine finans sağlamak, kültürel egemenliğini elde etmek veya siyasi amaçlarını gerçekleştirmek gibi hedefler doğrultusunda kanun dışı kaçak işlere başvurmuşlardır. Örneğin, Sri Lankalı Tamiller silah ve para temin etmek amacıyla Kolombiyalı uyuşturucu baronları için çalışarak uyuşturucu satmaktadır. Aynı şekilde Tayland, Laos, Burma, Türkiye ve Afganistan'da hareket eden etnik ayrılıkçı gruplar da uyuşturucu ticareti ile gizli bir şekilde bağlantılı gözükmektedir.¹⁰³³

---

¹⁰³¹ Tishkov, "Ethnic Conflicts...", s. 585.

¹⁰³² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 88-91.

¹⁰³³ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 88-91.

Neticede, Uluslararası silah ticareti, etnik hareketlerin nasıl silahlı çatışmalara dönüştüğünü açıklamakta önemli bir kaynak olmakla birlikte, etnik çatışmaların şiddet seviyesini de artıran bir durumdur. Bunun sonucunda, birçok çatışma şiddetlenerek uzlaşamaz hâle dönüşürken,¹⁰³⁴ milyonlarca insan hayatını kaybetmiş veya evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Bu durum, ulusal ve uluslararası seviyede barışın oluşturulması ve muhafaza edilmesine yönelik en büyük engellerden biridir. Bu nedenle gerek BM gibi hükümetlerarası uluslararası örgütler, gerekse Uluslararası Af Örgütü gibi hükümet dışı uluslararası örgütler silah ticaretinin sınırlandırılması ve kontrol edilmesi için çeşitli faaliyetlerde bulunmaktadır.

Tüm bunların ışığında, etnik çatışmaların mülteci krizleri, aktörlerin teröre başvurması, uluslararası silah ticareti ve kitle imha silahlarının kullanılması riski gibi nedenlerden ötürü uluslararası güvenlik ve istikrara olumsuz şekilde etki ettiğini söyleyebiliriz. Kuşkusuz, etnik çatışmaların olumsuz etkileri sadece bu konulardan ibaret değildir. Örneğin, bu çatışmalar gerek ulusal gerekse uluslararası ekonomik yapıya da olumsuz etkilerde bulunabilirler. Çünkü etnik çatışmalar, ekonomik yıkım ve düzensizliğe yol açarak ülkelerin ekonomilerinin ilerlemesini yıllarca engellemektedirler. Çatışma süresince maddi kaynaklar ve zenginlikler ya yok edilmekte ya da tükenmektedir. Bununla birlikte, çatışma nedeni ile işsizlik artarken, dış yatırımlar gerçekleşmez ve bazen de bu ülkelere uluslararası ekonomik yaptırımlar uygulanır.¹⁰³⁵ Fakat hangi şekilde olursa olsun, etnik çatışmaların uluslararası sistemi olumsuz bir biçimde etkilediği kesin gözükmektedir. Bu nedenden dolayı da, uluslararası topluluk için bu tür çatışmaların çözümlenmesi oldukça önem arz eden bir konu olmuştur.

---

¹⁰³⁴ Nagel, "Ethnic...", s. 351.

¹⁰³⁵ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 139.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇÖZÜM SÜRECİNDE ULUSLARARASI TOPLULUĞUN ROLÜ

I. ULUSLARARASI TOPLULUK İÇİN ETNİK ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMLENMESİNİN ÖNEMİ

Özellikle 1990'ların başından bu yana soykırım ve katliamlara neden olan ve ulusal, bölgesel ve uluslararası güvenlik ile istikrara açıkça ciddi tehditlerde bulunan etnik çatışmaların ortaya çıkmasıyla birlikte gerek bilim insanları gerekse uluslararası topluluk bu çatışmaların yönetimi, çözülmesi ve ortaya çıkmasının engellenmesi ile daha yakından ilgilenmeye başlamıştır.¹⁰³⁶

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik endişeleri, askerî bir tehdidin veya bir düşmanın varlığından uzaklaşarak daha çok sınırların değişmesi, ırk ve etnisite, kitlesel göç, ulusal azınlıklar gibi sorunları içeren tehditler olarak ortaya çıkmıştır. Bu tehdit edici problemler sadece ulusal değil, aynı zamanda uluslararası düzeyde de hissedilmiştir. Bir başka ifade ile yeni ulus-devletlerin yaratılması, etnik ulusçuluğun yükselmesi ve radikal ulusçuluğun ayağa kalkması uluslararası topluluk için yeni güvenlik problemleri yaratmıştır. Öte yandan, yine bu dönemde devletlerin dağılması, uluslararası sistemin iki önemli ilkesi olan devletlerin ülkesel bütünlüğü ve self-determinasyon arasındaki çatışmayı da şiddetlendirmiştir. Bütün bu gelişmelerin sonucunda da, uluslararası topluluk etnik çatışmalarla daha yakından ilgilenmeye başlamış ve bu tür çatışmaların çözülmesi topluluk için önemli bir konu hâline gelmiştir. Örneğin, 1993'te BM Genel Sekreteri Boutros Boutros Ghali küresel güvenliğin Soğuk Savaş sonrası dönemde etnik çatışmaların yayılması nedeniyle tehlike altında olduğunu belirtmiş ve İkinci Dünya Savaşı'ndan beri gerçekleşen yüz yirmi yedi savaşın çoğunun etnik sebepler nedeniyle olduğunu, sınırların ve okyanusların bu tür bir

---

¹⁰³⁶ Saideman, "Overlooking...", s. 67.

şiddetin yansımından toplumları koruyamayacağını ifade etmiştir. Bu ifade, uluslararası topluluk için etnik çatışmalara verilen önemin bir kanıtıdır.¹⁰³⁷

Aslında, uluslararası topluluğun etnik çatışmalarla daha yakından ilgilenmesinin nedenleri, bir önceki bölümde incelenmiş olan etnik çatışmaların uluslararası güvenlik ve istikrara yönelik olumsuz etkilerini içermektedir. Bununla birlikte, etnik çatışmaların çözümlenmesinin uluslararası topluluk için niçin çok önemli olduğu sorusuna verilecek olan ilk yanıt, bu tür çatışmaların genel olarak çok fazla sayıda yaşam kaybına ve acıya sebep olmasıdır.¹⁰³⁸ Bu durumun nedeni daha öncede belirtildiği gibi, çatışmalarda etnik grupların genellikle savaş için gerekli yüksek bir teknolojiye sahip olmaması ve askerî açıdan zayıf bir durum sergilemesi nedeniyle maliyeti daha ucuz ve kolay sonuç alınan gerilla savaşlarına ve terörist faaliyetlere yönelmesidir. Bu duruma ek olarak, sivil nüfusun çatışan taraflar açısından ordu için bir nevi asker ikmali olarak algılanması da, onların doğrudan hedefler hâline gelmesine neden olur. Ayrıca, çatışan taraflar özellikle belirli bir toprağın ele geçirilmesi amaçlandığında etnik temizlik veya soykırım gibi felaketlere de yol açabilirler.

Tüm bunların sonucunda ortaya çıkan sivil ölümler ve kitlesel katliamlar topluluğun stratejik çıkarlarını tehdit etmekte ve uluslararası topluluğa müdahale için ahlaki zorunluluklar yaratmaktadır. Bir başka ifade ile bir taraftan bu tür katliamlara müsamaha göstermenin ahlaki açıdan oldukça zor olması, diğer taraftan ise katliamların önemli uluslararası davranış ve savaş normlarına doğrudan bir meydan okuma anlamına gelmesi uluslararası topluluğun etnik çatışmalarla ilgilenmesine ve müdahale etmesine yol açmaktadır. Bu durumun en önemli örneklerinden biri, uluslararası topluluğun Bosna'da yaşanan olaylara ahlaki bir zorunluluk nedeniyle müdahale etmesidir.¹⁰³⁹

Etnik çatışmalarda sivil nüfusa yönelik saldırıların oldukça fazla yaşanması, daha önce belirtildiği gibi bir mülteci nüfusun ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Mülteciler, bir etnik çatışmanın başka bir devlete ulaşarak gerilimin artmasına özellikle mültecileri kabul eden devlete yönelik olarak yayılmasına neden olabilirler. Bu durum, çoğu zaman mültecilerin komşu devletlere sığınması hâlinde gerçekleşmektedir. Aynı zamanda mülteciler, ev sahibi devlete ekonomik ve siyasi zararlarda da bulunabilirler. Bu nedenlerden ötürü, Arnavutluk ve Makedonya'da yaşandığı gibi, mülteci

¹⁰³⁷ Christie, "The Problem...", s. 1-3.

¹⁰³⁸ Christie, "The Problem...", s. 1-2.

¹⁰³⁹ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 32; Brown, "Causes...", s. 16-17.

problemleri dış dünyayı etkilemekte ve dolayısıyla uluslararası topluluk da bu tür etkilerde bulunan etnik çatışmalara karşı ilgisiz kalamamaktadır.¹⁰⁴⁰

Uluslararası topluluğun etnik çatışmaları çözmeye yönelik ilgisini yükselten diğer sebepler, bu tür çatışmalarda kitle imha silahlarının kullanılması riski; çatışmadaki tarafların uluslararası silah ticareti ve uyuşturucu ağı ile bağlantılı olabilmesi; çatışmaların yabancı devletlerin taraflı müdahaleleri ile büyük ölçekli savaflara yol açabilmesi; çatışmanın komşu devletlere yayılabilmesi; ayrılıkçı etnik çatışmaların başka etnik grupları bu yönde cesaretlendirerek yeni çatışma ve savaflar doğurabilmesi ve böylelikle tüm devletler için tehlikeli bir süreç oluşturabilmesi şeklinde sıralanabilir.¹⁰⁴¹ Bütün bunlardan da anlaşılacağı gibi, uluslararası topluluğun etnik çatışmalarla ilgilenmesinin en önemli sebebi bir kez daha belirtmek gerekirse bu tür çatışmaların uluslararası güvenlik ve istikrara çeşitli şekillerde olumsuz etkilerde bulunabilmesidir.

II. ULUSLARARASI TOPLULUĞUN ETNİK ÇATIŞMALARA YAKLAŞIMI

Etnik çatışmaların giderek artan bir oranda ortaya çıkmasıyla birlikte, uluslararası topluluk hem hukuki hem de pratik olarak zor kararlar vermekle karşı karşıya kalmıştır. En büyük hukuki zorluk, uluslararası bir fikir birliğinin de olmadığı etnik toplulukların egemen devlet taleplerini ret etme veya kabul etmeye yönelik kriterler tayin etmek konusunda yaşanmaktadır.¹⁰⁴² Bu durumun en önemli nedeni, birbirleri ile çatışma hâlinde olan self-determinasyon ve devletin ülkesel bütünlüğü ilkeleridir.

Devletin ülkesel bütünlüğü ilkesi, bir devletin topraksal bütünlüğünün ancak bu devletin rızası ile değişebileceği anlamına geldiği için rızaya dayalı olmayan ayrılma teşebbüsleri genellikle topluluk tarafından kabul edilmemektedir. Bir başka ifade ile, etnik grupların sadece farklılıklarına dayanarak devleti parçalamasına razı olunmamaktadır. Böyle bir durumla karşı karşıya kalan uluslararası topluluk daha çok devletlerin lehinde hareket etmekte, bir başka ifade ile devletlerin ülkesel bütünlüğü

¹⁰⁴⁰ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 32-33; Brown, “Causes...”, s. 16-17; Saideman, “Overlooking...”, s. 67-68.

¹⁰⁴¹ Saideman, “Overlooking...”, s. 67-68; Carment and James, “The United Nations...”, s. 76; Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 96; Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 33.

¹⁰⁴² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 96.

ilkesini self-determinasyon ilkesinden daha üstün tutmaktadır.¹⁰⁴³ Bunun en önemli nedeni, topluluğun uluslararası güvenlik ve istikrara çok önem vermesidir.¹⁰⁴⁴ Çünkü eğer self-determinasyon ilkesi üstün tutulursa, demokratikleşme sürecinin tam anlamıyla gerçekleşmediği çoketnili devletlerin dağılması ve siyasi ve ekonomik olarak yeterli kapasiteye sahip olmayan devletlerin ortaya çıkması ile birlikte uluslararası güvenlik ve istikrarın korunması da tehlike altına girecektir. Aynı zamanda, bu tür bir ayrılmaya topluluk tarafından izin verilmesinin zincirleme bir reaksiyon doğurarak tüm dünya üzerinde kendini yaşadığı ülkenin toplumundan ayrı gören toplulukların ayrılıkçılığa yönelmesi ile sonuçlanabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, bir etnik grubun yaşadığı devletten ayrılarak yeni bir bağımsız devlet kurmasına izin vermenin sonucunda, bu yeni devlet içindeki kendini farklı gören diğer grupların da ayrılıkçı hareketler sergileyeceği ve bu durumun en küçük türdeş birime kadar ilerleyeceği farz edilmektedir. Bütün bunlar da uluslararası istikrar, güvenlik ve barışı tehdit edeceğinden, topluluk genellikle etnik ayrılıkçıların savunduğu self-determinasyon ilkesine karşılık devletlerin dayandığı devletin ülkesel bütünlüğü ilkesinin tarafını tutarak hareket etmektedir.¹⁰⁴⁵

Fakat her ne kadar uluslararası topluluk genel olarak bu şekilde hareket etse de, çok nadiren olmakla birlikte bazı etnik ayrılıkçıları grupları destekleyebilmektedir. Bu destek, özellikle bir devletin temel insan haklarına saygı göstermeyerek vatandaşları arasında ırk, din, renk farkı gözeterek şekilde ayrımcılık yapması, halkların hak eşitliğine saygı göstermemesi ve halkının tümünü temsil etmemesi durumunda oluşabilmektedir. Ancak, etnik ayrılıkçı hareketin meşru görülebilmesi için aynı zamanda etnik grubun yaşadığı bölgede önemli bir çoğunluk oluşturması, grubun çoğunluğa göre etnik farklılığının açıkça görülmesi, tek ve güçlü bir şekilde temsil edilmesi gibi durumların da var olması gerekmektedir. Dahası, topluluk bu ayrılma ile bölgesel ve uluslararası istikrarın artıp artmayacağına bakacak ve eğer istikrar artacaksa, ayrılmayı destekleyecektir. Son olarak, etnik bir çatışmaya uluslararası topluluk tarafından yapılan tüm müdahalelere rağmen çözüm üretilmemişse, Kosova'da yaşandığı gibi etnik temelde ayrılmalar kabul görebilmektedir.¹⁰⁴⁶

---

¹⁰⁴³ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 34.

¹⁰⁴⁴ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 36-37; Kirişçi ve Winrow, *Kürt Sorunu...*, s. 59.

¹⁰⁴⁵ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 33-34.

¹⁰⁴⁶ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 34-35.

Sonuçta, uluslararası topluluk sergilediği bu genel yaklaşım içerisinde etnik sorunları çözmek için çatışmaların yeniden başlamasını önleyerek barışın korunması (peace-keeping), çatışmaları sona erdirerek barışın sağlanması (peace-making) ve kalıcı barışın inşa edilmesini (peace-building) içeren üç temel stratejiye dayanarak diplomatik ve askerî müdahale ile arabuluculuk yollarına başvurmaktadır. Bununla birlikte, uluslararası topluluk müdahaleye rağmen hâlâ bir çözüme ulaşamamışsa, tarafların etnik temelde ayrılmasına da teşebbüs edebilir.¹⁰⁴⁷

A. Barışın Korunması (Peace-Keeping)

Uluslararası barışı koruma operasyonları, uluslararası barışçıl bir üçüncü taraf müdahalesi vasıtasıyla asker, polis ve sivillerden oluşan genellikle çokuluslu bir gücü kullanarak devletler arası veya devlet içi savaşların durdurulmasını veya sınırlandırılması içerir.¹⁰⁴⁸ Barışın korunması stratejisinde uluslararası topluluğun ilk önceliği çatışmayı bir an önce durdurmaktır. Bunun sebebi ise, şiddetin kurbanları olan sivil nüfusu kurtarmak ve taraflar arasında görüşmeler yaratabilmek için barışçıl bir çevre oluşturmayı sağlamaktır. Bu amaçla uluslararası üçüncü bir taraf çatışmada barışı koruma operasyonlarını üstlenmektedir.¹⁰⁴⁹

Üçüncü tarafların barışı korumaya yönelik operasyonları, bir taraftan çatışmanın yaşandığı yere askerî personelin yerleştirilmesini içerirken, diğer taraftan da tarafların rızası, minimum güç kullanımı ve tarafsızlık ilkeleri etrafında oluşmakta ve mücadele edenleri herhangi bir çözüme zorlamamaktadır. Aslında, barışı korumak için askerî bir güç yerleştirme mantığa aykırı gözükebilir. Çünkü askerî gücün klasik kullanımı bir düşmanı yok etmek ve barışı bu yolla kurmaktır. Fakat bu tür operasyonlarda asıl amaç bu değildir.¹⁰⁵⁰ Bu operasyonların amacı, mücadele eden tarafların savaştan yana olan davranışlarını engellemek ve bu yolla siyasi uzlaşma için barışçıl bir çevre yaratmaktır.¹⁰⁵¹ Bununla birlikte, barışı koruma operasyonları genellikle iki icrada bulunurlar. Bunlardan ilki, güç kullanımını içeren sınırlı bir operasyondur ve tarafsız olmamayı gerektirir. Yani, barışı koruma gücü çatışmada bir tarafı seçmek zorunda kalarak askerî anlamda sınırlı bir operasyon yapar ve tuttuğu tarafın yenmesine ve

¹⁰⁴⁷ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 35; Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 97.

¹⁰⁴⁸ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 54.

¹⁰⁴⁹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 97-98.

¹⁰⁵⁰ Cooper and Berdal, “Outside...”, s. 198.

¹⁰⁵¹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 97-98.

çatışmanın bitmesine yardımcı olur. İkincisi de, tarafsızlığı uygulayan bir uluslararası barışı koruma operasyonu gerçekleştirmeyi ve durumu tamamen kontrol altına almayı amaç edinerek çatışmaya çok kuvvetli bir askerî güç yerleştirir.¹⁰⁵²

Yakın zamanlarda en dikkat çekici barışı koruma operasyonları arasında, BM tarafından Lübnan ve Kıbrıs'ta gerçekleştirilen UNIFIL (United Nations Interimforce in Lebanon/Birleşmiş Milletler Lübnan Geçici Kuvveti) ve UNFICYP (United Nations Peacekeeping Force in Cyprus/Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barışı Koruma Gücü), bölgesel bir organizasyon olan OAU tarafından yapılan Çad müdahalesi, devletler grubu tarafından organize olmuş Beyrut'taki MNF (Multinational Force/Çokuluslu Güç) ve Sina Yarımadası'ndaki MNO (Multinational Operations/Çokuluslu Operasyonlar) sıralanabilir. Fakat bununla birlikte, uluslararası barışı koruma operasyonlarının çokuluslu bir gücü içermesi gerekmemektedir. Sri Lanka'da gerçekleştirilen Hindistan müdahalesinde olduğu gibi, tek bir devlet tarafından yapılan barışı koruma operasyonları da mevcuttur.¹⁰⁵³ Hatta barışı korumaya yönelik operasyonlar üçüncü bir tarafın himayesi altında da gerçekleşmeyebilir. Çünkü çatışan tarafların yaşadığı devletler de bu tür operasyonlara girişebilmektedir. Fakat genellikle etnik çatışmalarda devletin meşruluğuna karşı geldiği için devlet, çözümden çok çatışmanın bir kısmı olarak gözükmektedir. Bu durum, devletin ağır taktikler benimseyen asker ve polis gücünün grupların üyelerine karşı operasyonlara girişmesi ile pekişmektedir. Aynı zamanda, devletler bu tip durumlarda çoğunlukla askerî güçlerini özel kanunlar altında çalıştırmakta ve bazen de sıkıyönetim ve olağanüstü hâl ilan etmektedirler. Örneğin 1985–1989 arasında etnik çatışma yaşayan Fiji, Bangladeş, Türkiye, Pakistan, Sudan, Sri Lanka, Zimbabve sıkıyönetim ve olağanüstü hâl ilan eden devletler arasındadır. Bu tür yasalar, çatışmayı azaltmaya hiçbir şekilde yardım etmezken, etnik gruplar tarafından baskının devam ettiğinin idrak edilmesine neden olmaktadır. Tüm bu nedenlerden ötürü, çatışmanın yaşandığı devlet tarafından barışın korunmasına yönelik operasyonlar, genellikle devletin çatışan çıkarların tarafsız bir hakemi değil de onun bir parçası olması nedeni ile başarılı olmamaktadır.¹⁰⁵⁴

Öte yandan, uluslararası barışı koruma operasyonlarının etkili olabilmesi için uluslararası üçüncü taraflar ile barışı koruma operasyonlarının bazı şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Bunlardan ilki, çatışan tarafların uluslararası üçüncü taraflar

¹⁰⁵² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 97-98.

¹⁰⁵³ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 54.

¹⁰⁵⁴ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 53.

tarafından yapılacak olan barışı koruma operasyonlarına rıza göstermesidir. İkincisi, barışı koruma gücünün öncelikle tarafsız ve meşru bir güç olduğunu tarafların kabul etmesi ve koruma gücünün de taraflarla temas ettiklerinde tarafsız olması gerekmektedir.¹⁰⁵⁵ Aynı zamanda operasyonlar, ilgili tarafların tam bir iş birliği ile yürütülmeli ve barışı koruma gücü etkili ve bütünleşmiş bir askerî birim olarak görev yapmalıdır.¹⁰⁵⁶ Diğer bir şart ise, barışı koruma operasyonlarında güç kullanımının sınırlı olmasının gerektiğidir. Dahası, barışı koruyanlar kendi savunmaları söz konusu olduğunda gücü minimum düzeyde kullanmalıdırlar. Bütün barışı koruma operasyonları, bir askerî güç olarak değil de, daha çok polis gücü olarak hareket eden katılımcılara ihtiyaç duyar. Yani, bu güçler bir savaşı kazanmak ya da savaşmak için değil, barışı korumak ya da yaratmak için yerleştirilirler. Bu nedenle, onlar hafif silahlar kullanmalı ve sadece kendilerini savunmak için güç kullanımına başvurmalıdır.¹⁰⁵⁷

Uluslararası barışı koruma gücü, genellikle savaşarak daha az kazanç sağladıklarını idrak edemeyen tarafların olduğu etnik çatışmalarda ortaya çıkmakta¹⁰⁵⁸ ve eğer koruma gücü büyük, disiplinli ve iyi silahlanmış ise etnik çatışmalarda ortaya çıkan şiddeti dindirmekte etkili olmaktadır.¹⁰⁵⁹ Aslında, bir savaşta özellikle de etnik çatışmalarda temel sorun savaş durduğunda kuralları kimin koyacağıdır. Üçüncü tarafın bu kuralları koyabilmesi için tarafsız, etkili ve meşru bir otorite olarak taraflar açısından kabul edilmesi gerekir. Fakat uluslararası üçüncü taraflar tarafından yapılan barışı koruma operasyonlarının başarısızlığı (BM'nin Bosna, Somali ve Ruanda'daki operasyonlarında olduğu gibi) onların tarafsızlıkları ve operasyonlarının etkililiği hakkında büyük şüpheler doğurmuştur.¹⁰⁶⁰

Başarısızlığı oluşturan en önemli neden ise, genellikle uluslararası topluluğun üyeleri tarafından bu tür bir gücün çatışmadaki sorunlu bölgeye yerleştirilmemesi ya da yerleştirilse bile etkili olamamasıdır. Bu durumun genel olarak iki sebebi vardır. Bunlardan ilki, uluslararası topluluğun etnik çatışmaları çözümlenmesi zor olan durumlar olarak görmesidir. İkinci sebep ise, uluslararası topluluğun bu tür bir güç yerleştirdiğinde kayıplar için çok az bir toleransa sahip olmasıdır. Örneğin, 1993'te Somali'ye yapılan uluslararası misyonda birçok yaşam kurtarılmış; fakat on sekiz

---

¹⁰⁵⁵ Cooper and Berdal, "Outside...", s. 198; Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 97-98.

¹⁰⁵⁶ Cooper and Berdal, "Outside...", s. 198.

¹⁰⁵⁷ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 54; Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 97-98.

¹⁰⁵⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 97-98.

¹⁰⁵⁹ Cooper and Berdal, "Outside...", s. 200.

¹⁰⁶⁰ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 97-98.

Amerikalı yaşamını kaybettiği için ABD politikasının büyük bir kısmı başarısızlığa uğramıştır. Kısaca, açık bir ulusal çıkarın olmadığı zaman barışı koruma hareketine cesaret ederek kayıp vermek uluslararası topluluk ve uluslararası müdahaleler için çok az tolerans gösterilen bir durumdur. Bu durum Ruanda ve Bosna Savaşı'nda da geçerli olmuştur.¹⁰⁶¹

Fakat tüm bunlarla birlikte, etnik çatışmalarda karşılıklı yıkım içinde olan tüm tarafların savaşçılarıyla doğrudan temas eden sadece barışı koruma gücü olduğundan, barışı koruma operasyonları tüm barış stratejilerinin en zorunlusu ve en gereklisidir. Çünkü şiddet içeren davranışlar durana kadar ya da en azından idare edilene kadar, sosyoekonomik şartları veya olumsuz davranışları değiştirmek ya da rekabet eden çıkarları çözmek için yapılan teşebbüslerin başarılı olması olası değildir.¹⁰⁶² Etnik çatışmalarda, barışı korumaya yönelik müdahaleler zor olabilir; fakat başarının imkânsız olduğu da söylenemez. Özellikle, eğer etnik çatışmalarda iki taraf da ateşkes yapmakta ortak bir çıkara sahipse, bu durum barışı koruma operasyonlarını başarısı için oldukça önemli bir imkân yaratır.¹⁰⁶³

B. Barışın Sağlanması (Peace-Making)

Barışın sağlanması stratejisi, taraflar arasındaki çıkar çatışmalarının müzakere edilerek bir antlaşma ile çözümlenmesini sağlamaya odaklanır. Bu amaç için de üç esas yöntemi kullanmaktadır. İlk yöntem, güç veya şiddet yoluyla bir çözüme çalışmak ve taraflara bu çözümü empoze ettirmektir. Fakat bu yöntem çatışmanın altında yatan uzlaşılamaz çıkarlara temas edememektedir. Bu da çatışmanın sadece basitçe bastırılması sonucunu vermekte ve çoğu zaman gelecekte yeniden ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çünkü çözümü güç yoluyla empoze etmek kısa sürede etkili olsa da, uzun dönemde baskın grubun meşruluğunun altını kazımakta ve mücadeleyi kaybetmiş olarak gözükken güçlerin tekrar şiddete müracaat etmelerine yol açmaktadır.¹⁰⁶⁴

Barışın sağlanmasında ikinci yöntem ise, hukuksal yollarla etnik çatışmaları çözmeye çalışmaktır. Bu tür çözümler, daha çok kanıtlarla kabul edilmiş kuralları içermektedir. Fakat çok derin ve köklü etnik çatışmalar için bu bir seçenek değildir.

¹⁰⁶¹ Muller, "The Banality of...", s. 65-66.

¹⁰⁶² Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 54.

¹⁰⁶³ Cooper and Berdal, "Outside...", s. 200.

¹⁰⁶⁴ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 76.

Özellikle eğer etnik gruplar devletin meşruluğuna şüphe ile bakıyor veya meydan okuyorlarsa hukuksal yollarla etnik çatışmaların çözümü makul bir seçenek olmayacaktır. Öte yandan, hukuki güçler etnik gruplar tarafından taraf tutmakla suçlanıyor veya bu şekilde algılanıyorlarsa bu yöntemin başarılı olması mümkün gözükmemektedir. Ayrıca, yakın zamanlardaki deneyimler çoketnili devletlerde anayasal çerçevede etnik çatışmaları çözenin, bu tür çatışmalar için başka bir savaş alanı hâline geldiğini (Kıbrıs'ta oluşturulan 1960 anayasası gibi) açıkça göstermiştir.¹⁰⁶⁵

Hem güç kullanımı hem de hukuksal yöntemler çeşitli problemler içerdiğinden etnik çatışmanın çözümü için barışı sağlama stratejisi içindeki en iyi yöntem uzlaşma olarak gözükmemektedir.¹⁰⁶⁶ Uzlaştırmayı içeren çözümlerde bütün olası araçlarla veya belirli bir kaynağın verdiği bilgilerle gerçekleri anlamak, tespit etmek, soruşturmak ve doğru olanı öğrenmekten bu durumu çözmeye ve bazı tekliflere veya hükümlere ulaşmaya kadar uzanan bir süreç vardır. Bu sürecin sonunda da mantıklı uzlaşmalar oluşturulmaya çalışılmaktadır.¹⁰⁶⁷ Yani, burada amaç tarafların liderlerini barışçıl görüşmeler yoluyla siyasi bir uzlaşmaya ulaşmaya razı etmektir. Bu nedenle de, uzlaşmayı içeren barışı sağlama stratejileri genellikle politik-diplomatik faaliyetlerle ilgilidir. Uzlaşma süresince uluslararası üçüncü taraf, çatışmanın siyasi bir şekilde çözümlenmesine ulaşmayı amaçlayan arabuluculuk rolü oynamaktadır. Uzlaşma süresince arabuluculuk rolü, özellikle şiddeti yoğun olan etnik çatışmalarda çok önemlidir. Çünkü şiddet bir kez başladığında taraflar problemlerini tartışmak için müzakereleri devam ettirmeye veya uzlaşma masasına oturmaya gönülsüz olacaklardır. Bununla birlikte, uluslararası üçüncü bir tarafın uzlaşma süresince taraflar arasında oynadığı bu rolün üç yöntemi vardır. Bunlar: Hakemlik, kolaylaştırma ve arabuluculuktur. Bağlayıcılığa işaret eden hakemlik, sadece eğer taraflar hakemin kararına itaat etmekte anlaşıyorlarsa ve hakem de ayrı ayrı onların taleplerini hakkıyla değerlendiriyorsa işe yarayabilir. Eğer çatışma siyasi karakterliyse hakemlik çok etkili olabilirken, şiddetli etnik bir savaş durumu varsa etkililiği oldukça sınırlı olmaktadır. Diğer bir yöntem olan kolaylaştırmada ise, pazarlığa girişme ve özel çözümler sunma gibi faaliyetler bulunmamaktadır. Kolaylaştırma daha çok, insan davranışlarına

---

¹⁰⁶⁵ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 77.

¹⁰⁶⁶ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 77-78.

¹⁰⁶⁷ John W. Burton, "Resolution of Conflict", *International Studies Quarterly*, Vol: 16, No: 1, (Mar., 1972), s. 5.

odaklanarak çatışmada tarafların karşılıklı etkileşimini kolaylaştırır ve eğer bu etkileşim olumsuzsa onu yumuşatır.¹⁰⁶⁸

Uzlaştırma süreci içinde en önde gelen çözüm aracı ise arabuluculuktur. Bu yöntem, yoğun etnik çatışmaları çözmekte büyük umutlar sunabilir. Uluslararası arabulucular, taraflarla siyasi bir diyalog kurmakta, yani tarafların iletişimini sağlamaktadır. Aynı zamanda, onlar bir tarafın diğerindeki imajını değiştirmeye, tarafların amaçlarının, endişelerinin ve pozisyonlarının karşılıklı olarak daha iyi anlaşılmasına yardımcı olurlar. Etkili bir arabuluculuğun olması için, üçüncü tarafın çatışmanın tarafları üzerinde etkili bir duruşu olmalıdır. Arabuluculuğun etkiliği, özellikle onun çatışmalar nezdinde tarafsız olarak algılanmasına dayanmaktadır. Bu da arabulucunun, daha çok uluslararası anlamdaki prestijine ve güvenilirliğine dayanır. Eğer üçüncü tarafın arabuluculuğu kâr ve çıkarlar peşinde ise, tarafların çatışmanın barışçıl olarak halledilmesine yönelik olumlu tutumları kaybolacaktır.¹⁰⁶⁹ Öte yandan, üçüncü taraflar çok iyi niyetli olduklarında bile, arabuluculuk sadece tarafların çatışmayı sonlandırmayı istedikleri zaman başarılı olabilir. Çatışma halindeki tarafların liderlerinin barışı istemedikleri zamanlarda arabuluculukla çatışma hafifleyebilir; fakat tamamen ortadan kalkmaz.¹⁰⁷⁰ Neticede, barışın sağlanması stratejisi genellikle arabuluculuk, kolaylaştırma, hakem kararıyla çözme veya müzakere yollarıyla tarafların siyasi ve stratejik davranışlarını uzlaştırmak için yapılan doğrudan siyasi ve diplomatik bir aktivitedir.¹⁰⁷¹

C. Kalıcı Barışın İnşa Edilmesi (Peace-Building)

Uluslararası topluluk için en önemli konulardan biri, iç savaş sonrasında istikrarlı rejimlerin nasıl tekrar kurulacağı ve topluluğun düşmanlığın yeniden canlanmasını engellemeye nasıl yardımcı olacaktır. Barışı koruma gücünün çatışma yaşanan bölgeyi terk ettikten sonra devletlerin kaosa yeniden sürüklenmelerini engellemeyi garanti edememesinden dolayı, uluslararası topluluğun çatışmalarda nasıl

---

¹⁰⁶⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 98-100.

¹⁰⁶⁹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 98-100.

¹⁰⁷⁰ Carment and James, "The United Nations...", s. 79.

¹⁰⁷¹ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 51.

bir rol oynayacağı önemli bir konudur.¹⁰⁷² Bu nedenle, uluslararası topluluğun etnik çatışmaları çözme girişimindeki en önemli yaklaşımı kalıcı barışın inşa edilmesidir.

Öte yandan, gerek kalıcı barışın sağlanmasının çatışma ve savaşları çözmekte en etkili yöntemlerden biri olması, gerekse yakın yıllarda barışı inşa etme operasyonlarının çoğalması konu hakkında akademik bir literatürün doğmasına neden olmuştur.¹⁰⁷³ Bu nedenle, kalıcı barışın inşa edilmesi ile ilgili çok çeşitli görüşler bulunmaktadır. Örneğin, barışın inşa edilmesindeki görüşlerden biri, din ve kalıcı barış arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Bilim insanlarının çoğu özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan çatışmaların genellikle ırk, etnisite veya din ilişkisine dayanan toplumsal kimlik çarpışmalarından kaynaklandığını savunmuş ve çatışmalarda dinin rolüne odaklanmışlardır. Fakat bu ilgi genellikle dinin yıkıcı rolüyle alakalı olarak gelişmiştir. Ancak son zamanlarda, bu durumun tam tersine dinin çatışmanın çözümü ve barışı inşa etme süreçlerinde nasıl kullanıldığı ve nasıl yararlı olduğuna yönelik bir ilgi meydana gelmiştir. Örneğin bu konudaki bir görüş, dinler arası barışı inşa etmenin öneminin Kuzey İrlanda, eski Yugoslavya, Orta Doğu ve daha pek çok yerdeki savaş hâlindeki toplulukların kolektif ve bireysel kimliğinde dinin merkezî bir rol oynamasından ötürü aşikâr olduğunu ileri sürer. Buna göre, dini değerler insanları savaşmamaya veya uzlaşmaya motive edebilmektedir. Aynı zamanda din, barışı inşa etme sürecine sosyal, ahlaki ve manevi kaynaklar da sağlamaktadır.¹⁰⁷⁴

Kalıcı barışın inşa edilmesi hakkında dikkati çeken görüşlerden biri de barışı inşa etme görevini yapan uluslararası temsilciliklere yol gösteren tek paradigmanın stratejik liberalizasyon olduğunu savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre, barışı inşa etmeyle ilgilenenler ilk olarak liberal demokratik bir rejim ve pazar eğilimli bir ekonominin oluşturulmasını, yani liberal enternasyonalizmi takip etmelidir. Bunun için savaş nedeniyle tahrip olmuş devletlerde sosyal, siyasi ve ekonomik yapılara Batılı modellerin yerleştirilmesi, yani tarafların siyasi ve ekonomik liberalizasyon yoluyla uzlaştırılması gerekmektedir. Fakat kalıcı barışın inşa edilmesi ile ilgilenenler bu amacı takip ederken aynı zamanda, bu devletlerde ekonomik ve siyasi liberalizasyonun çatışmaya sebep olan etkilerini sınırlandırma çabası içerisinde de olmalıdır. Çünkü sadece siyasi ve ekonomik liberalizasyon sürecine odaklanmak savaş nedeniyle tahrip olmuş devletlerde

---

¹⁰⁷² Doyle and Sambanis, “International Peacebuilding...”, s. 779.

¹⁰⁷³ Paris, “Peacebuilding...”, s. 54–55.

¹⁰⁷⁴ Mohammed Abu-Nimer, “Conflict Resolution, Culture, and Religion: Toward a Training Model of Interreligious Peacebuilding”, *Journal of Peace Research*, Vol: 38, No: 6, (Nov., 2001), s. 685-686.

istikrarsızlaşmaya neden olabilen, barışın sağlanmasını engelleyen ve yeniden savaşmayı kışkırtan sonuçlar da doğurabilmektedir. Örneğin, Ruanda ve Angola'da siyasi liberalizasyon şiddetin yeniden canlanmasına yardım etmiş; Bosna'da seçimler, uzlaşmaya yardım etmekten ziyade tarafların ayrılığını güçlendirmiş; Mozambik, Nikaragua ve El Salvador'da ekonomik liberalizasyonun etkileri çatışmanın yeniden canlanmasına neden olmuştur.¹⁰⁷⁵

Öte yandan, bu görüş stratejik liberalizasyonun nasıl uygulanması gerektiğini de bazı unsurlara dayandırarak açıklamıştır. İlk olarak, savaşla tahrip olan devletlerde demokratikleşmenin kontrol edilmiş ve daha kademeli bir süreci geliştirmelidir. Bu durum, özellikle kışkırtıcı propagandaların yayılmasının kontrol edilmesi, politikalardan aşırıların ihraç edilmesi, vatandaşlar arasındaki farklılıkların birleştirilmesi ve tutkuların yatıştırılması sağlanarak yapılmalıdır. Buna ek olarak, aşırılıktan ziyade ılımlılığa mükâfat veren seçimlerle ilgili düzenlemelerin yapılması; istikrarsızlaşmaya neden olan tasarruf önlemlerinden ziyade büyüme ve gelişme eğilimli ıslah politikalarının tarafsız olarak yükseltilmesi; operasyonlar için etkili bir koordine merkezinin kurulması ve barışı inşa etme operasyonlarının bir ile üç yıl arası olan günümüzdeki mevcut süresinin yaklaşık olarak yedi veya dokuz yıla kadar genişletilmesi gerekmektedir.¹⁰⁷⁶

Kalıcı barışı inşa etme stratejisi hakkında bir başka görüş ise bu stratejiyi uygulayanların düşmanlığın yerel kaynakları, değişim için yerel kapasiteler ve değişime yardım için mevcut uluslararası söz ve kararlarla ilgilenmesi gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁰⁷⁷ İç barışın kurulması için üçüncü tarafların gerçekleştirmesi gereken en önemli vazife, grup liderlerini ve onların takipçilerini motive eden savunmacı ve saldırgan teşviklere doğrudan hitap etmektir. Buna göre, savunmacı teşvikler iç güvenlik ikilemi durumlarında ortaya çıkar. Çünkü anarşi, her bir grubun kendini koruması için silahlanma arayışına girmesine neden olur ve her bir grup silahlanarak diğer gruplara yönelik bir tehdit yaratır. Saldırgan teşvikler ise, gruplar ve liderlerinin özel kazançları için kamu kaynaklarını sömürme, kültür veya ideolojilerini empoze etme, rakiplerinin mal ve mülklerini zapt etme, devlet gücünü yağmalama gibi isteklerinden dolayı yükselir. Bu nedenle barış, savaşı sömürenlerin kontrol edilmesini

¹⁰⁷⁵ Paris, "Peacebuilding...", s. 56.

¹⁰⁷⁶ Paris, "Peacebuilding...", s. 58.

¹⁰⁷⁷ Doyle and Sambanis, "International Peacebuilding...", s. 781.

veya bertaraf edilmesini gerektirir.¹⁰⁷⁸ Ayrıca, bu görüş barışı inşa etmeyi dört kategoriye ayırmıştır. Bunlardan ilki, izleme veya gözlemleme görevidir. Bu görev, ev sahibi hükümetin rızası ile şiddetli çatışmalarda kullanılan geçici bir uygulamadır ve amacı, askerî veya sivil gözlemciler tarafından barışın görüşülmesine yardım etmek ve ateşkesi gözlemlemektir. İkinci kategori, geleneksel barışı korumayı, yani tarafların rızasıyla bir çatışmanın çözümlenmesine yardım etmek için sivil memurlar ve askerî birimlerin görevlendirilmesini içermektedir. Böylelikle üçüncü taraf, tampon bir alan kurarak buraya gücünü yerleştirir ve operasyonlarıyla tarafların silahsızlandırılmasına ve yeniden seferber olmamalarına yardım eder. Üçüncü kategori ise, çok boyutlu barışı koruma stratejileridir. Yine tarafların rızasına dayanır ve etraflıca görüşülmüş bir barış antlaşmasını yerine getirmeyi tasarlar. Sivil toplumun yeniden inşası seçimler, ordu, polis gücü ve adli sisteme yönelik reformlar gibi kurumsal dönüşümleri ve ekonomik yeniden kalkınma gibi kapasiteyi genişletmeyi amaçladığından bu durum çok boyutlu stratejileri gerektirmektedir. Dördüncü ve sonuncu kategori ise, barışı uygulatma veya barışa zorlamadır. Bu yöntem, genellikle çok taraflı askerî bir müdahaleyi içerir. Ev sahibi ülkenin rızası olsun ya da olmasın, eğer gerekliyse güç yoluyla toplumsal düzeni zorla kabul ettirmeyi amaçlar.¹⁰⁷⁹

Tüm bunlarla birlikte, bu görüşe göre etnik ve dini savaşlar gibi kimlik savaşlarında; insani kayıpları çok olan savaşlarda; grup sayısı ve etnik heterojenlik oranı fazla olduğunda ve ülkenin dış kaynağa bağımlı olmasında barışı inşa etme stratejisinin başarı olasılığı daha düşüktür. Bu hipotezlerle kısmen çelişen diğer bir hipotez ise, savaş uzun süreli olduğunda barışı inşa etme stratejisinin başarı olasılığının daha yüksek olabileceğidir. Ayrıca, ekonomik gelişmenin tüm seviyelerinde bir artışın gerçekleşmesi ve kişi başına düşen gelirin yüksek olması; savaşın bir barış antlaşmasıyla son bulması; barış operasyonlarının BM tarafından yürütülmesi; BM'nin barış operasyonlarında daha etkili olması ve kararlarının daha kapsayıcı olması durumlarında bu stratejinin başarılı olma olasılığı da artacaktır.¹⁰⁸⁰

Görüldüğü üzere, kalıcı barışın inşa edilmesi hakkında çok çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu görüşleri de dikkate alarak genel olarak kalıcı barışı inşa etmenin, şiddetle birleşmiş olan yıkıcı süreçleri doğrudan tersine döndürmeye çalışan bir strateji olduğunu söyleyebiliriz. Barışı koruma ve barışı sağlama stratejilerinin esas ilgileri olan

¹⁰⁷⁸ Doyle and Sambanis, "International Peacebuilding...", s. 779-780.

¹⁰⁷⁹ Doyle and Sambanis, "International Peacebuilding...", s. 781.

¹⁰⁸⁰ Doyle and Sambanis, "International Peacebuilding...", s. 783-786.

savaşı bir an önce durdurmak ve savaşı tarafları bir anlaşma masasına oturmaktan farklı olan bu strateji, sıradan halkın sosyoekonomik şartlarını ve davranışlarını değiştirmeye odaklanmaktadır.¹⁰⁸¹ Çünkü barışı inşa etmenin amacı, sadece savaşı durdurmak değil; aynı zamanda savaş sonrasında barışı daimi olarak sürdürmeyi tahsis edecek şartlar yaratmaktır.¹⁰⁸² Bu nedenle, barışı inşa etme çatışmanın doğasına yoğunlaşma eğilimindedir. Bütün barışı inşa etme stratejileri, taraflar arasında gerçekleşen oldukça büyük bir teması içermektedir. Barışı koruma, savaşçılar arasında engeller inşa ediyorsa, barışı inşa etme de sıradan halk arasında köprüler inşa etmeye çalışmaktadır. Bu nedenle bu stratejide, gruplar arası gerilimi ve etnik ön yargıyı azaltacak olan farklı gruplara ait kişiler arasında karşılıklı etkileşime dayanan bir temasın oluşması çok önemlidir.¹⁰⁸³

Tüm bu nedenlerden ötürü de, kalıcı barışı inşa etmeye çalışan üçüncü taraf, savaşı tarafların üyelerinde karşılıklı olarak bulunan diğer tarafın olumsuz imajını değiştirmek için uzun dönem sosyoekonomik ve kültürel faaliyetler içine girecektir. Amaç, sosyoekonomik yeniden yapılanma ve gelişme yoluyla barışçıl sosyal değişimin gerçekleşmesidir. Bununla birlikte bu strateji, çatışma meydana çıktıktan sonra veya çıkmadan önce uygulanabilmektedir. Eğer çatışmadan önce uygulanmakta ise, etnik şiddetin vuku bulmasına neden olabilen konular üzerinde hareket eder ve düşman olan etnik grupların kültürel ve sosyoekonomik faaliyetlerle birbirlerini daha iyi anlayabilmelerini sağlamaya çalışır.¹⁰⁸⁴ Bir başka ifade ile, çatışmaların ortaya çıkmasını engelleyecek olan sosyal, ekonomik, siyasi kurumları besleyip büyütürük grup üyelerinin davranışlarını olumlu yönde etkilemeye uğraşır. Bu amacı ile etkili bir barışı inşa etme hareketi çatışmayı önleyici hareketin ön cephesini oluşturur.¹⁰⁸⁵

Barışın inşa edilmesi çatışmadan sonra yapılıyorsa, etnik toplulukların barıştırılmasına ve ekonomik yapılanmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu yaklaşımın başarılı olabilmesi için en önemli unsur, üçüncü tarafın yeterli mali kaynağının olması ve yavaş ilerleyen bu süreçte sabır göstermesidir.¹⁰⁸⁶ Çatışma sonrası barışı inşa etmede özellikle BM ve NATO gibi hükümetlerarası uluslararası örgütler, bu görevi kabul etmekte ve egemen devletlerin iç işlerine geniş bir şekilde karışmaktadır. Bu tür örgütlerde

---

¹⁰⁸¹ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 61-62.

¹⁰⁸² Paris, "Peacebuilding...", s. 57.

¹⁰⁸³ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 61-62.

¹⁰⁸⁴ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 100.

¹⁰⁸⁵ Doyle and Sambanis, "International Peacebuilding...", s. 779.

¹⁰⁸⁶ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 100.

geleneksel olarak barışı inşa etme aktivitesi, uzlaştırılarak veya zorla yapılmış bir barış sonrasında çatışmanın tam bir çözümü için mevcut düşmanlığın kaynaklarına yönelen ve yerel kapasiteler inşa eden bir teşebbüstür. Bu nedenle, daha güçlü devlet kuruluşları, daha geniş siyasi katılım, toprak reformu, iç bir toplumun oluşması ve derinleşmesi, etnik kimliğe saygı, barış dolu bir yönetim için beklenen ümitleri arttırmak gibi amaçları hedef almışlardır.¹⁰⁸⁷

Bununla birlikte, Soğuk Savaş sonrası dönemde demokrasinin yükseltilmesiyle barış ve istikrarın sağlanacağı görüşü, barışı inşa etme operasyonlarının karakterini önemli ölçüde etkilemiştir. Pazar demokrasisini yerleştirmeyi görev edinen hükümetlerarası uluslararası örgütler aynı zamanda barışı inşa etme operasyonlarında da çok etkili roller üstlenmişlerdir. BM, Dayton Antlaşması sonrasındaki Bosna operasyonları hariç tüm barışı inşa etme operasyonlarının başında yer almış; OAS (Organization of American States/Amerikan Devletleri Örgütü) Merkezî Amerika’da, AGİT (Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı) ve NATO ise Bosna’da bu görevleri üstlenmişlerdir. Ayrıca, Dünya Bankası ve IMF (International Monetary Fund/Uluslararası Para Fonu) Batılı pazar ekonomisi ve demokrasi modellerini savunarak, bu modelleri güçlendirecek olan ıslah programlarını yönetmiştir. Fakat OAU, Arap Ligi ve ASEAN (Association of Southeast Asian Nations/Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği) gibi hükümetlerarası örgütler ise, bunun tam tersine Batılı politika ve ekonomi modellerini en az üstlenen bir konumda olmuşlardır.¹⁰⁸⁸

Öte yandan, yakın zamanlarda gerçekleşen çatışma sonrası barışı inşa etme operasyonlarının uygulandığı ülkeler olarak Namibya, Kamboçya, El Salvador, Nikaragua, Mozambik, Angola, Ruanda ve Bosna örnek gösterilebilir. Bu operasyonları uygulayanlar hükümetlerarası uluslararası örgütler, uluslararası finansal kurumlar, ulusal yardım ve gelişme temsilcilikleri ve diğer bölgesel ve uluslararası aktörler gibi çok geniş sayıda çeşitli katılımcıları içermektedir. Bu aktörler, komple bir ülkenin yönetimini geçici olarak devralmak, güvenlik personelinin ve adli memurlarını eğitmek ve onlara tavsiyede bulunmak, fiziki altyapıyı yeniden inşa etmek, göçmen ve mültecileri memleketlerine geri getirmek, seçimleri gözlemlemek ve idare etmek, mali ve insani yardım sağlamak, eski savaşan güçleri silahsızlandırmak gibi geniş aktivite sahalarında

---

¹⁰⁸⁷ Doyle and Sambanis, “International Peacebuilding...”, s. 779.

¹⁰⁸⁸ Paris, “Peacebuilding...”, s. 62.

çalışmışlardır.¹⁰⁸⁹ Fakat genel olarak barışı inşa etme uygulamalarının çoğu zaman başarılı olmadığını söyleyebiliriz. Çünkü genellikle bu tür bir stratejinin uygulandığı devletlerin çoğu, ya iç savaşa geri dönmüşler ya da çatışmayı yeniden canlandırmaya yol açabilen tehditlerle ilgili problemler yaşamışlardır.¹⁰⁹⁰ Aslında bu başarısızlığın en önemli nedenleri arasında bu tür operasyonların oldukça kompleks olması; bir devletten diğerine yerel şartların değişmesi, her bir görevin ayrı bir uluslararası temsilciliğe verilmesi ve bu temsilcilikler arasında koordinasyon eksikliğinin oluşması sıralanabilir. Fakat bu durum, kalıcı barışı inşa etme stratejilerinin tamamen yararsız olduğu anlamına da gelmemektedir. Çünkü bu operasyonlar sayesinde ev sahibi birçok ülkede savaşlar durmuş ve taraflar arasında barış antlaşmalarına yönelik görüşmeler yapılmıştır. Kuşkusuz, bu stratejinin amacı savaşı durdurmak veya barış antlaşmaları imzalatmak değil, kalıcı barışın oluşmasını sağlamak olduğu için bu tür operasyonların çoğunun bu büyük amaçla tanıştığını da söyleyemeyiz.¹⁰⁹¹

Neticede, barışı inşa etme operasyonlarının devletlerde tükenmeyen bir barışa yönelik olarak uygulanması gerekmektedir. Birbirlerine düşmanca davranan gruplar, barışın tam anlamıyla gerçekleşmesini güçleştirdiği için bu operasyonların grupların özelliklerini mutlaka göz önünde bulundurarak hareket etmesi ve grupların birbirlerine karşı olumsuz düşüncelerinin bertaraf edilmesi gerekmektedir.¹⁰⁹² Bununla birlikte, savaşın yarattığı olumsuz siyasi ve ekonomik durumlar da düzeltilmelidir. Bunu gerçekleştirmek için de özgür ve adil seçimlerin oluşturulması, demokratik siyasi kurumların inşa edilmesi, yurttaşlık hakları ile temel insan hakları ve özgürlüklerine saygının geliştirilmesi, çeşitli ekonomik reformların yapılması ve ekonominin geliştirilmesi amaçlanmalıdır.¹⁰⁹³

Kısaca, uluslararası topluluğun bu üç yaklaşımını özetlemek gerekirse barışın korunması tarafsızlık, sınırlı güç kullanımı ve öncelikli olarak tarafların rızasının gerekliliği özelliklerine sahiptir; hedefinde askerler vardır ve amacı şiddeti durdurmaktır. Barışın sağlanması ise tarafsızlık, arabuluculuk kudreti ve tarafların rızasının elzem bir önceliğinin olmaması özelliklerini sergiler; hedefinde tarafların liderleri vardır ve amacı, bir barış antlaşması imzalamak için tarafları ikna etmek ve zorlamaktır. Bu stratejinin içinde tarafları barışa zorlama yöntemi (peace enforcement)

¹⁰⁸⁹ Paris, "Peacebuilding...", s. 54-55.

¹⁰⁹⁰ Paris, "Peacebuilding...", s. 63-64.

¹⁰⁹¹ Paris, "Peacebuilding...", s. 57.

¹⁰⁹² Doyle and Sambanis, "International Peacebuilding...", s. 781.

¹⁰⁹³ Paris, "Peacebuilding...", s. 79.

uygulanıyorsa, o zaman gerekirse taraflara yönelik güç kullanımı, tarafları bir barış antlaşmasına zorlamak ve tarafların rızasının önceliğinin gerekli olmaması gibi durumlar söz konusudur; bu yöntemin hedefinde liderler ve askerler bulunur; amacı, bir barış antlaşmasının kabul edilmesi ve yerine getirilmesi için taraflara baskı uygulamaktır. Son olarak kalıcı barışın inşa edilmesi ise, çatışma öncesinde veya sonrasında olabilme ve çeşitli temsilcilikler arasında koordinasyon politikası içerme gibi özelliklere sahiptir; hedefi kitlelerdir ve amacı da taraflar arasındaki karşılıklı anlayışı geliştirmek ve beslemek, savaş yıkıntılarını ve savaşın verdiği zararları gidermek ve sosyoekonomik gelişimi sağlamaktır.¹⁰⁹⁴

III. ETNİK ÇATIŞMALARIN ÇÖZÜMÜNDE ULUSLARARASI BOYUT

Soğuk Savaş sonrası dönemde oldukça fazla bir oranda ortaya çıkan ve uluslararası güvenlik ve istikrar üzerinde ciddi etkilerde bulunan etnik çatışmaları çözmek, gerek uluslararası topluluk gerekse çatışmanın çözümü hakkındaki çalışmalar için önemli bir konu hâline gelmiştir.¹⁰⁹⁵

Bu nedenle etnik çatışmalara yönelik yapılan uluslararası müdahalelere geçmeden önce, etnik çatışmanın çözümü ile ilgili bazı görüş ve yaklaşımları incelemeyi daha uygun buluyoruz. Bu konuda dikkati çeken yaklaşımlardan biri, çatışmadaki her bir tarafa, erişecekleri alternatif maliyetler, çareler, değerler ve amaçlar ile diğer tarafın görüşlerinin de doğru bir biçimde bildirildiği durumlarda tarafların kabul edeceği sonuçların ortaya çıkacağını ileri sürmektedir.¹⁰⁹⁶ Buna göre, çatışmanın çözümlenmesinde atılacak adımlar arasında tarafların ve meselenin analizi; tarafların ilişkilerini müzakere etmek için uzlaşma masasına getirilmeleri; sorunların ne olduğu hakkında bir anlaşmaya varılması ve olası seçeneklerin gözden geçirilmesi gibi konular bulunmaktadır. Ayrıca, herhangi bir çatışmayı çözmekte dünya toplumu * ile çatışmanın doğasını anlamının ve analiz etmenin de oldukça önemli bir rol oynadığı ileri

¹⁰⁹⁴ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 102.

¹⁰⁹⁵ Paris, "Peacebuilding...", s. 54.

¹⁰⁹⁶ Burton, "Resolution...", s. 9-13.

* Yazar dünya toplumunu (world society), devletler arası ilişkilere göre daha geniş düşünceleri içeren bir kavram olarak ele almıştır. Buna göre dünya toplumu, sadece devletler veya devlet otoriteleri arasındaki ilişkilerle sınırlı değildir. Çünkü dünya toplumu, resmî ve resmî olmayan kuruluşların arasındaki ilişkilerin yanı sıra, dünya çapındaki önemli dinsel, dilsel, bilimsel, ticari ve bunun gibi ilişkileri de içermektedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. John W. Burton, *World Society*, London, Cambridge University Press, 1972, ss. 19-23.

sürülmüştür. Buna göre, dünya toplumunun doğasını incelemek çatışmanın yapısal nedenleri, sosyal ve siyasi değişimin sonuçları, iç çatışmaların uluslararası ilişkilere yayılması ve bu tür diğer fenomenler hakkındaki durumlara odaklanmayı içermektedir. Bununla birlikte, çatışmanın tarafları ve üçüncü taraflar, eğer çatışmayı çözmekte etkili olmak istiyorlarsa, dünya trendine ve şartlarına uymak zorunda olduklarından, onlara ancak bu analiz yol gösterecektir. Çatışmanın doğasını incelemek ise üçüncü taraflar için daha kolay ve çabuk idrak edilmektedir. Fakat öte yandan, müdahale eden tarafın çatışmaya yönelik girişimlerinin sonuçlarını kavraması da oldukça şüpheli bir durumdur.¹⁰⁹⁷ Ayrıca, bazı kritik yanlış anlaşılmalarda tarafların karşılıklı ilişkilerinde değişimlere neden olabildiği için çatışmanın çözümüne engel teşkil edebilmektedir. Bu nedenle tarafların birbirlerini çok iyi anlamaları gerekmekte ve bu konuda da üçüncü taraflara önemli görevler düşmektedir.¹⁰⁹⁸

Başka bir yaklaşım da, savaşan taraflar arasındaki güç dengesinin dış müdahale ile ayarlanmasıyla çatışmanın çözümlenebileceğini ileri sürmektedir.¹⁰⁹⁹ Bu çözüm, doğrudan askerî müdahale yoluyla güçlü tarafı kısmen silahsızlandırarak veya abluka altına alarak ve daha zayıf tarafı da silahlandırarak acı veren yenişememe durumunun sonlandırılmasıyla meydana gelecektir. Buna göre, iki taraf da gelecekte savaşa girişmenin onlara yarar değil de, zarar getireceğini idrak ettiklerinde ise antlaşma masasına oturacaklardır. Böylelikle, özellikle sivillere karşı artan şiddet ve güvenlik çıkmazları da giderilecektir.¹¹⁰⁰ Bununla birlikte, her iki taraf da anlaşmayı kabul edene kadar etnikler arası şiddeti engellemek için iki tarafı da zorlayacak bir ülkeye ihtiyaç vardır.¹¹⁰¹ Fakat müdahale edenler, müdahale güçleri terk ettikten sonra, güçlü tarafın antlaşmayı desteklemesi konusunda onu zorlayamadıkları için bu yaklaşımın uygulanması oldukça zor gözükmektedir.¹¹⁰²

Etnik çatışmaların çözümü için önerilen bir diğer yaklaşım da hükümetin ve ekonominin çökmesi, iç şiddetin yaşanması gibi durumlar nedeniyle kendi vatandaşlarını tehlikeye atan ve komşu devletleri de tehdit eden bir ülkenin, adil ve özgür bir seçimi takiben kendi kendini yönetebilmesine kadar, kritik hükümet

---

¹⁰⁹⁷ Burton, "Resolution...", s. 9-13.

¹⁰⁹⁸ Burton, "Resolution...", s. 9-13.

¹⁰⁹⁹ William I. Zartman, *Ripe for Resolution: Conflict and Intervention in Africa*, New Haven, Yale University Press, 1999'dan aktaran Kaufmann, "Possible...", s. 156.

¹¹⁰⁰ Zartman, *Ripe...*'dan aktaran Kaufmann, "Possible...", s. 156.

¹¹⁰¹ Lijphart, "The Power-Sharing...", s. 496-497.

¹¹⁰² Kaufmann, "Possible...", s. 157-158.

fonksiyonlarını yönetmek doğrultusunda “uluslararası bir himaye” altında idare edilerek çatışmanın çözüme ulaşacağını ileri sürer.¹¹⁰³ Başka bir ifade ile, bu yaklaşım çatışmanın çözümü için ideal olanın başarısız olmuş bir devletin gönüllü olarak uluslararası bir icra ediciye belirli fonksiyonlarını devretmesi olduğunu savunur. Bu görüşü savunanlar, 1992’den 1993’e kadar Kamboçya’daki BM müdahalesini, özgür seçimler için güvenli bir çevre yaratmasını nedeni ile himayeciliğin en başarılı örneği olarak kabul ederler.¹¹⁰⁴ Fakat Kamboçya vakası etnik bir çatışma değil, Kamboçya’nın idaresi hakkında gerçekleşen ideolojik bir savaştır. Aslında, bu yaklaşımın savunduğu yöntem, Somali’de insani amaçla başlayan ve devletin yeniden inşasına doğru yönelen ABD-BM misyonu tarafından uygulanmış ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹¹⁰⁵ Ayrıca, uluslararası bir himayeci güç hızlı, etkili ve ucuz bir biçimde etnik bir iç savaşı durdurduğu, kurumların yeniden inşa edilmesini başardığı ve özgür seçimleri temin ettiği durumlarda bile, eğer seçim sonuçları tüm tarafların güvenliğini ve çıkarlarını korumuyorsa, çatışmanın çözümü için etkili olamayacaktır.¹¹⁰⁶

Neticede, etnik çatışmaları çözmeye yönelik görüş ve yaklaşımlar hakkında daha pek çok örnek vermek mümkündür. Fakat daha önce de belirtildiği gibi, uluslararası topluluk bu tür çatışmalara yönelik barışın korunması, barışın sağlanması ve kalıcı barışın inşa edilmesi yaklaşımlarını benimsemekte ve bu yaklaşımlara dayanarak etnik çatışmaları diplomatik ve askerî müdahale ile arabuluculuk yollarını kullanarak çözmeye çalışmaktadır. Bununla birlikte, bu üç stratejiye dayanarak yapılan müdahaleler sonucunda, taraflar arasındaki çatışma hâlâ devam ediyor ve toplumdaki ayrılık güçlü bir şekilde ilerliyorsa, bu durumda uluslararası topluluk etnik ayrılmayı da bir seçenek olarak görebilmektedir.

A. Etnik Çatışmalara Uluslararası Müdahaleler ve Sonuçları

Genel olarak etnik çatışmaları çözmek için üç temel metot vardır. Bunlardan ilki, tarafların şiddete başvurarak bir çatışmayı çözmesi ile gerçekleşmektedir. Bir başka ifade ile çatışmadaki bir tarafın askerî zafer elde etmesi ile mücadele bitmiş olacaktır. Fakat bu metot, oldukça sert ve şiddetli olduğu için uluslararası topluluğun uygun

¹¹⁰³ Gerald Helman and Staven Ratner, “Saving Failed States”, *Foreign Policy*, No: 89, (Winter, 1992-1993), ss. 3-21’den aktaran Kaufmann, “Possible...”, s. 157-158.

¹¹⁰⁴ Helman and Ratner, “Saving...”den aktaran Kaufmann, “Possible...”, s. 157-158.

¹¹⁰⁵ Kaufmann, “Possible...”, s. 158.

¹¹⁰⁶ Kaufmann, “Possible...”, s. 158.

bulduğu bir yöntem değildir. İkinci metot, tarafların barışçıl ve uzlaşmacı bir şekilde anlaşmaya çalışarak farklılıklarını çözmesi ile ilgilidir. Örneğin, bir çatışmada her iki tarafında kazanması veya çatışmaya devam etmesi olası değilse, çatışmanın sonlanmasında her iki tarafında bir derecede kazanç elde etme olasılığı ortaya çıkacaktır. Bu şartların varlığı, tarafların barışçıl ve uzlaşmacı ilişkilerde bulunmasına ve ek seçenekler keşfetmesine yol açarak çatışmayı sonlandırabilir. Böyle bir yöntemle çatışmayı çözmek uluslararası topluluk tarafından uygun bulunmaktadır. Üçüncü ve son metot ise, uluslararası anlamda üçüncü bir tarafın çatışmaya karışması ile çatışmanın sonlanmasıdır. Bu durum, üçüncü tarafın verdiği kararların çatışmanın tarafları tarafından kabul edilmesi veya çözüm için gerekli bazı şartların üçüncü tarafın çatışan taraflara uygulatmasıyla oluşmaktadır.¹¹⁰⁷

Uluslararası üçüncü tarafların müdahalelerinin ortaya çıkmasında ise bölgesel ve uluslararası istikrar ve güvenlik hakkında endişe duymak, hegemonik hırslar, karşıt gruplara etnik sempati, uluslararası sorumluluk duygusu, dünya veya bölgesel düzenle ilgili düşünceler ve insani endişeler gibi çok geniş çeşitlilikte olan saikler etkili olabilmektedir.¹¹⁰⁸ Bu nedenle, etnik çatışmalara uluslararası üçüncü bir tarafın müdahalesi genellikle “nevi şahsına münhasır” bir özellik sergilemekte ve böylelikle müdahale stratejileri de vakadan vakaya değişmektedir.¹¹⁰⁹ Dolayısıyla çatışmaya yönelik çözümleri tam olarak açıklamak ve onları kategorilere koymak oldukça zordur.¹¹¹⁰ Çünkü uluslararası etnik mücadeleler çoğu zaman bir veya birden çok temsilcilik tarafından çok yönlü müdahale çabalarını da doğurabilmektedir. Başka bir ifade ile farklı hareketleri ve müdahale şekilleri olan üçüncü taraflar tarafından etnik çatışmalara müdahale edilebilmektedir. Örneğin, 1988-1989’da Namibya’da BM barışı koruma ve denetleme görevi üstlenirken, ABD arabuluculuk faaliyetlerine girişmiştir.¹¹¹¹

Öte yandan, Soğuk Savaş’ın bitişiyle birlikte, uluslararası çatışmaların yönetimi ve çözümünde önemli bir dönüm noktası yaşanmıştır. Soğuk Savaş döneminde, uluslararası ihtilafları düzeltmek için üçüncü tarafların çabaları o zamanki dünya

---

¹¹⁰⁷ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 97; Burton, “Resolution...”, s. 10.

¹¹⁰⁸ Cooper and Berdal, “Outside...”, s. 197.

¹¹⁰⁹ David Carment and Dane Rowlands, “Three’s Company: Evaluating Thrid-Party Intervention in Intrastate Conflict”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol: 42, No: 5, (Oct., 1998), s. 575.

¹¹¹⁰ William J. Dixon, “Third-Party Techniques for Preventing Conflict Escalation and Promoting Peaceful Settlement”, *International Organization*, Vol: 50, No: 4, (Autumn, 1996), s. 654.

¹¹¹¹ Dixon, “Third-Party Techniques...”, s. 659.

politikalarının özelliği nedeniyle çok etkili olamamıştır. Fakat çoğu bilim insanı için Soğuk Savaş'ın bitmesiyle uluslararası çatışmaların kolektif ve çok taraflı yönetimi ile ilgili yeni bir dönem başlamıştır.¹¹¹² Örneğin, BM 1988'den beri önceki yıllara göre çoğu çatışma yönetimi aktivitelerinde iki kez düşünerek ve daha planlı bir şekilde hareket etmektedir. Çeşitli barışı koruma aktivitelerini de eklersek BM'nin çatışma yönetimi aktivitelerinin sahası, Afganistan ve Batı Sahra'daki genel sekreter tarafından desteklenen iyi niyet misyonundan (good offices) İran Körfezi'ndeki askerî müdahaleye ve dünyanın herhangi bir yerindeki zorlayıcı tedbirlere kadar değişen bir özellik göstermektedir.

Kuşkusuz, çatışmanın yönetimi ve çözümü ne BM'nin ne de uluslararası hükümetlerarası örgütlerin hâkimiyeti altındadır. Üçüncü taraflar ulus-devletlerden veya devletlerin koalisyonlarından, ulusüstü veya ulusaltı organizasyonlardan, ad hoc komisyonlarından, kişilerden veya diğer uluslararası mevkideki aktörlerden oluşabilir. Bunların hepsi, çatışma yönetiminin temsilcileri olarak adlandırılırlar. Bu nedenle, çatışma yönetimi uygulamalarının niteliklerini belirleyen aktiviteler onları üstlenen temsilcilere göre değişmektedir. Bazı aktiviteler taraflar arası iletişime yardım etmek ve meseleleri telaffuz etmek gibi öncelikle prosedürle ilgili önemlere odaklanırken, bazıları da antlaşmaların uygulanıp uygulanmadığını denetleme ve komisyonlar kurma gibi daha doğrudan ve daha aktif bir özellik içermektedir. Arabuluculuk, hakemlik ve resmî hüküm verme gibi faaliyetler ise ihtilafların devamlı olarak yönetim ve çözüm merkezini idare eden temsilcilikler tarafından yapılmaktadır. Bu uygulamaların hepsi, devletler arası ciddi güvenlik ihtilaflarını ve/veya sistemle ilgili doğabilecek yoğun sonuçları azaltmayı amaçlayan uygulamalardır. Fakat buradaki asıl soru üçüncü tarafların bunu başarmakta etkili olup olmadıklarıdır.¹¹¹³

Neticede, günümüzde üçüncü taraf müdahalelerinin temel doğası değişmiştir. Soğuk Savaş döneminde BM'nin barışı koruma görevi gibi çok taraflı müdahalelerin çoğu, devletler arası bir uzlaşma elde edildikten sonra meydana gelmiş ve tarafsız güçler, savaşan devletler arasındaki ilişkilerin normalleşmesi sürecinde bir çeşit güven inşası mekanizması veya arabulucular olarak hizmet vermişlerdir. Yakın zamanlarda ise, bu tür görevler ya savaşın ortasında ya da şiddetin ortaya çıkmasından önce üstlenilmektedir. Soğuk Savaş dönemindeki örneklerine benzemeyen bu yeni müdahale

---

¹¹¹² Dixon, "Third-Party Techniques...", s. 653.

¹¹¹³ Dixon, "Third-Party Techniques...", s. 653-654.

çeşitleri genellikle etnik çatışmalara uygulanmaktadır.¹¹¹⁴ Uluslararası üçüncü tarafların etnik çatışmalara uyguladığı bu tür müdahaleler arasında ise taraflar arası iletişime yardım etmek ya da meselenin açıkça telaffuz edilmesi gibi faaliyetleri içeren iyi niyet misyonu; çatışmanın çözümü için planları çizmeyi ve ilerletmeyi amaçlayan arabuluculuk faaliyetleri; durumun incelenmesi ve gözlemlenmesi için komisyonların kurulmasıyla oluşan bilgi toplama ve araştırma misyonu (fact finding); barışı koruma gücü, silah ambargosu, askerî yardım gibi doğrudan fiziki müdahaleler ve tarafların yargılanması sayılabilmektedir.¹¹¹⁵ Bununla birlikte, etnik çatışmalara uluslararası üçüncü bir taraf insani müdahaleler de bulunabilmektedir. Bu tür müdahaleler çoğu zaman, etnik savaş ve soykırım gibi aşırı durumlar var olduğunda yapılmakta¹¹¹⁶ ve genellikle kendini savunamayan ve daha zayıf olan bir grubu kurtarmaya yönelik bir amaç taşımaktadırlar. Bu nedenle, insani müdahaleler dengeli ve tarafsız bir şekilde tarafları savunmaya gerek duymazlar.¹¹¹⁷ Öte yandan, bu çalışmada etnik çatışmalara yönelik uluslararası müdahalelerin diplomatik müdahale, askerî müdahale, arabuluculuk ve etnik ayrılmanın sağlanması olarak dört başlık altında incelenmesini daha uygun buluyoruz.

1. Diplomatik Müdahale

Diplomatik müdahaleler, diğer devletlerde vuku bulmakta olan insan ve azınlık hakları ihlalleri nedeni ile devletler veya uluslararası örgütler tarafından bu devletlere baskı uygulama veya ihlalleri kınama şeklinde gerçekleşmektedir. Örneğin, Batılı hükümetler Bosna, Çeçenistan, Ruanda ve Sudan'daki insan hakları ihlallerini ihbar etmeleri için yerel halkı yüreklendirmek istemiş ve bu ihlalleri diplomasi perdesi arkasında kınamışlardır. Özellikle uluslararası normlar, kabul edilemez bu davranışları sergilemesi nedeniyle tarafların zarara uğramasında çok önemlidir. Fakat bu konuda en önemli görev devletlere düşmektedir. Çünkü devletler, uluslararası normları kabul etmeyen ve bu normlara göre davranmayan etnik liderleri ve rejimleri, uluslararası topluluğa dâhil etme veya hariç tutma gibi (bir nevi ödül veya ceza içerikli) kararlar verme hakkına sahiptir. Hariç tutma veya dâhil etme, çatışan tarafların bazen daha

---

¹¹¹⁴ Carment and Rowlands, "Three's Company...", s. 573-574.

¹¹¹⁵ Dixon, "Third-Party Techniques...", s. 657-658.

¹¹¹⁶ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 45.

¹¹¹⁷ Kaufmann, "Possible...", s. 156.

sorumlu bir davranış içinde davranmasını sağlayabilir. Örneğin, uluslararası örgütlere üyelik şartları Romanya ve Macaristan'daki etnik çatışmaları hafifletmekte ve Türkiye'nin Avrupa'ya kabul edilme arzusu da Kürt azınlığına karşı faaliyetlerini sınırlamakta etkili olabilmektedir.¹¹¹⁸

Neticede, bu tür diplomatik müdahaleler etnik çatışmaların maliyetini yükseltmeyi sağlayabilir ve uluslararası topluluğa kabul edilme veya topluluk tarafından tanınmaya yönelik amaçlar nedeniyle grup liderlerini uluslararası kuralları kabul etmeye teşvik edebilir. Ancak çatışmaların yoğun olduğu yerlerde uluslararası tavsiyeler ve uyarıların tarafları çatışmadan caydırması veya çatışmanın şiddetini sonlandırması oldukça düşük bir olasılıktır.¹¹¹⁹

Uluslararası topluluk tarafından kınanma, tanınmama, topluluğa dâhil edilmeme ve diplomatik ilişkilerin kesilmesi gibi faaliyetlerin yanı sıra, etnik çatışmalara önleyici diplomasi yoluyla da müdahale edilebilmektedir. Önleyici diplomasi, muhalif tarafların çatışmaya başlamasından önce çatışmayı önlemeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre, önceden hareket etmek sonradan hareket etmeye göre daha az maliyetli ve daha çok etkilidir. Çünkü daha sonra hareket etmek çatışan tarafları harekete geçirir; mülteciler yaratır ve tarafların düşmanlığını derinleştirir.¹¹²⁰ Bu tür bir müdahale bilgi toplama misyonu, iyi niyet misyonu, silah ambargosu ve ekonomik yaptırımlar gibi faaliyetleri içerebilmektedir.¹¹²¹ Bilgi toplama, bir ihtilaf karşısında uygulanması için soruşturma veya gözlemlene komisyonlarının kurulmasıyla oluşmaktadır. Bu komisyonlar gözlemlene, denetleme, sorgulama, alanları gözaltında tutma gibi faaliyetlerde bulunarak durum hakkında bir rapor oluştururlar. Üçüncü taraf da, kendisine sunulan raporlara göre çatışan taraflara bazı tavsiyelerde bulunur.¹¹²² İyi niyet misyonu ise, uzlaşmayı sağlamak için anlaşmazlık içindeki taraflara topluluğun yardım etmeyi teklif etmesi ile ilgilidir. Bu görevde uluslararası üçüncü taraf, arabuluculuktan ziyade uzlaşmaya yardımcı bir rol üstlenir.¹¹²³

Aynı zamanda, ekonomik yaptırımlar ve silah ambargoları da etnik savaşlarda mücadele edenlerin gücünü oldukça sınırlayabilmektedir. Örneğin, ekonomik yaptırımın uygulanması nedeni ile ekonomik çöküş ve hiper enflasyonun yaşandığı Sırbistan,

---

¹¹¹⁸ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 65.

¹¹¹⁹ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 66.

¹¹²⁰ Saideman, "Overlooking...", s. 69-70.

¹¹²¹ Saideman, "Overlooking...", s. 69-70.

¹¹²² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 108.

¹¹²³ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 108.

Bosna'daki Sırp isyanına maddi desteğini azaltmak zorunda kalmış ve böylelikle isyanın maddi kapasitesi düşmüştür.¹¹²⁴ Fakat silah ambargosunun da uygulandığı Yugoslavya'daki savaşta, bu uygulamanın resmî olarak tüm taraflara yönelik olduğu kararı alınsa da, ambargo uygulamada sadece Bosnalı Müslümanlar'ı kapsamış ve bu durum çok ciddi olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Aslında, silah ambargolarının ve ekonomik yaptırımların çoğu zaman bir tarafa yönelik kasıtlı olarak yardım etmesi ve tarafsızlığın kaybolması nedeni ile önleyici hareketlerin çoğu zaman başarısız olduğunu söyleyebiliriz.¹¹²⁵ Ayrıca, bilgi toplama ve iyi niyet misyonu hariç olmak üzere üçüncü taraflar tarafından yapılan önleyici diplomasiyi içeren faaliyetlerin, bu faaliyetleri uygulayan devletler için bazı maliyetler yaratması ve bu devletler arasında var olması gereken iş birliğinin gerçekleşmemesinden ötürü sık sık başarısızlıkla sonuçlandığı görülmektedir.¹¹²⁶

Bu nedenle, önleyici diplomasi'nin başarılı olabilmesi için özellikle ülkelerin harekete geçmesinin temin edilmesinin ve adil ama katı stratejilerin gelişmesinin gerekliliği çok önemlidir. Özellikle, müdahale eden aktörlerin verdikleri söz ve yaptırımlardan vazgeçmeden uygulamaları zorunludur. Fakat devletlerin çoğu zaman hak verdikleri tarafın zarara uğramamasını ve sevmedikleri ya da desteklemedikleri tarafın cezalandırılmasını istemeleri önleyici hareketin başarısını engellerler. Bir başka ifade ile, devletler belirli bir grubun veya grubun içinde yaşadığı devletin kazanmasını tercih edebilirler. Eğer bir ülke, çatışmanın minimuma indirilmesi veya tamamen bertaraf edilmesinden ziyade kimin kazanıp kimin kaybedeceği ile ilgili sonuçlarla ilgilenirse, o zaman diğer devletlerle önleyici tedbirlerin kime ve ne şekilde kullanılacağı hakkında anlayamayabilir. Bu devletin savunduğu faaliyetler tercih ettiği tarafa olumlu etki eden bir özellik sergileyecektir. Örneğin, eğer bir devlet, etnik grubu bozguna uğratmakta ev sahibi devleti tutuyorsa, o zaman ev sahibine yönelik olumlu hareketlerde (ev sahibi devletin yararına olan silah ambargosunun uygulanması) bulunarak çatışmanın önleyici önlemlerini yanlış yola saptırabilir.¹¹²⁷

Ayrıca, devletler genellikle çatışmanın çok uzak olması, çatışmanın nerede meydana geleceğini devletlerin bilemeyeceği veya devletlerin birkaç çatışmadan daha fazlasıyla ilgilenemeyeceği gibi bahaneler de öne sürerek önleyici diplomasi

---

¹¹²⁴ Kaufmann, "Possible...", s. 164-165.

¹¹²⁵ Saideman, "Overlooking...", s. 71.

¹¹²⁶ Saideman, "Overlooking...", s. 69-70.

¹¹²⁷ Saideman, "Overlooking...", s. 70-71.

faaliyetlerinde bulunmak istemezler. Aslında, bu bahaneler arasında en makul olan uzaktaki çatışmaların birçok devlet için masraf ve zarar doğurduğudur. Fakat devletler (Bosna ve Ruanda'daki gibi) belirli çatışmaların ortaya çıkma olasılığının yüksek olduğundan haberdardır ve bazı çatışmalarda geç kalınan bir müdahaleden ziyade önleyici hareketlerde bulunmanın daha az maliyetli olduğunun da farkındadır.¹¹²⁸ Aynı zamanda, müdahale eden devletler iç desteğin kaybolması, ekonomik maliyetler, ölümler, belli bir sınırı olmayan taahhütler ve başarısızlık gibi endişeler de duyarlar. Bütün bunlar karşısında, dış aktörleri harekete geçirmenin ve iş birliğini sağlamanın yolu ise devletlerin üstlendikleri taahhütleri paylaşmasından geçer. Bununla birlikte, eğer önleyici hareketin maliyetleri çatışma baş gösterdiğinde dış güçler tarafından karşılanmak zorunda olan siyasi, ekonomik, askerî maliyetlerden daha az ise, o zaman çatışmanın önlenmesi konusu daha güçlü olarak ortaya çıkacaktır.¹¹²⁹

Sonuç olarak, önleyici diplomasinin başarılı olabilmesi için şiddetin ortaya çıkmasından evvel çatışma akışını yöneltme kapasitesi olan bir manivela gücünün olması; üçüncü tarafların askerî ve diplomatik araçlar ve siyasi hizmetler gibi mevcut tüm kaynaklarını vermeye gönüllü olması; üçüncü tarafların tam bir tarafsızlık içinde hareket etmeleri; üçüncü taraflar arasında güçlü bir koordinasyon ve iş birliğinin sağlanması; üçüncü tarafların maliyetleri paylaşması; çatışmanın hafiflemesini sağlamak için ihtilafı çözmeye yönelik sert stratejilerden ziyade barışçıl uzlaşmaları kabul etmeye rakip tarafların gönüllü olması şeklindeki şartların gerçekleşmesi gerekmektedir.¹¹³⁰ Fakat bu şartların gerçekleşmesi oldukça zor olduğundan önleyici diplomasi hareketleri genellikle başarısız olmakta; hatta bazı durumlarda da daha olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir.

2. Askerî Müdahale

Etnik çatışmaların çözümlenmesinde en dikkat çekici enstrüman, çatışmadaki taraflara teslim olmaları ya da uzlaşma yapmaları için güç kullanımı ve tehdidinde bulunmaktır. Bu tür bir müdahale oldukça tartışmalı olmakla birlikte, geleneksel caydırıcılık teorisinde olduğu gibi zarar-fayda mantığına dayanmaktadır. Buradaki amaç, çatışmaya devam etmenin ya da yeni bir saldırıda bulunmanın bazı cezalarla

¹¹²⁸ Saideman, "Overlooking...", s. 70-71.

¹¹²⁹ Saideman, "Overlooking...", s. 70-71.

¹¹³⁰ Carment and James, "The United Nations...", s. 78-79.

sonuçlanacağına tarafları ikna etmektir. Bir başka ifade ile, taraflara saldırılarını sonlandırmamaları durumunda çatışmanın maliyetinin çok yüksek bir seviyeye geleceğini idrak ettirmektedir.¹¹³¹

Güç kullanımı veya tehdidini içeren askerî müdahaleler, etnik soykırımın durdurulması acil bir gereksinim olarak ortaya çıktığında veya bu müdahale ile zayıf tarafa yönelik bir fırsat kapısı yaratılacağına uygulanabildiği gibi,¹¹³² çatışan taraf veya tarafların uluslararası topluluğun tüm çabalarına rağmen şiddeti arttırarak çatışmaya devam etmelerinde de yapılabilmektedir. Başka bir ifade ile, tarafların acı veren çıkmazlara ulaştığı ve müdahale amacının sadece barışı koruma ve savaşan güçleri ayırmaya yönelik olduğu durumlar¹¹³³ ile uluslararası üçüncü tarafların şiddetin caydırılmasında başarısız olması sonucunda askerî aktivitelere devam eden tarafları bundan vazgeçirmek amacı doğrultusunda askerî müdahaleler uygulanabilmektedir.¹¹³⁴ Bu tür müdahalelerin esas amacı silahlı şiddeti azaltmak ve bertaraf etmektir. Çünkü şiddet devam ettiği sürece meselelerin çözülmesi mümkün değildir.¹¹³⁵ Bu nedenle, özellikle bir tarafın diğer tarafa karşı saldırıya devam etme kapasitesi olduğu yerde, askerî müdahaleler gerekli olabilmektedir.¹¹³⁶

Yugoslavya'daki etnik savaşa yapılan askerî müdahaleler yakın zamanlarda gerçekleşmiş olan en önemli örneklerden biridir. Aslında, Bosna vakasında şartlar sürekli bir şekilde değişiklik göstermiştir. Örneğin, UNPROFOR'un (United Nations Protection Force/Eski Yugoslavya'da Birleşmiş Milletler Barışı Koruma Gücü) bölgeye ilk yerleştirildiğinde ağır silahları mevcut olmamakla birlikte, savaşçıların (özellikle Bosnalı Sırplar'ın) kapasiteleri ve büyüklükleri karşısında da daha düşük bir müdahale sergilediği görülmüştür.¹¹³⁷ ABD ve Avrupalı güçler ise caydırıcılığın en temel stratejik ihtiyaçlarını bile sağlamakta başarısız olmuşlardır.¹¹³⁸ Fakat daha sonra, NATO'nun caydırıcılık teorisinin gereklerini yerine getirmesi ile güç kullanımı ve tehdidi Sırplar için çok ciddi zararlara neden olmaya başlamıştır.¹¹³⁹ Bununla birlikte, NATO ve UNPROFOR Sırlara, sunulan talepleri reddetme ısrarında bulunmalarının onların

---

¹¹³¹ Saideman, "Overlooking...", s. 71.

¹¹³² Kaufmann, "Possible...", s. 161.

¹¹³³ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 66-67.

¹¹³⁴ Carment and Rowlands, "Three's Company...", s. 574-575.

¹¹³⁵ Carment and Rowlands, "Three's Company...", s. 574-575.

¹¹³⁶ Kaufmann, "Possible...", s. 164.

¹¹³⁷ Carment and Rowlands, "Three's Company...", s. 593.

¹¹³⁸ Carment and Rowlands, "Three's Company...", s. 575.

¹¹³⁹ Saideman, "Overlooking...", s. 72.

zararına olduğunu idrak ettirmiş ve Dayton Antlaşması'nın imzalanması için Sırları ikna etmeyi başarmıştır.¹¹⁴⁰ Aslında, Bosna deneyimi Rusya ve NATO arasındaki potansiyel çatışma tehdidi ve geniş bir Balkan felaketi olasılıklarını içeren ciddi bir vaka olması nedeniyle de üçüncü taraf müdahalesi açısından oldukça dikkat çeken bir çatışma olarak sınıflandırılmaktadır.¹¹⁴¹ Bununla birlikte, Bosna'daki çatışmada güç kullanımını içeren operasyonların Sırlar'ın askerî güçlerini geri çekmesini sağlaması askerî müdahalenin başarılı bir örneği olarak sayılmaktadır.¹¹⁴²

Askerî müdahaleler ister başarılı isterse başarısız olsunlar, bu tür faaliyetlerde devletler genellikle çatışmalarda gücün kullanılıp kullanılmayacağı ve eğer kullanıldıysa ne kadar ve nasıl olacağı hakkında genellikle anlaşamazlar. Örneğin, Bosna'daki çatışma süresince, ABD ve Rusya, İngiltere ve Fransa arasındaki anlaşmazlıklar ve diğer ülkeler arasında münakaşalar sürüp gitmiştir. Eylül ve Ağustos 1995'te NATO tarafından güç kullanımını içeren harekâtlar yapılmış; fakat NATO üyeleri arasında bile gücün hangi amaçlar için kullanılması ve güç kullanımının gerekli olup olmadığı hakkında önemli anlaşmazlıklar yaşanmıştır.¹¹⁴³ Ayrıca, bu tür müdahalelerde uluslararası ittifaklar da çok önemlidir.¹¹⁴⁴ Örneğin ABD ve NATO güçleri, 1999'da Kosova'daki kriz nedeniyle Yugoslavya'ya müdahale etme kararı alırken, bu karara özellikle Rusya ve Çin gibi Batılı olmayan bazı devletler karşı çıkmışlardır. Aslında, burada askerî müdahaleyi isteyen devletler çoğunlukla Batılı demokratik devletlerdir. Bu müdahaleyi haklı çıkaran ise Sırbistan'ın soykırım faaliyetine girişmesidir. Bu nedenle, çoğunlukla Batılı güçler tarafından hükmedilen uluslararası topluluğun olaya sessiz kalması uzun sürmemiştir.¹¹⁴⁵

Tüm bu nedenlerden ötürü, üçüncü tarafların askerî müdahalelerinin kısa sürede başarılı bir sonuca ulaşması için uluslararası iş birliği çok önemli ve gerekli bir şarttır. Hatta sadece tek bir ülkenin güç kullandığı durumlarda bile bu şartın geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte, eğer bir ülke çatışmada içindeki taraflardan birinin lehine hareket ediyorsa, güç kullanımının başarılı olması genellikle iki duruma ihtiyaç duymaktadır. Bunlardan ilki, diğer dış aktörlerin müdahale eden devletin saldırdığı tarafı desteklememeleridir. Bir başka ifade ile, A Devleti, diğer bir devletteki

---

¹¹⁴⁰ Carment and Rowlands, "Three's Company...", s. 575; Saideman, "Overlooking...", s. 72.

¹¹⁴¹ Carment and Rowlands, "Three's Company...", s. 593.

¹¹⁴² Saideman, "Overlooking...", s. 71.

¹¹⁴³ Saideman, "Overlooking...", s. 72.

¹¹⁴⁴ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 31.

¹¹⁴⁵ Zhu and Blachford, "Ethnic Disputes...", s. 31.

belirli bir gruba karşı kendi amaçları için güç kullanımında bulunuyorken, B Devleti grup namına müdahale ederse müdahalenin maliyetleri artar ve başarı şansı azalır. Örneğin, Rusya Kosova'daki çatışma süresince Sırp'lara silah vermiş veya kendi silahlı güçlerini Sırp güçleri ile birleştirmiş olsaydı, çatışma çok daha karışık bir hâle dönüşecek ve Sırp'lara muhtemelen kısa sürede pes etmeyeceklerdi. İkinci durum ise, eğer çatışmaya komşu devletler müdahale etmiyorlarsa, müdahale edenin güç kullanımı faaliyetinin başarılı olabilmesi için muhtemelen lojistik engelleri gidermeye ve lojistik yardıma ihtiyaç duymasıdır.¹¹⁴⁶

Öte yandan, üçüncü taraflar etnik çatışmalara askerî müdahalelerde bulunmayı düşündüklerinde üç temel noktayı akıllarında tutulmalıdır. Bunlardan ilki, müdahalenin uzun ve kısa dönem kesin ve açık siyasi amaçlar taşımasıdır. Bu amaçlar, gerçekleştirilebilir askerî amaçlara dönüşmüş olma yeteneği taşımak zorundadır. İkincisi, müdahale güvenilir ve desteklenir bir meşruluk kaynağına sahip olmalıdır. Meşruluk sorunu, etnik çatışmalara yönelik müdahalelerde büyük bir önem taşımaktadır. Üçüncüsü ise, müdahale eden gücün başarıyı garantileyen operasyonlarda bulunması için lojistik ve eğitimsel açıdan yeterli olması gerekmektedir birlikte askerî birimler arasında koordinasyon uyumunu da sağlamak zorunda olmasıdır.¹¹⁴⁷

Neticede, etnik çatışmalara yönelik askerî müdahalelerin genellikle tatmin edici sonuçlar vermediğini söyleyebiliriz. Çünkü bu tür bir müdahaleyi gerektiren yerlerin herhangi bir tarafın kontrolü altında olmaması, müdahalenin yüksek bir riske sahip olmasına ve dolayısıyla başarısızlığa uğramasına neden olabilmektedir.¹¹⁴⁸ Ayrıca, bu tür müdahalelerde güç kullanımının gerekli olup olmadığı ve kullanılacak gücün kapsamı hakkında devletler ararsındaki anlaşmazlıkların, devletlerin çatışmaya geç müdahale etmelerine yol açması hem şiddet seviyesi ve sivil yaşam kaybının artmasına hem de çatışmanın yayılmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, genellikle uluslararası üçüncü taraflar tam bir koordinasyon ve iş birliği gösteremedikleri gibi, iyi hazırlanmış bir planla da müdahale etmemekte, tüm bunların neticesinde de operasyonların çoğu başarısızlıkla ve çatışmanın uzamasıyla sonuçlanmaktadır.

---

¹¹⁴⁶ Saideman, "Overlooking...", s. 72-73.

¹¹⁴⁷ Cooper and Berdal, "Outside...", s. 203.

¹¹⁴⁸ Cooper and Berdal, "Outside...", s. 203.

3. Üçüncü Taraf Arabuluculuğu

Etnik çatışmalarda üçüncü tarafın arabuluculuğu taraflar arası iletişimi sağlamakta, barışçıl çözümleri yükseltmekte ve şiddetin artmasını engellemekte devamlı bir etkiye sahip olan önemli bir yöntemdir.¹¹⁴⁹ Bununla birlikte, arabuluculuk teşebbüsü etnik çatışmalar acı veren bir çıkmaza ulaştığı zamanlarda her iki tarafın da liderleri askerî zaferleri açısından çok az bir beklenti içerisinde olduğunda ya da durumun katlanılmaz olduğunu düşündüklerinde bu yorgun tarafların çok ciddi ve samimi bir şekilde uzlaşma masasına oturmayı istemeleri ile ortaya çıkmaktadır.¹¹⁵⁰

Öte yandan, çatışan taraflar bu nedenlerle uzlaşma masasına otursalar bile müzakerelerin zor olması ve sürüncemede kalması muhtemeldir. Bunun en önemli nedeni, grupların genellikle net bir emir komuta zincirinden yoksun olmaları ve kabul ettikleri şartların geleceğinde leke bırakabileceğini düşünmeleridir. Fakat taraflardan her biri seçeneklerinin sınırlı, mevcut gidişatın aşırı derecede maliyetli ve rakibinin bir antlaşmayı imzalamakta gönüllü olduğuna karar verirse, gruplar iyi bir inançla birlikte görüşmelere başlayabilirler.¹¹⁵¹ Bu noktada, üçüncü taraf arabuluculuğu çatışmadaki tarafların diğer alternatiflerini tetkik etmesi, her bir tarafın rakiplerine yönelik iletişim kanallarını açması ve tarafların barışı seçmelerini cesaretlendirmesi gibi yollarla görüşmeleri kolaylaştırmada çok önemli bir rol oynamaktadır. Fakat bir arabulucunun çatışmadaki tarafların stratejilerini etkilemeye yönelik yeteneği olduğundan fazla gösterilmemelidir. Yine de bununla beraber, arabulucunun teşvik ve baskıları etkili kullanma yeteneği, özellikle eğer taraflar başka bir şeye yönelmeksizin sadece çatışmaya yöneliyorlarsa kesin olmalı ve kararlı olduğunu ispatlayabilmelidir.¹¹⁵²

Bununla birlikte, şiddetli etnik çatışmalarda arabulucular tarafların mevcut stratejilerinde yumuşatıcı bir değişiklik yapan zorlayıcı ve zorlayıcı olmayan şekilde çeşitli teşviklerde de bulunabilirler. Zorlayıcı olmayan teşvikler, taraflara mükâfat veya çıkarlar sunarken, zorlayıcı teşvikler tarafları cezalandırmayı veya onlara cezalandırılacaklarına yönelik tehditlerde bulunmayı içerir. Zorlayıcı olmayan teşviklerde arabulucular, tarafların uzlaşmayı kabul etmesine yarayacak olan ödülleri kullanmaktadır. Bunun amacı, iki tarafın da taleplerini gerçekleştirerek karşılıklı iş

¹¹⁴⁹ Dixon, "Third-Party Techniques...", s. 676.

¹¹⁵⁰ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 72.

¹¹⁵¹ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 69-70.

¹¹⁵² Lake and Rothchild, "Containing...", s. 69-70.

birliğine razı etmek ve böylelikle tarafların askerî bir zafer beklememesini sağlamaktır. Genel olarak, zorlayıcı olmayan teşvikler üçüncü taraflar tarafından daha çok tercih edilmektedir. Çünkü bu tür teşvikler daha düşük maliyetli olarak olumlu sonuçlar ortaya çıkarırlar.¹¹⁵³ Fakat etnik çatışmalarda şiddet arttığında, mükâfatlarla çözüme ulaşılmadığında ya da çözüm uzun sürdüğünde, arabulucular cezalandırma veya cezalandırma tehdidi yoluyla iş birliğine ulaşılması için güç kullanımına da yönelebilirler. Bu tip zorlayıcı teşvikler, tıpkı Bosna'da ortaya çıktığı gibi, baskı ve ekonomik yaptırımdan askerî müdahaleye kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Aynı zamanda, zorlayıcı ve zorlayıcı olmayan teşviklerin bir karışımını oluşturmaya siyasi kapasiteleri yeterli gözükken bir arabulucular koalisyonu, müzakerenin yapılması için tarafları hareket ettirmek ve var olan çıkmazı gidermek için oldukça gereklidir.

Fakat müzakerelerin sağlanması ve müzakere sonuçlarının yerine getirilmesi safhalarının her ikisinde de arabulucunun teşebbüslerinin faaliyet alanı oldukça sınırlıdır. Çünkü etnik savaşlarda, etnik düşmanlıklar çok derin ve menfaatler çok yüksektir. Bu nedenle müzakere yapmak oldukça zordur. Müzakerelerle ilgili veriler şunu göstermektedir ki, düşman taraflar arasında adım atmaya hazır olan arabulucunun olduğu yerlerde bile, müzakerelerin yapılmasını başarmak ve çıkan sonuçların yerine getirilmesini sağlamak oldukça zordur.¹¹⁵⁴ Örneğin bir araştırmaya göre, 1945–1993 arasındaki elli yedi iç savaşın sadece on dördü müzakerelerle çözümlenmiştir. Bunun nedenlerinden biri de bilgi akışı, kolaylaştırma ve iletişim kanallarını açmaya odaklanılsa bile üçüncü taraf arabulucularının potansiyel bilgi eksikliklerini tamamen bertaraf edememeleridir. Çünkü çatışan taraflar, aynı nedenlerden ötürü özel bilgilerinin hepsini arabuluculara açıklamazlar. Aynı zamanda, tarafların karşılıklı olarak birbirlerine verdikleri sözlere güvenmeme problemi olduğundan daha büyük bir şekilde ortaya çıkar.¹¹⁵⁵

Bununla birlikte, arabulucuların yardım ettiği konular daha çok müzakerelere yönelik engeller ve zorlukları içermekte, dolayısıyla bazı çetin geçen müzakerelerden doğan antlaşmalar uygulama safhasında bozulabilmektedir. Örneğin, 1962'de Etiyopya-Eritre, 1982'de Sudan, 1985'te Uganda, 1975 ve 1992'de Angola ve 1994'te Ruanda'daki antlaşmalar uygulama safhasında bozulmuştur. Bu başarısızlıkların büyük bir kısmının altında, çatışmadaki tarafların sözüne güvenilir ve itimat edilir taahhütlerde

¹¹⁵³ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 69-70.

¹¹⁵⁴ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 70.

¹¹⁵⁵ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 70-71.

bulunmakta yeterli olamamaları vardır. Bu nedenle, tarafların karşı tarafın niyeti ile ilgili derin güvensizlikleri ile birlikte genel olarak güvenlikle ilgili konuların belirsizliği barış antlaşmasının bozulmasına yol açmaktadır. Fakat bununla birlikte, bu antlaşmaların başarısızlığı kısmen uluslararası topluluğun silahsızlanma sürecini uygulama, genel seçim içtihatlarını belirleme, mültecilerin memleketlerine geri getirilmesini sağlama, ekonomik, lojistik ve askerî destek verme gibi faaliyetlerde bulunmaya isteksiz olmasına da bağlıdır. Ek olarak, çatışmadaki taraflara üçüncü taraf arabulucuları tarafından verilen garantilerin, tarafların arabulucuların çatışmaya ilgilerini kaybettiğini ve verdikleri vaatlerden geri adım attıklarını düşünmeleri nedeniyle güvenilirliğini kaybetmesi de barış antlaşmalarının bozulmasına yol açabilmektedir.¹¹⁵⁶

Aslında, uluslararası üçüncü tarafların savaşın güvenliğini garanti etmek yoluyla çatışmaların çözümüne veya yönetimine nasıl yardım edebileceklerine odaklanan güvenlik garantileri, sadece arabuluculuk yönteminde değil, aynı zamanda barışın oluşmasına yönelik tüm çaba ve faaliyetlerde de önemli bir konudur. Özellikle güvenlik ikileminden kaynaklanan durumlarda, grupları ve ev sahibi devleti barış için harekete geçirmek oldukça zordur. Ayrıca, devam eden çatışmanın bitmesini bütün tarafların tercih etmesiyle bir uzlaşmaya varsa bile, sözüne güvenilir vaatler verilmesi pek mümkün gözükmemektedir. Bir başka ifade ile, antlaşma sonrası tarafların verdiği sözleri geri alarak çatışmaya devam etmeleri oldukça olasıdır. Dolayısıyla çatışan taraflar vaatlerin garanti edilmesi sebebiyle uluslararası üçüncü taraflara ihtiyaç duyduğu için verilen güvenlik garantileri çatışmanın çözümünde oldukça önemli gözükmektedir.¹¹⁵⁷

Bu nedenle, üçüncü tarafların verdikleri güvenlik garantilerinin çatışmanın başarılı olarak halledilmesine yardım ettiğini savunan birçok görüş ortaya çıkmıştır. Örneğin bir görüş, 1940–1990 arasındaki dönemde üçüncü tarafların barışı garanti etmesiyle gerçekleşen tüm çözümlerin başarılı olduğu belirtmiş ve aynı zamanda üçüncü tarafların tam bir tarafsızlık içinde olmalarının gerekli olmadığını savunmuştur. Buna göre, verilen garantilerin etkililiği üçüncü tarafların taraflı davranmasıyla değişmez. Hatta bu taraflılık daha zayıf olan gruba daha fazla güvenlik hissettirebilir. Ek olarak, dış güçler tarafından kabul ettirilen istikrar ve düzen, onun taraflılığını da

---

¹¹⁵⁶ Lake and Rothchild, “Containing...”, s. 71-72.

¹¹⁵⁷ Saideman, “Overlooking...”, s. 73.

telafi etmektedir.¹¹⁵⁸ Bu görüşü destekleyen bir başka görüş de güvenlik garantilerinin kalıcı barışın yerleştirilmesine yardım eden bir unsur olduğunu ileri sürmüş,¹¹⁵⁹ bir başkası ise barışa teşvik eden bu tür çabaların, eğer BM barışın korunmasıyla ilgilenmiş ise daha fazla başarılı olacağını savunmuştur.¹¹⁶⁰ Fakat bu görüşlere karşı olarak, üçüncü tarafların çatışmadaki bir tarafı tutmuş olduğu durumlarda, üçüncü tarafların güvenlik çıkmazı açısından bir tarafı ıslah ederken, diğer tarafın durumunu etkileyemediğini öne süren görüşler de bulunmaktadır. Kosova'daki Arnavutlar, Fransa ve Rusya'yı Sırp'ların müttefiki olarak görürken, Sırp'lar da ABD'yi Arnavutlar'ın tarafı olarak algılamışlardır. Bu algılamalar, belki onlar arasında bir denge getirdiği için olumlu sonuçlar vermiş olabilir; fakat bununla birlikte şiddetin devam etmesine de neden olmuştur. Ayrıca, bu görüşe göre güvenilir vaatler problemi bir grubun düşmanının verdiği sözleri yerine getirmeyeceği korkusu ve grubun güvenliğini garanti etmekte dışarıdakilerin taahhütleri hakkında endişe duyması nedenleri ile ortaya çıkmaktadır.¹¹⁶¹

Aslında, herhangi bir güvenlik garantisinin başarılı bir sonuç verip vermeyeceğine karar veren anahtar mekanizma uluslararası topluluğun taahhütlerini yerine getirmesidir. Dış garantiler, çatışmadaki yerel grupların belirsiz olan geleceğe yönelik korku duydukları ve sadece dış güçlerin etnik antlaşmayı zorla uygulatarak çözümleyeceği inancına sahip olduğu durumlarda işlemektedir. Burada önemli olan, savaşan tarafların veya potansiyel savaşçıların dış güçlerin daha sonra onları koruyacağına ve verilen sözlerin yerine getirileceğine inançlarının olup olmadığıdır. Dış güçlerin tarafsızlığına ve kuvvetine inanılmıyorsa, güvenlik garantilerinin çatışmayı hafifletmesi de pek mümkün olmayacaktır.¹¹⁶² Kısaca, genel olarak üçüncü taraflar bir grubun diğer bir gruba zarar vermesini engellemek için risk almak ve barış antlaşmalarını baştan sona takip etmek gibi konularda genellikle isteksiz olmaktadır. Bu durumun sonucunda da, güvenlik garantileri çoğu zaman uygulanmamakta ya da başarısız olmaktadır. Örneğin, NATO'nun askerî bölükleri Dayton Antlaşması'nın yerine getirilmesi konusunda isteksiz davranmışlar; Amerikalı komutanlar ise savaş

---

¹¹⁵⁸ Barbara Walter, "The Critical Barrier to Civil War Settlement", *International Organization*, Vol: 51, No: 3, (Summer, 1997), ss. 335-364'ten aktaran Saideman, "Overlooking...", s. 74.

¹¹⁵⁹ Carline Hartzell, Matthew Hoddie and Donald Rothchild, "Stabilizing The Peace After Civil War: An Investigation of Some Key Variables", *International Organization*, Vol: 5, No: 1, (2001), ss. 183-208'den aktaran Saideman, "Overlooking...", s. 74.

¹¹⁶⁰ Doyle and Sambanis, "International Peacebuilding...", s. 779-802.

¹¹⁶¹ Saideman, "Overlooking...", s. 74.

¹¹⁶² Lake and Rothchild, "Containing...", s. 68.

suçlularını tutuklamaktan ve etnik gruplar arasındaki şiddeti durdurmaktan ziyade kendi askerilerinin korunmasıyla daha ilgili gözükmüşlerdir.¹¹⁶³

Neticede, üçüncü taraf arabuluculuğu daha çok uzlaşmak isteyen taraflar arasında bir iletişim kurarak çatışmaya yönelik çeşitli çözüm önerileri tasarlamayı ve bunları uygulatmayı içeren bir faaliyettir. Fakat taraflar uzlaşmak için gönüllü olsalar bile müzakerelerin zorlu geçeceği yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenle, arabulucuların net tavırlar sergileyerek eğer uzlaşma olmazsa, sonucun her bir taraf için çok daha vahim olacağına tarafları ikna etmesi gerekmektedir. Öte yandan, antlaşmanın sağlanması durumunda ileriye dönük olarak gerekli tedbirler alınmalı ve böylece tarafların tekrar şiddete başvurmaları engellenmelidir.

4. Etnik Ayrılma (Taksim)

Üçüncü tarafın tüm müdahalelerine rağmen gruplar üçüncü tarafın bir barış antlaşmasını sağlayacaklarına inanmayarak ya da karşılıklı olarak bir barış antlaşmasını benimsemeyerek çatışmaya devam ediyor ve toplumsal temelde ayrılıkçılık gün geçtikçe artıyorsa, o zaman grupları ayırmak mantıklı bir çözüm olarak gözükülebilmektedir.¹¹⁶⁴ Bununla birlikte, savunabilir bölgeler içinde grupların ayrılması, üçüncü tarafların sürekli olarak güvenlik garantilerini sağlamaya gönüllü olmadığı ve böylelikle güvenlik ikileminden doğan çatışmanın devam ettiği durumlarda da istikrarlı ve kalıcı bir çözüm amacıyla uygulanabilmektedir.¹¹⁶⁵ Aslında, etnik temelde ayrılma stratejisinin uluslararası topluluk tarafından bir çözüm seçeneği olarak düşünülmesinin en önemli nedenlerinden biri de çatışmanın uluslararası güvenlik ve istikrarı ciddi bir biçimde tehdit etmesidir.¹¹⁶⁶

Çatışan tarafların etnik olarak taksim edilmesinde en önemli değişken egemenlik değil, demografidir. Bir başka ifade ile, etnik ayrılmanın siyasi olarak değil, demografik bir biçimde yapılması gerekmektedir. Çünkü siyasi bölünmeler yeni azınlıklar yaratabilirken, demografik ayrılma yeni azınlıklar yaratmamakta ve bu nedenle demografik ayrılmada egemenliğin ayrılması gerçekleşmese bile etnik çatışmalar bir

---

¹¹⁶³ Saideman, "Overlooking...", s. 74-75.

¹¹⁶⁴ Saideman, "Overlooking...", s. 75; Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 35.

¹¹⁶⁵ Kaufmann, "Possible...", s. 161-162.

¹¹⁶⁶ Kurubaş, "Etnik Sorunlar...", s. 35.

çözümüne ulaşabilmektedir.¹¹⁶⁷ Bu nedenle, ulus-devletlerin homojen bir ulus yaratma sürecinde başvurdukları araçlardan biri olan iskân politikaları¹¹⁶⁸ ve nüfus mübadelesi savaşan toplulukların fiziki olarak ayrılmasında ve güç dengesinin oluşturulmasında çok önemlidir.¹¹⁶⁹

Etnik ayrılma olmaksızın bölünme ise çatışmaları arttırabilir. Bu şekildeki bir bölünme, geride kalan azınlıkları tamamen etkiye açık bırakmaktadır. Örneğin, ciddi bir irredentist hareket hem azınlıkların etnik anavatanına yönelik bir davetin hem de onların düşmanına yönelik bir tehdidin ortaya çıkmasına yol açarak çatışmaya neden olabilmektedir. Ayrıca bu durum, etnik temizlik veya etnik kurtarma operasyonları başlatmaya yönelik teşvikler de yaratmaktadır.¹¹⁷⁰ Bu nedenle, geride kalan azınlıklar irredentist kurtarma operasyonları için olası bir amaç ve düşman grupların etnik temizlik operasyonları için olası bir askerî tehdit olmamaları sağlanacak kadar küçük olmalıdır. Örneğin, Krajina saldırısından önce Hırvatistan Devlet Başkanı F. Tudjman, Hırvatistan'da %12 olan Sırp azınlığının çok fazla olduğunu; bunun ancak yarısına müsamaha gösterilebileceğini ifade etmiştir. Ayrıca, azınlıkların coğrafi olarak dağılımı da çok önemli bir konudur. Özellikle ihtilafli sınırlara yakın olarak toplanma, hem askerî bir hassaslık hem de irredentist bir fırsat meydana getirir ve çatışmanın olmasını mümkün kılar. Bu durum, Hindistan'daki Keşmir sorununda açıkça ortaya çıkmıştır.¹¹⁷¹

Öte yandan, bazı çatışmalarda rakip tarafların iç içe yaşamasından dolayı etnik ayrılma uygun bir çözüm olmayabilir. Ayrıca, bir görüşe göre özellikle etnik gruplar arası güvenlik çıkmazlarından doğan çatışmalarda askerî bir güç olarak önemli azınlıklar içermeyen ve coğrafi olarak ayrılmış etnik bölgelerin olması; bu bölgelerin kendi kendini savunma kapasitesinin olması ve yerel otonominin ulusal seviyede etkisi eksik olsa bile azınlık grupların önemli çıkarlarını korumuş olması durumlarında bölünme stratejisinin uygulanması gerekmeden çatışma tamamen ya da kısmen bertaraf edilebilir.¹¹⁷²

Aslında, etnik ayrılma gerek avantajları gerekse dezavantajları nedeniyle oldukça tartışılan bir yöntemdir. Örneğin, bölgeleri ayırmak savunma açısından olumlu

---

¹¹⁶⁷ Kaufmann, "Possible...", s. 161-162.

¹¹⁶⁸ Sibel Yardımcı ve Şükrü Aslan, "1930'ların Biyopolitik Paradigması: Dil, Etnisite, İskân ve Ulusun İnşası", *Doğu Batı*, Yıl: 11, Sayı: 44, (Şubat-Mart-Nisan 2008), s. 135-140.

¹¹⁶⁹ Kaufmann, "Possible...", s. 161.

¹¹⁷⁰ Kaufmann, "Possible...", s. 161-162.

¹¹⁷¹ Kaufmann, "Possible...", s. 162-163.

¹¹⁷² Kaufmann, "Possible...", s. 162.

sonuçlar doğurmakla birlikte, nüfus mübadelesi nedeniyle oldukça maliyetli olmaktadır.¹¹⁷³ Aynı zamanda, etnik ayrılmanın gerçekleşmesiyle cesaretlenen diğer gruplar da ayrılıkçı harekete girişebilmekte ve daha önce de belirtildiği gibi etnik temizlik gibi durumlar ortaya çıkabilmektedir. Etnik ayrılma ile şiddetin yükselmesi İsrail, Kıbrıs, İrlanda ve Hindistan vakalarında yaşanmıştır. Fakat bazı uzmanlar etnik ayrılmayı savunarak grupların ayrılmasının önceki problemleri bertaraf edeceğini ileri sürmüşlerdir.¹¹⁷⁴ Bu nedenlerden ötürü, etnik çatışmaları çözmek için savunulan etnik ayrılma genel olarak uluslararası statükoya etkisi; devletlerin parçalanmasını cesaretlendirmesi; nüfus değişiminin insani acılara neden olması; iç savaşların uluslararası bir savaşa doğru yönelerek değişmesi; geriye kalan devletlerin kendi ayakları üzerinde duramayacak, varlığını bağımsız olarak sürdüremeyecek olması; etnik ayrılmanın etnik düşmanlıkların çözümüne yönelik hiçbir şey yapmaması gibi konularda eleştirilmektedir.¹¹⁷⁵ Tüm bunlarla birlikte, etnik ayrılmanın uygulanması hem bazı devletlerin aktif olarak destek vermesine hem de diğer devletlerin müdahaleye göz yummalarına muhtaçtır. Örneğin, etnik ayrılmanın uygulanabilmesi için üçüncü taraflar çatışma yaşanan devleti toprağı ve nüfusunun bir kısmından vazgeçirmeye ikna etmeye ya da zorlamaya ihtiyaç duyabilirler. Ayrıca diğer devletlerin müdahaleleri nüfusun güvenli bir şekilde transfer edilmesi için de gereklidir.¹¹⁷⁶

Sonuç olarak, yeni egemen devletler yaratan etnik temelde ayrılma stratejisinin uluslararası topluluk tarafından çok fazla benimsenmediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bunun en önemli nedeni daha önce de belirtildiği gibi topluluğun self-determinasyon talebinde bulunarak ayrılmaya çalışan etnik gruplar karşısında çoğu zaman devletin ülkesel bütünlük ilkesini üstün tutarak devletlerin yanında yer almayı tercih etmesidir. Ayrıca, uluslararası statükonun korunmasının gerekliliği ayrılıkçı hareketlerin uluslararası topluluğa doğrudan olumsuz bir biçimde etkilemesine yol açmaktadır.¹¹⁷⁷ Aynı zamanda, etnik ayrılmanın nüfus mübadelesi ve iskân faaliyetlerine ihtiyaç duyması oldukça maliyetli konular olduğu için dış aktörler bu tür bir müdahalede bulunmak istemezler. Fakat topluluğun tüm müdahalelerine rağmen şiddetin durmaması ve etnik temizlik ve soykırımın gibi felaketlerin baş göstermesi Kosova'da olduğu gibi topluluğu bu tür bir uygulamaya sevk edebilmektedir.

¹¹⁷³ Saideman, "Overlooking...", s. 75.

¹¹⁷⁴ Kaufmann, "Possible...", s. 161-163;

¹¹⁷⁵ Kaufmann, "Possible...", s. 169-170.

¹¹⁷⁶ Saideman, "Overlooking...", s. 76.

¹¹⁷⁷ Brown, "Causes...", s. 15-16.

5. Müdahalelerin Sonuçları

Günümüzde etnik çatışmalara üçüncü tarafların müdahalesi barışın korunması ve önleyici diplomasi gibi çok yönlü müdahalelerin geleneksel formlarıyla birbirlerine uymayan performanslar içermektedir. Bu durum, özellikle yakın zamanlardaki bazı operasyonların verdiği başarısız sonuçlarla da güçlenmiştir. Günümüzdeki performanslar barışı korumanın tarafsızlık, sadece kendini savunma için güç kullanımı ve tarafların rızası gibi geleneksel ilkelerine görünüşte bağlı gözükmemektedir. Fakat gerçekte, bu görevlerin çoğu şiddetin artmasını engellemek için bu geleneksel ilkelere sık sık orantısız ve geniş ölçekli güç kullanımına doğru hareket etmektedir.¹¹⁷⁸

Üçüncü taraflar, merkezî bir dünya otoritesinin yokluğunda çatışmanın kızışma sürecini yavaşlatmak ve bu süreci dağıtmak için etnik çatışmalara müdahale edebilirler. Çatışma yönetimi aktivitelerini sorgulayan en önemli eleştirilerden biri, uluslararası çatışmalarda üçüncü tarafın varlığının şiddetin artma olasılığını azaltıp azaltamayacağıdır. Başka bir ifade ile, üçüncü tarafın yönetim çabaları hakkında önemli olan tarafların barışçıl uzlaşmalara ulaşma olasılığını artırıp arttıramadığıdır.¹¹⁷⁹ Etkili bir üçüncü taraf çatışma yönetiminin ise iki kriteri vardır. Bunlardan ilki, ihtilafın kızışmasını önlemeye yönelik olan belirli yönetim çabalarının var olup olmadığını; ikincisi de bu çabaların barışçıl bir çözümü yükseltme eğiliminde olup olmadığını belirlemektir. Bu iki durum, üçüncü taraf tarafından gerçekleştirilecek olan çatışma çözümünün etkili olup olmadığına karar vermektedir.¹¹⁸⁰

Fakat etnik çatışmalarda üçüncü taraflar, tatmin etmeyen ve güç kullanımını içeren müdahaleleri ile çatışmadaki şiddetin daha yüksek seviyeye çıkarabileceklerini genellikle hesaba katmazlar. Bu nedenle, etnik ihtilafların doğası karışık üçüncü taraf müdahaleleri ile birleştiğinde çatışmanın hafifletilmesi umudu düşerek daha ciddi krizler yaratabilmektedir. Özellikle, önemli çıkarları tehlike altında olduğunda üçüncü tarafların çatışmanın barışçıl olarak çözümlenmesinde etkili olmaları oldukça şüpheli bir durumdur. Aynı zamanda, rakip grupların özellikleri üçüncü taraf müdahalesinin etkililiğine tesir edebilen çok önemli bir unsurdur. Bu nedenle, müdahalenin başarısı rakip grupların özelliklerine, ihtilafın doğasına ve yoğunluk derecesine bağlıdır.¹¹⁸¹

¹¹⁷⁸ Carment and Rowlands, "Three's Company...", s. 572-573.

¹¹⁷⁹ Dixon, "Third-Party Techniques...", s. 656.

¹¹⁸⁰ Dixon, "Third-Party Techniques...", s. 654.

¹¹⁸¹ Carment and James, "The United Nations...", s. 62.

Bununla birlikte, üçüncü taraf müdahaleleri barışçıl ve tarafsız müdahaleler olduğunda da oldukça olumsuz sonuçlar verebilmektedir. Ruanda deneyimi bu durumu kanıtlayan iyi bir vakadır. BM'nin özel olarak oluşturduğu UNAMIR (United Nations Assistance Mission for Rwanda/Bileşmiş Milletler Ruanda Yardım Misyonu), Ruanda'daki Hutu ve Tutsiler arasındaki gerilimi ve beş yüz bin ile sekiz yüz bin arasındaki Ruanda vatandaşının katliamını önlemekte başarısız olmuştur.¹¹⁸²

Öte yandan, uluslararası müdahalelerin etnik korku ve şiddeti doğuran stratejik çıkmazların temelini çözmeleri de pek olası değildir. Dış aktörlerin iletişime yardımcı olma ve olası bir felaketten korunmak için tarafların özel bilgilerini elde etme çabalarına rağmen, bilgi eksikliği değişmeden kalmakta ve dolayısıyla çatışmanın çözümüne engel olmaktadır. Ayrıca, daha önce de belirtildiği gibi eğer taraflar bir antlaşmaya vardıysa, bu antlaşmanın uygulanabilmesinde üçüncü tarafların sözüne güvenilirliği de çok önemlidir. Fakat üçüncü taraflar genellikle, savaşan tarafların çatışmalarını kontrol altında tutmaktan ve onlardan gözünü ayırmaktan oldukça uzaktırlar. Bu şartlar altında da antlaşmanın ihlal edilme ve şiddetin ortaya çıkma olasılığı artmaktadır.¹¹⁸³

Bununla birlikte, dış aktörler tarafların güç kullanımının maliyetini yükseltmeye çabalarken, genelde güç kullanımını önleyici, özeldede ilk vuruşu yapan grupları cezalandırıcı taktiklere başvururlar. Bunu da, özellikle güvenlik çıkmazları üzerinde bazı hafifletici etkilere sahip olabilen tehdit edici veya tehdit edici olmayan teşviklerle yaparlar. Örneğin, üçüncü taraflar erken yapacakları bir hareketle, kendi kendini savunmak için hazırlanmaya başlayan grupların içinde bulunduğu güç yapısını ve askerî öğretilerini biçimlendirmeye muktedir olabilirler. Mamafih, güç kullanımını önleyici teşvikler yapılsa bile, dış taraflar güvenlik çıkmazını bastırmaya yönelik çok az şeyler yapabilirler.¹¹⁸⁴

Öte yandan, uluslararası müdahale öncelikli iki etkiye sahiptir. Bunlardan ilki, müdahalenin içerideki etnik güç dengesini değiştirebilmesi ve grupların taleplerini yumuşatabilmesidir. Tarafların acı veren çıkmazlara ulaştığı ve müdahale amacının sadece barışı koruma ve savaşan güçleri ayırmaya yönelik olduğu durumlar haricinde müdahale her zaman siyasi etkilere ve anlamlara sahiptir. Somali'de bile, başlangıçta insani bir sorumluluk görevi olan durum, er geç siyasileşmiş bir görev hâline dönüşmüştür. Genellikle, iç bir çatışmadaki zayıf tarafa gıyaben veya açık bir şekilde

¹¹⁸² Carment and Rowlands, "Three's Company...", s. 573-574.

¹¹⁸³ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 72-73.

¹¹⁸⁴ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 72-73.

karşılıksız iyilikte bulunma, güçlü olan tarafın başarılı olma şansının dış güçler tarafından azaltılmasına neden olur. Bu durum, güçlü tarafın taleplerine gem vurur ve antlaşma olasılığını arttırır. Fakat bununla birlikte, daha zayıf olan tarafın taleplerini arttırma olasılığı da vardır. Eğer bu gerçekleşirse, zayıf olan taraf pazarlık masasında daha fazla taleplerde bulunabilir. Çünkü onun başarısızlık olasılığı azalmış ve başarılı olma şansı doğmuştur. Örneğin, NATO ülkelerinin her biri Bosna Hükümeti namına ve Bosnalı Sırplar'a karşı arabuluculuk yapmışlar ve Sırplar'ın taleplerini yumuşatarak önceden reddettikleri bölgesel taksimi kabul etmeleri konusunda Sırplar'ı teşvik etmişlerdir. Aynı şekilde, pazarlık masasında ve savaş alanında Hırvatlar da yeni fırsatlar elde etmiştir. Fakat bununla birlikte, eğer baskı iki tarafın taleplerini de hafifletmeye yönelik olarak kullanılmıyorsa, kendi başına müdahale antlaşma olasılığını arttırmakta yeterli olmayacaktır.¹¹⁸⁵

Müdahalelerin ikinci öncelikli etkisi ise, savaşan taraflar arasında en azından geçici bir dönem için yeni etnik antlaşmaların temin edilmesini sağlayabilmesidir. Dış müdahalenin öncelikli çekiciliği, dış bir devletin bir antlaşmayı yürürlüğe koyabilmesi ve zorla yaptırabilmesidir. Bu yolla, gerekli olan güvenilirlik sağlanmakta, aksi olduğunda ise güvenilirlik eksik kalmaktadır. Maalesef, müdahale etmekte güçlü çıkarları olan devletler bile, Fransa'nın 1994'teki Ruanda'ya müdahalesinde olduğu gibi, sık sık güvenilir dış garantiler ileri sürmekte başarısız olmaktadır.¹¹⁸⁶ Buradaki en önemli mesele, dış güçler etnik çatışmalarda planlı olarak ya tek başlarına ya da diğerleriyle birlikte müdahalede bulunacaklarsa, onların bu yolda ilgili gruplara mutlaka güvenilir gözükmesidir.¹¹⁸⁷

Genel olarak, etnik çatışmalara uluslararası müdahalelerin, bazen başarılarla bazense başarısızlıklarla sonuçlandığını söyleyebiliriz. Örneğin, ABD ve BM'nin Somali'ye müdahalesi ve çatışmayı yönetme çabaları etkili olmamış; El Salvador, Guatemala, Namibya, Hırvatistan ve Mozambik'te ise barış pekişmiş fakat sosyal bütünleşmenin uzun dönemli manzarası bir problematik olarak kalmıştır.¹¹⁸⁸ Aslında, uluslararası müdahaleler etnik çatışmalara yönelik kesin tavırlar sergilediğinde önemli sonuçlar elde edebilmektedir.¹¹⁸⁹ Aynı zamanda, müdahalenin başarılı olması, karşılıklı olarak kuralları kabul eden ve iyi bir sonuç alınması için çabalayan yerel taraflara da

¹¹⁸⁵ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 66-67.

¹¹⁸⁶ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 69.

¹¹⁸⁷ Lake and Rothchild, "Containing...", s. 69-70.

¹¹⁸⁸ Doyle and Sambanis, "International Peacebuilding...", s. 779.

¹¹⁸⁹ Carment and James, "The United Nations...", s. 76-77.

ihtiyaç duyar. Çünkü taraflar arasında normal ilişkileri yeniden sağlamak arzusunu dış müdahale yaratamaz. Bu durum, çatışmalarda uluslararası müdahalenin önemsiz olduğu anlamında değildir; fakat uluslararası müdahalelerin sadece kendisi yeterli bir çözüm değildir.¹¹⁹⁰

Sonuçta, etnik çatışmalar dünyadaki pek çok ülkenin siyasi gündemine, en azından insani müdahale konusu nedeniyle zorla oturmaktadır.¹¹⁹¹ Uluslararası topluluk ise, zaten dünyadaki pek çok etnik çatışmayla yakından ilgilidir. Her ne kadar bu ilgiler etnik çatışmaların çözümü için umut dolu olsa da, uluslararası tepki ve yanıtların pek çoğu, şimdiye kadar dağınık ve düzensiz olmuş, yani devletler veya uluslararası örgütler ayrı ayrı tepkilerde bulunmuşlardır. Şu ana kadar, etnik barışa ulaşmayı sağlayan kapsamlı herhangi bir strateji sağlanamamış ve bu nedenle topluluğun etkileri sınırlı kalmıştır.¹¹⁹²

Öte yandan, bir çatışmanın uluslararasılaşması, uluslararası aktörlerin de çatışmanın içine girmesine neden olmaktadır.¹¹⁹³ Bu tür çatışmalara sadece tek bir aktör tarafından müdahaleler yapıldığı gibi, aslında genellikle birden çok uluslararası aktör tarafından çok yönlü müdahalelerde bulunmaktadır. Ayrıca, çoğu zaman farklı aktörler farklı faaliyetler üstlenmektedir. Örneğin, 1988–1989 yılları arasında Namibya’da BM barışı koruma ve denetleme, ABD ise arabuluculuk faaliyetlerinde bulunmuş ve bu faaliyetler burada birbirini tamamlayarak olumlu sonuçlar vermiştir.¹¹⁹⁴ Aslında, çatışmalara birden fazla aktörün müdahalede bulunması, eğer onlar arasında tam bir uyum ve iş birliği söz konusu değilse, önemli sorunlar yaratan bir konudur. Örneğin, Kongo’da yaşanan krizde Afrikalı ülkeler ve SSCB, BM’nin Kongo’nun savunmasını üstlenmesine karşı çıkmışlardır. Bunun sonucunda birçok Afrika ülkesi, BM askerî gücünden bölüklerini çekerken, SSCB de BM’den yapısıyla ilgili radikal reformlar yapmasını talep etmiştir. Aynı şekilde, Yugoslavya’da çıkan iç savaş da BM, AB, AGİT ve NATO’ya çeşitli sorunlar yaratmıştır. Örneğin, her bir örgütte, üyeler destek verilmesi gereken grupların hangileri olacağı hakkında anlaşmazlık içine düşmüşlerdir.¹¹⁹⁵ Neticede, uluslararası aktörlerin birçoğu etnik çatışmaların çözümüne yönelik müdahalelerde bulunduğundan, bu tür çatışmaların çözümünün uluslararası

---

¹¹⁹⁰ Lake and Rothchild, “Containing...”, s. 73.

¹¹⁹¹ Lake and Rothchild, “Containing...”, s. 64-65.

¹¹⁹² Lake and Rothchild, “Containing...”, s. 74.

¹¹⁹³ Saideman, “Discrimination...”, s. 28-29.

¹¹⁹⁴ Dixon, “Third-Party Techniques...”, s. 659.

¹¹⁹⁵ Saideman, “Discrimination...”, s. 28-29.

boyutunun ortaya koyulabilmesi için bu aktörlerin müdahaleleri ve çözüm sürecindeki rollerinin incelenmesi gerekmektedir.

B. Büyük Güçlerin Çözüm Sürecindeki Rolü

Etnik ya da diğer iç çatışmalara devletler tarafından müdahale edilmesi, uluslararası topluluk için bir çeşit çıkmaz doğurmaktadır. Başka bir ifade ile, egemenlik ve iç işlerine karışmamayı içeren uluslararası normlar çerçevesinde çatışmalara müdahale etmek sorun yaratmaktadır. Her ne kadar bir çatışmanın bertaraf edilmesi için bir devletin diğer bir devletin iç işlerine müdahalesi olumlu bir hareket olarak gözüksede, aynı zamanda bu normların bir ihlali olarak da sayılmaktadır. Bu nedenle, devlet müdahaleleri çatışmanın durdurulması için bile olsa yasaktır ve buna müsaade edilemez. Diğer bir taraftansa, bu normlara rağmen güçlü devletlerin zayıf devletlerin iç işlerine karışması uluslararası politikaların genel bir özelliği hâline gelmiştir. Çünkü özellikle büyük devletler çatışmalara uzak kalmayı çoğu zaman istemezler. Aslında onlar, çatışmanın durdurulması veya kontrol altına alınması için olumlu hareketlerde bulunarak faydalı olabilirler.¹¹⁹⁶ Çoğu zaman büyük güçlerin küresel rolleri, ilgileri ve geniş kapasiteleri olması nedeniyle etnik çatışmaları çözmeye yardım etmek için özel bir sorumluluğu alması gerektiği ileri sürülmüştür. Bu durum kuşkusuz, her etnik çatışmanın büyük güçlerin müdahalesini çekeceği anlamına gelmemektedir. Fakat ilgi derecelerine göre büyük güçler, etnik veya diğer çatışmaların kontrol altına alınmasında veya çözümlenmesinde önemli bir rol oynayabilirler.¹¹⁹⁷

Etnik çatışmalarda etkili bir biçimde barışı korumak ya da barışı sağlamak için üçüncü taraf, barışa yönelik yapılan bir tehdide kesin ve çabuk bir reaksiyon göstermelidir. Maalesef, BM gibi uluslararası örgütlerin üyeleri çeşitli siyasi seçenekleri tartışırken, çatışma aylarca aynı durumda kalmaktadır. Bunun tam tersine, büyük güçlerin çatışmanın kendilerini etkileme derecesine göre, özellikle de hayati çıkarları söz konusu olduğunda, bölgelerindeki tehlikeleri göz önünde bulundurarak uzun süre pasif kalmaları mümkün değildir. Üçüncü tarafın başarılı bir barış yapma girişimi için kapasitesi ve kaynaklarının seviyesi çok önemlidir. Bu nedenle, büyük güçlerin uluslararası örgütlere göre müdahalelerde etkili olmaları konusunda daha fazla

---

¹¹⁹⁶ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 114.

¹¹⁹⁷ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 116.

avantajları vardır. Büyük güçler, ister tek başlarına isterse diğerleriyle birlikte hareket etsinler, uluslararası örgütlere göre askerî harekâtlarda daha başarılı bir performans sergilerler. BM gibi örgütlerin bazı şiddetli etnik çatışmalarda barışı korumakta gerekli olan geniş ölçekli askerî operasyonlarda başarılı olması için ne kaynağı ne de sabit bir ordusu vardır. Büyük güçler ise her ikisine de sahiptir ve onların çıkarlarına etki eden bir çatışma varsa, hem barışı hem de çıkarlarını korumak için bunları kullanacaktır.¹¹⁹⁸ Fakat barışı inşa etme, farklı operasyon seviyeleri ve farklı görev performanslarını içeren pahalı ve kompleks bir süreç olduğundan, büyük güçler kendilerine coğrafi olarak uzak olan barış projeleri için hem finansal açıdan hem de BM'nin çeşitli yaptırımları nedeniyle genellikle isteksiz olurlar. Onların kendi bölgelerindeki barışı inşa etme projelerine daha istekli olmaları bu açıdan bakıldığında mantıklı gözükmektedir.¹¹⁹⁹

Soğuk Savaş döneminde küresel rolleri, özel çıkarları ve sorumlulukları, nükleer açıdan karşı karşıya gelme korkuları nedeniyle, süper güçler çatışmalara müdahale etme konusunda özel bir role sahip olmuşlar ve birçok çatışmaya da müdahale etmişlerdir. Bununla birlikte, süper güçlerin ilgisini çekmeyen ve müdahale etmedikleri çatışmalar da olmuştur. Örneğin, ABD Nijerya İç Savaşı'nı ve özellikle Biafra'nın kötü durumunu ihmal ettiğinden dolayı oldukça eleştirilmiştir.¹²⁰⁰ Soğuk Savaş'ın bitmesiyle oluşan uluslararası şartlar içinde ise İngiltere, Fransa, Almanya, Rusya gibi büyük Avrupalı güçler, çatışmalara müdahaleci çözümlerinin olduklarını açıkça göstermişlerdir. Aslında, eleştiriler de bu noktada başlamaktadır. Çünkü büyük güçler, kendi amaçları nedeniyle çatışmayı sömürmek için müdahale girişiminde bulunabilmektedir. Bu tür müdahaleler, genellikle başka bir devletin müdahalesini de çağırarak çatışmanın daha da şiddetlenmesine yol açmaktadır. Bu konudaki başka bir eleştiri de, bu tür sömürücü müdahalelerde barışçıl uzlaşmalar yoluyla çatışmanın bertaraf edilmesi için büyük güçlerin güvenilirliklerinin yetersiz kalmasıdır. Çünkü burada, tarafsızlık ve meşruluk eksikliğinin var olması nedeniyle üçüncü tarafın niyetinden korkan çatışma hâlindeki taraflar uzlaşmakta isteksiz olacaklardır. Hatta bazı durumlarda da, etnik çatışmalara büyük güçlerin müdahale olasılığı şikâyetlerine çözümler bulmaya çabalayan etnik ulusalcıları çatışma için cesaretlendirebilmektedir.¹²⁰¹

---

¹¹⁹⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 114-115.

¹¹⁹⁹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 116.

¹²⁰⁰ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 95-96.

¹²⁰¹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 114-116.

İlk eleştiriye yöneldiğimizde, bunun ABD ve Sovyetler Birliği tarafından jeopolitik çıkarlar, hayati kaynaklara erişimi sağlama veya koruma arzusu, belirli bir hükümete yönelik verilen sözler veya sözüne güvenilir bir müttefik olma arzusu gibi nedenlerle Soğuk Savaş süresince uygulandığını görebiliriz. Aslında, onların uygulamaları birbirlerinin etki alanlarına açıkça değil de gizli bir şekilde müdahale etmek şeklinde gerçekleşmiştir.¹²⁰² Örneğin, 1971’de Bangladeş’in Pakistan’dan ayrılmak istemesi nedeniyle çıkan savaş boyunca ABD açıkça askerî bir güç göndermemiş; fakat gizlice Pakistan’a silah desteğinde bulunmuştur. Bu tür hareketler sadece Pakistan’ı Bangladeş’te daha büyük kötülükler yapmaya cesaretlendirmiş; aynı zamanda da savaşın uzamasına neden olmuştur.¹²⁰³ Bununla birlikte, süper güçler kendi alanlarındaki etnik ve diğer iç çatışmaları genellikle kontrol etmişlerdir. Gizli müdahaleler kural dışı değildir; fakat ortaya çıkarlarsa müdahale eden taraf statükoyu bozmaya çalışan olarak görülmektedir. Bununla birlikte, 1962 Küba Krizi’nde yaşadığı gibi, gizli müdahalelerde bulunanlar genellikle planlarını açıklamaktan da çekinmemektedir. Neticede, Soğuk Savaş süresince hem ABD hem de Sovyetler Birliği kendi arka bahçeleri olan Latin Amerika ve Doğu Avrupa’ya birçok şekilde müdahalede bulunmuşlardır. Öte yandan, Soğuk Savaş’ın bitişi ve büyük güçlerin küresel ilgiyi kesmeleri, bölgesel etki alanları fikrinin değişmesine yol açmamıştır. Örneğin, Çin ve Japonya’nın bölgelerindeki iç çatışmaları idare etme çabaları artmıştır; Batılı devletler Bosna’da olduğu gibi Avrupalı krizleri idare etmişlerdir; ABD geleneksel alanlarındaki iç çatışmalara ilgisini kaybetmemiş ve Latin Amerika’daki ihtilafları çözmek için girişimlerde bulunmuştur.¹²⁰⁴

Büyük güçlerin çatışmayı sömürmek için müdahalelerde bulunmasına yönelik ikinci eleştiriye değerlendirdiğimizde, Bosna ve Somali’deki barış gücünün kesin bir ders verdiğini söyleyebiliriz. Bu açıdan, tarafsız ve sınırlı müdahaleler taraflı ve saldırgan olanlara göre amaca daha zarar verici olabilirler. Soğuk Savaş döneminde sistemin yapısı nedeniyle süper güçler, ittifaklarının baskıcı tutumlarının artmasına yardım etmiş ve onların etnik azınlıklara karşı baskıcı politikalarını görmezden gelmişlerdir. Örneğin, ABD Pakistan Hükümeti’nin Doğu Pakistan’daki Bengalliler’e ve Endonezya Hükümeti’nin Doğu Timör’deki Müslümanlar’a yönelik baskıcı politikalarını, Türkiye ve onun Kürt azınlığı arasındaki çatışmada da Türk Hükümeti’ni

¹²⁰² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 115-116.

¹²⁰³ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 95-96.

¹²⁰⁴ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 115-116.

desteklemiştir.¹²⁰⁵ Sovyetler Birliği de, Etiyopya'daki ayrılıkçı Eritre ve Tigre ile Etiyopya arasındaki savaşta, Etiyopya Hükümeti'ne yardım etmiş; Irak'ın Kürtler ile olan çatışmasında Irak'a destek sağlamıştır. Süper güçlerin devletleri tutan bu tek yanlı politikaları, ayrı siyasi bir varlık olmak için taleplerde bulunmaktan kaynak elde etmelerine kadar çeşitli konularda etnik toplulukları engellemiştir. Diğer yandan, iç problemlerini çözmekte süper güçlerin desteğine bağlı olan devletlerin kendi iç problemleri için bir uzlaşma sağlayamadığı durumlarda, bu devletler dış bir gücün onlara tamamen etki etmesi riski ile karşı karşıya kalmışlardır.¹²⁰⁶

Öte yandan, büyük güçlerin devletlerin tarafını tutan yanlı müdahaleleri olduğu gibi, devlete meydan okuyan etnik grupların tarafını tutan müdahaleleri de vardır. Örneğin, ABD 1970'lerin ortalarında gerçekleşen Irak'taki Kürt isyanında Kürtler'e destek vermiştir. Bunun en önemli nedeni, ABD'nin Bağdat ve Moskova arasındaki büyüyen ilişkiden endişe etmesi ve bu nedenle de "Kürt kartı"na oynamayı bir fırsat olarak görmesidir.¹²⁰⁷ Bununla birlikte, büyük bir gücün devlet veya etnik grubu tutarak çatışmayı çözmek ve durdurmak bahanesi altında taraflı bir müdahalesi varsa, bu müdahalenin olumsuz sonuçlar doğuracağı kesindir. Bu tip müdahaleler, etnik çatışmaların uzamasına, daha fazla şiddet içermesine ve yeni taraflı müdahalelerin oluşmasına neden olurlar. Dolayısıyla bütün bunlar da, barışın oluşmasını geciktirmekte ve engellemektedir. Fakat bazen büyük güçler, çatışmaya ilgisiz kalmanın veya taraflı müdahalelerde bulunmanın olumsuz sonuçlar doğuracağını idrak edebilirler. Bu durumun oluşmasının en önemli sebebi, bir etnik çatışmanın uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmesinden korkulmasıdır. Bu şartlar altında, büyük güçler çatışmayı idare etmek ya da şiddetini azaltmak için olumlu teşebbüslerde bulunabilirler.¹²⁰⁸

C. Birleşmiş Milletler'in Çözüm Sürecindeki Rolü

Bir çatışmanın uluslararasılaşması, uluslararası örgütlerin de çatışmanın içine girmesine neden olmaktadır.¹²⁰⁹ Hükümetlerarası uluslararası bir örgüt olarak kurulduğundan beri BM, etnik gruplar ve devletler arasındaki ilişkiler nedeniyle kızırgan meselelerle, özellikle de azınlık haklarının korunmasıyla ilgili olanlarla yakından

¹²⁰⁵ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 116.

¹²⁰⁶ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 116.

¹²⁰⁷ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 96.

¹²⁰⁸ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 96-97.

¹²⁰⁹ Saideman, "Discrimination...", s. 28-29.

ilgilenmiştir.¹²¹⁰ Fakat devlet sisteminin varlığından türeyen BM, azınlıkların çıkarlarını korumayı ve yükseltmeyi amaç edindiği için kuruluşundan bu yana aynı zamanda bir paradoksla da yüz yüze kalmıştır. Bir başka ifade ile, bu örgüt hem kabul edilmiş uluslararası sistem içindeki devletlerin bağımsızlığını, bölgesel bütünlüğünü ve egemenliklerini koruyarak hem de halkların self-determinasyon ilkesini kabul ederek bir çeşit çıkmaz içerisine girmiştir. Bununla birlikte, her ne kadar bir çıkmaz içinde olsa da, BM etnik grupların değil devletlerin bir organizasyonudur ve bu durum onun devlet altı aktörlerle bağlantılı olması engellemektedir. Bu nedenden ötürü, bu örgütün etnik azınlıklarla ve gruplarla yasal ilişkileri genellikle muğlaktır.¹²¹¹

BM'nin içinde bulunduğu bu çıkmazı, almış olduğu 1514 sayılı kararı açık şekilde ortaya koymaktadır. Bu karar, bir yandan tüm halkların self-determinasyon hakkına sahip olduğunu ve bağımlı halklara karşı yönelmiş her türlü baskıcı muameleler ve silahlı faaliyetlerin, onların tam bağımsızlık haklarını tamamen ve kavga etmeden kullanmalarını mümkün kılmak için durdurulması gerektiğini belirtirken; diğer yandan da bir ülkenin topraksal bütünlüğünün ve ulusal birliğinin kısmen veya tamamen bozulmasına yönelik herhangi bir girişimin BM Antlaşması'nın ilkeleri ve amaçları ile bağdaşmayacağını ifade etmektedir. 1514 sayılı bu karar, BM'nin bir devlet kurma girişimi olan self-determinasyon ile devletlerin dağılmasına yol açan self-determinasyon arasındaki ilişkiyi geleneksel olarak nasıl düşündüğünü aydınlatmaya yardımcı olmaktadır.¹²¹²

Öte yandan, azınlık haklarına önem veren ve uluslararası topluluğun bu konuya ilgisinin artmasına neden olan BM'nin,¹²¹³ üyeleri arasında azınlık haklarının tanınmasının devletleri zayıflatabileceğine yönelik bir endişe var olmuştur.¹²¹⁴ Bu endişe, azınlıkları self-determinasyon için desteklemenin gruplar arasındaki gizli düşmanlıkları harekete geçirebilmesi, bazı talepleri yasallaştırabilmesi ve devletlerin bütünlüğünün tehlikeye girebilmesi ile ilgilidir. Aynı zamanda, BM'nin etnik grupların şikâyetlerini duyurabilmeleri için platformlar yaratması da devletler tarafından hoş karşılanmamıştır.¹²¹⁵

---

¹²¹⁰ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 2-3.

¹²¹¹ Carment and James, "The United Nations...", s. 63-64.

¹²¹² Carment and James, "The United Nations...", s. 63-64.

¹²¹³ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 2-3.

¹²¹⁴ Carment and James, "The United Nations...", s. 63-64.

¹²¹⁵ Carment and James, "The United Nations...", s. 63-64.

Fakat tüm bunlara rağmen, etnik çatışmaların uluslararası üçüncü bir taraf tarafından çözümünde genellikle BM ideal bir görüntü çizmektedir. Çünkü BM, hükümetlerarası uluslararası bir örgüt olarak tarafsız bir imaja sahip olması nedeniyle çatışan tarafların daha çok kabul ettiği bir örgüt konumundadır.¹²¹⁶ Bununla birlikte, tarafsızlığın sadece eğer çatışan taraflar ateşkesin olmasını zaten kabul ettiği ve grupların kendi çıkarı için savaştan ayrılma durumlarının olduğu zamanlarda mümkün gözüktüğünü de belirtmek gerekmektedir. Bu nedenle, BM eğer bir taraf ateşkes gücünü isterken, diğer taraf savaşmaya devam etmek istiyorsa tarafsızlığını kaybedecektir. Bu şartlar altında, BM çatışmayı durdurmak isteyen tarafın çıkarlarına yardım ediyor gözükülecektir.¹²¹⁷ Fakat genel olarak, belirtildiği gibi bu örgüt çoğu zaman çatışan taraflar için tarafsız bir güç olarak gözükmektedir.

BM'nin özellikle diğer devletlerden ve çoketnili devletin kendi yönetiminden daha yapıcı bir üçüncü taraf rolü oynayabilmesine duyulan inanç için de önemli sebepler vardır. Etnik çatışma yaşayan devletin yönetimi, sıklıkla çatışmanın ya bir tarafı hâline dönüşür ya da etnik şiddeti azaltacak politikalar üretmede yeteneksiz olur. Diğer devletler tarafından dış müdahale ise sık sık enstrümantal veya etkili teşvikler nedeniyle olduğundan çatışmayı şiddetlendirmektedir. Bu nedenlerden ötürü, BM'nin çatışmaları en iyi çözen/yöneten kurum olduğu düşünülmektedir. BM'nin uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasının gardiyanlığı üstlenmesi, onun çatışmayı tatmin edici bir şekilde azaltmasından ziyade, devletlerin çatışmanın ucu bize dokunmasını anlayışı nedeniyle de kabul görmüştür. Bu nedenle, BM'nin koruyacağı ya da yükselteceği bir çıkarı olmadığı için kendi amaçları doğrultusunda etnik çatışmaları kullanma olasılığı devletlere göre çok daha az olasıdır.¹²¹⁸ Bununla birlikte, tarafların BM'yi seçmesinin diğer bir nedeni de, BM müdahalelerinin bir çatışmayı uluslararasılaşmaktan çıkartarak (deinternationalizing) ya da bu durumu azaltarak çatışmanın kızışmasını engelleyebileceğini düşünmeleridir. Son bir neden olarak da, BM'nin çeşitli organ ve temsilciliklerinin çatışmanın çözümünde ve kızışmasının azaltılmasında önemli görevler üstlenmiş ve iyi performanslar sergilemiş olmalarıdır.¹²¹⁹ Neticede, devletler kendi iç problemlerine çözüm bulamadıkları ve dış müdahale ya da yardım olmadan barışı koruyamadıkları zamanlarda ve etnik gruplarda güvenebilecekleri tarafsız bir arabulucu

---

¹²¹⁶ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 101-103.

¹²¹⁷ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 122-123.

¹²¹⁸ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 121.

¹²¹⁹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 101-103.

aradıklarında ya da çatışmanın bitmesini istediklerinde BM'nin müdahalesini davet edebilirler. Öte yandan devletleri için bu durum genellikle, Kıbrıs ve Lübnan'da olduğu gibi, diğer bir devlet veya devletler tarafından bir müdahale tehlikesi var olduğunda gerçekleşir.¹²²⁰

Bununla birlikte, uluslararası güvenlik, barış ve istikrara çok ciddi tehlikelerde bulunan etnik çatışmalar, BM'nin kendiliğinden harekete geçmesinde en kuvvetli potansiyeli içeren çatışmalardır. BM'nin bu çatışmalara müdahale etme olasılığı soykırım, etnik temizlik ve bunun gibi aşırı şiddet içeren çatışmalarda ve çatışmanın diğer devletlere yayılması veya yayılabilmesi durumunda artmaktadır.¹²²¹ Genel olarak BM'nin etnik çatışmalara cevabı ise, eğer bir cevap daima başarılı değilse, çok çeşitli olmuş ve vakadan vakaya değişmiştir. Bununla birlikte, BM'nin etnik çatışmalara nasıl müdahale ettiği konusunda birçok bilim insanı farklı görüşler ileri sürmüştür. Örneğin bir görüş, 1989 öncesini değerlendirerek BM'nin etnik çatışmalara müdahalelerini iyi niyet misyonu, arabuluculuk, barışın korunması ve sağlanması, insan haklarını koruma, kötü hükümetleri kınama ve insani yardım olarak sıralamıştır.¹²²² Bu tipoloji kullanışlı olmakla birlikte oldukça kapsamlıdır. Çünkü örneğin Genel Meclis tarafından yapılan bir kınama çağrısını, BM herhangi bir şekilde hareket etmeye gerek duymadığında bile, müdahale başlığı altında ele almaktadır. Fakat BM müdahalesi, basitçe el altındaki bir meseleye pasif bir cevabı değil, en azından aktif bir yükümlülük seviyesini içermektedir.¹²²³

Bir başka görüş ise, etnik mücadelelere BM'nin yanıtını, dolaylı müdahale ve doğrudan müdahale olarak ikiye ayırmıştır. Buna göre, dolaylı müdahale Genel Meclis'ten geçmiş kararlar yoluyla olmaktadır. Doğrudan müdahale ise arabuluculuk, iyi niyet misyonu, müzakereler, gözlem, yaptırımlar, barışın korunması ve barışa zorlama olarak sıralanmıştır. Doğrudan karışma, düşmanlıkları sonlandırmayı getirecek bir stratejinin uygulanmasını içeren esas ve tek bir amaca sahiptir. Doğrudan müdahalelerde BM için en ideal olan yollardan biri, tarafları şiddet seviyesini arttırmaktan caydırmayı içeren bir cevabın veya çatışmanın azaltılması ve arabuluculuk için uygun araçların teklif edilmesiyle saldırının kısıtlanmasıdır. İkinci yol ise, etnik

---

¹²²⁰ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 120-121.

¹²²¹ Carment and James, "The United Nations...", s. 67.

¹²²² Milton J. Esman, "A Survey of Interventions", *International Organizations and Ethnic Conflict*, Ed. Milton J. Esman and Shibley Telhami, New York, Cornell University Press, 1995'ten aktaran Carment and James, "The United Nations...", s. 63-64.

¹²²³ Carment and James, "The United Nations...", s. 63-64.

grup ve devletleri iş birliğine ulaşmaya ve onların farklılıklarını şiddetsiz bir şekilde dönüştürmeye cesaretlendirmeyi amaçlayarak müdahalelerde bulunulmasıdır. Neticede, BM hem iş birliği (arabuluculuk, hüküm verme gibi) hem de saldırı hareketleri (yaptırımlar ve askerî güç kullanma gibi) olmak üzere her iki özelliğine de dayanarak müdahalelerde bulunabilmektedir.¹²²⁴

Bu çalışmada ise, BM'nin etnik çatışmalara yönelik cevaplarını barışın korunması, barışın sağlanması ve kalıcı barışın inşa edilmesi olarak üç başlık altında incelemeyi daha uygun buluyoruz.¹²²⁵

1. BM ve Barışın Korunmasına Yönelik Müdahaleler

Etnik çatışmalara BM müdahalesinin en dramatik ve en gözle görünür şekli, çoketnili devletlerde savaşan taraflar arasına barışı koruma güçlerinin yerleştirilmesi, yani barışın korunması stratejisinin uygulanmasıdır.¹²²⁶ Barışı koruma askerî bir aktivitedir; fakat belirli bir çözüme tarafları zorlamaya çalışmaz. Bu tip operasyonların temel ilkesi, objektiflik ve savaşan taraflarla aynı hizada olmamadır. Yani, ideal olan tam bir tarafsızlıktır. BM'nin barışı koruma operasyonlarının temel amacı ise, savaşan taraflar arasında pozisyon alan askerî birimler tarafından şiddetin azaltılmasını ve BM güçlerinin araya girmesiyle savaşan taraflar arasındaki düşmanlığın durdurulmasını sağlamaktır. Buna ek olarak, çatışan taraflar barışı koruma gücünden ek performanslar da isteyebilir.¹²²⁷ Bu amaç doğrultusunda BM, barışı koruma operasyonları için bazı esaslar belirlemiştir. Bunlar: BM, eğer tüm taraflar iş birliğine razı olursa operasyonları üstlenecektir; BM'nin barış koruyucuları, çatışmada her zaman tarafsızlığını sürdürecektir ve sadece gerekli olduğunda kendilerini korumak için minimum düzeyde güç kullanacaklardır; bu operasyonlar, Güvenlik Konseyi'nin onayına tabiidir; Güvenlik Konseyi tarafından operasyonla ilgili bir değişiklik tarafların rızasını gerektirir; operasyonlar için üye devletlerden personel ve asker sağlama görevi Genel Sekreter'indir ve bu operasyonlar tamamen BM tarafından finanse edilir.¹²²⁸

Soğuk Savaş süresince BM, birçok sayıda barışı koruma operasyonlarını üstlenmiş; fakat genellikle barışın uzun vadeli olarak yerleştirilmesinden ziyade, kısa

¹²²⁴ Carment and James, "The United Nations...", s. 64.

¹²²⁵ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 121; Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 101-103.

¹²²⁶ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 122-123.

¹²²⁷ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 122-123.

¹²²⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 104.

dönemli amaçlarla ilgilenerek kısa süreli bir rahatlama sağlamıştır. Örneğin, 1960'da Kongo'daki devlet idaresinin çökmesi ile birlikte çatışmanın ortaya çıkması, BM'nin barışı koruma gücünü buraya sevk etmesine neden olmuştur. Fakat BM barışı koruma gücünün üç yıl boyunca burada kalmasına rağmen çatışma devam etmiştir. Kıbrıs'ta ise BM'nin barışı koruma operasyonları, kımıldamaz bir hâle gelmiş ve siyasi bir çözüm bulunmasına yardım etmekten çok bunu engelleyen bir konuma düşmüştür. Aynı şekilde Lübnan'da küçük başarılar hariç, BM barışı koruma gücü çatışma şiddetinin artmasını engellemekte başarısız olmuştur.¹²²⁹

Öte yandan, Soğuk Savaş'ın bitmesi BM'nin barışı koruma görevlerinde ciddi bir artışın ve farklılaşmanın doğmasına neden olmuştur. 1988'den bu yana BM, üç geniş kategori altında bazı yeni barışı koruma operasyonlarını üzerine almıştır. İlk kategori, devletler arasındaki çözülmemiş çatışmaları idare ve kontrol etmek için barışı korumayı içermektedir. Burada BM, geleneksel askerî operasyonların bir kısmında askerî personeli ile ateşkesi gözlemlemiştir. Örneğin, 1988'den 1991'e kadar İran ile Irak arasındaki ateşkesi; Kuveyt ile Irak arasındaki sınırın askerden arındırılmasını bu örgütün askerî personeli denetlemiştir. İkinci kategori Namibya, Angola, Kamboçya, El Salvador ve Mozambik gibi uzun süre devam eden çatışmaların olduğu ülkelerde, meselenin uzlaşarak düzeltilmesini yürütmeye yardım eden operasyonlardır. Üçüncü kategori de, Bosna'daki gibi şiddetli etnik çatışmaların kontrol altına alınmasını içeren barışı koruma operasyonlarıdır.

BM'nin Soğuk Savaş sonrası etnik çatışmalarda genişleyen barışı koruma rolü, iç etnik çatışmalarda BM'nin müdahalesini otomatikman yasaklayan karışmama ve devlet egemenliği ilkelerinin durum ve şartlara göre artık mümkün olmaması hakkında uluslararası bir konsensüsün gelişmesinin yansımasıdır. Bu şartlar ise, iç etnik şiddetin uluslararası sınırlara yayılma tehdidi ve önceden çatışmaya dâhil olmayanları da içererek daha geniş bir çatışma durumu yaratma tehlikesi; etnik şiddetin kitlesel sivil acıları ve mülteci problemleri doğurması ve etnik şiddetin etnik temizlik, soykırım, baskı ve zorla ihraç gibi insani suçlar ortaya çıkarmasıdır.¹²³⁰ Neticede, Soğuk Savaş sonrası dönemde BM, birçok eski ve yeni etnik çatışmalarla daha ilgilenir hâle gelmiş

---

¹²²⁹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 104-105.

¹²³⁰ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 104-105.

ve önceye nazaran çok daha fazla sayıda ve etnik özellik sergileyen çatışmalara yönelik barışı koruma operasyonları düzenlemiştir.¹²³¹

Günümüzde BM'nin önemli bir etnik boyutla birlikte barışı koruma operasyonlarını içeren müdahaleleri arasında 1978'de Lübnan'daki UNIFIL ve 1964'te Kıbrıs'ta UNFICYP adı altındaki operasyonları dikkati çekenler arasındadır.¹²³² Fakat UNFICYP, 1974'te Kıbrıs'a Türkiye'nin müdahalesini, UNIFIL da 1982'de İsrail'in Lübnan'a saldırısını engelleyememiştir. Bunun en önemli sebeplerinden biri, eğer çatışmadaki bir veya daha fazla taraf, çatışmanın şiddetini arttırmaya karar verirse, BM güçlerinin onları durdurmasının genellikle mümkün olmamasıdır.¹²³³ Bu durum, barışın korunmasına yönelik operasyonların başarılı olmasına engel olan genel bir sorundur. Bununla birlikte, barışı koruma operasyonlarıyla ilgili başka bir problem de, finansal meseleler ile ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Kıbrıs ve Lübnan operasyonları BM için oldukça maliyetli olmuştur. Ayrıca, barışı koruma tekniğine göre askerler, personeller ve operasyonlar yaratmakla ilgili eğitimsel sorunlar da vardır.¹²³⁴ Yine daha yakın zamanlarda UNMIK (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo/Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu) adı altında Kosova'da gerçekleştirilen barışı koruma operasyonunun, BM'nin geçici olarak yönetimi devralması ve burada tam sekiz yıl kalmasına rağmen başarılı olamadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesi ile bir umut doğsa da, gerek UNMIK'in buradaki varlığının bir problem hâline gelmesi gerekse Sırbistan'ın 1244 sayılı BM Güvenlik Kararı'na dayanarak Kosova'yı hâlâ bir parçası olarak kabul etmesi nedeniyle sorunun net olarak çözüldüğü söylemek oldukça zordur.

Organizasyonun kendisi dışında gelişen veya teknik ve mali içerikli sorunları bir yana bırakacak olursak, etnik çatışmaları çözmekte bu örgütün başarılı olacağına yönelik artan iyimser beklentilere rağmen BM, Sri Lanka'dan Somali'ye kadar var olan insan hakları ihlallerini engellemekte ve etnik şiddeti durdurmakta çoğu zaman başarısız olmuştur.¹²³⁵ Bu görüşü destekleyen birçok uzman ve bilim insanı da mevcuttur. Örneğin bir görüş, BM'nin barışı koruma ve insani müdahalelerde başarısız olduğunu; çünkü bu tür müdahalelerin siyasi müdahalelere yol açtığını ileri sürmüştür. Acı çekmek siyasi nedenlerden dolayı olduğunda, acı çekmeyi hafifletme görevinin siyasi sonuçlar

¹²³¹ Christie, "The Problem...", s. 2-3.

¹²³² Cooper and Berdal, "Outside...", s. 198; Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 122-123.

¹²³³ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 140-141.

¹²³⁴ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 140-141.

¹²³⁵ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 105.

doğuracağını belirten bu görüşe göre, özellikle tamamen insani sebeplerden dolayı etnik çatışmalara müdahale etmek, bu tür çatışmalara sahip ülkelerin sınırlarını garanti etmek ve hükümetin olmadığı yerlerde hükümetin en azından bir kısmını kurmak olmak üzere iki siyasi görevi de beraberinde getirmektedir. Bosna'daki Sırlar gibi ayrılmaya çalışan etnik grupların olduğu yerlerde barışı koruma operasyonlarının esas amacı, sivillere yardım etmek ve insani yardım sağlamaktır. Fakat BM, yerel politikalar ağını karışık bir hâle getirmiştir. Bunun sonucunda da, BM'nin grupların ayrılmasına yardım edip etmeyeceği ve sınırları nasıl çizeceği hakkında temel bir sorunu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, bu görüşe göre BM bu tür kararlar için hazırlıksız yakalanmıştır. Diğer yandan, Somali ve Haiti'deki gibi insani çerçevedeki barışı koruma operasyonlarındaki başarısızlık da devletin yeniden yapılanmasıyla ilgili bir müdahaleyi gerektirdiğinden ve BM'nin de bu göreve hazırlıksız olmasından dolayı kaynaklanmıştır. Kısaca, bu görüşe göre barışı koruma operasyonları hem uluslararası topluluk hem de devletler tarafından yerine getirilmelidir. Bu durumun istisnası ise Kamboçya'dır. BM'nin bir organı olan UNTAC (United Nations Transitional Authority in Cambodia/Birleşmiş Milletler Geçici Kamboçya İdaresi), sivil yönetimi kurmak, seçimlerin gözlenmesi ve ülkede polis vasıtasıyla düzeni korumakla ilgilenmiş ve burada başarılı olmuştur. UNTAC'ın bu başarısı, diğer yerlerde de bunun olup olmayacağı sorusunu doğurmuştur.¹²³⁶

Başka bir görüş ise, iç barışın yeniden düzenlenmesindeki BM etkisizliğinin Güvenlik Konseyi'nin yapısı nedeniyle olduğunu öne sürmüştür. Buna göre, Konsey'in daimi üyelik mekanizması, dünyanın güç yapısını ve dünyada meydana gelen değişimleri yansıtmamaktadır. BM müdahalelerinde Güvenlik Konseyi'nin daimi üyeleri BM'yi bir dış politika silahı olarak kullanırken; güçlenmekte olan devletler de finansal ve güç ile ilgili pozisyonlarını gönülsüz olarak BM'ye devretmişlerdir. Bütün bunlar da, BM'nin uluslararası barışa yönelik tehditlere ve saldırılara yönelik cevaplarını etkilemiştir. İç çatışmalar daimi üyeler tarafından ulusal çıkarlarına bir etki olarak algılanmış ve onlar da Fransa'nın Ruanda'daki politikası, ABD'nin Haiti'deki rolü gibi, etki alanlarına dayanan tek milletli hareketler izlemeyi tercih etmişlerdir. Başka bir ifade ile, müdahalelerde üye ülkeler kendi başlarına göre hareket etmiş ve birlik oluşturmamışlardır. Bunun sonucunda da, daimi üyeleri tehdit etmeyen çatışmalar BM gündeminden düşmüştür. Eğer BM, barış gücü fonksiyonunu sergilemek için

---

¹²³⁶ Michael Mandelbaum, "The Reluctance to Intervene in Foreign Country Problems", *Foreign Policy*, Vol: 95, No. 22, (June 1994), s. 13-14'ten aktaran Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 105.

göreve çağrılırsa, o zaman tarafların rızasıyla sınırlı ve tarafsız askerî müdahale üstlenmekte ve bu da işe yaramamaktadır. Bu nedenle BM, mutlaka yeni barış gücü taleplerine uygun olarak geleneksel barışı koruma rolünü yeniden tanımlamalıdır.¹²³⁷

Öte yandan tüm bu eleştirilere ve başarısızlıklara rağmen, barışın korunmasında nispeten en başarılı müdahaleler BM otoritesi altında idare edilmiştir. Bu belki BM'nin savaşlardaki deneyiminin bir sonucu olabilir. Fakat daha çok BM'nin tarafsızlığı garanti etmekteki ve meşruluğunu ihsan etmekteki yeteneğinin de bir fonksiyonudur. Operasyonları meşrulaştırmanın önemine değerinin altında paha biçmemek gerekir. Öncelikli olarak kendi çıkarları tarafından motive olan hükümetler bile, müdahalenin meşruluğunu korumaya çalışırlar. Örneğin Suriye, Lübnan'daki pozisyonunu Arap hamilliğini alarak meşrulaştırmaya çalışmıştır. Bu nedenle, barışı koruma operasyonlarında meşruluk çok önemlidir. Bu operasyonlar, hukuku ve düzeni restore etmek için artan bir şekilde çağırılmaktadır. Uygun bir yasal otorite olmaksızın bu tip müdahalelerin başlatılması uygunsuz ve aykırı olabilir. Fakat bununla birlikte güvenlik konseyine yönelik eleştirilerin oldukça haklı yönleri vardır. Çünkü en başarılı barışı koruma operasyonları BM Güvenlik Konseyi'nin desteğini alanlar olmuştur.¹²³⁸ Ayrıca, BM dışında yapılan barışı koruma operasyonlarının (OAU tarafından Çad'da ve MNF tarafından Lübnan'da gerçekleştirilen operasyonlar gibi) başarısızlıklarının yanı sıra çatışmayı daha olumsuz bir duruma sokmaları nedeniyle, uluslararası barışı koruma operasyonlarının etnik çatışma alanında BM liderliğinde yapılan operasyonlardan daha başarılı bir alternatifi yoktur. Çünkü alternatifler, küçük ve hafif silahlanmış operasyonlara sahiptirler ve onlar etkili olabilmek için bir çatışmada tarafların iş birliğine güvenirlir.¹²³⁹ Bununla birlikte, BM'nin etkili bir barışı koruma operasyonu gerçekleştirilmesi tarafların barışa yönelik istekliliğine dayanır. Eğer taraflardan biri veya her ikisi savaşa eğilimli ise, bu barışı koruma operasyonlarına çok ciddi bir engel oluşturur.¹²⁴⁰

---

¹²³⁷ Richard Falk, "Appraising the U.N. at 50: The Looming Challenge", *Journal of International Affairs*, Vol: 48, No: 2, (Winter, 1995), s. 625'ten aktaran Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 105-107.

¹²³⁸ Cooper and Berdal, "Outside...", s. 199.

¹²³⁹ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 139-140.

¹²⁴⁰ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 122-123.

2. BM ve Barışın Sağlanmasına Yönelik Müdahaleler

BM'nin etnik çatışmalara müdahalesindeki diğer bir kategori de barışın sağlanmasına yönelik operasyonlardır. Barışın sağlanması, daha önce de belirtildiği gibi bir çatışmadaki taraflara onların problemlerine yönelik barışçıl bir çözüm tertip etmeleri için yardım etme teşebbüsüdür. Bu teşebbüs, arabuluculuk ve iyi niyet misyonu gibi faaliyetlerle olabilir.¹²⁴¹ Öte yandan, BM Antlaşması'nda Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bir durumda ihtilafları gidermek için tüm tarafları barışçıl şekilde çağırmaya yetkilidir ifadesi yer alırken; etnik veya diğer iç çatışmalarda organizasyonun barışı sağlama rolü açıkça ifade edilmemiştir. Bu nedenle, BM Antlaşması'ndan örgütün geleneksel barışı sağlama rolü ile ilgili çıkarılan sonuç, BM'nin arabuluculuktan ziyade yardım etmeye daha yakın olmasıdır.¹²⁴²

Soğuk Savaş süresince BM, gerek dünyanın siyasi bölünmesi gerekse Güvenlik Konseyi'nin içindeki anlaşmazlıklar nedeniyle bir çıkmaz içerisinde kalmıştır. Bu nedenle her ne kadar BM için arabuluculuğu üstlenmek zor olsa da, çatışmaların kalıcı çözümlerine sadece siyasi uzlaşma ile çabuk ulaşabileceğini idrak etmiş ve bu çıkmazı, Genel Sekreter Dag Hammarskjöld önleyici diplomasi oluşumuyla sonlandırmıştır. Buna göre önleyici diplomasi, bir ihtilaf karşısında uygulanması için soruşturma veya gözlemeleme komisyonlarının kurulmasıyla oluşmaktadır. Bu komisyonlar gözlemeleme, denetleme, sorgulama, alanları gözaltında tutma faaliyetlerinde bulunur ve bunları yorumlayıp analizini yaparlar. Bu analiz ve raporlardan sonra BM, barışçıl bir düzenleme için ilgili taraflara tavsiyelerde bulmaktadır. Önleyici diplomasinin diğer bir şekli ise, siyasi uzlaşmayı isteyen anlaşmazlık içindeki taraflara genel sekreter tarafından organizasyonun iyi niyet misyonunu teklif etmektir. BM, bu uzlaşmalara genellikle bir yardımcı olarak katılır. Önleyici diplomaside üçüncü bir yol da, barışçıl düzenlemelere rıza göstermelerini sağlamak için taraflarla iletişime geçmeye ve toplantılar yapmaya yönelik olarak örgütün diplomatik ağının ve genel sekreter hizmetinin kullanılmasıdır. Ayrıca BM, seçimleri denetleyip olması yakın çatışmanın erkenden uyarısını vererek ve anayasa ve devlet yapısını düzenlemeye yardım ederek önleyici diplomasi hizmeti sağlayabilir.¹²⁴³ Önleyici diplomasi, kuşkusuz BM

¹²⁴¹ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 142.

¹²⁴² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 108.

¹²⁴³ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 108.

tarafından yapılan ileriye dönük olumlu bir adımdır; fakat etnik çatışmalar esasen çözümlenmeye başladığında durum olumlu hâle dönüşür.¹²⁴⁴

Öte yandan, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise BM barışın sağlanması konusunda daha başarılı olmuştur. 1988’de BM Genel Sekreteri, İran ve Irak arasındaki savaşın bittiğini ilan etmiş; BM, El Salvador İç Savaşı’nda bir barış antlaşması yapılmasında etkili olmuş; 1989’da Sovyetler Birliği’nin Afganistan’dan çıkmasına yardım eden antlaşma BM himayesinde yapılmış; son koloni ülkesi olan Namibya’nın bağımsızlığını kazanmasına BM önderlik etmiş ve Kamboçya’da siyasi bir düzen sağlamıştır. Barışın sağlanmasında BM’nin başarısının artması bir görüşe göre, bu stratejide BM’nin geçmiş uygulamalarına benzemeyen tutumu, bir başka ifade ile güç kullanımı operasyonlarından genel sekreterlik kurumuna kadar müdahaleye yönelik ilgisinin kesilmesi nedeniyledir. Ayrıca, buna göre, Genel Sekreterlik ve Güvenlik Konseyi’nin fonksiyonları, güç kullanmayı içeren ve sınırlarla ayrılmış durumlarda işe yarar; aksi hâlde ise olumsuz olarak sonuç verir.¹²⁴⁵

Aslında, BM’nin etnik çatışmalarda barışın sağlanmasına yönelik faaliyetlerinin, özellikle bu örgütün devlet olmayan aktörlerle ilgili olarak çok iyi bir donanımına sahip olmaması ve mevzuatının devletler arasında yükselen ihtilaflara yönelik davranışlar üzerinde tasarlanması nedenleri ile genellikle başarısız olacağı da ileri sürülmektedir. Bir başka ifade ile etnik gruplar, egemen devletleri temsil etmediği ve BM de devletlerden oluşmuş bir örgüt olduğu için, Güvenlik Konseyi ya da Genel Meclis etnik çatışmaların halledilmesi için uygun alanlar değildir.¹²⁴⁶ Etnik grupları dışarıda bırakan bir yapısı olan BM’de, eğer bu grupların durumlarını destekleyen bir devlet yoksa (Türkiye’nin Kıbrıslı Türkler’i, Arap Devletleri’nin FKÖ’yü desteklediği gibi), bu örgüte görüşlerini iletmeleri oldukça zordur. Etnik grupların çoğunun, sponsor bir devlete sahip olmaması gerçeği de, BM’nin genellikle bu tür durumlarda hareketsiz kalmasına neden olmaktadır. BM’nin güç kapasitesinin eksikliği, özellikle BM üyeleri etnik ulusçu hareketleri destekleyen kararları benimsediğinde, barış sağlayıcı olarak etkililiğinin altını kazımıştır.¹²⁴⁷ Bu tür görüşlere yönelik bir başka gönderme de, baskın olmayan etnik grupların BM üyelerine güvenmek zorunda kalmaları ile ilgilidir. Fakat devlet sponsoru bulamayacak olan etnik gruplar da var olacaktır. Bu şartlar altında

¹²⁴⁴ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 108.

¹²⁴⁵ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 108-109.

¹²⁴⁶ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 142-143.

¹²⁴⁷ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 108; Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 143.

BM'nin çatışmayı çözme kapasitesi çok iyi olmayacak ve bir tarafa eğimli olarak gözükecektir.¹²⁴⁸

Bununla birlikte, BM'nin barışın sağlanması ile ilgili daha genel problemleri de vardır. Örneğin, etnik çatışmayla ilgili çözümlere karar verilse bile, uygulamaya sokmayı garanti eden güç mekanizmaları yoktur. Özellikle oy verme ile ilgili problemler nedeniyle Konsey ya da Meclis'ten geçerek alınan kararlarla çatışmayı çözmek oldukça olumsuz bir durum sergilemektedir.¹²⁴⁹

3. BM ve Kalıcı Barışın İnşa Edilmesine Yönelik Müdahaleler

Kalıcı barışı inşa etme, sosyoekonomik yeniden yapılanma ve tarafların davranışlarını değiştirmek yoluyla karşılıklı olan düşmanlığı azaltmak ve barışı yükseltmek için bir çatışmadaki tüm taraflardan sıradan halka kadar birlikte çalışılmasını içeren bir stratejidir.¹²⁵⁰ Dolayısıyla bu stratejinin uygulanması ekonomik gelişme projelerini üstlenmek; çatışmaların taraflarına birbirlerinin kültür, inanç ve din uygulamalarını, korkularını ve ilgilerini karşılıklı olarak anlaşılmasının arttırılmasına yönelik bir eğitim sağlamak; tarafların çatışmaya yönelik çıkarlarını bertaraf etmek; çatışan taraflar arasında güven inşası ölçütlerini tedbirlerini gibi çok çeşitli şekillerde uygulanacak görevleri içermektedir.¹²⁵¹

BM barışı inşa etme görevlerinde, çatışmanın bir tekerrüründen kaçınmak için barışı güçlendirme ve destekleme eğiliminde olacak olan destekleyici ve özdeşleştirici yapılar oluşturmaya çabalamaktadır.¹²⁵² Bunun için kalıcı barışın inşası için özel önemi olan ECOSOC (Economic and Social Council/Ekonomik ve Sosyal Konsey), UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization/Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü), ILO (International Labor Organization/Uluslararası Çalışma Örgütü), FAO (Food and Agricultural Organization/Gıda ve Tarım Örgütü), IBRD (International Bank for Reconstruction and Development/Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası), WHO (World Health Organization/Dünya Sağlık Örgütü), UNEP (United Nations Environment Programme/Birleşmiş Milletler Çevre Programı), UNDP

¹²⁴⁸ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 143.

¹²⁴⁹ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 143.

¹²⁵⁰ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 146-147.

¹²⁵¹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 111-113.

¹²⁵² Paris, "Peacebuilding...", s. 55.

(United Nations Development Programme/Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) ve IMF gibi çeşitli BM organları oluşturmuştur.¹²⁵³

Maalesef bu organlar, BM ulusüstü bir örgüt olmadığı için barışı inşa etmede her zaman başarılı olamamışlardır. Çünkü BM'nin üye devletlere ve onların vatandaşlarına özellikle sosyal ve ekonomik konularda yasaklamalar getirme ve iç yargı organlarına karışma gücü yoktur. Özellikle etnik çatışmalarda, devlet ve etnik gruplar askerî ve siyasi olarak karşı karşıya ise, BM'nin bu tür yaptırımlar getirmesi ve barışı inşa etmesi oldukça zordur.¹²⁵⁴ Çünkü bu durumlarda var olan hükümet ile ona karşı olan grupların iş birliği yaparak BM ile çalışması çoğu zaman mümkün değildir.¹²⁵⁵ Aynı zamanda, BM ve onun bu özel organları arasındaki koordinasyon eksikliği de barışın inşa edilmesi çabalarına engel olmaktadır.¹²⁵⁶ Bu nedenlerden ötürü bu organların etnik çatışmalarda kalıcı barışı inşa etme geçmişleri başarısızlıkla doludur.¹²⁵⁷

Fakat bütün bu engellere rağmen, BM ve onun özel organları bazı etnik çatışmalarda barışı inşa etme açısından yararlı görevlerde de bulunmuşlardır. Örneğin, BM'nin Kıbrıs'taki bölünme ile ilgili UNDP'nin bir projesi olan Nicosia Master Planı, Türk ve Rum Kıbrıslılar'ın, iki toplumun da teknik uzmanlarının çabalarıyla birlikte birbirlerini daha iyi anlamalarına ve ortak sosyoekonomik problemlerine çözümler bulmalarına yardım etmiştir. UNESCO, Sri Lanka'daki etnik çatışmanın tarafları arasındaki karşılıklı anlayışı arttırmış ve ekonomik gelişmeyi hedefleyen projeler başlatmıştır. Ayrıca, Soğuk Savaş sonrası dönemde etnik çatışmaların canlanmasıyla, ister çatışmaların ortaya çıkmasını engellemek için isterse devletleri yeniden yapılandırmak için olsun barışı inşa etme görevlerini üstlenmesinde BM'ye yönelik talepler artmıştır. Bu dönemde en iyi yapılan kalıcı barışı inşa etme görevi, El Salvador'da BM sponsorluğunda imzalanan barış antlaşmasıyla birlikte gerçekleşmiştir. 1992'de antlaşmanın imzalanmasından sonra BM tarafların silahsızlandırılmasını sağlamış ve şiddetin tekrar ortaya çıkmasını engellemek için kurumsal, sosyal ve politik reformların kabul edilmesinde merkezî bir rol oynamıştır. Fakat BM, El Salvador deneyiminde de farklı politikaların yürütülmesinde bir koordinasyon eksikliği ile

---

¹²⁵³ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 111-113; Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 146-147.

¹²⁵⁴ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 111-113.

¹²⁵⁵ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 146-147.

¹²⁵⁶ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 111-113.

¹²⁵⁷ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 146-147.

karşılaşmıştır.¹²⁵⁸ Neticede bu operasyonların, bir taraftan oldukça maliyetli ve sabır gerektirirken, diğer taraftan da BM'nin özel organları arasında ciddi bir koordinasyonun olmasını zorunlu kılması nedeni ile tam anlamıyla gerçekleştirilmesi oldukça zordur.

Tüm bunların neticesinde, BM'nin genel olarak barışın korunması, barışın sağlanması ve kalıcı barışın inşa edilmesi yaklaşımlarını benimseyerek, bu yaklaşımların gereğine göre etnik çatışmalara müdahalelerde bulunduğunu söyleyebiliriz. Bu müdahaleler çatışmadan çatışmaya farklılık göstermekle birlikte, genellikle diplomatik, askerî ve insani müdahale, önleyici diplomasi, arabuluculuk ve kolaylaştırma şeklinde olmaktadır. Bununla birlikte, BM etnik ayrılma seçeneği üzerinde de durabilir. Örneğin, bu örgüt Filistin sorununa çözüm getirmek için toprakların Arap ve Yahudi milletleri arasında taksim edilmesine karar vermiş ve planının başarı şansını araştırmak üzere UNSCOP (United Nations Special Committee on Palestine/Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi) adı verilen bir komite kurmuştur.¹²⁵⁹

Sonuç olarak BM, iki kutuplu sistemin sona ermesi ile birlikte 1987–1991 yılları arasında, İran-İrak Savaşı'nın bitirilmesi, Afganistan'dan Sovyetler Birliği'nin çekilmesi, Kamboçya'da bir koalisyon hükümetinin oluşması, El Salvador'un kronikleşmiş iç savaşının halledilmesi gibi bazı başarılı sonuçlara ulaşmış;¹²⁶⁰ Keşmir'deki ihtilafta ve Bangladeş'in ayrılmasında da önemli bir rol oynamıştır.¹²⁶¹ Soğuk Savaş politikalarının yaptırımları ve BM'nin sınırlı olan askerî ve mali kapasitesinin, örgütün etnik çatışmaların çözümünde aktif bir rol oynayamamasına neden olduğunu söyleyebiliriz.¹²⁶² Bu nedenle, BM üzerindeki Soğuk Savaş nedeniyle etkili olan yapısal engellerin kalkması ve bu başarılı sonuçlarla birlikte, birçok uzman ve bilim insanı için etnik çatışmaların basitleştiği ve daha kolay bir şekilde idare edileceği görüşünü yaratmıştır. Ayrıca, bu olaylardaki başarılar BM'nin sürekli olarak bir arabulucu şeklinde görülmesini sağlamıştır. Özellikle devletler arası etnik krizlerde BM müdahalesinin daha olumlu olacağı düşünülmüştür.¹²⁶³ Fakat BM hakkındaki bu olumlu düşüncelerin genel olarak gerçekleşmediğini söyleyebiliriz.

---

¹²⁵⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 111-113.

¹²⁵⁹ Aytürk, "Yahudi Kimdir?...", s. 163.

¹²⁶⁰ Carment and James, "The United Nations...", s. 77.

¹²⁶¹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 101-103.

¹²⁶² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 101-103.

¹²⁶³ Carment and James, "The United Nations...", s. 77.

Çünkü bu örgüt, etnik çatışmalara yönelik müdahalelerinin çok azında başarılı olurken, çoğu zaman başarısız sonuçlar elde etmiştir. Örneğin, daha önce de belirtildiği gibi Ruanda'da Hutular'ı yumuşatma ve Tutsi katliamını önlemeye yönelik BM'nin UNAMIR adı altındaki görevi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çatışmanın erken safhasında, Ruanda'daki etnik kırımını engellemekte etkili olacağını düşünerek küçük bir birlik gönderen BM, burada yaşanan soykırımı engellemeyi başaramamıştır. Hutular, Ruanda'dan Zaire ve Burundi'ye mülteci savaşçılar olarak akın etmişler ve buralarda da yeni bir militan etnik grup oluşturmuşlardır. Sonucunda bu etnik çatışma, devletler arası etnik bir krize dönüşmüş ve Merkezî Afrika'yı tehdit etmiştir. Ruanda deneyimi, etnik çatışma yönetiminde inisiyatifi ele alan devletlerin veya örgütlerin tutum ve müdahalelerinin sonuçlarının ne kadar önemli olduğunu açıkça göstermiştir.¹²⁶⁴ Ayrıca, BM Kuzey İrlanda ve Biafra'daki olaylara müdahale etmemiş; Sri Lanka'nın etnik savaşına karışmamış; Burma ve Malezya'daki etnik çarpışmaları engellemekte başarısız olmuş; eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki etnik tutkuların yükselmesini engelleyememiştir.¹²⁶⁵

Burada asıl sorulması gereken soru, BM'nin bu başarısızlığını ya da bazı etnik çatışmaların çözümlenmesi için yaptığı isteksiz ve etkisiz faaliyetlerin nedenlerini hangi unsurların açıklayabileceğidir. Buna verilecek ilk cevap ise BM'nin ismine rağmen, ulusların değil, devletlerin bir organizasyonu olduğu ve öncelikli olarak bu egemen varlıklar arasındaki ilişkilerle ilgilendiğidir.¹²⁶⁶ Bu nedenle, devletlerin çoğu nüfusları içindeki grupları tarafından benimsenen etnik duygular tarafından tehdit edildiklerini hissettiklerinde BM gündemine etnik meseleleri koyma hakkına sahipken, etnik grupların eğer onları destekleyen bir devlet yoksa (çoğu zaman yoktur) sorunlarını BM'ye iletmeleri pek mümkün değildir. Öte yandan, onun bağımsız devletlerin bir organizasyonu olması, devlet içi etnik çatışmalarda genellikle devlet lehine vazife almasına yol açmaktadır.¹²⁶⁷ Özellikle etnik ayrılıkçı hareketlerde öncelikle ulus-devlet tarafını tutma eğiliminde olan BM'nin etnik gruplara yardım etmesi pek olası değildir.¹²⁶⁸ Bununla birlikte, ayrılıkçı etnik grupların lehinde hareket ettiği durumlar da vardır. Örneğin 1971'de Bangladeş'in ayrılma savaşı süresince BM, üstüne insani bir müdahale rolü almıştır. Fakat bu durum oldukça nadir görülmektedir. Üstelik BM

¹²⁶⁴ Carment and James, "The United Nations...", s. 77-78.

¹²⁶⁵ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 101-103.

¹²⁶⁶ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 119-120.

¹²⁶⁷ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 101-103.

¹²⁶⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 101-103.

Bangladeş'teki bu rolüne rağmen, genel olarak buradaki müdahalesi sınırlı ve etkisiz olarak gözükmiştir.¹²⁶⁹

Ayrıca, devlet egemenliği ve devletlerin iç işlerine karışmama, BM Antlaşması'nın 2. Maddesi'nde yer alan uluslararası normlardan biri olduğu için yasal olarak, eğer bir devlet BM'nin müdahalesi için çaba göstermiyorsa veya devlet egemenliği ve müdahale etmeme ilkelerini çiğnemeyi gerektiren zorlayıcı bir durum yoksa BM, devlet içindeki etnik çatışmalara müdahale edememektedir. Aslında uluslararası hukuk, bu durumun hangi şartlar altında gerçekleşeceğini de net olarak açıklamamaktadır.¹²⁷⁰ Fakat buna rağmen BM'nin en büyük amacı uluslararası barış, istikrar ve güvenliği korumak ve devam etmesini sağlamak olduğu için bu amacı ve insan haklarını tehdit eden etnik çatışmalar olduğunda ve bazı devletlerin çeşitli sebeplerden ötürü BM müdahalesini davet ettiklerinde devletin iç işlerine karışmama ve devlet egemenliği ilkeleri bertaraf edilmektedir.¹²⁷¹

Öte yandan, etnik çatışmalara BM'nin müdahale etmesi sadece başarısızlıkla sonuçlanmamış; bazı durumlarda şiddetin artması gibi çok ciddi olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bu örgütün müdahaleleri, özellikle büyük güçlerin politikalarından etkilendiği zaman zararlı sonuçlar vermektedir. Örneğin, Somali deneyimini göz önüne alırsak, BM altındaki barışı koruma operasyonları bağımsız bir kuvvet olmayı muhafaza etmişlerken; Clinton Hükümeti'nin çokuluslu gücü destekleme kararı alarak buraya asker göndermesi Somali'deki insani müdahaleyi, zaten ucu ucuna gerçekleştirebilecek bir başarıdan siyasi bir bozguna dönüştürmüştür.¹²⁷² BM müdahalelerinin zararlı olabileceği başka bir durumda, operasyonların maddi ve askerî kaynakları yetersiz olmasının henüz çözümlenmemiş ve idare edilemeyen gerilimleri şiddetlendirebilmesi veya karışıklığın artmasına sebep olabilmesi nedeni ile ortaya çıkmaktadır. Çünkü BM üyeleri, müdahaleye yönelik çok taraflı çabaların yüksek maliyetler taşıdığını göz önünde bulundurarak hareket ederler. Bu nedenle, iş birliği ve koordinasyon sorunları, müdahale üzerinde kontrol ve gücün kaybı gibi bazı durumlara yol açabilmektedir.¹²⁷³ Tüm bunlarla birlikte, eğer etnik mücadeleler üzerinde etkisini arttırmak istiyorsa, BM'nin sadece anlatılan bu olumsuz unsurları düzeltmesi değil; aynı zamanda tarafların özelliklerine ve ihtilafların doğasına odaklanması da gerekmektedir. BM aktivitesi, eğer

¹²⁶⁹ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 119-120.

¹²⁷⁰ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 101-103.

¹²⁷¹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 101-103.

¹²⁷² Carment and James, "The United Nations...", s. 67-68.

¹²⁷³ Carment and James, "The United Nations...", s. 77.

etnik farklılık ve akrabalıklar ile tarafların çatışan çıkarları tarafından yaratılan problemleri hesaba katarsa olumlu sonuçlar elde etmesi daha olası olacaktır. Ayrıca, eğer esas durum çok derin bir şekilde bölücü ve istikrarsız ise müdahalenin zararlı olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.¹²⁷⁴

Neticede, BM için uluslararası barış ve güvenliği korumak, insan hakları ve temel özgürlükler için saygıyı yükseltmek ve buna devletleri teşvik etmek amacındaki ilkeler kutsal bir öneme sahiptir. Yakın geçmişte ise, etnik çatışmaların uluslararası barış ve güvenliğe bir tehdit yarattığı ve sık sık insan haklarını geniş ölçüde ihlal ettiği açık bir şekilde görülmüştür. Ayrıca, her ne kadar muğlak olsa da BM için kutsal kabul edilen bir diğer ilke de self-determinasyondur. BM için bu ilke, etnik gruplara ayrı bir devlet hakkı ihvan etme veya ayrılıkçılığı destekleme anlamında değilse de, bu örgüt tarafından self-determinasyon etnik çatışmalardaki önemi görmezden gelinmemektedir. Kuşkusuz, bütün etnik meseleleri BM'nin gündemine getirmek olası değildir. Ama BM mademki, mevzuatındaki kutsal olarak kabul edilmiş fikirlerini gerçeğe dönüştürmeyi ve bunların baki olmasını istemektedir; o hâlde etnik şiddete fırsat düştükçe cevap vermek zorundadır.¹²⁷⁵

D. Bölgesel Güçler ve Örgütlerin Çözüm Sürecindeki Rolü

Bazı bilim insanları, Üçüncü Dünya'daki bölgesel güçlerin kendi bölgelerindeki etnik ya da diğer iç çatışmaların çözümlenmesinde liderliği ele almalarının gerekli olduğunu savunmuşlardır. Örneğin bir görüşe göre, eğer dünyanın çeşitli bölgelerindeki çatışmaların çözümüyle hiç kimse ilgilenmiyorsa, o zaman bölgesel hegemon devletlerin çözüm için müdahalelerde bulunacaklarının kesin gözükmemektedir. Buna göre, iki kutuplu sistemden sonra büyük güçler arasındaki artan iş birliği ilişkileri, Üçüncü Dünya'daki bölgesel güçlerin bölgesel etnik çatışmalardaki uzlaştırıcı bir üçüncü taraf konusundaki önemlerini azaltabilmektedir. Fakat bölgesel çatışmaların düzeltilmesi ve çözümlenmesine eninde sonunda bölgesel güçler yoluyla ulaşılmış olacaktır.¹²⁷⁶

---

¹²⁷⁴ Carment and James, "The United Nations...", s. 67-68.

¹²⁷⁵ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 120; Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 101-103.

¹²⁷⁶ Chester A. Crocker, "The Lessons of Somalia: Not Everything Went Wrong", *Foreign Affairs*, Vol: 74, No: 3 (May-June 1995), s. 2-8'den aktaran Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 116.

Üçüncü Dünya'nın Hindistan, Mısır, Nijerya, Arjantin, Tayland, Endonezya ve Malezya gibi bölgesel güçlerinin, gelişmiş dünyanın güçlü devletleri gibi olmasalar da, bölgelerindeki komşularıyla karşılaştırıldığında oldukça büyük bir güç kapasitelerinin olduğu görülmektedir. Bir devletin dış politika davranışı onun güç kapasitesine bağlı olduğundan, bölgesel güçlerin de dış politika kapasiteleri daha kapsamlıdır. En azından bölgesel meselelerde bu devletler, özellikle büyük güçler konuya daha az ilgi gösterdiklerinde bölgesel bir polis rolü oynamaya oldukça istekli olabilirler.¹²⁷⁷

Etnik çatışmalarda bölgesel güçlerin üçüncü bir taraf rolü oynamasında özellikle bu güçlerin kendine ait çıkarları etkili olmaktadır. Bu tür devletler, özellikle ulusal gelişimi beslemek için dış politikalarını yoğun olarak kullanırlar ve ulusal gelişme için öncelikli olarak en gerekli ve önemli olan da bölgesel istikrardır. Böylelikle, komşu bir ülkede etnik bir çatışmanın patlak vermesi, bir bölgesel güç tarafından çıkarlarına zarar veren ve istikrarsızlığa yol açan bir durum olarak algılanabilir. Bu nedenle, bu tür devletler çatışmaya kaygısız kalamamakta ve çatışan tarafların dışarıdan yardım almaksızın durumu düzeltemeyeceklerini farz etmektedirler. Öte yandan, komşu devletlerdeki etnik akrabaları korumak da, etnik çatışmalara müdahale etmek için bölgesel bir gücü motive edebilmektedir. Bölgesel güçler, kendi akrabalarına taraflı destek sağlama eğiliminde olabilirler; fakat cesaretlendirme ve destek politikaları, özellikle karşıt müdahale ile çatışmanın dönüşümü olasılığı yüksekse oldukça riskli olmaktadır. Son olarak da, bölgesel bir güç uzlaştırma seçeneğini benimseyerek çatışmalarda uzlaştırıcı bir politika izlemeye karar verebilir. Güvenlik ve jeopolitikle ilgili önemler ve ulusal ve uluslararası politikaların baskısı, komşudaki etnik bir çatışmaya uzlaştırıcı bir amaçla müdahale etmesi için bölgesel gücü etkileyebilmektedir. Örneğin, bölgesel gücün sınırlarına yakın olarak çıkan bir etnik çatışma, bölgesel bir rakibi engelleme isteği gibi unsurlar bölgesel gücün çabuk bir çözüm bulunması için çatışmaya müdahale etmesini sağlayabilir. Bununla birlikte, ev sahibi devlete aşırı sosyoekonomik yükler yükleyen mülteci akınlarını engellemek için çatışmanın bertaraf edilmesine yönelik uzlaşmacı bir tavır sergilemesine de neden olabilir. Bazen de, çatışmanın ona sirayet edeceği korkusu, bölgesel gücün komşu devletteki etnik çatışmaya hemen bir son verme çabasına girmesini sağlayabilir. Fakat tüm bunlarla

---

¹²⁷⁷ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 116-117.

birlikte, uluslararası topluluğun yaptırımları etnik çatışmalarda bölgesel gücün üçüncü taraf arabuluculuk rolünü de engelleyebilir.¹²⁷⁸

Öte yandan, eğer bölgesel güç tamamen enstrümantal teşviklerle komşusundaki etnik çatışmaya karışiyorsa, çatışmanın çözümlenmesinden ziyade daha da şiddetlenmesi durumu ortaya çıkabilmektedir. Çünkü uzlaşmacı siyasi bir çözüm bulmaktan veya tarafların karşılıklı şüphe ve düşmanlıklarının üstesinden gelmesine yardım etmekten ziyade onun öncelikli ilgisi kendi çıkarlarını yükseltmek olacaktır. Bu tür devletler, bir tarafı desteklemeye başladığında, çatışmadaki meselelere duygusal olarak bakmayacak ve yeni meseleler ortaya çıkaracaktır. Bunun sonucunda da çatışma daha da kompleks bir hâle gelecektir. Hindistan'ın Sri Lanka'ya IPKF (Indian Peace Keeping Force/Hindistan Barışı Koruma Gücü) adı altında gönderdiği barışı koruma görevindeki başarısızlığı bu duruma iyi bir örnek olarak gösterilmektedir.¹²⁷⁹ Buradaki operasyon yüzlerce sivilin, Tamil gerillalarının ve Hintli askerlerin hayatına mal olmuştur.¹²⁸⁰ Aynı şekilde, Etiyopya ve İsrail'in egemen bir Arap Hükümeti'ne karşı savaşı Güney Sudan'daki Hristiyan isyancılara yardım etmesi de (Etiyopya, ülkesindeki Eritreli isyancılara Sudan'ın yardım etmesinden dolayı bir misilleme olarak bunu yaparken; İsrail, Arap Dünyası'nın düzenini bozmak için yardımda bulunmuştur) Sudan'daki çatışmanın şiddetini arttırmıştır.¹²⁸¹ Diğer yandan, bölgesel gücün etkili teşvikler nedeniyle müdahale ettiği çatışmalarda, bu tür müdahaleler taraf tutma olarak görülebilmekte; bu da müdahale edenin meşruluğunun ve güvenilirliğinin azalmasına yol açabilmektedir.¹²⁸²

Neticede, ister etkili isterse enstrümantal nedenlerle karışsın, bölgesel güç çoğu zaman uzlaşmacı bir siyasi düzenleme için tüm tarafların rızasını almakta başarısız olacak ve bu da çatışmanın uzamasına neden olacaktır. Fakat bununla birlikte taraflı müdahale, eğer bir tarafın zaferini sağlayarak çatışmayı sonlandıracak düzeyde ise (1971'de Pakistan'da Bengalli ayrılıkçıları destekleyen Hindistan'ın askerî müdahalesi gibi) başarılı olabilmektedir. Fakat bu tür durumlar oldukça nadiren ortaya çıkmaktadır.¹²⁸³ Kısaca, bölgesel güçler taraflı müdahalelerde bulunmadan, sadece uzlaşmacı bir tavırla çatışmaya müdahale etseler bile genellikle başarı

---

¹²⁷⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 116-117.

¹²⁷⁹ Cooper and Berdal, "Outside..." , s. 199, Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 117-118.

¹²⁸⁰ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 139-140.

¹²⁸¹ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 96-97.

¹²⁸² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 117-118.

¹²⁸³ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 117-118.

sağlayamamaktadırlar. Özellikle kalıcı barışı inşa etme operasyonlarında başarılı olma olasılıkları çok düşüktür. Bunun en önemli nedeni de, bu operasyonlar için kapasitelerinin yetersiz olmasıdır. Bu nedenle, bölgesel güçler bu tür operasyonları büyük güçler ve uluslararası örgütlere bırakmalı; fakat bununla birlikte bu tür operasyonların yürütülmesine yardımcı olmalıdır.¹²⁸⁴

Öte yandan, bölgesel örgütlerin etnik çatışmalara arabulucu üçüncü bir taraf olarak müdahil olmaları ise yeni bir fenomen değildir. Soğuk Savaş süresince, bölgesel örgütlerin iki türü, kriz durumlarındaki gerilimi azaltmak ve gidermekte aktif bir rol oynamıştır. Bunlardan ilki olan özel bir coğrafi bölgeyi temsil eden bölgesel örgütler, bölgelerindeki çatışmalarda barışı muhafaza etmekte; siyasi blok veya ittifaklarla oluşan bölgesel örgütler ise, blok içi krizler veya sistem altı krizleri bertaraf etmekte aktif bir rol oynamıştır. İlk kategorinin müdahaleleri arasında, Latin Amerika çatışmalarında OAS ve 1970'lerde Lübnan'daki çatışmada Arap Ligi tarafından üstlenilen barışı koruma operasyonları; Kongo, Çad ve Batı Sahra gibi ülkelerdeki iç çatışmalarda, Fas-Cezayir ve Etiyopya-Sudan arasındaki çatışmalarda OAU'nun müdahaleleri örnek olarak verilebilir. İkinci kategoriye ise NATO'nun, aynı blok ülkeleri olan Türkiye ve Yunanistan arasındaki Kıbrıs krizi ile ilgili gerilimi dağıtma çabaları; Varşova Paketi'nin da Macaristan ve Romanya arasındaki Transilvanya hakkındaki anlaşmazlığını gidermeye yönelik çabaları örnek olarak gösterilebilir.¹²⁸⁵

Bununla birlikte, bölgesel örgütler çatışmaların yönetilmesinde etkili bir üçüncü taraf rolü oynamakta bazı avantajlara sahiptirler. Bu tür örgütlerin himayesi altındaki harekâtlar, genellikle devletlerin yaptığı harekâtlara göre daha değerlidir. Ayrıca, bu tür örgütler tarafların onları daha fazla kabul etmesi için bir tarafsızlık imajı elde etmeye yönelirler. Çatışmanın idaresi ve çözülmesi meselesinde nasıl hareket edileceği, taraflar için bölgesel bir örgüt hareketi olsa da olmasa da aynı olacaktır; fakat tarafsızlık gibi gerçek bir fark yaratan bir bölgesel yapının olması çatışmanın tarafları açısından önem verilen bir konu olacaktır.¹²⁸⁶

Öte yandan, Soğuk Savaş dönemini inceleyecek olursak, bu dönem süresince bölgesel örgütler güçlü bir dış program sergileme eğiliminde olmuşlar ve üyeleri arasındaki karşılıklı etkileşimden ziyade dış tehlikelere karşı kendi alanlarının güvenliği ile ilgilenmişlerdir. Bu nedenle, bu tür örgütler her ne kadar OAS ve OAU bölge içi

¹²⁸⁴ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 117-118.

¹²⁸⁵ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 118.

¹²⁸⁶ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 118.

çatışmalarda önemli bir rol oynamışsa da, genellikle bölge içi ihtilafların uzlaştırıcısı olan üçüncü bir taraf olmayı dikkate almamışlardır. Bu durum, esasen iki kutuplu politikaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İki kutuplu sistem sonrasında ise, barış ve güvenliğe yönelik çok taraflı yaklaşımların popülerliğinin artması, bölgesel örgütlerin bölge içi çatışmalarda aktif olmaya daha gönüllü olmalarını sağlamıştır. Örneğin, AB ve AGİT bölgesel krizlerin çözüm ve idaresinde daha aktif olmuş; Avrupa Konseyi gelecekteki çatışmaların önlenmesi için azınlık haklarına ve dilsel haklara devletlerin uymasını mecbur kılmıştır. Ayrıca, AB ve NATO Bosna'daki uluslararası hareketin en ön saflarında yer almış; AGİT ise AB, BM, ve NATO tarafından Balkanlar'a uygulanan yaptırımı ve insani önemleri izlemek için raportör ve komisyon oluşturma görevlerini üstüne almıştır. Aynı şekilde, Macaristan, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna ve Arnavutluk'a yaptırımların uygulanmasının gözlemlenmesi için komisyonlar gönderen ve Dağlık Karabağ'daki çatışmayı çözmeye çalışan uluslararası çabaları himayesine alan yine AGİT olmuştur. Bu örgüt, eski Sovyetler Birliği topraklarında da etkili olmuştur. Moldova ve Estonya'daki toplulukların birbirlerini daha iyi anlaması için bazı kalıcı barışı inşa etme görevlerini üstüne almış; Litvanya'daki Rus azınlığı meselesini gözlemlemek için bir komisyon kurmuş ve eski Sovyetler Birliği'ndeki yerel savaşların ortaya çıktığı diğer alanlara barışı koruma gücü göndermiştir.¹²⁸⁷

Dünyadaki barış ve güvenliğin korunmasında bölgesel örgütlerin artan rolü, bu tür örgütlerle BM'yi karşı karşıya getirmiştir. Bazı uzmanlar barışın sağlanması, barışın korunması ve kalıcı barışın inşa edilmesine yönelik operasyonlarda bölgesel örgütlerin BM'ye göre daha başarılı olacağını savunmuşlardır. Örneğin Bosna vakası, Avrupa'daki barışı koruma ve uygulama operasyonlarında NATO'nun BM'den daha iyi performans gösterebileceğini kanıtlamıştır. Bazı uzmanlara göre de, bu tür operasyonlarda BM Genel Sekreteri'nin başkanlığında olmayı kabul eden bölgesel örgütler daha etkili olacaklardır. Aslında, bu fikir BM'nin bir tür askerî kanadı olarak NATO'yu tahayyül etmektedir. Bu fikri genellikle, Soğuk Savaş'ın bitmesi ve ortak düşmanın ortadan kalkmasıyla NATO'nun öncelikli amacı olan Sovyetler Birliği'ne karşı bir askerî savunma ittifakı özelliğini yitirdiğine inananlar ileri sürmüşlerdir. Bu fikre karşı olanlar ise, NATO'nun kapsamı, askerî gücü ve görevlerindeki değişikliklerin, iki kutuplu sistem sonrası oluşan barışçıl çerçeveye nedeni ile meydana geldiğini savunmaktadır.

---

¹²⁸⁷ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 119.

Ayrıca, BM'nin daimi bir askerî gücünün oluşmasını savunanlar, bunun pratikte zor olduğunu, bu nedenle de NATO'nun BM'nin aktif bir askerî gücü olarak hareket etmesinin en iyi alternatif olacağını belirtmişlerdir. Bosna deneyimi, eğer uluslararası topluluk açık bir askerî stratejiden ve yeterli bir kumanda zincirinden yoksunsa NATO operasyonlarının barışı uygulaması için etkili olamayacağını da kanıtlamıştır.¹²⁸⁸

Batı Avrupa Birliği (BAB) ise, NATO'nun Avrupa'daki diğer alternatifi olarak görünmektedir. Soğuk Savaş süresince BAB, NATO defans sisteminin bir kısmını meydana getirmiş; fakat tam anlamıyla etkili ve güçlü olamamıştır. Bu dönemde Avrupa'nın asıl ve baskın olan güvenlik yapısı NATO olmuştur. 1980'lerin ortalarında ise BAB yeniden canlanmaya başlamıştır. 1987'de ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki karşılıklı nükleer silahsızlanma görüşmelerinden ve bu durumun Avrupa'ya olabilecek etkisinden endişe duyulmuş; bu örgüt de güvenlik, sosyal ve ekonomik konularda büyük bir Avrupa bütünleşmesini oluşturmakta güçlü bir arzunun olduğunu açıkça göstermiştir. Böylelikle 1989 sonrasında BAB'ın önemi artarken, NATO'nun durumu bulanıklaşmaya başlamış ve bunun sonucunda bu örgüt NATO karşısında bazı avantajlar elde etmeyi başarmıştır. Bu nedenle, BAB'ın Avrupa'daki çatışmalarda barışı koruma ve uygulatma gücü olarak NATO'dan daha etkili olabileceğine yönelik düşünceler oluşmuştur. Ayrıca, Körfez Savaşı'nda kanıtladığı gibi Avrupa dışındaki savunma konularında da NATO'ya göre daha özgür bir manevraya sahip olması da BAB'ın önemini arttırmıştır.¹²⁸⁹

Diğer bölgesel örgütlerin ise, barışı koruma ve uygulatma operasyonlarından ziyade, daha çok barışın sağlanması ve kalıcı barışın inşa edilmesinde daha uygun bir rol oynayabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Çad'da OAU'nun ve Lübnan'da Arap Ligi'nin barışı koruma operasyonlarının başarısızlığı bu durumu kanıtlayan örneklerdir.¹²⁹⁰ Aslında, bu durum sadece bölgesel örgütler için geçerli değildir. Çünkü tek bir devletin veya çokuluslu bir gücün himayesi altında yapılan barışı koruma operasyonları da (Lübnan'da MNF ve Sri Lanka'da Hindistan tarafından yapılan operasyonlar gibi) etkili olamamış ve ciddi olumsuz sonuçlar doğurmuştur.¹²⁹¹ Bu nedenlerden ötürü, çoğu bilim insanı ve uzman BM'nin yaptığı barışı koruma operasyonlarının bir alternatifi olmadığını düşünmeye başlamıştır.

¹²⁸⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 119-120.

¹²⁸⁹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 120.

¹²⁹⁰ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 120; Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 298; Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 128-129.

¹²⁹¹ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 128-129.

Öte yandan, bölgesel örgütler onlardan barışı koruma görevlerinin üstlenilmesi istenildiğinde tıpkı BM'nin yaşadığı gibi bazı sorunlarla karşı karşıya kalabilirler. Örneğin, OAU'nun Çad'daki başarısızlığının nedeni üye devletlerin askerî birlik vermedeki isteksizliği, mali kaynakların yetersizliği ve siyasi bir uzlaşma için tarafların gönülsüzlüğü ile ilgilidir.¹²⁹² Bu nedenle, bu tür örgütler eğer üye devletleri onların çabalarını desteklerse başarılı olabilirler. Aksi hâlde, etkileri az ya da sıfır olan çözümler ortaya koyarlar. Aslında aynı durum BM için de geçerlidir. Üye devletler BM'yi gerek maddi gerekse manevi olarak destekledikleri zaman, müdahaleler ve operasyonlar daha etkili olacaktır.¹²⁹³ Bu nedenle, bu tür sorunlar BM tarafından yapılan barışı koruma operasyonlarının etkililiğini de engellemektedir.¹²⁹⁴ Fakat BM ile bölgesel örgütler arasındaki fark, BM'nin sadece uluslararası ve bölgesel barış ve güvenlik tehdit edildiğinde değil; kitlesel insan hakları ihlalleri nedeniyle de göreve çağırılmasıdır.¹²⁹⁵ Tüm bu nedenlerden ötürü, daha önce de belirtildiği gibi bölgesel örgütler barışın sağlanması operasyonlarında daha etkili olabilirler. Çünkü bölge içi çatışmalarda hem daha iyi ve daha fazla bilgiye sahiptirler; hem de barışın sağlanması projelerinin mali bedelleri çok daha düşüktür. Yerel arabulucular, ihtilafli tarafların kilit liderleriyle kişisel iletişime sahip olabildiklerinden uzlaşma masasında daha avantajlıdır. Benzer olarak bölgesel örgütler, çatışma öncesi veya sonrasındaki barışı inşa etme projelerinde de daha etkili bir rol oynayabilmektedirler.¹²⁹⁶

E. Hükümet Dışı Uluslararası Örgütlerin Çözüm Sürecindeki Rolü

Uluslararası hükümet dışı örgütler de çatışmanın çözümünde üçüncü bir taraf olarak önemli yardımlarda bulunurlar. Özellikle Kızıl Haç (International Committee of Red Cross), bu konuda önemli bir örgüt konumundadır. Bu örgüt, Soğuk Savaş'ın erken yıllarında sırt çevrilen çatışmalarda çok önemli hizmetler sağlamıştır. Örneğin, 1950'lerdeki Cezayir Savaşı süresince ve 1956'daki Macar Krizi'nde sivillere ve savaşçılara insani yardım ve tıbbi hizmet götürmüştür. Yakın zamanlarda ise, Kamboçya, Afganistan, Somali, Bosna, Ruanda'da ve dünyanın pek çok bölgesindeki çatışmalarla ilgilenmiştir. Benzer olarak, Uluslararası Af Örgütü de dünyanın çeşitli

¹²⁹² Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 120.

¹²⁹³ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 298.

¹²⁹⁴ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 120.

¹²⁹⁵ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 298.

¹²⁹⁶ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 120.

bölgelerindeki insan hakları ihlallerine dikkati çekmekte önemli bir rol oynamaktadır.¹²⁹⁷

Öte yandan, bu tür örgütlerin barışın sağlanması, korunması ve kalıcı barışın inşa edilmesi gibi operasyonlarda çok etkili olamadığını söyleyebiliriz. Bunun en önemli nedeni, bu tür operasyonlar için gerekli olan maddi kaynakların çoğundan yoksun olmalarıdır. Onların gerçek gücü ise tarafsız imajları, operasyonlarının özgürlüğü ve siyasi çabalardan uzak olan tutumlarında saklıdır. Böylelikle, bu organizasyonlar etkili bir arabulucu potansiyeline sahip olurlar. Fakat bu organizasyonların esas eksiklikleri, arabuluculuk rolünü etkili olarak oynamaktan kendilerini sakınmalarıdır. Onlar, tarafların üzerinde üstün bir güç duruşu sergilemezler. Arabulucular, siyasi bir çözüm için yenilikçi fikirler ve düşünceler teklif ederek tarafların saygısını kazanmak zorundadır. Bu örgütler ise, her zaman çatışma hakkında tam bir bilgiye, birinci sınıf diplomatik becerilere ve otoriter bir imaja sahip olmayabilirler. Bütün bunlar da, bu tür örgütlerin müdahale rollerini sınırlar.¹²⁹⁸

Çatışma sonrasındaki barışı inşa etme ve barışın korunmasındaki insani yardımlar ise, hükümet dışı uluslararası örgütlerin üstlendikleri ve faydalı oldukları rollerdir. İki kutuplu dünya sonrasında şiddetli çatışmaların ortaya çıkması ve uluslararası topluluğun etkili olamaması, insani felaketlerin önleminde bu örgütlerin yönelik taleplerin artmasına neden olarak, onların faydalılığının herkes tarafından kabul edilmesini sağlamıştır. Örneğin BM, sistemik insan hakları ihlalleri, etnik, dini azınlıklara soykırım uygulamaları gibi durumlarda, başka bir deyişle insani çerçeve içindeki konularda bu örgütlerin bir devlete müdahale edebileceğine karar vermiştir. Buna göre, bu şartlar altında eğer gerekliyse hükümet dışı örgütlerin çalışmalarını desteklemek ve onlara yardım etmek kabul edilmiştir. Bununla birlikte, kalıcı barışı inşa etme projelerinde BM'nin tüm yardımlara ihtiyaç duyması ve bu tür örgütlerin de buna katkıda bulunacağı göz ardı edilmemelidir. Çünkü onlar sahada aktif oldukları için BM'nin barışı inşa etme operasyonlarının bir kısmında, barış şartlarının yerine getirilip getirilmediğinde bir gözlemci ve idareci olarak önemli bir rol oynayabilmektedir. Bununla birlikte, bu örgütler BM için erken bir uyarıcı mekanizma olarak da hareket edebilir ve uluslararası topluluğa barış antlaşmasının gerçek veya potansiyel ihlallerini, projenin koordinasyon ve yürütme problemlerini, insan haklarına saygı duymakta

---

¹²⁹⁷ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 120-121.

¹²⁹⁸ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 121.

başarısız olan tarafları iletmek gibi çeşitli bilgileri sağlayabilirler. Bu sadece barışı inşa etme aktivitelerinde uluslararası topluluğun daha iyi koordine olmasına yardım etmekle kalmaz; aynı zamanda barışı koruma ve uygulatma aktivitelerinin engellendiği bölgelere de yardım edilmesini sağlar.¹²⁹⁹

Sonuç olarak, hükümet dışı uluslararası örgütler çatışmayı önlemeye yardım etmekten ziyade, insani yardım sağlayan organizasyonlardır. Ayrıca onlar, insan hakları ihlalleri konusunda dünya kamuoyuna bilgi vermek, hükümetlerle lobicilik faaliyetinde bulunmak, barış şartlarının uygulanıp uygulanmadığı konusunda gözlemlerde bulunarak müdahale eden uluslararası üçüncü tarafa (özellikle BM'ye) bilgi vermek, rapor hazırlamak ve dağıtmak gibi roller üstlenirler.¹³⁰⁰

Tüm bunların sonucunda, etnik çatışmalara yönelik uluslararası müdahalelerin hükümetlerarası uluslararası örgütlerden bölgesel örgütlere, çokuluslu güçlerden tek bir devlete kadar çeşitlilik gösterdiğini söyleyebiliriz. Fakat bu müdahalelerin çoğunun başarısızlıkla sonuçlandığını söylemek de yanlış olmayacaktır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, uluslararası topluluğun bu tür çatışmalara yönelik net bir çözüm çerçevesi üretememesidir.

Bununla birlikte, topluluğun müdahale aşamasında dikkat edeceği bazı hususlar vardır. Öncelikle, üçüncü tarafların müdahalesi savaşanlara savaşa devam etmenin kendileri için çok zararlı olacağına idrak ettirilmesini amaçlamalıdır. Şiddeti durdurmak için üçüncü taraflar ekonomik ve askerî tehditler ve teşvikler içeren birçok farklı teknikleri uygulamalıdır.¹³⁰¹ Özellikle, çatışmanın şiddeti arttığında barışı koruyanlar mutlaka olaylara cevap verebilmelidir. Eğer barışı koruma görevi dünyadaki değişimlere çabuk olarak adapte olamıyorsa veya önleyici hareketler yapmaya hazır bir duruş sergileyemiyorsa, barış süreci başarısızlığa mahkûmdur. Bununla birlikte, üçüncü taraflar sadece şiddet arttığı zaman takviyeler yapmakla yetinmemeli, çatışma makul bir düzeye indiğinde ya da gerektiğinde çekilme kararını verme yeteneğine de sahip olmalıdırlar.¹³⁰²

Aynı zamanda, topluluk müdahalede taraf seçecekse, bu konuda çok dikkatli davranmalı ve bu tür bir müdahaleyi çok iyi planlanmalıdır. Aksi halde, Somali ve

---

¹²⁹⁹ Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 121.

¹³⁰⁰ Stavenhagen, *Ethnic Conflicts...*, s. 298.

¹³⁰¹ Carment and Rowlands, "Three's Company...", s. 575.

¹³⁰² Carment and Rowlands, "Three's Company...", s. 572-573.

Kosova'daki başarısızlıklar tekrarlanabilir.¹³⁰³ Uluslararası topluluk özellikle kesin bir kurban ve saldırgan üzerinde anlaşamadığı ya da iki taraf da kötü bir şekilde harekete geçtiği için aralarında seçim yapmanın çok zor olduğu durumlarda müdahaleye girişmemelidir.¹³⁰⁴ Dahası, müdahale edenlerin iş birliğinin sağlanamaması ve harekete geçmesi için ikna edilememesi de, çatışmanın yönetimi ve barışın sağlanmasını engelleyen konulardır. Bu nedenle, müdahale edenlerin koordinasyonu ve işbirliği çok önemlidir.¹³⁰⁵

Bütün bunlarla birlikte, gerek çatışmaların önlenmesinde gerekse kalıcı barışın oluşmasında öneme sahip bir konu olan demokrasinin yükseltilmesi de uluslararası topluluğun önem vermesi gereken konulardan biridir. Topluluğun etnik çatışmaları şiddetlendirmeden demokrasiyi yükseltebilmesi için yapması gerekenlerden biri, çatışma yaşayan ülkelerin Batılı kurumlara ve uluslararası ekonomik sisteme dâhil edilmesini sağlamaktır.¹³⁰⁶ Ayrıca, çatışmanın şiddete dönüşmesinden evvel barışçıl bir şekilde çözümlenmesi için potansiyel çatışma içeren ülkelerde elit kurallarının gelişmesi ve etnik gruplara baskı izlemekten elitlerin engellenmesi gerekmektedir.¹³⁰⁷ Bununla birlikte uluslararası topluluk, demokratikleşmenin çok kısa bir sürede gerçekleşmeyeceğini de göz önünde bulundurmak zorundadır. Özellikle otoriter rejimlerin demokrasiye dönüşümü sabır ve dikkat isteyen bir süreçtir.¹³⁰⁸

Topluluğun önem vermesi gereken diğer bir konu da, etnik çatışma yaşayan ya da yaşama potansiyeli olan ülkelerde ekonominin gelişmesine yardımcı olmaktır. Ekonomik ayrımcılık, gelir eşitsizliği, çeşitli kaynaklara erişime yoksunluğu insanların etnik ve ulusalcı hareketlere başvurmalarına ya da bu hareketleri desteklemelerine yol açabildiğinden, uluslararası topluluk çatışmanın ekonomik kaynaklarına özel bir önem vermelidir.¹³⁰⁹ Ayrıca, uluslararası topluluk aşırı etnik politikaları desteklemeyeceğini ve mükâfatlandırmayacağını açık ve kesin bir şekilde göstererek tür hareketlerin oluşmasını engellemelidir. Bosna'da yaşandığı gibi, etnik katliamların olduğu durumlarda çatışmaya müdahale etmekten tereddüt ederse, etnik aşırıcılığı caydırmakta topluluğun başarılı olması olası değildir. Bunun için aşırıcılığı yükselten gruplar

---

¹³⁰³ Ellingsen, "Colorful Community...", s. 245-246.

¹³⁰⁴ Kaufmann, "Possible...", s. 164.

¹³⁰⁵ Saideman, "Overlooking...", s. 71-72.

¹³⁰⁶ Nevers, "Democratization...", s. 76.

¹³⁰⁷ Carment and James, "The United Nations...", s. 77.

¹³⁰⁸ Ellingsen, "Colorful Community...", s. 245-246.

¹³⁰⁹ Ellingsen, "Colorful Community...", s. 245-246.

üzerinde yaptırımlar uygulanması ve bu yaptırımların güçlü olabilmesi için de sistemdeki tüm uluslararası ve bölgesel güçler tarafından kabul edilmesi gerekmektedir. Bu durum da topluluk için üçüncü bir çabaya yol açacaktır. Çünkü bir devletteki etnik gruplarla aynı etnisiteyi paylaşan veya çatışmanın devam etmesinde bir çıkarı olan devletler ile etkilerini genişletmek isteyen bölgesel aktörler var olabilmektedir. Bunun engellenmesi için dış aktörlerin bu tutumlarının, uluslararası güvenlik ve istikrar açısından olumsuz sonuçlar doğuracağına farkına varmaları sağlanmalıdır. Bir başka ifade ile dış aktörlerin etnik çatışmaları teşvik etmeye çalışmaktan gözleri mutlaka korkutulmalıdır.¹³¹⁰

Bununla birlikte uluslararası topluluk, etnik gruplara güvenlikleri nedeniyle korku duymamaları için garantiler vermeli ve grupların politikalarını ılımlaştırmak için politikacılarını teşvik eden çeşitli teklifler sunmalıdır.¹³¹¹ Aslında en önemli meselelerden biri de, bir devletin sınırlarının ötesindeki bir tek etnik grup için bile güvensizliğe yol açmadan, devletlerin içindeki etnik gruplar arasındaki güç dengesini sağlayabilmektir.¹³¹² Fakat bunu gerçekleştirmek oldukça güçtür.

Tüm bunların gerçekleştirilmesi ve bu problemlere kesin yanıt verilmesi için en azından düşmanlıklar bir kez sonlandığında şiddetin yeniden körüklenmemesini garanti edecek kapasitesi ve yeteneği olan bir uluslararası topluluğa ihtiyaç vardır. Bu kapasite ve yetenek olmadan, devam eden çatışmaları sonlandırma çabaları uzun dönemde istikrarlı bir barışa ulaşmada çok az bir umut içermektedir.¹³¹³ Bununla birlikte uluslararası topluluk, daha olumsuz sonuçlara yol açmamak için çatışmaya ne şekilde müdahale edeceğini çok iyi analiz etmelidir. Ayrıca, etnik çatışmaların tam anlamıyla çözülmesi ve barışın sağlam bir yolda ilerlemesi için mutlaka çatışmanın doğası göz önünde bulundurulmalıdır. Çatışmaya yönelik taraflar arasında uyuşmayan çıkarlar, çatışma süresince gelişen olumsuz tutumlar ve şiddete yönelik tutumların ciddi bir şekilde değerlendirilmesi, etnik çatışmanın çözümü için genel bir çerçeveye ulaşmayı sağlamaktadır.¹³¹⁴ Bu nedenle topluluğun etnik mücadelelerde asıl yapması gereken, çatışmanın iç seviyesindeki kaynaklara odaklanarak çarpışan çıkarların uyuşmasını

---

¹³¹⁰ Nevers, "Democratization...", s. 76.

¹³¹¹ Ellingsen, "Colorful Community...", s. 245–246.

¹³¹² Carment and James, "The United Nations...", s. 78.

¹³¹³ Paris, "Peacebuilding...", s. 80.

¹³¹⁴ Ryan, *Ethnic Conflict...*, s. 51.

sağlamak ve savaşçıların desteklenmesinden uzak bir müdahale stratejisine yönelmektir.¹³¹⁵

Neticede tüm bu nedenlerden ötürü, etnik çatışmaları uluslararası topluluğun çözme, yönetme ve önceden sezinleme kabiliyetinin olması çok önemlidir. Bunun için uluslararası güvenlik, barış ve istikrar uğruna, uluslararası topluluk bu tür çatışmaları, barışçıl veya eğer gerekirse güç kullanarak çözme yolları aramalı ve bu tür çatışmalara yönelik belirli bir tutum geliştirmelidir.¹³¹⁶

---

¹³¹⁵ Carment and James, “The United Nations...”, s. 77-78.

¹³¹⁶ Kurubaş, “Etnik Sorunlar...”, s. 33; Ganguly and Taras, *Understanding...*, s. 96; Carment and James, “Internal...”, s. 105.

SONUÇ

Günümüzde, etnik çatışmalar dünya sahnesinde oldukça fazla bir biçimde görülen fenomenlerdir. Bu durumun, özellikle Soğuk Savaş'ın bitişiyle birlikte yaşanması bazı çevrelerce bu çatışmaların uluslararası sistem içindeki değişimlerden ötürü olduğunu savunmasına neden olmuştur. Aslında, iki kutuplu sistemin bitişi, çoğu bilim insanı ve uzman için daha barışçıl ve istikrarlı bir yeni dünya düzeni oluşacağına yönelik iyimser bir görüş oluşturmuştur. Fakat etnik çatışmaların ortaya çıkması ile birlikte bu iyimser görüş ortadan kalkmış ve daha önce önemseyen ya da ikinci dereceye konan bu konunun önem kazanmasına sebep olmuştur.

Bu noktada, etnik çatışmaların ortaya çıkmasını Soğuk Savaş'ın bitişine bağlayan bazı fikirler ortaya çıkmıştır. Buna göre, Soğuk Savaş süresince otoriter devlet merkezleri tarafından baskı altında tutulan veya iki kutuplu ideolojik çatışmaların emri altına giren etnik çatışmalar gün yüzüne çıkmamış; Soğuk Savaş'ın bitmesi ile bu durumun ortadan kalkması ise bu tür çatışmaların artarak dünya sahnesine çıkmalarına neden olmuştur. Fakat aslında, etnik çatışma çok daha eski bir fenomendir. Bu nedenle, etnik çatışmaların ortaya çıkma sebebi olarak sadece Soğuk Savaş'ın sona ermesine odaklanmak yanlış bir eğilimdir.

Öte yandan, Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte ise etnik çatışmaların hızla ortaya çıktığı da yadsınamaz bir gerçektir. Bununla birlikte, temelinde etnik farklılıkların yattığı ve genellikle devletlerin iç bir sorunu olarak ortaya çıkan bu tür çatışmalar, çeşitli faktörlerin de etkisiyle uluslararası bir boyut kazanırlar. Bütün etnik çatışmalar uluslararası bir boyut içermese de, bu tür çatışmalar bu boyutu oldukça kolay bir biçimde kazanabilme özelliğine sahiptirler. Ulusal seviyeden uluslararası seviyeye geçişle birlikte etnik çatışmaların, uluslararası barış ve istikrara ciddi bir tehdit oluşturması uluslararası topluluğun bu çatışmalara ilgisini arttıran bir önemli nedenlerden biridir. Etnik çatışmalar, çatışmaların başka devletlere yayılması riski; mülteci krizleri; aktörlerin teröre başvurması; kitle imha silahlarının kullanılması riski; tarafların uluslararası silah ve uyuşturucu ticaretine girişmeleri; etnik temizlik ve soykırım gibi faaliyetlerde bulunulması; insan hakları ihlalleri; uluslararası ekonomik yapıya etkileri gibi birçok konuda uluslararası barış, güvenlik ve istikrarı olumsuz yönde etkiler.

Bu nedenlerden ötürü, topluluk aşırı şiddet içeren etnik çatışmaları çözmek için barışın korunması, barışın sağlanması ve kalıcı barışın inşa edilmesi stratejilerine dayanarak askeri ve diplomatik müdahaleler ile arabuluculuk yöntemini kullanır. Dahası, bazı durumlarda etnik temelde ayrılmayı da makul bir seçenek olarak görebilir. Aslında, uluslararası topluluk çoğu zaman ayrılıkçı etnik grupların dayanak noktası olan self-determinasyon ilkesine karşı devletlerin ülkesel bütünlüğünün tarafını tuttuğu için çatışmayı çözmek için etnik temelde ayrılmaya yönelik faaliyetlere çok nadiren girer. Fakat hangi amaçla ve ne şekilde yapılırsa yapılsın, etnik çatışmalara yönelik uluslararası müdahaleler iç işlerine karışmama ve egemenlik ilkelerini (her ne kadar bu müdahaleler haklı sebeplere dayandırılrsa da) ihlal ederler. Bu nedenle, etnik çatışmalar sadece uluslararası güvenlik ve istikrarı değil, aynı zamanda doğrudan uluslararası sistemin kendisini de olumsuz etkiler.

Aslında, bu tür olumsuz etkilerde bulunacak olan iç etnik çatışmaların önlenmesi için en emin yollardan biri, çatışmanın başlamasından önce bu süreci durdurmaktır. Bunun gerçekleşmesi için ilk aşamada devletlerin etnik gruplarının kimliklerini tanıması ve koruması, uluslararası topluluğun da bir devlette çıkabilecek isyanın asıl nedenlerine hitap etmesi gerekmektedir. Bu nedenler, her bir vakada değişiklik gösterse de, çatışmanın ortaya çıkabileceğinin en erken sinyali, bir devlet veya baskın bir grubun azınlıklara ve etnik gruplara yönelik baskı ve ayrımcılık içeren davranışlar ve politikalar sergilemesidir. Dolayısıyla topluluk bu tür sinyaller aldığı devletlerde, sorunun nedenlerine yönelerek hareket etmeli, başka bir ifade ile etnik çatışmalar nedeniyle uluslararası barış ve güvenliğin bozulmasına yönelik tehditlerin yolunu kesmek için önleyici diplomasiye yönelik politikalar izlemelidir. Fakat çıkabilecek çatışmanın nedenlerinin çokluğu ve ülkelerin iç siyasi kısıtlamaları nedeniyle önleyici diplomasi başarılı olması oldukça zordur.

Ayrıca, çatışmayı başlamadan önce sonlandırmak amacıyla önleyici diplomasi faaliyetlerinde de bulunan uluslararası topluluk, egemenlik ve iç işlerine karışmama ilkelerine takılırken, çatışma başladıktan sonra ise çeşitli müdahalelerde bulunarak belirtildiği gibi bu ilkeleri ihlal etmektedir. Böylelikle bütün bu unsurlarla birlikte mesele daha kompleks bir hâle gelmekte ve önleyici diplomasi çoğu zaman uygulanamamaktadır. Bununla birlikte, etnik çatışmalara uluslararası bir cevap verilmesi açısından lider bir rol oynaması düşünülen büyük güçler de önleyici diplomasiyi uygulamak isteseler bile, iç kısıtlamalar ve iç işlerine karışmama ilkesinden

dolayı diğerk devletlerde siyasi ve sosyal değişimler getirmeyi tasarlayan müdahaleleri çoğu zaman gerçekleştiremezler. Bu ülkeler genellikle çatışma başladıktan sonra saldırıyı kısıtlama amacıyla olan askerî hareketleri desteklemektedir. Kısaca, etnik çatışmaların uluslararası barış ve güvenliğe yönelik meydan okumasının etkili olarak icabına bakılması için önleyici diplomasinin uygulanmasında uluslararası topluluk, bir taraftan egemen devletin zirvede olduğu uluslararası sistemin kısıtlamalarıyla, diğerk taraftan da devletlerin iç işlerine karışmaya yönelik iç siyasi direnişle karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenlerden ötürü de, topluluğun önleyici diplomasiye yönelmesi ve hatta yönelse bile tam anlamıyla uygulaması oldukça zordur.

Öte yandan, etnik çatışmalarda genel olarak askeri ve diplomatik müdahale ile arabuluculuk yöntemlerine başvurarak müdahalelerde bulunan uluslararası topluluğun çoğu zaman başarısız sonuçlar aldığı söylenebilir. Aslında, bu müdahalelerde benimsenen stratejiler çözümün gerçekleşmesi için oldukça önemlidir. Fakat bununla birlikte, müdahale edenler çatışmanın doğasını hesaba katmamakta, bu nedenle tarafların çatışan çıkarlarını uzlaştıramamaktadır. Ayrıca, özellikle devletlerin sömürmek amacıyla çatışmalara müdahale etmesi, çatışmaların şiddetlenmesine ve çatışmalara yeni tarafların dâhil olmasına neden olmuştur. Dahası, etnik çatışmalarda üçüncü taraflar arasında çoğu zaman iş birliği ve koordinasyonun sağlanamaması da çözümü güçleştiren bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenlerden ötürü, etnik çatışmalara yönelik uluslararası müdahalelerin çoğu zaman başarısız olduğu söylenebilir.

Aslında, bunun en önemli nedenlerinden biri, uluslararası topluluğun bu tür çatışmalara yönelik net bir çözüm çerçevesi üretememesidir. Ayrıca, her ne kadar etnik çatışmaları ortaya çıkaran nedenler vakadan vakaya değişse de, tarafların uzlaşamadığı konulara hitap etmek, çatışmanın kalıcı çözümü için çok önemlidir. Fakat bununla birlikte, müdahale edenler çatışmanın doğasını hesaba katmamakta, bu nedenle tarafların çatışan çıkarlarını uzlaştıramamaktadır. Ayrıca, özellikle devletler tarafından kendine ait sebeplerle çatışmalar müdahale edilmekte; bu da çatışmaları çözmekten çok şiddetlendirmekte ve içeriğini değiştirmektedir. Bu konuda özellikle üçüncü tarafların çatışmanın bir tarafıyla olan etnik bağları ve/veya tamamen çıkarları doğrultusunda çatışmayı sömürmek istemeleri çözümün önündeki en büyük engellerden biridir. Çünkü bu tür müdahaleler çatışmayı çözmekten ziyade, daha çok çatışmaya yeni mesele ve tarafların dâhil olmasına neden olur.

Sonuç olarak, günümüzde etnik çatışmaların uluslararası topluluğun karşı karşıya kaldığı en önemli problemlerden biri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Uluslararası topluluğun net bir çözüm çerçevesi ortaya koyamaması ve genellikle çatışmanın doğasına inmeyen çözümlerin uygulanması günümüzün en önemli sorunlarından biri olan etnik çatışmaların kısa vadede çözümlenmesini oldukça zor kılmaktadır. Kuşkusuz, özellikle tarafların uzlaşamaz çıkarları, yanlış müdahale stratejileri, kendine ait sebeplerle çatışmayı sömürme amacıyla olan üçüncü tarafların müdahaleleri çözümün oluşmasını engellemekte ve zaten karışık bir yapısı olan etnik çatışmaları, daha da kompleks bir hale dönüştürmektedir. Fakat doğru stratejiler, net çözümler ve çatışmanın içeriğinin iyi analizi bu tür çatışmaların çözümünde başarı oranını yükseltecektir.

Bu nedenle, uluslararası topluluk öncelikle etnik çatışmalara kararlı ve açık bir çözüm çerçevesi geliştirmelidir. Bu tür çatışmaların çözümü oldukça zor; fakat imkânsız değildir. Fakat tek bir çatışmaya farklı aktörler çok farklı şekillerde müdahale edebilmekte, bu da eğer aralarında bir iş birliği ve koordinasyon yoksa çatışmanın daha kompleks bir hâl almasına neden olmaktadır. Bu nedenle, çözüm üzerinde belirli konularda uluslararası bir görüş birliğinin oluşması, müdahalenin çatışmayı çözmese bile olumsuz etkilerde bulunmasını engelleyecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- Anderson, Benedict *Imagined Communities, Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*, London, Verso Books, 1991.
- Balibar, Étienne and Wallerstein, Immanuel M., *Race, Nation, Class, Ambiguous Identities*, London, Verso Books, 1991.
- Birch, Anthony H., *Nationalism and National Integration*, London, Unwin Hyman, 1989.
- Bozkurt, Enver, *Türkiye'nin Uluslararası Hukuk Mevzuatı*, Ankara, Nobel Yayıncılık, 1999.
- Brass, Paul, R., *Ethnicity and Nationalism, Theory and Comparison*, London, Sage Publications, 1991.
- Burton, John W., *World Society*, London, Cambridge University Press, 1972.
- Carr, Edward Hallett, *Milliyetçilik ve Sonrası*, Çev: Osman Akın, İstanbul, İletişim Yayınları, 1990.
- Connor, Walker, *Ethnonationalism, The Quest for Understanding*, New Jersey, Princeton University Press, 1994.
- Çevik, Abdülkadir, *Politik Psikoloji*, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2007.
- Eriksen, Thomas Hylland, *Ethnicity and Nationalism, Anthropological Perspectives*, London, Pluto Press, 1993.
- Ganguly, Rajat and Taras, Raymond C., *Understanding Ethnic Conflict, The International Dimension*, New York: Longman Inc., 1998.
- Gellner, Ernest, *John Breuilly'nin Sunuşuyla Uluslar ve Ulusçuluk*, Çev: Büşra Ersanlı, Günay Göksü Özdoğan, İstanbul, Hil Yayınları, 2008.
- Gellner, Ernest, *Milliyetçiliğe Bakmak*, Çev: Simten Coşar, Saltuk Özertürk, Nalan Soyarık, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998.
- Guibernau, Montserrat, *Milliyetçilikler, 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler*, Çev: Neşe Nur Domaniç, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1997.

- Hobsbawm, Eric, *1970'lerden Günümüze Milletler ve Milliyetçilik*, "Program, Mit ve Gerçeklik", Çev: Osman Akınhay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1993.
- Horowitz, Donald L., *Ethnic Groups in Conflict*, Berkeley, University of California Press, 1985.
- Kellas, James G., *The Politics of Nationalism and Ethnicity*, London, Macmillan Press, 1991.
- Kirişçi, Kemal ve Gareth M. Winrow, *Kürt Sorunu, Kökeni ve Gelişimi*, Çev: Ahmet Fethi, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1997.
- Krasner, Stephen D., *Sovereignty, Organized Hypocrisy*, New Jersey, Princeton University Press, 1999.
- Oran, Baskın, *Az gelişmiş Ülke Milliyetçiliği, Kara Afrika Modeli, (Doktora Tezi)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1977.
- Önder, Ali Tayyar, *Türkiye'nin Etnik Yapısı, Halkımızın Kökenleri ve Gerçekler*, Ankara, Fark Yayınları, 2007.
- Özkırımlı, Umut, *Milliyetçilik Kuramları, Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1999.
- Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri, II. Kitap*, Ankara, Turhan Kitabevi, 1999.
- Phadnis, Urmila and Ganguly, Rajat, *Ethnicity and Nation-building in South Asia*, New Delhi, Sage Publications, 2001.
- Remnick, Ronald A., *Theory of Ethnicity, An Anthropologist's Perspective*, Lenham, University Press of America, 1983.
- Roosens, Eugene E., *Creating Ethnicity, The Process of Ethnogenesis*, California, Sage Publications, 1989.
- Ryan, Stephen, *Ethnic Conflict and International Relations*, Aldershot, Dartmouth Publishing, 1990.
- Ryan, Stephen, *Ethnic Conflict and International Relations*, Aldershot, Dartmouth Publishing, (Second Edition), 1995.
- Smith, Anthony D., *Millî Kimlik*, Çev: Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994.
- Smith, Anthony D., *Ulusların Etnik Kökeni*, Çev: Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, Ankara, Dost Kitapevi, 2002.

- Stalin, Joseph, *Marksizm ve Ulusal Sorun ve Sömürge Sorunu*, Çev: Muzaffer Ardos, Ankara, Sol Yayınları, 1990.
- Stavenhagen, Rodolfo, *Ethnic Conflicts and The Nation-State*, London: Macmillan Press, 1996.
- Sumner, William G., *Folkways, A Study of the Sociological Importance of Usages, Manners, Customs, Mores and Morals*, New York, Dover Publications, 1959.
- Şen, Furkan Y., *Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik Tendleri ve Ulus Devlet*, Ankara, Yargı Basımcılık, 2004.
- Volkan, Vamık D., *The Need To Have Enemies and Allies, From Clinical Practice To International Relations*, Nortvale, Jason Aronson Inc., 1988.

Makaleler:

- Abu-Nimer, Mohammed, “Conflict Resolution, Culture, and Religion: Toward a Training Model of Interreligious Peacebuilding,” *Journal of Peace Research*, Vol: 38, No: 6, (Nov., 2001), ss. 685-704.
- Aktürk, Şener, “Etnik Kategori ve Milliyetçilik: Tek-Etnili, Çok-Etnili ve Gayri-Etnik Rejimler”, *Doğu Batı*, Yıl: 9, Sayı: 38, (Ağustos, Eylül, Ekim 2006), ss. 23-57.
- Aktürk, Şener, “Türkiye Siyasetinde Etnik Hareketler: 1920-2007”, *Doğu Batı*, Yıl: 11, Sayı: 44, (Şubat, Mart, Nisan 2008), ss. 43-75.
- Alonso, Sonia and Ruiz-Rufino, Rubén, “Political Representation and Ethnic Conflict in New Democracies”, *European Journal of Political Research*, Vol: 46, (2007), ss. 237-267.
- Anderson, Benedict, “The Nation and The Origins of National Consciousness”, *The Ethnicity Reader, Nationalism, Multiculturalism and Migration*, Ed. Montserrat Guibernau and John Rex, Cambridge, Polity Press, 1997.
- Ateş, Davut, “Etnisiteden Ulusa, Ulustan Etnisiteye (?): Kültürel, Siyasi ve İktisadi Çerçevesel”, *Doğu Batı*, Yıl: 11, Sayı: 44, (Şubat, Mart, Nisan 2008), ss. 115-131.

- Aytürk, İlker, ““Yahudi Kimdir?” Tartışmasının Işığında İsrail’de Din ve Etnik Kimlik”, *Doğu Batı*, Yıl: 11, Sayı: 44, (Şubat, Mart, Nisan 2008), ss. 153-173.
- Baharççek, Abdulkadir, “Etnik Terör ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, (2000), ss. 11-27.
- Bonneuil, Noël and Auriat, Nadia, “Fifty Years of Ethnic Conflicts and Cohesion: 1945-94,” *Journal of Peace Research*, Vol: 37, No: 5, (Sept., 2000), ss. 563-581.
- Boztemur, Recep, “Tarihsel Açından Millet ve Milliyetçilik: Ulus-Devletin Kapitalist Üretim Tarzıyla Birlikte Gelişimi”, *Doğu Batı*, Yıl: 9, Sayı: 38, (Ağustos, Eylül, Ekim 2006), ss. 161-181.
- Brecher, Michael and Wilkenfeld, Jonathan, “Ethnic Dimension of International Crises”, *Wars in the Midst of Peace, International Politics of Ethnic Conflict*, Ed. David Carment and Patrick James, Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 1997, ss. 164-194.
- Brown, Michael E., “Causes and Implications of Ethnic Conflict”, *Ethnic Conflict and International Security*, Ed. Michael E. Brown, Princeton, Princeton University Press, 1993, ss. 3-27.
- Brubaker, Rogers and Laitin David, D., “Etnik ve Milliyetçi Şiddet”, Çev: Kevser Güler, *Doğu Batı*, Yıl: 11, Sayı: 44, (Şubat, Mart, Nisan 2008), ss. 211-239.
- Burton, John W., “Resolution of Conflict,” *International Studies Quarterly*, Vol: 16, No: 1, (March, 1972), ss. 5-29.
- Caprioli, Mary and Trumbore, Peter F., “Ethnic Discrimination and Interstate Violence: Testing the International Impact of Domestic Behavior,” *Journal of Peace Research*, Vol: 40, No: 1, (Jan., 2003), ss. 5-23.
- Carment, David, “The International Dimensions of Ethnic Conflict: Concepts, Indicators, and Theory,” *Journal of Peace Research*, Vol: 30, No: 2, (May, 1993), ss. 137-150.
- Carment, David and James, Patrick, “Ethnic Conflict at the International Level: Theory and Evidence”, *Wars in the Midst of Peace, International Politics of Ethnic Conflict*, Ed. David Carment and Patrick James, Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 1997, ss. 1-11.

- Carment, David and James, Patrick, "Internal Constraints and Interstate Ethnic Conflict: Toward a Crisis-Based Assessment of Irredentism," *Journal of Conflict Resolution*, Vol: 39, No: 1, (March 1995), ss. 82-109.
- Carment, David and James, Patrick, "Secession and Irredenta in World Politics, The Neglected Interstate Dimension", *Wars in the Midst of Peace, International Politics of Ethnic Conflict*, Ed. David Carment and Patrick James, Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 1997, ss. 194-232.
- Carment, David and James, Patrick, "The United Nations at 50: Managing Ethnic Crises, Past and Present," *Journal of Peace Research*, Vol: 35, No: 1, (Jan., 1998), ss. 61-82.
- Carment, David and Rowlands, Dane, "Three's Company: Evaluating Third-Party Intervention in Intrastate Conflict," *The Journal of Conflict Resolution*, Vol: 42, No: 5, (Oct., 1998), ss. 572-599.
- Christie, Kenneth, "The Problem with Ethnicity and 'Tribal' Politics", *Ethnic Conflict, Tribal Politics, A Global Perspectives*, Ed. Kenneth Christie, Richmond Surrey, Curzon Press, 1998, ss. 1-15.
- Coakley, John, "Introduction: The Territorial Management of Ethnic Conflict", *The Territorial Management of Ethnic Conflict*, Ed. John Coakley, London, Frank Cass, 1993, ss. 1-22.
- Cohen, Robin, "The Making of Ethnicity: A Modest Defence of Primordialism", *People, Nation, and State, The Meaning of Ethnicity and Nationalism*, Ed. Edward Mortimer and Robert Fine, London, I.B. Tauris Publishers, 1999, ss. 3-11.
- Connor, Walker, "Self-Determination: The New Phase," *World Politics*, Vol: 20, No: 1, (Oct., 1967), ss. 30-53.
- Cooper, Robert and Berdal, Mats, "Outside Intervention in Ethnic Conflicts", *Ethnic Conflict and International Security*, Ed. Michael E. Brown, Princeton, Princeton University Press, 1993, ss. 181-207.
- Davis, David R., Jagers, Keith and Moore, Will H., "Ethnicity, Minorities, and International Conflict", *Wars in the Midst of Peace, International Politics of Ethnic Conflict*, Ed. David Carment and Patrick James, Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 1997, ss. 148-164.

- Dion, Douglas, "Competition and Ethnic Conflict: Artifactual?," *The Journal of Conflict Resolution*, Vol: 41, No: 5, (Oct., 1997), ss. 638-648.
- Dixon, William J., "Third-Party Techniques for Preventing Conflict Escalation and Promoting Peaceful Settlement," *International Organization*, Vol: 50, No: 4, (Autumn, 1996), ss. 653-681.
- Doyle, Michael W. and Sambanis, Nicholas, "International Peacebuilding: A Theoretical and Quantitative Analysis," *The American Political Science Review*, Vol: 94, No: 4, (Dec., 2000), ss. 779-801.
- Drake, St Clair, "Some Observations on Interethnic Conflicts as One Type of Intergroup Conflict", *Conflict Resolution*, Vol: 1, No: 2, (Jun., 1957), ss. 155-178.
- Ellingsen, Tanja, "Colorful Community or Ethnic Witches' Brew? Multiethnicity and Domestic Conflict during and after the Cold War", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol: 44, No: 2, (Apr., 2000), ss. 228-248.
- Enloe, Cynthia H., "Police and Military in Ulster: Peacekeeping or Peace-Subverting Forces?," *Journal of Peace Research*, Vol: 15, No: 3, (1978), ss. 243-258.
- Ergun, Ayça, "Güney Kafkasya'da Etnik Kimlik ve Çatışma: Azerbaycan ve Ermenistan Ulusal Kimliklerinde Karabağ Sorunu", *Doğu Batı*, Yıl: 11, Sayı: 44, (Şubat, Mart, Nisan 2008), ss. 195-211.
- Eriksen, Thomas Hylland, "Ethnicity, Race, and Nation", *The Ethnicity Reader, Nationalism, Multiculturalism and Migration*, Ed. Montserrat Guibernau and John Rex, Cambridge, Polity Press, 1997, ss. 33-43.
- Esman, Milton J., "Economic Performance and Ethnic Conflict", *Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies*, Ed. Joseph Montville, Toronto, Lexington Books, 1990, ss. 477-491.
- Esman, Milton J., "Political and Psychological Factors in Ethnic Conflict", *Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies*, Ed. Joseph Montville, Toronto, Lexington Books, 1990, ss. 53-65.
- Fearon, James D. and Laitin, David D., "Ethnicity, Insurgency, and Civil War," *The American Political Science Review*, Vol: 97, No: 1, (Feb., 2003), ss.75-90.

- Fox, Jonathan, "The Rise of Religious Nationalism and Conflict: Ethnic Conflict and Revolutionary Wars, 1945-2001," *Journal of Peace Research*, Vol: 41, No: 6, (Nov., 2004), ss. 715-731.
- Francis, E. K., "The Nature of the Ethnic Group", *The American Journal of Sociology*, Vol: 52, No: 5, (March, 1947), ss. 393-400.
- Freeman, Michael, "Theories of Ethnicity, Tribalism and Nationalism", *Ethnic Conflict, Tribal Politics, A Global Perspectives*, Ed. Kenneth Christie, Richmond Surrey, Curzon Press, 1998, ss. 15-35.
- Gellner, Ernest, "Adam's Navel: 'Primordialists' versus Modernists", *People, Nation, and State, The Meaning of Ethnicity and Nationalism*, Ed. Edward Mortimer and Robert Fine, London, I.B. Tauris Publishers, 1999, ss. 31-35.
- Guibernau, Montserrat and Rex, John, "Introduction: The Ethnicity Reader, Nationalism, Multiculturalism and Migration", *The Ethnicity Reader, Nationalism, Multiculturalism and Migration*, Ed. Montserrat Guibernau and John Rex, Cambridge, Polity Press, 1997, ss. 1-15.
- Harvey, Frank P., "Primordialism, Evolutionary Theory and Ethnic Violence in the Balkans: Opportunities and Constraints for Theory and Policy," *Canadian Journal of Political Science*, Vol: 33, No: 1, (March, 2000), ss.37-65.
- Jalali, Rita and Lipset, Martin S., "Racial and Ethnic Conflicts: A Global Perspective," *Political Science Quarterly*, Vol: 107, No: 4, (Winter 1992-1993), ss. 585-606.
- Jalali, Rita and Lipset, Martin S., "Racial and Ethnic Conflicts: A Global Perspective", *New Tribalisms, The Resurgence of Race and Ethnicity*, Ed. Michael W. Hughey, London, Macmillian press, 1998.
- Kaufmann, Chaim, "Possible and Impossible Solutions to Ethnic Civil Wars," *International Security*, Vol: 20, No: 4, (Spring 1996), ss. 136-175.
- Kalaycı, Hüseyin, "Batılı Demokrasilerde Ayrıılıkçı Milliyetçilik: Quebec Milliyetçiliği", *Doğu Batı*, Yıl: 10, Sayı: 39, (Kasım, Aralık, Ocak 2006-07), ss. 9-31.
- Kalaycı, Hüseyin, "Etnisite ve Ulus Karşılaştırması" *Doğu Batı*, Yıl: 11, Sayı: 44, (Şubat, Mart, Nisan 2008), ss. 91-115.

- Kamalov, İlyas, “Karadeniz Bölgesi’ndeki Bazı Güncel Sorunlar”, *Karadeniz Araştırmaları*, Cilt: 6, Sayı: 21, (Bahar, 2009), s. 13-21.
- Karakaş, Mehmet, “Türkçülük ve Türk Milliyetçiliği”, *Doğu Batı*, Yıl: 9, Sayı: 38, (Ağustos, Eylül, Ekim 2006), ss. 57-77.
- Kurubaş, Erol, “Etnik Grup-Devlet İlişkilerinin Sorunsallaşması ve Aktör Tutumlarındaki Açmazlar: Türkiye’deki Kürt Sorunu Örneği”, *Liberal Düşünce*, Yıl: 13, Sayı: 50, (İlkbahar, 2008), ss. 19-55.
- Kurubaş, Erol, “Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki”, *Doğu Batı*, Yıl: 11, Sayı: 44, (Şubat, Mart, Nisan 2008), ss. 11-43.
- Kurubaş, Erol, “Uluslararası Politikada Etnik Sorunlar ve Çözüm Yolları”, *İktisat Dergisi*, Sayı: 386, (Ocak, 1999), ss. 49-59.
- Kütükçü, Mehmet A., “Uluslararası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2004, Sayı: 12, ss. 259-276.
- Lake, David A. and Rothchild, Donald, “Containing Fear: The Origins and Management of Ethnic Conflict,” *International Security*, Vol. 21, No. 2, (Autumn 1996), ss. 41-75.
- Lijphart, Arend, “The Power-Sharing Approach”, *Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies*, Ed. Joseph Montville, Toronto, Lexington Books, 1990, ss. 491-511.
- Lynch, Dov, “Separatist States and Post-Soviet Conflicts,” *International Affairs*, Vol: 78, No: 4, (Oct., 2002), ss. 831-848.
- Marcson, Simon, “The Control of Ethnic Conflict”, *Social Forces*, Vol: 24, No: 2, (Dec., 1945), ss. 161-165.
- Mousseau, Demet Yalçın, “Democratizing with Ethnic Divisions: A Source of Conflict?,” *Journal of Peace Research*, Vol: 38, No: 5, (Sep., 2001), ss. 547-567.
- Mueller, John, “The Banality of ‘Ethnic War’,” *International Security*, Vol: 25, No: 1, (Summer, 2000), ss. 42-70.
- Nagel, Joanne, “Constructing Ethnicity: Creating and Recreating Ethnic Identity and Culture”, *New Tribalisms, The Resurgence of Race and Ethnicity*, Ed. Michael W. Hughey, London, Macmillan Press, 1998, ss. 237-273.

- Nagel, Joanne, "Ethnic Nationalism: Politics, Ideology, and the World Order", *New Tribalisms, The Resurgence of Race and Ethnicity*, Ed. Michael W. Hughey, London, Macmillan Press, 1998, ss. 344-356.
- Nevers, Renée de, "Democratization and Ethnic Conflict", *Ethnic Conflict and International Security*, Ed. Michael E. Brown, Princeton, Princeton University Press, 1993, ss. 61-79.
- Newland, Kathleen, "Ethnic Conflict and Refugees", *Ethnic Conflict and International Security*, Ed. Michael E. Brown, Princeton, Princeton University Press, 1993, ss. 143-165.
- Newman, Saul, "Does Modernization Breed Ethnic Political Conflict?", *World Politics*, Vol: 43, No: 3, (Apr., 1991), ss. 451-478.
- Paris, Roland, "Peacebuilding and the Limits of Liberal Internationalism", *International Security*, Vol: 22, No: 2, (Autumn, 1997), ss. 54-89.
- Posen, Barry R., "The Security Dilemma and Ethnic Conflict", *Ethnic Conflict and International Security*, Ed. Michael E. Brown, Princeton, Princeton University Press, 1993, ss. 103-125.
- Reynal-Querol, Marta, "Ethnicity, Political Systems, and Civil Wars," *The Journal of Conflict Resolution*, Vol: 46, No: 1, (Feb., 2002), ss. 29-54.
- Roe, Paul, "The Intrastate Security Dilemma: Ethnic Conflict as a 'Tragedy'?", *Journal of Peace Research*, Vol: 36, No: 2, (March, 1999), ss. 183-202.
- Roland, Paris, "Peacebuilding and The Limits of Liberal Internationalism," *International Security*, Vol. 22, No. 2, (Autumn 1997), ss. 54-89.
- Saideman, Stephen M., "Discrimination in International Relations: Analyzing External Support for Ethnic Groups," *Journal of Peace Research*, Vol: 39, No: 1, (Jan., 2002), ss. 27-50.
- Saidemen, Stephen M., "Explaining the International Relations of Secessionist Conflicts: Vulnerability versus Ethnic Ties," *International Organization*, Vol: 51, No: 4, (Autumn, 1997), ss. 721-753.
- Saideman, Stephen M., "Overlooking the Obvious: Bringing International Politics Back into Ethnic Conflict Management," *International Studies Review*, Vol: 4, No: 3, (Autumn, 2002), ss. 63-86.
- Samarasinghe, S.W.R. de A. and Reed Coughlan " Introduction: Economic Dimensions of Ethnic Conflict: Theory and Evidence", *Economic*

- Dimensions of Ethnic Conflict, International Perspectives*, Ed. S.W.R. de A Samarasinghe and Reed Coughlan, London, Pinter Publishers, 1991, ss. 1-15.
- Sambanis, Nicholas, “Do Ethnic or Nonethnic Civil Wars Have the Same Causes?: A Theoretical and Empirical Inquiry”, *The Journal of Conflict Resolution*, Vol: 45, No: 3, (Jun., 2001), ss. 259-282.
- Scherrer, Christian P., “Towards a Comprehensive Analysis of Ethnicity and Mass Violence: Types, Dynamics, Characteristics and Trends”, *Ethnicity and Intra-State Conflict, Types, Causes and Peace Strategies*, Ed. Håkan Wiberg and Christian P. Scherrer, Aldershot, Ashgate Publishing, 1999, ss. 52-91.
- Senghaas, Dieter, “Conflict Formations in Contemporary International Society,” *Journal of Peace Research*, Vol:10, No: 3, (1973,) ss. 163-184.
- Snyder, Jack, “Nationalism and the Crisis of the Post-Soviet State”, *Ethnic Conflict and International Security*, Ed. Michael E. Brown, Princeton, Princeton University Press, 1993, ss. 79-103.
- Somersan, Semra, “Babil Kulesi’nde Etnilerden Ulus-Devletlere”, *Doğu Batı*, Yıl: 11, Sayı: 44, (Şubat, Mart, Nisan 2008), ss. 75-91.
- Tishkov, Valery, “Ethnic Conflicts in the Former USSR: The Use and Misuse of Typologies and Data,” *Journal of Peace Research*, Vol: 36, No: 5, (Sept., 1999), ss. 571-591.
- Tomaskovic-Devey Barbara and Tomaskovic-Devey Donald, “The Social Structural Determinants of Ethnic Group Behavior: Single Ancestry Rates Among Four White American Ethnic Groups”, *American Sociological Review*, Vol: 53, No: 4, (Aug., 1988), ss. 650-659.
- Weber, Max, “Millet”, Çev: Ebru Çerezcioglu, *Doğu Batı*, Yıl: 10, Sayı: 39, (Kasım, Aralık, Ocak 2006-07), ss. 181-189.
- Weber, Max, “What is an Ethnic Group?”, *The Ethnicity Reader, Nationalism, Multiculturalism and Migration*, Ed. Montserrat Guibernau and John Rex, Cambridge, Polity Press, 1997, ss. 15-27.
- Welsh, David, “Domestic Politics and Ethnic Conflict”, *Ethnic Conflict and International Security*, Ed. Michael E. Brown, Princeton, Princeton University Press, 1993, ss. 43-61.

- Yardımcı, Sibel ve Aslan Şükrü, “1930’ların Biyopolitik Paradigması: Dil, Etnisite, İskân ve Ulusun İnşası”, *Doğu Batı*, Yıl: 11, Sayı: 44, (Şubat, Mart, Nisan 2008), ss.131-153.
- Yıldırım, Ergün, “Küreselleşen Dünyada Milliyetçilik”, *Doğu Batı*, Yıl: 9, Sayı: 38, (Ağustos, Eylül, Ekim 2006), ss. 181-203.
- Yinger, Milton J., “Ethnicity”, *Annual Review of Sociology*, Vol: 11, (1985), ss. 151-180.
- Zartman, William I., “Negotiations and Prenegotiations in Ethnic Conflict: Beginning, The Middle, and the Ends”, *Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies*, Ed. Joseph Montville, Toronto, Lexington Books, 1990, ss. 511-535.
- Zhu, Yuchao and Blachford, Dongyan, “Ethnic Disputes in International Politics: Manifestations and Conceptualizations”, *Nationalism and Ethnic Politics*, Vol: 12, No: 1, (Spring, 2006), ss. 25-53.

İnternet Kaynakları:

- Ceceli, Sezen, “Kosova’nın Bağımsızlık Sorunu”, http://www.setav.org/index.php?Itemid=29&id=427&option=com_content&task=view. 06.10.2009.
- Özertem, Hasan S., “Kosova’nın Bağımsızlığı ve Dağlık-Karabağ Meselesi”, <http://www.usakgundem.com/yazar/940/kosova%E2%80%99ninbagimsizligi-ve-daglik-karabag-meselesi.html>. 06.10.2009.

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında Ankara doğmuş olan Emel Canpolat, ilkokulu Çankaya İlköğretim Okulu'nda, ortaokul ve liseyi ise Çankaya Lisesi'nde bitirmiştir. 1999 yılında başladığı Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü 2003 yılında başarıyla tamamlayarak mezun olmuştur. 2006 yılında ise aynı üniversitenin Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başlamıştır.